

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se
nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori
J. KVIČALA, J. GEBAUER.

N. a.
2249

ROČNÍK TŘETÍ.

V PRAZE.

Tiskli Hynek Militký a Novák.

1876.

PA 9
L5
1876
MAIN

Obsah třetího ročníku.

Pojednání.

	Strana
O slovanských kmenech na <i>U</i> . Od Dra Leopolda Geitlera . . .	1—86
Etymologie jména Hrvat, Chorvát. Od Dra Leop. Geitlera . . .	87—95
O geometrické hypotézi v Platonově Menonu. Napsal J. Král . . .	96—105
Príspevky ke Catullovi. Podává Fr. Maixner	105—121
O daktylu trojdobém a jeho významu v lyrickém básnictví řeckém. Od Dra Edv. Kastnera	121—143
O předložkách <i>za</i> a <i>na</i> . Napsal Fr. Bartoš (Dokončení) . . .	143—148
O předložce <i>po</i> . Napsal Fr. Bartoš	148—156
Príspevky k výkladu Rukopisu Kralodvorského. Podávají Ign. B. Mašek a J. Gebauer (Pokračování)	157—163, 274—279
K báji o třech dcerách. Přeložil C. Bíl	163—168
O verši a rýmu v Nové Radě pana Smila Flašky z Pardubic. Napsal Dr. J. Gebauer	168—176
Popis korektur a rasur v Rukopise Kralodvorském. Podává Ignác B. Mašek	176—201
O skládě a dělení slabik v češtině. Podává Dr. J. Gebauer . . .	201—205
<i>Kai</i> pokud se jeví býti indefinitum postpositum. Od Fr. Lepare . . .	241—256
Něco o českém pořádku slov ve větách. Napsal Th. Vodička	256—273
O vychování v domě otcovském. Dr. Josef Novák	279—295

Úvahy a zprávy.

Stručná mluvnice jazyka latinského. Učebná a cvičebná kniha pro I. třídu reálních gymnasií a gymnasií. Uspořádal F. Patočka, professor c. k. real. gymnasia Nového města pražského. Druhé opravené vydání. V Praze. Nakladatel I. L. Kober. 1874. Posuzuje Karel Koblížek	205—213
Poznámky k úvaze p. F. Bartoše, uveřejněné v Listech filologických 1875. Jos. Riss	213—220
Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus und nach genetischer Methode. Des Grundrisses der Psychologie zweite, sehr vermehrte Auflage. Von Dr. Wilhelm Volkman, Ritter von Volkmar. Zwei Bände. Köthen. Schulze 1875. Posuzuje Dr. G. A. Lindner	220—225
Vergleichende stammbildungslehre der slavischen sprachen von Fr. Miklosich, Wien 1875, 8° str. XXIV a 504. — Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika. Napisao Dj. Daničić. U Biogradu 1876, 8°, str. 463. Podává J. Gebauer	225—226

	Strana
Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Verfasst von V. Brandl, mähr. Landesarchivar. Brünn, Verlag von K. Winiker 1876. F. Bartoš	226—229
Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného sepsal J. Jireček, 8°; I. sv. A až L, 489 stran, 1875; II. sv. M až Ž, 302 str., I. 1876; v Praze u Tempského. — Historie literatury české, kterouž sepsal prof. K. Tieftrunk. Od nejstarších dob až do r. 1875. V Praze u Grégra a Dattla, 1876, 202 str. 8°. J. Gebauer	229—232
Česká čítanka pro I. třídu škol středních. Sestavil Fr. Bartoš, professor na českém gymnasiu Brněnském	232—236
Archiv für slavische Philologie. J. Gebauer	236—240
Překlad čtvrtého zpěvu Vergiliovy Aeneidy. Podává Tomáš Plánský. Program c. k. realního a vyššího gymnasia v Chrudimi r. 1876. Posuzuje J. Král	295—300
O satyrském dramatě. Od prof. Fr. Grešla. Výroční zpráva c. k. gymnasia litomyšlského za školní rok 1876. Posuzuje J. Král	300—302
Jak soudí Nepos o ostrakismu? Výroční zpráva obecného realného gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1875—6. Napsal Josef Vlček. Posuzuje J. Král	302—303
Podniky gracchovské a jich zmar. Napsal prof. J. Lorenz. Zpráva o obecném realn. gymnasiu v Příbrami 1876. Posuzuje Josef Král	303—304
Poznámky k úvaze p. Karla Koblížka o „Stručné mluvnici jazyka latinského od Frant. Patočky“ uveřejněné v Listech filologických 1876. str. 205—213. Od Fr. Patočky	304—311
Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou a čítací pro vyšší třídy škol středních sestavili Jan Kosina, ředitel c. k. slov. gymnasia olomúckého, a Frant. Bartoš, professor c. k. slov. gymnasia brněnského. V Brně 1876. Tiskem a nákladem Karla Winikra. (8°, 325.) Posuzuje Josef Riss	311—313
Zprávy osobní	240, 319—320

SEZNAM

P. T. pp. odběratelův

„Listův filologických a paedagogických“

v r. 1876.

Čechy:

- Aš:* Al. Čtvrtečka, přednosta c. k. pošty. *Hradec Jindř.:* Ig. Mašek, prof.
Dr. J. Novák, „
Jan Orth, „
Benešov: Norb. Diviš, ředitel. Fr. Pick, „
Blatná: Jos. Kuška, učitel. V. Škaloud, „
Boleslav Mladá: „Komenský“, spolek učitelský. Al. Vaníček, řed.
J. Brouček, prof. K. Löffler, stud.
Fr. J. Burian, „ Jan Vávrů, „
Rud. Germář, „ Knihov. gymnas.
Ant. Hobl, „ *Hradec Král.:* Josef Černý, prof.
Jan Weger, „ Jan Červenka, „
K. Havránek, stud. Arn. Čuda, „
Brandýs n. L.: K. Hradil, prof. A. Fleischmann, „
Brod Ném.: Eug. Ambrož, učitel. Jos. Končinský, „
Jindř. Kracík, prof. Jan Klumpar, řed.
H. Kratochvil, „ Bedř. Spiess, prof.
Ant. Vašák, „ Fr. Staněk, „
Fr. Zámečník „ Jos. Třasák, „
Knihovna gymnas. Vinc. Uzel, „
Broumov: Al. Fischer, prof. J. Vondráček, „
Budějovice Č.: Ig. Mikenda, prof. Jos. Votruba, „
V. E. Mourek, „ J. V. Malý, stud.
Tom. Novák „ Knihovna gymn.
Fr. Plecek, „ Ústav učitelský.
E. Procházka, „
G. A. Vostrý, „
Ředitelství č. gym.
Budohostice: B. Janda, statkář. *Cheb:* Fr. Friš, prof.
Bydžov Nový: Al. Gromann, prof. *Chomútov:* Čeněk Paul, prof.
Theod. Novák, „ *Chrudim:* Robert Beer, prof.
V. O. Slavík, řed. Jan Barták, „
Ředitelství gymn. Fr. Havlík, „
Ant. Hošek, „
Jan Matějček, „
K. Neudörfl, „
Tom. Plánský, „
Arn. Škrívan, „
O. Stovíček, c. k. škol. inš.
Mat. Trapl, ředitel.
Jos. Wagner, prof.
Domažlice: Al. Feist, prof. *Jičín:* Ant. Flandera, prof.
A. Škoda, ředitel. Ant. Jelínek, „
Ferd. Liška, prof. Jan Kosina, „
Jan Slavík, „ Frt. Lepař, ředitel.
Jan Nepustil, prof.
Hora Kutná: Ředitelství realky. J. Pechánek, „
„ paedagogia. Jos. Riss, „
Hradec Jindř.: Josef Čapek, prof. V. Český, „
Fr. Gotthard, „
J. Holejšovský, „
J. Kořínek, „

1979

1979

3210

Olomouc: Daněk, stud. VI. g. tř. **Přerov:** Tomáš Chytil, prof.
Doležel, " " " " Dr. O. Kramář, "
Ficek, " " " " Ant. Krondl, "
Havránek, " " " " Jak. Škoda, "
Hoch, " " " " Knihovna gymnasia.
Holub z Pornice, " " **Příbor:** Ant. Budínský, prof.
Kešlík, " " " " **Strážnice:** Alb. Kotsmich, ředitel.
Křenek, " " " " **Syrovice:** P. Meth. Halabala, farář.
Lisický, " " " " **Telč:** Školy reálné.
Ministr, " " " " **Třebíč:** K. Kadlec, prof.
Pelcl, " " " " Fr. Pažout, "
P. Jakub Eliáš, kaplan. **Unčov:** Fr. O. Novotný, ředitel.
„Komenského“ redakce. Jan Zelina, prof.

Slezsko:

Těšín: Dr. Jos. Fischer, prof. **Opava:** Schlesisches Schulblatt.

Rakousy:

Videň: Petr. Bílka, maj. vych. úst. **Videň:** Jak. Všetěčka, akademik.
Al. Šembera, prof. univ. Akad. čtenářský spolek.

Štýrsko:

Hradec Štýrský: Grég. Krek, prof. **Ponkva:** K. Terstenjak, farář.
univ.

Chorvátsko:

Záhřeb: Dr. Lad. Geitler, prof. univ. **Záhřeb:** Knihovna universitní.
Franjo Maixner, " " Chorvátský dům.
J. Rački, předseda jiho-
slov. akademie.

Uhry:

Budín: P. Tomášek, c. k. škol. rada. **Zníov:** Mart. Čulen, ředitel.

Bukovina:

Černovice: Bukowinaer paedag. Bl. **Sučava:** Jan Kříž, prof.

Rusko:

Kyjev: Věkosl. Pospíšil, prof. **Petrohrad:** Petr, profesor
Nížní Novgorod: J. Janovský, prof. Polák, "
Petrohrad: Celar, prof. Rakušan, "
Drbohlav, prof. Sedlák, "
Farník, " Šebor, "
Hercl, " Šifalda, "
Janko, " Šrámek, "
Kabele, " Vlašimský, "
Kánský, " **Rjazaň:** J. Januška, prof.
Krsek, " H. Majer, "
Krupař, " V. Rajner, "
Netušil, " **Varšava:** Księgarnia komisowa.

Francie:

Paříž: Louis Leger, prof. univ. **Paříž:** Revue bibliographique univ.

Německo:

Berlín: V. Jagié, prof. univ. **Lipsko:** Nizký, akademik.
J. Kačer, prof. Sedlatý, "
Lipsko: Marek, akademik. Šádek, "

O slovanských kmenech na U.

Od Dra Leopolda Geitlera.

(Dokončení.)

§. 16. (*Kmenové na dlouhé ů i űi*). Mezi slovanskými deklinacemi zaujímají ženská jména jako **ΛΙΟΕΥΕΛΛ** místo sice skromné, ale pro specifický vývoj slovanského tvaroslovného materiálu velmi důležité a zajímavé. Na první pohled se zdá, že pro ně v příbuzných jazycích nelze naléztí nijakého analoga, zvláště ne v litevčině, jejíž deklinační systém je jinak pro vysvětlení slovanských tvarů neocenitelný a pro každou i sebe menší otázku vždycky přístupným a vděčným pramenem. To asi bylo příčinou, že se posud tak zřídka pozornost obracela k této deklinaci, zvláště pak k jejímu vývoji, a pokud vím, k jejímu posud nepozorovanému poměru k deklinaci ů-kmenů. Někteří ji řadili k slovanské tak zvané souhláskové deklinaci, (dělice na př. gen. **ΛΙΟΕΥΕΛΛ-Ε** jako **ΚΑΜΕΝ-Ε**), ale to snad jenom proto, že, jako bychom my řekli, je deklinací na *i* (s příměskem a-deklinace). Prvky této ů-deklinace nalezneme v sanskrtě — avšak jenom prvky, v jedinou zvláštní deklinaci ještě nesjednocené, od analogických pádů krátké ů-deklinace ještě neoddělené, na mnoze jenom ve sporadických tvarech se jevící; vážné některé zbytky její nalezneme také v staré pruštině.

V sanskrtě tvoří adjektiva na *u* někdy ženský tvar pomocí dlouhého ů: mádhu m. madhū f. dulcis; paṅgū paṅgū clauda; āgru agrū vidua; bhīrū bhīrū timida (nom. pl. fem. bhīrūvah). Týž poměr zajisté kdysi byl i v slovančině; jsouť skoro všechna nomina na **-ΕΛΛ** feminina a vedlé nich se někdy vyskytají tvary, o nichž můžeme s jistotou předpokládati, že byly adjektiva na *u* (*ui, vi*): lit. asztrūs (acer) **ОСТРЪ** i č. ostrev (arbor absectis ramis, pertica, sudes, chorv. ostve pl. tridens, z ostrve): ostrev t. j.

***ОСТРЪКЪ**, dle významu „ostrá,“ vzniklo z **ОСТРЪ**и -ŭvi (tvar litevskoslovanský: srov. lit. lėžūwis lingua, z -uwi-as přechodem do a-dekl., staropr. insuwis lingua) **-ОКЪ -ЪКЪ** (Fon. §. 12. 7., §. 99. 2.) -ev, i má se ku asztrūs fem. asztri t. j. asztrui (§. 7.), jako ūi: ūi, aneb ztrátou *i* jako madhū k mādhu. Slovanským **-ЪКЪ** dotkli jsme se zároveň prvního důkazu, dle něhož kmenové na dlouhé ū vznikli též z ūi; kdo by však pokládal sansk. ū za starší od **-ЪКЪ** (ūi), převáděl by tyto kmeny do i-deklinace a nešetřil by všeobecného historického proudu, dle něhož se obor i-deklinace v slovančině makavě ouží, a to počínaje již od dob nejstarších. Nové i-kmeny se vůbec netvoří, naopak kmenové na *i* buď ztrátou tohoto *i* se stávají souhláskovými, buď přechodem do a-deklinace tvoří kmeny na *ia* a *ja*. Poměr masc. *ui*: fem. ūi vyskytá se ještě i v těchto tvarech: lit. *platus* (*latus*) č. *plastev* (*favus*, krátkému lit. *a* odpovídá slov. *a* častěji, *status contumax*, **СЖПОСТАТЬ** *adversarius*, *plastev* z *platev* ***ПЛАТЬКЪ** vsutím efonického *s*, jako lit. *pilnatis copia* **ПЪЛНОСТЬ**). — **ТЪКЪКЪ** (*cucurbita* t. j. tučná) lit. *tuktūs* (*pinguis*, vsutím efonického *t* z *tukūs*). — **ЛЮБЪКЪ** (*amor*), г. **ДОРОГОВЪ** (*caritas*) jsou feminina abstracta od přídavných u-kmenů **ЛЮБЪ** (*carus*), **ДРАГЪ** (*carus*), z jejichž komparativů **ЛЮБЛЪИИ**, **ДРАЖИИ** později vysvitne, že skutečně vypadala na *u*. — Možné jest, že i **ЦЪЛЪ** (*salvus*, *sanus*) bylo adj. na *u* (s příbuzným sansk. *kalya sanus*, ř. *κάλῳς* se co do kmene neshoduje), **ЦЪЛЪКЪ** (*salus*), staropr. acc. *kailūstiskan* (*sanitatem*)¹⁾ — **ПЪСТРЪ** (*varius*) pravděpodobně z **ПЪСТРЪ**и (srov. odvozené r. **пеструха** *tetrao*), novobulh. **рѣстрѣвъ**, slovín. *pestrv*, *postrva* (přechodem do a-dekl., *salmo fario*) ***ПЪСТРЪКЪ**.

¹⁾ **ЦЪ**- vzniká vždy z *kai*, č. *s-cipati* lit. *kaipiti* (id.) Fon. §. 142. I. Ve **ЦЪЛЪ** vzniklo **Ъ** (*ai*) nepravidelným přechodem a-řady do i-řady. Srovná got. *hails* (*salvus*) vykládá známým i obyčejným v řečtině úkazem epenthese z *halia* — *kalia* Scherer (*Zur Gesch. der deutsch. Spr.* 472.) a Joh. Schmidt, (*Zur Gesch. d. indog. Vocalismus* II. 475.) pojímá tak i **ЦЪЛЪ** (z *kaila* *kalia*). Avšak stopy epenthese jsou v slov. a lit. nespolehlivý a vůbec tak řídky, že asi sotva lze na jejich základě konstatovati zvláštní fonetický úkaz epenthese. Zdá se ovšem, jakoby lit. *wilkēnē* (*lupa*) bylo vzniklo z *wilkainiā* *wilkaniā* jako ř. *λύκαινα*; přípona lit. *-atis* vedlé *-aitis* *-até* vedlé *-aitē* by as o témž

— **ЖЕГЪЛЪ**, **ЖЕЖЪЛЪ** (urens) z **ЖЕГЪИ** (§. 6.) vedlé č. záhev, pol. żagiew (zunder) (-**ЪЛЪ**; poměr kmenové souhlásky jako v **ЖЛАТН** **ЖЕЛАТН** (cupere). — Zcela jasný je též poměr v sansk. darvi („ligneus“ viz §. 9.) a **ДЪЛЪЛЪ**, **ДЕЛЪЛЪ** (dolium), ačkoliv zde souvislost není tak přímá, uvnitř slovančiny cítěna a bezprostřední, jako v ostrev—asztrús. Podotknouti dlužno, že nelze pro každé jméno na -**ЪЛЪ** předpokládati paralelní přídavné na *u*; někdy jenom krátké kmeny na *ui* (*u*) vůbec se vyskytají vedlé *ui*: r. **ПОЛОВЪ** f. (**ЗЕМЛЯ ПОЛОВНИКОВЪ, ОТДАННАЯ ИСПОЛУ**), v němž -**ОВЪ** pokládám za potomka roztaženého -*ui* -*uvi*, vedlé známého *u*-kmene **ПОЛЪ** (latus, dimidium). Naopak později ukážeme, že lze z forem na -**ЪЛЪ** souditi o bývalosti forem na krátké *u*. Aníž lze za to míti, že jména na -**ЪЛЪ** -*ui* byla prvotně vůbec a vesměs feminina; srov. sansk. **नृत्तु** (saltator), masc. a adj. **नृत्तु** (mobilis) právě jako **ЗЕЛ(Ъ)ВЪ** masc. pol. **żółw** masc. (testudo) vedlé fem. **ЖЕЛЪВЪ**. Staror. **ЖЕРНОВЪ** masc.¹⁾ A naopak, fem. vypadala i na krátké *ü* (§. 7.); bezpochyby se vyskytala i v slovančině, zachovaly se však pouze tyto stopy: **ЛЮБЪ** (Miklosich, Vrgl. Gr. II. 60.) staror. **ПОЛЪ** (Miklosich, Vgl. Gr. IV. 35.). V sansk. se tvoří feminina přídavných na *u* i pomocí *ü* i pomocí *ü* (f. kadru i kadrá nigricans e gilvo); též poměr by se tedy vracel v slov. fem. **ЛЮБЪ** i fem. **ЛЮБЫ(-ЪВЪ)**. — Ostatně srov. pro uvedené poměry

úkazu svědčila. **ДЪЛЪКЪ** (divido) má se však k lit. dalyjū (id.) jako chorv. list (*i* = **Ъ**) k lit. lakstūs (celer). Lit. Stud. p. 66. V některých podřečích se ovšem vyskytá sporadicky epenthese: kajkavské pajsja (z pajsja **ПЪСНЪ**); v novobh. (maced.) před měkkým *kj*, ~~ка~~ (vedlé a místo ~~ка~~ t. j. vekje **КАШТЕ**). ¹⁾ *ка* ²⁾ *ка*

¹⁾ Rod kmenů na *i* vůbec kolísá, což jest právě u kmenového *i* (*m.* i *f.*) i snadné i časté: **ДЪВРЪ** masc. fem. **ГРЪТАНЪ** *m.*, „in fontibus russ.“ Mikl., *f.* **МЫШЬ**, **ПЕУАТЬ**, **ПЛАТЬ**, staroč. korab' *m.* i *f.* Vymírání mužské *i*-deklinace v češtině vešlo nutně některé mužské *i*-kmeny do oboru ženské *i*-dekl., proto **ПЪТЪ**, **ЗВЪРЪ** (masc.) proti pouť, zvěř (fem., staroč. masc.). Jména na -**ЕЖЪ** (**ГРАБЕЖЪ**) jsou v starobh. *m.*, v češtině *f.*; avšak i ze starobh. samé lze zaznamenati příklad **МАТЕЖЪ ДЖИСТВОУЖИТНЪ** (426. 20. sup.), ač ostatně **МАТЕЖЪ** vždy masc. Chorv. grabež *m.* i *f.*

ještě tyto tvary: r. босо́вь (ступня, ножная лапа у чело-
вѣка) a lit. básius („non calceatus“), lzeli totiž předpokládati,
že stojí místo basus, že je *i* před *u* pouze parasitické (Fon.
§. 57.; srov. skaitlius numerus УНСЛО, výrius vortex ВИРЪ),
čímž ostatně prvotnost lit. přípony *ius* v ostatních případech
nijak neupírám. Adj. lit. basus uvádí Schleicher, Lit. Les.
str. 8. — Č. koroptev (perdrix) z koro-ПЪТЬВЪ. Druhá
část složeniny znamená „avis,“ srov. sansk. pátvan (1. adj.
volans 2. n. volatus) a předpokládá zajisté u-kmen patu(i), právě
jako sansk. dhánus- vedlé dhánvan- (arcus), párus- párvan (arti-
culus, nodus) (Leo Meyer, Vgl. Gram. d. Gr. u. Lat. II. 232.),
s tím toliko rozdflem, že jsou dhánus- párus- neutralní kmenové
na *s(i)*. — Snad se skrývá poměr -vi -üi v ГЖЖВНЦА a č. houžev
(vimen), jež vzniklo z hužovъ přehláskou (ale crkev ze — kъvъ),
a toto z hužüvi. Sluší podotknouti, že toto *ž* nelze vysvětliti
ani ze *sj* ani z *g* před měkkou samohláskou, a že patří k oněm
z dob litevskoslovanských zděděným, (v *z*) neproměněným *ž*,
o nichž jsem pojednal Fon. §. 125. a 126., ačkoli to tentokráte
nebylo lze pro nedostatek příslušné etymologie tak jasně doká-
zati, jako při lit. žoróti, ЖАРНТИ (candefacere). Viz též Lit.
Stud. 73. pod žagti. — Lit. ganstus (densus; vypůjčené?) pol.
gęstw f. (densitas). — Srov. sansk. gá'grvi (vigil, §. 4.) i gágarü-ka
(id.). — Z paralelního vyskytání dlouhých a krátkých u-kmenů
ostatně neuzavírám, jako by dlouhé byly pouhým prodloužením
krátkých anebo naopak, nic aspoň k tomu neukazuje; konstatuje
střídání jejich přestávám na tom, že od nejstarších dob vedlé
sebe byly. — Že se mnohá cizí v slovančině zobecněla slova
přioděla příponou -ЪВЪ, je známo (ЦРЪКЪВЪ, ПАНЪВЪ, БОУКЪВЪ
atd.). I v lit. se ostatně cizí slova často řídí u-deklinací: žéglus
něm. segel.

§. 17. (Střídání üi-kmenů i i-kmenů). Avšak právě z té
okolnosti, že se kmenové na dlouhé üi a krátké *ui* vedlé sebe
vyskytají, a z toho, že se *ui*-kmeny s *i*-kmeny střídají (§. 6.,
§. 9.), vyplývá úkaz, že se vedlé üi-kmenů vyskytají s nimi hi-
storicky souvisící *i*-kmeny: ЖТЪВЪ (anas) lat. anati-, lit. antis
f. (id.), krátké ü ve ЖТЪ-КА lit. antuka (scolopax). — Č. (jihoč.)
snětev vedlé sněť (ramus). — Etymologicky temný adverbialní
üi-kmen (ne instr. pl.) ЛАПЫ (amplius, rectius, iterum) vedlé
ЛАПЪ. — ПРЪКЪ (contra) č. na příc (*ПРЪУЪ) staropr. příki

(gegen). — **НОЗДРЪ** f. (nares), slovin. chorv. nozdrve. — Č. ostrví z **ostrъkъ-kъ**, **ostrъkъ**, i ostrí (acies), §. 16. — Sem asi náleží i tyto příklady: slov. škr-g-u-tati (stridere) (ū), **СКРЪГ-Ъ-ТАТИ** (ū), **СКРЪЖ-Ъ-ТАТИ** (ī). — **ГОРЪ-КЪ** (amarus, §. 6.) pol. gory-cz (amaritudo, rozšířené gorū(i); o podobných formách ještě se zmíníme).

§. 18. (-ūi se pravděpodobně vyskytá v slovančině i co -ūj -OУН). Sem asi spadá **КОЛОУН** (adj. bovis) z -ūi-as, i-kmen, který přestoupil do a-deklinace, čímž se stal adjektivem trojho zakončení, odvozen od známého u-kmene **КОЛЪ** (bos). Nelze ovšem upřít, že by mohlo **КОЛОУН** vzniknouti i z **КОЛ-avja** (avi-a), **КОЛаuja**, jako **ШОУН** (sinister) ze sansk. savyá (id.), lit. naujes (novus) vedlé sansk. návya (id.), jelikož se kmenové na *ui* vyskytají též v stupňované formě *avi*, což vyličíme později na zvláštním místě (srov. též lok. sing. i-kmen na -*ui* i -*avi* §. 11., §. 12.); srov. sansk. mádhu(i) (mel) i odvozené adj. madhavy-ā. Táž pochybnost se vrací u pol. wiekuisty (aeternus, prodloužením kmenového *ī* (wiekū) v *ī* (H) před přistupující příponou; srov. **ОУНТЪ** manifestus lit. akýtas oculis praeditus od i-kmene akis oculus, srov. též **СОУМАЖНЕЪ**, přípona *ivas*, §. 8.); z wiekuit vsutím efonického *s*, vedlé chorv. viekoviti (id.). Z *ūi* lze oba tvary vysvětliti: *ūi*: pol. *ui*; *ūi*: *ūvi* chorv. oví (pak oví). Anebo z *avi*. Pak se mají k sobě, asi jako **ТРОУ-Ж** : **ТРОВ-Ж**, sluji : slovu (Fon. §. 55. 2.). — R. **ВАДУЙ** (pecival) od **ВАЛНН** volvere, a to od u-kmene, který nalezneme ve tvarech **ВЪЛОБЪНЪ** (tardus) **ВЪЛЪ** (tarde) lit. apwalus (rotundus) atd. — Chorv. osebujni (privus, singularis), jehož poměr k **ОСОБЪ** adv. (seorsim) snad spadá do §. 17. — Pol. niechluj (homo sordidus) snad souvisí s lit. skalau-ti (abspülen, ein glas, ausrütteln, skalau-tis klunkern, bruddeln, vom bier, das starken schaum bildet) skalu-ti (waschen). V některých slovích je přípona **OУН** neorganickou čili sekundární t. j. přistoupila ku kmenům, jež nejsou u-kmeny: r. **МЯСУЙ** od a-kmene **МАСО**, r. **ЖОЛВУЙ** (ulcus) od **ЖЪЛЪБЪ** (id.). Viz též Miklosich Stambildungslehre 84.

§. 19. (Kmenové s dlouhým *ū*[i] ve složeninách). Řídké některé složeniny slovanské mají sponu (vlastně kmenovou hlásku, Fon. §. 9. 2.) prozrazující bývalý kmen na *ūi*, *ū*, což v každém jednotlivém případě zvlášť dokázati lze. Známo je, že slovanské složeniny s kmenovým *ā* i *ū* splynuly v jediném **O** (Fon. §. 12. 5.);

složeniny s kmenovým ja i ĭ v jediném **Є**. Toto zjednodušení kmenových hlásek složenin, vzavší počátek z fonetických procesů, pokračuje ještě i tím, že i o béře co „spona“ vrch nad e (Fon. §. 12. 5.). Nyní pokládá praktický grammatik vlastně jenom o (a z něho po měkkých souhláskách přehlasované e) za „sponu“ složenin. Prvotně byla rozmanitost mnohem větší. Kmen prvé části složeniny mohl, zdá se, vypadati i na dlouhé ā (srov. lit. musomaris Fon. §. 12. 5.). A i kmenové na ū(i), když se jich použilo jako prvé části složeniny, zachovali toto své ū buď co **ОУ** buď co **Ы**. Srov. r. **ВОЛЫГЛАЗЪ** (у кого больше воловьихъ глаза), od u-kmene **КОЛЪ**, **КОЛОУНЪ** (§. 18.), vedlé **КОЛОУИЕ-ГЛАЗЪ** (bucephalus).¹⁾ — **ВРЪХОУСЛАВА** nom. prop. od u-kmene **ВРЪХЪ** lit. wirszus (cacumen, collis). — Od u-kmene **ПОЛЪ** (dimidium, latus) odvozeno je mnoho složenin, jejichž první část (**ПОЛОУ-ДЪННІЕ** meridies, **ПОЛОУ-НОШТНІЕ** media nox), **ПОЛОУ-**, nemám za flektovaný tvar. **ПЛАДЪНІЕ** (meridies) pravděpodobně z **ПЛАДЪН(Ъ)Є**, ač to zcela osamělý případ (**НІЕ** vzniklo vždy z **ЬЄ** Fon. §. 95. 6.); **ПЛА-** z **ПОЛО-** palů (lit. palūdinis vesperzeit, vypůjčené?) Fon. str. 55. palů: **ПОЛОУ**. — Strany **БРА-ТОУУАДЪ** srov. výklad přípony -tarvi, trūi, o níž se později zmíníme. — Konečně nelze upříti, že se prvá část složeniny **БОГОУ-МРЪЗЪКЪ** (deo invisus) aspoň co dat. sing. cítí. Pomímám tvarů jako bohu-mil (**θεόφιλος**), pol. bogu-chwał, jelikož snad některý z nich může býti pozdějšího původu; ale pol. bogu-wola (chloris, goldfink) přece vybízí k výkladu. A i tu myslím, že nelze bogu-pokládati za dat. sing. a-kmene, za nějž se **БОГЪ** pro zend. bagha (id.) sansk. bhaga, má. Přes to všecko, že **БОГЪ** i v samé slovančině se řídí a-deklinací, nelze upříti, že i v samé slovančině

¹⁾ Vzniklo **ВОЛЫ-ГЛАЗЪ** z **ВОЛУ-**, **ВОЛУЙ-** jako č. bywol **БОУКОЛЪ**, **БОУНКОЛЪ**? Pak by byly formy **ВОЛЫ-** i **КОЛОУИЕ-** vlastně totožné, jelikož by se předpokládané **КОЛОУНЪ** mohlo odvoditi z **КОЛОУЈЪ -ОУЈЕ** (= **КОЛОУИЕ**?) -ОУЈІ, -ūji, -ūi. V tom případě by se **Є** ve **КОЛОУИЕ-** mohlo oceniti jako **Є** (= kmenové ĭ) ve **ЗВЪРЕ-ВНДЪНЪ** Fon. §. 12. 5. Avšak **КОЛОУИЕ-** mohlo i vzniknouti z **КОЛОУЈО-** i bylo by ja-kmenem (srov. **КОНЪ** **КОНЪ** **КОНИЕ-КОДЪЦЪ**, **КОНЪ** t. j. **КОНЪ**, Fon. §. 24.). Každým způsobem se ve slovích **КОЛО-ГЛАЗЪ**, **КОЛОУИЕ-ГЛАЗЪ** střídá ū(i), ūi.

mohl býti aspoň vedlejší tvar na *u*, bagu-, jež lze předpokládati z odvozených **БОГЫНИ** (dea), slovin. bogovati (vaticinari) č. Bohuta nom. prop. Mlčením se též nemůže pominouti okolnosti, že **БОГЪ** tvoří nápadně často dat. sing. dle u-dekl. **БОГОВИ** (341. 9; 288. 14. sup.; 13. 32.; 62. 17. ass.). — Sem snad náleží **ПРЪКЫЛЛЖА** (hydrops), **КОЛЫМОГА**, **БОЛЫМОГЪ** (tabernaculum). —

§. 20. (Adverbia na **Ъ**.) Adverbia na **Ъ** se myslím pokládají obyčejně za instr. pl., pravděpodobně z větší části za instr. modi. Vědecky to pokud vím nikde zvlášť dokázáno není. Důkaz takový by žádal, aby se uvedl vždy onen adjektivní a-kmen, od něhož se (zkažený) instr. pl. na **Ъ** (= ais, Fon. §. 59. 5.) odvodil. Avšak mnohá a to velmi důležitá adverbia na **Ъ** patrně souvisí s kmeny na *u*: **ЖПОЛЪ** (semi) nemůže býti etymologicky instr. pl. od **ПОЛЪ**, kmene na *u*, jelikož by tento nutně zněl ***ПОЛЪМН**, srov. **МНОГЪМН** adv. (valde) od adj. u-kmene **МНОГЪ**, jak později vyložíme. — **В(Ъ)ЛЪ** (tarde) od u-kmene vězícího v č. povlov-ný, **ВЪЛОВАВЪ** (tardus) lit. apwalus (rotundus), **ВАДУЙ** (§. 18.). — Č. brzy od u-kmene **БРЪЗЪ** (celer), ř. **βραχύς**, v jehož komp. **БРЪЖНИ** nalezneme ui-kmen. brzo: brzy jako u(i) : ū(i). — Srov. **ЛАПЫ** i **ЛАПЪ** (§. 17.), kdež se tvary vzájemně doplňují v ui, ūi. — Vedlé adv. **ПРЪКЫ** (contra), **ПАКЫ** (iterum), **ВЪСПАКЫ**, **ОНАКЫ** (retrorsum), vyskytají se adj. **ПРЪКЪ** (contrarius), i komp. **ПРЪУС**, **ПАУС**, odvozené od ui-kmenů, kterážto důkaz ovšem prozatím předpokládám. — č. taky i **ТАКОВЪ** (talis). — **РЪДЫ** (raro) ve **ПОРЪДЫ** vedlé **РЪДЪКЪ**, v němž vězí pravděpodobně přípona ūkā. — Mám za to, že lze aspoň právě uvedené tvary pokládati za adverbialní ūi-kmeny.

Patří sem i adv. na **-ЪСКЫ**? **БОЖЬСКИ** (modo divino), božsky, pansky, česky, latinsky. Myslím, že se toto **Ъ** nese k dvojhhlásece *ai*, která v lit. adverbia tvoří: geraí (bene), lētū-wiszkaí = litevsky; kterak z *ai* vzniká v zásloví **Ъ**, o tom viz Fon. §. 59. 5. V jiných případech se stáhlo *ai* v **Ъ** (pěkně, krásně). Stará pruščina poskytuje ovšem dosti četná adverbia na *-isku* (deinenisku quotidie, etnīwingisku clementer), avšak proto bych se ještě neodvážil předpokládati zvláštní příponu *-isku(i)*, *-iskū(i)*, k níž by se též **-ЪСКИ** táhnouti mohlo. Vedlejší staropr. tvary s *ai* (deineniskai, etnīwingiskai), poukazují zajisté, že toto *-isku* vzniklo z *-iskui*, *-iskai* (srov. staropr. dat. sing. a-kmenů *wirdai* verbo, vedlé griku peccato, viz též §. 12., dat.

sing. **OV**; staropr. asmai sum, vedle asmu, z asmui, asmai). Zdá se ovšem, že jsou i jiné stopy přípony -isků, -iskū v pruštině: nominativy aucktimiskū (magistratus), deiwutisku (beatus), perōnisku (commune), seilisku (pietas), avšak o těch pro chatrný ať nedím zbědovaný stav staropruských památek nic jistého říci se neodvažuji. -kūi -kūvi je ve slov.: **МЖЖАКЪКЪ** (virago), **НАСТОРЪКЪКЪ** (privigna).

§. 21. (Etymologický výklad pádů ūi-deklinace. Analogický vývin s tak zvanými souhláskovými kmeny.) Strany vzniku *nom. sing.* **-ЪКЪ**, srov. §. 16.; ūi ztratilo však již v pradávnych dobách *i*, čímž vznikl druhý *nom. sing.* na **Ъ**, **СВЕРЪ** vedlé **СВЕРЪКЪ** (socrus). Jsoutě oba tvary prastaré, předslovanské; že se starší vedlé mladšího zachoval, jest úkaz obyčejný. — **ЪКЪ** se má k **-Ъ** jako *-vi* k *u* (§. 6., 7., 8., 9.). Již sanskrť poskytuje v *nom. sing.* jenom ū (nrťú saltator), někdy též stará pruština: gallā (caput). Sluší podotknouti, že se v našich jinak chatrných a chybných památkách staropruských (známých katechismech) místy poznaženává délka (a přízvuk), a to dosti často spolehlivě. Maje na zřeteli, že se feminina na ū často vyskytají, že si obzvláště fem. oblíbilo ū (§. 16.), že konečně v lit. vůbec fem. na ū není ¹⁾, nemám proč pochybovati o gallā jakožto kmenu na ū(i). Druhý takový případ je staropr. mērgu, merguss (puella), kde pisatel délku poznamenal v *dat. pl.* mergūmans. — **ЪКЪ**(ūi) se má k **-Ъ**(ū) jako **КАМЕНЪ** (příp. ani, eni) ku **КАМЪ** (z **КАМun**, -an, Fon. §. 60. 2.), lit. szelmenýs (trabs) k szelmū' (id.), jako *nom. sing.* sansk. dhartāri (sustentans, A. Ludwig, Infinitiv im Veda 9.) k lat. -tor ř. -τηρ, aneb i jako *lok. sing.* áčmani, nábhasi, mātāri, jež jsou čírými kmeny, vedlé svých skomolených nominativů áčmā (**КАМЪ**) nábhas (**НЕСО**), mātā'.

Genitiv sing.: *Gen. sing.* kmenů na *i* tvoří se v jazycích indoevropských prvotně dvojím způsobem: buď příponou *as* (*πόλι-ος*, sansk. arí inimicus aryás), buď stupňováním kmenového *i* v *ai* (lit. naktis nox naktēs t. j. -ais). Obě přípony zanechaly své stopy v slovačině: v *gen.* **НОШТИ** táhne se **Н** zajisté k **Ъ**, ai, ais, avšak ve **ДЪНЕ** k **-Nias**, **-Nies**, **НЪС**, vysutím **Ъ**, **ДЪНЕ**.

¹⁾ Strany slov. fem. na ū, viz §. 16. Ostatně zná stará pruština ještě i neutra na *u*: alu (sicera), dolu (bilis) Pauli, Beiträge VII.

Druhý gen. sing. **ДЪНН** táhne se buď k **-ais**, buď k **-ЬЄ(ias)**. Mám za to, že v našem gen. sing. na **-Н** splynuly obě přípony. Kterak z kombinace **-ЬЄ** vzniká **-Н**, o tom srov. §. 12. (lok. sing. na **-Н**; **ΧΑΛΛΗΝΗ**). Mohou tedy genitivy **ДЪНЄ** **-ДЪНН** býti pouhými odrůdami téhož prvotného **ДЪНЬЄ** (**-ies**, **-ias**); ostatně by se pouze k sobě měly právě jako nom. pl. **ПЕУАТЕ** (z **-ЬЄ** **-ies** **-ias**) ku nom. pl. **КОСТН** (**-ias**). Známo je, že se přípona gen. sing. **-Є** tak zvaných souhláskových kmenů **КАМЕНЄ**, **НЕБЄЄ**, **МАТЕРЄ** odvozuje od přípony **-as** u týchž kmenů gen. i v sanskrtě tvořící: *ácmanas*, *nábhasas*, *μητέρος*. Avšak, nechť se uváží, že se **Є** vyskytá v gen. sing. i u takových kmenů, o nichž nelze pochybovati, že jsou kmeny na **i**: **ΛΑΚΥΤЬ**, **ΛΑΚΥΤЄ**, lokte. A nikdo neupře, že **ΛΑΚΥΤЄ** mohlo vzniknouti z **ΛΑΚΥΤ(Ь)Є** obyčejným vysutím **Ь** před samohláskou **-Т(Ь)Є** **-Ties** **-Tias**. O tom jsem se již zmínil Lit. Stud. 58. I tuto se táží: mohlo **ΛΑΚΥΤЄ**, bylo-li **-Є** příponou gen. sing. souhláskových kmenů *κατ' ἐξοχήν*, se státi pádem souhláskovým v jazyku, jako v slovančině, která se souhláskových kmenů a pádů takřka systematicky štítí (t. j. jich nevyvíjí, vyjma některé pády jako nom. sing., nelišíc podstatně ani posud dekl. i-kmenů a tak zvaných souhláskových kmenů), a to u tak zjevného kmene na **i**? Nevzniklo-li tedy **ΛΑΚΥΤЄ** z **-Tas**, nýbrž z **Т(Ь)Є** **-Tias**, musíme i **КАМЕНЄ** odvoditi z **КАМЕН(Ь)Є** (**-ias**). I s a n s k. *ácmanas* tedy z *ácman(i)as*, jež se má co do ztráty kmenového **i** ku **КАМЕНЄ**, právě jako instr. mátrá k **МАТЕРНЄЖ** (§. 13.). Lze tedy známé dvojité tvary gen. sing. **КАМЕНЄ** **КАМЕНН**, **НЕБЄЄ** **НЕБЄСН**, **МАТЕРЄ** **МАТЕРН**, vysvětliti z téže přípony **-ЬЄ(-ies)**, ač nelze upříti, že se v **-Н** může skrývati kromě **-ias** i **-ais**. Příponou **-ias** jsem již vyložil i lit. gen. ákmens *móters* z **-ies** **-(e)s** (Lit. Stud. 58.); pamětihodnou okolností je i tu, že i právě i-kmeny tímto způsobem genitiv tvoří: obelis (pomum) *obèls* (z **-les** **-lies** **-lias**), *įsrutys* (nom. prop. *urbis* t. j. *įsruti-as*) gen. *įsrùts* (Schleicher, Lit. Gr. 188.), s kterýmiž srov. **КАЛЄНЄ**, **ДЪНЄ**, **ΛΑΚΥΤЄ** (i **ТАТЕ** gen. sing. od **ТАТЬ** *fur m.*, **ВЪТКЄ** gen. od **ВЪТКЪ** *f. ramus* dle Mikl. Lex.).¹⁾ Od kmene **СВЕКРЪ** se tedy pomocí přípony **-as** utvořilo

¹⁾ Ostatně není ani gen. *ákmenio*, který vznikl přechodem i-kmene *akmeni* do mužské a-deklinace, výmyslem grammatikářů,

-ūias -ūvias -ūvies, načež z -ЪВЬЕ vzniklo buď **СВЕКРЪВЕ** vysutím **Ъ**, aneb **СВЕКРЪЕН** po známých již změnách -ЬЕ v -Н. Přípona -uvias nalézá se též, ač zřídka, v sanskrtě: kadrúvas ablativ-genitiv od fem. kadrú (rothbraun, masc. kádrú), Benfey, Handb. der Sansk. p. 300. -uvas vzniklo z uvias.

Dat. sing.:

-ЪЕН z -uvai dle i-dekl. (jako **КАМЕНН**, **НЕБЕСН** itd.).

Akkus. sing.:

СВЕКРЪКЪ vzniklo z -uvim -ūim, avšak vysutím *і* z přípony -ūim druhý tvar akk. **СВЕКРЪ**, sansk. -ūim (vadhū mulier, akk. vadhūm). Zdá se však, že by se akk. **СВЕКРЪ** mohl pokládati i za čirý (pouze o záslovné *і* skrácený) kmen beze vší pádové přípony. Takový případ aspoň máme v akk. sing. **КАМЪ** (sup. 334. 18. 21. 23.; 78. 24.; 335. 11.; 117. 19.; 404. 23.; 418. 28.; 250. 1.; 232. 28.), **ПЛАМЪ** (sup. 124. 27.; 326. 11.; 447., 6.). **КАМЪ** mohlo totiž vzniknouti pouze z **КАМун** (-an), a když známý přesně provedený zákon o slovanském záslóví vznikl, nemohlo býti po příponě -un (an) nijakého pádového neb kmenového elementu. V starších dobách však zněl akk. **КАМЪ** ovšem akmani, i ztratil *і* právě jako 1. os. sing.

jak Schleicher (Lit. Gr. 192.) za to má; já jej nalezl v rusko-litevských a žmundských knihách častěji: piemenia t. j. pĕmenio od pĕmǎ (pastor). — S gen. oběls z -ies srov. nom. pl. óbels též z -ies -ias §. 14. — Ze sansk. genitivů ácmanas, nábhasas bylo by v slov. vzniklo pouze **КАМЕНЪ**, **НЕБЕСЪ**. Avšak lze namítnouti: nábhasas je přece nejstarší tvar, neměltě nikdy *і*, mohl za doby litslov. zníti již jen nebeses, z toho zcela pravidelně **НЕБЕСЕ** odsutím s. I jakkoliv uznávám konečně i možnost litslov. nebeses, musil bych přece i v takovém případě předpokládati ještě starší nebesies -ias, jelikož 1. by se pak i gen. **ДЪНЕ** musil táhnouti k litslov. **ДЪNes**, čímž by se pouze dokázalo, jak se i-kmeny vůbec stávají konsonantickými, jelikož **ДЪNE** každým způsobem předpokládá ať slov. ať předsl. **ДЪNies**; 2. jelikož důkaz o dávném kmenovém *і* slov. **НЕБО**, **КАМЪ** na gen. **НЕБЕСЕ** ani závislým není; v některých pádech totiž pronikla ztráta kmenového *і* velmi záhy i počaly se vyvíjeti pády souhláskové deklinace již v dobách indoevropských. O takových pádech se zmíníme v §. 22.

praes. **НЕСЖ**, jež před vznikem zákona o zásloví znělo **НЕСām**, za starších dob **āmi**. Avšak není nijakého fonetického zákona slovanského, nijakého analogického zjevu, jímž by bylo lze, odvoditi akk. **КАМЪ** z formy, která by měla na konci akkusativní **-m**. Pravý akk. sing. vedlé **КАМЪ** může býti se stanoviska litevsko-slovanského pouze akmenim (lit. ákmeni), a ten vězí v akk. **КАМЕНЬ**; avšak ani od ákmenim ani od sansk. akk. áčmanam (z ačmani-am) nelze cestou fonetického vývoje dojíti tvaru **КАМЪ**: ten lze foneticky odvoditi jen z **КАМun -an** a to je čirý kmen skrácený toliko o své *i*. Třetí forma akk. sing. **КАМЕНЕ** je původně jako **МАТЕРЕ** genitivem, který vnikl do akkusativu.¹⁾ Podobně akk. **СЕКРЪКЕ**.

Lok. sing.:

Prvotně mohl i pouhý kmen označovati lokální vztah: lok. sing. tanū od tanū f. (corpus), čamū (lok i nom. patina), z tanū(i). (A. Ludwig, Inf. im Veda 11.) Jelikož forma lok. bývá i totožnou s instrum. (jako v ř.), spadá sem i zend. instr. sing. paçū (paçu, pecu). Srov. lok. sing. na *ui, vi* (§. 12.) A jako se tento v lit. a i v slov. rozšířil příponou **ām (-am -em)**, čímž vznikla nová forma lokalu sing. těmto jazykům vlastní, lit. **сūнунь**, **мѣжн** (-viām, -viem, §. 12.), rozšířil se i lok. i kmen **СЕКРЪи** příponou **ām**, čímž vznikl opět nový tvar lokalu **СЕКРЪиām**

¹⁾ Ze sansk. **matáram**, **áčmanam** bylo by v slov. vzniklo pouze **МАТЕРЪ**, **КАМЕНЪ**. Viz též Lit. Stud. 59. Ostatně svědčí ohromná většina případů samých v nejstarších památkách se vyskytajících, jakož i staroč. akk. **kameň**, že je pravým akk. jenom **КАМЕНЬ** (v sup.: 338. 2. 3. 6.; 298., 19.; 286. 2.; naproti tomu, **КАМЕНЕ** co akk. v sup. tuším jen: 118., 6. V evang. ostrom. 13kráté **КАМЕНЬ**, nikdy **КАМЕНЕ**. Jenom **КАМЕНЬ** užívá Cloz. i Assem.). Podobně se věc má s akk. **МАТЕРЪ** i **МАТЕРЕ**. V hlaholských památkách se vyskytá výhradně **МАТЕРЪ** Cloz. I. 88.; 747. — ass.: 17. 13.; 45. 23.; 46. 6.; 174. 17.; 174. 20.; 174. 33.; 53. 10.; 59. 5.; 61. 6.; 88. 23.; 135. 32.; 151. 33.; 175. 2. **ДЪШТЕРЪ**, ass. 45. 25.; 53. 12.; 84. 17. V ostr. a sup. je počet příkladů obou tvarů asi stejný, avšak v sup. pětkráté **ДЪШТЕРЪ** (41., 16.; 181. 23.; 366. 27.; 402. 10.; 402. 20.) a tuším jen jednou **ДЪШТЕРЕ** (226., 14.). Živá nářečí kromě novoslovinčiny užívají jen **МАТЕРЪ**.

-ŭiām, zkrácením -ŭviam, změnou *a* v *e* -ŭviem (litevskoslov. tvar, srov. §. 12., výklad přípony -iām) -**ОБЪЕ -ЪВЪЕ**. Tu se postup rozštěpil: buď vznikl vysutím **ь** lok. **СЕКРЪВЕ**, buď přechody -**ЬЕ, НІЕ, -НЕ, -НН** (srov. předdělitelé **НЕБЕСНН** §. 12.) -**Н, СЕКРЪЕН**. Tím je právě důkaz o vzniku slovanského lok. sing. na -**Н** z -iām (-iām, -iem) dovršen. Jenom na základě předpokládaného přechodu -**ЪВЪЕ** lze obě tyto totožné formy lokalu vysvětliti a pochopiti, rovněž lok. **НЕБЕСЕ** vedlé **НЕБЕСН**, **КАМЕНЕ** vedlé **КАМЕНН**, **ТЕЛАТЕ** vedlé **ТЕЛАТН**, ano i **ДЪНЕ** vedlé **ДЪНН** od nepochybného i-kmene **ДЪНЬ**.¹⁾ Proto mám i tvar **ДЕСАТЕ**, jež Miklosich pokládá za akk. sing. (Altslov. Form. in Parad. 15.), za lok. sing. (**КЪ ЕДННЖ НА ДЕСАТЕ ГОДННЖ** ass. 189. 4.), právě pro vedlejší **ОТЪ ОБОЮ НА ДЕСАТН** (ass. 119. 27.). Staroč. dvěma na dcte, dvěma na dcteti (Výbor, Úvod 70.). Akk. jest ovšem **НА ДЕСАТЬ** (Mikl. Lex.), č. dvanáct. Lit. dészimtis, gen. dészimtēs, f. Podobné dvojité tvary lok. sing. -**Е, -Н** jsem uvedl již Fon. str. 126. Zvláště lok. **ПОСЛАДН** se svým vedlejším tvarem **ПОСЛАЖДЕ** z -**ДІЕ** ukazuje na starší -**ДІЕ -ДЪЕ**. Máť se tedy co do fonetického vývoje lok. **Е** : lok. **Н** z -**ЪЕ** zcela jako nom. pl. i-kmenů **ПЕУАТЕ** (a dissimilace: -**ЬЕ, -НІЕ**) k nom. pl. **КОСТН** (§. 12. i 14.) a lok. **ПОСЛАЖДЕ** k **ПОСЛАДН** ještě zvlášt jako nom. pl. **БЕРЖШТЕ**

¹⁾ Lok. **КАМЕНЕ, НЕБЕСЕ** odvoditi přímo z kmenu a lokalu sansk. áçmani, nábhasi, *अक्षमि, वेषे(σ)ि* jest myslím nemožno. Krátké **ї** se sice mění v slov. v **е**, avšak v zásloví se takové **е** vždycky seslabí v **ь**. Nehledě k jiným případům, kde je -**е** i -**н** makavě dissimilací staršího -**ъе**, poskytuje litevčina jenom *jednu* formu pro lok. akmenyjà, debesyjà (z -ije, -iem, §. 12.), z níž právě obě slovanské odrůdy vznikly. Kterak se právě -iām v slov. rozmohlo, o tom viz §. 12. i 13. Na půdě litevských jazyků znám jenom jediný příklad, kde čfrý kmen na *i* slouží k označení dat. sing. (tedy prvotně i lok. sing., jako v ř.), lit. dat. sing. szùn (Schleicher, Lit. Gr. 192.), jež vznikl ze szun(i) = ř. *кvvл* (lat. cani-bus; *кvнесси* z *кvн-сси*, tedy *кv(н)сі*). Druhý dat. szùniui vznikl přechodem i-kmene szuni do a-dekl. (jako ákmeniui).

(z -TIE, -TIE, -TIE) k nom. pl. КОСТН. Analogie je tuším velmi přesná.

Instr. sing.:

Prvotně mohl i čirý kmen na ūi býti instrum. sing., zend. paçū z paçūi od paçu (pecus). V sansk. se -ūi rozšířilo příponou -ām (§. 13.), čímž vznikl instr. sing. sukratūyá' (Rig. 1. 31. avir bhava sukratūyá' vivásvaté agnē, zjev se moudrostí vivasvatovi, o agni), od nom. *sukratā aneb i od sukrātu (prudens, sapiens, jež se co adj. vyskytá), poněvadž se ū i ū střídá. -ūyā vzniklo z ūi-ām, i přešlo ve slovančině v -ūviām -ОУІАМ (r. ОБІЮ) -УІАМ, assimilací -УІАМ, СЕКРЪІАМ, kterýžto tvar je tedy pouhou (byť i prastarou, litevskoslovanskou) dissimilací lokalu СЕКРЪІАМ neb -УІАМ. Srov. КОСТНІАМ a КОСТН (§. 13.), ДІАМІАМ a ДІАМІ, ДІАМІ. Sem patří adverbialní instr. sansk. vasūyá' (dona appetens); přípona -ūyā vyskytá se vůbec velmi zřídka. Srov. adv. na -uyā (§. 13.). Druhý instr. sing. od nominat. sukratā zní sukratūyāyā t. j. ūiāiām, který by v slovančině zněl -УІАІАМ neb -УІАІАМ, avšak takový tvar se v slovančině nevyvinul (cosi podobného máme v instr. sing. СІАНОКІАМ t. j. ОУІАМ od adj. poss. fem. СІАНОКІА t. j. СІАНОКІА filii, Fon. §. 116., avšak tu se ОУІА táhne k au, jež se ovšem střídá s dlouhým ū a i s ū, jak později uvidíme). -ūiāiām (ūyayā) se vyvinulo jako -iāiām (§. 13.) přechodem i-kmene do ženské ā-deklinace. Pravidelně vypadá instr. sing. od ū-kmenů v sansk. na -vā nrtvī (saltator) nrtvā' t. j. -viām, -uiām s krátkým u. Příčinu seznáme později. (§. 24., 25.)

Nom. akk. dual.:

Přípona dualu je vlastně -am. O prvotném znění -am svědčí vůbec dvě jeho sekundární proměny: 1. sansk. au, jež i v mnohých jiných případech se táhne k staršímu am; au tvoří dual a-kmenů mužských a mnohých i-kmenů (áčvau, áčmānu). 2. lit. u, jež, pokud vím, v zásloví vzniká vždycky z nosové syllaby (vyjma případy, kde je původním u), poně dual od pónas dominus, gerū od geras bonus; čemuž ještě zvlášť přisvědčuje okolnost, že se toto u v mezisloví vyskytá v plnější podobě ū (gerū'ju dual. od gerāsis adjektiva určitého), dle čehož gerū vzniklo z plnějšího gerū; ū však v zásloví vždy vzniklo z um, un. Druhá přípona dualu v nejstarším sanskrte se vyskytající ā vznikla pravděpodobně též z -ām přímo odsutím m i rovná se

slov. **ā** (jež však se vyskytá jen u mužských a-kmenů, **РАБА**); výše předpokládané -am bylo by tedy pouhým zkrácením tohoto -ām. Dissimilace ām v ām (am) i ā je bezpochyby pradávna, jelikož by se ze záslavného ām ve slov. vyvinulo nutně a pouze **ā** (Fon. §. 53.). Sanskrtskému kolísání ācvā ācvau nalézáme reflex v slov. a lit.: ragū (= un, um, am) **РАГА** (ā z ā[m]). (Schleicher odvozuje sansk. au z ās, čemu však odporuje lit. *u*; jest ovšem možno, že se dual v některých případech tvořil i pomocí ās, o čem by snad svědčil jazyk zendský, Schleicher, Comp. 521.). I kmeny na *i* tvořily dual nom. pomocí *am*, *-iam*, načež (dle postupu již v §. 12. vylíčeného) vzniklo -iem **-ЪЕ -ИИ (ІЕІЕННИ)**, **И**. Často však kmeny na *i* tvořily dual pouhým prodloužením áví, nábhasi (jako kmeny s krátkým *u*, sunū = **СЫНЫ** lit. sunū), ač by se snad i zde *ī* za staženinu z *iām* pokládati mohlo (§. 12.); lit. *i* aspoň v dualu akī od akis (oculus) mohlo vzniknouti i z *ī* akī i z -ie akie (*akiem, srov. instr. sing. su galiby u Szirwida, Lit. Stud. 56., od galibē potestas, který nutně vznikl z galibie galibię, srov. země ze zemię §. 13.) a v slovanském **И (ИЖИ, ИСЕСИ)** může vézeti i *ī* i *-iem*. Že *-iem* však skutečně v slov. tvořilo dual, o tom kromě tvaru **ІЕІЕННИ** (§. 12.) svědčí ještě i tento případ: od i-kmene **ДЕСАТЬ** vyskytá se nom. dual. na **-Е, ДВА ДЕСАТЕ**, staroč. dva desjete. Nevznikl-li analogií plurálu, který též zní **ДЕСАТЕ**, — což se však pravdě nepodobá — nabyli jsme ve dvojitých tvarech **ДЕСАТЕ, ДЕСАТИ**, staroč. desjete, desjeti opět vzácného důkazu, kterak se z **-ЪЕ** může vyvinouti i **-Е** i **-И**, a že dual. nom. **-И** vůbec se táhne k -ie(m). Dle toho jsou tedy úplně totožné tvary nom. dual.: sansk. ācmanau (z ācmanām, ācmaniām) = **КАМЕНИ** = lit. ākmeniu (z akmenium). A podobně všechny ostatní tak zvané souhláskové kmeny, jež právě v slov. a lit. ještě *i* zachovaly. Sansk. cṛvānu = lit. szuniū od szū́(canis). **МАТЕРИ** lit. moteri děkuje své **И**, i snad dlouhému *ī*, snad i *iām*, sansk. mātārau (-r(i)ām). Nom. dual. **СТРЪБИ (СТЪРБИ), МЖИ (МЖИ), ТЕТРЪБИ (ТЕТЕРБИ)** tedy z **-ЪЕ** = sansk. vau z viau, viam, nṛtvāu od nṛtū (saltator; pro přechod -viau srov. čamvyau z čamuiam od čamū patina, Benfey, Handb. der Sansk. str. 303.; kterak *i* se utrácí, srov. sansk. dual. agnāmarūtau agni i maruta, z agn(i)ā—). Nelze tedy pochybovati, že dual. **СВЕРЪБИ** se táhne k **-ЪЕ** *-u*viem, *-ū*iam, *-ūiām*.

Gen. i lok. dual.:

S kmenem se spojila známá gen. i lok. dual. tvořící přípona -aus (OY), ūiaus, uviaus, ЪЪЮ, tvar, který se vyskytá vedlé **СВЕРЪЮ**, vzniklého assimilací **Ь** ku **Ю** v **Н**. (Že je -Ю starším tvarem, jeví opět staroč. gen. dual. zetjú ze zethjú; **Н** by se v takovém položení nevysulo. Viz §. 12. o vzniku nom. pl. **ГОСТНІЕ**, hostjé).¹⁾ Zcela podobným tvarem, ovšem s krátkým *u*, je zend. lok. dual. aňhuyaos t. j. aňhui-*aus* od anhu (mundus). Pravidelná přípona téhož pádu sansk. vos t. j. vaus vznikla tedy z -viaus, -uiaus.

Vedlé gen. lok. dual. **СЪЮОУ**, jemuž úplně odpovídajícího tvaru tuším nikde nenalézáme²⁾, vyskytá se pro týž pád druhý tvar **СЪЮКОУ**, strany kteréhož jsem na rozpacích, zdali se jeho slabika **ОК** může pokládati za etymologicky oprávněnou, nebo zdali vnikla jenom analogií do tvaru **СЪЮОУ**, jelikož se jak známo i v takových pádech *u*-deklinace (ano i *a*-dekl.) šíří, jimž prvotně nenáležela (dat. pl. **СЪЮКОМЪ**). Lze však formu **СЪЮКОУ** etymologicky ospravedlniti. Jelikož se dlouhé a krátké *u*-kmeny ne pouze vůbec, ale i uvnitř deklinace střídají (srov. instr. sing. nrtvá' t. j. ūiām od nrtá' vedlé **СВЕРЪЪ** t. j. ūiām), můžeme i vedlé sansk. gen. dual. nrtvós, sunvós t. j. -uiaus pro slov. předpokládati ūiaus, z něhož se vyvinulo -uviaus, ztrátou i -uvaus -**ОК**У, jen že zeslabení **О** v **Ъ**, jako v -**ЪЮ**, neproniklo. Lze též za to míti, že se *u* stupňovalo, a že -**ОК**У vzniklo z -av(i)aus, ale rozhodnouti o tom na jisto nelze (srov. §. 12. i 15.). Ztrátu samohlásky *i* v -**ОК**У mám za pradávnou, předslovanskou; jestiž gen. lok. dual. jeden z oněch pádů, kdež se *i* kmenové počalo již velmi záhy ztráet, čímž vznikla souhlásková deklinace, která v slov. a lit. na počátcích svého vývoje přestala. Máť se -**ЪЮ** k -**ОК**У, zcela jako **КАМЕНЮ** k **НМЕНЮ** staroč. kamenjú k ramenú; jakkoliv jest prvý tvar starší, má přece druhý analogon již i v sansk. áçmanos z -aus- (i)aus. V **НЕБЕСОУ** = nábhastos nezachovala již ani slov. stopu dávného *i*. Avšak **МАТЕРЮ**

¹⁾ Nemůže tedy o nějakém roztažení **Н** v **НЮ** v **ГОСТНЮ** býti řeči.

²⁾ **РАКОУ**, **СЪЮОУ** proti sansk. áçvayos, čemuž by v slov. odpovídalo **ОЮ**: to však nalézáme jenom v pronominální deklinaci **ОБОЮ**, **САМОЮ**.

staroč. mateřjů proti sansk. matrós (-r(i)aus); druhý tvar **МАТЕРОУ** lze posouditi jako **КАМЕНΟΥ** a srovnati s matrós, avšak jest možné, že je pouhou fonetickou dissimilací prvního: **МАТЕРЮ**, **МАТЕР(Ь)Ю**, což rozhodnouti nepadno. Sansk. **विषस** = **ВІСЬЮ**, z **višaus**. Vážná je opět okolnost, že i takové kmeny, o nichž nelze pochybovati, že vypadaly na *i*, **ДЕСАТЬ**, tvoří tento pád konsonanticky: **ДЕСАТОУ**. Tedy i **ЖРЕБАТОУ** z **-(i)aus**. **ДЪННЮ** vedlé **ДЪНОУ** (ostr.), v němž je ztráta kmenového *i* zajisté mnohem starší, než to můj výklad tvaru **ДЪНОУ** Fon. §. 57. předpokládá. **ДЪНОУ** se pravděpodobně nese již i k předsl. **ДЪНАUS**. **ДЪНЮ** ovšem mohlo vzniknouti i z **ДЪН(Ь)Ю** i z **ДЪНОУ** parasitickým *j*.

Nom. plur.:

Strany vzniku přípony pro nom. pl. ***-ЪКЕ** (již předpokládám dle staroč. nom. pl. krve) z **-ūias** **-uvies** (sansk. **-uv(i)as**) viz §. 15. Staroč. nom. pl. krve i krvi. Pravidelnou příponou jest však **СВЕРЪ-ЪКН**. Kolísání krve — krvi, ***-ЪКЕ**, **-ЪКН** jest tedy opět ným důkazem, že je základním tvarem **-ЪКЕ**. (Srov. §. 15.)

Genitiv. pl.:

Vzniku gen. pl. na **-НН** kmenů na *i* jsem se již dotknul ve Fon. 21. Tenkrát jsem si však nebyl ještě dopodrobna povědom všech fasí, jimiž tato přípona prošla, jakkoliv jsem o pravdě na onom místě pronesené i nyní nezvratně přesvědčen. Abychom však vývin přípony **-НН** se vši přesností pojiti a opsati mohli, vidí se mi toho potřeba, obrátiti pozornost k vývinu genitivu pluralis ve slovančině vůbec. Prvotně zněla přípona gen. pl. **ām**, která se již v litevsko-slovanské době *počala* měniti v **ūm**. Zatemnění **ā** v **ū**, zdá se, neproniklo docela. Jazyk staropruský aspoň, pokud z kusých a nedokonalých památek souditi lze, kolísal se mezi starším **ām** (neb **am**) (**griquan**, **gricon peccatorum**) a mladším **ūm** (neb **um**) (**grikun** (**peccatorum**)). Změna **a** v **u** pronikla každým způsobem *naprosto* ve všech ostatních větvích pořadí litevského: pruskolit. **u** (**ragū cornuum**), žmundské i ruskolitevské **u**, **un** (**akiun oculorum**, ano i **žmoniump** „ad homines“ s postposicí **-p** jsem našel v jedné knize „Genawejté.“ kde ovšem labiální povahou souhlásky **p** předcházející **m** buď se zachovalo, buď z **-um** [= **um**] na novo se vyvinulo), lotyšské **u**, wilku (**luporum**). Povážíme-li pak, že ve všech případech téměř, kde lit. místo indoevropsk. **a** poskytuje **u**, také střídnice slovanská, nikoliv přímo k **a**, nýbrž k liteslovanskému **u** se táhne (Fon. §. 60.,

- 2.) a že i ā se měnilo za doby litslovanské v ū (Lit. Stud. 49.), tedy odvodíme i -Ъ gen. pl. od ūm. Sluší totiž podotknouti, že se dlouhé hlásky za doby litevskoslovanské v pádových příponách i jinde skrátily (dual. instr. dat. -**OMA** sansk. -ābhyām; srov. iām i iem jež lok. sing. předpokládá). Postup je tedy ten: -ām, -ūm, -ū(m), -ū, -**O**, -**Ъ** (postupu ām, -ām, -u(m) -**O** -**Ъ** vadí tuším lit. ū).¹⁾ Od kmenů na *i* vzniklo tedy z -iām, -ium (lit. akiun), -**EO** zamezením hiatu -**ejO**, -**ejE**, **ejЪ** psáno -**EH** (pravidlem v ruštině, někdy v starobulh. Fon. §. 21., a i v staré srbštině **ЛЮДЕН**, **НОКТЕН** Daničić, **ОБЛИЦИ** 85.), z toho -**ЪН**, -**НН** (č. í stažením). (Srov. nom. pl. -**ЬЕ**, -**НІЕ** z ies §. 12.).²⁾

¹⁾ Schleicher, Compend. §. 84. 2. stanoví tyto přechody: ām, -**М**, -**Ъ**. Avšak dle mého zdání **М** se nikdy v **Ъ** neselabuje; novobulharského vznikání polohlásky z **М** se nikdo pro starší doby jazyka slovanského dovolávati nebude. S tím souvisí druhé mínění, že na př. **Ъ** v akk. pl. (neb v part. praes. act.) **ВЛЪКЪ** vzniklo z nosovky, jelikož se tato po měkkých hláskách skutečně vyskytá, akk. pl. **КРАМЪ**. Že **Ъ** v takových případech vzniklo zcela neodvisle od **М**, zvláštní cestou vývoje, ukázal jsem stručně Lit. Stud. 50. Jednoduché pravidlo o vznikání nosovky v zásloví jest toto: jenom z ām vzniká **М** (akk. **РМММ**), z ām jen **O** neb **Ъ** (**НО**). Proto **МДОЛЪ** proti **ЕЪ** (z **Ъ**, an). **СМЛОГЪ** proti **СЪ** (ze sam, sa); že se **СЪ** i v mezisloví vyskytá, vyplývá z toho, že se předložka sam již dávno před vznikáním nosovek dissimulovala v sam i v sa. Z toho pravidelně **СМ** i **СЪ**, odpovídající oběma tvarům této předložky v sanskrtě sam i sa.

²⁾ Dle běžných výkladů ruské **EH** prý vzniklo dissimilací ze starobh. **HH**, ježto se starobh. pokládá a priori za starší. Kdo -**HH** neprostředně z -iām odvádí, neuvážil, že se **H** v mezisloví *nikdy* ku krátkému *ř* netáhne; ale je to nevyhnutelnou konsekvencí onoho principu, dle kterého prý dlužno slovančinu vysvětlovati nejdříve z ní samy. Naději se aspoň té koncesse, že je **ДЪТЪН** (t. j. **ДЪТЪН** ass. 55. 25., srov. též Fon. §. 95., 7.) starší než **ДЪТНН**, právě pro toto *ř* v -iām; a k ruskému -**EH** nás pak přece snad časem přivede docela malinký krůček. Věc je proto vážná, poněvadž se týká jedné z oněch vlastností, kterou hláskový system ruský vůbec nad starobh. co do zachovalosti vyniká.

Avšak již velmi záhy, již za dob indoevropských, počalo se *i* přípony *-iām* utráceti a tak vznikl konsonantický gen. pl. Známé je kolísání *-um, -ium* v třetí lat. deklinaci. Tomu se úplně rovná slovanský poměr **ДЪННН — ДЪНЪ**. Gen. pl. **ДЕСАТЬ** od **ДЕСАТЬ**, jako v lit. deszimtu („Genawejté“ p. 111.: sukakeš trijun deszimtun metu dosáhnuv 30 rokū), místo očekávaného deszimtiu-. V též knize naktun od naktis (nox), ausun od ausis (auris). Schleicher, Lit. Gr. p. 188.: žasū, dūru proti **ГЖСНН, ДВЪРНН** a opačně keturiū proti **УСТЫРЪ**. Bielenstein, Lett. Spr. II. 30.: fūsu = žasū, ziltu od ziltis (gens). Dle toho ztratily již dávno *i* formy **МАТЕРЪ** (i **МАТЕРНН** se uvádí, r. **МАТЕРЕЙ**, ač lze předpokládati, že tu *i*-dekl. na novovzala vrch, jelikož se v některých případech **-ей** skutečně přes své původní meze rozšířilo, o prvotném **Ъ** t. j. *ām*, ovšem ze staršího *iām*, svědčí všechny ostatní jazyky, lit. moterū), **НЕБЕСЪ** lit. debesū (s debesis srov. **ГРАНЕСЪ** versus gen. pl. **ГРАНЕСЕЙ** vedlé **ГРАНО ГРАНЕСЕ** versus, jako debesis vedlé **НЕБО**), **КАМЕНЪ** lit. akmenū, avšak i **КОРЕННН, КАМЕННН**. S téhož stanoviska třeba posouditi gen. pl. **СВЕРЪВЪ** z *-ū* (i) *ām -ūvum*; rovněž **СЫНОВЪ**, jež se od **СВЕРЪВЪ** liší pouze tím, že **О** se neseslabilo v **Ъ**. Proto bych i r. gen. pl. **СЫНОВЕЙ** nepokládal za tvar původnější (jakoby z *-uvium*), aniž jeho poměr k **СЫНОВЪ** ocenil tak jako **ДЪННН** k **ДЪНЪ**; všechna ostatní nářečí ukazují na **-ОВЪ**, nehledě k tomu, že se, jak již podotčeno bylo, **-ей** v ruštině analogií skutečně rozmohlo přistupujíc i k *ia*-kmenům: gen. pl. **КОРАБЛЕЙ**. Avšak **КРЪВНН** gen. pl., ovšem s kořenovým *ūi*, ukazuje ještě neskomolené *-ūiām*. Lit. gen. pl. sunū lot. gen. pl. pelu (od dlouhého *u*-kmene) vznikl tedy též stažením kmenového *ū* neb *ū* s příponou, *ū + um*.

Akkus. plur.:

Akk. pl. kmenů na *i* se v slov. nominativu pl. úplně rovná, t. j. měl příponu *-ias, -ies*. Podobně někdy v sansk.; aryās je i nom. i akk. pl. od arí (inimicus). Ne jinak v lit.; našel jsem v ruskolitevské povídce „Genawejté“ akk. pl. dures (fores, p. 33.) vedlé nom. pl. dures (p. 40.) z dur(i)es; Nesselmann uvádí ve svém slovníku akk. pl. dantys (per dantys traukti per dentes trahere), který co do formy jest též nom. pl. (ys stažením z ies, srov. Lit. Stud. 58.). Obyčejnější je však v jednotlivých jazycích

-ins pro akk. pl. (staropr. got.). I strany lit. akk. pl. na -is lze snad Schleicherovi dáti za pravdu, an navrhuje psáti gentijs, pokazuje k staršímu možnému -ins (Lit. Gram. 187.). V jedné ruskolitevské knížce „Aktas ir Poterei“ jsem našel nom. pl. f. trins (tres), který co do formy mohl býti prvotně jen akk. pl. (p. 13.: kurios tos trins asabas? Které [jsou] ty tři osoby? Odpověď: Diewas tiewas, diewas sunus ir diewas dwase szweta, trins asabas o wienas diewas, tři osoby a jeden bůh). Avšak slov. si oblíbila pouze prvou příponu -ias, -ies (z -ins by bylo vzniklo jen **A**); jen pomocí -ies, -**ЬЕ** lze vysvětliti akk. pl. ПЕУАТЕ (Cloz. I. 735.: **НЪ Н ПЕУАТЕ НАЛАГАЖТЬ НА ГРОБЪ**) z -**Т(Ь)Е**, zcela jako nom. pl. ПЕУАТЕ (§. 14.). Přechody -**ЬЕ**, -**ЬЕ**, -**НІЕ**, -**НІЕ**, -**НН**, -**Н** vzniklo pravidelné ПЕУАТН. Důležitý předposlední přechod ПЕУАТНН nalézá se sup.: 347. 9. Strany fonetického postupu od -**ЬЕ** k -**НН** a -**Н** viz §. 12.; k uvedenému tamže poměru ХВАЛ-Н-ШН, ВЪП-НІЕ-ШН srov. ještě Miklosich, Altslov. Form. in Parad. 47., kdež se podobný případ uvádí. Kmen časoslov IV. třídy vypadá na -**Ь** (НЗБАВЬ-Ь), přípona 3. os. sing. je -**ЕТЬ**, -**ЬЕТЬ**, -**ЬІЕТЬ**, -**НІЕТЬ** (dolnolůž. porozijo = *ПОРОДНІЕТЬ), aneb -**НЕТЬ**, -**ННТЬ** (ПРЪХОДННТЬ) -**НТЬ**. Týž již několikrátě podotčený, pro poznání mnohých pádů i-deklinace vededůležitý hláskový postup se právě vrací v nom. akk. pl. ПЕУАТ(Ь)Е, nom. pl. ПЕУАТЬЕ, nom. pl. ПЕУАТНІЕ, akk. pl. ПЕУАТНН, ПЕУАТН. Lze formy obou pádů akk. i nom. pl. smísiti, jelikož právě vznikly z jedné formy -**ЬЕ**, -ies. ПЕУАТЕ-, -**ТНН**, -**ТН** jako lok. sing. НЕБЕСЕ, -**СНН**, -**СН** aneb nom. dual. ДЕСАТЕ — ІЕЛЕННН — ІЕЛЕНН, vše z -**ЬЕ**. Máme tedy čtyry takové neocenitelné pádové formy s -**НН** od kmenů na *i*: nom. sing. fem. ТРНН, lok. sing. НЕБЕСНН, dual. ІЕЛЕННН, akk. pl. ПЕУАТНН; každá o sobě vzata snad zbudí podezření o pravosti své, avšak máje na zřeteli okolnost, že jich etymologie žádá a odůvodniti může a že se podobné ač opět řídké formy vracejí u časoslov čtvrté třídy, spatřuji v nich živé doklady oněch na mnoze žádaných forem, o nichž jsem se při assimilaci samohlásek v §. 95. Fon. zmínil. Máť se nadále akk. pl. ПЕУАТЕ k akk. ПЕУАТН foneticky i formálně zcela jako nom. pl. ПЕУАТЕ ku КОСТН. Poměr **Е**—**Н** se v akk. pl. nadále vyskytá: ДЕСАТЕ -**Н**, staroč. desjete, desjeti, staroč. krwi, krwe, korúhwe, korúhwi, КАМЕНН vedlé СТЕПЕНЕ,

ПРЪСТЕНЕ (Mikl. Lex.) **ІЕЛЕНЕ** (jež uvádí Miklosich Formenlehre der alt. Spr. 53., maje je za formu nepravou), **МАТЕРН** vedlé staroč. matere (lit. akk. pl. móteris, nevězí-li v něm -is, může býti pouhou dissimilací nom. pl. moteres, móters, -ies se stáhlo v -is, podobně ákmens ákmenis). Proto myslím, že bychom přenáhleně soudili, kdybychom v staročeských akk. pl. čtyřjé (**УЕТЫРН**), třjé (**ТРН**), kmetjé (**КЪМЕТН**), žnje (***ЖЪНН**) spatřovali v ž d y a j e n o m obměnu **Н** v je. Zda-li se snad i v některém staročeském tvaru 3. os. sing. praes. chodjé, vinjé místo chodí, viní skrývá výše předpokládaný přechod chod(**Ъ**)jet^h, toho ovšem pro velikou rozšířenost obměny *i* v *jé* dokázati nelze. Akk. pl. kmetjé mohl vzniknouti právě jako nom. kmetjé vysutím **Ъ**, i přibližuje se nejvíce tvaru **ПЕУАТЕ**, od něhož se liší pouze tím, že se před vysutím **Ъ** v **ЪЕ** zamezil hiat (**Ъ**)**ІЕ**, jako v nom. pl. **ПЕУАТЕ** proti pečetjé.¹⁾ Zvláště pak ze staroč. korúhwe (kde máme čisté e) korúhwi vyplývá, že se akk. **СВЕКРЪВН** táhne k **-ЪВЪЕ**, -ŭvias, -ūias, kterážto přípona se vyskytá, ač zřídka, i v sanskrtě: çundhyúvas od çundhyú adj. (mundus) Benfey, Handb. p. 307.; patrně z -uv(i)as. Týž akk. je ovšem utvořen od kmene na krátké *u*; a naopak od vadhú (mulier) zní akk. pl. vadhväs -u(i)as proti **-ЪВЕ**, což souvisí se střídáním kmenů na ŭ a ū vübec. (Srov. gen. dual. vadhvós od vadhú mulier t. j. -ŭ(i)aus proti **СВЕКРЪВНЮ** t. j. -ūiaus.) **К**-uias, -vias se táhne akk. pl. **СТРЪВН**, **ТЕТРЪВН**. Sansk. přípona -uv(i)as vedlé **-ВН** zároveň ukazuje, že je roztazení ū v ŭv pradávne předslovanské, že o nějakém roztazení slovanského **Ъ** v **ЪВ** řeči býti nemůže z důvodů historických a hláskových, že dokonce ŭv, z něhož právě **ЪВ** vzniklo, bylo již dávno před vznikem **Ъ**.

§. 22. Ostatní pády řídí se analogií ženské a-deklinace. Jména, která sem patří, vůbec čím dále tím více se stávají a-kmeny, zvláště v živých nářečích. **ДЕЛЪВА** (dolium), slovin. tikva. Místo dat. pl. **СВЕКРЪВАМЪ** čteme původnější **СВЕКРЪВЕМЪ** u Nestora (**ПОЛНОЕ**

¹⁾ I Daničić (Oblici 108.—109.) uvádí četné akk. pl. na **Е**, **ИЕ**, **ІЕ** (**ЛЮДЕ**, **ЛЮДНЕ**, **ГОСТИЕ**, **ПОВУТЕ**) z různých starosrb. a starochorv. památek; avšak o těchto bych se právě neodvážil tvrditi, že je lze vesměs oceniti jako akk. **ПЕУАТЕ**, jelikož se v těchto památkách od jakživa pády velmi povážlivě působením různých analogií mísily.

собрание русских летописей Petroh. 1846, I. str. 6.). I místo **СЕКРЪВАХЪ** zajisté bylo **-ЪВЕХЪ** dle i-dekl. Podobně i ***СЕКРЪВЪМА**, ***СЕКРЪВЪМН**. Jakým způsobem se tento přechod asi děl, jeví stč. instr. plur. koruhvjami z koruhv-ami, **-v(ъ)**jami proti **ХОРЖГЪ-В(ъ)МН**, kde se hiat ani nezamezil. Zvláště v instr. pl. přecházejí i jiné i-kmeny do a-dekl.: **ЛАКТЫ** (368., 9.; 499. 2. sup.), **НОГТЫ** (296. 5. sup.) vedlé **НОГЪТЪМН** (440. 6. sup.), **ДЕСАТЫ** (lit. deszimtimis), **НЕБЕСЫ** (lit. debesimis), **ГРЕБЕНТЫ**, **СТЕПЕНТЫ** vedlé **-ЕНЪМН**. I co do přechodu do a-deklinace shoduje se tedy vývoj ūi-kmenů a tak zvaných kmenů souhláskových. — Ostatné jsme tím, že jsme mnohé posud za souhláskové pokládáné pády slovanských a litevských deklinací (na př. nom. pl.) ukázali cestou fonetickou býti pády pravé i-deklinace, maně novými doklady dotvrdili všeobecnou pravdu, že všechny souhláskové kmeny byly prvotně i-kmeny. Ačkoliv se pak tuto na této pravdě dokázané prof. Ludwigem v *Entwicklung der A-declination i Infinitiv im Veda* pouze zakládám, zavádív o ni potud, pokud toho účel rozpravy vyžadoval, vidí se mi toho přece potřebí, abych se aspoň slovem dotknul poměru i-deklinace a tak zvané souhláskové deklinace, jelikož se tohoto rozdílu ač nepodstatného šetří a se stanoviska jednotlivých jazyků i po jistou míru šetřiti musí. Souhlásková deklinace i souhláskové kmeny povstaly z i-dekl., i-kmenů ztrátou kmenového *i*, rozdíl mezi nimi je sekundární, avšak přes to všechno zároveň velmi starý, co do počátků zajisté proethnický. V některých pádech se zajisté utvrdila ztráta kmenového *i* mnohem dříve, nežli v druhých. Takovým pádem je na př. nom. sing. Zde je odsutí *i* pradávne: souhláskovým formám **КЛМТЫ**, **НЕБО** nalézáme analogie ve všech jazycích, ne pouze v těch, v nichž se zcela zvláštní souhlásková deklinace vyvinula (řečtina), ale i v latině, která se jinak zcela jako slovančina houževnaté drží kmenů a deklinace na *i*, samostatné souhláskové deklinace od i-deklinace rozličné vlastně nestvořivši. Takovým pádem jest i gen. pl. Latinskému kolísání *um*, *i^um* v 3. dekl. odpovídá v slov. a lit. zjevná náchylnost zbaviti se někdy v gen. pl. kmenového *i* (**ДЪНЪ** vedlé **ДЪННН**). Zde ukazují všechny jazyky více méně vyvinuté stopy souhláskového pádu. Sem náleží i gen. dual. (**ДЪНОВЪ** i **ДЪНННЮ**) a zvláště nom. akk. pl. neut. (**НЕБЕСА** genera). Zkrátka, slov. (i lit.) úplně se shoduje s latinou. A to

jsou jazyky spojené příbuzností přece jenom vzdálenější, všeobecnější. Již tento jediný moment jest nad míru důležit a nemůže se pokládati za náhodu. V témž pádě se vyvinul souhláskový kmen, matrum — **ΜΑΤΕΡΨ**, v témž se i-kmen zachoval, matribus — **ΜΑΤΕΡΨΜΗ**. V jiných pak jazycích, jako v ř. a v sansk. pronikla ztráta kmenového *i* mnohem důsledněji, vznikly samostatné souhláskové deklinace. Jak dlouho i tu jazyk kolísal, než se zbavil úplně kmene na *i*, ukazují případy jako ř. *κύνεσσι* (-ισσι) vedlé *κν(νι)σί* a vůbec všecky lokaly na *-εσσι. μητέρεςσι* = **-ΕΧΨ** = lit. *-isè* = sansk. *mātr̥ṣu* z *-iriṣu*, *-ariṣu*. Skoro touž cestou se braly ůi-kmeny; i zde znamenáme ztrátu kmenového *i* především v nom. sing. **СВЕРΨИ** i v gen. pl. **-ЪКΨ**. Houževnaté se zvlášt nom. pl. drží v slov. i-deklinace, jako v lat. Sluší však uvážiti ještě jeden až méně vážný moment. Kmeny na *i* tvořily gen. sing. hlavně dvojím způsobem, pomocí *-ias* i *-ais*. *-ias* si oblíbily právě ty kmeny, jež zoveme souhláskovými, neboť genitivní jejich *-as* (ř. *-os*) se právě táhne k *-(i)as*. Ovšem, že se tento rozdíl důsledně neprovedl. V slov. a lit. však dosti přesně (vyjma oběls, **ΔΗΝÈ** itd.). Tyto dva momenty byly pak právě na příčině, že se zvláštní souhlásková dekl. z prvotné jednotné i-dekl. vyloučila, v některém jazyku důsledněji (v řečtině), v některém jenom co do počátku (lat. slov.). Již aspoň ve slov. nevyhledávejme kvůli řečtině a sanskrtu souhláskových pádů tam, kde jich není; ona nápadná podobnost i-dekl. a dekl. souhláskové nemohla vzniknouti teprv v slov., jednoduché srovnání s lit. jeví, že je aspoň litevskoslovanskou. Jaký pak význam tato pravda i v ohledu vývinu grammatických forem t. j. syntaktickém do sebe má, jeví na př. lok. sing. *nábhasi, φέρουτι*, který je zároveň kmenem.

§. 23. (Stopy ůi-deklinace na půdě litevských jazyků) jsou tyto: již uvedené nom. sing. lit. *lėžūwis* staropr. *insuwis* (lingua) jež se mají k staropr. *gallū* (caput), jako **-ЪКΨ : Ψ**, poměr před-slovanský. Staropr. *girnoywis* = **ЖРЪНЪКΨ** Lit. Stud. p. 50. Staropr. dat. pl. *mergūmans* (puellis). Plural několika lotyšských ženských jmen: *raggus* (traha), *pelus* (palea), *dfirnis* (mola). Bielenstein, Lett. Spr. I. 218., od kmenů na *ū*, jakž všechny ostatní pády (lok. *pelūs*) ukazují. Nom. pl. lot. *pelus* vznikl z *ūs*, *ūis* i rovná se úplně nom. pl. lit. *sūnūs* (§. 15.), který opět pochází od kmene na krátké *u*. Mohl se tedy za doby litevsko-

slovanské tvořiti nom. pl. pomocí jedné i též přípony -ūs i od krátkých i od dlouhých kmenů na u. Zcela jako v latině: nom. pl. domūs od domūs a nom. pl. socrūs od socrus, **СЕКРЪ**. Právě tato okolnost, že se v tomto pádu rozdílu mezi kmeny na ů a ū nečiní, že se kmeny na ů s kmeny na ū vůbec střídají, že se deklinace u-kmenů ať krátkých ať dlouhých zakládala v některých pádech na thematu s ū, v jiných opět na thematu s ů, potvrzuje mínění v §. 15. vyvinuté, že netřeba nom. pl. na -ūs od kmenů na ů vysvětlovati z -avas neb -uvas, jelikož se právě pomocí -ūs tvořil nom. pl. od kmenů na ů i na ū.

Zdali i akk. pl. prvotně mohl vypadati na -ūs t. j. -ūis, toho přesně dokázati nelze. Právě tak, jako se vyskytá -ias, -uvas, -vias, ano i -av(i)as (zend. akk. pl. paçavô) i v nom. i v akk. pl., mohl se i vedlé nom. pl. na -ū(i)s v §. 15. konstatovaného vyskytovat i stejně znějící akk. pl.: lot. pelus (ūs) zend. paçūs, sansk. dhenūs od dhenú (vacca). Avšak tyto akusativy se odvozují z -ūns, -ūns, což aspoň v sanskrtě bez odporu místo má (akk. pl. nṛtūn(s)).

V dat. i lok. lot. pelūm, pelūs (sansk. ūbhyas, -ūšu) zachovalo se ještě i dlouhé ū; pelūm z pelūim, pelūs z pelūis. Ztráta samohlásky i ūi-kmenů jest tedy v těchto a podobných pádech pradávna, to jeví shoda sanskrtu, lot. i staropr. (dat. -ūmans), i nelze pochybovati, že kdysi v slovančině byly tvary jako **СЕКРЪМЪ** (dat. pl.) **-ЪХЪ** (lok.) **-Ъ** (nom. i akk. pl.) **-ЪМН** (instr. pl.). Akk. sing. **СЕКРЪ** mohl tedy pravděpodobně vzniknouti z -ūm (§. 21.)

§. 24. (Vývin deklinace na **-ЪЪ**). Avšak právě tyto na základě forem ostatních jazyků pro slovančinu předpokládané pádové formy nutí nás k rozřešení otázky, která se vůbec deklinace slov jako **ЛЮБЪЪ** v slovančině vyvíjela? Odkud ona jednotvárnost, že se **-ЪЪ** nalézá skoro ve všech pádech a že není tvarů jako **СЕКРЪМЪ СЕКРЪХЪ** odpovídajících lot. ūm ūs sansk. ūbhyas, ūšu? Zde nutně ovládla deklinací jakási nivellisace, která jistě prvotně thematické rozdíly pádů setřela. Již jsem podotkl, že nelze pro deklinaci **СЕКРЪЪ** v příbuzných jazycích nalézti úplně odpovídajícího deklinačního obrazce. Různé proudy a analogie, jež byly činny, než deklinace **СЕКРЪЪ** došla této své nynější podoby, lze však, pokud vidím, opsati jenom zcela všeobecnými konturami. Pro podrobnější vylíčení a pochopení

tohoto procesu nedostává se nám jedné hlavní pomůcky: vyjma některé, ovšem velmi důležité zbytky (§. 23.), nemáme svědectví litevských jazyků, jež se této deklinace skoro úplně zbavily. V celku poskytuje pro účely srovnání na jedné straně látku pouze sanskrt, na druhé slovančina. Nebude od věci, jestli sem nejdříve k vůli snadnějšímu přehledu položíme pádové přípony kmenů na ū, s nimiž jsme se v předešlých paragrafech obírali:

Sing. nom.	voc.	akk.	instr.
nṛtūs m.	ūs	ūm	vā (ui-ām)
vadhū's f.	u	ūm	va(ui-ām)
СВЕКРЫ		Ы	
СВЕКРЪКЪ	Ы	ЪКЪ	ЪКЪКЪ (uvi-ām, ūi-ām)
gallū			sukratūyā' (ū-iām) ¹⁾
mergu(=ū)		mergvān	zend. paçū (ūi, kmen) ¹⁾
insuwis			
	dat.	abl. gen.	lok.
vai	vas (ui-as)		vi (kmen)
vāi	vās (ui-ās)		vām (ui-ām)
ЪКН	ЪКЕ, ЪКН (ūi-as)		ЪКЕ, ЪКН (ūi-am, uvi-am)
	stpr. galwas ²⁾		čamū (ūi, kmen).
	kadrūvas (ūi-as)		
Dual. nom. akk.	instr. dat.	gen. lok.	
vau (ui-am)	ūbhyaṃ	vaus (ui-aus)	
vau (ui-am)	ūbhyaṃ	vaus (ui-aus)	
ЪКН (ūi-am)	ЪКАМА	ЪКЪЮ (ūi-aus)	
Plur. nom.	akk.	instr.	
vas (ui-as)	ūn	ūbhis	
vas (ui-as)	vas (ui-as)	ūbhis	

¹⁾ §. 21. instr. sing.

²⁾ Vězí pravděpodobně v galwas-delliks (haupt-stück, Ness. Thes.); ostatně lze takovou formu směle předpokládati.

apráyúvas ¹⁾ (ūi-as)	çundhyúvas ²⁾	
ЪВН (ūi-as)	ЪВН	
ЪВЕ (ūi-as, krve)	ЪВЕ (koruhve)	ЪВАМН (koruhvjemi)
pelus (ūs)	pelus (ūs)	
súnūs ¹⁾ lat. -ūs	dhenūs ¹⁾	
dat. abl.	gen.	lok.
ūbhyas	vām (u(i)-ām)	ūšu
ūbhyas	ūnām	ūšu
ЪВАМЪ		
СВЕКРОВОЕМЪ	ЪВЪ (ū(i)-ām)	ЪКАХЪ
pelūm	pelu (ū-um)	pelūs
mergūmans		

Nehledíc tedy k některým rozdílům pádů zakládajícím se na rozdílu grammatického rodu nrtů i vadhů, jakož i k některým pádovým formám, o kterýchž vysvětlení nám zde neběží, a majíce pouze na zřeteli délku i krátkost kmenového *u*, znamenáme: že se nejdříve uvnitř deklinace obou těchto sanskrtských slov střídá *ū* i *ū*, že se některé pády zakládají na thematu s *u* (*v*), některé opět na thematu s *ū*. Že tento poměr jest cosi původního, o tom nás přesvědčují vzácné staropruské zbytky, *gallū* — *galwas*, *mergū* — *mergvan*, kde právě themata, jedno s *ū*, druhé s *ū*, jednu deklinaci právě jako v sansk. skládají. (Formy *galwas*, *mergwan* se ovšem odchýlily tím, že přešly do a-deklinace; avšak tím jest právě vyrčen poměr slov *ГЛАВА* lit. *galwà* k stpr. *gallū*: vzalo-li thema s *ū* formy *galū* v kosých pádech analogií vrch a přešlo-li potom do a-deklinace ženské, vzniklo *ГЛАВА*, a že se tento proces dokonál již v dobách pradávných, o tom svědčí právě lit. *galwà*. Tak se i má *ПЕЛВА* (t. j. *PELWA*, stpr. *pelwo*) k lot. pl. *pelus*; pravděpodobně i lit. *girn(v)à* (*mola*) chorv. *žrn(v)a* k *ЖРЪНЪЕЪ*. Jest na bíledni, že proto ještě nelze pro každou formu na *va* předpokládati paralelní s *ū*). Avšak kolísání mezi thematy s *ū* i *ū* bylo v této deklinaci bez odporu prvotně ještě častější a

¹⁾ Od kmene na krátké *u*.

²⁾ Od *çundhyú* m. (*mundus*) vedlé *çundhyú* m.

rozšířenější. Na to právě ukazují formy s -ūyā (instr.) uvas (gen. sing.; nom. akk. pl.), jež se jenom sporadicky, na mnoze jenom ze staršího sanskrtu uvádějí a vesměs na ū zakládají, vedlé forem s krátkým u (vā, vas), jež si klassický sanskrť v týchž pádech pravidelně oblíbil. Avšak právě k těmto pádovým formám sanskrtským s ū (nĕb ův) se táhnou obdobné pády od **सुकुप्राय**, instr. **सुकुप्राय**, tedy k sukratúyá', ne k nṛtvá', gen. -**कृ** ku kadrúvas, ne k nṛtvás (rovněž nom. i akk. pl.). Do přehledu jsem pak přijal i některé pádové formy kmenů na krátké ů, pokud prozrazují i thematické dlouhé ū: nom. pl. lit. súnūs od sunūs se ani nyní ani prvotně nelišil od nom. pl. lot. pelus (ūs). (§. 15., §. 23.). Tento svazek ů-kmenů i ū-kmenů byl zajisté původně ještě těsnější, rozdílů zajisté mnohem bylo méně, nežli nyní. Dle výkladu §. 21. (gen. pl.) se gen. pl. **सुनोव** i **सुकुप्राय** neliší a kmen prvního slova vypadal na u(i), druhého na ū(i). Dle toho prošel vývin deklinace na -**कृ** asi těmito fázemi, jež ovšem přesně od sebe dělití nelze: 1. Prvotně kolísaly pády mezi kmenovým ū i ů — poměr před-slovanský; v mnohých pádech již se bylo dávno i kmenové i vytratilo, dle pelúm pelús ūbhyas ůšu předpokládáme -**कृ**, -**कृ**. 2. Slovančina si oblíbila pádové formy, jež byly utvořeny na základě kmene s dlouhým ū t. j. formy s **कृ**, jež vznikly z ův, roztaženého to před samohláskami ū (kdežto naopak v sanskrť se stal pravidelným na př. gen. s -vas, ne s -uvas). 3. Předpokládané formy některých pádů **सुकुप्राय** -**कृ** itd. (§. 23.) mizí. **कृ**, **कृ** ovládlo takto analogií celou deklinaci (**सुकुप्राय** t. j. **कृ** proti pozdějšímu **कृ**). 4. a-dekl. ženská i to zajisté již velmi záhy zachvacuje některé pády, na př. dat. pl. -**कृ** vytlačen formou -**कृ**, pak formou -**कृ** (rovněž **कृ**, **कृ**); staroč. koruhv(ḥ)jemi (§. 22.). 5. Tu i onde, zvláště v některých živých nářečích vítězí a-dekl. úplně: **कृ**, slovin. tikva.

§. 25. (Střídání ůi — ūi). Výklad §. 7. o ženských přídavných na ů, §. 16. o týchž na ū, a zvláště §. 24. o zjevném paralelním vyskytání se pádů na ů od kmenů na ū a to již v dobách pradávnych, a naopak okolnost, že se i od krátkých u-kmenů tvoří pády zakládající se na kmenovém ū, jsou zároveň obrazem o střídání se kmenového ů(i) a ū(i). Rozdíly, jež se jeví ve flexi, nalézáme i ve tvoření slov; lok. sing. tanú i tanvi

vedlé nom. tanŭ i tanŭ (corpus). Od krátkých u-kmenů tvoří se nom. dual. pomocí dlouhého ů, sŭnú — sŭnú, od kmenů na dlouhé ů naopak na základě kmene krátkého nrtŭ — nrtvaŭ. Tak se i nalézá, nrtŭ (mobilis) vedlé nrtŭ (saltator), řundhyŭ (mundus) vedlé masc. řundhyŭ (mundus) itd. Tak se vysvětluje ЖЕЛЪБЪ (ŭi) vedlé χέλϋς, avšak i akk. χέλϋν, kdežto i slov. poskytuje krátké ŭ v odvozeném ЖЕЛЪ-КА, čehož se ještě dotkneme. Ř. ἰλύς (limus, lutum) s dlouhým ů vedlé ΗΛЪ (lutum), v němž později nalezneme bývalý kmen na ŭ. Další příklady hromaditi se nám tuto nevidí zapotřebí, jelikož se toho úkazu níže ještě i několikráte dotkneme.

§. 26. (Střídání ŭi-avi). V sanskrtě se vyskytají lokaly sing. na *avi* (viz §. 12.; též Ludwig Infin. p. 10.), t. j. stupňované kmeny na *ui*. Lokalům i kmenům na *avi* odpovídá v slov. tvar **СЫНОВЬ** (gen. **СЫНОВИ**, kmen na *i*, fratris sororisve filius). Slovanský lok. sing. **СЫНОВУ** od **СЫНЪ** vznikl též z *au*, *avi* (§. 12.), a kromě toho byly i lokaly na pouhé *u* i *ui* (véκνι, §. 11.). Má se tedy **СЫНЪ** k **СЫНОВЬ** jako lok. sing. na *u* k lok. sing. na *avi*, aneb i jako **СЫНЪ** k lok. **СЫНОВУ**. -*avi* jeví se býti i tvořivým i flexivním elementem. Kmen, na jehož základě jest nom. pl. **СЫНОВЕ** utvořen, zněl dle §. 14. i 15. **СЫНОВЬ**; a ten jest zároveň základem deklinace slova **СЫНОВЬ**. Z čeho jde, že se poměr **СЫНЪ** — **СЫНОВЬ** vyskytá i na půdě tvoření slov i uvnitř flexe slova **СЫНЪ**. Nom. pl. **СЫНОВНІЕ** (od **СЫНОВЬ**) je dokonce jenom fonetická odrůda nom. pl. **СЫНОВЕ** (od **СЫНЪ**), jelikož by bylo (dle ПЕЧАТЕ) i v prvém případě -**ОВЕ** možné ¹⁾. Sem náleží poměr **ДОМЪ** a dativně-lokalní kmen **ДОМОВЬ**, který vězí v r. **ДОМОВЬ-Ѣ** č. domoví (**овь-Ѣ**) **ДОМОВНТЪ**; avšak tím již zabíháme na pole *odvození* od kmenů na *u*, kdežto nám tuto jenom o to běží, abychom uvedli několik případů, kde se týž tvar vyskytá s *ui* i *avi*. Od kmene (i lokalu) na *avi* se vytvořil instrumental sing. příponou *ām* (§. 13.), -*aviām*, vysutím *i* a ztrátou *m* sansk. instr. *bāhāvā*, od *bāhū* (armus) (Benfey, Handb. §. 724. pozn. 8.), vedlé pravidelného instr. sing. *bāhāvā* t. j. *ui-ām*. Tedy střídání -*aviām* -*uiām*. Instr. *bāhāvā* se úplně co do přípony rovná lok. **СЫНОВИ** (od **СЫНОВЬ**) z -**ОВИ**em, aneb i instr.

¹⁾ Ostatně nelze pochybovati, že je staropr. sunaibis (bruder-kind) buď chybně čteno buď chybně napsáno místo sunawis.

sing. ***СЫНОВИИ** (-**ОВИИ**) t. j. **ОВИ**ām, ježž dle **ДЪНИИ** i dle obdobných litevských instrumentalů sing. mužských i-kmenů bez pochyby předpokládati lze (§. 13.). Nalezli jsme tedy pro lok. sing. kmenů na *ui* v slov. ještě i příponu -aviem (aviām; §. 12., na konci). Že se ostatní pády deklinace slova **СЫНОВЬ** od stejných pádů slova *báhú* liší (tu kmen na *u*, onde na *avi*), to nevádí stotožnění forem -áva = **-ОВИ** neb **-ОВИИ**; právě *ui*-kmen *báhú* tvořil instr. na základě kmene s -avi, a kmen s -avi opět se své strany se mohl státi základem celé deklinace slova **СЫНОВЬ**. Lok. **СЫНОВИ** (aneb i předpokládaný instr. **СЫНОВИИ**) má se pak k instr. **СЫНОВИИ** (§. 21. instr. sing.), formálně jako *vipanyá'(m)* k *vipanyáya* (§. 13.). — Od *nrtú* zní nom. pl. *nrtvās*, od *súnú* krátkého *u*-kmene naopak *súnávās*; že se zde prvotně toho rozdílu as nešetřilo, jeví nom. pl. zend. *paçvas* i *paçavas* od *paçu* (*pecu*). Zend. dat. sing. *paçuyē* vedlé *paçavē*. Ano i v gen. dual. **СЫНОВОУ** vedlé sanskrtské přípony téhož pádu -*vaus* (§. 21. gen. dual.) může se skrývati střídání *av-u*, jelikož se slov. **-ОВ** v **-ОВОУ** může foneticky odvoditi i z *üv* (jakž jsme v §. 21. učinili) i z -*äv*, což rozhodnouti není na snadě. Sansk. *dhenú* (*vacca*) tvoří dat. sing. *dhenvai* i *dhenáve* (Benfey, p. 299.). A tomuto kolísání pádů co do *thematu u-avi* nalézáme reflex i ve tvoření slov: lit. *kálwis* (*faber*) slovin. *klavec* (*kalv^h-c* *victorum instrumentum*, §. 8.) vedlé lit. *kalawijas* (*gladius*). Aneb srov. s příponou -*awijas*, lit. *galwijas* (*pecus*). Kmen *kalvi* tvořil zajisté prvotně některé pády i pomocí stupňování svého *u* v *av*, *kalawi*, a tento kmen se mohl opět se své strany státi základem celé deklinace slova *kalawi*, jež nadto ještě v lit. přestoupilo do *a*-deklinační utvořivši *ia*-kmen *kalawi-a*, zamezením hiatu *kala-wija-*. Týž poměr *ui-avi* spatřujeme v lat. *pelvis*, *πέλις* i sansk. *pálavi* (*eine art geschirr*), *i* ztratilo „*palui*“ v *πέλις*, do *a*-dekl. přešlo v *πέλλα*, *πελφα* (§. 9.). Třeba míti vždycky na zřeteli, jak snadně i často se i v kosých pádech *u*-kmenů objevovalo *av*, *báhva'* vedlé *báháva*, *dhenvai* vedlé *dhenáve*, jakož i tu okolnost, že zjevy a procesy, jež slouží účelům flexivním, se nalézají i u tvoření slov. Tak se liší i lat. *corvus* sansk. *kárava* (obě formy již přestoupily do *a*-deklinační) *τάρως* i *τανύ-*, avšak tím již zabíháme do derivace *u*-kmenů vůbec.

§. 27. (Střídání *üi*, -*üi*, -*ävi*, *ävi*). K uvedenému již střídání *üi*, -*üi*, -*ävi* přistupuje ještě jedno: *ävi*. Vedlé formy odvo-

zené od kmene na *ui* nalézáme totiž, ač zřídka, i formu na *āvi*, a to jako pouhou její odrůdu. *āvi* vzniká z *āvi* nahodilým, avšak velmi častým prodloužením samohlásek před různými trvacími souhláskami, zvláště *j*, *v*, *r*, *n*, ze kterých se trvajícím znění sděluje, přenáší na předcházející (a i na následující) krátkou samohlásku. Toto čistě mechanické vznikání dlouhých samohlásek v takovém položení, jež žádného tvořivého významu pro jednotlivá slova do sebe nemá, zvláště často se vyskytá na př. v řečtině, i jestiž též pro tento jazyk nejobširněji a nejlépe vykládáno Brugmanem v Curtiusových Studiích (IV. 61. de graecae linguae productione suppletoria). Mezemi jistého jednoho zákona uzavřeno není; proniknuvši za různých dob v různých nářečích jeví se býti processem v některém jazyku méně, v jiném opět více patrným a rozšířeným. Sekundární prodloužení v gen. βασιλῆ*Fos* z βασιλέ*Fos* náleží již nejstarší době řečtiny (Brugman 169.). Jména na *-εύς* vznikla z *-āvi* *-ε Φ i*; toho rázným důkazem je homerický lokal ἀριστήε*σσι* z ἀριστή Φ ε σ i, ἀριστή Φ i σ i, zcela obdobný lokalům pl. všech tak zvaných souhláskových kmenů u Homera, μητέρε σ i (= lit. lok. pl. moterisė), ἡγεμόνε σ i, jichž *-ε σ i* vzniklo dle Ludwiga z *-ισσι* (Entstehung der A-decl. 141.). Zaroveň znamenáme v tomto tvaru prodloužení *ε Φ i* v *η Φ i*. Známý jsou případy τοκέ Φ ας τοκή Φ ας atp. Ženská jména na prvotní *-o Φ i*, jež kosé pády prozrazují, mají nom. na *ω* t. j. ω Φ i (Γοργώ Brugmann 163.). Podobné případy nalézají se v sanskrtě a tuto jakož i v §. 29. hodláme některé uvést, jež vznikly na půdě litevskoslovanské. Milerád ovšem se přiznávám, že uvádím pouze, některé takové stopy sekundárního prodloužení před *v* z látky našich jazyků, a že dotyčnému úkazu snad náleží mnohem širší obor. Sem především spadá poměr lit. gėrwė (grus, z gerwi-ā, přípona *ui*) k starobh. Жервѣ (přípona *āvi*). Povážíme-li totiž, že se v deklinaci *ui*-kmenů střídaly pády zakládající se buď na kmenu *s ui* (neb *u*) buď na kmenu *s avi* (§. 21.), a že se z *avi* vlivem trvajících souhlásky *v* mohlo vyvinouti *āvi*, pochopíme snadně těsnou souvislost těchto na pohled co do přípony rozdílných forem. Já bych totiž poměr slov gėrwė -Жервѣ nechtěl pojíti pouze tak, že se slovanský tvar jednoduše vyvinul z litevského tím, že *āvi* druhým stupněm seslění vzniklo z *ui*, čím by věru vysvětlení nutné historické souvislosti obou tvarů nezískalo, nýbrž tak, že prvotně byla jenom jedna

deklinace tvaru gerui, v jejichž kosých pádech se střídal kmen gerui s geravi a z tohoto vzniklým gerāvi, načež se jednotlivé jazyky kolísání zbavily: v lit. vznikla nivellisace všech pádů tím, že kmen s *ui* (*vi*) vzal vrch, který nad to přestoupil do a-deklinace (*gerwi-ā*); v slov. však *āvi*. Tých zde předpokládaný poměr nalézáme v ř. *εῦς* vedlé gen. *εῦος* z *εῦFος*, ať již přijmeme výklad Curtiův (Grundz. 3. vyd. 350.) za pravý, dle něhož se táhne k *εῦFος*, *εῦ-*, aneb Leo Meyera, který (Gedrängte Vgl. d. gr. und lat. Decl. 90.) tých tvar odvozuje z *Fεεῦ*, *FεεῦFος*, v kterémžto případě bychom tedy mohli srovnati sansk. *vāsu* (*bonum*), gen. *vāsvas*: *FεεῦFος* jako *ū*: *āv*. Tento poměr tedy, který se v uvedeném slově řeckém objevuje mezi oběma pády uvnitř deklinace jsa ještě zcela plynňý, úplně ve slovančině zkameněl, kdež **ЖЕРАВЬ** se zdá býti vedlé *gerwi zcela zvláštním, neodvislým tvarem. Zcela analogicky jsme pojali poměr staropr. gallů **ΓΛΛΒΑ**, odvozující krátké *ū* (*ε*) slovanského slova z kosých pádů staropruského, gen. *galwas*, akk. *mergwan*, jež vzaly vrch a pády s *ū*(*i*) vytlačily (§. 24.). — Možná, že se takovým způsobem vyvinulo **ЛѢ-** v r. **МУРАВЕЙ** (**МУРАВИ-AS**) vedlé předpokládaného *marvi (§. 8.); **МРАВНИ** mohlo ovšem vzniknouti z **МАРАВНИ**, jakž jsem na onom místě podotknul; avšak může se i táhnouti k *marāv-* (**МОРАВ-** **МЪРАВ-** **МУРАВ-**). *-arā* se pak v starobh. **МРАВНИ** mohlo stáhnouti právě tak v **РА** jako *elē* lit. *pelēsiei* (*mucor*) v **ЛѢ**, **ПЛѢСНЬ** (*tinea*), ač jinak pravidelně **РА** (= *ar* + *cons.*) vzniká z **ОРО** *ārā*, a **ЛѢ** z *ele*. V tomto případě ovšem není na snadě rozhodnouti, který výklad je případnější, jelikož se *ā* táhne k *ā*, někdy však i k *ā*: o prvotném *ārā* **ОРО** svědčí hornoluž. *mrovja*, o *arā* opět analogie s tvarem **ЖУРАВЛЬ ЖЕРАВЬ**. Zamítnouti však musím výklad J. Schmidta (*Zur Gesch. d. indog. Voc. II. 67.*), dle něhož **ЖЕРАВЬ** vzniklo ze **ЖЕРВЬ** vsutím *ā*; z **ЖЕРВЬ** by se v slov. vyvinulo pravidelně jenom **ЖЕРЕВЬ**, t. j. vsutím téže hlásky po plynňé, která stála prvotně před ní. — **СЛАВНИ**, jež se dle §. 8. táhne k *salvi, lit. *szalwis*, má se k staropr. *salowis* (*luscinia*) opět jako *ui*: *āvi*. — **ПЛѢВА** (z **ПЕЛВ-А**, *u(i)*) lot. nom. pl. *pelus* (= *ūs*, *ūi*) lot. nom. pl. *pelawas* (*av(i)*) sansk. *palāvas* (*palea*, *āv(i)*). Tento příklad zvláště je poučný, byť i většina tvarů byla *i* ztratila a dávno do a-dekl. přešla ¹⁾.

¹⁾ Povědomo mi je sice, že J. Schmidt (*Zur. Gesch. d.*

Lat. grūs vedlé gérwé i ЖЕРΛЬЬ jeví střídní ui, ūi, āvi, (avi). — Podobně χέλυς (ui) ЖЕΛΥЬЬ (ūi) χελούς (Hesychius) z χελούς (avi). — ЗЪΛЪА (glos) předpokládá ЗЪΛЪЬЬ jako ΔΕΛΥΒΑ (dolium) ΔЪΛЪЬЬ, malor. zovyća ze zol'vi-ća, vedlé γάλως, γαλώς z γαλόφος, ūi: av(i). — Srov. dále lit. lykuwā (pestis, uw = ū) vedle lykawā (id. av). — Lit. wéluwā (nom. prop. urbis, Wehlau) wélawā i wélowā (āv). — Jiné příklady jsou ovšem více ukryty v odvozeninách: КΛΑΔΥ-ΚΑ (dux) předpokládá bez odporu mužské nomen na ū, ūi; jeť rozšířeno pomocí -ΚΥ právé jako ΗΣΥ-ΚΥ staropr. insuwis (ūi), ΜΟΥΤΥ-ΚΑ č. moutev

indog. Voc. II. str. 5.) vysvětluje tvary jako sansk. pālavas (palea) pālavi (vas) z palvas, palvi vsutím *a* neb *ā* mezi obě souhlásky, to jest ním nazvanou svarabhakti, kterouž zvuková barva čili pazvuk plynných *l*, *r*, zhoustnul, se sesílil v *a* neb *ā*. Týž process ve slovančině ve Fonologii nazval jsem assimilací po plynných. Jakkoliv se do podrobnějšího rozebírání tohoto mínění na tomto místě pustiti nemohu, musím přece k vůli obraně výkladu výše uvedených forem podotknouti toto: v sanskrtě se vůbec samohlásky mezi liquida + cons. nevsouvají, jsouť kmenové, kořenové, kdekoliv se objevují (A. Ludwig. Agglut. oder Adapt. 17.). To platí především o *i*. Týž náhled ovšem se netěší z oblíbenosti jazykozpytců, jelikož vede k víceslabičnosti indoevropských kořenů. Poměr uvedených tvarů je ten, že se *u* stupňovalo v *av*, pak prodloužilo v *āv*. Lot. pelawas nemohlo vzniknouti z pelwas, jelikož v lot. přese plnozvučné vyslovování plynných před souhláskami, kterým na př. da'rbs (labor) zní skoro jako dar(a)bs, tato pahláska nikdy (jako v ruštině) ve zcela plnou samohlásku nehoustne. I dle Schmidta byl by vznik lotyšského pelawas z pelwas vsutím *a* toho druhu skoro jediný příklad na půdě litevských jazyků (staropr. gelatynan lit. geltónas flavus, jež na str. 209. uvádí, jest zcela osamělý pro povahu našich památek staropruských nejistý příklad; lit. geležis lot. dfeise ferrum však vzniklo z gelizis, příbuzné sanskr. hrikus stannum z harikus, χαλ(ι)κός); rovněž pak, jako lot. dfirmawas vedlé lot. dfirmus (mola) nemohlo vzniknouti vsutím *a* z dfirmwas, nýbrž stupňováním, tak i pelawas vedlé pelus (= ūs; o paralelním vyskytání forem s avi -ūi podáme hned i jiné doklady). V sansk. pālavi (vas) vedlé lat. pelvis opět nalézáme jenom stupňování.

(-ъѣъ, -ūi), i vyskytá se vedlé **КЛАДАВЬ-ЦЬ** ($\bar{a}vi$, imperator) lit. waldówas.

§. 28. (Přípona tui, ti, tūi, tuwi, tawi). Skoro všechny hlavní právě vyložené processy střídání vyskytají se u této přípony: lit. peitwys (ventus australis) pētus pl. (meridies, cibus meridianus), pētýs (ventus australis, vi-u-i dle §. 9.), pētuwýs (ventus australis), papētuwés pl. (tempus pomeridianum) (ūi, uwi). Přípona -tvi, **КѢТВЬ** (ramus; staropr. wipis ramus vzniklo zajisté z witwis, není-li přímo chybně napsáno) ztratila *u* i to zajisté již v dobách pradávných, chorv. vit (ramus, Mikl. Lex. pod **КѢТВЬ**), r. **ВѢТВИЕ** vedlé **ВѢТЪЕ** (rami), vězí ve formách jako **ОУМРЪ-ТВЕНЕ** (**-ТВЬ-О**, mors) = lit. mártvě **ПРИШЫС-ТВЕНЕ** (adventus), a vyskytá se i co -tūi, -tvi, **МОЛНТЪВЬ** (oratio), lit. martuwé (mors, z -tuwi-ā), ztrácí *i* a přechází do a-deklinace, **МОЛНТВА** (oratio), v lit. kolísá často -tuwa, -tuwé, -tuwas, -tuwis (kosztuwas, vedlé kósztuwis infundibulum, colum), tak se i liší slovanská abstracta i collectiva na **-ЪСТВЕНЕ** (**-ЪСТВЬ-О**) **-ЪСТВО**; s je vsuto, příponou prvotně -tvi. Důležitou jest okolnost, že u lotyšských jmen odpovídajících litevským na tuwa, tuwé, kolísá -tawa s -tuwa (sé-tuwa saatkorb, schau-tawa weberschiffchen, Bielenstein Lett. Spr. I. 274.), tedy -tavi -tūi. Zvláště jasné je toto střídání při staropruských infinitivech na -twei dátwei (dare) vedlé starolitevských u Daukszy se vyskytajících na tuwē, regētuwē (spectare) a vedických na -tave dá'tave (A. Ludwig, Inf. im Veda 62.) i známo jest, že se z -twei odvozuje infinitiv lit. -tē, -ti, **ТН**; krátké *u* bez *i* prozrazuje supinum **-ТЬ**. — Tak se má sansk. tántu k tánti f. (filum), vedlé lot. títawa (z tintawa, garnwinde). — **ЛѢТО** (aestas) bylo zajisté kmenem na *u*, který přešel do střední a-deklinace, lit. lētùs (pluvia); **ПРО-ЛѢТЬ** (ver) ztratilo *u*; poměr **ЛѢТО**: **ПРО-ЛѢТЬ** spadá vlastně do §. 9. Vzniklo uherskochorv. protulíce (ver), jež Miklosich pod **ПРОЛѢТЬ** uvádí, nepravidelnou metathesí z pro-litu-će? Pak bychom i na slovanské půdě nabyli vítané stopy u-kmene, a totiž s ū. S předpokládaným lituće (*lētūt(b)je, přípona tūti) srov. lit. diminutivum lytutis, lytuczus (lytuti-us). — Není třeba zvlášť připomenouti, že mi tuto běží jenom o uvedení několika příkladů a že mi obmezenější účel této rozpravy nedovoluje, abych další doklady hromadil. Případy jako lat. noctu vedlé kmene nocti-, lit. naktwóti, naktawóti (pernoctare), ukazující k prvotnému naktui, z něhož

se rozštěpily, též sem spadají a týkají se zároveň nejstarších a nejdůležitějších stránek tvoření slov indoevropských, jež však našeho účelu přece již vzdáleny jsou.

§. 29. (Kmeny s kořenovým ūi) **БРЪВЪ** (supercilium) **КРЪВЪ** (cruor) řídí se ještě ve všech pádech vyjma novoslov. nom. sing. kri t. j. **КРТЪ**, dle i-deklinace, ano i v gen. pl. **БРЪВНИ** (proti **СКЕКРЪВЪ**). Že i sansk. bhrū (supercilium) vzniklo z bhrūi, jeví mimo analogii krátkých u-kmenů vůbec též lit. bruwis (z bruwi-as). Homerický lok. pl. *ὄφρῦεσσι* t. j. *ὄφρῦ-σσι* lze zajisté předpokládati. Sansk. lok. sing. bhruví je zároveň kmenem. Sansk. instr. sing. bhruvá' vznikl dle §. 13. jako instr. všech podobných kmenů nutně z bhruv(i)ā(m) = **БРЪВЪЖ**, **БРЪВНИЖ**. Rozumí se, že se i tu lok. **БРЪВН** (z -Вiem) jenom foneticky liší od instr. **БРЪВЪЖ** (-Вiām). Podobně se liší i všechny ostatní pády, zvláště: gen. sing. bhruvás z bhruvias = **БРЪВН** (-Ьε, -ies, -ias dle §. 21., gen. sing.) nom. dual. bhruvaú z bhruv(i)am = **БРЪВН** (-Ьε, -iem, -iam, §. 21. nom. dual.), nom. akk. pl. bhruv(i)ás = **БРЪВН**, gen. pl. bhruv(i)á'm = **БРЪВНИ**. Zároveň musím opět s fonetického stanoviska upozorniti na domněnku, s níž nesouhlasím, že se ve slovančině prý roztahuje **Ъ** v **Ь** před samohláskami; **Ь** vzniklo jenom z *uv*, a to ovšem roztažením z ū před samohláskou, a jak starým, jeví právě sanskrt a lit. bruwis. Poměr **КРТЪ**, **КРЪВЪ** (t. j. ū, uvi) je předslovanský. Že **КРЪВЪ** (***ЪРЪВЪ**, §. 8., funis) má jinou příponu, nežli **БРЪВЪ**, rozumí se samo sebou; i **БРЪВЪНО** (supercilium) je zajisté rozdílné od **БРЪВЪНО** (trabs, z **ЪРЪВ-**, pl. bierwiono ostr. **БЪРЪВЪНО**). I při těchto slovích nalézáme totéž střídání ui(u), ūi(ū), avi, āvi, jako při tvarech rozbíraných v §. 25., 26., 27.: sansk. á-kravi-hasta (incruentis manibus praeditus), sansk. kravy-á'd (carnem edens), lit. kraújas (cruor, z kravia-s přechodem i-kméne do a-deklinace, vzhledem k změně *av* v *au*, a že *j* není eufoニックé, srov. lit. naújas, sansk. návyva novus), jeví -avi vedlé -ūvi v lit. krūwinas, **КРЪВЪ** (-ūvi, -ūi), ***КРТЪ**(ū). Ostatně mohlo **КРЪВЪ** (r. **КРОВЪ**) vzniknouti i z kravi, což ani vždy ve slovančině rozhodnouti nelze, ani našemu účelu nevádí, jelikož vždy zbývá lit. krūwinas vedlé kravi. Sansk. á-kravi-hasta je zároveň vzácným důkazem, že formy **КРЪВЪ**, **БРЪВЪ** sansk. bhrū původně se i skutečně uzavíraly kmenovým *i*, že je **БРЪВЪ** lit. bruwis starší od sansk. bhrū (srov. sansk. urvy-ú'ti §. 4., kdež se v složenině též zachová-

valo kmenové *ī*). — Lot. *gūw(i)s* (*vacca*) z *gowis*, *gāwis*, *gavis* prodloužení *a* v *ā* před *v* dle §. 27., kdežto se *āvi* v sansk. objevuje jenom v některých pádech *go* (*gau*, *gavi) vedlé nom. pl. *gā'vas*, a opět *βόφες*, i *ГОВАДО* z *ГОВИДО*. — Poměr *ui*, *ūi*, *avi* nalézá se ještě i v kmenu *druī* (§. 9., *arbor*, *lignum*) vedlé *δρῦς* (*δρῦός*, akk. *δρῦν*), a lit. *drawis* (*ein wilder bienenstock*, vlastně *arbor*), r. *дрова́* s přechodem do *a*-deklinace. *druī* se má k *dravi* zcela jako sansk. *dyú* (*dies*, z *divi*) k svému lokalu i zároveň kmenu *dyāvi*. Sem náleží též různé případy jako sansk. *bhrukuṭi* (*contractio superciliorum*) vedlé *bhrākuṭi*, jako *ὄφρῦς* s *ū* vedlé *εὐφρῦς* s *ū*, právě tak jako uvnitř deklinace na př. sansk. *su-bhū* (*fortis*), nom. pl. *subhúvas* i *subhvās*. Od sansk. *su-nu* (*pulchra nave praeditus*) zní instr. sing. i *sunāv(i)ā(m)* (*Benfey*, *Handb.* 298; *āvi*) lat. *nāvis* a opět *νέφεσσι* (*avi*) i *νηρός*. Srov. i lit. *kruwā* (*acervus*, *onus*, *ū*) vedlé *krowā* (*id.*; *āv*). Tu nám pouze běží o stručné naznačení tohoto střídání; případů takových bylo by lze uvéstí zajisté velmi mnoho, kdybychom látku příbuzných jazyků hlouběji probrali. Později setkáme se s podobným střídáním *ū* — *ū*, *ov* — *av* v slovanských příponách. Ostatně byla ve slovančině též adjektiva na kořenové *ūi* (jako sanskr. *su-bhū fortis*). *СОВИ*, *СОВИ*, *СОВИ* (*vanus*) sice již přestoupilo do *a*-deklinace, avšak staropr. *en-su-s* (*umsonst*) ukazuje pouze ztrátu kmenového *ī*. I *СОВИ* (*saevus*) vzniklo z *būi-as*; myslím, že se *i*-kmen *būi* (*būji* *СОВИ* *СОВИ*, na kterémžto stupni vývinu se od *masc. СОВИ* = *būi-as* ovšem lišiti nemůže) nalézá v Slově o polku *Igorově*: *Слава буи тугу Всеволоду* (na konci). Tu se ho totiž užívá jako nesklonného, *буи* stojí místo *буему*. A v tom snad právě lze spatřiti důkaz *ūi*-kmene, jelikož se v starobh. užívalo jenom přídavných na *i* jako nesklonných: *СОВИ* se v tomto případě rovná nesklonným přídavným jako *НСПЛЪНЪ*, *СКОБОДЪ*. (*Čas. č. mus.* 1873. str. 152.).

§. 30. (Přechod do *a*-deklinace). Podlé toho, jak se kmen na *ui* změnil, zachoval neb skomolil, vznikají též i různé kmeny *a*-deklinace. Nejúplnější je forma *-vias*, *ПЛАВИИ* (§. 4.) *СЛАВИИ* (§. 8.), lit. *gérwē* z *gerwi-ā* (§. 27.). Od kmenů na *ūi*, *ЪВЪ*: *hornoluž. žolwja* ze *ЖЕЛЪВЪ-А, *ДЕЛЪВН* t. j. *ДЕЛЪВНН* z *ДЕЛЪВЪ-Н* *-ЪВЪ* *-ЪВЪ* (*Fon.* §. 95. 4.), instr. pl. *koruhvjemi* (§. 22.). Ztrátou *i* a přechodem do *a*-dekl. vznikla přípona *-va*: sansk. *tāku* i *takvā* (*praeceps*, *celer*); lat. *tenuis* sansk. *tanū* lit. *tenwas*;

lat. le(g)vis, sansk. laghú lit. lèngwas. Vyskytá se však v lit. i lengwùs, jehož fem. lengwì se vyjma sesílení kořene nosovým *n* úplně rovná latinskému fem. le(g)vis. Postup jest zajisté tento: prvotné laghui (v lat. masc. fem.) se rozštěpilo v masc. laghu a fem. laghui (sansk. laghú m. laghvì fem. z laghvi-ā); přechodem masc. do a-dekl. vzniklo lit. lèngwas masc., kdežto se fem. nezměnilo: lengwì. Tých poměr nalézáme častěji v sanskrtě: dárva (ligneus) m. dárvi fem. Avšak v lit. se ještě k masc. lèngwas utvořilo analogické fem. lengwà, a k fem. lengwì opět chybnou analogií nový kmen na *u*, lengwùs. V ř. opět je poměr u -viā (ús -εῖα). I přípona *va* u jmen takto vzniká: stérwa СТРѢКО (§. 8.), lit. wirwē ВРѢКЪ (ВРѢКЪ) a lit. wirwas (funis). Od stupňovaného *ui*, -avi vzniká takto -avia sansk. paçavyà (pecuarius) (Ludwig, Inf. 10.), lit. piktauja (z piktavi-a, bestiolae molestae), lit. kalawijas (z -awi-as, gladius §. 8., §. 26.). Tu se opět vrací poměr masc. ava, fem. avi, sansk. mānavá (humanus) m. mānaví f. Vypadlo-li *u*, vznikly ja-kmeny lot. tums-ja-s, ВРѢЖДЪ (§. 6.) neb ia-kmeny, СМОТРЕЯ (§. 7.). Konečně se mohl dávný *ui*-kmen státi čistým kmenem na *a*, МААДЪ (§. 7.), ЛѢТО (§. 28.). — Tímto nabývá světla i poměr kmenů ВЪСЪ (omnis) a sansk. víçva (omnis). Středním tvarem, jež předpokládám, jest viçui neb visui (lit. wis jeví ovšem vedlé sansk. ç nepravděelně s místo očekávaného š; avšak proto bych nepokládal slovo to za vypůjčené ze slovančiny, tomu již odporuje veliká jeho rozšířenost ve všech litevských jazycích, kdež se vždycky vyskytá s *s*, lot. wiss). Tých ztrativ *i* přešel do a-dekl.: sansk. víçva. ВЪСЪ však vzniklo z ВЪС(u)i. Podobně lit. wis (semper) z wisi (jako daug multum z daugi) wisui. V lit. wisur (ubique) lot. wissur se zachovala stopa *u*-kmene. (Srov. lit. widur in medio od widus medium). Úplně přešel tých tvar do a-dekl. v lit. wisas staropr. viça (omnis). I od ВЪСЪ vzniklo uvnitř slovančiny zvláštní fem. přechodem do a-dekl. *ВЪСЪ-А, vysutím Ъ, ВЪСА (57. 17. sup.), přechodem А v Ъ a vysutím Ъ ВЪСЪ (ass. 177. 26., Н ВЪСЪ СТРАНА НЕРДАНСКА); akk. sing. fem. *ВЪСЪЖ, vysutím Ъ ВЪСЖ (120. 22. sup.), aneb zamezením hiatus a vysutím Ъ, ВЪСЖ (47. 14., 139. 1. ass.). Za poměrně pozdní doby, v níž se *j* i *c* srazilo, opominulo se změny *Cj* v Ш (Fon. §. 74.).

§. 31. (Zbytky a stopy kmenů na *u* ve slovančině.) Nehledíc k některým nepatrným odchylkám dělí se v litevčině obor

četných kmenů na *u* od kmenů na *a* velmi přesně. Kdekoliv tedy v slovančině nalezneme formu, která se s litevským kmenem na *u* jinak hláskoslovně zcela shoduje, můžeme i o slovanském slově skoro vždy za to míti, že spadalo kdysi do *u*-deklinace. Obor *u*-deklinace se v lit. nerozšiřuje, v slov. dokonce ouží, proto je každá stopa *u*-deklinace v starých památkách, zvláště pak gen. sing. i lok. sing. na **OV** skoro vždy jistým znamením bývalého kmene na *u*. Třetím kriteriem, kterým se lze dopídití bývalých kmenů na *u*, jsou různé jejich odvozeniny s příponovým **OV**, **OK**, **AK** itd. Často se tato tři kriteria i společně vyskytují. Jelikož se posud v jazykoslovných spisích uvedly pouze jenom hlavní zvláště patrné kmeny na *u*, kdežto se mi toho potřeba vidí, aby se i ostatní slabší jejich stopy vyloučily z velikého oboru *a*-deklinace skoro úplně zavládnuvší, čímž i ostatní níže vyložené odvozeniny kmenů na *u* světla nabudou, domáhal jsem se v následujícím uvozování kmenů na *u* pokud možná úplnosti. Nejdříve následují kmeny, jichž *u* přímo se pojí s kořenem.

1. **BOPЪ** (pinus) lok. i gen. **-OV** (Mikl. Lex.) pol. boruta (numen silvae).
2. **BOKЪ** (latus; cavitas, lok. **-OV** Mikl. Lex.) lit. bukùs adj. (stumpf, von einem messer, dessen spitze abgebrochen, vgl. dagegen atszipeš stumpf, von der schneide), bùknosis (stumpfnäsigt). **BOKЪ** „obtusum, latum, latus.“
3. **БѢСЪ** (daemon) gen. pl. **-OKЪ** (87. 14.; 29. 16.; 286. 29.; 238. 15. sup.) lit. baisùs (terribilis).
4. **БАНЗОВ** (prope), adverbialní lok. sing. ztraceného kmene na *u*. Srov. **БАНЗЪ** praep. z **БАНЗ(u)**i. Vedlé toho i **БАНЗЪ**.
5. **БѢБРЪ** (fiber) lit. bebrùs.
6. **БРЪЗЪ** (celer) ř. **βραχύς**.
7. č. *vaz* (cervix) z věz, staropr. winsus (collum) z winzus, winžus, ž předslovanské.
8. Československé *vích* (strohbusch, reiser als zeichen des bier- und weinverkaufes, peniculus) **ВѢХЪТЪ** (příp. -ŭti). V češtině je také ženský *a*-kmen: věcha, vícha. Srov. však lit. wikszw-a, wiksw-a. (spitzgras, ein kleines rōthliches gras). Kořen je *vank, vacillare, č. viklati. Strany souvislosti těch slov vůbec srov. ještě lit. wikszra (schilfgras, rietgras), wikszloti (hin und her zausen), wiksnŭti (wedeln) r. **ВИХЛЯТЬ** (id.), **ВИХРЕЦЪ** (os coccygis). wikszw-a bych raději psal wikszw-a (in = **Ъ**), *vích* pak vzniklo z *vĕchъ, *vĕksъ, *vinksu, *vinku vsutím eufonické sykavky (srov. lit. wārgas miser vedlé wārgszas), před níž *k* se vysulo. R. **ВИХЛЯТЬ** z **ВИКСЛЯТЬ**, wikszloti.
9. Chorv. *vilomaj* (ein zauberhafter lindwurm) lit. wýlius místo wýlus viz

§. 33.) verführung, täuschung, betrug, list). Kmen na *u* je i jinak četnými odvozeninami zjištěn, §. 87. 16. Chorv. vila = lit. wyla (täuschung, verführung). 10. ВЪНЪ (foras) gen. НЗЪ ВЪНОУ, avšak v staropr. winna (heraus). 11. ВРЪХЪ (cacumen) lit. wirszüs (id.). 12. КОЛЪ (bos) známý kmen na *u*, КОЛОУН; příbuzné je as lit. warw-ėti (stillare), jako sansk. ukšán (bos) od ukš (aspergere). r-l se někdy střídá, lit. tirsztas (dick, unklar, trübe, von flüssigkeiten, tirsztà girè dichter wald, tirtzi dúmai dichter rauch) srovnává Potebňa (Журналъ министерства нар. просв. 1874, Мартъ 126) s ТЛЪСТЪ, ТОЛСТЫЙ, jež se v rušt. užívá též o pivě, smetaně, hlasu, zvonu, dýmu. 13. ГАИ (nemus) lit. gojus snad vypůjčené. 14. ГАДЪ (fames) got. gredus (fames). 15. ГОИ (pax) č. hoj (remedium) lit. gajüs (sanabilis). 16. ГОЛЪ (nudus) sansk. kulv-a (calvus) khalv-āta (id.) lat. calv-us, základní forma skalv-a (Fick, Vgl. Wört. 45), od kořene kar, skar tondere. *sk* mění se v lit. a v slov. dosti často v *g*, což posud nebylo pozorováno. Tuto mohu uvést jenom některé makavé příklady, odkládaje vysvětlení toho přechodu k jinému místu: lit. grýpti (vellicare) č. skřipnouti; lit. grétas (propinque, vicine) СКРЬ(Т)НЬ (proximus) Н-СКРЬНЬ (proximus), r. гра(т)НЬ (межа) гра(т)НИЦА; ГОУДНТИ (calumniari, blasphemare) КОУДНТИ (vituperare, accusare, corrumpere) lit. skųsti (accusare) skaudyti (damnum inferre, nocere) СКЖДНТИ (conviciari), vše od kořene СКЖД (minuere); r. ГРИПЪ (НАСМОРЪКЪ И ЕШЕЛЪ) lit. skreplýs (ausgeworfener schleim); ГАЛНТИ (exsilire) sansk. skhal (exsilire, vacillare). Co se týče souvislosti významu ГОЛЪ-calvus, třeba míti na zřeteli, že se ГОЛЪ od НАГЪ v slov. co do významu přesně liší. Toto je vždy nudus, ono pak má do sebe význam „calvus, tonsus, bez vlasů“ (dle Jungmanna), holiti (tondere), holec (bezvlasý, bezvousý), holka, čakavské golac, č. hole (baumloser berg); č. holomek (juvenis coelebs) znamená bez pochyby „postřižený“ (ne pouze všeobecně holý, bezvousý, holobrad) t. j. prvotně hoch, jenž podstoupil staroslovanský obřad postřižin, o němž máme zprávu na př. v legendě o sv. Václavu a u Martina Galla (Šafařík Starož. II. 370). S tím se dobře shoduje, co praví Curtius, Grundz. (3. vyd.) str. 141: κοῦρος, κοῦρη (z κορρη, od téhož kořene skar κελρω tondo) habe ich ebenfalls als hieher gehörig und aus der sitte des haarschnitts in der zeit der pubertät zu erweisen gesucht, Studien I. 250. U-kmen *skalv se

těž zachoval v sansk. khálu conj. (freilich, allerdings), jež prozrazuje zcela týž vývin významu jako č. z-hola (schlechterdings, allerdings), sansk. na khalu (durchaus nicht) = č. z-hola ne. (z-hola je ovšem kmen na *a*, jelikož adjektivní u-dekl. vyhnula). 17. **ГО-ЛЕМЪ** (magnus) komp. **ГОЛЕМАНН** (amplior), v němž později nalezneme ještě zvláštní důkaz kmene na *u*, lit. laimus (prosper, felix, efficax). **ГО-** je předsuvkou sesilující, jako v č. honositi (srov. chorv. po-nos superbia), chorv. raz-go-vietan (perspicuus, evidens), chorv. na-go-viestiti (in memoriam redigere, admonere). 18. r. **ГРАБЪ** (fagus) lit. skirpstus (ze skirb-st-us, st vsuto, fagus silvatica), skroblus (carpinus betula, hagebuche) sk-g. Úplně odpovídající formy *skrobus ovšem v lit. není. sk se snad zachovalo i ve slov., spadá-li sem **СКРОБОУ-ТЬ** (clematis vitalba). 19. **ГРѦХЪ** (faba) gen. **ГОРОХОУ** (Mikl. Lex.) slovin. grah (vicia); lit. garszw-a, garszw-as (ein kraut, häufig als gemüse gekocht, Ness.) přešlo do a-dekl. 20. **ГРѦХЪ** (peccatum) instr. pl. **ГРѦХЪМН** (Cloz. II. 5) gen. pl. **-ОВЪ** (260. 12.; 378. 12. sup.; ostr.; 178. 23.; 37. 24. ass.) lit. garszùs (malus). Strany **РЪ** = ar + cons. Fon. §. 126. 21. **ГЛОУХЪ** (surdus) mohlo býti kmenem na *u*, srov. **ГЛОУХОВАТИ** (surdum esse); lit. gluzùnas (tetrao) stojí místo gluszunas; i gluzokas se uvádí; š a ž zhusta se střídá. (Srov. č. „tetřev hluchá“ sloven. hluchan). 22. **ГРѦДЪ** (arrogans, superbus, terribilis, austerus, slovin. grd deformis) **ГРѦДОВАТИ** (cupiditatis igne macerari, superbire). Původní význam „arrogans, cupidus“ ještě v sansk. grdhú (cupidus). 23. **ГРѦБЪ** (rudis) lit. grūbus (asper). 24. Č. *z-dar* (wohlergehen, jež s dar, darovati, nijak nesouvisí) náleží k lit. derėti (taugen, passen, suderėti einen vertrag eingehen, einig sein) derėjimas (vertrag; *segen, fruchtbarkeit*) padorus (geschickt, geeignet; artig, ehrbar, ordentlich) doras (rechtschaffen, tugendhaft č. zdárný). *z-dar* t. j. ***СЪ-ДАРЪ**, srov. **СЪ-ДРАВЕЪ** (sanus) ze **СЪ-ДОРОВЪ** r. **здоровый** lit. sądarus (passend, einig; vertraglich, na zdraví zum wohlsein). Zdali ve *z-dar* vězí lit. doras aneb padorus, ovšem rozhodnouti nelze. Lit. dora (einigkeit) = č. po-dara (štěstí, krkonošské: měl's podaru!), přechodní význam je právě *zdar*. 25. **ДОКОЛЪ** (sufficientia, necessitas) **ДОКОЛОВАТИ** (sufficere) lit. priwalùs (necessarius). 26. **ДОЛОУ** adverbialní kmen na *u* (infra, deorsum) **ОДОЛОВАТИ** (vincere), **ДОЛЪ** (vallis) ovšem neprozrazuje nijakých stop u-dekl. 27. **ДЛЪ-**

ГОУ-, **ПОДЛЪГОУ** adv. (secundum) **ПОДЛЪГОВАТЬ** (oblongus).
 28. **ДЛЪГЪ** (debitum) gen. lok. **-ОУ** (Mikl. Lex.). 29. **ДОМЪ**
 s hojnými stopami u-dekl., lat. domus. **ДОМОВЪ** (adv. domum
 §. 12.). Lit. námas (z damas) jest ovšem a-kmenem, o čem se
 ještě zmíníme. 30. **ДРАГЪ** (carus) r. **ДОРОГОВЪ** (caritas annonae
 §. 16.) chorv. dragovati (amare) lot. dargs přešlo do a-dekl.,
 jelikož adjektivní u-dekl. v lot. jako v slov. vůbec vymizela.
 31. **ДРЪЗЪ** (audax) got. tulgus (fortis, constans). 32. **ДОУХЪ** (spi-
 ritus) dat. **-ОВИ** (78. 13.; 121. 28. ass.) nom. pl. **-ОВС** (173.
 3.; 38. 26. sup.) **ДОУХОВЪНЪ** (spiritualis), **ДОУХОВНИКЪ** (sa-
 cerdos) lit. dúsauti (gemere) dúsawimas (gemitus). 33. **ЛЪЛО**
 (opus) **ДЪЛОКЪНЪ**, **СЪ-КЪЗДЪЛОКАТИ** (operari) lit. dailūs (sol-
 lers, artificiosus). Když bývalá neutralní u-dekl. ve slovančině
 vymizela, stala se taková jména nutně středními a-kmeny, aneb
 změnila aspoň pohlaví v mužské, **МЕДЪ**, *μέθυ*, staropr. middo
 t. j. midu. 34. r. **ЕРШЪ** (СТРОПТИВЫЙ, СВАРЛИВЫЙ ЧЕЛОВѢКЪ;
 перса черна рыба; зазубристый гвоздь для крѣпости) **ЕРО-**
ШИТЬ (упрямиться, упорствовать, Dalъ) lit. arszūs (vehemens).
 35. **ЖИРЪ** (pascuum) lok. **-ОУ** (Mikl. Lex.) lit. gérus (deliciae)
 gerúnas (homo libidinosus). gérus píše Nesselmann. Poměr lit. é
 a slov. **И** těchto makavě totožných slov není mi zcela jasný.
 36. **ЗЪЛЪ** (vehemens) adverbialní u-kmen **ЗЪЛОУ** (valde) lit. gai-
 lūs (vehemens). 37. **ЗЪЛЪ** (malus) zend. gouru (molestus) sansk.
 gurú (gravis) viz §. 114. **ГОРНИ**. 38. **НЛЪ** (lutum) *λύς* (υ; §. 25.).
НЛОБЪ (e luto factus). 39. Pol. kiel (dens exsertus, hauzahn)
 r. **КЛЫКЪ** (зубъ между рѣзцами и между коренными) z **кълѣ-кѣ**.
 40. **КОЛЪ** (palus). Viz §. 9. R. **КОЛОВЫЙ**, **КОЛЫ-ШЕБЪ**. 41. **КОШЪ**
 (cophinus, sporta) lit. kaszus (id.), r. **КОШОВА** (БОРЗИНА, ПЛЕ-
 ТУХА); **КОШОВЪ-ЛЪ** (indusium, slovin. košulja cophinus) stotož-
 nuji se sansk. čatvāla (cavum; alvus), jež Fick, Vgl. Wört. 37.
 srovnává s ř. *κότυλος, κοτύλη*. Z těchto forem vyplývá makavě
 *katu, z kteréhož vsutím parasitické sykvavky *katšu dle §. 6.
 vzniklo kašu. „š“ mám za předslovanské t. j. za takové, jež
 nevzniklo ani z *sj* ani z *ch* uvnitř slovančiny a zároveň pravi-
 delně změně *š* v *s* v slov. ušlo (Fon. §. 149. 3.). Podobně
 v uvedeném **ЕРШЪ**-arszūs. 42. **КРАТЬ**, **ДЪВА КРАТЫ** (bis) dle
 u-dekl. Lit. kãrtas (mal) je ovšem kmenem na *a*. 43. **КРЪТЪ**
 (talpa) lit. kertūs (sorex); r. **ЕРОТЬ** jeví ovšem nepravidelné
 položení plynné (čekáme **БОРТЪ**), ale toho máme i jiné doklady:

ПЛЕСНА (planta pedis) got. fairzna; r. грабъ, lit. skirpstus i skroblus; lit. pežóti (reperere) vzniklo z pležoti jako petis (humerus) z pletis **ПЛЕШИТЕ**, avšak *l* se prvotně stýkalo se *ž*, r. ПОЛЗАТЬ. 44. Chorv. krt (spröde, unbiegsam; ohne fett, vom fleisch) lit. kartūs (barsch, bitter vom geschmack) Sansk. katú (z kartu, scharf, beissend, vom geschmack, herb). 44. Staroč. krupo (Jaroslav 79: tako krupo je po sobě hnachu), lze snad vyložiti „strašně, strašlivě,“ lit. krupūs (furchtsam, scheu) kraupūs (id.; rauh, unangenehm, vom wetter, krupauti erschrecken, sich fürchten), pol. okropny. 45. ЛЕДЪ (glacies) dat. ЛЕДОБИ lok. ЛЕДОУ (Miklosich Lex. Srov. též sup. 191. 13.), lot. ledus. V lit. však lédas. 46. Č. lep gen. l(ъ)pu (viscum) lit. lipūs (glutinosus, tenax). 47. ЛНЪ (chorus) lok. -ОУ (Mikl. Lex.) ЛНОВАТИ (saltare). 48. ЛОН (sebum) lit. lajūs (id.) 49. R. ЛЯКІЙ (gibber) č. křivo-laký (curvus-curvedus) lit. linkūs (flexibilis). 50. ЛЪПЪ (pulcher) lit. lēpūs (effeminatus). 51. ЛЮТЬ (vehemens) ЛЮТЫНІИ §. 115. 52. ЛЮБЪ (carus) ЛЮБЪ, srov. §. 114 i §. 16. 53. МЕДЪ (mel) lit. medūs. 54. МНЛЪ (miserabilis, excusabilis, misericordia motus) МНЛОВАТИ (misereri) lit. meilūs mylūs (amore captus; comis) vedlé mělas. V slov. slově splynul tedy a-kmen i u-kmen. 55. Chorv. mljed (debilis, infirmus) lit. mildūs (pius, religiosus, t. j. mitis, lenis). S tím souvisí jak známo МАЛДЪ (tener), jež již v staré pr. je a-kmen (mal dai nom. pl.), ač jinak nelze pochybovati, že je kmenovým prvotně jenom *u* (sansk. mrdú tener). 56. Chorv. mlak (tepidus) mlakav (id.) mlakv-a (flumen, lacus, qui hiberno tempore haud congelatur). 57. Chorv. mrk (obscurus, ater), mrkov (fuscus) č. mrkavý (obscurus) lit. smarkūs (atrox, vehemens, rabidus). 58. ННЗОВ adv. (deorsum). 59. Pol. po-nury (obscurus); lit. panurus (glupisch, sauertöpfisch, kopfhängerisch) mohlo by se pokládati za vypůjčené, kdyby se nebylo v lit. tak rozvětвило, nūrėti (von unten auf sehen, glupen, finster sehen) itd. 60. ОБЛЪ (rotundus) z ОБЪЛЪ lit. apwalūs id. 61. ОЛЪ (sicera) lit. alūs (cerevisia), bylo pravděpodobno neutrum, stpr. alu. 62. ОРЪХЪ (nux) mohlo býti kmenem na *u*, srov. lit. rēszu-tas (id.) ОРЪХОВЪ (nuceus). Tomu nevádí ani lot. a-kmen reeksts ani staropr. reisis. 63. ПЛОДЪ (fructus) gen. pl. ПЛОДОВЪ (322. 9. sup.) НЕПЛОДЪЕЪ (sterilis) ПЛОДОВНТЪ (fecundus) itd. 64. ПЛАСТОГЛАВЪ (latos vertices habens) lit. platūs (latus) §. 16. 65. ПЛЪКЪ

(turba) lok. -OУ lok. pl. -OXЪ (Mikl. Lex.). Lit. pùlkas bez pochyby ze slov. vypùjčené. 66. ПОЛЪ (latus; dimidium) §. 9. Příbuzné je snad sansk. párus, párv-an (gelenk, fuge, glied, abschnitt, abtheilung). 67. Staroč. prs (Ludéková prsy, dual u-dekl.) sansk. párcu (costa) fem. Srov. §. 9. 68. ПЬСЪ (canis) lit. pekùs (pecus). ПЬСЪ mohlo vzniknouti z pe(k)šu, srov. vích č. 8., aneb se jeho s táhne k ç v sansk. paçú, někdy lotiž k-š (ç) kolísá (srov. ГЖСЪ lit. žasis hanser). 69. РАИ (paradisus) §. 8. 70. РОБЪ (servus) dat. -ОБИ (67. 27. sup.) РАБЫНИ (ancilla) РАБОКАТИ (servire); v slov. aspoň mohl býti vedlé a-kmene i kmen na u, srov. ostatně sansk. řbhú (sollers, artifex). 71. РОДЪ (genus) rozhodný kmen na u; sansk. árdhu-ka (gedeihend). 72. Staroč. paroh (krásná parohy nosi; Jelen) lot. raggus (ū), odvozené raggawas (nom. pl. f. traha, t. j. rohy, od podoby saněk) lit. ragutės (id.). Vedlé toho byl i kmen na a, РОГЪ lit. rágas (cornu). Příklad ovšem poněkud nejistý; dual. parohy může býti odvozen i od a-kmene, poněvadž se v staré češt. obě přípony nom. dual. Ы (u-deklinace) А (a-deklinace) smísily. 73. РОИ (examen apum, conventus), СЪРОИ (confluxus), lit. rajus (blut, das den kühen statt der milch aus dem euter fliesst, krvotok, tok, fluxus, kořen ři fluere). 74. РАДЪ (ordo) gen. -OУ (305. 23. sup.) lok. -OУ (319. 11.; 246. 3. sup.; 63. 10. ass.) РАДОКЪ, РАДОКЪНИКЪ (sequens). Na základě těchto nepochybných stop lze konstatovati slovanský kmen na u i proti lit. ředas, rindas (ordo). 75. СКЖДЪ (inops, pusillus, deficiens) r. СКУДОВАТЬ (ХИЛѢТЬ, ХВОРАТЬ, НЕДУГОВАТЬ, ЧАХНУТЬ) lit. skaudùs (au z an, schmerzhaft, unangenehm, verdriesslich, rauh) СКЖДА (defectus) lit. praskunda (dolor). Srov. skùsti č. 16. 76. Č. slad lit. saldùs (suavis). 77. СЛѢДЪ (vestigium; lok. -OУ lok. pl. -OXЪ Mikl. Lex.) СЛѢДОВАНИЕ, ПО-НАСЛѢДОВАТИ. 78. СЛѢПЪ (coecus) lit. slapùs (occultus), formu slépus lze sméle předpokládati (é = ѣ) lit. slépti (celare) vedlé slapyti. 79. СПОРЪ (uber, fecundus) lit. sparùs (verschlagsam). 80. СРАГЪ (terribilis) r. СТРОГІЙ, lit. sragùs (crudelis, vypùjčeno?). 81. СРЕДОУ adv. (in medio) spr. sirsadau. 82. СТРЪКЪ (ciconia) nom. pl. ОКЕ, lok. pl. ОХЪ (Mikl. Lex.). — Srov. též lit. starkus (id.). 83. СТРЫИ (patruus) lit. strujus (senex). 84. r. СУ-ПЕСЪ (sabalum) sansk. pāmsú (id.) (r. e = ѣ = sansk. an). 85. СЫРЪ (crudus) СОУРОКЪ, lit. surus (salzig, su suriè szirdžè mit wider-

willen). 86. **СЫТЬ** (satur) lit. sótus i sótas (id.; Lit. Stud. 49.). 87. **СЖЬКЪ** (surculus) sansk. çankú (paxillus). 88. **ШЕРОХЪ** (негладкая поверхность) lit. szurksztùs (ze szurszus, asper). 89. **ТАИ** adv. (clam) **ТАЕМЪ** id. chorv. taj (secretum) sansk. táyú (fur) §. 8. 90. Jako **ТАИ** k **ТАЕМЪ** má se chorv. *tik* (knapp an, gleich an) adv. k tikom id. Lit. tikti (fügen, passen, taugen) **ТИКАТИ** (ad-simulare). Základní smysl lit. teikus (brauchbar, geschicklich, ordentlich, wohlwollend) je idoneus, aequalis, appositus. Srov. č. zrovna u něčeho, gleich an. Chorv. tik tedy pravděpodobně z tiků. Chorv. tek (kaum, nur, eben). Srov. §. 82. 91. **ТАЪКЪ** (interpretatio) gen. -**ОУ** (Mikl. Lex.) **ТАЪКОВЪ** (explicatus) **ТАЪКОВАТИ** (explicare) proti sansk. tarka (conjectura, contemplatio). 92. **ТРЪГЪ** (forum) gen. lok. -**ОУ** (Mikl. Lex.) **ТРЪГОВИШТЕ** id. **ТРЪГОВАТИ** (mercari). Lit. turgus vypůjčené. 93. č. trochu adv. kmen na *u*. 94. **ТРАКЪ** (fascia) sansk. tarkú (fusus) lat. torquis staropr. tarkue (místo tarkne, bindriemen, J. Schmidt, zur Gesch. II. 139.). 95. **ТРАДЪ** (morbus, hydrops, dysenteria) **ТРАДОВАТЬ**, -**ОВИТЬ** (aegrotus) -**ОВИТИ** (morbo corripiti). 96. **ТЪСКЪ** (torcular chorv. tisk prelum) **ТЪСКОВАТИ** (comprimi), vzniklo z tansku neb tanšku (an = **Ъ**) vsutím sykavky, srov. vích č. 8., lit. tánkus (dicht, fest beisammen). 97. **ТАГЪ** (fortis) lit. stangùs (contumax). 98. **ОУДЪ** (membrum) nom. pl. -**ОВЕ** (399. 23. sup.) gen. pl. -**ОВЪ** (7. 3.; 55. 19. sup.). 99. **ХВОРЪ** (aegrotus) Lit. swarùs (gravis). Lit. svirti 1. taumeln, 2. abwägen, srov. **ХВОРОВАТИ** impendere. 100. **ЦВЪТЪ** (flos) gen. pl. -**ОВЪ** (322. 9. sup.). 101. **ЦЪЛЪ** (sanus) **ЦЪЛЫ** (salus) stpr. kailù-stiskun (akk. sanitudinem §. 16.). 102. **УРЪДЪ** (firmus) mohlo býti kmenem na *u*, jelikož týž přestoupil do a-dekl. ve **УРЪСТЪ** (id.) z **УЪРДЪ**, **УЪРСДЪ**, častým a známým vsutím s, načež se z eufonických příčin z **СДЪ** vyvinulo **СТЪ**. Srov. ostatně got. hardus (durus). I **УРЪСТЪ** stojí místo **УРЪСДЪ**. 103. **ИДЪ** (venenum) gen. -**ОУ** (314. 25.; 315. 5 sup.), **ОВЪДЪ** lok. -**ОУ** (Mikl. Lex.) č. obědvati. 104. r. **ЯЛЪ** (sterilis) lit. jalus (sub-amarus, Mikuckij) lot. jels (immaturus). 105. **ИРЪ** (austerus, iracundus, procax, iratus), č. jarý (animosus) lit. orus 1. schön, 2. ansehnlich, majestätisch, 3. kräftig (Lit. Stud.).

§. 32. (Kohsání u-kmenů i a-kmenů). U-kmeny se vyskytají vedlé a-kmenů v lit. dosti často: stóras (crassus) vedlé storùs, mělas (comis) vedlé meilùs, wéjas (ventus) proti sansk.

váyú (id.). Právě pro toto porušení mezi obou deklinací jest při určení kmene slovanského tvaru radno, aby se hledaly vždycky i bližší důkazy, stopy té neb oné deklinace, i aby se hledělo k odvozeninám, vůbec pak aby proti ostatním jazykům nejvíce šetrně bylo lit. a lot. Všechny důkazy pro *u* výše uvedených slov ovšem ještě podány nejsou, jelikož se o jejich odvozeninách skutečně o *u*-kmenu svědčících teprv zmíníme. Proto jsme našli ve formě **ΛΕΔΨ** kmen na *u* i proti lit. *lédas*, ne pouze pro lot. *ledus*, ale vedeni jsouce i vedlejšími důkazy; **ΔΟΥΠΛΨ** lit. *dubùs* proti gotskému *a*-kmenu *diups* (*profundus*, §. 6.); **ΤΛΨΚΨ** proti sansk. *tarka* č. 91.; **ΔΟΥΧΨ** (*spiritus*) proti lit. *daúsas*, avšak *dúsaui*, *dusáwimas* (*spiritus*) č. 32.; **ΔΟΜΨ** proti lit. *námas*; **САДΨ** nom. pl. **САДОВЕ** (220. 28.; 221. 10. sup.) gen. **-ОВЕ** (329. 3. sup.) lok. gen. **-ОУ** (Mikl. Lex.) **САДОВЕ** (*horti*) **САДОВНІЕ** (*plantae*) proti lit. *sódas*; sansk. *mṛdú* (*tener*) staropr. *mal dai*; vedlé *a*-kmene **БѢЛΨ** (*albus*) lot. *balas* (*pallidus*) *φαλός* byl ve slov. i *u*-kmen, čehož důkazem jsou četné odvozeniny **БѢЛОВАТΨ**, **БѢΛΟΥΣΝΗΚΨ**, **БѢΛОВАΤΗ** (*album esse*), ačkoli ho, pokud vidím, v příbuzných jazycích nikde není. Lat. *ninguis* got. *snai(g)vs* jeví, že **СНѢГΨ** mohlo býti kmenem na *u*, skutečně se uvádí lok. **НА СНѢГОУ** (Mikl. Lex. pod **ПРѢБѢДѢТН**), avšak v lit.: *snėgas*. *A*-kmen **СЪНΨ** (*somnus*) lit. *sápnas* tvoří gen. **СЪНОВУ** (Cloz. II. 8.), chybně-li? V přídavných **ТВРѢДΨ**, **ΛΟΒΨ**, **ΜΑΚΨ-ΚΨ**, **ΡΕΔΨ-ΚΨ** nalezneme později kmény na *u* i proti svědectví příbuzných jazyků. Proto je zcela možno, že bylo přese zend. *bagha* (*deus*) **БОГΨ** v slov. *u*-kmenem, aneb že aspoň vedlé tohoto nynějšího *a*-kmene byl ještě jeden na *u*: dat. **БОГОВИ** velmi často (341. 9.; 288. 14. sup.; 13. 32.; 62. 17. ass) **БОГЫ-НИ** (*dea*) slovin. *bogovati* (*vaticinari*), pol. *Boguchwał*, nom. prop., č. *Bohuta*. Sylaba **-ОВ** ovšem vnikla také do oboru *a*-kmenů: **ГРЯДОВЕ** (148. 23. sup.), **ТРОУДОВЕ** (322. 7. sup.), **ПОТОВЕ** (322. 6. sup.), **СЖДОВЕ** (220. 28. sup.), **УЛОВЕКОВИ** (341. 26. sup.). Jakého rozšíření **ОВ** v deklinaci živých nářečí nabylo, jak se ho použilo v češtině k sekundárnímu rozlišení životných a neživotných, která si jednoslabičná (*i* v č. i v chorv.) oblíbila v nom. pl. *ové*, chorv. *ovi*, je známo. Tato okolnost, jakož i dávné fonetické splynutí některých pádů *u*-dekl. i *a*-dekl. (nom. sing. akk. sing.) urychlilo aneb způsobilo vymření *u*-deklinace, ač toho následky posud pocítujeme v oněch grammatických

pravidlech, dle kterých v lok. jedn. bývá *u* neb *ě* a v nom. množ. *ové* neb *i*, v pravidlech, jež z užívání vyplynula, ježto s rozdílem u-dekl. i a-dekl. v grammatice české nyní již nic přiditi nelze. Lok. pl. u-deklinace na **-OXŮ** (= sansk. ušu) vyskytá se v nejstarších památkách vlastně jen dvakrát (ДОМОУХ ass. 187. 26.; **-XŮ** ostr.); dosti často se vyskytá v staré chorvátštině a srbštině (Daničić, Oblici 130.), ve slovenském -och, č. -ech (= **XŮ** = **OXŮ** = ušu), kdežto v č. -ich vězí **XŮ** (sansk. ešu) z a-dekl. Odtud kolísání -ech, -ich. Ostatně počalo vymírání u-deklinace již za dob všeslovanských. Těch několik jmen, jako syn, dům, vůl, med, která se ve starobulharských památkách u-deklinaci ještě neodcizila, nalézáme také ve staré češtině i v staré chorvátštině, jakž se snadno lze na př. z Daničićova již několikrát uvedeného díla přesvědčiti. Po jiných pak kmenech, o nichž jen jazykozpytné důkazy svědčí, že vypadaly na *u*, není nikde stopy v starých památkách ani toho ani onoho nářečí. Roztráštěla se tedy nářečí slovanská, když již smísení u-dekl. i a-dekl. svůj počátek bylo vzalo.

§. 33. (Přípona *-ius*). Tato zvláštní přípona, vyskytající se velmi často v litevčině, někdy i v sanskrtě (dásyu daemon, mřtýu mors), splynula nutně ve slovančině v nom. sing. s jmény na *-jas* neb *-ias*, t. j. změnila se v **h** se změkčením předcházející souhlásky. Od forem s touto příponou sluší především odloučiti případy jako СТРОИИ струjus (§. 31.), v nichž má j pouze eufonickou platnost. Nom. pl. jmen na *-ius* zněl nutně **-IEKE** (proti **-OKE**, srov. СТРОИЕKE, Miklosich Formenlehre 27.), ač právě rozeznati nelze, zdali v nom. pl. jako МОЛIEKE, ПРЬШТЕKE vězí kmen na *-ja* neb na *-iu*, jelikož se i zde přípona **-OK** analogií rozšířila (ЦЕСАРИЕКН). Zcela jistý příklad pro příponu *-ius* ve slov. je НИШТЬ (vilis, humilis, pauper) lit. naikius (vergänglich, verschwindend, hinschwindend); НИШТЬ vzniklo z naikstius naistius. (st neb szt se v lit. a v slov. často vsouvá, srov. Lit. Stud. 52.). O u-kmenu svědčí ještě zvlášť odvozenina НИШТАВЪ (lit. naikyti delere = č. ničiti). Lit. lýkiaus (reliquiae) splodilo vsutím *š* neb *s*, což rozeznati nelze, *líkšius (srov. vích §. 31. 8.), r. ЛИШЬ (ИЗБОУТОКЪ). Zajímavá jest okolnost, že ja-kmeny tvoří vokativ sing. dle u-dekl., КОНИЮ, КРАЛЮ, kterýžto úkaz je tuším velmi starý, neboť již v lit. tvoří ja-kmen brólis (frater) vok. broliaú, mokįtojis (magister) mokįtojau, ano

i gen. bróliaus (Schleicher, Lit. Gr. 182.). V některých slovích litevských může *i* přípony *ius* býti parazitické, jež právě před *u* často vniká (Fon. §. 57.), dědžus t. j. dědius č. dědou-šek dědúšek, avšak dědūtis bez *i*, srov. §. 91., skaitlius УНСЛО, výrius (vortex) ВНРЪ (kmen na *u*, §. 38.), wýlius proti vilo- (§. 31. 9.), lit. gýrius (gloria) proti γήριος, ač jest i možná, že taková *iu* předpokládají příčinu mnohem hlubší: zend. yazu (magnus) tvoří fem. yazví, avšak i yéziví se uvádí. Sansk. pṛthiví (terra „lata“) nemusilo právě vzniknouti z pṛthaví. Z přípony *ivi* se pak ztrátou záslavného *i* právě vyvinulo *-iu*. — Srov. též pol. wiaz (ulmus) č. vaz z *vingjus a staropr. wangus (schlechtbestandener eichwald, halb ausgerodeter wald)?

§. 34. Přípona *vina*: УРЪВЕНЪ ПРЪВЪНЪ, РВЪНЪ, slovin. ledven (§. 6., §. 8.). *vini*: ГЛАВЪННА (§. 8.). *visi*: РОВЪСЬ-НОСТЬ (§. 8.). *viti*: ПЛАВЕТЬ (§. 4.). *vitina*: те-перешный (§. 6.). ůvina (z ůina): ЛЮБОВЪНЪ (carus) od ЛЮБЪВЪ. ůvinas: НЕПЛОДЪКНИЪ (feminae sterilis) od НЕПЛОДЪКЪ. ůvitas: НЕПЛОДОВИТЪ i podobné jiné příponové kombinace.

§. 35. (Přípona *nu*). 1. Tato vězí bezpochyby nejdříve ve КРАНОВНИТЪ (pullus corvi), КРАНОКЪНЪ (corvorum), КРАНОВЪ adj. poss. lit. warnu-kà (pullus corvi). 2. ВНИЪ (res) gen. pl. -ОВЪ (Mikl. Lex.) ВННОВЪНЪ, ВННОВАТЪ, ВННОВЪННИКЪ, ВННОВАТИ, staropr. et-winūt (excusare). 3. ГРЪНЪ (lebes) lok. -ОУ (u Nestora) ГРЪНЪ-ЛЪ (fornax ad conflanda metalla). 4. КЛЕНЪ, r. КЛЕНЪ (acer) КЛЕНОВНИЕЪ КЛЕНОВИЙ, lit. kléwas z klewas klenwas předpokládá u-kmen *klennu právě jako ténwas teŋwas (tennis) sansk. tanú. 5. ОСТЕГНЪ (vestis, feminalia) vedlé ОСТЕГНЫ i ОСТЕГНЪ f. (id.; poměr ů -ůi -ĩ §. 17.) 6. СЛНЪ (dignitas) lok. -ОУ (50. 10. sup.) gen. pl. -ОВЪ (205. 20. sup.). Fick, Vgl. W. srovnává verbální thema sansk. sanu, sanóti (ehren, gewähren, erhalten). 7. СТАНЪ (firmitas, statio) lok. gen. -ОУ, lok. pl. -ОХЪ (Mikl. Lex.) proti lit. stónas (stand, zustand), není-li vypůjčené. 8. СОУНЪ, СЫНЪ (turris) lok. -ОУ, pl. -ОВЕ (Mikl. Lex.) proti sansk. çáná (tumidus). 9. СЫНЪ (filius) lit. sūnūs. 10. ТРЪНЪ (spina) got. thaurnus. 11. УННЪ (ordo) lok. -ОУ (112. 15.; 130. 6. sup.; ostr., 195. 30. ass.), gen. -ОУ (446. 16.; 319. 19. sup.). 12. УЛАНЪ, УЛЪНЪ (articulus; artus, nodus in gramine) lit. kilnus (hoch, erhaben, „erectus“), z УЕЛЕН УЛЪН, sekundární proměnou *ε* v *o* УОЛОН УЛАН (p. czlon) srov.

ЖЛЪБЪ i **ЖЛАБЪ** Fon. str. 57. V r. **ЧЛЕНЪ** proniklo též stažení. **УЛАНЪМН** instr. pl., jež Miklosich z šiřatovackého evangelia uvádí, stojí patrně místo **УЛАНЪМН**, prvé **Ъ** je neorganické. **УЛАНОВЪНЪ** (articulorum).

§. 36. (Přípona nūi) **ЖРЪНЪБЪ** (mola) lot. dfirnis nom. pl. — **НАСТЕГНЪ** (ocrea).

§. 37. (Přípona tu). Strany starší její formy -tvi viz §. 28. 1. **ГЪСТЪ** (densus) lit. ganstus. 2. **НСТЪ** (qui vere est) lit. áiszkus (manifestus), slovanský tvar tedy z aiřktus, aikřtus, aiřtus, *t* jest pouze eufonické; lit. iszczas (id.) z isztjas iszktjas, má se k áiszkus jako statūs k stáczas §. 6. 3. Chorv. **kljast** (mutilus, claudus) z kljakst, st vsuto, vedlé kljakav-ac (id.). 4. Chorv. list (celer), lit. lakstūs (volucer) Lit. Stud. 66. 5. **ЛЪТО** (aestas) lit. létūs (pluvia). 6. **СЖПО-СТАТЬ** (adversarius) instr. pl. -**ЪМН** (395. 19. sup.) lit. statūs (contumax). 7. **ТЪСТО** (massa) z tankstus neb tankřtus, st eufonické, srov. **ТЪСКЪ**, (§. 31. 96.), **ТЪСКОВАТИ**, **ТЪСКЪНЪ** (přípona ūna, §. 64.), lit. tánkus (dicht, fest); u-kmen, ovšem jenom z dohadu. 8. **ХРЪСТЪ** (locusta) lit. kramstūs (edax, mordax) nom. pl. **ОВЕ** (Mikl. Lex.) **ХРЪШТЬ** §. 9. Ve formách **УАСТЪ**, **ТАЪСТЪ**, **ПОУСТЪ**, **РАШТНИ** **ЖЕСТО-КЪ** nalezneme později kmeny na *u* (§. 115.).

§. 38. (Přípona ru). 1. Úplné -rui bylo kdysi v **МЗВЪ-ЦЪ** (erinaceus), s přechodem do a-dekl. **МЗВЪ** z **МЗРВЪ-**, **МБЗРВЪ-**, lit. obszrūs (dachs). Lot. apsis z apsrvi-as. ř-z se někdy střídá (č. vřes lit. wiržýs). 2. **ВНРЪ** (vortex) lit. wýrius (id. místo wyrus §. 33.), od **ВН-ТИ** lat. viere. 3. **БЪДРЪ** (vigil) lit. budrūs. 4. **ДЪРЪ** (donum) lok. -**ОУ** (219. 7. sup.) -**ОВЕ** (154. 6.; 256. 17. sup.) -**ОВЪ** (312. 2. sup.) sansk. dāru (largus). 5. **ДОБРЪ** (bonus)? Fick srovnává lat. februus. Srov. **ДОБРЪНН**; pochybné. 6. **ДЖБ(Р)Ъ** (arbor, **ДЖБРАВА**) lok. -**ОУ** (286. 9.; 261. 8.; 297. 20. sup.). 7. *matrui jsme našli v r. **с-мотрея** lit. iszmatrūs, §. 7., matýti (spectare). 8. **МНРЪ** (pax; mundus, základní význam „mensura“ míra, ves-mír) lit. měrus (ziel). Lok. -**ОУ** (196. 13.; 94. 11.; 222. 5. sup.) dat. -**ОВИ** (72. 18.; 359. 18. sup.; 32. 7. ass). 9. **МЖДРЪ** (sapiens) lit. mandrūs (munter, keck, ansehnlich, wacker). 10. **ПНРЪ** (compotatio) lok. -**ОУ** (Mikl. Lex.) **ПНРОВАТИ**. 11. **ТЖПЪ** (obtusus) z **ТЖП(Р)Ъ**, lit. tamprūs (kind, das schwer begreift, getreide, das schwer zu dreschen; schwer anzuziehende enge stiefel; intensiv, stark). 12.

ХРАБРЪ (fortis), **ХРАБРОВАТИ** (strenuum esse). 13. **ХЫТРЪ** lit. kutrùs §. 6. 14. **ХОУДЪ** (parvus, vilis) stojí místo **ХОУД(Р)Ъ**, **ПОХОУЖДРАТИ** (irridere) od **ХОУЖДРЪ**, poměr **БЪДРЪ** : **БЪЖДРЪ** §. 6. Další stopy u-kmene nalezneme v komp. **ХОУЖДНИ**, srov. též **ХОУДЫНИ**. Avšak sansk. kšudrá (parvus, vilis) a-kmen. Vůbec se poměr u-kmenů a a-kmenů na půdě litevskoslovanské poněkud porušil u porovnání s ostatními jazyky, srov. též sansk. **चमः** (barba) lit. smakras. Pročež jest zcela možno, že lze pro slovančinu na základě tvaru **ХОУБАВЪ** (pulcher) t. j. **ХОУБРАВЪ** jakožto odvozeniny u-kmene konstatovati **ХОУБ**ru proti sansk. **चुभ्रः** (schmuck, schön), ač by i sansk. **चुभ्रि** (id.) ze **चुभ्रु**i se mohlo odvoditi. 15. **ШТЕДРЪ** (misericors) **ШТЕДРОВАТИ**.

§. 39. (-rūi) **СЕКРЪВЪ** sansk. **चवाच्रुः**. Lit. **ú'sz wé** (socrus) vedlé oszwé snad z *aszwé, srov. owáté (ovis, u Rhesy) místo aváté, kde se též následovně **ǣ** proměnilo v **o**; *aszwé opět ze szwasz(r)wi-ā, vysutím **v** po sykavce (srov. lit. szészuraz **СЕКЪРЪ**) a ztrátou náslovného **sz**. Všechny pochybnosti ovšem odstraněny nejsou. Buď jak buď, poměr lit. szészuraz (ze szwesz-, socer) k **ú'sz(r)wé** lze oceniti jako szészész (šestinedělství) vedlé uszész (id.) (**u** z **va**, zend. khšvas sex lit. szeszi), ze *szwaszész. Pak jsme nabyli opět ve slovích **ú'sz(r)wi-ā**, **СЕКРЪВЪ** příkladu pro poměr **üi—üi** (§. 25.).

§. 40. (Přípona lu) **ПОУХЛЪ** (cavus) dle lit. putlùs (tumidus) z **ПОУТСАЪ**, od **пústi** (flare). Srov. též puslě, pukszlě (pustula, tumor) **ПОУХЛАННА**. — **УНСЛО** (numerus) skaiflius (§. 33.). — Č. vysáklý, **ИЗСЯЕЛНЙ** lit. seklùs (seicht, untief, vertrocknet vom wasser) pravdě podobně místo sęklùs. sékti (versiegen, ablaufen vom wasser) **САКНЪТИ** (fluere). — **НАГАЪ** (praeceps) lit. n **ú'gla**s n **ú'glùs** (id.)?

§. 41. (Přípona tru?) **ОСТРЪ** lit. asztrùs (acutus) i asztras; t vsuto, ř. **ἄκρος**. — **ПЪСТРЪ** (varius) r. **пестру-ха** (tetrao) **пестрОВАТНЙ** chorv. pastrva (salmo fario), t snad eufonické. O -rū svědčí též č. pstry-latý (maculosus). — **БЫСТРЪ** (limpidus, de aqua, bystrý celer) z budrus bugždrus bukštrus nebo bukstrus (viz -ru §. 38.), tolik co **ВЪДРЪ** (alacer), též jenom dle zvuku sem patří. — Příponu -tarvi (A. Ludwig, Entstehung der A-dekl. §. 31.) nalezneme později ve **ПАСТОРЪКА**.

§. 42. (-trūi) **ИТРЪ** (fratria). — Sansk. bhrátṛvy-a

(fratris filius, příp. tarvi) se má k **БРАТ(Р)ОУ-УАДЪ** (§. 19.), jako ůi: ůi (§. 25.). Srov. **брату-ша, браты-ня, братов-щина.**

§. 43. (-tūri) **ПАСТЫРЬ** (pastor). — **ПОУСТЫРЬ** (desertum) od u-kmene **ПОУСТЪ** (§. 115.).

§. 44. (-tūsa) **ПАСТОУХЪ.**

§. 45. (-tūti) Chorv. protulicé? §. 28.

§. 46. (-tura, -tula) **ВНХЪРЬ** (ventus) z ***ВЪТСЪРЬ**, lit. wē(t)sulas.

§. 47. (-va.) Uvedu jenom některá, u nichž je přechod u-i-kmene do a-dekl. zvláště patrný: **ПАЛЪКЪ** §. 4. — **ПРЪКЪ** (primus) od *parvi sansk. pūrva i pūrvy-á. — **ПЛЪКА** §. 27. — **ГЛАВА** §. 25., srov. též lit. galwi-jas (stück vieh „caput“). — r. СОЛОВОЙ, čak. slavi lit. szalwas (salmo thymallus) i szalwis §. 8. — r. МЕДВА (**СМТА МЕДОВАЯ**) od **МЕДЪ** §. 31. — r. ДРЕСВА (glarea), lit. draskūs Nesselm. nepřekládá, znamená však bezpochyby „drsný“ draskýti (lacerare), tedy дрес(е)ва. — r. dial. БОСВА (СТУПНЯ, **НОЖНАЯ ЛАПА У ЧЕЛОВѢКА**). Srov. БОСОВЪ §. 16. Nelze pochybovati, že slova **КРАКА** (vacca), **СЛАКА** (gloria), r. ГЛѢВА (schleim der fische t. j. ГЛѢВА) ztratila i proti lit. kárwē, szlowě (vypůjčené?), gleiwē, z -vi-ā, právě jako r. СТЕРВА, lit. stérwa proti **СТРЪКЪ**. Viz též §. 30. V zásadě vzniklo každé -va z -via, byt i přípona -va byla indoevropskou, a již záhy v této formě osamostatněla. Srov. ještě sloven. charva (defensio) lit. szárwas (rüstung). **ОЛОВО** (plumbum) vzniklo z **ОЛВО** (Fon. str. 55.), lit. alvas (stannum), máť jen zdánlivě příponové **ОР**.

§. 48. (-vāta.) Chorv. Hrvat (Croata) lit. szarwótas (armatus).

§. 49. (-ālŭ -elŭ) č. smradlavý (**ЪЛАК** neb **ЪЛАВ**) lit. smirdalus, smirdélus. — č. chrch(Ъ)lavý lit. gargalus (snad gargalius dle §. 33., röhler, gurgler), g-ch jako v **ГЪГНАТИ, ХЪХМАТИ** (murmurare). — r. дрябло (дряблѡе дерево), дряблѡй (вялѡй, потерявшѡй сокѡ, загнившѡй, крохкѡй) drambalus (schmeerbauch, dickbauch „se svislým břichem“) od dribtŭi (hängen, tiefen, von klebrigen flüssigkeiten, daher fett sein, von fett tiefen), r. дрябловатѡй (дряблѡй). — **ЪГЪЛЪ** (angulus, alu neb ulu?) lok. pl. -ОХЪ (Mikl. Lex.), угловой, угловатѡй, lit. anglawoti (hinter dem berge halten).

§. 50. (-anu) č. lik(Ъ)navý („zaostalý“) může míti příponu **ани**, аč máme i lit. lėkanas (reliquus). R. ЛИШНѡЙ (reliquus) z ***ЛНКЪЪНЪ, ЛНКЪНЪ**. (Srov. ЛИШЪ §. 33.)

§. 51. (-ātu) **ЖИВОТЬ** (vita) dle Mikl. Lex., kmen na *u*, sansk. *gá'vátu*. (o = ā, jako v **ГОСПОДЬ** sansk. *gá'spāti* pater familias).

§. 52. (-ākūi). **МЪЖАКЪ** (virago). — **ТРЕТНИКЪ** fem. (trimus.)

§. 53. (-iru). Malor. temrjava (tenebrae) lit. timsrus, timszrus (bleifarbig „obscurus“). Viz §. 88. 37. — R. **КОСТЕРЪ** (rogus), č. kost(ь)roun (něco vzhůru bodlavé a nemotorné čnějícího) r. **КОСТ(Ь)РУ-БАТЫЙ** (шершавый, упрямый).

§. 54. (-ilu) **МЪДЪЛЪ** (tardus) slovin. medloven, omi(d)lavica (deliquium). Tvary jako č. bod(ь)lavý mohou býti v zásadě odvozeniny od -ilu.

§. 55. (-inu) **ОУДОБЪНЪ** (facilis), **ПОДОБЪНЪ** (opportunus, conveniens) lit. dab(i)nus (pulcher). — **ПОСЛОУШЪНЪ** (obbediens) z **-ХЪНЪ**, **-СЪНЪ** lit. paklusnūs. — r. **ПЛОТНЫЙ** (сжатый, сбитый, густой) lit. pletnūs (corpore amplo, crassus). — **СЛОУДЪНЪ** (praeruptus) lit. paszlud(i)nus (obliquus, declivis). — **РЪСЪНЪ** (verus, certus) slovin. rěsnov (severus). — V některém z tvarů **РЪВЪНЪ** (aemulans), **РЪУЪНЪ** (verbi), **БРАШЪНО** (edulium) vedlé **РЪВЪНОВАТИ**, **РЪУЪНОВАТИ**, **БРАШЪНОВАТИ** mohlo aspoň vězeti -inu.

§. 56. (-isnu, -iznu neb -išnu). **ОУДОБЪЗЪНЪ** (facilis) lit. dab(i)sznūs (pulcher).

§. 57. (Přípona -ūtā) vyskytá se ve formě **-ОТА**, zřídka **-ЪТА** (**РЪПЪТА** murmuratio), a splynula s oním **-ОТА**, jež vzniknuvši z -atā s a-kmeny souvisí. Ve veliké většině případů je však skoro nemožno, obě přípony rozeznati. V zásadě můžeme ustanoviti -utā, kde se vyskytají u-kmeny, neb jejich stopy. Uvedu jen některé hlavní: **ЛЪГОТА** (levitas) sansk. laghutā, od laghū, proti **УРЪНОТА** (nigredo) sansk. kṛṣṇatā od **УРЪНЪ**, kṛṣṇa, staropr. kirsnaš (niger) aneb **НАГОТА** (nuditas) lit. nogatā. **ЛЪПОТА** (pulchritudo) lit. lėpūs (effeminatus). **ЛЪКОТА** (libido) lit. alkutis (fames) vedlé alkatis, proto je určení přípon -atā -utā vždy s pochybami spojeno. Mnohá na **-ОТА** jsou konečně tak mladými útvory, že ani otázka o původu tohoto **-ОТА** oprávněna není.

§. 58. (-ūta). Vyskytá se ve formě **-ОТЪ** i **-ЪТЪ**. Některá vězí v časoslovec na **-ОТАТИ** **-ЪТАТИ**. **ВРЪКОТАТИ** (sonum edere) s paralelními tvary odvozenými od u-kmene, **ВРЪКОВАТИ**, lit. wirkauti, wirkuloti (plangere). — Slovin. grgotati (balbutire),

má bez odporu -ūt, srov. **ГРЪГΟΥΤΗΒЪ** (balbus) -ūt. Tímto jsme uvedli první příklad zvláštního úkazu, s kterým se ještě mnohokrát setkáme. Vyskytají se totiž velmi často dvojité tvary s příponovým ů (**О, Ъ**) a ū (**ΟΥ, Ы**). Zdali toto střídání je totožné s oním střídáním kmenů na ůi a ūi, o němž jsme promluvili v §. 25., nelze tuším tvrditi. Tuto se totiž střídá ů—ū před souhláskami přípon. Zcela neprůvodné bylo by mínění, že jsou dvojité tvary s **О(Ъ)** a **ΟΥ(Ы)** v takových případech zcela totožné t. j. že **ΟΥ** stojí místo ů. Z krátkého ů vzniká ve slov. vždy jen **О** neb **Ъ**, výjimečně však v násloví také **Ы** (Lit. Stud. 50.). Mám za to, že lze tento úkaz vysvětliti pouze tím, že se ů před příponami se souhláskou počínajícími mohlo prodloužiti. Někdy se pak mohlo státi, že se vedlé ů zachovalo ještě i prodloužené ū, pak že přešlo pravidelně ů v **О(Ъ)**, ū v **ΟΥ(Ы)**, a tak vznikly dvojité formy s **О(Ъ)**, **ΟΥ(Ы)**. Kmenové souhlásky se před přistupujícími příponami často prodlužují. Srov. vznik přípony **-НЪ** §. 8.; **-НТЪ** §. 18. Sansk. **gá'grvi** odsulo *i* a prodloužilo ů v ū ve **gágarū-ka** (vigil.). I před samohláskami se příponové *u* prodlužuje: lit. **bálnius** (sattler) **balniu-wēnē f.** (sattlerin). Vážné je toto kolísání příponového **О(Ъ)**—**ΟΥ(Ы)** proto, poněvadž je jistým kriteriem, že tvar s **О(Ъ)** vznikl z -ů. Jinak bychom je nedovedli vysvětliti; jestiž paralelismus forem s **О(Ъ)**—**ΟΥ(Ы)** příliš častým úkazem a souvislost obou forem vždy jasná. — **СКРЪБЪТЪНЪ** (ūt), **СКРЪБОУТЪ** (clematis vitalba) (ūt) §. 31. č. 18. — č. třeskot masc. gen. u, vedlé třeskutý, lit. **társzkutis** (kinderklapper). — **СОПОТЪ** (canalis), **СОПОУХЪ** (siphon), snad ze **СОПОУТЪ** vsutím s, §. 6. — **ГРОХОТЪ** (sonitus) **ГРОХОТАТИ** vedlé chorv. **grohitati** (**-ЫТ-**). — č. holot masc. gen. u, holota, od **ГОЛЪ** §. 31. 16. — **КОКОТЪ** (gallus) vedlé pol. **kogut** č. **kohout** (ūt—ūt, k—g někdy se střídá). — **СКЪКЪТАТИ** (titillare) chorv. **skakutati** (hin und her springen) ze **skъkut**. — **ОСОТЪ, ОСЪТЪ** (genus spinae) sansk. **acú** (celer „acer“). — Formy **КЛЕКЪТАТИ** **КЛЕУЪТАТИ**, **КРЕКЪТАТИ** **КРЕУЪТАТИ** doplňují se pravděpodobně v *ui*, jako **ТАГЪК** — **ТАЖЪКЪ** (§. 6.), srovnej ještě zvlášť jasné **СКРЪГЪТАТИ**, **СКРЪЖЪТАТИ** (frendere) slovin. **škrutati** (stridere).

§. 59. (-ŭti). Rozšíření kmene na *u*, srov. lit. **paikùs** (stultus) **paikutis** (id.). — **ВЪХЪТЪ** od **vich**, lit. **wikszw-a** §. 31. 8. — **ГОЛОТЪ** (glacies) chorv. **golet f.** **goleš m.** (kahler berg, z go-

le(t)s) od **ГОЛЪ** §. 31. 16. r. **ГОЛЫШЪ** (nudus, z **Ы(Т)ШЪ**, ūt—ūt). — r. **ДЕГОТЬ** lit. degūtis (theer). — č. drobet, lit. truputys (mica). — **ЛАКЪТЬ?** lit. olektis alkú-né (cubitus). — r. **МЯКОТЬ** (все **МЯГКОЕ**) fem., chorv. mekotiti (agrum novare t. j. zemi měkkou učiniti) lit. minksztuczukas (mollis) z minkuti-ukas (szt vsuto). R. **МЯБИШЪ** z **МЯЕ-Ы(Т)ШЪ** (ūt—ūt). — **НОГЪТЬ** (unguis) staropr. nagutis. — č. polet, polt (dimidium) pol. połec **ПЛАТЬ** (z **ПОЛОТЬ** *paluti, latus, pars), proto chorv. proplatiti (perforare) = č. poltiti, r. **ПОЛОТЬ**, lit. pól(u)tis (speckseite „dimidium, latus“) od **ПОЛЪ** §. 31. — Chorv. prhot (furfures capitis, loderasche), slovin. prhavica (id.), prhavka (favilla). — r. **СЛЯКОТЬ** (**ЖИДЕЯЯ** грязь) a **СЛЯКИ(Т)ША**. — **ТРЪХЪТЬ** (numu lus) č. trochet, trochu §. 31. 93.

Avšak -āti ve **ЛЖКОТЬ** (hamus) lit. lankatis (haspel).

§. 60. (-ūsti). Přípona tato vznikla z předešlé, srov. **ЛЖКОТЬ** **ЛЖКОСТЬ** (āsti). Avšak odloučiti formy na -āsti od forem na -ūsti, je velmi nesnadné (srov. **-ОТА**). **ЗЕЛОСТЬ** (vehementia) od lit. gailus (vehemens) má snad příp. -ūsti, i nelze upřít, že mezi kmeny na **-ОСТЪ**, vedlé nichž se vyskytají také kmeny na ū, budou i mnohá na -ūsti; avšak tomu i někdy tak nebývá, srov. **ЖЗОСТЬ** (angustiae) sansk. aṃhú (angustus) a aṃhātī (angustiae).

§. 61. (-ūtīnā). Vedlé -ātīnā **БАЛТИНА** (palus) z **БОЛОТНИА** (Fon. §. 70. 3.), lit. balátė, mohlo bývati také -ūtīnā, **СТРЪГОТНИА** (quod abraditur), **СТРЪГОУНЪ** (coriarius), **ХРАКОТНИА** (pituīta) **ХРАКАВЪ** (blaesus).

§. 62. (-ūtṽā, -ūtṽā). Bělor. hołotwa (pauperes) r. **ГОЛУТВА** (**ВЫРУБКА**), **ГОЛЪ** §. 31. 16.

§. 63. (-ūnā) r. **забобоны** (ūn) **БАБОВУНИ** (masc. pl. superstitio) (ūn). — **ПРЪЛНХЪНЪ** (eximius) od **АНХЪ** (abundans, impar) kmen na ū, §. 115. — **ТЪСКЪНЪ** (angustus) lit. tánkus **ТЪСКЪ** §. 31. 96. — **ТАЙНЪ** (absconditus) z -jen, -jon, -jūn? sansk. tayú §. 31. 86.

§. 64. (-ūni) **ВРЪХЪНЪ** (supremus) od **ВРЪХЪ** §. 31., lit. wirszúnė chorv. vrhunac (ū—ū). — Staroč. téskeñ (tlačenice) srov. **ТЪСКЪНЪ**, §. 63. — č. oheň, **ОГОНЬ**, ogień oganj lot. uggun(i)s (ignis). Samohláska mezi *g* a *n* je předslovanská. Kdybychom pak i o ní za to měli, že vznikla z *ā*, musili bychom tuto zvláště před *n* častou změnu položit do dob litevskoslovan-

ských (Fon. §. 60. 2.) a pro slovančinu předpokládati jen -ŭni. Jaké je povahy tato samohláska, pouhou-li vsuvkou, nemohu rozhodnouti. Strany č. výheň, jež se s lotyšským slovem zcela i co do prvního *u* shoduje, v. Lit. Stud. 50. Druhý tvar **ОГНЬ** = lit. ugnis = sansk. agní příp. ni. — Souvisí-li **ПОЛІЕ** s **ПОЛЪ** (latus §. 31.), odvodil bych malor. ПОЛОНИНА č. pláň z *ПОЛОНЬ pālŭni (srov. ПЛАТЬ, *pālŭti §. 59.).

§. 65. (-ŭla) **ВНТЪЛЪ** (machina, winde) lit. wýtulas (gewundene stricke) vedlé lit. wyturé (winde) wyturoti (winden); r—l v těchto příponách často se střídá. — **ДРАХЪЛЪ** (morosus) lit. draxus Lit. Stud. 63. **ДРАСЕЛЪ** (id.) má zajisté příponu -ila i doplňuje takto -ŭla v -ui-la. — **НГЪЛА** (acus) staropr. ayculo. — r. **КОШОЛЪБА** (corbis) **КОШОУЛА**, **КОШЪ** §. 31. 41. — **ПЪКЪЛЪ ПЪКОЛЪ** vedlé **ПЪЦЪЛЪ** (pix) již v sobě samém obsahuje důkaz přípony -ŭla, jelikož se druhý tvar od prvního liší jenom tím, že se po *k* vsulo *j* (**Ц** = **Кj**), toto však vniká v starobh. jen před *ŭ* (a *ŭ*, Lit. Stud. 51.). — Pol. szech(ŕ)la (schlechte schafwolle) **КЪСРЪХ(ŕ)ЛЪ** (asper) lit. szurksztus (id.) ze szurszus. — **УСЪЛЪ** (velamen) staropr. kekulis (badelaken). — Slovin. čavel chorv. čaval (clavus) čavao (-**ЪЛЪ**) lit. szewulys (splitter, uli), základní tvar skāvuli, skāvula (lit. skiwytas fetzen). Avšak i *älä* jest možné, náleží-li sem lit. kéwalas (harte schale der nuss, des eies, abgängsel). — **ХОХ(ŕ)ЛОВАТИ** (bullire) lit. kunkuloti (id.). — **ЖЗЪЛЪ** (vinculum) **ЖЗЪКЪ** sansk. aṁhú (angustus). — č. hrbol m. (tuber) hrbovatý **ГРЪБАКЪ** (gibbosus).

§. 66. (-ŭli). Č. bu blina z baŕbli-na pol. baŕel lit. bum-bulis (aquae bulla). — Chorv. brb(ŕ)ljati, brboljiti (stottern, plätschern) lit. burbulys (aquae bulla), burbuloti lot. burbulis. — Slovin. vrabelj (-**ЪЛЪ**) lot. fwirbulis, lit. žwirb(u)lis (passer). — Chorv. vrpeljiti (unruhig stehen oder sitzen) lit. wirpulys (tremor). — **ГОМОЛА** (maza, č. homole conus) lit. gumulis adj. (vůbec cosi skomoleného) **ГОМОУЛА**. — Slovin. žvrgoliti (frittinnire) lot. fwargulis (tintinnabulum). — Č. zavel (gen. zevle ze **З(ŕ)ВЪЛЪ**) lit. žiowulis (oscitatio). — Chorv. zub(ŕ)lja (span, scheid, schleisse, fackel) lit. žiuburys (span, schleisse, spanlicht); vyskytá se též žiburys (jako kikiulis kikilis fringilla, szirpulys szirpulys horror). Která z obou samohlásek kořenových *i* či *iu* je starší, toho určiti není na snadě. Chorvátské slovo svědčí o *u*, *iu*, litevská odvozenina žaibas (fulgur) o *i*.

Ve szzurpulýs opět iu se zdá býti původnější, srov. **СВЕРЪПЪ** (ferus, horribilis). — **КЛШЪЛЪ** (tussis) má se k hornoluž. kjach(ъ)-liš (tussire), jako **ПЪКЪЛЪ** k **ПЪЦЪЛЪ** (§. 65.), lit. kosulýs (id.). — Čakavské **kambòlac** (**-ОЛЬ-ЦЬ**, kitica, na kojoj visi više grozdovah, koji se suše), lit. kemblýs (dicke stoppeln von rohr, schilf etc.) pravděpodobně z kembulýs, základní smysl obou slov „corymbus.“ — Slovin. kozolj (corbis) vedlé **kozulj**. — Slovin. metelj (**ЪЛЪ**) vedlé metulj (papilio). — Chorv. mrmoljak (eine art kleines wasserthier) lit. murmulýs, murmuloti (murmurare). — Č. okršel gen. okršle, okršlek, okršlek z **о-крЪТСЪЛЪ**, nebo **крЪТШЪЛЪ**, lit. skritulýs (orbis, circulus), srov. **крЪСЪ** §. 6. **ОКРНШЛЪ** (tabernaculum) se stupňovanou kořenovou samohláskou, ůla. — Č. pikel (machinatio) od lit. pýkti (irasci). Srov. č. **Pikulík**, lit. Pykulas (gott des zornes bei den heiden). — Pol. pierdel lit. pirdulýs (id.). — Chorv. **purpoljak** (gemma, **-ОЛЬ-ЛЪ**) lit. pamp(u)lýs (homo ventriosus) od **pámpiti** (tumescece), srov. **pumpurýs** (gemma), ůr—ůl u těchto přípon často se střídá (lit. káturiūti kátaliūti titillare r. **сугорить** i **суголить**), proto bych **pamplýs** odvodil z **pampulys**, ač se i **pámpalas** vyskytá. — R. **перхлявий** (**ЪЛЪ-ЛЪ**) (**склонный къ перхотѣ и кашлю**) od **першить** (**побуждать къ кашлю, щекотать, свести въ гортани**) lit. **pirszulýs** (dle Kurschatova slovníka pod Schmerz: der gelinde schmerz bei einer kleinen wunde, hautritzung, z. b. wie wenn salz, essig etc. in eine wunde kommen, tedy „titillans, prickelnd?“) Kořen **пръх** (viz Mikl. Lex.) volare, salire, dispergere. Se strany významů nejsou ještě všechny pochybnosti odstraněny. — **рог(ъ)лъ** (cornu) r. **рогуля** (**рогатая вещь**) srov. **paroh** §. 31. 72. — Slovin. **srebolja** (molke, flitsch od srebsti sorbere) lit. **surbuloti** (sorbere). — Chorv. **sukljati** (ebullire, evolvere, de fumo, de apibus) lit. **sūkurýs** (vortex). — Slovin. **smrkelj**, **šmrkelj** (mucus) lot. **schnjurgulis**, lit. **snarg(u)lýs** (id.) k—g, srov. lit. **smarkatà** (mucus) r. **сморгать** č. **smrkatì**. sn—sm, lot. **smurgulis** (schmutzfink) **smurgat** (besudeln). — Č. **šveholiti**, **švehule** (alauda hiemalis). — **тек(ъ)лъ** (resina, „fluens“) lot. **tekkulis** (läufing). — R. **трус(ъ)-лявий** (**дряблый, гниловатый, рыхлый отъ гнили, ветхости**) lit. **traiszus** (ai = an) **transzus** (weich, mürbe, fett, geil). — Slovin. **češelj** (pecten) pravděpodobně z **česjūli** (jako **кшшълъ**), od **уєсати** lit. **kasýti** (fodere, scabere, fricare). Srov. **kasulas**

(jägerspiess). — Chorv. huholj (schopf) lit. kukulýs (laib brod, mehlkloss, pechfladen, vůbec cosi baňatého) č. chochol gen. u, (ůlá). — **ЯГОЛА ЯГОУЛА** (anguilla). — Č. jed(ъ)lík, lot. edúkslis (das gegessene, ůl—ůl, ks vsuto).

§. 67. (-ůliva) Prastará ve všech nářečích oblíbená příponová kombinace **-ЪЛНВЪ** vznikla zajisté již v dobách tak starých, že aspoň pro některé případy můžeme stanoviti znění **-ůliva**, t. j. že vznikla před dobou vzniku polohlásek. Ostatně bylo zajisté i **-ăliva**. Tuto jenom některé případy pro první druh: r. **ВЕРЕЗЪЛИВЫЙ** (flebilis) z **ВЕРЕСЪЛИВ-** (zg-sk Fon. §. 168) lit. werkszloti (plangere) z werszkuloti (Lit. Stud. 72.) — Chorv. m u t l j i v (turbulentus) lit. můtulis lot. muttulis (bullitus) pol. męt(ъ)lic (turbare), vedlé mentůris, mentůre (rudis). — **СОУПЪЛНВЪ** (tristis); tak asi sluší psáti místo **СОУПЪЛНВЪ**, lit. sopulýs (dolor); strany poměru kořenových samohlásek srov. lit. goda (honor, laus) **ГЫЗДА** (lautitia) Lit. Stud. 64. — Č. stříz(ъ)livý **ТРЪЗКЪ**. — **СТРАХЪЛНВЪ** (timidus) ze **СТРА(К)СЪЛНВЪ**, lit. strokus (heftig, hastig, schnell, eilig) od **СТРАХЪ** (tremor, timor, х = кс) strókas (hast, eile, heftigkeit, gefahr). — **БЪГЪЛНВЪ** (fugitivus) lit. bégus, č. běhudný z běhůlůny.

§. 68. (-ůra) Č. vit(ъ)rati (murmurare) lit. wyturoti (wie eine lerche singen). — **ГЛАСОРЪ** (aquilae genus) lit. garsus (sonorus). — Chorv. g r a h o r (vicia) **ГРАХЪ** §. 31. — **КОСОРЪ** (falx) lit. kasulas (jägerspiess). Srov. češelj §. 66. — Č. n e m o t o r a nemotorný lit. pa-můturti (galwéle quater caput). — Č. L u b o r (K. R. nom. prop.) od u-kmene **ЛЮБЪ**, §. 115. — **МАТОРЪ** (senex) snad k lat. mātůrus. — Č. s ý k o r a lit. szaukus (clamans). — Chorv. t m o r a (nubes obscura), natmuriti (obscurare) (ůr—ůr). — **УЕПОРЪ**, **УЕПЪРЪ** (ramus, nodus) **УЕПОВРНЕ** (nodi). (Srov. lit. kepůre pileus od baňaté podoby). — **ѦШТЕРЪ** (lacerta), staropr. estureyto (id.) z ěstůra, aistůra, aistjůra (parasitické j před ů), ***ѦСТЈОРЪ**, **ѦШТЕРЪ**. O ů svédčí ů v pol. r. ящуръ. R. ящаръ je jiná forma. Toto aistura vzniklo bez pochyby vsutím s z aitura, lit. áitwaras (drak, který bohatství přináší, plívník). Srov. též sansk. éta, étagva (buntschimmernd, jako časté attributum srsti zvířat). — **СВЕКЪРЪ** (socer) lit. szészuras.

§. 69. (-ůri). R. вихоръ lit. wēsulis (§. 46.). — Chorv. vijoriti (z вjori) (volitare, flutare) od вь, вн (viere),

srov. vijugati (curvari), r. **ВЪЮРОГЪ** (палочка съ проушинами по концамъ, для мотки черезъ нее нитокъ), lit. wijurkas (id.) vypůjčené. Zvláštní je nepřehlasované *jo* v chorv. slově. Snad stojí místo *ju* (č. jonák — junák), příponou by tedy bylo vlastně ůri. — **ДЪБ(Ъ)РЬ** (vallis, **ДЪБРЬ** ostr.) lit. duburýs (specus, fossa). — **ЗНАХОРЬ** (gnarus); на základě této slovanské formy lze snad lat. gnaruris odvoditi z gnāsuris, аč Curtius (Grundz. 169.), Corssen (Krit. Beitr. 401) mají прvé *r* за původní, zakládajíce se на ř. γνωρίζω. Avšak pomocí *s* je týž kořen rozšířen i v sansk. ḡñās (affinis, „známý“). Druhé *a* v r. **ЗНАХАРЬ** pokládám за prvotně krátké *o*. O příponě -ůri svědčí **ЗНАХУРКА** (maga). — **ЖГОРЬ** (anguilla) lit. ungurýs. — **ТЪХОРЬ** (felis, recte **ДЪХОРЬ**, animal foetidum) lit. dusulýs (dampf bei pferden, foetor). — **ЛЖКОРМКО** (tortuose) lit. lankús (flexibilis). — Č. švítořiti lit. wuturýs (alauda). — Sloven. puchorina pol. pęcherz (-rь) č. puchýř. — R. **МОТОРЯ** (въюшка для мотки пряжи) lit. mentàre (rudicula). R. **МОТОРИТЬ** i **МОТЫРИТЬ** (-ŭr-ŭr, мотать). — Chorv. žag(ъ)-riti (ustulare). Srov. **ЖЕГЪ-КЪ** §. 6. — Č. nabub(ъ)řiti lit. bŭburai (harter ausschlag). Srov. bublina §. 66. — R. ерохорить-ся (вздыматься, упрямиться, упорствовать, становиться дѣбомъ) lit. arszŭs (vehemens) §. 31. 33. — Slovin. grahor, grahorica (vicia) lit. garszw-a, §. 31. 19. — Chorv. mrmoriti (murmurare) lit. murmulýs (qui murmurat), srov. mrmoljak §. 66. — Chorv. kop(ъ)r(ъ)cati (zapeln, purzeln) r. dial. **КОПЯРЯТЬ** (ковырнуть, копнуть, столкнуть). — R. **КУГОР(Ъ)КИ** (заплечье, поясница, заведры, захребетье) lit. kukurei (dle Mikuckého: плеча съ верхнею частію спины, **КУКОРКИ**), též **КОКУРКИ**. — **КОКОРАВЪ** (crispus) slovin. kukurjav. — Chorv. huhor (schopf) gen. huhor(j)a, §. 66. — Slovin. kozor, srov. §. 66.

§. 70. (-ŭnga?) Srov. lit. gyrungis (wendeschemel auf der vorderachse des wagens). — Vězí snad v některé slov. formě на -ЫГА (srov. **ЛЫКО** lit. lunkas liber), o nichž viz Miklosich, Stamm. 285.

§. 71. (-ŭga). R. **ОСТРОГА** (ость, трезубецъ, острый мысъ) č. ostroha vedlé č. ostruha (ŭg—ŭg), lit. asztrŭs (acer). — Chorv. talog (sedimentum, limus), dolnoluž. talug (pus). —

Č. kulhati (-ЪГ-), pol. kulawieć (claudicare) jako odvozenina u-kmene.

§. 72. (-ŭgŭ) **ОСТРОГАВЪ** (asper, spinosus). Srov. §. 71. V lit. podobná přípona ve mândagus (urbanus).

§. 73. (-ŭži) **ЖЕГ-ОЗ-ОУЛННЪ** (cuculi), r. **ЗОГ(Ъ)ЗИ-ЦА** lit. gegužė lot. dfeğufe (cuculus).

§. 74. (-ŭža) **ЛОБЪЗЪ** (osculum) srovnává Fick s lit. lupuže (lippchen), o ŭ svědčí **ЛОБЫЗАТИ** (osculari).

§. 75. (-[u]jika) **ТЪНЪКЪ**, **ЖЕЖЪКЪ**, č. mačkati, **ТАЖЪКЪ**, **ГОРЪКЪ** §. 6. Takovým tvarem jest též **ДЛАЕКЪ** z **ДАА(у)ИКЪ** lit. tólus (remotus, longinquus. t-d Lit. Stud. 54).

§. 76. (-ŭka). 1. Č. bílek **БЪЛОУ-ЗННЕЪ** (subalbus). 2. R. **БОЛТ(Ъ)КА** (strepitus), lit. bildukas (poltergeist) baldus (polternđ, stössig, holperig). 3. **БАНЗЪКЪ** §. 31. 4. 4. Č. brzky §. 31. 6. 5. Č. venek. §. 31. 10. 6. Chorv. varak r. **ВАРКІЙ (-ЪКЪ, coquilis)** lit. warus id. Slov. a ovšem jen zřídka odpovídá lit. a. Srov. též r. **ВЫВАРОЕКЪ (ТО ЧТО ВЫВАРЕНО)** staropr. auwerus (metallschlacken). 7. **ВЛАГЪКЪ** (volubilis), lit. wirstus, s vsuto, (baufällig, hinfällig). 8. **ВЛАГЪКЪ** (humidus) **ВЛАГЪКЪ**. 9. R. **ВИД(Ъ)КІЙ** (visibilis), lit. waiskus (clarus, manifestus) z waidkus, k vsuto, srov. též **ВЪДОНЪ** (gnarus) lit. apwaizdus (providus), s vsuto; **ВЪДОУНЬСТВО** (magia). 10. Pol. golek (homo nudus) č. holek, §. 31. 16. 11. **ГЛЖБОКЪ** (profundus) srovnává J. Schmidt (zur Gesch. II. 293.) s lit. klampus (paluster); **ГЛЖБЫННЪ**. 12. Č. hrnek §. 35. 3. 13. **ГЛАДЪКЪ** (laevis) lit. glotus (id.). 14. **ГЛАДЪКА** (conjectura), lit. nŭgodus (consiliarius). 15. Č. h e z k ý (z hrezkŭ) lit. gražus (pulcher). 16. **ГРЖСТОКЪ** (saevus, molestus) **ГРЖСТОКО** (difficulter) srovnal jsem Lit. Stud. s lit. gramzdus (minax). Avšak je možno, že souvisí s lit. skraudus (rauh, brüchig), jež se snad táhne ke skrandus (sk = g §. 31. 16, **ГРЖД — ГРЖЗД, ГРЖСТ-**). 17. Č. d r o b e k -e č -ek, lit. trupus (friabilis). 18. **ДОЛЪКЪ** (fovea) §. 31. 25. 19. **ДАНЪКЪ** (donum), sansk. su-dá'nu (liberalis), avšak i dá'nam (donum). 20. **ДОУПЪКА** (foramen) dubus (cavus). 21. **ДРАСЪКЪ** lit. dransus (audax) Lit. Stud. 63. — 22. Č. domek §. 31. 28. — 23. **ДРЪЗЪКЪ** §. 31. 30. — 24. **ДАРЪКЪ** §. 38. 4. — 25. Pol. ziołko (herba), tvrdé I, tedy -Ъk, lit. žalukas (robustus, t. j. viridis) lit. želwŭs (truncus arboris viridis). 26. **ЖЕГЪКЪ** (urens) §. 6., **ЖЕГЛЕНЦА**

(urtica) **ЖЕГОВАТИ** (urere). 27. Č. žloutek lit. gēlswas (flavus, z geltw-as) **ЖАЛТОВАТИ** (flavescere). 28. **ЖИДЪКЪ** (succosus) **ЖИДОУНАКЪ** (id.). 29. R. **ЖАРКІЙ** vedlé **ЖАРОВЫЙ** (candens), **ЖАРОВНИКЪ** (fornax), **ЖАРОВНЯ**, č. žaroviště. 30. R. **ЖУДКІЙ** (мучительный, изнурительный, тягостный) vedlé **ЖУДА** (уныніе, тоска, бѣда, нужда; též **ЖУТЕЙ** i **ЖУТА** uvádí Dalъ chorv. požuda (cupido) = lit. užgeida, **ЖАДАТИ** (cupere) — lit. geidus, gaidus (wornach man trachtet, heftig verlangt, z gendus, pasigendu sich aufreiben, vor sehnsucht). 31. R. **КОЛКІЙ** (scissilis) lit. skalus (id.) **ОСКОЛОКЪ**, **ОТЕОЛОКЪ** (segmentum). 32. **КОЛЪКЪ** §. 31. 39. — 33. Pol. kieiek, §. 31. 38. — 34. **КРЪПЪКЪ** (validus) **КРЪПОВАТИ** (validum esse). Viz též §. 115., **КРЪПЛЪНН**. 35. Č. krtek lit. kertukas (sorex) §. 31. 42. — 36. R. dial. **КВИЛКІЙ** (хилый, слабый, болѣзненный, писклявый, недотрога) lit. kwailus (dumm, wüste, duseelig vor dumtheit oder trunkenheit). Avšak **КВЕЛКІЙ** **КВОЛКІЙ** (t. j. kvjolyj, psáno chybně dle výslovnosti místo **КВЪЛКІЙ**, srov. zvjózdy) = kwailas. Tak aspoň činim z dohadu, znamenaje, že se ve formách s **-КЪ** právě nejvíce kmenu na ů skrývají. Ostatně sem náleží **КВЪЛАНТИ** (affigere). 37. R. **КУСКІЙ** (mordax, z ***КЖ(Д)СЪКЪ**) lit. kandus (id.). 38. **ЛАЛЪКЪ**, **ЛАЛОКА** (palatum) chorv. laluka (maxilla, ůk -ůk). 39. **ЛЪГЪКЪ** (levis) sansk. laghú. 40. R. **ЛИШОКЪ** §. 33. — 41. **ЛЪПЪКЪ** (formosus) §. 31. 49. — 42. **ЛЪПЪКЪ** (lappa) slovin. lêpek (viscum). V lit. se sice nalézá jen lipus (glutinosus), lze však i formu laipu- předpokládati. Srov. lipsznus (tenax) vedlé lêpsznus (id.). 42. b) Chorv. lju b a k r. **ЛЮБЕЙ** od **ЛЮБЪ** §. 115. — 43. **МЛАДОКЪ** (vimen) sansk. mṛdú (tener). 44. **МРЪЗЪКЪ** (turpis) **МРЪЗОВАТИ** (abominari). 45. **МЪЛЪКЪ** (parvus, tenuis) lit. mailus (res parva). 46. R. **МЕДОКЪ** dimin. od **МЕДЪ** §. 31., lit. midukas. 47. R. **МЕТКІЙ** (броскій, кидкій) lit. metus (werfend, unbändig, vom pferde, das abwirft). 48. **НЕДОСТАТЪКЪ** (defectus). Srov. kmen **СТАТУ** §. 37. 6. — 49. R. **НОРОКЪ** pol. nurek (wiesel) lit. narúnas, narú-lė (tauchente)? 50. **ПАМАТЪКЪ** č. památka, **ПАМАТОУ-ХЪ** (memor) **ПАМАТОВАТИ**, sansk. mántu (arbiter, consilium). 51. Slov. p u h e k (spongiosus, tumidus, mollis) z ***ПЖ(Т)СЪКЪ** lit. puntus (blähend). 52. **ПРИПЛОДЪКЪ** (zuwachs beim vieh) §. 31. 63. — 53. **ПАРОДЪКЪ** (uva immatura) §. 31. 71. — 54. **ПРИПОЛЪКЪ** (vestis quaedam, **ПРИПОЛЪ** id. „dimidium“) chorv. polak (adv. **ПЪК**, dimi-

dium) §. 31. 66. — 55. ПОСЛЕДЪКЪ, НАСЛЕДЪКЪ §. 31. 77. 56. Č. prostředek („medium“) §. 31. 81. — 57. ПАРОВЪКЪ (puer) §. 31. 70. Srov. též r. робѣкъ (timidus). 58. ПЛЫТЪКЪ (seicht) slovin. plitev. Srov. §. 115. — 59. ПЪСЪКЪ (sabulum) lit. pės(u)ka, sansk. pāṃsuka (pulvis), srov. §. 31. 84. — 60. ПЛАТЪКЪ (pannus) dle Miklosiche (Lex.) od platūs §. 31. 64. — 61. ПЛЪЗЪКЪ (lubricus) ПЛЪЗОВАТИ (labi). 62. ПЪТЪКА (avis) srov. НЕТО-П(ЪТ)ЫРЬ (vespertilio) sansk. pátvan (volans). 63. R. ПОТОЛОКЪ (laquear) staropr. talus (der fusboden, das parterre). 64. ПЖПЪКЪ (umbilicus) slovin. pōpovka pōpovje (gemma) r. ПУПЫРЬ (penis) lit. pumpurýs (gemma), ovšem též ПЖПЬ papas (papilla). 65. Č. p ř i k v a (p Ъ) čiti předpokládá snad *кварькы, lit. kwėpūs (engbrüstig, keuchend; ā—e jako opáčně ve ВЪКО wókas). 66. Č. ро č i n e k §. 35, 11. — 67. R. ПОРЯДОКЪ §. 31. 74. — 68. ПАСТОРЪКА (privigna) z ПА-(ДЪК)СТОРЪ-КА (lit. *dukter filia, jako ПА-СЫНЪКЪ), КТ se před o nemohlo. proměnit v ШТ, С se vsulo; přírona je vlastně -taru, jež vznikla z tarvi, sansk. pítṛvy-a (patarvipatruus, A. Ludwig, Entstehung der A-dekl. p. 183). Srov. §. 41. Masc. ПАСТОРЪКЪ se k tomuto femininu později utvořilo, jako vdovec, viduus vedle tvaru původně pouze ženského. — 69. R. СИТЕО (решето) staropr. siduko (siebtopf). — 70. СТЪЙНКА (ze СТЪЙ-ѣка) §. 31. 83. — 71. СТЪДЪКЪ (turpis) СТОУДОВАТИ (pudore afficere). — 72. СЫНЪКЪ (filiolus) §. 35. 9. — 73. САДОКЪ (hortulus) §. 32. — 74. СМОТРѢКЪ (providus) lit. iszmatrūs (id.). 75. САДЪКЪ lit. saldūs (suavis). 76. СТАМЪКЪ (conventus) §. 35. 7. — 77. СРЪХЪКЪ pol. szor(k)st(Ъ)ki lit. szurksztūs (asper, hispidus). — 78. R. ТРЯПОКЪ, ТРЯПКА (доскутъ, оторванный кусокъ ткани) lit. trapūs (t. j. trapūs was leicht bricht, oder spaltet, mürbe, bröckelig). Srov. lit. trėpti (scharren, zappeln) трепать (мять, скубти, дерегать) č. třepati. 79. ТАГЪКЪ- §. 6. — 80. ТРАСЪКА (terrae motus) ТРАСАВНЦА (tremor). 81. Pol. с h y b k i r. ШИБЕИЙ (ze шубеиЙ jako шить lit. siúti) lit. skubūs (celer). 82. ХЛИБЕИЙ, ХЛИПЕИЙ (хилый, слабый, дряхлый) lit. szlapūs (feucht, nass, szlapi malka feuchtes holz)? 83. ХЛАДЪКЪ (frigidus) ХЛАДОВЪНЪ, chorv. hladovina. 84. ХРАСТЪКЪ (cartilago) ХРАСТАВЪЦЪ. 85. ХРЪБЪКЪ §. 38. 12. — 86. R. ШАТКЕИЙ (mobilis, inconstans) ze ша(Г)ТЪКЕИЙ, ШАГАВЪ (id.). lit. žigowas (reisefertig) žangawimas (schritt). 87. ЦВЪТЪКЪ (flosculus). §. 31.

101. — 88. **УЛАЊЪКЪ** §. 35. 12. — 89. P. **cziek** (homo) uherskoslov. člek ze **УЛАЊКА**, rozeznávám od **У(Ъ)ЛОКЪКЪ**; střídání ů-av §. 26. — 90. **АФЪКЪ** (austerus) §. 31. 106. — 91. **ЕДЪКЪ** (edulis), r. **ѢДОКЪ** (edens), lit. **mésédauti** (prassen, schlemmen), anebo vzniklo z **ЕДРЪКЪ**, lit. **édrus** (edax). 92. **ЖЗЪКЪ** (angustus) sansk. **amhú** lit. **anksztùs** i **ánksztas**. — Některá souvisí s tvary na **Ъ**, **ЪВЪ**: **ЖТЪ**, **ЖТЪКА** (lit. **antuka scolopax**), **ЖРЪНЫ** **ЖРЪНЪКА**, **ЖЕЛЪВЪ** **ЖЕЛЪКА**, **ЛАТЪВЪ** **ЛАТЪКА** (tedy střídání ů-ū §. 25.). — Od mnohých přídavných na **-ОКЪ** **-ЪКЪ** nalezneme později komp. na **-ИИ**, který též souvisí s kmeny na **u**. — Rozeznati pak můžeme vůbec co do původu trojí příponu **-ОКЪ** (**ЪКЪ**) 1. z **-āka**, 2. z **-ūka**, 3. mladé (**ОКЪ**, **ЪКЪ**, **ek**), kde již o původu jeho z kmenového **ā** neb **ū** řeči býti nemůže; jím se utvořila jména za takových dob, když **ā** i **ū** splynulo v **o** (**Ъ**), kde zkratka sluší bráti v úvahu **-ОКЪ** (**ЪКЪ**) jen co takové. K těmto náleží zajisté veliká většina případů, máme-li na zřeteli náležitý material všech nářečí. Co se týče starších tvarů, tuším, mají rozhodnou převahu taková, jež dlužno odvoditi od **ūka**. (Jeden jistý případ na **-āka** lit. **aszakā** grāte, r. **осога** riethgras, rohrgas, **какъ рѣзучія растенія**, **Потební журналъ мин. просв. октябрь 1873**, p. 317). Již v sansk. jsou oblíbená: **bhīrū** **bhīruka** (timidus) **kaṭū** **kaṭuka** (acer), **tanū** **tānuku** (tennis), **paṇū** **paṇukā** (pecuinus), podobně v lit., kdež souvisí ne pouze s kmeny na **u** (**alūs** **cerevisia** **alūkas**, **midūs** **mel** **midūkas**, **slapūs** **occultus** **slapūkas**, **kertus** **kertūkas** **sorex**), ale i s **a**-kmeny, **parszūkas** **porculus**, **waikūkas** **puer** itd., pročež je zajisté číslo slovanských na **-ūka** ještě větší, nežli by se dle uvedeného seznamu zdálo. Zajímavá i vážná je okolnost, že skutečně velikému množství nejvíce ruských adjektiv na **-ей**, (**годеій**, **ломеій**, **видеій**, **метеій**, **зореій**, **кускеій**, **щенеій**, chorv. **vozak** **bene** **vehens**, **varak** **coquilis**, **пнеѣкѣ** **qui** **bibi** **potest**), znamenajících možnost i spůsobilost toho, co jejich verbální kmen naznačuje, i odpovídající latinským na **-ilis**, **-bilis**, nalézají v lit. rovněž velice četný analogický odbor přídavných na **-ū** (**lankūs** **flexibilis**, **marszūs** **obliviosus**); mnohá se dokonce zcela shodují: **skalūs** — **колѣій**. Rozšíření s **-ѣ** stalo se konečně ve slov. prostředkem, kterým se jazyk zbavil zanikajících přídavných na **-ū**; proto nalézáme tolik prastarých adjektiv na **ū** mezi těmito tvary (**сладѣкѣ**; někdy oba tvary vedlé sebe, nerozšířený — nyní

a-kmen — i rozšířený: **ѠРЪ-ЪКЪ**, **ДРЪЗЪ-ЪКЪ**, širý **ШИРОКЪ**, **ЛЪПЪ-ЪКЪ** itd.). Z těchto příčin, ukazujících na bývalé veliké rozšíření přípony -ůka ve slov. bych právě pro starší tvary na -ЪКЪ předpokládal vždycky spíše -ůka než -ůka, pakli je vůbec nějakých vedlejších stop u-kmene, a i tvar s -ЪКЪ sám opět se své strany může ve spojení s jinými okolnostmi po jistou míru býti pomocným důkazem u-kmene. Ostatně tvoří -ůka již v lit. diminutiva (parszukas).

§. 77. (-ůki). R. **МЕЛОЧЪ** §. 76. 45. — Chorv. ja'r(Ъ) čič (agnellus) lit. érukas (id.), vlastně jen -ůka. — **ЛЖКОУЪ** (astutus) **ЛЖКОВАТИ** (machinari) lit. lankus (flexibilis). **ЗЪЛОУЪ** (miseria) **ЗЪЛЫНЪ**, od **ЗЪЛЪ** co u-kmene §. 115.

§. 78. (-ůba) **ХОРОБА** (morbus) §. 31. 100. **ЗЪЛОБА** (malitia), od **ЗЪЛЪ** §. 115. Č. mdloba §. 54. Č. žaloba, žalovati. Č. chudoba **ХОУДОБЪНЪ** (pravus) od **ХОУДЪ** §. 38. 14. i §. 115. Chorv. tjeskoba (angor) §. 31. 97. Č. dareba §. 38. 4. Zcela jistý příklad je č. **коstr(Ъ)batý** vedlé r. **КОСТРУБАТЫЙ** (ůb—ůb; §. 109.). Sem snad i **ТАИБА** (mysterium) z **ТАЈУБА** (§. 31. 90. **ТАИЕБЪНЪ** z **ТАЈО-**).

§. 79. (-ůbi). **ЗЪЛОБЪ** (malitia) od **ЗЪЛЪ** §. 115.

§. 80. (-ůma). Č. střídmý (sobrius), mezi *d* a *m* byla samohláska, jinak by se bylo *d* vysulo; že byla as ů, o tom svědčí **СРЪДОУЪ** §. 31. 81. Č. holomek (juvenis caelebs) §. 31. 16. r. **КОТОМА** (corbis) §. 31. 40. **ТЪКЪМЪ** (aequalis). Lit. tikumas (gefügigkeit, brauchbarkeit). V lit. je -ůma velmi časté. — Sem náleží mnohá adverbia č. potajmo, darmo, **ТЪКЪМО**, **ПОЛЪМА**, nsl. bégoma (fugiendo) lit. bégus (fugax), z nichž mohou býti některá i zkamenělými pády u-dekl. (lit. wýliumis be-trüglich od wýlius).

§. 81. (-ůmīna). Č. daremъný §. 38. 4. Č. tajemъný §. 31. 89.

§. 82. (-ůmīna). **ТЪКЪМИНА** (parilitas). Srov. §. 80. V lit. časté: tankumýnas (densitas), saldumýnai, gardumýnai (cuppedia).

§. 83. (-ůsa, -ůša). **ВЕТЪХЪ** (vetus) lit. wétuszas. **СОПОУХЪ** (siphon). Č. pik(Ъ)sa (conspiratio, machinatio, astutia). Srov. č. pikous. Č. střemъcha, r. черемха vedlé черемуха (ůs—ůs) lit. kermuszé (wilder knoblauch). **МАШТЕХА** (noverca) vzniklo parazitickým *j* z matjusā (neb matjuša) lit. motuszé (matercula) -**ТЈОХА** -**ТЈЕХА**. Slovin. mačuha, malor. mačicha

(i = ju) z -ūsā (ūs—ūs). — Č. rákos rokov masc. z rako(t)s roket fem., o u svědčí i rokyta, rakyta. Č. smrdoch, prdch, bzdoch lit. smirdžus (smirdiu-), pirdžus, bizdžus.

§. 84. (-ūsi) **КЕТЪШЬ** (res antiqua) lit. adj. wétuszis (vetus). **ПОУСТОШЬ** (desertum), od **ПОУСТЪ** §. 115. **ПНРЪШЬСТВО** (convivium) §. 38. 10. Č. rdesen (**РЪДЪСЪНЪ**, knöterich, polygonum, některé druhy zovou se „červenavý, růžkovatý“) lit. ruduszis (cyprinus rutilus), od rudý. Chorv. mek(**Ъ**)šati (emolli-re) r. **МЯКУША** (ūš—ūs). Chorv. tetošiti (pflegen) snad z tetotš-, lit. tetūtē (tantchen).

§. 85. (-ūsta). Č. rdest masc. gen. u (saamkraut, potamogeton) vzniklo z -ūsa (§. 85.) přítutím t.

§. 86. (-ūdi, -ūdi; -ūda, -ūda). R. **пелѣда пелѣдъ** (**СТЪННИ ОВИНА, УХИЧАЕМЯ СОЛОМОЙ И САМАЯ УХИТЕА ЕТА, ОКУТЕА**), z **пелјуда**, j parasitické, lit. pelūdē (behältniss in den scheunen, in welchem die spreu aufbewahrt wird) od **пела** pelai (palea). ů této přípony máme též v lot. pelus. Č. pelech („strohlager“) z **пелъ(d)сѣ**. Pol. pielesz (lustrum ferae, měkké l). Č. pelouch z **пелүdsѣ** (ūd—ūd). — Č. **holedbati** (od holý) r. **ГОЛЦЪБА** (paupér). — R. **Лѣбѣдъ** (u Nestora sestra Kyje, Ščeka i Choriva) č. **Libuše** (parasitickým j z Ljub-) = **Lubū(d)si-a** (ūd—ūd). R. **Лѣбѣдъ** z **Лѣбѣдъ** (jako теперь z **Тѣперъ** **ТОПЕРЪ**) **Lübüdi**. — Slovin. škrgad (ciconia) ze škrġd, lit. kregždē (hirundo) z kregdē, kregudē, od kregēti (grunzen) **СКРЪГЪТАТИ** škrġtati (§. 58.), jehož -ūt zde změkčeno v -ūd.

§. 87. (Tvary s -ОВ odvozené od kmenů na u). 1. **БОРОВЪНЪ** §. 31. 1. — 2. **БЪБРОВИНА** §. 31. 5. — 3. **БЪСОВЪСКЪ, -ОВЪНЪ, КЪСОВЪ** adj. poss. §. 31. 3. — 4. **БРЪГОВИТЪ БРЪГЪНИ** (collis). — 5. Č. blechovitý, lit. blūsius (pulicosus), lze-li totiž předpokládati, že stojí místo blusus, aneb lze-li předpokládati vedlejší tvar blusus, srov. **ВНРЪ** wýrius §. 33. — 6. R. **братовщина, БРАТОВУАДЪ** §. 19. — 7. R. **БОЛТОВОЙ -ОВСТВО, -ОВИЯ, -ОВЩИНА** §. 76. 2. — 8. R. **БОСОВИКИ** §. 16. — 9. Č. bláhový lit. blogus (schwach, gering, schlecht, vedlé blógas). — 10. R. **Боровиѣ** (**сѣдѣдомый грибъ**, boletus bovinus) lit. **barau-gas** (eine pilzenart, champignon). — 11. **БРЪХОВЪНЪ** §. 31. 11. — 12. **ВННОВАТЪ**, §. 35. 2. — 13. **ВЪЛОКЪНЪ** č. **пов(Ъ)ловнѣ**, **В(Ъ)ЛЫ** adv. od bývalého kmene na u; srov. §. 20.; lat. volv-ere, *εἰλό-ω*. Chorv. valovje (fluctus) valut (lapillus rotundus)

č. valov, val(ъ)viště (místo zvalené) povalovati. — 14. R. ВОЛОВЫЙ, КОЛОКЪ adj. poss. КОЛОВЫНЪ §. 31. 12. — 15. R. ВЪКОВЫЙ, chorv. viekoviti pol. wiekuisty §. 18. — 16. Chorv. vilovit, vilovan, vilovník. r. ВИЛОВОЙ (ЛУКАВЫЙ) §. 31. 9. — 17. Chorv. virovit (voraginosus) §. 38. 2. — 18. ГРЪХОВЫНЪ §. 31. 20. — 19. ГЛАСОВЫНЪ (vocis) chorv. glasoviti lit. garsus (sonorus), avšak ГЛАСЪ a-kmen = garsas (vox). — 20. Chorv. grabov, grabovina, r. ГРАБОВЫЙ §. 31. 18. — 21. Chorv. golov (pauper) §. 31. 16. — 22. Č. hladový §. 31. 14. — 23. ДОМОВНЪТЪ, ДОМОВЫНЪ §. 31. 28. — 24. ДРОУГОВНИК coll. (socii) lit. draugus (sociabilis) ДРОУГОВАТИ. — 25. ДАРОВНЪТЪ -ОВЫНЪ §. 38. 4. — 26. ДОУХОВЫНЪ §. 31. 31. 27. ДЪЛОВЫНЪ §. 31. 32. — 28. ДЖБОВЪ §. 38. 6. — 29. Slovin. delova (longinquitas) §. 75. — 30. R. ДРЯЗГОВЪТЪЙ (limosus, impurus) lit. drumstus (trübe, unklar, vom wasser, wetter) z drumzdus (drumzdinti trüben; strany střídání zd—zg Fon. §. 168.). — 31. R. ершеватый (упорный, строптивый) z *eršov-, §. 31. 33. — 32. R. ЖИРОВИГЪ (přívnik) ЖИРОВА (ДОВОЛЬСТВО) ЖИРОВОЙ, ЖИРОВЫНЪ §. 31. 34. — 33. Slovin. želtov (flavus) lit. gelswas (id. z geltw-as). — 34. ИЛОВИЦА (nom. pr. loci) č. Jilové, chorv. ilovača (argilla) ИЛОВЪ (e luto factus) §. 31. 37. — 35. ИСТОКЪ §. 37. 2. — 36. R. КОШОВА §. 31. 40. — 37. ЛЕДОВЫНЪ §. 31. 44. — 38. ЛАСТОВИЦА (hirundo) ЛАСТОВУ-НА (falco). — 39. R. ЛЮГОВАТЫЙ §. 115. — 40. Slov. lagov (lôk, arcus laxus) souvisí dle Miklosiche Lex. s ЛЬГЪ-КЪ (levis) §. 76. 39. — 41. Č. libový (pulposus; gracilis) lit. laibus (zart, dünn, dürre, hager). — 42. МЕДОВИНА, МЕДОВЪ adj. p. §. 31. 52. — 43. Č. mогоvý r. МОРОВОЙ lit. ne-marus (immortalis). — 44. ОРЕХОВЪ §. 31. 62. — 45. R. ОБЫКОВЫЙ (ПРИНЯТЫЙ, ОБЫКНОВЕННЫЙ, О ЖИВОТНОМЪ ЕРОТКІЙ) lit. jaukus (cicur, jaukinti assuescere). — 46. R. ПЕЛОВЫЙ ХЛѢБЪ (МЯКИННЫЙ, ПЛОХО ОТВѢЯННЫЙ) od ПЕЛЪ-А, lot. pelus i pelawas nom. pl. fem. §. 27. — 47. ПОЛОВЫНЪ -ОВИНА pol. połowa §. 31. 66. — 48. ПЛОДОВНЪТЪ, ПЛОДОВИКЪ §. 31. 63. — 49. ПОДЪГОВАТИ §. 31. 26. — 50. R. ПЕСТРОВАТЫЙ §. 41. — 51. РАДОВЪ -ОВЫННИКЪ §. 31. 74. — 52. Vedlé i-kmene РЫСЬ m. (pardalis) uvádí se gen. pl. РЫСОВЪ, tedy РЫСЪ, pak РЫСОВИЦА, РЫСОВИЦА, slovin. risev gen. risva (lynx). Poměr u, i, avi. — 53. R. роговъѣ, роговой, роговина, роговатый §. 31. 72.

— 54. СЖПОСТАТОКЪ adj. poss. §. 37. 6. — 55. СЫРОВЪ, СОУРОВЪ §. 31. 86. — 56. СЖКОВАТЬ СЖКОВИЕ §. 31. 88. — 57. СЛДОВЪ adj. poss. СЛДОВИЕ §. 32. — 58. САМОВЪНЪ -ОВЕНЪ -ОВЪНИКЪ §. 35. 6. — 59. СЫНОВЪ -ОВЪЦЪ -ОВЪНЪ §. 35. 9. — 60. СТАНОВЕНЪ -ОВНИШЕ §. 35. 7. — 61. СЛОУХОВЪНЪ (auditus) lit. paklusùs (obediens). — 62. СТРАХОВЕНЪ -ОВЪНЪ §. 67. (СТРАХЪЛЕНЪ). — 63. ТРЪНОВЪ -ОВАТЬ §. 35. 10. — 64. ТРЪГОВНИШЕ -ОВЪНИКЪ §. 31. 93. — 65. ТЪЛКОВЪ §. 31. 92. — 66. R. ТРУХОВЫЙ §. 66. — 67. R. ТЪМОВЫЙ lit. tam-sùs (obscurus) s vsuto. — 68. ОУДОВЪНЪ §. 31. 99. — 69. R. УГЛОВОЙ УГЛОВАТЫЙ §. 49. — 70. ЦВЪТОВЪНЪ §. 31. 101. — 71. УНМОВЪНЪ -ОВЪНИКЪ §. 35. 11. — 72. ХЫРОВЪ-ЛИВЪ §. 31. 100. — 73. R. ШЕРЕХОВАТЬ lit. szurksztùs (hispidus). — 74. ШДОВЕНЪ §. 31. 104. — 75. ШЛОВЪ (sterilis) lot. ālava (immaturus dle Mikl. Lex.) ШЛОВИЦА, v tomto případě je tedy av litevskoslov. Srov. §. 31. 105. — 76. R. ЯРОВАТЫЙ, -ОВИТЫЙ -ОВИГЪ -ОВОЙ §. 31. 106. — Jako v lotyšském jazyku souvisí formy s av s formami na ū (pelus pelawas, dfirnas, dfirnas), tak i ve slov.: ЖРЪНЫ — ЖРЪНОВЪ, ЦЪЛЪ — ЦЪЛОВЪ, č. motovidlo a moutev, МОТЫКА, БОУКОВЪ i БОУКЪ (staropr. bucus), ПОТАКОВИНЪ -Ы, аč se zajisté ОВ нѣкоторých спíše тáhne k ūv t. j. k roztaženému ū, což rozhodnutí není vždy na snadě. — Sem náleží нѣктерá на -ЛВ: БРАВЪ (animal, pecus) vzniklo z БОРОВЪ r. боровъ (кладенный кабанъ) č. brav (menší dobytek vůbec); druhé o nevzniklo pravděpodobně assimilací po р (jakoby z БОРВ-), chorv. boraviti (verweilen). Kořen je totiž sansk. bhar (ve smyslu erhalten, pflegen, hegen, ernähren), lot. barjūt (mästen); pro předpokládaný u-kmen bych se ani tak nedovolával (jak se zdá mladého) sansk. bharú (herr, ernährer), jako právě chorv. boraviti, jež se co do vývinu významu má k БРАВЪ jako č. obývati k pol. bydło (pecus), lit. mįsti (kosten haben, auskommen, sich erhalten, ernähren) k mitulýs (von vieh, das einen winter hindurch gefüttert wird, einjährig). — Č. ponra va z ponorova, již Jungmann odvozuje od nořiti, srov. lit. narú-nas narulé (tauchente). — СЪДРАКЪ (sanus) ukazuje на СЪДОРОВЪ r. здоровый, v němž ОВ pokládám opět za původní, a má se k lit. sądarus (§. 31. 23.) jako bláhový k blogus č. 9. Č. dra v ý snad též z dorov-, jež máme ve vzdorovitý, kdež se oro nestáhló v ra; vzdor (kořen dar lacerare). Naopak, pouze fone-

tickou cestou vzniklo **AB** ve **КРАКА** (z **КОРОК-**, druhé *o* vsuto, lit. kárwé) **ПЛАКЪ** §. 4., **ГЛАКЪНИА** §. 8. — Mnohé v předešlých paragrafech předpokládané anebo na pohled méně stvrzené kmeny na *u* (zvláště v §. 31.) nalézají v těchto odvozeninách nové podpory. Není třeba připomenouti, že se jenom menší část velkého množství slovanských forem s **OR** může odvoditi od kmenů na *u*; že se **OR** ve slov. nad míru rozšířilo analogií a že se během času u jednotlivých forem na -ový, -ovatý **-ORBNЪ** vyvinul zvláštní význam přípony, kterým jazyk volně nová slova tvoří. K těm náležejí zvláště adj. poss. na **-ORЪ**. Již v sansk. se nalézají takové formy: ártavá (zu den jahreszeiten gehörig) od řtú (bestimmte zeit). Z litevčiny, zdá se, vymizely, aspoň si litevčina ve tvarech s -av nelibuje (vyjma snad formy na -awimas od časoslov na -auti), jsouc v té věci pravou protivou slovančiny. Druhá přípona přivlastňujících přídavných **-HNЪ**, náležela prvotně jenom i-kmenům, i to ovšem i mužským (**ГОЛЖЕННЪ**, **ГОСПОДННЪ**) i ženským (**НЕСПРИКЗНННЪ**). Avšak již v staré češtině byl prvotný poměr mezi -ov a -in porušen (volání pastušino). Nynější v češtině a v chorvátštině platné sekundární pravidlo, že -ov tvoří adj. poss. od jmen mužských a -in od ženských, vzalo tuším počátek z toho, že adjektiva na -in po vymizení mužských i-kmenů čím dále tím více lnula k ženským jménům vůbec, kdežto s druhé strany -ov odjakživa náleželo jen mužským jménům, ježto se ve slov. zachovaly jen mužské kmeny na ů.

§. 88. (Tvary s **-AB** odvozené od kmenů na ů). 1. Č. b ě h a v ý lit. bégus (fugax). 2. Č. b l e c h a v e c §. 87. 5. — 3. **ВЛАДАВЪЦЪ** lit. waldówas (imperator). 4. **ПРОЗАКЪ** (foedus) lit. grumzdus (minax, **ГРОЗА** grumzda minae). 5. **ДЕЛАВЪ** (efficax) lit. dailus (sollers). 6. Č. d r á s a v ý, uvádí Jungmann ze starého pramene (Passional), lit. draskus (lacerans). Srov. §. 47. — 7. Č. d á l a v a §. 75. §. 87. 29. — 8. **ДРЪЖАВА** (imperium) daržówis (hortus t. j. septum). 9. **ДЪБРАВА** (nemus) §. 38. 6. Staropr. damerowa (eichwald, ostatní formy viz v Thesaurus Ness.) zajisté potvrzuje Miklosichovo mínění, že **ДЪБ(Р)Ъ** vzniklo z **ДОМРЪ** (kořen dam, got. timrjan, zimmern). 10. **ДРАВЪ** r. дРАВЫЙ, sansk. dárú (zerbrechend od dar lacerare, scindere, srov. dravý §. 87.). — 11. Slovin. d r i s t a v (foriolus) lit. trédžus (id.; z trědi-us, srov. §. 33.). dristav z drizdav, dridav, t-d se střídá. — 12. **ЖЕГАВНИЦА** č. žáhavka, žehavka, chorv. žigavica (urtica),

srov. ЖЕГЪ-КЪ §. 6. i pol. żagiew §. 16. — 13. КОУКАВНИЦА lat. cucū-lus. 14. Č. k o u s a v ý (z КЖ(Л)С-) lit. kandūs (mordax). Srov. sansk. khandava (frustum). 14. Č. k l u s a v ý (tolutim incedens) z klu(p)savý, vsutím s, srov. č. klípě vedlé kl(p)se (kljuse), lit. klupus (leicht stolpernd, leicht auf die knie fallend, von pferden); č. klu(p)sati lit. klupóti, klúpti (auf die knie fallen, niedersinken, straucheln, stolpern, bes. von pferden). 15. ЛЖ-КАВЪ (astutus) lit. lankūs (flexibilis). 16. АНБЛЕВЪ §. 87. 41. — 17. Chorv. litavica (profusio, „fluctus“ srov. chorv. lijavica, alvus fluens i č. lijavec pluvia) lit. palaistās (benetzend) s vsuto. 18. R. ЛЯГАВА (ЛЯГЛИВОЕ ЖИВОТНОЕ) vedlé ЛЯГВА (жаба, скакуха). Lit. lingú'ti (wiegen, wackeln, watschelnd gehen) lingawimas. 19. R. ЛЮБАВА (ЛАСКАТЕЛЬНОЕ ПРОЗВИЩЕ) §. 115. — 20. Pol. miękawy (mollis č. makavý) od МАКЪКЪ §. 6. i §. 115. — 21. Dolnoluž. m r o k a v a č. mrkavý, srov. mrk §. 31. 57. Staropr. melcowe (Ness. Thes.), r-i někdy se střídá, srov. §. 31. 12. — 22. Chorv. m l a k a v (tepidus) i mlakva §. 31. 56. — 23. Dolnoluž. m o r a v a (alp) č. morous, moroutný. 24. Chorv. m l a h a v, m l o h a v (schwach, kraftlos) stojí snad místo mlo(d)sav, pak srov. mlied §. 31. 55. — 25. ОГАВНІЕ č. ohava lit. agus (fad, schal). — 26. ПНТАВЪЦЪ (nutriens) lit. pētus pl. Srov. §. 28. — 27. Slovin. p r h a v i c a (loderasche) prhavka (favilla) prhuti (furfures capitis). — 28. Chorv. puzavac (z ПЛЪЗ-picus arborarius) §. 76. 61. — 29. ПРАСКАВНИЦА (strepitus). Srov. lit. spragūs (prasselnd vom holze), *sprāgu lze zajisté předpokládati, srov. slovin. praska (scissura) = lit. sproga. R. праскъ (трескъ Dalъ). ПРАСКЪ nejspíše z ПРАЗГЪ, ПРАГ. 30. R. пестравый §. 41. — 31. R. пупавка §. 76. 64. — 32. РЖКАВЪ (manica) lit. rankówé. 33. Pol. r u c h a w y (mobilis, alacer, sedulus) lit. ruszūs (id.). 34. Pol. r u d a w y č. ry(d)savý ry(d)šavý (srov. РЫСЪ §. 87. 52.) lot. raudawa (wilde ente). 35. Chorv. r e h a v (schütter, dünnstehend) z re(d)sav, РЪДЪКЪ §. 115. — 36. R. трухавость трухавка. §. 66. r. трухлявый. — 37. Malor. t e m r j a v a (tenebrae) stojí snad místo temrava (jako slovin. žerjav ЖЕРАКЪ; ЖЕРАКНІЕ č. žeřavý) tembrava, lit. tim(i)srus (bleifarbig, „obscurus“), s vsuto, jako v sansk. tamisra (tenebrae, tak asi lze vysvětliti sansk. tisrah tres, čátasrah quatuor místo čatarah), jež však je kmenem na a, srov. §. 32. — 38. Slovin. t e m a v č. t m a v ý lit. tamsūs (obscurus, s vsuto). —

39. **ШАГАВЪ** (mobilis, inconstans) **ШАХАВЪ** (**ША(Г)САВЪ**) **ША(Г)-ТАВЪ**, lit. žigowas (reisefertig) žigúnas (bote) žangawimas (schritt) od kořene žing (gradi) r. **ШАГАТЬ**, š—ž se někdy střídá. 40. R. **ШЕРШАВЫЙ**, §. 87. 73. — 41. Č. chrchlavý §. 49. Zvláštní význam verbální činnosti, jež mnohá na -avý do sebe mají, vězí již v některých lit. přídavných na -us (bégus běhavý), čímž se souvislost jejich právě tak potvrzuje, jako u oněch na ůka (§. 87.). Strany **ЖЕРАВЪ**, **МРАВНИ** viz §. 27. Někdy **-ОВ -АВ** kolísá: **ЛАСКОВЪ -АВЪ**, **ЖАРОВЪ -АВЪ**, **КРАСТОВЪ -АВЪ**, **ХЫРОВАВЪ** č. churav, **ДЖЕРАВА** p. dąbrowa, **ЛАСТОВИЦА** nsl. lastavica; zdali tento úkaz souvisí s tím, o němž jsme promluvili v §. 27., anebo zdali toho příčinu sluší hledati v nejistých někdy mezích slovan-ského a—o vůbec, nemohu rozhodnouti. I v kořenu se **-ОВ -АВ** střídá, **ОТРОКА**, **ОТРАВА**. V lit. se vyskytá wadawas i wadowas (dux). Též **МРАВЪ** (mos) snad sem patří; vzniklo z r. **НОРОВЪ**. Pol. narów je odvozeno od lit. norus (cupidus lit. norėti velle), možná i chorv. narav. Miklosich uvádí i **НЕРАВЪ**, **НЬРАВЪ**. — Ve mnohých jiných případech je **АВ** sekundární, což je osud skoro každé, zvláště rozšířené, přípony, i přilnulo, nelze upříti, ku mnohým ženským jménům na **А** (**ВРАСКАВЪ**—**ВРАСКА**, chorv. kilav **КЫЛА**), aneb i ku kmenům na **i** i **ja** (**КЖДРИАВЪ**). Někdy ovšem vznikají pochybnosti: **ГЖБАВЪ** (leprosus) je snad odvozeno od **ГЖБА** — tedy sekundární **АВ** — aneb od u-kmene vězícího v lit. gumburė (frosthölsterlein auf den wiesen „tuber, gibber“) gumbouti (tumere). Pokud je **АВ** primární, liší se ovšem můj výklad (ostatně jest i odjinud známo, že formy s **ОВ** i **АВ** souvisí s u-kmeny) od Miklosichova Stammbildungslehre p. 218.: Wörter wie **ШАТАВЪ** sind **ШАТА-ВЪ** zu theilen: es ist jedoch nicht zu läugnen, dass die theilung **ШАТА-ВЪ** sich vertheidigen lässt: **В** wäre in diesem falle ein den hiatus aufhebender einschub. Jelikož se tento výklad týká mnohých slovanských přípon s **В**, a našemu výkladu přisouvání eufonického **В** se přičít, dlužno, abych zde o té věci zmínku učinil. Dle mého shledání není v mezi dvěma jasnými samohláskami ve slovančině nikdy eufonické. **ЪВ** vzniká z ův, roztaženého to ů, nikdy z **Ы** neb **ОУ**. **СТАВАТИ ДАВАТИ** nevzniklo ze **СТА-АТИ**, **ДА-АТИ**; **ДАВ-** je stupňované du (Curtius, Grundz. 223. 3. vyd.), jež se vedlé dā vyskytá; v obou časoslov nalézá se již v lit. (dowanā donum, stowėti stare). Jiná verba na **-ВАТИ** vznikla

právě analogií těchto a podobných jiných, o čem se ještě zmíníme. **РЖКОВАТЬ** (manipulus) nevzniklo z **РЖКО-АТЬ**, nýbrž je odvozeno od ztraceného kmene na *u*, od něhož pochází i **РЖКАВЪ** — rankové. Tvary **РЖКОВАТЬ** t. j. rankū-**АТЬ**, **РЖКОВАТЬ**, **РЖКАВЪ** mají se k sobě jako *ŭ : äv : äv* (dle §. 27.). Hornoluž. rukvac z *rukъv-ęc* ukazuje snad i na rankū- rankūv-. Zdali **КОНЕА** souvisí se sansk. an (spirare), není právě dokázáno. Ovšem se přisouvá **К** v násloví před **Ъ** a **Ъ**, kdež se vznik labiálního **К** následující labiální samohláskou s dostatek ospravedlňuje. Aneb po labiální samohláске (**ОБОУВЕНЪ**). Tím se i vysvětluje **СЪЖЪ**, i **СЪЖЪ**, ač nevězí-li zde změnění kořenů **ЖЗ** i **ВЛЗ**. Strany časoslov na **ЫКАТИ**, uvati srov. §. 112. Zcela mladé dialektické případy **ВОСЕМЬ**, vorel neospravedlňují předpokládané vsouvání *v* za starších dob jazyka, dokonce pak ne v středosloví. *v* je v slovanských příponách vždy etymologicky oprávněné, nikdy eufonické, ať již stupňováním z *ŭ* vzniklé, ať analogií od jinud přejaté.

§. 89. (**КВ** z *iu*) **НИШТАВЪ** §. 33.

§. 90. (**КВ**, *ēv* z *äv*) **ЛНБЪКЪ** §. 88. 16. Srov. příponu **-АКЪ** i **КЪ** v **УЛОК-КЪ** §. 76. 89.

§. 91. (-*ūti*). Sem náleží všecka na **-ОУТЬ**. — R. **ПУПЫНЪ** z **ПУПЫТ(С)Ъ** lit. pumputis (kartoffel, beule „gemma“). Lit. *u* je krátké, tedy *ūt-ūt*, jako v r. **ПЕРХОТЬ** slovin. prhuti (furfures). V lit. se vyskytá též *-auti*, i jest dokonce možné, že vězí v tomto r. **-ЫПЪ**, což rozhodnouti nelze: *papauczka* (blatter, beule) z *papauti-ka* jako *anczkritis* z *antikritis* (Lit. Stud.), lit. *papauszka* z *papautšika* (id.). *-auté* též v *perszauté* (huflattich). — Č. *dědou(t)šek* lit. *dėdūtis*.

§. 92. (-*ūsti*). **УЄЛЮСТЬ** (maxilla) staropr. *scalus* (kinn).

§. 93. (-*ūta*). Sem náleží tvary na **-ОУТЬ** i **-ЫТЬ**. I tu kolísá *ūt — ūt* : r. **КОПОТАТЬ** (**КОПО(Т)ШАТИ**) — **КОПЫТО** (**КОПЫ(Т)САТИ**).

§. 94. (-*ūna — ūnā*). R. **БОЛТУНЪ** (**ВРАТЬ**, **ГОВОРУНЪ**) lit. *bildūnas* (poltergeist) §. 76. 2. — Chorv. *vladun* (Miklosich, Stammbildungsl. 141.) staropr. *waldūns* (heres; lit. *waldūnas* dominus místo *waldūnas*?). **БѢГОУНЪ** lit. *bėgūnas* *bėgūs* (fugitivus). R. **ВЬЮНЪ** (**ЕТО** **ИЛИ** **ЧТО** **ВЬЕТЬСЯ**; druh ryby; asi *ouhoř*) lit. *wijūnas* (*peizker*, *schlammbeisser*, ein fisch; *windekraut*, *windegewächs*) od **ВНТИ** **ВЬЖ** viere. R. **ЖИРУНЪ** (**ПАРЕНЬ**, **ОХОЧИЙ**)

играть, веселиться, шутить, но не работать) lit. gerúnas (homo libidinosus). R. коршунъ (falco milvus). Mikuckij uvádí lit. karszun's (ястребъ). R. лизунъ (кто лижетъ) lit. laižus (id.). R. лягунъ (лягливое животное) §. 88. 17. Chorv. mahuna (siliqua, folliculus, z °МЪХОУНА?) lit. makszna (futtural, scheide, tedy z makszúna? ün—ün. Srov. č. možna). Chorv. medun (šipak sladji od sladuna) §. 31. 52. Č. m(ъ)lún lit. malúnas. Pol. miękiny (ЫНЫ pl. palea) §. 88. 20. Chorv. tekun (rota) lit. tekúnas (currens) nŭtakùs (declivis). Chorv. sladun (süßer granatapfel; art eiche) lot. saldúksne (vogelbeerenstrauch) ks vsuto, §. 31. 76. ПЕРОУНЪ lit. perkúnas, kořen пер прати (percutere). k se po r vsouvá i ve slov. i v lit.: twarkyti (ordinare) ТКОРНТИ; nurkyti (cruciare) r. из-нурить (vexare); rus. сверзать (искрыться) lot. fwérút, swérút (ardere, micare). Srv. r. буркаты chorv. burkati i БОУРКА. Zcela odpovídá lit. slovu forma ПЕРКОУНЪ nsl. perkunji vrh (Mikl. Lex.; Krek, Einleitung 102.). R. ярунъ §. 31. 106. Staropol. szarszun (zvláštní válečná zbraň) lit. szirszonas (crabro, místo -únas?). — V lit. souvisí formy na -únas často s kmeny na ŭ: bégùs—bégúnas, lépùs -únas (effeminatus), pateikùs -únas (iners), klaidùs -únas (vagabundus), paklydùs -únas (errans) itd.

§. 95. (-ūni) БЪГОУНЪ -ОУНИЦЪ (fugitivus) lit. pabėgunis adj. (id.). Chorv. vrhunac (-ОУНЬ-ЦЪ, apex, mons) lit. wirszúné (id.). R. жирунъ §. 94. Č. meduně, r. медуника §. 94. Vyskytá se též ve formě -ЫНЪ, -ЫНН (z -ЫНi-ā Fon. §. 95. 4.) -ЫНН, jež často souvisí s kmeny na ŭ: r. голнъ (nuditas) §. 31. 16. ЛЮТЫНН (saevitia) od ЛЮТЬ §. 115. ЛЬГЫНН (relaxatio) sansk. laghú (levis). ГРЪДЫНН od ГРЪДЪ §. 115. СПОРЫНН §. 31. 79. ГЖСТЫНН §. 37. 1. ПОУСТЫНН §. 115. ГРЖБЫНН §. 115. R. лягунъ §. 88. 17. Srov. staropr. maldúnin ak. (juventatem) sansk. mṛdú (tener). СТРЫННА (amita) snad ze СТРЪЈННА (§. 31. 83.) СТРЪЈННА (шнти lit. siáti) СТРЪЈННА СТРЫННА. — Aneb se formy s Ы takto rozšiřují: СМОКЫ-ЫНН, ПАСТОРЪКЫ-ЫНН.

§. 96. (-ūli). ЖГОУЛА §. 66. R. кривула (arboris pars curvata) lit. kreiwulis (luna). ГОМОУЛА §. 66. Č. švehule. §. 66. ГРЪНЫЛА (fornax) §. 35. Chorv. grasulj (cicer) §. 31. 19. Chorv. pupuljica (juniperi bacca „gemma“) lit. pupilė (gemma) §. 66. R. комуля (кома, кусокъ) lit. kamūlys (glomus). КОШ ОУЛА

§. 31. 41. Hornoluž. kokulja lat. cuculus. Č. roz-p(ъ)tyliti „roz-letěti“ souvisí s *ptev koro-ptev sansk. pátvān, (§. 16.) **НЕТО-П(ЪТ)ЫРЬ** (ūli-ūri). R. босуля §. 16. Chorv. bubuljica (pustula) č. bambule (s nosovým am?) lit. bumbūlys (steckrube „bulbus, tuber“, srov. bublina §. 66. **КРАГОУИ** (z -ОУАЬ, č. krahulec, srov. uherskoslov. mozoj **МОЗОЛЬ**) lit. krok(u)lŷs (passer)? (ūl-ūl). k-g někdy kolísá. Srov. J. Schmidt (zur Gesch. II. 147).

§. 97. (-ūla). Vyskytá se ve slov. ve formě -ОУА -УЛА-. Pol. chochul (rüsselmaus) §. 66., huholj.

§. 98. (-ūri). R. **ПУПЫРЬ** (pustula, tuber) lit. pumpurŷs (gemma). **ПΟΥСТЫРЬ** (desertum) §. 115.; **ПΟΥСТЬ. НЕТО-П(ЪТ)ЫРЬ** (vespertilio). §. 96. Malor. sonurja r. **СОНУЛЯ** (somnia lentus) lit. sapnus (id.) stojí snad místo sápnius. Čakavské gumburáča (vrst poduguljastih puževah), přípona ura- neb urb-ča, lit. gumburis (frosthölsterlein auf den wiesen, „tuber, gemma, gibber“).

§. 99. (-ūra) r. **ПУПЫРЬ** (tuber) lit. pumpuras (gemma). Srov. §. 98. i 66., pupoljak. **СЪКЫРА** lat. sēcūris? Pol. jaszczur §. 68. Malor. bisurka (mago) §. 31. 3., vedlé r. **БЪСОВКА** (id.), jako pol. Mazur vedlé Mazowsze.

§. 100. (-ūka). Vyskytá se v proměnách -ОУКЪ i -УКЪ. I v této příponě vězí některé kmeny na -ūi: **МЪЗЫКЪ** (lingua) staropr. insuwis (id.; srov. r. dial. **ЛЯЗЫКЪ** i lit. lēžūwis id.) **ВЛАДЫКА** §. 27. R. **ЕЛЫКЪ** §. 31. 39. **МОТЫ-КА** č. moutev, motovidlo. — **БЪНОУКЪ** (nepos) lit. annkas. R. **ПОРОСУКЪ** (**МОЛОДАЯ СВИНЬЯ**) malor. porsjuk lit. parsziukas (porculus). Srov. r. **ОВСЮКЪ** (bromus secalinus, od **ОВЬСЪ**) lit. awižius (ein häufig vorkommender familiennamen od avižā avena).

§. 101. (-ūki). **ВЛАДЫУЬ** (potestas) §. 100. **ТЕКЫУА** (viator) §. 94., tekun. R. dial. **ЕЛЫЧЬ** (amaror) lit. jalus (subamarus) §. 31. 104. Č. osladyč, pol. słodycz §. 31. 76. Pol. gorycz §. 6., **ГОРЬ-КЪ**.

§. 102. (-ūgā). Zdá se býti oslabením z -ОУКА, aspoň se v ruštině vyskytá **МОТЫГА** vedlé **МОТЫКА**. R. **ВАЛУГА**, chorv. valjuga, lit. woluga (walze, snad vypůjčené). Č. ostruha lit. asztrūs (acer) §. 71.

§. 103. (-ūsġā). R. мелузга (drobné ryby) lit. mailus (res parva).

§. 104. (-ūsa). ПАМАТОУХЪ (memor) sansk. mántu (arbitr, consilium). ГОРОУХА (sinapi) §. 6. R. черемуха lit. kermuszé (wilder knoblauch) srov. §. 83. ВОЛОУХЪ (bubulcus) §. 31. 12. ДРЪЗОУХЪ (homo audax) §. 31. 31. МНТОУСЪ (alterne, snad -ОУСЪ) adv., sansk. míthu mithû (verwechselt, falsch, verkehrt). R. dial. ПТУХЪ, ПТУХА (avis) srovn. č. kuro-ptev §. 16. R. дягуха §. 88. 18. R. смотруха lit. iszmatrûs (prudens). R. болтухъ -уха lit. baldûs (polternd).

§. 105. (-ūza) ЛОБЫЗАТИ §. 74. Strídá se někdy s -ūsa: č. r. ропуха lit. rupuižé, rupužé (rano bufo). Pol. żeruża r. жеруха, č. řeřicha. R. галузатъ (шалить, lit. galûti-s id. uvádí Mikuckij) r. галухъ (смѣхъ, шутка).

§. 106. (-ūzi). R. прогалызина (проломъ, просѣка въ лѣсу) od ГОЛЪ §. 31. 16.

§. 107. (-ūsja) МЕДОУША (cella) §. 31. 53. Č. jatruše od ЯТРУ. R. братуша §. 42. Srov. lit. brotuszé (cognata). R. дягуша §. 88. 18. Mnohé z tvarû sem spadajících vznikly pouze fonetický vsutím sykavky z -ūt: č. babuše r. бабушка z babu(t)še lit. bobûté (id.), -ūt -ūt. Chorv. голуšav r. ГОЛЫШЪ od ГОЛЪ §. 31. 16., též z *golut srov. §. 59.

§. 108. (-ūja) ВОЛОУНЪ? Od u-kmene БЪБРЪ (§. 31.) r. nom. prop. urbis Бобруйскъ. R. поцѣлуй od ЦѢЛЫ. Avšak УЕШОУА z УЕШОУАМ (č. češule).

§. 109. (-ūba). R. кострубатый §. 78.

§. 110. (Časoslova na -ВАТИ). v těchto časoslov, jichž veliká většina jest pouze analogií dle některých prototypů utvořena, jest různého původu: 1. jako živel rozšiřující nalézá se již v sansk. črívayámi (ich mache glücklich od črî schönheit, glück), A. Ludwig (Infin. im Veda 152). Některá taková v patrně sahají do doby litevskoslovanské: СТАВАТИ (stare) lit. stowėti, ОДЪВАТИ (vestire) lit. dēwėti, r. chorv. č. zívati *ЗЪВАТИ (a od toho ЗЪВЪАТИ oscitare) lot. schāwāt ze fiāwāt, lit. žiowanti (id.), jehož v se vyskytá i v žiowulis (§. 66.). 2. jest kořenové: ДАВАТИ (§. 88.), ЗЪВАТИ (vocare), КЛЪКАТИ (roströ tundere) č. klovaťi (Fon. §. 26.), БЛЪВАТИ (vomere) lit. bliuwoti (rugire), kdežto ve БЛЮВАТИ slovin. kljuvati se zdá býti eufonické, jelikož se nalézá po ОУ, rovněž v ОУМЫВАТИ ВЪЗДРЫ-

ВЛТИ, ač nelze upříti, že se i **В** těchto časoslov, kdekoliv jest srovnání možné, jeví býti velmi staré: **БЫВАТИ** lit. buwoti, **ПОКРЫВАТИ** (tegere) lit. kruwoti (häufen, anhäufen). 3. Některá na **-ВАТИ** děkují své *v* kmenům na *u*, od nichž jsou odvozena: č. obědvati od **ОБѢДЪ** §. 31. 103.; lit. naktwoti (pernoctare) lat. noctu, vedlé naktauti i naktawoti. Č. mokvati vzniklo bez pochyby z *morkvati (náležitý u-kmen se ovšem nezachoval, **МОКРЪ** vzniklo z **МОРКЪ**, jako habr ze stč. hrab, r. грабъ, **КОПРЪ** r. кропъ lit. krapas, **КРОПНЕА** kopřiva; **МО(Р)УНТИ** = lit. mirkýti.) Všechny tyto momenty byly spolu podnětem a vzorem k utvoření četných forem na **-ВАТИ -ЪВАТИ**, -ívati, z nichž zajisté veliká většina, zvláště tvary se zdvojeným **ВЛ** (**ПРЪВЪЛВАТИ**) náleží k nejmladším plodům vývoje slovanského organismu verbálního. Tato pak slovesa na **-ВАТИ**, ve všech slovanských jazycích hojně se vyskytující, počala dále a již velmi záhy reagovati i na tvoření jmen; příponové **В** mnohých jmen zajisté pochází od těchto sloves: oděv (**ОДѢВАТИ**), záliv **ПРОЛНА** (**ПРОЛѢВАТИ**) **ПРНПѢВЪ** (**ПЪВАТИ**) r. **засѣвъ** (**засѣвать**) **зэдѣва** (**зэдѣвати**) **поуоувѣ** (**поуоувати**) **обѣва** (**обѣвати**). Takové přípony sluší ovšem přesně odloučiti od oněch na **-В**, jež jsou mnohem starší a pocházejí od starých u-kmenů. Jiný je tvar **ПОЗОВѢ** (vocatio), vzniklý přímo z kořene stupňováním, jiný r. **ПОВЫВЪ** (od **ПОВЫВАТЬ**), jiný **РОВЪ** (staropr. rawys fossa), jiný **ОТРЫВЪ** (**ОТРЫВАТЬ**). — Srov. §. 88.

§. 111. (Časoslova odvozená od kmenů na *vi*, (*u*), **ЪВЪ**, *ov*, *av*). **ОМЕДЕНТИ** (dulce rederre) **ОМЕДВАЖЪ** z **ОМЕДВЪ-Ж** **ОМЕДЕНШИ** z **ОМЕДВЪ-ЄШИ** (srov. **ХВАЛШИ**, §. 12.), je právě tak odvozeno od i-kmene ***МЕДВЪ** jako **ГОСТИТИ** od **ГОСТЬ**, **ЛЪСТИТИ** od **ЛЪСТЬ**, **БАСНИТИ** od **БАСНЬ**, jako sansk. arátíyati (z arátíyati malignum, invidum esse) od árati (malignitas). Tímto jsme nabyli nového dokladu pro příponu *vi* (§. 8.), kteráž se nalézá i v chorv. smrviti (friare, conterere (sr. **МРЪВА** a předpokládané ***МЪРВЪ** §. 8. **УРЪВНИ** (rubefacere od sansk. čá'ru i ***УЪРВЪ** §. 8.), pol. drwić (irridere, vlastně „verreissen“ lacerare, odrwić o co, fraudare, od *ui*-kmene, který máme též v č. dravý §. 87.). **МАЪВНИТИ** (tumultuari). Takovou formou je sansk. gátuy-áti (zugang, fortgang suchen) od gátú (gang, bahn), jež tedy vzniklo z gátui- (vedlé gátúyáti). Srov. lit. gatwé (viehtrift, g a s s e Lit. Stud. 83. z gatwi-ā). — Od kmenů na *ui* ztrativších *u* je odvozeno **ОБЪ-ІАТРИТИ**

č. jitřiti lit. aitrūs (herbe, strenge, vom geschmack, geil, garstig, von verdorbenem speck, ai = A), **СЪМОТРѢТИ** (spectare) lit. iszmatrūs (providus, sagax), **ΟΥΧΥΤΡΗΤΗ** (machinari) lit. kutrūs §. 38. 13.; **ΜΑΧΔΡΗΤΗ** (argute comminisci) od lit. mandrūs §. 38. 9., nalézá se již v lot. modrit (aufmuntern); **ПОСЫННТИ** (adoptare) od **СЫНЪ**. Č. opatřiti i opatrovati se vzájemně doplňuje v *patrui od kořene mně neznámého. — Od **ПОТАКЪ**, **ПОТАКЪВНТИ** (indulgere). — Od kmenů na **-ОБЪ**: **ВЪСЫНОВЕНТИ** **СЫНОВЪ**; **ПРЪПОЛОВЕНТИ** r. **ПОЛОВЪ** §. 16. **ПОЛЪ** §. 31. 66. Č. hladověti §. 31. 14. i 87. 22. Od forem na **AK**: r. **ШЕРШАВѢТЬ**, **ПИТАВИТЬ**, **ТРУХАВѢТЬ**, pol. kulawieć.

§ 112. (Vznik slovanské šesté třídy slovesné). Již Schleicher (Comp. 359.) vyslovil domněnku, že verba na **OKATI** vzala počátek od kmenů na *u*. V sanskrtě vznikají některá verba denominativa na *-âyami* od jmen na *u*: *çátru* (hostis) *çatruyánt* (part., hostilia agens), *pitú* (cibus) *pitâyámi* (cibum appetere) (Delbrück, das altind. Verbum 206.). Dlouhé *û* vzniklo z *ü* bezpochyby vlivem následující trvací hlásky *j* (srov. §. 27.), kterouž pokládám za obměnu kmenového *i*, jímž *u*-kmeny uzavřeny byly, děle tedy *pitâyami*. Vyjímecně bývá *u* krátké *gätuyami* avšak též *-âyami* (§. 111.). Podobně vzniklo *û* z *v* v ř. *δακρύω* od *δάκρυ*, *γηρύω* od *γῆρυς* (Bruggmann, Gr. Studien IV. 182.), z *δακρυῖω*. V litevčině vypadají tato četná slovesa na praes. *-ûj-u* praet. *-aw-au* inf. *-ûti*: *gaiszûti* *gaiszûj-u* (cunctari) *gaiszûs* (cunctans); *girtûti* (ebriosum esse) *girtûs* (inebrians); *pa-wélûti* (morari, sero venire) *wélûs* (serus); *mērûti* (metiri) *mērûs* (scopus); *meilûti* (blandiri) *meilûs* (comis; u Nesselmana: *meiloti* -oju -awau. Tato slovesa se totiž pomísila s formami na *-oti*, *oju*, poněvadž se *o* i *û* vůbec smísilo. Praet. na *-awau* však obyčejně svědčí, že i inf. zněl *-ûti*); *pētûti* (cibum sumere) *pētus* pl. (cibus meridianus). V jiných případech ovšem kmene na *u* již není, aneb se sloveso na *-ûti* vůbec dle analogie oněch prvotnějších utvořilo (*melûti* *mentiri* a *mélas* *mendacium*). Stará pruština poskytuje po-peckut (*custodire*) od *pecku* (*pecu*); *laikut* (*tenerere*), *dwibugût* (*dubitare*). Ve slovančině vypadala nutně na **-ΟΥΤΗ**, avšak vymizela vyjma některé slabé stopy: pol. *psuc* č. *psouti* (*verhunzen*, *muthwillen* *treiben*), ***ПЪСОУТН** ***ПЪСОУЖ** od *u*-kmene **ПЪСЪ** §. 31. 68. Dolnoluž. *r a d u s* (***РАДОУТН** *laetari*), srov. **РАДОВАТИ**, **РАДОУ-**

МНЦА; sansk. řdú-dára (mild, sanft, gnädig) řdú-pá (biene) řdú-vřdh (am süssen sich ergötzend). Avšak vypadala bez pochyby i na **-ЫТН**. Na vymizelou konjugaci **-ОУТН -ЫТН** ukazují totiž četná slovesa novobulh. na -u-va jakož i r. pol. na **-Ы-ВАТН**, jak již A. Ludwig (Inf. 152.) podotknul. (Přešla do třídy na **-ВАТН**). — Vedlé toho vyvinula se na půdě litevskoslov. ještě jedna zvláštní třída na -aju -auti s onou prvou na -ūju -ūti co nejtěsněji spřízněná a též od kmenů na *u* odvozená. gailauti (furere) gailauju od gailūs (vehemens); podobně se vyskytají dle Nesselmannova slovníka formy na -auti od následujících u-kmenů: lepūs, meilūs, krupus, mundrus, rústus, ruszus, smarkūs, szyksztus, szaukus (szukauti), geidus, pētus, prėszus, puikūs, klupūs, édrus, įwairus, wirstūs (baufällig, hinfällig, wirtauti „stürzen, schaukeln“, s vsuto) atd. S dusauti, dwasauti (gemere, spirare) srov. slovanský kmen na *u* **ДΟΥХЪ** §. 31. 31. S naudauti srov. nausw-à (nutzen), s piktauti (freveln) piktauja (ungeziefer); anglawoti od **ЖГЪЛЪ** §. 49. Jest na bíledni, že se i tyto formy rozšířily analogií přes své počátečné meze (jaunauti od jáunas juvenis). Ve slovančině přestoupil infinitivní kmen těchto sloves do páté třídy: jako se lit. spėti (zeit, musse haben) spėjù vrací ve slovančině ve **СПЯМТН СПЯЖ** (r. ještě **СПЯТЬ** i **СПЯЮ**), lit. dirti diru ve **ДЯРАТН** (dilacerare, bělor. ještě dzerci = dirti) **ДЯРАЖ**, tak se i z forem na -aju -auti vyvinulo -aju -au-**АТН** t. j. **-ОУЖ -ОБ-АТН**. Tak vzniklo z lit. iszkapauti -aju, sukapauti -aju (concidere), **НСКОПОВАТН НСКОПОВАЖ** (effodere). -aju je ještě posud = **ОУЖ**, jako **ДЯРАЖ** = diru, avšak **-ОВАТН** zcela tak se odloučilo od -auti, jako **ДЯРАТН** od dirti. Aneb srov. foneticky zcela analogické lit. kauti kauju (certare), v č. ještě kouti kaju, a **КОВАТН КОВЖ** (i **КОВЖ**). Ještě dále pokračil vývin tím, že kmen infinitivní vnikl do kmene přítomného času: **НСКОПОВАТН НСКОПОВАЖ**, což se i v lit. někdy stalo, čímž vznikla slovesa na -awoti -awoju. Důsledně mám i *j* v přítomném čase **-ОУЖ** -aju ne za eufonické, nýbrž za proměnu i bývalých ni-kmenů. Místo au-u au-**Ж** bychom totiž očekávali spíše -avu **-ОБЖ**. Nehledíce však k této snad méně vážné okolnosti, máme tuším dokonce i pro bývalé možné praesens na -avi-**Ж** (-ai-u, **-ОБ-Ж**) šesté třídy časoslov tyto dvě povšimnutí hodné stopy: 1. staropr. gerdawi 1. os. sing. gerdawi, gerdawie 3. os. sing. od gerdaut (dicere); rikawie 2. 3. os. sing. od rikaut

(imperare), kdež před vymizelými osobními příponami stojí -avi. 2. Některá slovesa na **-ОВН-ТИ ОВЛЖ (-ОВЬЖ)**, jako **НАОСТРОВИТИ** (acuere) **ЖИРОВАТИ** (pasci) **ДАРОВАТИ** (donare), **СТАНОВИТИ** (constituere) nemohou se tuším pokládati za totožná s tvary jako **ПРЕПОЛОКАТИ**, **ВЪСЫНОВАТИ** odvozenými od kmenů na **-ОВЪ** (§. 111.), kdežto se vedlé oněch vyskytají jen vůbec kmeny na *u* (§. 35., 38. i 41.), od nichž pocházejí. Sluší především uvážit, že se vedlé nich vyskytají formy na -ovati, chorv. stanovati **ЖИРОВАТИ**, **ДАРОВАТИ**. U vysvětlení tohoto poměru zdá se mi býti pravdě nejpodobnější to, že prvotně na př. od u-kmene **ЖИРЪ** pošla konjugace -auti praes. avi-ж (avjāmi) i aui-ж (aujāmi) t. j. po přechodu infinitivního kmene do páté třídy: inf. **-ОВАТИ**, praes. **-ОВЪ-Ж (-ОВЬЖ, -ОВЛЖ; -ОВЪ-СИИ, -ОКИШИ)** i **-ОУЖ**. Kdežto se však praes. **-ОУЖ** spojilo dle analogie jiných četných případů s inf. **-ОВАТИ**, vznikl k řídkější formě přítomného času **-ОВАЖ (ОВЬЖ)**, jenž se od časoslov IV. třídy nelišil (**НЗБАВЬЖ**) analogií infinitivů na **-ИТИ**, inf. **ЖИРОВАТИ**, čímž tato slovesa naprosto se vyrovnala se slovesy IV. třídy, zachovavše pouze **-ОВ** před osobními příponami jako známku svého vlastního původu. Že se v lit. vyskytá jen auju auti (ne -avju -auti), našemu výkladu nevadí; litevština i prvotně -avj- proměnila v -auj-, srov. naujas sansk. návya. Kmen přít. č. vypadá tedy na **ОУЈ** (auj-) neb avi (**ОВЪ**), infinitivní na -au (pozděj **-ОВА**). Jiná je otázka, zdali a pokud ony mladší formy na **-ОВА-**, totiž infinitiv **-ОВАТИ** (lit. awoti), přít. čas **-ОВАЖ -ОВАЮШИ** (lit. awoju), sahají do doby litevslovanské? Jakkoliv se v obou jazycích vyskytají, nelze se přece zbaviti myšlenky, že se snad vyvinuly neodvisle v obou jazycích. Formy **ДАРОВАЖ, НСКОПОВАЖ, ВЪСПРЕТОВАЮТЬ, ПОМНОВАЮМЪ** (Miklosich, Altslov. For. in Parad. 52.) přicházejí jenom v mladších památkách i zdají se skutečně býti mladými formami, vedlé nichž se původnější **-ОУЖ** vyskytá a ve všech nářečích užívá. Strany infinitivu na **-ОВАТИ** -awoti jsem na rozpacích: **ЗИМОВАТИ** (bulh. zimuva) lit. žemawóti (hiemare); **ПИТОВАТИ** (alere) pětawóti (cibum sumere) pětus pl. vedlé pětauti a pětíti; **ПАМАТОВАТИ, НСПАМАТОВАТИ** (meminisse) od sansk. mántu (consilium) lit. maštus (nachdenklich), žmudské mentawóti (in sich gehen, sich bekehren, sich zur beichte bekehren, „animo volvere,“ pro zvláštní vývin významu lze zajisté za to míti, že není vypůjčené); **МЖДРОВАТИ** (sapere), mandra-

wóti (aufgeräumt, guten humors sein), od mandrūs §. 38. 9., vedlé mūdrauti (muthig, frisch, munter sein); **ЖАЛОКАТН** (lugere) lit. želawóti (eifern) vedlé želú'ti (id.) lot. schêlût (bemit-leiden, *ž* je litevskoslovanské, srov. **ЖАЛЪ** indecl. dolor, **ЖАЛЪ МЪНЪ** piget, miseret me, lot. schêli adv. id.); **ДРОУГОКАТН** (socium esse), drangawoti (alicujus consuetudine uti), susidraugawoti (sociari) od draugūs (sociabilis); **КРАСОКАТН** (ornare), nukrosawoti (colorare); **УАРОКАТН** (incantare) memelské ap-kérawoti (id.), kerawoti (auf seinem recht bestehen, pflegen, bez pochyby kér-) od kořene kar (facere, „očarovati, udélati“ srov. Fick, Vgl. Wört. 3. vyd. 41) (kerawoti jsem Lit. Stud. 90 tázavě, jak nyní myslím, mylně pokládal za vypůjčené, pol. kiero-wać). Možno však jest, že slovesa tato jsou odvozena od kořene sansk. kar (canere, celebrare, vocare), a zvláště od u-kmene kárú (cantor, poeta). **OK** ve **УАРОКЪНННЪ** je původní. — Srov. též už-wajawoti (wohin eilen) isz-wajawoti -awoju (aus einander jagen, zerstreuen wegtreiben) i **КОИКАТН КОЮЖ** i **КОИКАЖ** (bellum gerere). Konečně neběží ani o číslo úplně i co do kořene se shodujících sloves, vážná je zajisté i okolnost, že se v obou jazycích nalézá četná konjugace -auju -**OUЖ** -awoti -**OKATN**, odvozená týmž způsobem od kmenů na *u*: garbus garbawoti (revereri, colere), iszmislus iszmislawoti (scrutari, excogitare), puikās puikauti, puikawoti (superbire), gudrūs sugudrawoti (machinari), kutrūs (celer, sedulus) kutrawóti (excitare, stimulare); přechod tvoří vždy auju -auti, srov. gerauti (bibere) gerawoti. Možno jest, že výše uvedené ***РАДОУТН**, jež jsme odvodili z -úti, vzniklo z **РАДАУТН** a že se má k **РАДОКАТН** jako puikauti k puikawoti, což u slov. **OU** ovšem rozhodnouti nelze. Na základě těchto okolností lze asi za to míti, že za litevskoslovanské doby byly vedlé konjugace -auju -auti již aspoň počátky konjugace jiné na -auju -avāti, která se z oné vyvíjela. Tomu nejméně vadí okolnost, že ve staré pruštině a v lotyštině forem na -avāti není. Mohlyť se, jsouce i bez toho nečetné, zajisté vytratiti. ¹⁾ V lotyšském jazyku splynulo dokonce i anti

¹⁾ Stará pruština poskytuje ještě některé bohužel řídké a zcela osamělé tvary: od laikut (tenere) 3. os. sing. laiku, 1. os. pl. laikumai, kmen infinitivní tedy vnikl do přítomného času, jindy se totiž očekávané *i* vyskytá, i to u rikaut (imperare)

s ūti: brangūti-s (se exornare) lit. brangūs (pretiosus) gudrūt (perscrutari) lit. gudrūs (sagax), leppūt (superbire) lit. lepanti, lepūs (insolens, libidinosus); skaidrūt (purgare) lit. skaidrūs (clarus); stiprūt (corroborare) lit. stiprūs (fortis); ubaggūt (mendicare) lit. ubagauti; wergūt (servire) lit. wergauti itd. Podobně ve slovančině; některá nářečí si skoro výhradně oblibila -auti (-ОВАТИ), jiná opět potomky formy na -ūti (novobulh. uva). Tuto hodláme pouze ještě uvést verba na -ОВАТИ, pokud souvisí s kmeny na *u*, nežínice vůči litevským jazykům rozdílu mezi -ūti i -auti: s *u*-kmeny uvedenými v §. 31. souvisí tato časoslova: **ТЪСКОВАТИ** (comprimere), **ГРЪДОВАТИ** (superbire, §. 115.), **СЪВРЪХОВАТИ** (perficere lit. wirszūti ū'ju awau, die spitze aufsetzen, z. b. einem heuhaufen „perficere, dovršiti“), **ДОВОЛОВАТИ** (sufficere), **ДЛЪГОВАТИ** (debere), **ЛНКОВАТИ** (saltare), **ТАЪКОВАТИ** (explicare), **ТРЪГОВАТИ** (mercari lit. turgawōti vypůjčené, lot. tirgūt), **ПЪСОВАТИ** (contumelia afficere, srov. uvedené **ПЪСОУТИ**), **ГРЪХОВАТИ** (peccare), **САДДОВАТИ** (dulce esse), **ГЛАДОВАТИ** (esurire), **ВЪЗБЪСОВАТИ** (furere), **ХОРОВАТИ** (aegrotare), **ХЕРОВАТИ** (impendere, srov. swyrūti, awau, taumeln, schwanken), **МНЛОВАТИ** (misereri; amare, lit. meilauti blandiri), **ОДОЛОВАТИ** (vincere č. 26.), **СЪДЪЛОВАТИ**, **ВЪЗДЪЛОВАТИ** (operari), **ЛЮТОВАТИ** (aegre ferre č. litovati), chorv. dragovati (amare), č. jšlovati (erz graben, uvádí Brandl, Glossarium), chorv. jadovati (maerore confici), **ДРЪЗОВАТИ** (libere agere), r. **СКУДОВАТЬ** (č. 75.), **ЯРОВАТЬ** (**БЫТЬ ЯРЫМЪ**), **НА-**, **ПОСЛЪДОВАТИ** (sequi), **РАБОВАТИ** (servire), **НЕЛЮБОВАТИ** (aegre ferre, r. **ЛЮБОВАТЬСЯ**), čímž zaroveň všechny v onom paragrafu uvedené *u*-kmeny nabývají nového potvrzení. Slovin. letovati (esse aestate), novobh. letuva (aestivare) i **СЖПОСТАТОВАТИ** (adversari) §. 37., **ПНРОВАТИ** (convivari), **ДАРОВАТИ** (donare), **МНРОВАТИ** (pacificum esse), **БЪДРОВАТИ** (alacrem esse), **ЖНРОВАТИ** (pasci, deliciari) §. 38., **ЖНКОВОТАТИ** §. 51. Některá souvisí s formami na **Ъ**, **ЦЪЛОВАТИ** (osculari) i **ЦЪЛЫВАТИ ЦЪЛЫ** (salus) **ЦЪЛОВЪ** (osculum); malor. potakovaty **ПОТАКЪ** (indulgentia). Chorv. klikovati, lit. klykauti (clamare); č. pokřikovati, pol. pokrzykować, krzykwa, lit. kryksztauti (clamare, szt vsuto);

rikauite 2. os. pl. imper., dinkauimai vedlé dinkaumai 1. os. pl. od dinkauti (gratias agere). Od peckūt (custodire) 3. os. sing. praes. peckuwi. (Ve slov. by odpovídalo -ОУТИ -ЪБЖ).

НАРЪКОВАТИ (dicere, appellari) lit. rékauti (clamare, jubilare); **ПОМЪНОВАНИЕ** (commemoratio) předpokládá sloveso na **-ОВАТИ**, lit. ménauti, meinauti (promulgare); **ВРЪКОВАТИ** (sonum edere) lit. wirkauti (flere), od vymizevších kmenů na **и**. **ЖИВОВАТИ** (vivere) lot. dŕiwút (vivere, habitare), v lit. jen gywoti, srov. však gaiwùs (vivax); **ВЪРОВАТИ** (credere) lot. wérút (id.); **БѢДОВАТИ** (miserum esse) lit. badúti (fame premi, lit. a = ѣ jako ve **БѢЛЪТИ** pabalėti pallescere, lit. bédawóti je vypůjčené); **ЖАЛТОВАТИ**, **ЖРЪТОВАТИ** lit. geltúti (flavescere); **ХОХЪЛОВАТИ** (bullire) kunkulúti (id.; Nesselmann -oti-awau, kunkulawimas bul-litus svědčí o -úti). Poměr: lat. noctu, lit. naktwoti, naktauti, naktawoti máme ve **ОБѢДЪ** (§. 31. 103.), č. obědvati, lit. mészadauti (carnem edere) **СЪНѢДОУЖ**, **СЪНѢДОВАТИ**, **ОБѢДОВАТИ**. **БѢЛОВАТИ** (album esse) **БѢЛОВАТЬ**, **БѢЛОУЗНИВЪ**. R. грустовать (скорбѣть, тосковать) mohlo vzniknouti z грузд — груд —, srov. lit. grandùs (wehmüthig, kläglich). **СТРАХОВАТИ** (timere, ze **СТРА(К)С-**) lit. strokùs (heftig, hastig, eilig) §. 67. **СТРАХЪЛНЪ**. **ВНДОВАТИ** (contemplari) lit. apwaizdùs (providus, cautus). **ЛЖКОВАТИ** (machinari), lit. lankùs (flexibilis), od něhož i **ЛЖКАВЪ**. Srov. lit. lankawóti (declinare, vitare). **ОУНСТОВАТИ** (purgare), lit. skaistùs (purus). **ВЛЪКОВАТИ** (trahere), lit. walkùs (dehnbar, zähe). **ГЛАСОВАТИ** (vocare) lit. garsùs (sonorus). **ПОСЛОУХОВАТИ** (testari, vlastně obedire, slovin. posluh auditio) lit. paklusùs (obediens). R. **задовать (страстно и ненасытно хотѣть приобрести что, увлекаться корыстью)** lit. geidauti (z gend-, lüstern sein) geidúti (Nesselmann: -oti-awau) geidus (erwünscht). **ВЪЗНСКОВАТИ**, **НЗНСКОВАТИ** (quaerere, uvádí se ovšem jen z mladších pramenů, Mikl. Lex.) sansk. ičĥhu (cupidus, appetens, z *isku). **ОТАГОВАТИ** (gravare) **ТАГЪ-К-** §. 6. **МНТОВАТИ** (alternis pedibus calcare), srov. **МНТОУСЪ** §. 104. **ПѢСТОВАТИ** (curare) **ПѢСТОУМЪ**. Č. povalovati §. 87. 13. **ЛНХОВАТИ** (privare, delinquere, destitui) srov. **ЛНХЪ** §. 115. R. **ВѢКОВАТЬ** (vitam degere) chorv. viekovati pol. wiekuisty. R. **КУКОВАТЬ КОУКАВНИЦА** (cuculus). Před-úti -auti se vyskytá j, jak se zdá někdy kořenové, někdy parasitické: lit. žigiúti (kleine reisen machen), avšak v slov. bez j **ШАГОВАТИ** (iocari t. j. movere, oscillare, gredi) slovin. še(g)to-vati (festinare), srov. **ШАГАВЪ** §. 88. 38. Lit. laižus (lecker, bez pochyby laižius) **ОБЛНЗОВАТИ** (lambere). **ННШТЕВАТИ** (pauperem esse) od **ННШТЬ** (§. 33.), jako lit. kerdžauti (als hirte

dienen) od kerdžus. **-ЫВАТИ**: R. ЛЕТЫВАТЬ (z лe(к)т-), č. poletovati lot. lakstūt (volitare), chorv. list (celer) lit. lakstūs Lit. Stud. 66. R. БЛЕВЫВАТЬ (vomere) lit. bliuwauti (rugire). Rus. ЛЯГИВАТЬ (БЫТЬ ЗАДНИМИ НОГАМИ, КОЛЫХАТЬСЯ, КАЧАТЬСЯ ВИХЛЯТЬСЯ) lit. ling ū'ti (oscillare, movere). R. ШАТЫВАТЬ (КАЧАТЬ, КОЛЕБАТЬ, ША(К)Т-) lit. žangstūti (progredi, procedere, Ness. žangstoti awau). Novobulh. šeguva. Slov. právě uvedené **ШАГОКАТИ**. R. БАЛТЫВАТЬ (ШЕВЕЛИТЬ, ГОВОРИТЬ „tumultuari“) lit. baldus (stössig, holperig). R. ГАРЫВАТЬ (ПЫЛАТЬ) lit. gar ū'ti (vaporare). — Litevskému kolísání -auti -ūti (pėtauti pėtūti) nalézáme reflex ve střídání slovanských na **-ОВАТИ -ЫВАТИ** (skazovati **СКАЗЫВАТЬ** t. j. -auti -ūti), mezi nimiž je ovšem rozdíl hlubší a podstatnější, než jsem ve Fon. §. 99. 2. myslil.

§. 113. (Slovesa na **-НОВАТИ**). Nemoha se na tomto místě pustiti do výkladu druhé třídy vůbec, uvedu pouze k doplnění předeslaného výkladu o slovesích na **-ОВАТИ** některá na **-НОВАТИ**, pokud ukazují k tomu, že v třídě na **-НЖТИ** vězí verbalní kmeny na nu: **ДОУНЖТИ** (spirare) sansk. dhānoti i dhānute (schütteln, anfachen) **ДОУНОВЕННІЕ** (spiratio); **ВЪЗБЪ(Д)НЖТИ -НОВАТИ** (vigilare) itd. — Jiná jsou odvozena od jmen na **-nu**: **НЗМЪНОВАТИ** (mutare) lit. atmainūs (mutabilis). **ОУННОВАТИ** (ordinare) **БЕЗУННОВАТИ**, §. 35. 11. **КННОВАТИ** (accusare) lot. wainūt (id.) staropr. et-winūt (excusare), §. 35. 2.

§. 114. (Tvoření komparativu na **НИ**.) Slovančina tvoří komp. na **-НИ** a na **-ЊИ**. Prvý jen od kmenů na *i* i *wi* t. j. i-kmenů vůbec; druhý prvotně jen od kmenů na *a*. Indoevropská přípona komparativu nezněla prvotně **-jans** (**-ians**), nýbrž **-jansi** (**-iansi**). O tom svědčí 1. celá latinská deklinace, dat. pl. **-iori-bus** z **-iosi-bus**, nom. pl. **-iorēs** z **-iosēs** **-iosies** jako nom. pl. **hostēs** z **hosties**, vyjma ovšem ony pády, jež se již záhy souhláskovými staly (gen. pl. **iorum**, §. 22.). 2. Stopy i-deklinace v jiných jazycích, vedický gen. pl. masc. návyasinām dle i-dekl., od návyās komp. od naṃva (novus, juvenis); homerický lok. pl. **πλέονεσσι** z **πλεονσεσσι**, jako všechny podobné již uvedené lok. pl. na **-εσσι** z **πλεονσι-σσι**. 3. Lit. komp. vypadá na **-esni**, jež vzniklo z **-iesni** **-iesi-ni** (**-ni** je pouze rozšíření, jako v got. komp. **-iza** gen. **izins**). Lit. superlativ však jest pouhou fonetickou odrůdou komparativu: tento má zajisté příponu **-iesi** (**-iasi**), onen úplnější **-iansi**, jež se změnilo v **-iausi** (an = au),

s přechodem do a-dekl. -iausi-as m., iau-sia fem. Adverbia od superlativa odvozená též prozrazují kmenové jeho *i*, jelikož adverbialní příponu *ai* mají v přehlasované formě *ei*: adv. komp. *saldžausei* (suavissime) ze *saldžausi-ai*, srov. adverbia od přídavných u-kmenů (§. 6.). 4. Ženské tvary komp. sansk. -yasi get. -izei (z -iasi-ā) starobh. -иши (z -iasi-ā, -ишъ Fon. §. 95. 4.) jeví i-kmen -iasi-, jenž přestoupil do ženské a-dekl. 5. Dle toho jeví se býti lok. sing. masc. komp. sansk. -yasi ř. -иои (z -иои) čirým kmenem, jako sansk. a ř. lokaly tak zvaných souhláskových kmenů vůbec (§. 22.) — I-kmen -iansi počal již v indoevropských dobách býti souhláskovým, t. j. zbavil se v některých pádech svého *i* (§. 22.), nejdříve v gen. pl. a v nom. sing. masc. a neut.: sansk. -iyān (t. j. ians) a iyas (-ias), lat. ior, ius. Ř. ἡδίων ἡδιον vzniklo právě tak z ἡδιωνσι jako χήν z χήνσι (Γᾰς), μῆν z μῆνσι (lat. mensis); též ostatní pády ztratily -σι a jsou souhláskovými. Ř. a latina ještě fem. od masc. neliší, teprv sanskrt a slovančina rozšířily i-kmen iasi ženskou příponou ā, čímž vzniklo fem. yasi, -иши. Lit. adverbia na -yn (artýn efi „blíže přistoupiti, jíti“ auksztýn efi „výše jíti“ t. j. zvýšiti se) jsou též zkamenělé komparativy, jež vznikly stažením z -ien (staropr. walnenn-ien melius, Nesselmann Spr. der alt. Preuss. 58) -iensí. Tento tvar zároveň ve spojení s lit. komp. esnis t. j. iesi-nis jeví, že přípona -iansi -iasi za doby litevsko-slovanské již zeslabila *a* v *e*. Jelikož se ze slovančiny nosová forma -iansi vytratila, sluší nám počítí od formy -iasi -iesí, z níž se komp. na -иш -иши -и vyvinul tímto způsobem: poněvadž nom. sing. masc. i neut. již v před-slovanských dobách kmenového *i* pozbyl, jež se jenom u fem. zachovalo, zněl na př. komp. od adj. *сладѣкъ* již za doby litevsko-slovanské *слад* -ies -iesi -ies. Na půdě slovanské se záslovné *s* nutně odsulo, *i* se zeslabilo v *ь* (-дѣс-дѣсць -дѣс), zamezením hiatu (-дѣс -дѣсць -дѣс) a vysutím *ь* vzniklo *сладѣс* masc. *сладѣсць* fem. *сладѣс* neut. Na tomto stupni byl komparativ ještě i-kmenem, ostatní kosé pády, v nichž se u masculina i neutra nutně kmenové *s* vždy objevovalo, nelišily ještě rodu, právě jako v latině, kde kosé pády všech rodů se řídí i-deklinací, anebo též jako v řečtině. I rozlišení těchto tří předpokládaných nominativů slovanských není právě rodové, nýbrž pouze fonetické. Pravého označení rodového nabyla slovančina teprv tím, že vy-

mřením přídavné i-deklinace vůbec i tento i-kmen přestoupil do a-deklinace, rozšířiv se příponami a-ā-a. Dle toho povstalo masc. **СЛАЖДЕО -ЕЈО -ЕЈЕ -ЕЈЪ -ЕИ**. Neutrum: **СЛАЖДЕО -ЕЈЕ -(Ъ)Е -ИЕ, СЛАЖДИЕ**, jež nutně přešlo v **СЛАЖДЕ**. Fem.: **СЛАЖДЕСЪ-ā**, zeslabením **Є** v **Ь** a přechodem **ā** v **ѣ** **-ЬСЪѣ**, zamezením hiatus **-ЬСЪѣ**, zeslabením **ѣ** v **и** po **ј**, **-ЬСЪи**, vysutím **Ь** **-ЬСи**, **-ЬШИ**, **СЛАЖДЬШИ**. (Tak vzniklo vůbec **и** v nom. sing. fem. Fon. §. 95. 4.; zvláště pak nom. sing. fem. **БЕРЖШТИ**, jakož se vůbec toto part. v slov. zcela analogicky jako komparativ **СЛАЖДЬШИ** atp. vyvinulo). Že pak skutečně bylo i neut. **СЛАЖДИЕ**, t. j. s **ј** po **Ѣ**, toho nežádá pouze theorie; že totiž již **ѢД** bylo, než **ј** vyřčenými proměnami podruhé přistoupilo, o tom svědčí též strč. tvrže (***ТЕРЪѢДИЕ**, Výbor, Úvod 65.) Tak vzniklo **СЛАЖДЕИ**, **СЛАЖДЬШИ**, **СЛАЖДЕ**. Tvar **СЛАЖДЕИ**, poměrně starý a pro minulé i následující obměny velmi důležitý, ba směrem jejich vývinu vládnoucí, lze skutečně místy z památek doložiti: **КРѢПАСИ** (ass. 178. 8.; 178. 29.) **КАШТИ** (ass. 107. 5.) **МЪИИ** (t. j. **МЪИИ** ass. 153. 11.; 171. 16.), **БОЛИ** (ass. 28. 3.; 31. 9.; 151. 9.; 133. 2.; 117. 31.), **ХОУДИ** (sup. 278. 20). Zeslabením **Є** v **Ь** vzniklo **СЛАЖДЬИ**, srov. **ГРЖЕЛЬИ** (sup. 280. 21.) **ТАЖИ** (Cloz. I. 716.) **ГОРИ** (Cloz. II. f. II. b. 11.) **ЛОУЧИ** (Cloz. I. 227.). Úplnou assimilací **ИИ** v **ИИ** tvar pravidelný **СЛАЖДИИ**. Stará čeština stáhla konečně **ИИ** v **і**. Tuto se tedy patrně jeví, že je tvar s **-ИИ** starší tvaru s **-ИИ**. (Srov. gen. pl. na **ИИ** §. 21.). Též kosé pády zachvátila a-dekl.; gen. **СЛАЖДЬШИ** ze **СЛАЖДЬСЪ-ā**. Avšak nom. pl. masc. posud věren je i-deklinaci: **СЛАЖДЬШЕ** ze **-ЖДЬСЪЕ -ЖДЬСЪЕ -ЖДЬСЪЕ -Діесіе** (§. 14.); nom. pl. vůbec se houževnatě drží i-dekl. (§. 22.). Toto **-іесіе** srov. s lat. nom. pl. **іорēs** t. j. **іосіе**. To je opět vzácný důkaz, že přípona komp. nezněla **-іасі -іанс**, ale **-іасі, -іансі**, se stanoviska slov. pak jediný zbytek té doby, za které se spravoval komp. i-deklinací, rodového rozdílu forem ještě nemá. Schleicherův základní tvar za komp. na **ИИ**, **-јанс** s **† јас** (Comp. 466) je nestvůrou, která pochopení pozvolného vývinu slovanského komparativu zcela vylučuje. Předpokládám pak pro slovančinu příponu **-іасі -іесі** a ne **-јасі** (jak Schleicher činí, Comp. 466) z těchto příčin: pomocí **-јесі -јес** bylo by se na př. od ***ТАГ** vyvinulo **ТАГјес** **ТАЗЕ** (z **гј** vzniká jen **з**, nikdy **ж**), přechodem do a-dekl. **ТАЗЕ-О** známými přechody **ТАЗИИ**. Sku-

tečně se však vyskytá **ТАЖНИ**, jež vzniklo z **ТАГ**ies **ТАЖЬЕ** vysutím **Ь** **ТАЖЕ**, přechodem do a-dekl. **ТАЖЕ-О**, **ТАЖНИ**. Že se touto cestou skutečně braly některé komparativy, toho máme přímé důkazy po hláskách retních. Kmen **ГРЖЕ** utvořil totiž **ГРЖЕ**ies **-БЪЕ -БЬЕ -БІЕ -БЛІЕ**, přechodem do a-dekl. **ГРЖЕЛІЕ-О**, známými přechody **ГРЖЕЛІЕН ГРЖЕЛІНИ**. Anebo přímo z tvaru **ГРЖЬЕ** vysutím **Ь** **ГРЖЕ**, přechodem do a-dekl. **ГРЖЕ-О**, **ГРЖЕНИ**. Oba tvary se liší jako **КОРАБЛѢ** od **КОРАБЪ**, jako part. **ЛЮБЛѢ** od **ЛЮБЪ** (Fon. §. 113.). O existenci tvaru **ГРЖЕНИ** soudím z těchto případů: **ГРЖЬШИ** (322. 17. sup.) **ГЛЖЬШИ** (351. 9. sup.) **НАНТРЖЬШИ** (250. 24. sup.) **КРѢПЬШИ** (243. 4. sup.).

§. 115. Komp. na **-НИ** se, jak známo, obmezuje na některé kmeny. Tuto se vynasnažíme vypátrati jejich původ¹⁾: 1. **САЛЖДНИ САЛДЪКЪ** lit. saldūs (suavis). — 2. Slovin. óžji č. užší t. j. uží (š pádů kosých vniklo do nominativu) **°ЖНИ**, od **ЖЪКЪ** lit. anksztūs sansk. aṁhú (angustus). — 3. **ГО-ЛЪМЪ**, **ГО-ЛЪМЛНИ** (amplior) od **ГО-ЛЪМЪ** (magnus) lit. laimūs (felix) §. 31. 17. — 4. **БЛНЖНИ** (propinquior) od **БЛНЗЪКЪ**, **БЛНЗОУ**, §. 31. — 5. **ЛЪПЛНИ** (melior) staroč. lépi **ЛЪПЪ**, **ЛЪПЪКЪ** (formosus) lit. lepūs §. 31. — 6. **ДРАЖНИ** slovin. dražji **ДРАГЪ** (pretiosus, carus) chorv. dragovati (amare) §. 31. r. дороговъ §. 16. — 7. **НИЖНИ НИЗЪКЪ** (humilis) **НИЗОУ** §. 31. — 8. **ГРЖЕЛНИ** (rudis) **ГРЖЕЪ**, **ГРЖЕШНИ** lit. grūbūs §. 31. — 9. **БРЪЖНИ БРЪЗЪ** čes. brzký, ř. *βραχύς* §. 31. — 10. Slovin. ložji (levior) **ЛЪГЪКЪ** sansk. laghú, **ЛЪЖНИ**. — 11. Slovin. glaji (**°ГЛАЖДНИ**, i české hladší předpokládá staroč. hlazší, jako chudší chuzší Výbor, Úvod 65., t. j. hlazí; rozhodná je okolnost ta, že netvoříme komp. od hladký druhým způsobem, na -ější) r. **ГЛЖЕ**, **ГЛАДЪКЪ** lit. glotūs, glitūs i glodūs uvádí Kurschat, Wörter. pod glatt. — 12. **ОБНЛІЕ** (abundantius) **ОБНЛЪ** adv. (abunde), má se ku kmenu na **и**, od něhož odvozeno **ОБНЛОВАТИ** (abundare) jako **ТАЖЬКЪ** ku **ТАГЪКЪ** §. 6. — 13. **ХОУЖДНИ** (vilior) **ХОУДЪ** §. 38., **ХОУДЫНИ**. — 14. **ЛЮШТНИ** (vehementior) **ЛЮТЪ**, chorv. ljutak (wilder granatapfel) **ЛЮТЫНИ**, **ЛЮТОВАТИ**. — 15. Č. houšť r. гуще, **ГЖСТЪ**, **ГЖСТЫНИ** lit. ganstūs (densus). — 16. **ШНРННИ** (latior) **ШНРОКЪ**,

¹⁾ Tvary komp. jsou vyňaty z Miklosichova Lex. a Stammbildungslehre.

ШНРЪЙНН. — Slovin. mlaji (junior) (**°МЛАЖДНН**) staroč. mlazší t. j. mlazí, **МЛАДЪ**, **МЛАДОКЪ** (§. 76.), sansk. mṛdú (tener). — 18. **ГРЪЖДНН** (superbior) staroč. hrzí slovin. grji (turpior), **ГРЪДЪ**, **ГРЪДЫНН**, **ГРЪДОВАТН**, sansk. grdhú (cupidus). — 19. Chorv. mrži (**°МРЪЖНН**) **МРЪЗЪКЪ** (turpis) **МРЪЗОВАТН**. — 20. **КРЪПЛНН** (validior) **КРЪПЪКЪ**, **КРЪПОВАТН**. — 21. Chorv. židji (**°ЖИЖДНН**) **ЖИДЪКЪ** (succosus) **ЖИДОУ-НАВЪ** (id.), r. **ЖИЖЕ** (debilius) **ЖИДЕЙ**. — 22. Staroč. krašši t. j. kraši (**°КРАШНН**) r. **КРАШЕ** (pulchrius) **КРАСОВАТН** (ornare). — 23. **РАУНН** (gratior) již Šafařík (Sebrané spisy III. 511.) odvozuje od **РАДЪ** (lubens). Vsutí eufonického *k* po zubnici, jež tento důmyslný pozorovatel již r. 1846 konstatoval, jest úkaz rovněž zajímavý jako starý, který se vyskytá i v slov. i v lit. Kdo by na příkladech Šafaříkem uvedených přestatí nechtěl, nechť uváží ještě tyto: **ЖАЪУЪ** (bilis) ze **ЖАЪ(Т)КЪ**, vedlé **ЖАЪУЪ** lot. schultis; lit. szwitkus (lucidus) ze szwitus. Stopy u-kmene **РАДЪ** (od něhož též slovin. raji lubentior **°РАЖДНН**, kde se *k* nevsulo; lit. ródas lubens bezpochyby vypůjčené) máme v **РАДОВАТН** (laetari) r. **РАДУШНЫЙ**, **РАДОУ-НИЦА**, (Strany významu, srov. **РАУНТЕЛЬ** amator, **РАУЕННИЕ** desiderium, **РАУНТИ** velle, amare). — 24. Chorv. mlači, mlak (fade) mlakav, mlakva. — 25. Chorv. pliči plitak **ПЛЪТЪКЪ** slovin. plitev (seicht). — 26. **ГЛЖБЛНН** (profundior) **ГЛЖБОКЪ**, **ГЛЖБЫНН**. Srov. též §. 76. 11. — Nápadná je u většiny těchto komparativů okolnost, že se vedlé nich vyskytají adj. na **-ЪКЪ**, o kteréžto příponě jsme v §. 76. vyslovili mínění, že starší ní odvozené tvary — jakými zajisté i v tomto paragrafu uvedená adjektiva na **-ЪКЪ** jsou — vždycky spíše ukazují na bývalé -ůka nežli -ůka. Takto se tedy komp. na **-НН** a paralelní adj. na **-ЪКЪ** vzájemně podporují u konstatování starého kmene na ů. A i negativního důkazu nelze mlčením pominouti: že totiž nelze tyto komp. odvoditi od kmenů na *a*. Srov. tedy 27. r. **ЖОЩЕ** a **ЖЕСТОКЪ** (durus), 28. r. **ШВИЖЕ** (citius) i dial. **ШВИДЕО**. Na základě těchto okolností předpokládám pro komp. **-НН** kmen na *u* i tam, kde formy příbuzných jazyků nepřisvědčují: 29. **ПОУШТНН** (pejor) od **ПОУСТЪ** (desertus). Kmen na *u* vězí ve **ПОУСТЫ-НН**, **ПОУСТЫ-РЪ**, zvláště pak ve **ПОУСТ-В-ОВАТН** (vastare). Proti staropr. pausto- (desertus), jež se ostatně vyskytá jenom ve složeninách, tak že o jeho kmenovém zakončení přece nelze s úplnou jistotou souditi. Lit. pústas (čekáme paustas) je bez

odporu vypůjčené, srov. i ostatní slova pustyne (desertum, ПОУСТЫНН), púszczia (pol. puszcza) pustelninkas etc. — 30. Čes. řidší (t. j. staroč. řizší řizi °РЪЖДНН; netvoříme totiž od řidký ani řidčí ani řidější) slovin. rěčji (*°РЪШТНН, kořenovým bylo totiž *t*, jež změkčeno v *d*); РЪДЪКЪ a chorv. rehav (rarus) t. j. °РЪ(Д)САКЪ svědčí o slovanském kmenu na *u* i proti lit. rėtas (rarus). — 31. УАШТНН (densior) od УАСТЪ srovnává Fick Vgl. Wört. s lit. kimsztas (refertus; part. praes. pass. od kimszti refercire), což kdybychom i co do kořene připustili, musili bychom přece v slov. předpokládati УАСТŮ, srov. УАСТЫНН (densitas). — 32. ТРЪБЛНН (magis necessarius) ТРЪБОВАТИ (opus habere), avšak got. tharb(a)s (necessarius). — 33. МАУНН od МАКЪКЪ (mollis), srov. mačkati °МАУЪКЪ §. 6., prozrazuje s jistotou *ui*-kmen proti lit. minksztas (id.). — 34. ЛЮБЛНН od ЛЮБЪ (carus) nepochybný kmen na *ŭ*, srov. ЛЮБЫ, НЕЛЮБОВАТИ, r. ЛЮБЕИЙ, chorv. ljubak proti got. liub(a)s. — 35. КРАШТНН КРАТЪКЪ, lat. curtus, avšak srov. КРАТЪ §. 31. 42. — 36. ЛНШНН od ЛНХЪ (abundans, nimius, expers, impar, privatus) z ЛНХsu neb ЛНХŭ (srov. ЛИШЪ §. 33., lit. lýkius bez pochyby místo lýkus, jako wýrius ВИРЪ §. 33.), ЛНХОВАТИ (destitui, delinquere, privare), avšak v lit. lėkas (reliquus, impar). Nehledě k slov. odvozenině -ОВАТИ, lze i pro lit. předpokládati adj. na *u* jako asztrus vedlé ásztras, anksztus vedlé ánszτας, jež se ostatně vyskytá i v sansk. rė'ku (destitutus, desertus) od téhož kořene rič (relinquere). — 37. ВЪШНН ВЪСОКЪ (altus), avšak lit. áuksztas (též auksztu-mas altitudo). — 38. ТЕРЪЖДНН staroč. tvrzí od ТЕРЪДЪ (firmus) ТЕРЪДЪКО nom. prop. ТЕРЪДЫНН — lit. twirtas, ač se i twirtu-mas (firmitudo) vyskytá. — 39. Slovin. dolži ДЛЪГЪ (longus) ПОДЛЪГОУ §. 31. 27., ПОДЛЪГОВАТИ — lit. (d)ilgas (ilgumas longitudo; ilgù adv. longum ilgumet diuturnum). Ve všech těchto případech máme aspoň jakési stopy *u*-kmene v slov. Ostatně zde připomínám §. 32., dle něhož nám je častěji se stanoviska slov. aneb litslov. předpokládati kmen na *u*, kde ho v příbuzných jazycích není. Jen v jediném případě nevidíme stopy kmene na *u*: 40. ТЛЪШТНН ТЛЪСТЪ (crassus) lit. tirsztas §. 31. 12., ač máme i tirsztumas; avšak i zde předpokládám dle pravidla většiny tvaru ТЛЪСТu. Etymologicky temné jsou komp. r. ГОРАЖЕ, ВАШТНН, МОШТНН, ЛОУУНН, a i СОУЛНН (srovnání s got. sēls bonus, Fick Vgl. W. 797., 3. vyd.

pokládám za nejisté). — Adverbia komparativu na **-HH**, totiž neutrum jeho, též souvisí s u-kmeny: 41. **ПАУЄ** souvisí se **ВЪСПА-КЪ, ПАКЪ** (iterum) §. 20.; 42. **ПРЪУЄ, НАИ-ПРЪУЄ** od **ПРЪКЪ** (transversus) **ПРЪКЪ** (contra). Zajímavou takovou formou je 43. **БЪДЬЄ** (279. 21. sup. **ТЕБЪ КЕСТЬ БЫЛО ОУДОБЪЄ ПОКАЗАТИ И СЪТКОРНТИ, МНЪ ЖЕ БЪДЬЄ ОСТАВНТИ**) od positivu ztraceného, od něhož však bez pochyby odvozeno **БЪДОВАТИ** lit. badúti. **БЪДЬЄ** vyniká tím, že je dokladem theoreticky sestrojeného přechodu komparativu neutr. **СЛАДЬЄ** (§. 114.). Pravidelný tvar byl by **БЪЖДЕ** (difficilius). Snad je i **ЛБНЄ** (statim) s fakultativní assimilací (Fon. 95. 10) takovým tvarem, **ЛБЄ** (Cloz. I. 305.). Že přípona **-HH** tvořila prvotně komp. od u-kmenů (i.i-kmenů, jak hned ukážeme), o tom ještě zvláště svědčí druhý komp. na **-ЪИ, ЪИШИ, -ЪЄ**, který se víže jen s a-kmeny, jak již Schleicher v Comp. poznal. V tom případě je přípona **-ias** s e k u n d á r n í, kmenové *a* pak se před ní bez pochyby vlivem následujícího *j* prodloužilo (*a* + *ias* *-aj*as *-āj*as dle §. 27.), načež přešlo v **Ъ**. (**Ъ** = *ā*, poněvadž se před ním **К** i **Г** mění v **У** a **Ж**, nikoliv v **Ц**, 3 Fon. §. 129, jakž by býti musilo, kdyby **ЪИ** bylo = *a* + *ijas*, jak Schleicher Comp. 466 myslí.) Komp. na **-ЪИ** čím dále tím více se rozmáhá na ujmu komp. na **-HH** (**ЛЮТЪИ, ХОУДЪИ**). Již v starobulh. vniká **И** pádů kosých do nom. (**ГОРЪШИИ** 286. 15. sup. **МЕНЪШИ** 95. 10. ass.), proto stojí staroč. krašší místo kraší **КРАШИИ**. Podobně již v staré č. -ější místo -ějí. Naopak se vyskytá v slovin. globočji místo globokejší. Odtud nastalo různé smísení obou způsobů tvoření komp., zvláště v slovin. a polštině. Nicméně lze pomocí skutečných jazykozpytných prostředků **-HH** od **-ЪИ** zcela snadně oddělití. **-HH** konečně tvoří komparativ od kmenů na *i*: 44. **БОЛНИ** (major) od i-kmene vězícího v adv. **БОЛЬНИ** (magis, instr. pl. i-dekl.; srov. **ВЕЛЬНИ** od **ВЕЛЬ**, **ВЕЛНИ** t. j. **ВЕЛ**i-as). 45. Č. snáze od i-kmene **СНАДЬ**. 46. Č. prve slovin. prvlje komp. od *parvi §. 6. — 47. **ТАУНИ** (deterior) snad od lit. toks (z tokis toki-as talis) ve smyslu opovržlivém, „takový“? 48. **ОУНИИ** (melior) od ztraceného positiva na *i* (**ОУНИТИ** velle; sansk. vani desiderium, staroněmecky vini amicus). Klíč k porozumění pravé povahy přípony **-ias** **-iansi** nám konečně poskytnou tyto komp.: již uvedené **МАУНИ** slovin. mečji od ***МАУЬК-** (§. 6.) t. j. **МАК(u)i-К**, **МАКЪКЪ** (ui-kmen i proti

lit. *minksztas mollis*). 49. **ТАЖНИ** (gravior) od **ТАЖЬ-КЪ** t. j. **ТАГ(u)i-КЪ** (§. 6.), **ТАГЪК-**. 50. Slovin. tanji č. tenši t. j. tení **ТЬНИНН** od **ТЬНЬ-КЪ** (**ТЬН(u)i-КЪ**) sansk. *tanú tenuis*. (mladé a neorganické je **ТЬНЪИ** a **ТЬНЪУАН**). 51. **ДАЛНИ** (remotior) od **ДАЛЕКЪ** **ДАЛ(u)i-КЪ** §. 75, lit. *tólis*. 52. **ГОРНИ** (deterior) od **ГОРЬ-КЪ** **ГОР(u)i-КЪ** §. 6., jeho positiv je **ЗЪЛЪ** (*malus*), ne pouze dle smyslu, ale i dle kořene: **ЗЪЛЪ** = sansk. *gurú* (*gravis „molestus“*); kmen na *u* vězí též v **ЗЪЛЪНИНН** (*g-ž* kolísalo za litslov. doby, génté **ЗАТЬ**; **ГЪСЪ** *žasis*). 53. **МЪНИНН** (*minor*) od i-kmene **МЪНЪМН** adv., před jehož *i* stálo *u*, lat. *minu-ere*, *μινύ-θω*. Povázíme-li totiž, že právě uvedené komparativy jsou patrně odvozeny od *ui*-kmenů, že na př. **ТЬНИНН** z **ТЬNi**asi, vzniklo z **ТЬNui**asi, musíme *i* přípony *-ias* přidělit kmenu *u*, tedy **ТЬNui**asi = lat. *tenui-or*. **ЛЪЖНИ** (slovin. *ložji*) t. j. **ЛЪG**ui-asi = lat. *le(g)vi-or* = sansk. *laghiyaṃs* z *laghui-ansi* od *laghú*. **ГОРНИ** z **ГОP**ui-asi = lat. *gravi-or* = sansk. *gáriyaṃs* z *garui-ansi*, **МЛАЖДНИ** (slovin. *mlaji*) = lat. *mollior* (*moldui-or*) = sansk. *mradiyaṃs* z *mradi-ansi*. **МЪНИНН** z **МЪNi**asi got. *mins* adv. (*minus*) z *minias*, avšak před *i* stálo *u*, o tom nesvědčí pouze *μινύ-θω*, ale i got. *minniza* (*minor*), jehož *nn* vzniklo assimilací z *nv* *minviza*, *minvi-as*. (I ř. *μελων* vzniklo z *μενιω* známým vsutím *v*, *μενvi-ων* lat. *minor* z *minui-or*). I v gotském jazyku se vyvinul podobný rozdíl jako ve slov.; komp. na *-oza* *svinthoza* od *a*-kmene *svinth*s, *fortis*, z *a-ias*, avšak *hardiza* z *hardui-as*, od *u* t. j. *ui*-kmene *hardus* (*durus*). Vedlé got. *a*-kmene *manags* vyskytá se ovšem na pohled proti pravidlu komp. *managiza*, avšak i ve slov. máme **МЪНОЖНИ** (**МЪНОЖАН**), ač se již v sup. vyskytá, je neorganické), a v adv. **МЪНОГЪМН**, jež pokládám za instr. pl., spatřuji stopu *u*-kmene, od něhož i **МНОЖНИ** i *managizo* odvozeno. Podobně není slovin. *dołzji* sansk. *drághiyaṃs* komparativem od *a*-kmene *dírghá*, lit. (*d*)*ilgas*, *nýbrž* od onoho kmene na *u*, jehož stopa se zachovala pouze ve slov. **ПОДАЛЪГОУ**. Ve slov. se rozdíl mezi **-НН** a **-ЪИ** jeví býti se stanoviska starších dob jazyka velmi přesným; podobně v got. *-iz* i *-oz*, jakož i v těch jazycích, které komp. vůbec dvojím způsobem tvoří. Již první pohled na sansk. komparativy s *-iyas* utvořené, ukazuje, že přiléhají hlavně ku kmenům na *u* i *i*, kdežto *-tara* náleží ostatním kmenům; též rozdíl se jeví mezi ř. *-ων* i *-τερο*. Jenom v latině a v litevčině nabylo kompara-

tivní -iasi (-ior; -(i)esnis i -iāusi-as) analogií takového rozšíření, že tvoří komp. ode všech kmenů, i a-kmenů. Vyslovil bych tedy domněnku, že přípona komp. -iasi -iansi se pojila původně ve všech jazycích jen s i-kmeny a u-kmeny; že její *i* je kmenové, vlastní příponou jen -asi -ansi. V těch pak případech, ve kterých se víže s u-kmeny, vidím v komp. jako tenuior minniza z min-vi-as, ГОРНИ z ГОР(и)-asi, opětňý důkaz o tom *i*, kterýmž se kmenové na *u* uzavírali. Máť se СЛАДЪКЪ k СЛАДЪНИ jako ТАГЪК- k ТАЖЪКЪ. Komp. na -iasi zaroveň jeví, že se *u* kmenů na *ui* počalo vysouvati již v dobách indoevropských.

Opravy a dodatky.

- Str. 259. ř. 16. čti: змѣнѣ
 „ 261. „ 35. čti: pátu místo pátú
 „ 262. „ 3. čti: *Masc. pozbylo i, fem. však u.*
 „ 266. „ 38. čti: СОЛОВОЙ místo СОЛОВЕЙ
 „ 267. „ 21. čti: dá'ru, ř. 27. ů'szwé, ř. 39.: victorum.
 „ 268. „ 30. čti: ůrvisi místo ůrvisi si
 „ 269. „ 31. čti: δρυμός δρυμά
 „ 270. „ 2.: ТАЖЪ-КЪ ř. 22.: eáru místo aru
 „ 272. „ 39.: ā v ū
 „ 274. „ 3.: ůvi
 „ 275. „ 7.: СТЪРВН СТЪРВІām
 „ 280. „ 3.: jelikož se od
 „ 281. „ 32.: ТРНН СТАРЪНИШННЫ
 „ 284. „ 32.: mans, ř. 36. *ἀρκῦς*
 „ 285. „ 12.: -ōvēs místo -ōvēs ř. 18.: *Jañsas* místo jañsas.
 259. 2.: aṁhú
 „ 258. „ 30. čti: Máť se berd- k lit. brand-, jako sansk. dharš k lit. dransūs (audax).

K str. 286.: Starobh. nom. pl. ЦРЪКЪВЕ (místo pravidelného ЦРЪКЪВН) předpokládám totiž dle staroč. nom. pl. krve (srov. §. 21., nom. pl.).

Etymologie jména Hrvat, Chorvát.

Od Dra Leopolda Geitlera.

(Přeloženo z chorvátštiny, z přednášky v akademii jihoslovenské dne 12. února 1876).

Co do etymologického původu národního jména Hrvat, č. Charvát, Chorvát, projevilo se posud, pokud znám, jenom jedno mínění. Šafařík, Slov. starožitnosti, (I. 532) praví, že jméno hor Karpatských je původu slovanského (ХРЪБЪТЪ, ХРЪБЪТЪ dorsum collis, r. хребѣтъ, slov. slovenski hribi) i dodává: „Celá ta půlnoční stráž vrchův od Sučavy až ku pramenům Visly sloula od 5. až do 10. století Chrby a s proměnou souhlásky *б* do *в* Chrvy, Chrvaty. U dnešních Chrvatův, z této krajiny vyšlých, slůvko Chrib poněkud ode prvotního svého významu se uchýlilo, neboť jim znamená tolik co břeh (ripa). Tamže v stolici Záhřebské jest několik vesnic Hrib, Hribec. Rusínové haličtí i uherští, obývající v té odnoži Tater, kterou Ptolemaeus Karpatem nazval, jmenují ty hory Horby t. Chrby a několikero svých pohorních vesnic Horb, Horbov, . . . Hribovce atd. Od hor těch prozván národ druhdy pod nimi osedlý, Chrvati, Chorvati, jehož jméno buď již od Celtův, buď teprvé od Řekův a Římanův zjinané Karpiani, Karpi, Karpikotes atd. u starých zhusta se čte.“

Avšak media *б* se v slovančině nikdy u *в* nemění (některých pozdějších dialektických takových přechodů můžeme tuto pomínouti). Zcela nemožnou byla by taková změna mezi dvěma samohláskama. Nehledě k tomu, že chorvátština oba tvary posud přísně od sebe dělí (hrbat, hrbta; Hrvat), musíme se Šafaříkova domnění vzdáti již proto, poněvadž se obě srovnaná slova neshodují co do prvotného položení plynné hlásky: ve ХРЪБЪТЪ ¹⁾ stála prvotně po *х* (jinak by se bylo proměnilo v *ш*, Fon. starobh. §. 47.), avšak ve ХРЪВАТИНЪ se prvotně *х* nestýkalo s *р*, nýbrž s *в*, jakž z vedlejších později uvedených odrůd toho slova vysvitne. Rozumí se, že forma *χωβατός* u byzantských spisovatelů též o prvotném ХРЪ- pro známé vyslovování tohoto *β* jako *в* svědčiti ne-

¹⁾ Tak zajisté by bylo třeba to slovo psáti pro r. хребѣтъ a č. hřbet (ne ХРЪБЪТЪ).

může, a že nám je vůbec zde zřetel obrátiti pouze k domácím formám.

Kořen tohoto slova je **ХЪРВ-** chřrv, sřrv, který v slovančině má do sebe ještě i verbalní význam: slovenské *charviti* se (hájití se, sich wehren, von sich abwenden, jedva se od psoty charve, Brn. Jungmann), *charva* (das wehren, die vertheidigung), *charváni* (id.). *Charviti* tueri, defendere, protegere srovnávám se zend. *har* (tueri); pomocí *v* jest týž kořen rozšířen i v zend. *haurva* (servans), lat. *servare*. Z významu tueri vyplývá defendere, pak armare, got. *sarva* (pl. waffen, rüstung), anglos. *searo* n. (rüstzeug, kriegszeug), kteréhožto významu nabyl týž kořen i na půdě litevskoslovanské: lit. *szárwas* (harnisch, rüstung, nach Szirwid allgemein die ausstattung; namentlich auch die ausstattung der braut; pl. die waffen), *szarwiju*, *szarwiti* (waffnen, rüsten) = slov. *charviti*; na bývalé *charvati = *szarwoti* snad ukazuje právě slovenské *charváni*, a s adjektivem *szarwótas* (gewaffnet, gerüstet) právě stotožňuji jméno *Hrvat*, ***ХРЪВАТЬ**. Vedlejší význam litevského *szárwas* (supellex), kterýž se vyvinul právě jako v ř. *τεύχεα* (arma; supellex), je velmi důležitý, jelikož ukazuje k jiným stopám téhož kořene *sarv* ve slovančině, kdež se ukazuje táž proměna významu; nelze totiž pochybovati, že dle toho i následující ruská slova pojítí se mohou u všeobecném významu „supellex“: r. dial. *сарвень*, ještě s neproměněným *s* (*плетенка, для обвою и охраны каната; обвою, Dalj*), kde vlastně prvotnější smysl „ochrany“ ještě přímo převažuje, r. dial. *харва* (*сѣть, неводъ на семгу*). Od kořene *sarv* se tedy utvořilo zajisté již za doby litevskoslovanské příponou *ātas*, *sarwātas*, (srov. **РОГАТЬ** cornutus *ragótas*, č. hlavatý, *galwótas* magno capite, **БРАДАТЬ** barbatus *barzdótas*, č. zubatý *žambótas* mucronatus, č. hubatý *губастый* *bucculentus* z ***ГЖБАТЬ** *gumbótas*, **РАСОХАТЬ** divisus *szakótas*, kdežto v nářečí tilsitském zní obyčejně známou proměnou *o* v *ú*, ósis *fraxinus*, ú'sis **ПШКА**, *ragú'tas*, *galwú'tas*), *szarwótas*, jež se s a-kmenem *Hrvat* shoduje co nejpůlněji i co do kořene i co do přípony.

Hrvat, *Chorvát* tedy = „armatus, obrněnec, se zbraněmi, v brnění bojující, der reisige mann“ anebo snad též „bránitel“, což je konečně totéž, jelikož se obé z kořene *sarv* vyvoditi může. Srov. Fick, Vergl. Wört. III. 291.: — varja m. *vertheidiger, soviel als einwohner, leute in volksnamen*. an. -varjar

m. pl. in skip-verjar schiffsleute, häufig in volksnamen Flöt-verjar, Gaul-verjar, Man-verjar, Rûm-verjar Romani. Chattuarii, Angri-varii, Boju-varii. ags. vgl. -varas pl. m. in Sigel-varas, Sigel-vearas und varu f. cives, civitas. Zu varja wehren.“ Přece bych se však pro specifický význam litevského *szarwôtas* klonil k tomu, že *Hrvat* je přímo a zevrubně „armatus.“

Jméno *Hrvat* jest prastaré; vyskytát se ve všech hlavních zemích slovanských. Zdali prvotně bylo názvem pouze jisté jedné třídy plemena (u starých Slovanů ostatně stálého vojska nebylo, družina „comitatus“ prozrazuje germánský původ), zdali pouze názvem jednotlivce, anebo, což by snad bylo nejprůvodnější, zdali se ním označovali pouze bojovní mužové jednoho neb několika plemen vůbec, ovšem rozhodnouti nesnadno, jakož i vůbec z jména o věci souditi těžko. Ale není bezvýznamnou okolností, že ono plémě, u něhož toto jméno bylo od nepaměti výhradně národním a podnes se zachovalo (kdežto v Čechách a východní Haliči po desátém století vymizelo), hned na počátku svého vystoupení vynikalo zřízením válečným, a nynější svoje vlasti nezaujalo právě mírnou cestou. Stáží zde ostatně úsečná charakteristika zbroje staroslovanského bojovníka, podaná Makuševem (Сказанія иностранцевъ о бытѣ и нравахъ Славянъ, str. 129.): Выходя на войну большею частію пѣшіе, Славяне старались защитить себя хорошимъ вооруженіемъ. Твердая броня прикрывала ихъ тѣло. На головѣ былъ шлемъ. Большой и тяжелый щитъ находился при лѣвомъ бедрѣ. За спиною висѣлъ лукъ со стрѣлами, налитанными ядомъ. Широкій, обоюдоострый мечъ, сѣкира, копье и бердышъ дополняли вооруженіе славянина.

Vedle této etymologie může ovšem i Šafaříkovo mínění, že *Καρπάτης ὄρος* je prvotně slovanské slovo *ХРЪБЪТЬ* (Slov. starož. I. 532.) obstáti, zvláště uvážíme-li r. *хребеть*, jež ovšem od slova *Hrvat* odloučiti nutno. Zdali Slované vůbec Tatry přímo *Chrby* zvali, pro to ovšem přímého důkazu, jak se zdá nemáme. Rusínský název *Horby* (*h* z *g*) toho nedokazuje.

Zcela rozličného kořene *ХЪРЪ-* i jeho rozmanitých forem v cizích i domácích pramenech se vyskytajících musím se však ještě několika slovy dotknouti. Střídání prvotného *s* lit. *sz* a slov. *х* (povstalého vždy z *s*) se vyskytá velmi často: vetus wétuszas *ВЕТЪХЪ*, a i v nerozšířeném pomoci *v* kořenu *sar*, lit. *szerti*

(nutrire) $\chi\phi\alpha\eta\eta\theta\iota$ (custodire, servare, nutrire).¹⁾ Všecky ostatní slovanské změny kořene sarv, $\chi\tilde{\alpha}\rho\epsilon$ jsou právě důkazem, že se *r* prvotně nestýkalo s *s* (χ), nýbrž s *v*, jelikož je lze vysvětliti jenom procesem, kterýž jsem ve Fonologii starobh. nazval assimilací po plyných, a z něho vyšlým stažením. (Fon. str. 55.) Nejstarší jsou zajisté formy *charviti*, *Charvin* (ves v Haliči), *Charvatice*, *Charvatec* (vesnice v Čechách i na Moravě), č. *Charvátý* (Dalimil, Hájek, Pulkava), $\chi\phi\epsilon\alpha\theta\iota$ (Nestor), $\chi\phi\epsilon\alpha\tau\iota$ (Legenda o sv. Vács.). Že co do položení plyné hlásky každou ruskou formu pokládati dlužno za nejstarší, vyslovil jsem již v dotyčných paragrafech Fon.; č. a slov. *charv-* jest ovšem se stanoviska těchto nářečí pamětihodnou výjimkou, nicméně přece jenom výjimkou, právě jako č. *šantati* (claudicare) se zachovanou nosovkou vedlé *šátati* (vacillare, $\mu\alpha\tau\alpha\theta\iota$). Srov. ostatně č. *hartousiti* vedlé *hrtousiti* (altercari), *harhule* (tumor, tuber), slovenské *pokarhati* (punire, reprehendere). Pravidelnou českou formou bylo by pouze *Chrvat-*, (*Horvát* je tvar maďarský). Nebylo by ostatně s podivením, kdyby byli již i Dalemil a Pulkava užívali pro národ vzdálený, byť i slovanský, formy cizí (snad z nějakého ruského neb dalmatského media pošlé), avšak právě slovenské *charviti* trvám obrání domácí právo Dalimilových *Charvátů*. Jak mile přijmeme za pravdu, že jsou ruské plnohláskné formy vždy nejstarší a všeslovanské, budeme i na českoslov. *charv-* pohlížeti jenom s toho stanoviska, s kterého hledíme na každou formu v jazyku, která se tomu či onomu byť sebe důsledněji vládnoucímu zákonu vymkla, nepodrobila. Důležité je zajisté i západo-moravské *hartan* (guttur), vedlé pravidelného *hrtan* i *chřtán*, třeba prvé *a* toho slova se nevyslovovalo tak jasně a široce jako *a* druhých slov. (r. $\rho\sigma\tau\alpha\eta\eta$). O povaze tohoto *a* promluví na druhém místě. Že se všecky uvedené české formy s *ar* + *cons.* vyskytají vždy ve spojení

¹⁾ Netřeba ani podotknouti, že chorv. *hrvati* (luctari) pochází od zcela jiného kořene (stb. $\rho\lambda\epsilon\alpha\theta\iota$). — V nejnovějším díle Daničičevě (Osnove srb. ili hrv. jezika) čtu právě na str. 211. toto: Hrvat od osnove, koja sama nije u običaju, a koja će biti postala nastavkom va od kor. može biti *sar* čuvati, braniti, od koga je hrana. Str. 370.: i kod Srb dodaj: kor. može biti *sar* čuvati, braniti s determ. b, izporedi hrabar i Hrvat.

s hrdelnicí, zajisté poukazuje pouze k příbuznosti hrdelné samohlásky *a* s hrdelnými souhláskami.

ΧΟΡΒΑΤ- jest forma zcela přiměřena ruskému (a praslovanskému) jazyku. Pro č. *Chorvát* neuvádí Jungmann nijakých dokladů (rovněž Šafařík, Starož. II. 322.), ač by to nebyla forma právě nemožná (t. j. fonetické povaze českého jazyka protivná). Pro *or + cons.* srov. č. *škortati* (strepitum edere, rodere) vedle *škrtati* (škr̥rt-); *škorpiti* (laessere, -se altercari); *korčiti* (jurgari) i *bortiti se* (findi), ač jsou to slova neznámého původu; č. *kord* vedle **ОСКРЪДЪ** (instrumentum lapicidae); *korčák*, sloven. *krčah*, *krčach*, **КРЪУАГЪ** (vas fictile); *korba* je ovšem vypůjčené (něm. lat. corbis), avšak pravidelná změna přece i tu pronikla ve vedlejší formě *krabice* (*korob-*; *koráb*, jež dle Miklosiče s tím slovem souvisí, posoudíme as jako slovin. *korak* Fon. §. 82.). Úplně jista tedy věc není. Zdali se však i prvotné *ol + cons.* zachovalo v češtině neporušené (t. j. dle obvyčejné terminologie nepřesmyknuté), o tom bych naprosto pochyboval: jediné slovo *olše* mohlo vzniknouti z **ОЛЪШЕ** (**ИЕЛЪША**) i to ovšem opět z *olš-* (lot. alksnis lit. elksnis alnus), srov. **АЛЪКАТН** Fon. §. 39. Č. *polt* (dimidium), jež Joh. Schmidt za takový příklad pokládá (Zur Gesch. des indog. Vocalismus II. 134, 141, 172), jest ním na prosto chybně pojato; *polt* = lit. páltis (speckseite t. j. dimidium) vzniklo z pol̥t̥ pāl̥ti. Kterak se v litevčině krátké příponové *u* může vysouti, jeví *werkszloti* (plangere) z *werkuloti* (Lit. Stud. 72.); *pamplýs* (ventriosus) chorv. *pupolj*, lit. *pumpurýs* (gemma); strany kolísání příponového ůr-, ůl- viz Lit. Stud. 72.; lit. *snarglýs* (mucus) lot. *schnjurgulis*, slovin. *smrkelj* ze **smrk̥l̥b̥**; staropr. *kekulis* (badelaken), lit. *kiklikas* (leibbinde); snad souvisí i lit. *kemblýs* (dicke stoppeln von schilf, rohr, u. s. w.) z *kambuli-*, s čakavskochorv. *kambola c* (kitica, na kojoj visi više grozdovah, koji se suše) jehož základní smysl jest zajisté corymbus (příponou je **-ОЛЫЦЪ**, t. j. -ůl̥ -Ц̥; nosovka se častěji v čakavštině zachovala, srov. lit. *gumburė* frostholsterlein auf den wiesen od *gumbas* knollen, beule, s čak. *gumburàča* z **-ur̥b̥ -ča**, vrst poduguljastih puževah). Z pāl̥ti vzniklo r. **ПОДОТЬ**, z toho s jedné strany ***ПОЛЪТЬ** t. j. pól. *połec* č. *polt*, s druhé **ПЛАТЬ** (latas), právě jako **ПЛА-ДЪНЕ** (meridies) z **ПОЛО** pāl̥-**ДЪНЕ**, jež se co do podstaty liší od případů jako *κάλαμος* **САΛΑΜΑ** a zároveň znamenitý pen-

dant k případu sansk. pari r. пере **ПРЪ** tvoří (Fon. str. 55.). Máť se zajisté *polť* ku **ПЛАТЬ** jako **СОЛЬНЪ** (salsus) solný t. j. **СОЛЕН** k **СЛАНЪ** (**СОЛЕН**, **СОЛОН**), **ПОЛЬНЪ** (campester) polní t. j. **ПОЛЕН** k *planý* (**ПОЛЕН**, **ПОЛОН**), aneb jako chorv. *po(l)dne poledne* k **ПЛАДЪНЕ**.

Z formy **ХОРВАТ-** snadně lze všechny ostatní vysvětliti: assimilací po plynné vzniklo **ХОРОВАТ-** (srov. č. *choroziti* protiviti se a r. *харзѣть* „сердиться и горячиться“ *харзистый* „заносчивый и бранчивый“; pamětihodné jest i č. *karabatý* gibberosus a *krabatý*), stažením **ХРАКАТИ** (Nestor; *Κραβάτοι* Zonar). Nepravidelným stažením **ОРО** v **РО** (dle polského způsobu) lze vysvětliti **ХРОВАТ-** (**ХРОВАТЕ БЪЛНИ** Nestor), ač upříti nelze, že forma **ХРОВ-** může pocházeti i z polštiny. Sporadicky se stáhlo ovšem i v ostatních nářečích **ОЛО** v **ЛО**, **ОРО** v **РО**: kromě případů **СКРОЗЪ** chorv. skroz, **ДРОУИТИ**, **СЛОТА**, č. *krok* uvedených Fon. §. 32., srov. ještě č. *broh* (meta foeni), jehož vedlejší tvary *brh* *brah* právě předpokládají prvotné *borh* i *bʹrh*, z nichž všechny odvoditi lze (pol. brog); **ОСТРОГЪ** (castrum) r. **ОСТРОГЪ** vedlé **ОСТРАЖИЕ** i **СТОРОЖА**, jako v pol. ostróg; r. **ДРОВА** pl. ligna lit. derwà; **СТРОПЪ** (laquearia) č. pol. *strop*, lit. *tárpas* (zwischenraum) lot. *starp* (zwischen); zajímavé jest **ГЛОТА** (turba, vulgus) od adverbialního u-kmene **ГОЛЪ** (nudus; srov. odvozeniny **ГОЛУХА**, **ГОЛУТВА**, **ГОЛЫШЪ**, **ГОЛЫДЪБА** vedlé **ГОЛОТЬБА** „nudus“), příponou **-ТА** gälŭta ***ГОЛОТА** č. *holota* (s nestaženým *olo!*), **ГЛОТА**. **ОЛО** se též zachovalo v **ГОЛОТЬ** (glacies, ze žaltáře boloňského, strany přechodu smyslu srov. r. **ГОЛО-ЛЕДИЦА**); konečně **ГЛЪТЕНЪ**, adj. (z **ГЪЛЪТ-**, crystalli). Č. *hlat* (crystallum, jež by se mělo ku **ГОЛОТЬ** jako **ПЛАДЪНЕ** k *pālŭ-ďně*) jest nově utvořené slovo (viz Jungm.). Nelze ovšem upříti, že některá taková slova jenom zdánlivě sem náleží: ve **ТРОСКОТАТИ** (strepere) r. **ТРЕСКАТЬ** lit. *társzkinti*, se totiž mohlo položení plynné hlásky již dříve změniti, než vůbec nastaly zákony o assimilaci po plynných, vyplynuvší z nesnesitelného styku plynné hlásky se souhláskou, i bylo by nám se stanoviska slovan-ského předpokládati *trask* nikoliv *tarsk*, srv. lat. *turdus*, lit. *strázdas*, **ДРОЗДЪ**, r. **ДРОЗДЪ**. I tak by se mohlo posouditi r. **СТРОПЪ** a *tárpas*. Ani r. **ДРОВА** není jistý příklad, jelikož se jeho **-ov** může odvoditi stupňováním z *u* sansk. *dru* (lignum); srov. též lit. *drawis* (ein wilder bienenstock). Zdali tedy dle

těchto sporadických příkladů o **орор- ро** a hlavně dle r. **острогъ** by se mohlo **хрорате** pokládati za domácí ruskou formu, nelze s jistotou tvrditi, jelikož vlastní jméno národa snadněji z nářečí do nářečí přechází.

Z **хорват-** vzniklo **хърват-** **хърват-** **хрѣватинъ**. Z prvního stupně postupu **хърват-** st. dalmat. *Harvat*, známou mladou změnou **ъ** u **a**; aneb přímo vysutím **ъ** Hrvat. Právě formy s **ar** + **cons.** místo štokavských se samohláskou **r** jeví, že v chorvátštině vždy a všudy nepronikl celý onen proces assimilace po plynné, když před ní byla polohláska, zvláště nesmíme a priori v ní předpokládati tvary starobulharské jako **дрѣво** t. j. s polohláskou po plynné, a z nich odvozovati vysutím **ъ** štokavské *drve* atd. Chorv. *krst* — **крѣстъ** — **крестъ** a *prst* — **прѣстъ** — **перстъ** nejsou totožné případy. Pokud pak v chorv. i ostatní fáse postupu **ърѣ** + **cons.** **рѣ** + **cons.** v některých slovích pronikly, zde šíře rozebíratí nemohu. V celku musíme pro chorv. samohlásku **r** a **ar** + **cons.** předpokládati jenom formy s **ър** + **cons.** Podobné formy jsou i v češtině na mnoze základními (Fon. §. 81. poznámka).

Ostatně se vyskytá **ar** + **cons.** i ve štokavském nářečí: *barbukati* vedlé **b** (**ъ**) **r b o l j i t i** lit. *burbulóti* (plätschern, klunkern); *čarkati* (das feuer schüren, stören) z čbrk — čerk — r. **черкати** (**царапати, марати**); *čarni* z čbrn vedlé **crn** z črn, čbrn; *marha* (vedlé *marva*, jako *muha, muva*) **мрѣха** (cadaver) z **мѣрѣха** (aneb **мѣрѣха**). Zdali i *tarkati, varganj* sem náleží, nemohu rozhodnouti. Je-li možná, že se chorv. *marha* pokládá za pomaďařené slovo? Nikdo se nediví štokavské formě *žalac*, a přece bychom se stanoviska téhož nářečí očekávali želac, **жалло** (stimulus). I nemyslím, že se bude proto odváděti z čakavštiny (čak. *jazik* **-жзѣкъ**). Vlastnosti těsně příbuzných nářečí jsou vždycky poněkud společny. Forma chorv. *mraha* ukazovala by pouze k tomu, že postup **ър-ърѣ-рѣ** (= **ra**) výjimkou i tu pronikl — vedlé *marha*. Srov. čak. *helm* (**хѣлам-** proti **хѣмѣ** z **хѣлѣм хѣлам холмѣ**) vedlé čak. *hlam* t. j. **hъlm, hъlѣm hlъm hlam** (k druhému možnému vzniku formy *hlam*: holm holom hlam, tuším, nic neukazuje, a kdyby tomu i tak bylo, ano, kdyby nám i bylo *mraha* odvoditi z *moroha* ***морѣха**, náš všeobecný důkaz tím vyvrácen není. Ve spojení s **л** pronikl

celý tento proces assimilace častěji, nežli při ρ , i v ostatních nářečích, č. pol. *dług* proti čerwený czerwony).¹⁾

Lit. a-kmen *szarwas* zachoval se ne pouze v sloven. *charva*, avšak i v *Chorov* (ves v gub. Volyňské), jež Šafařík uvádí, z *chorv* assimilací po plynné, v nom. prop. XPLBOMI (Daničić, *Pječnik iz književnih star. srp.*; strany přípony srov. pol. *dziewoja* a č. *Slávoj* Ruk. Kral.).

Důležitá jest konečně i okolnost ta, že se v etymologii *szarwótas* — *Hrvat* neshoduje pouze kořen, ale i kmen i přípona; není úlohou etymologie, aby vyhledávala pouze souvislost kořenů, ale pokud možná i shody celých kmenů nebo celých forem. Se stanoviska fonetického, myslím, se mi námitky nedostane; i právě proto jsem se odvážil, vystoupiti vůbec s touto rozpravou u veřejnost, znaje s jedné strany obtíže, jež s výkladem vlastních jmen spojeny jsou, která etymologickému rozebírání skytají pouze svoji fonetickou stránku, kdežto se smyslu slova teprv dobíratí třeba, a s druhé strany jsa si

¹⁾ Opět jinak posoudíme chorv. *garda* (lit. *gárdas* sepes) *sarka* (jestli souvisí se CBPAKA COPOKA lit. *szárka* pica). Srov. mor. *hartan*. Důležité je chorv. *narast* se zachovaným plnohlásím (HOPOCCT) lit. *nársztas* ova piscium. HPCCT = lit. *něrsztas*, dissimilace *a—e* je litslov. Strany dalm. *karv* (kde se K povotně s ρ nedotýkalo KPLK) srov. polab. *karai* (id.); vsulo se K mezi R i ρ , a K se proměnilo v *a* aneb *e* (kerv). Čak. *hlam* z hlam srov. opět se štok. *polag* z POLAG , jako *laš* z LŠ i to opět z PO(D)LAG vysutím *d* před *l*, staroblh. POLAG pol. *podług* — proti *dug* (*longus*). Ale DLG vzniklo z DLG (r. DOLGI lit. (*d*)ilgas). Jestli se tedy právem chorv. *ruk* odvozuje ze staršího *puok* a to přirozeně z *pulk*, v němž LA přešlo v *ul* právě tak, jako v chorv. *duljiti*, *duljina*, *dulje* z DLANA, DLANTI , není nám pro chorv. *ruk*, *dug* předpokládati mladší fonetické útvary starob. PLK, DLG t. j. s poluhláskou po plynné. Všechných možných námitek se na tomto místě dotknouti nemohu. Běží vždy jenom o známé tři základní processy assimilace po plynných a o všeslovanské stáří ruského plnohlásí.

povědom zodpovědnosti z mínění, jež zajisté i širší intereš pozbudí. ¹⁾

¹⁾ Tento článek zakládá se z velké části na fonetickém processu, který zaujímá nejznačnější část mé Fonologie starobulharské, kdež jsem jej nazval *assimilací po plynných*. Témuž processu se pak v nejnovějším díle Joh. Schmidta, „Zur Geschichte des indogerm. Vocal. Zweite Abtheilung“ dostalo nového jména *Svarabhakti*. Vidím se nucen, tuto prohlásiti, že si co do poznání onoho pro celé slovanské hláskosloví veledůležitého fakta o stáří ruského plnohlasí *osobují prioritu duševního majetku*; a to, pokud se týče tří základních processů assimilace po plynných (1. Ѣр + cons. -ѢрѢ -рѢ; 2. ер + cons. -ере -рѣ; 3. -ор + cons. -оро -рл), *v plném smyslu slova, ne pouze potud, pokud bych byl věc pouze tušil*, a potřebnými doklady, zvláště výjimkami z hlavního zákona neopatřil. Tímto mojí předsvědčením nepohne ani poznámka prof. Kreka (Slav. Archiv 149.), který poznání o pravé povaze plnohlasí připisuje Lavrovskému. Lavrovskij, který před tím nejdříveji o plnohlasí pojednal (Извѣстія имп. акад. наукъ, str. 193.) pokládá zcela dle obyčejných názorů ruské plnohlasí za mladší zjev, než odpovídající starobh. skupeniny (výslovně na str. 200.). Ostatní jeho vývody o způsobu, kterak plnohlasí a z jakých skupenin vzniklo, předpokládaná souvislost příčiny jeho se stupňováním, nemohou obstáti před skutečnou jazykozpytnou kritikou. (Srovnávání rusk. a chorv. přízvuku s pravou fyziologickou příčinou plnohlasí nesusvisí.) V obšírných námitkách p. Potebně (Филологическія записки, выпускъ I., IV.) já nijaké souvislosti nalézt nemohu. Že již přede mnou Maksimovič vyslovil mínění, že je plnohlasí „zjev prastarý“, jest známo, ale vědecky se to nikde nedokázalo; známy jsou též jiné více poetické názory, jimiž se plnohlasí vysvětlovalo z čudského vlivu, z povahy ruského podnebí itd. Odkládaje obšírnější odůvodnění a obranu svého mínění k jinému místu, uvedu zde pouze ony paragrafy z Fon., jež s dostatek obhájí to, co jsem vyřkl: §§. 37.—47., 66.—70., 81., 82., 84., 89., 126., 139.

O geometrické hypotézi v Platonově Menonu.

Napsal J. Král.

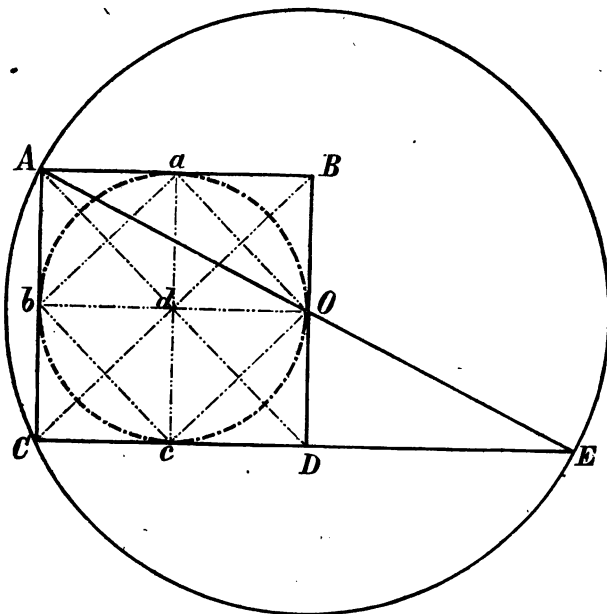
Málokterému místu dostalo se tak značného počtu různých výkladů jako místu v Platonově Menonu p. 87 A. Jedni v něm ani mathematické úlohy neshledávali a s tohoto stanoviska snadným způsobem je rozřešiti hleděli; jiní soudili, že Platon úmyslně v rozpravu svou novou a nesnadnou úlohu mathematickou pojal, aby čtenářům svým příležitosti poskytl vtip a bystrost úsudku zkusiti. ¹⁾ Nemíním vyvraceti jednotlivé náhledy; jednak jsou některé příliš strojené a zmatené, jednak jako výklad Gedikův, Müllerův, Schleiermacherův, Buttmannův a Augustův na konjekturách rukopisné čtení často nemálo měnících se zakládají; neoprávněnost jich vyjde na jevo ihned, jakmile se ukáže, že slova Platonova nezměněna poskytují dobrého smyslu. Pomina tedy ostatních posoudím pouze kratičce výklad Stallbaumův, poněvadž jest tuším nejpřístupnější a tudy i nejrozšířenější, a výklad Benneckův, jenž ze všech výkladů důmyslností a jednoduhostí svou největšího uznání zasluhuje. — Souvisí pak obtížné toto místo s předešlými slovy dialogu takto:

Když Menon pag. 86 A na Sokrata úsilovně naléhá, aby mu odpověděl na otázku jeho, zda cnost učebná jest či nic, nechaje dalšího skoumání, co jest cnost, odpovídá Sokrates p. 86 D až 87 C, že, kdyby šlo po jeho vůli, dříve by vzal v úvahu tuto otázku, než by přikročil k otázce Menonem mu podané. Když však Menon mermomocí zvědět si žádá, je-li cnost učebná, že chce skoumati na základě hypotéze (*ἐξ ὑποθέσεως σκοπεῖσθαι*) t. j. zatím za jisté pokládati, že cnost jest vědění; pak ovšem

¹⁾ Gustav Patze v pojednání svém: „de loco mathematico in Platonis Menone. Sosati 1832“ uvádí mimo náhled svůj náhledy těchto spisovatelů: překladatele Ficina a Serrana, francouzského překladatele Grona; vykladatele Klügela, Gedika a jeho recensenta, Michelsena, Wolfganga Müllera (Commentar über zwei dunkle mathematische Stellen in Plato's Schriften, wovon die eine in Theaetet, die andere in Menon vorkommt; Nürnberg 1797), Trembleye, Schleiermachera, Nickela, Mollweida (explicatio loci difficilis in Platonis dialogo, qui Meno inscribitur. Göttingen 1805), Wexe, jeho recensenta Asta, Stallbauma, Wurma, Augusta, Kortera a Buttmana. Mimo výklady tuto uvedené známy jsou mi ještě tyto: Jak. Katzfeye: Animadversiones in Menonem Platonis. Coloniae 1830; J. Müllera (v jeho překladě Platona), dr. Marxe: de locis in Platonis Menone mathematicis. Coesfeld 1836; Amadea Peyrona: de loco geometrico in Platonis Menone commentatio. Taurini 1847. Beyerův, „Zeitschrift für das Gymnasialwesen XIII. str. 886—888;“ a Richterův: Noch einmal die mathematische Stelle in Platons Menon p. 87 A v témž časopise, sv. XV. str. 820 a nn.; Benneckův: Ueber die geometrische Hypothese in Platons Menon. Elbing 1867.

nutné jest i učebnou a zbývalo by toliko, aby učebnou v pravdě se osvědčila, hypothesi tuto dokázati. Aby pak vysvětlil mu, co značí slova „na základě hypothesi skoumati,“ dí takto: λέγω δὲ τὸ ἐξ ὑποθέσεως ὧδε, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι πολλάκις σκοποῦνται, ¹⁾ ἐπειδὴν τις ἔρηται αὐτοὺς οἷον περὶ χωρίου, εἰ οἷόν τε ἐς τόνδε τὸν κύκλον τὸδε τὸ χωρίου τρίγωνον ἐνταθῆναι, εἴποι ἄν τις ὅτι Οὐπω οἶδα, εἰ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον, ἀλλ' ὥσπερ μὲν τινα ὑπόθεσιν προὔρουσιν οἶμαι ἔχειν πρὸς τὸ πρᾶγμα τοιάνδε· εἰ μὲν ἔστι τοῦτο τὸ χωρίου τοιοῦτον, οἷον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἐλλείπειν τοιούτω χωρίῳ, οἷον ἂν αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ἦ, ἄλλο τι συμβαίνειν μοι δοκεῖ καὶ ἄλλο αὖ, εἰ ἀδύνατόν ἐστι ταῦτα παθεῖν. ὑποθέμενος οὖν ἐθέλω εἰπεῖν σοι τὸ συμβαῖνον περὶ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον, εἴτε ἀδύνατον εἴτε μή. Οὕτω δὴ καὶ περὶ ἀρετῆς ἡμεῖς . . .

Stallbaum spojuje τρίγωνον praedikativně se slovem χωρίου a vykládá úlohu tu takto: Do daného kruhu Sokratem na-

kresleného má se daný čtverec v trojúhelník proměněný vepsati. Avšak jakož dobře pochopil úlohu, o níž jde, tak nepodařeně

¹⁾ Dle interpunkce Benneckovy navržené ve spise výše dotčeném.

a nemathematické jest její rozřešení. Sokrates, dí Stallbaum, nakreslil ku čtverci danému (nejspíše k onomu, který dříve otroku Menonovu do písku vryl) kruh tak, aby procházel jedním vrcholem čtverce A, protínal jednu jeho stranu CD a střed jeho ležel ve straně AC.

Na to přikreslí prý ku čtverci danému podél prodloužené základny jeho CD menší obdélník, jehož základna rovna jest části přímky CD táhnoucí se od bodu, kde obvod kruhu ji protíná, až k vrcholu D a jehož výška rovná se straně předešlého čtverce; učiniv to praví, že tenkráté dá se čtverec proměněný v trojúhelník ve kruh vepsati, můžeme-li jej dříve o taký obdélník zmenšiti, jako jest obdélník právě přikreslený; či lépe řečeno: *smíme-li* čtverec původní o jistou část zmenšiti. Dle toho překládá Stallbaum slova ona takto: „si haec figura est eiusmodi, ut, cum juxta datam eius basin se extenderit, tali spatio minor sit, quale est illud, quod extensione fuerit ortum, atd.“ Proti tomu výkladu lze však mimo jiné namítati toto:

a) podlé výkladu Stallbaumova nebyla by to ani mathematická úloha. Neboť *smíme-li* (nač vlastně vše vychází) čtverec daný o *libovolný* kus zmenšiti, abychom jej proměněný v trojúhelník do kruhu vepsati mohli, přestává taký úkon býti mathematickou úlohou, poněvadž by pak *jakýkoli* čtverec do *jakéhokoli* kruhu (pokud by jen strana jeho nebyla rovna průměru kruhu nebo větší) vepsati se dal. A takovouto hříčkou chtěl by Sokrates Platonův znázorniti Menonovi, co jest „na základě hypotese“ skoumati? Věc o sobě tak jasnou zahaloval by ve slova tak temná? Vždyť dříve přece pravil, že chce mu to znázorniti úlohou geometrickou (*λέγω δὲ τὸ ἐξ ὑποθέσεως ὄνδε, ὅσπερ οἱ γεωμέτραι πολλακίς σκοποῦνται*). Či chtěl Platon, jak dí Stallbaum, takovouto úlohou, jež jen na první pohled mathematickou se býti zdá, při bedlivějším pak ohlédání v niveč se rozpadá, vysmívati se malichernému počínání geometrů, kteří často věci praobyčejné za přísně vědecké vydávají? K tomu zajisté neměl Platon, jenž matematiky si vážil, zvláště v dialogu, ve kterémž učení své o anamnesi na příkladě z oboru matematiky vzatém objasnil, ani nejmenší příčiny. Než, kdybychom i připustili, že Platon za úmyslem nějakým mohl takovouto pseudomathematickou úlohu voliti, poněvadž, jak dí Stallbaum, „vel sic efficit, quod efficere voluit, ut Menoni perspicuum redderet, quid esset ex hypothesi disputare“: přece zajisté ten výklad zasluhuje většího uznání, při němž takový úmysl Platonovi příkládati nemusího;

b) má se vepsati celý čtverec ve kruh a ne jen jeho část. Vpíšeme-li jen část čtverce, jak to činí Stallbaum, mjíme se slovného znění úlohy;

c) musela by se velikost toho kruhu řídití velikostí čtverce. Nebo kdyby na př. kruh byl tak veliký, že by celý čtverec

v sebe pojímal, nemusili bychom mu část odníti a celá hypotese, o kterou právě jde, byla by zničena. V úloze však dané znamenají slova *ἐς τόνδε τὸν κύκλον* patrně kruh daný, na velikosti čtverce nezávislý, poněvadž by to jinak nějakým způsobem naznačeno býti musilo;

d) ani grammatika nepřipouští tohoto výkladu. Slova ta nemohou znamenati: „si quadratum tale sit, ut iuxta lineam sive basin tantum spatii demi *queat*, quantum sit illud“ atd. Právě inf. *ἐλλείπειν* ukazuje na nutný následek z *παρατείναντα* plynoucí, ne od vůle naší závislý. Ovšem překládá Stallbaum ve vydání z r. 1836: „ut tali spatio minor *sit*, quale est illud“ atd. . . . Tu však dobře překládá, ale špatně vykládá.

Z důvodů těch a podobných zdá se mi, že celkem dosti snadno dokázati lze nedostatečnost výkladu Stallbaumova. Z velikého počtu výkladů jiných zmínky zasluhují výklady Marxův a Benneckův jednak proto, že ze všech někdy mimo potřebu zamotaných jsou nejjednodušší, jednak že nejvíce ku pravdě se přibližují. Opisujeť Marx kruh stranou ku př. čtverce *Aa* bd z jednoho vrcholu jeho *d* tak, že obvod jeho prochází dvěma protilehlými vrcholy čtverce *a b*. Výklad jeho má tedy touž vadu jako Stallbaumův; nebo že taký kruh opsaný stranou čtverce není *daný*, a že v kruh od čtverce samého závislý musí dáti vepsati se čtverec ten jako trojúhelník stejného obsahu (*a b O*), jest na bíledni.

Soudím, že při výkladě místa toho dvě věci na paměti míti sluší:

a) že jest to pravá geometrická úloha,

b) že však musí býti, jak dobře připomíná Marx, jednoduchá, aby Menon snadně si jí představiti dovedl, co znamenají slova „na základě hypotese skoumati.“

Není tedy příčiny souditi, že Platon úmyslně nové a obtížné úlohy hledal, jak se domnívá Richter v úvaze výše uvedené.

Úloha, jež se má řešiti, jest tato: *εἰ οἷόν τε ἐστὶ ἐς τόνδε τὸν κύκλον τόδε τὸ χωρίον τρίγωνον ἐνταδῆναι*. Záleží hlavně při výkladě slov těch na poměru slova *τρίγωνον* ku *χωρίον*. Někteří, jako Müller, Michelsen, Schleiermacher, Nickel a Wex soudí, že slova ta činíce jeden pojem značí trojúhelník. Naproti tomu Stallbaum rozhodně tvrdí, že *χωρίον* tu značí čtverec a *τρίγωνον* že se slovem tím praedikativně spojití se musí, tak aby vznikl tento smysl: V daný kruh vepsati daný čtverec jako trojúhelník (rozumí se však stejného obsahu, má-li to býti mathematická úloha). Už samo postavení slova *τρίγωνον* za *χωρίον* zřetelně tomu nasvědčuje. Slovo *χωρίον*, hledíme-li k původnímu významu, může znamenati v mathematice *plochu* jakékoliv podoby (sr. na př. Eukl. I. prop. 4.), ve kterémžto širším významu i později na našem místě se vyskytuje. Že ve spojení *τόδε τὸ χωρίον* znamená čtverec, nemůže býti pochyby,

když na snadě jest domněnka, že Sokrates obrazce již *dříve* v rozmluvě s otrokem nakresleného k *nové* úloze mathematické užil. Že *dříve* Platon nazýval čtverec *τετράγωνον χωρίον*, není na závadu jednak pro všeobecný význam slova *χωρίον*, jednak pro zójmeno *τόδε*, kterým určitá nějaká plocha se naznačuje. Co znamenají však výrazy *παρὰ τὴν γραμμὴν παρατείνειν* a *ἔλλειπειν*? Časoslovo *παρατείνειν* mimo jediné místo v Plat. Rep. p. 527. A (*οἱ γεωμέτραι ὡς πράττοντες τε καὶ πράξεως ἕνεκα τοὺς λόγους ποιούμενοι λέγουσι τετραγωνίζειν καὶ παρατείνειν καὶ προστιθέναι*), o geometrických úkolech nikde jinde se nevyskytá. Jak ale všickni skorem novější vykladatelé souhlasí a význam slov připouští, znamená výraz *παρὰ τὴν γραμμὴν παρατείνειν* totéž, co u Eukleida *παραβάλλειν* (na př. v VI., 28. 29.; X. 18. 19. a j.): „k dané přímce plochu přičiniti.“ Z týchž míst lze i poznati, jaký význam má sloveso *ἔλλειπειν*. Přičiníme-li totiž ku přímce nějaké (na př. ku přímce bO) nějakou plochu (na př. čtverec Aabd) prostírající se pouze na *části* této dané přímky, praví se, že *χωρίον* Aabd *ἔλλειπει χωρίῳ* aBdO t. j. že ploše Aabd nedostává se plochy aBdO, aby prostírala se po celé dané přímce bO; plocha aBdO slove pak *ἔλλειμμα*. S tímto výkladem výrazů těch souhlasí i Bennecke a vykládá místo toto tímto způsobem: Slova *εἰ οἷόν ἐστι ἐς τόνδε τὸν κύκλον τόδε τὸ χωρίον τριγωνον ἑνταθῆναι* znamenají prý ovšem sama o sobě: lze-li tento čtverec (dle jeho výkladu čtverec Aabd, jeden z oněch menších čtverců v rozmluvě s otrokem ve velkém čtverci od Sokrata nakreslených) v tento kruh jako trojúhelník vepsati. Zde však Platon měl prý zajisté na mysli rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník abO v obrazei se nalézající; podle výkladu jeho zní tedy úloha Sokratem podaná takto: v daný kruh daný čtverec proměněný v *pravoúhlý rovnoramenný* trojúhelník stejného obsahu vepsati. Slovy *ὅδε ὁ κύκλος* míní prý se kruh kolem vrcholů trojúhelníka abO od Sokrata nakreslený a ve slovech *παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν* nevztahuje prý se *αὐτοῦ* k *χωρίον* bezprostředně k předcházejícímu, nýbrž ku slovům *ἐς τόνδε τὸν κύκλον* o několik řádků vzdáleným; značí pak slova *ἢ δοθεῖσα αὐτοῦ γραμμὴ πρὸς κρούου*, protože jedinou danou přímkou v kruhu jest průměr jeho. Jestli tedy čtverec Aabd jest takové povahy, že, přičiníme-li ho k dané přímce čili průměru kruhu (*παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα*), nedostává se mu, aby prostíral se nad celým průměrem, takové plochy (aBdO), jako jest sama plocha k průměru přičiňená t. j. jako jest on sám (*οἷον ἂν αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ἦ*): jest vykonání úlohy možno. Vykonati však úlohu tu nelze, není-li plocha aBdO (*τὸ ἔλλειμμα*) takové povahy jako daný čtverec Aabd sám t. j. není-li plocha ta čtverec, nýbrž nějaký jiný obdélník. Vyjádříme-li se jinými slovy, lze čtverec daný Aabd

vepsati jako trojúhelník abO v daný kruh, rovná-li se základna čtverce bd poloměru daného kruhu; neboť kdyby byla základna čtverce toho buď menší nebo větší než poloměr kruhu, nebylo by *ἔλλειμμα* čtverce opět čtverec a trojúhelník abO nerovnal by se pak obsahem danému čtverci $Aabd$.

Avšak jak důmyslný a při tom nad jiné jednoduchý jest výklad ten, přece neuspokojuje všestranně. Lze proti němu namítnuti hlavně toto:

a) Bennecke jako Schleiermacher a J. Müller soudí, že Platon ve slovech *εἰ οἷόν ἐστι ἐς τόνδε τὸν κύκλον τότε τὸ χωρίον τριγώνου ἐνταθῆναι* mínil slovem *τριγώνου* rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník, Sokratem dříve už ve velkém čtverci onom nakreslený, dokládaje, že snadno s domněnkou tou se spřátelíme, povázíme-li, že Sokrates při slově *τριγώνου* hořl svou strany trojúhelníka toho označil; ostatně prý, nepřijmeme-li domněnky této, žádného uspokojivého výkladu nedojdeme. Avšak kdyby byl Platon tímto slovem *určitý* nějaký trojúhelník dříve už nakreslený mínil, byl by to musil právě tak naznačiti, jako slovy *τόδε τὸ χωρίον* určitý čtverec dříve nakreslený a slovy *εἰς τόνδε τὸν κύκλον* určitý kruh, který právě kreslí, naznačuje. Byl by tedy musil aspoň říci: *εἰ οἷόν ἐστι ἐς τόνδε τὸν κύκλον τότε τὸ χωρίον τοῦτο τὸ τρίγωνον πεποιημένον ἐνταθῆναι*, ač i takto by byl výraz ten beze všeho obrazce pro čtenáře nejasný, protože rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník sice na výkresu se nalézal, avšak nikde dříve o něm zmínka se nestala; mluvil Sokrates pouze o menších čtvercích ve velkém čtverci nakreslených a jich úhlopříčnách. — Museli bychom tedy Platona z velké nedbalosti viniti, kdyby právě *při výměru úlohy samé*, na jejímž řádném pochopení i rozřešení její záleží, tak nejasně a kuse se byl vyjádřil. Slovo *τριγώνου* beze všeho bližšího omezení musí v každém čtenáři vzbuditi domněni, že Platon nepomýšlel na určitý trojúhelník, nýbrž sám, dříve než čtverec ten v trojúhelník proměnil, vědom si nebyl, jaké vlastnosti trojúhelník ten míti bude.

b) Ve slovech *παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν* vztahuje Bennecke jako August a Richter *αὐτοῦ* ku *κύκλον* ve slovech *εἰς τόνδε τὸν κύκλον*; přiznává sice, že drsno jest *αὐτοῦ* ku slovu tak vzdálenému vztahovati a že tedy Platon nejasně se vyjádřil, tvrdí však, že slova *εἰς τόνδε τὸν κύκλον* postavena jsouce před slovy *τόδε τὸ χωρίον τριγώνου ἐνταθῆναι* takého důrazu nabývají, že pozornému čtenáři vztah zájmena *αὐτοῦ* ku vzdálenému *κύκλον* ujíti nemusí. Ostatně prý slova ta, jestliže jich tak nevyložíme, neposkytují žádného smyslu. Byl by se tedy Platon po několika slovech druhé nejasnosti dopustil, ač ho nemohlo býti tajno, že *αὐτοῦ* přirozeně k *χωρίον* se vztáhnouti musí a ač na snadě bylo vzdálenější *κύκλος* naznačiti zájmenem. *ἐκεῖνος*; nebo že slova *εἰς τόνδε τὸν κύκλον*

postavením svým takého důrazu nabývají, že by i při těchto slovech čtenáři na mysli tanula, zdá se mi býti věcí zhoла ne-možnou. Z těch příčin žádal Richter přímo, aby se za *αὐτοῦ* v text přijalo *τοῦ κύκλου*.

c) I konjunktiv s *ἄν* ve větě *οἶον ἄν . . . ἦ*, jak se zdá, naznačuje, že Platon slovem *τὸ παρατεταμένον* nechtěl naznačiti čtverec daný, nýbrž nějakou jinou plochu vlastností dosud blíže neurčených; neboť kdyby byl mínil čtverec, o němž častokrátě zmínka se stala, byl by spíše napsal *οἶον αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ἐστὶ*, neb jen *οἶον αὐτό ἐστι*.

d) Z přičestí *παρατείναντι* a celého místa jde, že Sokrates úkon slovem tím naznačený v písku vykonává, kdežto dle výkladu Benneckova, jakmile kruh kolem trojúhelníka onoho opíšeme, úkon ten na obraze už jest vykonán; čemuž ostatně vyhnouti se mohl Bennecke, kdyby byl uznal, že Sokrates *vedlé* čtverce v trojúhelník ten proměněného kruh nakreslil a pak ku průměru jeho kruh i trojúhelník přičinil.

Dle mého mínění vztahuje se *αὐτοῦ* ku *χωρίον* a *τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν* značí stranu čtverce ABCD. Že strana čtverce výrazem tím naznačiti se může, nelze pochybovati; neboť dána-li jest nám jedna strana čtverce; dán jest nám i čtverec celý. Že pak neužívá Platon pouhého výrazu *γραμμὴ* nebo *πλευρά*, lze, nehledíme-li ani k tomu, že i jiné výrazy na místě tom, jako *τοιούτος* a *οἶος* neb neurčité *χωρίον*, nemají matematické přesnosti, vysvětliti tím, že chtěl Platon výrazem *δοθεῖσα τοῦ χωρίου γραμμὴ* naznačiti stranu čtverce, jedinou to danou přímku jeho, na rozdíl od ostatních přímek, hlavně pak úhlopříčen (sr. p. 82 C) ve čtverci tom nakreslených, jež, dána-li jest strana čtverce, snadno určeny býti mohou. *Κτερου* stranu čtverce výrazem tím mínil, jest lhostejno, poněvadž při konstrukci slovy těmi naznačené povstane obrazec vždy týž, jen podlé strany, kterou volíme, jinak položený.

Nechme prozatím otázky, zda ve slovech *οἶον* — *ἐλλείπειν* možno pokládati časoslovo to za přechodné, jak obyčejně vykladatelé činí a připustíme na okamžik, že časoslovo to tento význam míti může, poněvadž výklad sám tím se nezmění.

Řeším úlohu tu takto:

Sokrates obkreslí kolem čtverce ABCD libovolný kruh tak, aby dotýkal se dvou vrcholů jeho A a C a poněvadž čtverec ten jako trojúhelník stejného obsahu v kruh vepsati se má, promění jej *hned při slově τριγωνον* v trojúhelník tím, že stranu jeho CD prodlouží, až se dotkne obvodu kruhu v bodu E a spojí bod E s bodem A. Soudím totiž, že přičestí *παρατείναντα* nezastupuje věty *ἂν τις παρατείνῃ*, nýbrž *εἴ τις παρῆτενε*, domnívaje se, že Sokrates konstrukci žádanou hned vykonav, při slovech *εἰ μὲν ἐστι τοῦτο τὸ χωρίον* atd. jen správnost její zkouší a při tom na obrazce přeměnou čtverce

povstale holi svou ukazuje. Dí tedy Sokrates, že tenkrátě čtverec ABCD proměněný v trojúhelník stejného obsahu v kruh ten vepsati se dá, když, přičiníme-li proměňující čtverce v trojúhelník plochu podél strany jeho (*παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα*), rovná se tato plocha přičiněná (*τὸ παρατεταμένον*) ploše přičiněním této plochy od čtverce ubylé. $\triangle DOE$ jest to *παρατεταμένον*, plocha ku straně čtverce BD přičiněná, $\triangle AOB$ jest plocha, které se ploše ABDC změnéné v trojúhelník nedostává, aby se prostírala po celé přímce BD čili oč jest nyní menší původního svého rozměru. Jestliže $\triangle ABO = \triangle ODE$, jest i čtverec ABCD trojúhelníku ACE obsahem roven i patrnó, že vykonali jsme, co bylo žádáno: vepsali jsme totiž čtverec ten proměněný v trojúhelník stejného obsahu v daný kruh. Jest tedy vykonání úlohy té možno, když trojúhelníky ABO a ODE obsahem jsou rovny, čili když přímka DE prodloužením základny až k obvodu kruhu povstala rovná se straně čtverce CD. Nazveme-li stranu čtverce a a průměr kruhu d , platí dle věty Pythagorovy rovnice:

$$d^2 = a^2 + 4a^2 = 5a^2 \text{ čili } a = \frac{d}{\sqrt{5}}$$

Dá se tedy daný čtverec proměněný v trojúhelník stejného obsahu v daný kruh vepsati, když se strana jeho rovná průměru kruhu dělenému druhým kořenem pěti. Jinak jest to nemožno. Kdyby na př. kruh byl větší nebo menší než kruh na obraze naznačený, bude i $CD \gtrless DE$ a dle toho i $\triangle ODE \gtrless ABO$; potom nerovnal by se však $\triangle ACE$ obsahem svým čtverci ABCD. — Zájmena *τοιούτος* a *οἶος* jsou zde zvláště vhodná, poněvadž mají naznačovati, že trojúhelníky ABO a ODE jsou netoliko obsahem rovny, nýbrž i *shodny*. Obtíže však působí slova *οἶον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἔλλείπειν*. Dle obyčejného výkladu doplňuje se k *παρατείναντα* obecný podmět *τινά* a sloveso *ἔλλείπειν* pokládá se za přechodné. Avšak ve významu, ve kterém na tomto místě se vyskytá, sloveso *ἔλλείπειν* nikdy přechodným nebývá. Mimo to, i kdyby *ἔλλείπειν* v tomto významu přechodným bylo, byla by vazba tato zhola nemožná, protože ve větách sousledných, v nichž *οἶος* neb *ὅσος* zdánlivě za *ὥστε* stojí, nesmí býti nikdy žádného zvláště vyjádřeného podmětu; spočívajíť vazby takové na vazbách osobných (zde na př. *τοῦτο τὸ χωρίον ἐστὶ τοιούτον, οἶον ἔλλείπει*). Proto Patze, Richter a Bennecke marně zastávají čtení *παρατείναντα*. Rovněž nedá se *παρατείναντα* vysvětliti za přičestí absolutní; místa uvedená od Bayera (Xen. Kyr. 7. 5. 2., Thuk. 1. 10. 7.) jsou zcela jiné povahy. Ze místo, kteréž tak dlouho všem výkladům tvrdošíjně vzdorovalo, snadno porušeno býti mohlo, jest na bíledni. Z konjunktur nejlepší smysl podává Serranova a Stallbaumova *παρατείναντι*; možná, že

i některá slova s pravou koncovkou přičestí toho vypadla. Slovesa *παρατείνειν* užito tu jako na místě dříve uvedeném v Pl. Rep. 7. p. 127. A absolutně. Z grammatických příčin nelze proti takovému užití jeho nic namítati; možno však se domnívati, že předmět časoslova toho (snad neurčitý nějaký výraz na př. *τόδε τὸ χωρίον*, jímž by byl Platon $\triangle$ ODE naznačil) nedopatřením z textu byl vypuštěn.¹⁾

Výklad Benneckův, prvé než ho zraleji uvážíme, tím hlavně poutá, že konstrukce slovy *παρατείνειν* a *ἔλλειπειν* naznačená jest dle něho u Platona táž jako v příkladech z Eukleida výše uvedených. To však, doufám, nebude našemu výkladu na závadu, protože jednak dle něho *ὑψιστος* sloves těch, jest týž jako u Eukleida, jednak nijak dovoditi nelze, že by Platon byl musil při týchž slovech pomýšleti na touž konstrukci, při jaké užívá jich Eukleides. Z Menona samého dostatečně, tuším, přichází na jevo, že Platon netoliko přesně mathematicky se nevyjadřoval (sr. neurčité *χωρίον* za čtverec, *τρίγωνον* za trojúhelník *στέγνῃ ὀσῃ*, výrazy *τοιούτος* a *οἶος*, *γραμμῆ* za *εὐθεΐα*), nýbrž i že tam, kde volil výrazy vědecké, v leckterém ohledu terminologie jeho s terminologií Eukleidovou se nesrovnává. *Παρατείνειν* aspoň u Eukleida vůbec se nevyskytá a za Platonovo *ἐντείνειν* čteme u Eukleida vždy *ἐγγράφειν*.²⁾

Proto nesvědčí proti výkladu našemu, ukazuje-li Bennecke k tomu, že časoslova *παραβάλλειν* u Eukleida jen o přičiňování *ὀρθογώνιου* se užívá a že tedy i na tomto místě *παρατείνειν* o přičiňování čtverce položeno. V původním významu obou těch časoslov takého obmezení není a že jedno z nich u Eukleida jen o přičiňování *ὀρθογώνιου* se vyskytá, jest zajisté věc náhodná. Naproti této domnělé přednosti výkladu Benneckova poskytuje výklad námi podaný té výhody, že dle něho je vše grammaticky možno a že netřeba viniti Platona z nedbalostí slohových. Dosti jasna slova Platonova ovšem nejsou; nebyloť by se jim dostalo jinak tolika různých výkladů. Než tuto částečnou nejasnost lze omluviti tím, že Platon jistě myslil si Sokrata při slovech těch kreslicího a proto maje obrazec celé úlohy na mysli mnohdy temněji se vyjádřil. Přijmeme-li však výklad slov *ἐν οἴῳ* *τε*

¹⁾ Stallbaum vykládá výraz *παρατείνειν* slovem *productere*: „čtverec daný přičiňováním plochy nějaké prodloužiti.“ I v tomto významu hodilo by se sloveso to k našemu výkladu. *παρὰ τὴν δοθείσαν αὐτοῦ γραμμῆν* znamenalo by základnu čtverce CD, což by bylo vhodné, protože daná přímka, již se plocha nějaká sestrojiti má, obyčejně za základnu se bere. Výraz *τὸ παρατεταμένον* znače $\triangle$ ODE musel by se pak vyložití dle obdoby vazeb *βάλλειν ἔλκος*, *ταράττειν πόλεμον* a p. (= *τῷ ταραττειν πόλεμον ποιῆν*): „plocha prodloužením čtverce povstala.“ Pak postačilo by k *παρατείναντα* doplniti zájmeno *αὐτό* (čtverec ABCD).

²⁾ Ostatně jest příčiny toho hledati právem i v tom, že terminologie mathematická za doby Platonovy nedostoupila zajisté oné dokonalosti a určitosti, k jaké přivedena jest později působením Eukleidovým.

εις τόνδε τόν κύκλον τόδε τὸ χωρίον τρίγωνον ἐνταθῆναι, jak jest výše podán, za pravý — a mají-li slova ta vyložiti se nenuceně, nelze je vyložiti jinak — nemůžeme k jinému výkladu dospěti.

Překlad místa toho dle výkladu podaného jest tento:

„Míním pak slovy „na základě domněnky skoumati“ toto, jak často geometrové skoumají; zeptá-li se jich kdo na př. o ploše, možno-li v tento kruh tuto plochu proměněnou v trojúhelník vepsati, řekl by leckdos:

Nevím dosud, je-li tomu tak, ale mám, tuším, jakousi domněnku k této věci na snadě a to tuto: Je-li tato plocha taká, že, když jsme přičinili plochu podél dané přímky její, menší jest o takovou plochu jako jest právě plocha přičiněná, tu vychází, tuším, něco jiného a něco jiného opět, nemůže-li se to s plochou tou státi“ atd.

Príspevky ke Catullovi.

Jak známo, dostalo se Catullovi v novější době horlivých a na slovo vzatých badatelů. Nezpomínaje ani dosti četných drobnějších spisů, programmů, dissertací a jiných rozprav po časopisech roztroušených, ¹⁾ vytýkám zde pouze spisy nanejvýše záslužné o všechny otázky, které ku jménu Catullovu se pojí, od Lud. Schwaba ²⁾, Mor. Haupta ³⁾, dále jmenuji spis v mnohých přičinách poněkud smělý a o plodné obraznosti svědčící, jinak však výborný od Rud. Westphala, který vyšel pod názvem „Catulls Gedichte in ihrem geschichtlichen Zusammenhange“ ⁴⁾

¹⁾ Sr. Bähr, *Gesch. der röm. Lit.* 4. vyd. p. 716 squ. Teuffel, *röm. Lit.* §. 201 a, b, c; *Bibliotheca scriptorum class.* od C. Hermanna, v Halle na S. 1871 p. 132 a k tomu „*Supplemente*“ od Rud. Kluszmanna. tamtéž 1874, p. 114; R. Ellis vydání Catulla str. LVIII—LX; *Bibliotheca phil. classica* str. 29 a 116 v *Jahresbericht über die Fortschritte der class. Alterthumswissenschaften* od Korn. Bursiana v Berlině 1875.

²⁾ *G. Valerii Catulli liber; Ludovicus Schwabius* recogn. et emendavit (pars I. *Quaestionum Catullianarum liber I.*) Gissae 1862 a jeho vydání Catulla v Gissách 1866.

³⁾ *Quaestiones Catullianae*, v Lipsku 1835 a nyní opět otisknut ve spise: „*Mauricii Hauptii opuscula*,“ Vol. I., vydaném od Wilamowitze-Moellendorfa v Lipsku 1875, str. 1—73; *observationes criticae* v Lipsku 1849 a opusc. I. str. 73 a násl.; dále *Hauptova Textausgabe des Catull* v Berlině 1867.

⁴⁾ ve Vratislavi, 2. vyd. 1870; o tétěž otázce již dříve pojednávali W. Th. Jungclaussen „*Zur Chronologie der Ged. des Q. Val. Cat.*“ Meidorf 1875 a jini, o kterých sr. Teuffel R. L. §. 201, 2; tamtéž stručný posudek Westphalova již dříve zmíněného spisu.

a Couatova pilná a duchaplně provedená studia o Catullovi ⁵⁾, vydání pořizena K. Lachmannem ⁶⁾, A. Rossbachem ⁷⁾, R. Ellisem ⁸⁾ a L. Müllerem ⁹⁾.

Avšak přece nedostalo se Catullovi posud vydání komentovaného, které by vyhovovalo požadavkům nynějším; neboť vydání r. 1788 v Lipsku a podruhé r. 1834 v Altoně od Döringera vyšle jest přece již zastaralé ¹⁰⁾ a nejnovější Baehrensovo ¹¹⁾, kteréž vyšlo ve sbírce Teubnerové, obmezuje se přes nadpis „recensuit et interpretatus est“ vlastně pouze na text a kritický apparatus, podobajíc se takto výborně upravenému a obšírnému, ač ne vždy s náležitou pečlivostí propracovanému a i jinak některé nepřislušnosti jevícímu vydání Ellisovu ¹²⁾. Má tedy výklad a kritika textu básní Catullovy vždy ještě širé pole a leckterá sem spadající otázka musí ještě za nevyřízenou se pokládati.

Poznamenání, kteráž se tuto podávají, vznikla ze studia básní Catullovy a zejména z přednášek, které měl spisovatel „o dějinách lyrické poesie u Římanů.“ I bude mu se zvláštní radostí, jestliže by tím přispěl i dosti malým dílem k snadnějšímu porozumění některých básní tohoto v pravdě jediného samostatného lyrika Římského, anebo zbudil-li by u některého aspoň čtenáře listů těchto nějaký interes pro básníka toho, u nás Slovanů ještě zanedbávaného ¹³⁾.

⁵⁾ *Etude sur Catulle*, thèse présentée à la faculté des lettres de Paris, par August Couat, Paris 1875.

⁶⁾ 3. vyd. v Berlíně 1874.

⁷⁾ v Lipsku 1860, 2. vyd.

⁸⁾ *Catulli Veronensis liber, recogn. apparatus criticum prolegomena appendices addidit R. Ellis*, Oxonii 1867.

⁹⁾ Lipsiae 1870.

¹⁰⁾ Sr. *Corn. Müller*, *Specilegium animadversionum in Q. Val. Catulli carmen epicum in nuptias Pelei et Thetidos* v Hamburce 1836 str. 2. a 3.

¹¹⁾ *Catulli Veronensis liber rec. et interpretatus est Aemilius Baehrens*, vol. prius, Lipsiae 1876.

¹²⁾ Zpomínám příkladem „partitio carminum Catulli“ str. 221—304, která provedena zcela arithmeticky zrovna s důsledností fixní ideje; strany textu sr. úsudek Baehrensův v proleg. str. XV. „prima libri O (codicis Oxoniensis) notitio Robinsoni Ellisio debetur, qui in Catulli editione Oxoniensi a. 1867 eius lectiones adtulit, quamquam neque summum codicis pretium ullo modo perspexit neque in adnotanda scripturae discrepantia ea qua par erat diligentia usus, partim enim negligentia quadam, partim compendiorum ignoratione, partim aliorum codicum lectiones cum O confundens effecit ut fere nulla editionis illius pagina a falsis de O testimoniis libera sit.“

¹³⁾ Šafařík, *Gesch. der südsl. Lit.* III, 156 zmiňuje se, neudávaje ostatně pramenu svého, o nevydaném ještě chorv. překladě elegií *Catullovy* (Tibullus a Propertius) učiněném Jurjou Higjem. Jest to týž Juraj Higja, jehož chorvatský překlad básní Horacových vydal pod názvem „Quinta Horacia Flaka piesni lirické, prevod Jurja Higje, Dubrovčanina“ Dr. Antun Ročči v Dubrovniku 1849. Ročči nezmiňuje

Za tím účelem si volím některé z nejznámějších písní Lesbických a sice carm. LI., II. a III.

Lesbické písně dle pevného přesvědčení mého zahajuje carm. LI. Toho příčiny neshledávám sice ve výrazě lásky, který jižijž s frenetickou nadšeností hraničí, poněvadž báseň ta jak známo doslovným skoro jest překladem Sappiny básně (fragm. 2. Bergk poet. lyr. graec. str. 878 a 879, 3. vyd.) a tedy nanejvýš k pravděpodobnému úsudku by vésti mohla, že Catull právě proto tuto báseň přeložil, že byl podobnou vášní uchváten, jako svým časem Sappo, což ovšem také v pokročilem stadiu lásky možno jest — nýbrž na tom přesvědčení své zakládám, že báseň ta jest překladem Sappiny básně a že v ní se vyskytuje jméno *Lesbie*. Catull, jak známo, ve svých prvních básních napodobil alexandrinské básníky, zejména Kallimacha¹⁴⁾, avšak i v tomto prvním studiu básnickém mnoho k tomu poukazuje, zvláště epithalamium carm. 62¹⁵⁾, že již tehdy četným Sappických básní se zanášel. Emancipace jeho ze směru alexandrinského nastala teprv jeho Lesbickými písněmi, ku kterým bral látku ze skutečného života, z vlastní zkušenosti. Přechod od napodobení alexandrinských k samostatné činnosti básnické určitě shledávám v Car. 51. Samostatným skladatelem sice Catull v této básni ještě není, avšak rovněž tak málo napodobitelem jakéhokoliv alexandrinského básníka. I jest zajisté pravdě nepodobno, že by ohnivý pěvec lásky své ku Clodii zprvu v básních zcela samostatných (II, III, V, VII) city své tak nádherně byl projevoval a pak teprve dodatkem v překladě, obzvláště kdy žádná z pozdějších prací o napodobení nebo dokonce o překladě nesvědčí. Za další důvod tuším lze vším právem tu věc pokládati, že jméno *Lesbiino* v těchto básních jaksi bezdůvodné by bylo, kdyby se o dříve uvedených básních, zejména carm. V. a VII., soudilo, že před písní 51. sepsány jsou, poněvadž by jí teprv ono jméno dodatečně výkladu svého došlo. Básník v písní 51. nám svou Clodii

se však v předeslaném stručném životopise Higjové o žádném překladě *elegií Catullovyh* atd., ovšem ale zpomíná překladu Vergilova. Jest tedy nanejvýše pravdě podobno, že Safarik omylem uvedl překlad Catulla místo Vergila, poněvadž onen tehdy ještě nevydaný překlad Horace tamtéž na str. 156. vytýká, o překladě však děl Vergilových ani se nezmiňuje. Daleko více pravdě podobna jest zpráva na str. 133. o překladě Catullova „Epithalamium na Manlia“ od *Šiška Gunduliče*, poněvadž jej také jmenuje *Appendini* v *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de Ragusei* v *Dubrovniku 1800—1803*. II. str. 234.

(O překladech a spracováních od českých, ruských a polských učenců nenalézám ve *Slovníku Naučném* žádné zmínky.)

¹⁴⁾ Sr. *Teuffel*, op. cit. §. 201. 5, *Couat* op. cit. str. 123 násl. a 166 násl., *Weidenbach*, de Catullo, Callimachi imitatore, Lipsiae 1873.

¹⁵⁾ Sr. *Leutsch* v *Göttinger Gelehrte Anzeigen* 1855 str. 1992 násl., u *Schwaba*, quaest. Cat. str. 75.

pode jménem Lesbie předvádí a dává tím právě na srozuměnou, proč jemu jeho milenka Lesbií jest. Jest mu jí proto, že v lesbické básnířce Sapphě shledává svůj básnický ideal a to tím právě projevuje, že převádí do své materštiny onu píseň, ve které duševní náladu se svojí příbuznou nalézati se domnívá, a že v ní jméno básnického idealu svého propůjčuje svému idealu lásky.

Jméno Lesbie dochází takto samo sebou v básni té svého přirozeného výkladu a báseň, patříme-li na ni s tohoto stanoviska, jest zajisté nade všechny ostatní způsobila, býti tak říkáje úvodem k básním, které ku jménu Lesbie se vztahují. I jest to asi tím pravděpodobnější, čím více — a to jest třetí důvod, proč báseň tu na začátku Lesbických básní kladu — poslední a sice samostatná sloka⁹.

„Otium Catulle, tibi molestum est:
Otio exultas nimiumque gestis.
Otium et reges prius et beatas
Perdidit urbes“

na dobu poukazuje, která tím, že v ní proti předchozím slokám kolísání mezi láskou a povinností se představuje, spíše na počátek poměru milostného se hodí, než na přerušeni lásky, jak mylně Jungclaussen na str. 13. se domnívá. Ovšem jest právě tato sloka místem úrazu, pravá crux philologorum, avšak tuším neprávem. Abych nemusil různé náhledy dopodrobna uváděti, dokládám zde jen Ellisův krátký referat na str. 71.: „Hanc stropham ab aliena manu adiectam Martyni-Laguna, Handius, Sibligius, Jungclaussenus arbitrantur; alius poematis Perrenius, Robotellus, Statius, Teuffelius, Bergkuis, Eduardus a Brunner. ¹⁶⁾ Spengelius pro fragmento habet carminis quod ad Licinium miserit. Schwabius duo carmina metro sapphico conscripta cum exstarent et in unum iam pridem falso coaluissent, a scriba ita credit mutilata fuisse, ut et posteriores prioris carminis *Ille mi par* et priores posterioris carminis strophae errore quodam omitterentur.“

Abych obraz o různých náhledech doplnil, které o této sloce vysloveny, a aby bylo patrno, na jaké zvláštní způsoby vykládání připadáno, zmiňuji se ještě o C. W. Ramlerovi, jenž v překladě (ve Vídni 1803) praví: „Katullus, der seine Liebe nicht so schmachtend auszudrücken pflegt, als in dieser Sapphischen Ode geschieht, kehrt am Ende wieder zu seiner eigenthümlichen Weise zurück. Es ist nicht unwahrscheinlich, dass der Dichter die letzte Strophe, die ganz in seinem Geschmacke geschrieben ist, erst nachher hinzugesetzt hat, *dem Gespötte auszuweichen*,

¹⁶⁾ K témuž náhledu se přidává L. Müller. Sr. úvod str. XX: „13—16 cum plerisque ut alterius carminis particulam separavi.“

einer so liederlich gewordenen Person jemals ein so zärtliches Liebeslied gesungen zu haben.“ Jak Ramler tuto sloku vykládá, abychom hned u ní počali, nepotřebuje věru žádného vyvrácení. Mohlo by se právem namítnouti, že Lesbia tehdy, když Catull píšeň tu péľ, ještě naskrze nebyla onou *darebnou osobou*, nýbrž vznešenou římskou paní, manželkou státníka vysoce váženého, *Q. Metella Celera*, a že tedy Catull, jenž jak známo v pozdější době nesmýšlel tak sentimentálně o podobných případech. prázdné příčiny neměl styděti se za tento poměr milostný; dále by byl musil Catull, kdyby byl dodatečně z této příčiny onu sloku připojil, důsledně podobné přívěsky přičiniti i všem ostatním básním, ve kterých jeho k Lesbii láska způsobem daleko ještě ohnivějším se jeví. A konečně, byl by as Catull účelu svého dosáhl takto, byl by se posměchu vyhnul? Tuším že sotva, ba právě naopak, byl by se takými titěrnými omluvami učinil tím směšnějším. Jest tedy výklad Ramlerův naprosto pochybený. Avšak i domněnky ostatních u R. Ellisa l. c. uvedených učenců — často důmyslně provedené — jsou podle soudu mého bez podstaty. Jaký pak tu důvod pro to, aby se sahalo po tak smělych experimentech? Myslím, že jadrný ani jeden. Bylo by to jen tehdy oprávněno, kdyby závažné vnější nebo vnitřní důvody k tomu vedly. Co však prvých se týče, odporují takovýmito kombinacím; neboť ani v jednom rukopise nelze ni nejmenšího naléztí, co by jakékoli podezření proti pravosti oněch čtyř závěrečných veršů vzbuditi nebo o nepříslušnosti jejich na tomto místě svědčiti mohlo ¹⁷⁾. Není tedy ani náhled dříve zpomenuťých učenců, kteří ve sloce této buď celou samostatnou báseň, nebo díl její tuší, ani *Rosbachův*, že mezi posledním veršem třetí sloky „*lumina nocte*“ a počátkem čtvrté mezeru předpokládá dlužno, ¹⁸⁾ nižádným zevnějším důvodem podporován.

Byly to tedy asi jiné důvody, které poskytly příčiny k oněm smělym hypothesám.

Přede vším by se zde mohlo tvrditi, že v řeckém originale sloky této není, naproti tomu že však jiná se tam nalézá, která zas u Catulla schází (srv. *Bergk*, op. cit. str. 879. a 880.). Avšak právem se táže *Westphal* op. cit. na str. 48.: „což pak musil Catull všechny sloky Sappiny přeložiti? Básník bez toho nepočíná si s básní nsvobodně.“ Námítku tuto, kterou všecku za svou přijímám, stvrzuje netoliko jméno Lesbiino od Catulla samostatně vložené a římskou skrupulositou způsobený přídavek

¹⁷⁾ Sr. kritický apparat k tomuto místu u R. Ellisa str. 71 a u *Baehrensa* str. 41.

¹⁸⁾ *Rosbach* ostatně nevytýká ve své *codicum collatio* (ve Vratislavi 1859) při žádném z rukopisů, jím tam srovnaných (cod. 8236 Fourianus, 7989 Regius I, 7990 Reg. II. 8282 Puteanus a San-Germanensis 1165 — nejlepším to jak známo rukopise Catullové) nižádné mezery.

„*si fas est*“ v 2. verši (jak Westphal praví), nýbrž i celá řada podrobností, v kterých římský básník od svého řeckého vzoru se uchyluje. Neboť nehledě na místa, jako jsou v. 5. 6. *misero quod omnīs eripit sensus mihi* naproti *τό μοι μάν καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐκτόασεν* a jako jsou verš 10.—12. *sonitu suo pte tintinant aures geminae*¹⁹⁾, *teguntur lumina nocte* naproti *ὁ πάτεσσι δ' οὐδ' ἐν ὄρημ', ἐπιρρόμβεισι δ' ἄκουαι*, která nejsou zrovna zcela doslovným překladem, jest i dosti takových odchylek, které poněkud větší samostatnost projevují, mezi nimiž dle mého domnění též některé se nalézají, které i na celé pojímání básně nejsou beze vlivu. Tak neznamená Catull, bychom z prvního druhu příklad uvedli, pouze v naslouchání sladko se smějící Lesbie (*dulce ridentem audit*) blaženou milostnost, nýbrž i v nazírání (*spectat*), avšak tohoto poslednějšího v řeckém originále vůbec není, prvé pak jen potud se naskytuje, pokud básnička se zmiňuje o *sladkém povídání* (*ἄδων φωνεύσας* v. 4.) a *milostném úsměvu* (*γελαισίας ἰμεροῦεν* v. 5.). Slovíčka *πλάσιον*, které tuším na tomto místě neznamená jednoduše *blízkost* (neboť prostorová blízkost s dostatek se vyjadřuje veršem 2. a 3. *ἐναντίος τοι ἰζάνει*), nýbrž spíše blízkost na úplné důvěrnosti se zakládající²⁰⁾, v Catullově básni nenajdeš. I domnívám se, že Catull k takovým proměnám, které na pohled nepatrnými zdáti by se mohly, v skutku však povšimnutí zasluhují, měl příčinu. Catull nebyl tehdež ještě v tom postavení, aby své Lesbii *πλησίον ὑπακούειν* t. j. její důvěrné šepotání slyšeti mohl, vůbec vzájemné její lásky ještě nebyl jist. Mluví-li tedy Jungclaussen na str. 13. o „blouznění básníkově v pocitu *nejplnějši blaženosti*“, přenáší asi situaci, kterou řecký original předpokládá, příliš na Catulla, a nevšímá si při tom, že tento významného a pro postavení jeho velmi charakteristického slova užívá, které přece jen tu „nejplnějši blaženost“ na skromnější míru uvádí; jest to slovíčko *misero* (v. 5.). Nač „*misero mihi*“, když plně blaha požívá, jak Jungclaussen míní? Nevede spíše právě tento přídavek, jehož v řeckém originále ani stopy není, k domněnce, že Catull, jakkoli horoucí láskou ke Clodii planul, přece vzájemnou její láskou jist nebyl? Pojímáme-li tedy smysl oněch prvních tří slok takto — a výklad takový jest asi nejbližší — nemá přechod ke čtvrté sloce nikterak té tvrdosti a nepřirozenosti, jak někteří myslí, patrně nerozumějíce situaci básníkově v prvních třech slokách a proto ve smělé a zcela zby-

¹⁹⁾ Tak čísti dlužno a nikoli *geminā* (*s. Ellisem*), které beze smyslu na nocte by se vztahovalo. Sr. o tom *M. Haupt* observ. crit. v opusc. I. na str. 106, který podivným způsobem ani od *Ellisa* ani od *Baehrensa* uveden není.

²⁰⁾ Sr. *πλησιάζειν* ve významě *viseti na čem, někomu druhem, přítелеm býti*, s ním obcovati Plat. Phaidr. 255 A, id. Lach. 197 D, Theast. 144 A. Sr. *ολ πλησιάζοντες* přívrženci.

tečné domněnky se zaplétající. Přechod ten ještě méně nepřirozeným se viděti bude, vyložíme-li také obsah čtvrté sloky jinak, než se větším dílem děje. Když na př. Döring ²¹⁾ poznamenává ke sloce této: „*gravissimum praeceptum, quod qui sibi cavere volunt ab amoris insania prudenter sequi debent*“, sluší dáti za pravdu Jungclaussenovi, že v takovém pojetí sloky jen dosti planý vtíp nějakého „*sapientis morum magistri*“ shledává; avšak Catull právě ve sloce této nepodává žádné „*gravissimum praeceptum*“ a nejméně již v obecném znění, jak je Döring míti chce a jak i Jungclaussen mlčky tomu dává vida na základě jeho mezi čtvrtou a předchozími slokami mezeru, které překlenouti nelze. Kdyby čtvrtá sloka v pravdě „*gravissimum praeceptum*“ obsahovala, kdyby v pravdě tak povšechný ráz měla, nebylo by ovšem lze proti Jungclaussenovi nic namítnouti. Avšak sloka vztahuje se pouze na Catulla a jest psychologicky zcela odůvodněna. Catullova láska ke Clodii byla jeho jediná a pravá láska, láska, jejíž mocnost a mohutnost že nyní v plné síle na něj doráží, vidí (srv. *carm.* 68., 53. násl. „*cum tantum arderem quantum Trinacria rupes Lymphaque in Oetaces Malia Thermopylis*“); láska ta, obává se, že ho učiní neschopným ku všelikému vážnějšímu studiu, pro které přece hlavně v Římě se zdržoval ²²⁾, a že ho zdrží na dobro od pravého skutečného jeho *negotium*, které dosud celou řadou básní složených v duchu alexandrinských básníků, jakož tehdy v Římě obyčejem bylo ²³⁾, s dostatek osvědčil; ona ho zničí, jako již bez toho láska nejedno neštěstí na světě zavinila (*otium et reges prius et beatas perdidit urbes*). Ozývá se tedy v této sloce *hlas svědomí*, který ho upomíná na povinnost jeho, naproti lásce líčené v předchozích slokách. Básníka tísní neblahé dilemma: na jedné straně *žár nejprudší náruživosti* ho užírá, na druhé straně povinnost ho upomíná nepoddati se tomu *otium*. Catull poslechl, jak následky ukazují, sirenského hlasu lásky a obavy jeho skutečnily se, jeho v pravdě zničila láska.

Pojímáme-li smysl čtvrté sloky takto, shledáváme-li v ní hlas svědomí, který ho varuje *otia*, zahálky, milostného blouznění, jest spojitost myšlenková mezi jednotlivými slokami básně psychologicky odůvodněna aniž třeba s Westphalem (str. 48.) se domnívati, že okolnost, že Clodia ženou jest jiného, v Catullovi takové reflexi vzniknouti dala ²⁴⁾.

²¹⁾ C. Valerii Carmina, annotatione perpetua illustravit F. G. Döring, Altonae 1834 (2. vyd.).

²²⁾ Sr. Schwabe, quaest. Cat. I. na str. 52.

²³⁾ Sr. o římském Alexandrinismu výtečnou rozpravu u Momsena: R. G. III., str. 570 násl. 4. vyd. a u Couata „de l' Alexandrinisme à Rome au septième siècle de la République“ op. cit. str. 128 násl.

²⁴⁾ Vzdýt Římané té doby právě v této věci nešetřili hrubě mravopěstnosti.

Ovšem přes to vše zůstane v přechodě od třetí sloky ke čtvrté přece jakás nucenost, jakási tvrdost, avšak ukazuje se, jak Westphal příhodně podotýká, více v zevnější formě a právě tím přirozeně se vykládá, že čtvrtá sloka jest vlastním plodem básnickovým²⁵⁾, předchozí pak *lesbickému slavíkovi, desáté Muse*, jak Sapfo od básníkův Anthologie nazývána jest²⁶⁾, náleží. Že by Catull slovy *reges* a *beatas urbes* na Ilion a Priamovce byl myslil, jak Westphal soudí, není samo sebou pravdě nepodobno, avšak k celkovému pojmání básně nikoli právě nutno.

Abych však už ukončil své rozjímání o této básni vůbec, myslím, že v zevnějším uspořádání jejím právem s Lachmannem, R. Ellisem a Aem. Baehrensem souhlasiti sluší, kteří k R. Westphalovi se připojujíce čtvrtou sloku za podstatnou část básně považují a to i zevně projevují kladouce ji na rozdíl od ostatních vydavatelů beze všeliké výhrady, s ostatními slokami *in continuo*; zároveň myslím, že z důvodů již dříve uvedených báseň tu na přední místo lesbických písní položití třeba.

Kromě této sporné otázky o chronologii a čtvrté sloce má tato báseň pro filologa i svým 9. veršem zajímavost. Na v. 7.:

*nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi*

následuje bez *verse adonického* u sappické sloky nutného zrovna v. 9. *lingua sed torpet* atd. V rukopisech sice podlé souhlasného tvrzení oněch učenců, kteří výbornější rukopisy srovnávali, mezi oběma verši mezery není (srv. kritický apparat k tomu místu u R. Ellisa a A. Baehrensa²⁷⁾), jest však zcela zjevno, že původně 8. verš býti musil, kterým sl. 2. smyslem i metrem ukončena byla²⁸⁾. Avšak jak asi verš ten zněl?

Konjektur tu učiněných jest náravné množství. Nejstarší z nich zajisté jest čtení „supremi | *Ferre doloris*“ v cod. Putean. u Rossbacha cod. coll. p. 21., patrně přídavek některého vykladače, který as cítil, že verš adonský schází, o smysl však se hrubě nestaral; neboť jaký smysl dala by slova:

²⁵⁾ Sr. též C. O. Müller, *Gesch. d. gr. Lit.* 3. vyd. ve Stuttgartě 1875 str. 299, kde spisovatel v poznámce právem sloku tuto Sapfé odečítá, docela mylně však myslí, že Catull této básni *potupný a posměšný* konec dává.

²⁶⁾ Sr. C. O. Müller op. cit. str. 308 a pozn. 72; *Bernhardy* Gr. Lit. II. §. 109, 4, str. 601 (2. vyd.).

²⁷⁾ Avšak Alex. Guarinus podotýká: „in codice antiquo et manuscripto aderat fenestra loco versus Adonii“ u Lachmanna, 3. vyd. str. 29 a u R. Ellisa str. 70.

²⁸⁾ Poznámku v cod. Reg. I. (u Rossbacha cod. coll. p. 11) druhou rukou učiněnou „*ex industria omissum*“ ovšem jen na účet některého vtipného knihovníka položití dlužno.

„nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est supremi
Ferre doloris?“

Řeckého originalu zajisté před očima neměl, byl zcela spokojen, když verš jakž takž doplnil.

Rovněž tak pochybeny jsou konjektury „suprema | Voce locuta“ v edit. Casaubon. a. 1473 a ve starší vydání obyčejně přijímaná „quod loquor amens“ od Parthenia, Aldin. I. (Venetiis 1503), Guarina, Robortella u Ellisa str. 70. a „voce loquendum“ od Conrada de Allio u Ramlera op. cit. na str. 126. poznamenaná.

Z novějších učenců konjektuje Froehlich „in fauce loquelae,“ Doehring²⁹⁾ „vocis in ore“ a Westphal „Guttura vocis.“

Starší konjektury by bylo třeba i v tom případě zamítnouti, kdyby docela výborné se smyslem souhlasily (v čemž je však nikterak chváliti nemožno), poněvadž právě nejsou než domněnkami bez všelikého základu. Má-li při této a podobných otázkách rozumně si počínáno býti, potřeba bezpečného podkladu. Tento však v našem případě jedině řecký vzor podati může. V něm zcela jistě podáno (sr. kritický apparatus u Bergka, I. I. str. 879.) „φώρας οὐδὲν ἔτ' ἔκει“ poslední slovo sice s variantou ἦκει a ἔκει, což však nám docela stejno jest, poněvadž sloveso u Catulla ve shodě se všemi rukopisy slovy *est super* (= *superest*)³⁰⁾ v. 7. se vyjadřuje. Ježto v lat. básni řeckému *οὐδὲν* odpovídající nihil v. 7. se vyskytá, jest konjektura *vocis* ve verši adonském velmi pravdě podobna a sice tím podobnější, že i následující protiva „lingua sed torpet“ ji podpírá.

Otázka jen se namítá, na kterém místě *vocis* položití slušno? Quantitou svojí v̄o c̄is může zaujati prvé i druhé místo; ve případě prvé ovšem bude doplniti *amphibrachys* aneb *bacchius* (v̄o c̄is — — —), ve druhém daktyl (— — — v̄o c̄is). Na jedné nebo druhé těchto možností zakládají se konjektury *Döringova* (*vocis in ore*) a *Westphalova* (*guttura vocis*).

Co již se týče části, která se má doplniti, tři případy jsou možny: buď může ke genitivu *vocis* aneb k dativu *mi* bližší určení přistoupeni aneb konečně *superest* příslovkovým doplňkem rozšířeno býti. O prvé se pokusil *Č. Bohumil Lenz*³¹⁾, navrhuje *vocis acutae* nebo *vocis anhelae*. Metricky jsou obě konjektury možny, avšak nikoli smyslem. *Acutus* v této a podobně spoji-

²⁹⁾ R. Ellis přičítá ji Heysovi.

³⁰⁾ Sám cod. H. u Ellisa na str. 70. který čte *superni*, má *est*.

³¹⁾ Erkl. Anmerkungen zu der Encyklopaedie der lat. Classiker. 6. díl, Brunšvík 1794 na str. 530.

tosti znamená „ostrý, jemný, vysoký“ a užívá se ho takto za protivu *temného, hlubokého*. Sr. Cic. de orat. I. 59., 251, ab *acutissimo sonu usque ad gravissimum* vztaženo na předešlé *vox*; a týž ibd. III. 57., 216. *Nam voces ut chordae sunt intentae, quae ad quemque tactum respondeant, acuta, gravis, cita tarda* etc.; zde *acutus sonus, acuta vox* docela s naším *discantem, sopranem* souhlasí (Sr. Verg. Geor. III., 94. *hinnitus acutus*). Hor. carm. I. 34., 15. *stridor acutus*; ib. Sat. I. 4., 41. *acutum resonare*. Ve všech těchto spojeních *acutus* znamená výši, ostrost, pronikavost tónu, zvuku, hlasu. Jaký tedy smysl dávají slova: „mně z mého vysokého (neb ostrého, pronikavého) hlasu nic nezbyvá, mně můj vysoký (ostrý, pronikavý) hlas selhává?“

Rovněž tak nepodařeno jest *anhela vox* v tomto spojení. *Anhela vox* sice samo sebou jest docela dobře možno; znamenalo by hlas z udýchaných prsou se vydírající. Na nejvyšším stupni náruživosti pozbývá hlas přirozeného svého spádu tónového a jako prsa udýchaně se zvedají, rovněž tak se stává hlas udýchaným. Avšak ve spojení s *nihil* patrně opak toho by byl označen, co dle *Lenzova* mínění zde vyjádřeno býti má. *Nihil super est vocis anhelae* znamenalo by a nemohlo by nic jiného znamenati než „z mého udýchaného hlasu ničeho nezbyvá t. j. můj udýchaný hlas mi selhává“ — což smyslu toho místa zcela se protíví. Ostatně kdybychom souhlasili s náhledem, který jsme vytkli za prvý možný, slovo *nihil* by nás k tomu nutilo, doplniti je adjektivem, jehož význam jménu *vox* vůbec přísluší, tedy tak zv. epitheton ornans, aneb aspoň takový adjektivný přídavek, který by se hodil ne-li ke jménu *vox* vůbec, tedy zajisté ke *Catulli vox* sám sebou již, aby jsa negován slovem *nihil* poskytl významu situaci přiměřeného a s řeckým textem se srovnávajícího: kteréž oba případy s téží by uskutečnány býti mohly.

Druhého případu, kterým mezera se vyplňuje bližším určícím dativu, pomíjím prozatím a obracím se k tomu, kterýž jsme svrchu za třetí uvedli. *Döringova* a *Westphalova* konjektura podávají skoro týž smysl, avšak v grammatickém vzhledě *Döringova* „*in ore*“ proto vhodnější by se zdála, než *Westphalova* „*gutturē*“, poněvadž lokal — a takový za příčinou slovesa *est super* přijati se musí — *gutturē* bez předl. *in* přece jen velmi zřídka u básníků se vyskytuje a zejména u *Catulla* teprve dokázati by se musil. Byla by tedy z konjunktur, které dosud učiněny byly, *Döringova* „*in ore*“ nejpřípadnější. Avšak oba přídavky, v této spojitosti samy sebou se rozumějíce, nejméně zbytečnými se mi vidí, ba v básnické dikci nepěknými.

Konjektura *Döringova* ostatně odtud vzniknouti mohla, že *Döring* opíral se o řecký text, jak právě dle tehdejšího stavu

kritiky zněl „ὥς γὰρ εἶδω σε, βροχέως με φώνας atd“³²⁾. Patrné považoval βροχέως za genitiv substantiva příbuzného s βρογγος (guttur), jakož ještě sám Hartung (u Bergka appar. crit. ad h. l.) ὥς γὰρ οἰδὼν σ', ἐκ βροχλοιο čte a „e faucibus“ vykládá. Westphal však, jakkoli Bergkiv text na jisto znal (neboť na str. 47. Bergka jmenovitě uvádí), přece v tomto verši buď jiného čtení zdá se že následoval (snad Ahrensova, které „βροχέως με φώνας“ podává a taktéž v βροχέως guttur shledává) anebo konjektoval nehledě na řecký text podlé vzoru předchůdce svého. Avšak βροχέως je v aiolském nářečí, kteréž Sappho užívala, tolik co βραχέως³³⁾. At tedy již βροχέως s Ahrensem k závěti vzhajeme, anebo s Bergkem, čemuž přednost dáváme, ku předvěti, v žádném případě nedojdou konjekтуры jako „in gutture, ore“ v řeckém textu podpory.

Ostatné bylo by příhodné adverbialné doplňky těžko nalézt, poněvadž jednoduché nepoetické superest žádného velikého výběru nepřipouští.

Přecházejí nyní ke případu, jež jsem dříve za druhy uvedl, nevím, že by posud nějaký pokus byl se stal, aby konjektováním nějakého slova, které by dat. mi blíže určovalo, mezera byla vyplněna a takto místo aspoň obyčejné domácí — sit venia verbo — lektuře čtenářů přístupným se stalo. A přece není to nemožno; může se tuším něco takového navrhnutí, co smyslu celého místa by přiměřeno bylo. Taková domněnka a také nic více než domněnka byla by dle mého náhledu amanti: v očích ämanti. Jediné k takové domněnce zřetel míti byli bychom zrovna nuceni, kdybychom na konci 7. verše vyjádřili v řeckém originale se nalézající ἐτ' částici k superest se hodící, třeba částicí jam místo mi, které bez toho nade všelikou pochybnost jisté není.

Carm. II. a III.³⁴⁾

Prvou báseň třeba pro posse (v. 9. a 10.) podlé chronologického pořádku ihned za carm. 51. položit, jakož také ode všech učenců, kteří se zanášeli s chronologií Catullovyh básní, souhlasně přede všechny ostatní Lesbické písně se klade³⁵⁾. Co však se týče následující básně carm. III. na smrt vrahcovu, není v ní žádného znamení, kteréž by nás nutilo, ji s Jungclaussenem (str. 13.) a Couatem (str. 250.) ihned po básni II. položit,

³²⁾ Brunck, anal. I, 55, n. 5; sr. Bergk op. c. str. 879. appar. crit.

³³⁾ Sr. Ahrens, de dialecto dorica, Göttinky 1843 str. 504, Curtius, Grundzüge der gr. Et. (4. vyd. str. 660).

³⁴⁾ Die Baehrensa carm. I. a III., poněvadž nečísluje obyčejně za carm. I. poznačovanou a na Cornelia Nepota se vztahující píseň a ve verších písní II. obyčejně přivěšovaných „Tam gnatum quam ferunt puellae“ atd. ve spojení s carm. XIV^b samostatnou báseň vidí a ji za carm. II. poznačuje.

³⁵⁾ Sr. Schwabe, quaest. Cat. str. 74. a 358, Westphal l. l. str. 49, Couat str. 250.

avšak rovněž tak není příčiny, ji s *Westphalem* (str. 248.) podlé času enkomiu na *Allia* carm. 68^b přiblížiti. O resignaci podobné k té, která je projevna v carm. 68^b a již v ní *Westphal* shledává, není stopy. Poněkud sentimentalní ton, který v carm. III. zavládá, jest jediné látkou samou podmíněn. *Schwabe* (str. 358.) klade je po carm. V. (*Vivamus mea Lesbia* atd.) a carm. VII. (*Quaeris quot mihi basiationes*). Možna jest tato domněnka ovšem, právě jako nejsou nemožny dříve zmíněné, avšak dokázati ji lze zrovna tak málo, jako předešlé; neboť v básni samé není znamení, kteréž by určitější ustanovení doby dovoľovalo. Jen tolik zdá se že s jistotou se domnívati můžeme, že před básní XIII. jest složena; neboť slov XIII., 12. *Veneres Cupidinesque* patrně se vztahem na *Veneres Cupidinesque* básně III. užito, a že pro tón v celé básni vládnoucí a předpokládající smysl pro podobné blouznivé drobnomalby spadá do doby, ve které milostný poměr mezi *Catullem* a *Clodií* ještě pevně a vroucně trval. Každý další pokus, čas složení této básně podrobněji určití, pokládám za marný.

Jako u písne 51., tuhý spor i u písne II. (ad *passerem*) pro konec básně mezi učenci byl veden.

Po v. 10. následují v rukopisech tyto tři verše:

*Tam gratum est mihi quam ferunt puellae
Pernici aureolum fuisse malum,
Quod zonam solvit diu ligatam.*

I povrchní pohled na krásnou píseň mohl by stačiti k přesvědčení, že tyto 3 verše nikterak náležití nemohou ke carm. II. Škodily by vzácné půvabnosti písne úplně; smysl básně se končí silným a velevýznamným přáním:

*Tecum ludere sicut ipsa possem
Et tristis animi levare curas!*

tak harmonicky, že každý doplněk té věty citelnou újmu by činil. A zcela by tomu tak bylo u takového doplňku, jakým jsou dříve uvedené 3 verše, které velmi nelibě se nás dotýkají.

K výkladu těch 3 veršů posud o dvojí cestu se pokoušeno. *Ramler* považuje v 1—10 za předvěti a radí k tomu závěti: „*Tam gratum mihi . . . ligatam*;“ v 7. poznámce pak hledí smysl vyložití takto: „Místo aby řekl: *to by mi bylo teď velevpříjemno*, nebyl by básník řekl: *to by mi bylo tak příjemno, jako oně běhounce zlaté jablko bylo*, kdyby tím nebyl na zvláštní okolnost směřoval. Snad odeslal *Lesbii* se svými básněmi spolu dar, na němž *Atalante* a *Hippomenes* zobrazení byli, ať už to bylo vyšíváno či malováno, řezáno či tesáno.“ Domněnka *Ramlerova*, abychom se předně té věci dotkli, že *Catull* se svými básněmi zároveň milence odeslal dar, na kterém závodění *Atalanty* a *Hippomeny* v jízdě zobrazeno bylo, jest jen libovolná,

na ničem se nezakládající hypotese, nad to zcela zbytečná, poněvadž u vzdělané Římanky — a takou dle všech zpráv Clodia byla — zejména za času římského alexandrinismu, kde známosti mythologické k dobrým způsobům patřily, právem tolik vzdělání mythologického předpokládati dlužno, aby básník onu náražku na známý mythus též bez posláni daru takového do své básně vpléstí mohl; i nemusil se zajisté obávat, že se neporozumí jeho slovům. Vždyť Římanům té doby mnohem nesnadnější a odlehlejší věci podávány bez obavy, že jim neporozumějí (srv. Cat. Attis carm. 63, carm. 64, 66 a j.).

Avšak nehledě na libovольnost této domněnky nutno celému výkladu *Ramlerovu* vytknouti, že v příčině i slovní i věcné jest nepřiměřený. Nebo u slova *gratum* (*Ramler* čte *Tam gratum mihi* atd.) následkem předchozího *possem* ellipsou *esset* bychom musili si pomáhati, která netoliko mezi nedovolené se počítá, nýbrž zde i proto dopuštěna býti nesmí, že ve všech rukopisech ne *gratum*, nýbrž *gratum est* psáno. A co se věcné stránky týká, jest onen výklad proto nemístný, že by takové porovnání nejspíše bylo. Či byla by věta takováto: „Kdybych mohl s tebou vrabčíku, si pohrávati a svůj zármutek tíšiti, bylo by mi to tak příjemno, jako Atalantě byla zlatá jablka, která Hippomenes při závodění upouštěl a kteráž Atalante tak dychtivě zdvíhala, čímž právě přemožena jsouc chotí jeho státi se musila“ — byla by, pravíme, taková věta básníka vůbec a Catulla zvláště důstojna? Kde je, právem se tázati možno, mezi postavením Catullovým a přemožením Atalantiny obdoba jaká, která by pak také dovolovala hádati na podobnost příjemných pocitův u obou? Catull se rozplývá v záru milostném, touží po vzájemné lásce milenky, Atalante však vzpírá se všemi silami proti tomu, aby náležela muži nějakému vůbec, byť to i byl Hippomenes. Tu hodí Hippomenes z rady Afrodítiny ona tři zlatá jablka na zem, Atalante sehne se po nich a takto přemožena byvší stane se Hippomenovou manželkou. U Atalanty byla to tedy pouhá chtivost zlata, která ji po jablkách sáhnouti pudila, a *gratum* jest pocit příjemnosti, nastalý po jejím ukojení. A u Catulla? Catull byl by blažen, kdyby s mileniným ptáčkem mohl si hráti. Jest tedy jaká podoba mezi *gratum* Atalanty a případnou blažeností Catullovou?

Druhý pokus hájiti ty tři verše za náležitě k písni II., zakládá se v tom, že se uznala mezera mezi nimi a desátým veršem. V nejlepších rukopisech Catullových cod. *G* (*Sangermanensis*) a *O* (*Oxonienensis*) není žádné mezery na řečeném místě³⁶). Avšak K. Lachmann připojuje k tomu místu tuto poznámku *Alex. Guarina*: „Post hoc carmen in codice antiquissimo et manu scripto ingens sequitur fragmentum“ a dotvrzuje ji výro-

³⁶) Sr. *Baehrens* app. crit. ad h. l.

kem *Perreiovým*: „In v. c. *spatium* est hic longum, post quod sequitur *Tam gratum mihi* etc.“ Z této příčiny Stachmann stanoví „*intervallum unius* versus;“ taktéž Haupt a Froehner (Phil. XIV., 575.). R. Ellis souhlasí s nimi, avšak přidává: „quamquam si Guarino credimus, non unus tantum versus videtur excidisse,“ a zároveň myslí, že, je-li ono *est* u *gratum est* správně, ve verši scházejícím asi stál infinitiv nějakého verba.

Avšak ani s tímto prostředkem palliativním toto místo dle mého úsudku pro carm. II. zachovati nelze. Infinitiv od Ellisa předpokládaný přece by, má-li báseň jednotný psychologický ráz svůj zachovati, obsahovati měl myšlenku výroku *cum passere ludere a tristis animi levare curas* nepřilíš cizí a pak máme před sebou touž obtíž, kterou jsme vložili dříve. A v pravdě, *Ellisův* výklad nerozeznává se přes to, že dle něho verza se předpokládá, od Ramlerova. „Sed id est *nexus*,“ praví, „versuum, ut disiungi nequeant. Sensus videtur esse, Nihil mihi potest esse iucundius quam cum passere ludere Lesbiae; neque enim gratiosa Atalantae poma erant propter quae fecit id quod facere volebat, virgo esse desiit.“ Dejme tomu, že se nalézala ve verši, kterýž dle té domněnky zanikl, slova hodící se smyslem svým k následujícímu „*Tam gratum*“ atd.: což pak by tím odstraněna byla propast trvajíc mezi nimi a prvním dílem básně? Myslím, abych to zkrátka řekl, že tři verše „*Tam gratum atd. . . . ligatam*“ nižádným způsobem nemohou býti částí básně II. a připojují se proto z plného přesvědčení k těm, kteří je úplně oddělují od ní (písně II.) jakožto k ní nenáležící, *Froehlichovi*, *Pleitnerovi*, *Klotzovi*, *Schwabovi*, *Rossbachovi*, *Westphalovi* a *Baehrensovi*. Nastává teď, jen otázka, co počítí s verši, nepatří-li k básni, ku které se v rukopisech přidávají? Na snadě jest ovšem odpověď, že verše ty k jiné básni patřiti musí; ale nesnadnější jest odpověď, tážeme-li se dále, ku které tedy básni náleží? Dvojím způsobem odpověděno na tuto otázku: Někteří ty tři verše pokládají za část básně posud zachované (*Froehlich*, *Pleitner*, *Klotz*, *Schwabe* a *Baehrens*), jiní za zlomek básně Catullovy, jejíž počátek se ztratil (*Rossbach*). Prvá hypotese pak má zastance dvojího směru: *Froehlich*³⁷⁾ spojuje tyto tři verše s carm. XXXVIII., 8.; *Pleitner*³⁸⁾ naproti tomu, *Klotz*³⁹⁾, *Schwabe*⁴⁰⁾ a *Baehrens* je spojují jako dodatek s básní obyčejně za carm. XIV^b poznačovanou.

Podlé *Froehlicha* byla by tedy celá báseň zněla takto:

³⁷⁾ Vorschläge zur Berichtigung des Textes v Gedenkschriften der Münchener Akademie V, part. III. p. p. 293—275 u Ellisa str. 6.

³⁸⁾ Catullovy písně svatební kriticky rozebrány 1858 u Baehrensa appar. crit. str. 6.

³⁹⁾ Emendationes Catullianae v Lipsku 1859 str. XIV.

⁴⁰⁾ *Quaest. Catull.* str. 297.

Malest, Cornifici, tuo Catullo
 Malest, me hercule, et (est) laboriose,
 Et magis magis in dies et horas.
 Quem tu, quod minimum facillimum quest
 Qua volatus es allocutione?
 Irascor tibi, sic meos amores?
 Paulum quod lubet allocutionis
 Maestius lacrimis Simonideis:
 Jam gratum mihi quam ferunt puellae atd.

Domněnka *Froehlichova* ani se neopírá o zevnější důvody ani schváliti se nemůže ze vnitřních. Co prvých se dotýče, následuje ve *V* (tak označuje Baehrens souhlas rukopisů *G* a *O*) na poslední verš písně XXXVIII „*Maestius lacrimis Simonideis*“ ihned beze všeliké přerývky 1. verš písně XXXIX „*Egnatius, quod candidos habet dentes*“; taktéž v ostatních rukopisech nelze nic podezřelého nalézt, co by na mezeru po básni XXXVIII hádati dovolovalo.

Avšak rovněž tak nedovoluje smysl básně XXXVIII ony tři verše přivésiti. Píseň XXXVIII, jak známo, považována jest a to plným právem za jednu z posledních básní Catullových, nedlouho před jeho smrtí složenou. Zjistě aspoň poukazuje na delší tělesnou chorobu a svědčí o stísnění duše, ve kterém básník velice potřebuje útěchy přítelovy. Hodilo by se k takovému stavu, k těmto steskům, které jakoby smrt z prsou byla vyrvala (Sr. píseň XLIV. do téhož času spadající), porovnání s onou řeckou Brunhildou, arkadskou závodní běhounkou? Jaká pak tu podoba mezi tím *gratum*, jehož by chřadnoucímu a sklíčenému Catullovi těšící slovo přátelské poskytlo, a tím, jež pocítla silou kypící, pyšná, mužovzdorná Atalante zlatá jablka zdvíhající?

Doplněk oněch tří veršů k básni II jest tedy dle našeho mínění nanejvýš nepříhodný, avšak k situaci, jakou *carm. XXXVIII* předpokládá, mohl by se zdáti ještě nepříhodnějším.

Froehlich také, pokud já vím, žádných přívrženců své hypotese nezískal.

Plně za to pozornosti zasluhuje druhá již dříve zmíněná kombinace již z té příčiny, že výteční a o Catulla velezasloužení učenci jako *Schwabe* a *Baehrens* k ní se přidali.

Podle nich zněla by báseň:

*Si qui forte mearum ineptiarum
 Lectores eritis manusque vestras
 Non horrebitis ammovere nobis:
 Tam gratum atd.*

O zevnějším vřazení básně jen potud různá jsou domnění, že ji *Pleitner* a *Klotz* před *carm. II. (ad passerem)*, tedy přímo za „věnování“ kladou, kdežto *Baehrens* ji na obyčejném místě po písni II (*ad passerem*; u něho *carm. I*) ponechává.

Pro první místo ovšem by se uvésti mohlo, že tím báseň tak říká druhou úvodní básní, jakousi předmlouvou se stává, určenou k získání přízně čtenářovy⁴¹⁾ a že proto by se k písni I obsahem podobné přiřaditi měla. Avšak proti tomu pořádku právem uvésti se může, že verše: *Tam gratum* atd.¹ ve všech rukopisech po básni II se vyskytují a my přece oprávněni nejsme zcela libovolně přestavovati básně, zejména poněvadž Catull, jak Westphal na str. 1. násl. patrně dokázal, básně dle jistého principu seřaďoval a sice v prvním díle (carm. I—LX) dle principu změny, ježto básně smyslem k sobě patřící různorodými se rozpojují; srv. carm. V a VII.; poslední je patrně odpověď na otázku v básni V. položenou. Viz obšírný výklad toho místa u Westphala l. 1. str. 3 násl.⁴²⁾ Jest tedy jisto, že i mezi oběma obsahem příbuznými písněmi II (*ad passerem*) a III (*ad passeris mortem*) ještě jedna různorodá byla, jakož tomu jest i u ostatních. Poněvadž se pak verše tyto: „*Tam gratum . . . ligatam*,“ které nikterak nenáleží k básni II., před písni III. nalézají, tedy jest zcela patrné, že báseň, k níž ony tři verše náležejí, mezi oběma písněmi na vrabce Lesbiina své místo měla.

Zbývá teď ještě jen, abychom promluvíli o spojení básně XIV^b a oněmi třemi verši v jedinou báseň.

Aby báseň XIV^b po II. se položila, tomu nasvědčuje především právě zpomenuť princip seřaďování básní Catullovyh. Po carm. I. (*Quoi donum* atd.), které jest věnováním Corneliovi (podle nových domněnek ne tak příznivci, jako spíše nakladateli Catullovyh básní) zcela příhodně by následovala báseň podobného povšechného jaksi předmluvového obsahu jsouc od první oddělena písni různorodou i neváhal bych souhlasiti s *Pleitnerem*, *Klotzem*, *Schwabem* a *Baehrensem*, kdybych některé pochyby, jež se mi neustále namanují, překonati dovedl. Mne aspoň toto spojení ani věcně ani v příčině grammatické neuspokojuje. Po *eritis* a *horrebitis* bylo by zajisté příhodné „*gratum erit*,“ zejména když ve předvěti vyslovený a na budoucnost poukazující obsah ještě slovíčkem *forte* za něco nejistého, neurčitého se označuje. I o spojitosti myšlenkové zdá se mi, že závěti „*Tam gratum* atd.“ ku předvěti nehrubě se hodí, poněvadž mezi

⁴¹⁾ *Schwabe*, op. cit. str. 96.

⁴²⁾ Proč Catull právě takový princip volil, o té věci příčině nemohu se shodovati s Westphalem. Shledává v takovém seřadění básně „choutku, podivnátku skladatele, který při těchto *nugae*, jak básně ve věnování Corneliovi svědčícím jmenuje, i tu, kde je sebrané obecenstvu předkládá, onoho *nugari* zanechati nemůže.“ Jest to ovšem *nugari*, básně takto seřaditi, avšak ne poslé z podivnátky skladatelovy, nýbrž Catull zdá se že v tom následoval svých Alexandrinských vzorů, poněvadž právě Alexandrinští básníci v takových zevnějších ješitnostech (zpomínám jen na zevnější formu některých jejich básní, v podobě hvězdy atd.) si libovali.

oběma nemohu náležitou spojitost příčinnou shledati. Tři verše, o které tu jde, podlé mého mínění jen tehdy by se pokládati mohly za náležité k písni XIV^b, kdyby se uznala mezi oběma mezera a kdyby se předpokládalo, že tu byly verše, kterými přechod od první části básně k závěru jejímu grammaticky i věcně byl umožněn.

Z té příčiny nepokládám posud otázku tu za vyřízenou, avšak zdá se mi, že hypotese *Rossbachova*, kterýž verše „*Tam gratum* atd.“ za zlomek básně pokládá, jejíž počátek se ztratil, jest pravdě nejjpodobnější.

V Z á h ř e b ě, 16. května 1876.

Fr. Maixner,
professor klassické filologie
na universitě záhřebské.

O daktylu trojdobém a jeho významu v lyrickém básnictví řeckém.

Od dr. Edv. Kastnera.

Jakož básnictví epické dříve nabylo v dějinách písemnictví řeckého platnosti literární, než lyrické, které mnohem později v literaturu bylo uvedeno: tak i ten druh rhythmů, jenž s řeckými básněmi epickými po všechny časy nerozlučitelným byl, dříve v literatuře básnické významu se domohl, než jiný, jenž navždy výhradným zůstal majetkem básnictví lyrického. Onen jest tak zvané *γένος ἴσον* či *γένος ποδικὸν ἐν λόγῳ ἴσῳ*, zejména stopa jeho arsi se počínající a od dávných časů *δάκτυλος* zvaná, tento pak *γένος διπλάσιον* či *γένος ποδικὸν ἐν λόγῳ διπλασίῳ*, jež dvojím taktem, třísmičkovým a tříčtvrtiním se řídíc obsahuje jednak *γένος λαμβικόν* se stopami *τροχαῖος* a *λαμβός* zvanými, jednak *γένος ἰωνικόν*, k němuž stopy *ἰωνικός ἀπὸ μείζονος* a *ἀπ' ἐλάσσονος* patří. I ačkoli netvrdíme, že právě podotčený vnější důvod, totiž dřívější zdokonalení básnictví epického a rhythmů jeho úplně dostačuje, aby jim o starším původu epického básnictví i rhythmů daktylického s jistotou rozhodnouti se dalo, přece za velmi vážnou máme tu věc, že již původcové nejstarších částí zpěvů homerických s daktylem mistrně zacházeli, kdežto užívání stop *γένους διπλασίου* (ke stopám *γένους ἡμιολίου* těchto mnohem pozdějším a jen poskovrnou užívaným ani nehledíc) nemůžeme stopovati dále než k Archilochovi, jemuž staří výslovně uvedení tohoto rhythmů v literaturu básnickou, či, jak obyčejně se vyjadřují, „vynalezení“ jeho

připisují, což důkazem jest, že ani jim starší památky toho druhu známy nebyly.

Pátrá-li pak se po příčině, proč daktyl k básním epickým, stopy pak *γένους διπλασίου* k lyrickým zvláště případnými byly a proč tento druh rhythmů později než onen v básnictví byl uveden: sezná se, že nestalo se tak pouhou náhodou jakousi, nýbrž že věc ta s podstatou a rytmem stop těchto úzce souvisí. Neboť daktyl jest stopou *γένους ἴσου* a základní jeho vlastnost tedy ta, že arsis rozměrem časovým úplně thesi se rovná, poněvadž sudý počet dob jeho tak souměrně mezi arsi a thesi rozdělen jest, že ani tato ani ona nepřevládá, čímž pathetický důraz arse stejnodobou atonií these nejen zmírněn, nýbrž úplně utlumen jest. Ježto pak mimo to stopa tato počíná slabikou důraz mající a to dvojdobou, čímž jakési zvláštní ráznosti a vážnosti nabývá: hodila se pro tyto tři z podstaty jeho plynoucí vlastnosti, souměrnost, ráznost a vážnost, o níž staří výslovně se zmiňují, nad jiné ke klidnému, souměrnému a vážnému, spolu však ráznému líčení dějů ¹⁾, kteréž z týchž právě příčin dříve se dalo vpraviti v těsný oděv pravidelného rhythmů, než básnictví lyrické. Neboť jmenované vlastnosti jsou základním rázem básnictví epického a každý snadno pochopí rozdíl mezi epickou klidností a lyrickým pathosem, epickou vážností a lyrickou hravostí, epickou rázností a lyrickou něžností. Veškery tyto hlavní vlastnosti básnictví epického má v sobě daktyl plnou měrou, nikoliv pak, jak by se snad dle zevnějšího tvaru souditi dalo, jeho *ποὺς ἀντίστροφος* (jak staří rhythmikovové se vyjadřují), totiž anapaest; neboť tento jedině pravidelností svou daktylu se rovná, pro kterou ovšem se dobře užiti mohlo stopy té k písním při pochodu zpívaným (v prosodiích, embateriích a písních pochodních v tragoedii), ale jinak, začínaje krátkou thesí a stoupaje v důrazu svém až do dvoudobé arse stává se velmi pathetickým, jako veškeré stopy thesí počínající, což dobře podotýká Aristeides Quint. de mus. p. 97. slovy: „οἱ δὲ ἀπὸ ἄρσεων ²⁾ τῇ φωνῇ τὴν κρούσιν ἐπιφέρουντες τεταραγμένοι.“ Proto hodil se anapaest též velmi dobře k nářkům, a tím utvořil se v tragoedii zvláštní, nemalou volnosti v stavbě rhythmické od

¹⁾ Srovnej výroky Aristot. rhet. 3, 8: „τῶν δὲ ἑνθμῶν ὁ μὲν ἡρώως σεμνὸς καὶ λευκιπῆς ἀφρονίας δεόμενος.“ Demetr. de interpret. 42: „ὁ μὲν ἡρώως σεμνὸς καὶ οὐ λογικὸς, ἀλλ' ἡχώδης.“ Dion. Hal. de comp. verb. 17. Aristot. poet. 4.

²⁾ Slova ἄρσις užívá zde Aristeides jako Aristoxenos a všickni starší rhythmikovové ve smyslu části taktu důrazu nemající. Neboť, jelikož takt původně nohou se dával (odtud *βαίνειν* = dávat takt), značila *θεῖσις ποδὸς* slabiku důraznou, *ἄρσις ποδὸς* slabiku bezdůraznou. Teprv pozdější zvláště římská metriková význam slov těch převrátili na zvednutí a klesnutí *hlasu* pomýšlejíce. Toto převrácené názvosloví v dobách novějších tak se rozšířilo, že sami jeho se přidržíme, abychom nedorozuměním se vyhnuli.

původních a přesných se lišící druh anapaestů, jež Westphal, Metrik II. str. 423. slovem „Klaganapaeste“ pojmenoval.

Z toho, co o daktylu a anapaestu právě řečeno, lze již předem za to mti, i že vážnost daktylu epického nedovoluje tomu, aby dlouhá arsis ve dvě krátké slabiky se rozvedla ¹⁾, i že anapaest pro velikou souměrnost svou do chorických s tancem spojených písní jak v básnictví lyrickém tak dramatickém (zde *στάσιμα* zvaných) se nehodí, jak výslovně tvrdí Aristoteles: poet. kap. 12., právě že *στάσιμον* jest zpěv choru *ἄνευ ἀναπαίστου*. Dle výroku toho není tedy ve stasimech místa pro anapaest; avšak ani daktyl, o němž jsme svrchu mluvili, pro svůj příliš klidný, vážný a odměřený ráz není valně příhodný k označení toho naladění mysli, jaké v básnictví lyrickém a dramatickém převládá.

Básnictví lyrické, zvláště melické (neboť elegické jest i rázem i formou jaksi na rozhraní mezi epickým a lyrickým, k čemuž i složení jeho poukazuje), básnictví to subjektivního naladění mysli vyžaduje zcela jiného měření rhythmického, než básnictví epické. Rhythmus, jehož dotud v básnictví epickém jedině se užívalo, nehodil se k vyjádření a označení z klidu vyrušených citů v básnictví lyrickém líčených, jsa příliš klidný a pravidelný; básnictví lyrické zajisté si naopak libuje v jakési pravidelné nepravidelnosti, která v *γένος διπλάσιον* se jeví tím, že pathetickému dvojdobému iktu arse pouze jedna a to jednodobá atonie these se opírá, tak že důraz arsi vyjádřený své platnosti nepozbývá, čímž každá stopa tohoto druhu rhythmického k označení pathetického rozpoložení mysli nad jiné příhodnou se stává. Tento ráz stop *γένους διπλάσιον* velmi vhodně vykládá Aristeid. de mus. str. 97.: „οἱ μὲν ἐν ἴσῳ λόγῳ τεταγμένοι δι' ὁμαλότητα χαριέστεροι · οἱ δ' ἐν ἐπιμορίῳ διὰ τὸ ναντίον κεκμημένοι · μέσοι δὲ οἱ ἐν τῷ διπλασίονι, ἀνωμαλίας μὲν διὰ τὴν ἀνισότητα μετεληφότες, ὁμαλότητος δὲ διὰ τὸ τῶν ὁυθμῶν ἀκέραιον καὶ τοῦ λόγου τὸ ἀπηρισμένον.“ Nepravidelnost tato zakládá se hlavně na převaze arse nad thesí, čímž i jaksi převaha pathosu v mysli z klidu vyrušené nad okamžiky klidnými vhodně se naznačuje. Zajisté již v básnictví elegickém, jak jsme svrchu podotkli, a to v tak zvaném pentametru tuto snahu po vyniknutí arse nad thesí, pathosu nad atonií pozorovati lze; neboť kdežto v hexametru epickém dvanácti dobám důraz majícím stejný počet dob bezdůrazných na odpor se

¹⁾ Mylný jest náhled Hermannův (Epitome §. 299), že epos obsahuje daktyly kyklické, jelikož prý daktyl v básních epických nikdy se nerozvádí. Neboť příčinu toho nelze hledati v rhythmické platnosti ale všeobecném rázu daktylu epického. Ano právě daktyl kyklický častěji, ovšem způsobem zvláštním, jak později dokážeme, se rozvádí. Podivno tedy, že Hermann naopak zase právě tam, kde kyklické daktyly jsou, čtyřdobou míru jich hájil.

staví ¹⁾, v pentamtru, vlastně dikatalektickém hexamtru pouze osm dob bezdůrazných šestnácti dobám důraz majícím se opírá (— — — | — — — | — || — — — | — — — | —), čímž poměr arse k thesi jest 16 : 8 t. j. 2 : 1, tedy týž, jako ve stopách *γένους διπλασίου*, pročež i pentamter k užívání lyrickému případným se stal.

Avšak takováto jednostranná a pouze místní převaha arse nad thesí, jaká se v elegickém distichu, vlastně jen v pentamtru jeví, nedostačovala pro básnictví melické, jehož ráz a povaha vyžaduje, aby tato převaha a jí způsobená jakási nestejnomyšlnost v každém verši, v každé stopě a veskrz stejnoměrně se jevila, podobně jako i pathos citů vzbouřených stoupajíc a klešajíc bez přestání v rychlém sledu nad klidné momenty vyniká a jim v následujícím okamžiku opět poněkud ustupuje. Proto utvořily a uvedly se v básnictví lyrické stopy *γένους διπλασίου*, kteréž se stopami *γένους ἴσου* po celém téměř oboru básnictví vůbec se rozšířily, poněvadž stopy *γένους ἡμιολίου* teprv později a poměrně jen k nepatrné platnosti přišly.

Stopy *γένους διπλασίου*, jež v takt třfosmičkový spadají, mají dle toho, co svrchu řečeno, tu vlastnost, že lichý počet jejich dob nesouměrně ve dvě jest rozdělen, poněvadž arsis dvě, thesis jen jednu dobu obsahuje, a z této nesouměrnosti lze si vysvětliti jich kvapnost, lehkost a jakousi nestálost. Z té příčiny užíváno jich hlavně k tanci, jak slovo *χορεῖος* — jehož význam ovšem poněkud sporný jest — naznačuje; proto i trojdobá stopa druhu tohoto arsis začínající nazvána byla slovem *τροχαῖος*; konečně užívali z týchž důvodů básníci dramatičtí, zvláště Euripides, trochaických tetrametrů hlavně k naznačení rychlého pochodu, útěku, pronásledování a j., tak že se v básnictví dramatickém stal trochaický tetrameter rhythmem pochodu kvapného tou měrou, jako anapaest volného (Schol. k Arist. Acharn. v. 204.). Proto i Aristoteles na místě svrchu již uvedeném praví, že stasimon jest zpěv choru bez anapaestu a trochaického tetrametru. Ovšem že zhusta trochaeus na sudých a iambus na lichých mí-

¹⁾ Že epický hexameter není, jak staří soudí, katalektický, nýbrž akatalektický se staženou stopou poslední, soudili jsme shora již z jeho klidného rázu, ač i jiné důvody náhled tento podporují. Činí zajisté v epickém daktylu obě krátké slabiky nerozlučnou a jedinou thesí, a jelikož *κατάληξις* jest jaksi pohlčení these od předcházející arse, nelze katalexi tu vyjádřiti jinak než slabikou čtyřdobou (—). Neboť jednak nelze naléztí příklad pro katalexi pouhé polovice these, jednak svědčí o pravosti náhledu našeho katalexis odpovídajících stop anapaestických, kde žádná katalexis *εἰς δύο συλλαβὰς* býti nemůže, nýbrž vždy jest anapaest buď akatalektický aneb katalektický *εἰς συλλαβήν* jako v paroimiaku. Proto máme za to, že původní tvar šesté stopy v hexamtru byl spondeus, jenž volností poslední slabiky nezřídka v trochaeus se změnil, nikoli naopak, jak staří se domnívali.

stech ve spondeus trojdobý se měnil, ale to stávalo se hlavně z té příčiny, aby přílišná kvapnost a nestálost stop těchto, která by vážnému vyvíjení se děje tragického na úkor byla, se zmírnila. Protož i dramatikové a lyrikové libující si ve vážném rytmu slohu hesychastického mírní kvapnost tuto v systémech trochaických a episynthetech daktylotrochaických pravidelným prodlužováním trochaeu na místech sudých ve spondeus a tvoří tak zvané epitrity a daktyloepitrity, kterýmžto metrem více chorů Aischylových a největší část vítězných zpěvů Pindarových jest složena.

Z toho, co dosud vyloženo, jde na jevo, že básnictví epické na *γένος ἴσον*, vlastně jen na stopu druhu toho, jež arsi začíná, lyrické pak na stopy *γένος διαπλασίον* odkázáno bylo, a z *γένος ἴσον* jen anapaest a to jen v určitých případech, nikoli všeobecně, si přisvojilo. Avšak při tak skrovných prostředcích metrických nemohlo by básnictví lyrické přes všechny možné a u stop *γένος διαπλασίον* velmi časté způsoby změny, jako jsou rozličné druhy katalexe, ubrániti se jednotvárnosti, která by při veliké rozmanitosti látky a líčení, která v básnictví lyrickém se jeví, mnohem větší závadou byla, než v básnictví epickém, jehož látky i líčení časem více méně stereotypními se staly. Proto přestalo klidné epos na pouhém daktylu a dosáhlo změny jen uprostřed jediného verše střídáním se iktu, ale čilé a svěží básnictví lyrické musilo jinak si vésti, aby jednotvárnosti se vyhnulo. To stalo se uvedením daktylu dotud výhradně k básnictví epickému patřícího do lyriky a úzkým spojením jeho s lyrickým trochaem, po případě i, jestliže tak zvanou anakrusi po náhledu starých rytmiků do stopy večteme, spojením anapaestu s iambem. Toto seřazení stávalo se čím dále tím užším; počalo spojováním řad druhu jednoho s řadami druhého v tak zvaných episynthetech a skončilo těsným sloučením stop obou druhů v tak zvané řady logaoedické. S prvním potkáváme se již u Archilocha, s druhým teprv u Alkmana.

Při tomto spojení stop druhů rozdílných jest velmi důležitá otázka, jakým způsobem se státi mohlo a jak se v skutek uvedlo. K otázce prvé můžeme odpověděti hledíce k základním naukám rhythmickým, k druhé přihlížejíce k svědectvím rytmiků starých. Neboť zřejmo jest, že spojení to pouhým položením stop obou druhů vedle sebe beze vší změny rhythmické jednoho neb druhého státi se nemohlo; někdejší mínění Hermannovo, že antická rhythmika taktu vůbec neznala, v ničem se rozpadá z důvodů i vnitřních i vnějších. Není zajisté takt ničím jiným, než pouze grafickým označením rhythmů a že již staří si toho vědomi byli, svědčí zřejmé zprávy jejich. Z té příčiny později i Hermann sám od dřívějšího mínění svého ustoupil; neboť v „Jahn's neue Jhrb. 1837. str. 378. nsl. mluvě o strofách daktyloepitritických připouští rhythmickou shodu daktylu s trochaem v tomto případě, ač se o způsobě, jakým by se to státi mohlo,

určitěji / nevyjadřuje. Než právě otázka, jakou měrou shody té se docílilo, jest nejdůležitější. Staří rhythmikovové, pokud aspoň ze skrovných zbytků spisů jejich souditi můžeme, nikdy se o věci té důkladně nevyjádřili a tím méně metrikové, kteří mnohem povrchněji si počínali, tak že celkem as jen dvě neb tři skrovné zprávy k věci patřící uvést lze. Zprávy tyto poučují nás, jakým způsobem shoda asi se stala; základové pak rhythmiky učí, že státi se to mohlo způsobem dvojm :

a) buď trochaeus rhythmicky rovnal se čtyřdobému daktylu a stav se stopou čtyřdobou řídil se taktem dvoučtvrtním;

b) buď daktyl rhythmicky rovnal se trojdobému trochaeu a stav se stopou trojdobou řídil se taktem tříosmičkovým.

Poněvadž v rhythmice moderní z příčin, jež dobře naznačil Christ Metr. str. 50. §. 68. a Westphal Metr. I. str. 536. i tento i onen druh změny se přihází, třeba zření míti k tomu, zda v rhythmice antické podobně se dělo, tedy zda shoda rhythmická mezi stopami *γένους ἴσου* a mezi trochaeem a iambem povstala způsobem prým či druhým, či snad po případě obojím. Každý z těchto tří náhledů má své zastance; první hájí Voss, Lehrs, Meiners, kteří trochaeus s daktyly spojený vždy čtyřdobně měří; druhý Apel, Caesar a jiní, již míru jeho trojdobou schvalují; třetí Westphal a Christ, kteří ve strofách daktyloepitritických míru čtyřdobou, všude jinde pak trojdobou připouštějí.

Ti, kteří trochaeus čtyřdobně, tedy dle taktu dvoučtvrtního měří, činí to dvojm způsobem, jedni naznačujíce rhythmickou platnost slabik poměrem 3 : 1 (Voss, Lehrs, Meiners, Christ str. 587.), jiní poměrem $\frac{2}{3}$: $\frac{1}{3}$ (Westphal).

Měření prvé 3 : 1 za mylné považujeme; neboť :

a) Veškeři staří metrikové i rhythmikové čítají trochaeus do *γένους διπλάσιον*, ale stopa 3 : 1 nepatří ani do *γένους ἴσου* ani do *διπλάσιον* ani do *ἡμιόλιον*, tedy do žádného ze tří, které staří a na slovo vzatí znalcové hudby za jedině druhy stop uvádějí (Plato Rep. III., 400 A; Aristot. Rhet. III., 8; Aristox. p. 302; Aristeid. A, 35; Schol. ad Hephaist 124), nýbrž do jakéhosi *γένους τριπλάσιον*, o němž jen pozdější metrikové (Porphyr. ad Ptol. 255, Psellos §. 9) mimochodem a to ne bez jakési obezřelosti se zmiňují, nechtějíce za pravost náhledu ručiti. Neboť podotýkají výslovně, že toto „od některých jmenované“ *γένους τριπλάσιον* není prý *εὐφρές*, . že vyskytuje se jen zřídka a že nepřipouští *συνεχῆ ἑυθυμοποίηαν*. Než která stopa jest ladnější, která častěji se vyskytuje a které více souvisle se užívá než trochaeus jak pouhého tak s daktyly smíšeného? Z toho, jakož i že žádný ze starých metriků, kteří o *γένους τριπλάσιον* se zmiňují, ani zevrubnějšího vysvětlení ani vůbec jakých příkladů stopy této nepodává, i poněvadž vždy s *γένους ἐπίτριτον* spojeno jsouc se uvádí: lze souditi, že slovem tím chtěli pojmenovati jakousi stopu tvaru $\cup - \cup$, což by ovšem nové svědectví

vydávalo o mechanickém si počínání metriků, jež také z mnohých jiných případů dostatečně jest známo. Kde staří metrikové tuto domnělou stopu hledali, s jistotou určití nelze: Westphal (I. str. 616.) domnívá se, že ve stopě *ἰωνικός ἀνακλώμενος* zvané; jinak Christ §. 70. str. 52. Na jakousi stopu trochaickou 3 : 1 nepomýšleli ani ti, kteří *γένος τριπλάσιον* uznávali; neboť v antické rhythmicke bez výjimky platí pravidlo (Aristeid. de mus. p. 37.): *τροχαῖος ἐκ διπλασίου θέσεως καὶ βραχείας ἄρσεως*. O jakési arsi trojdobé nikde stopy není.

b) Slavný hudební theoretik Aristoxenos, žák Aristotelův, jehož svědectví o rytmu a hudbě rozhodné jest, praví p. 302. výslovně: „*Τῶν ποδῶν . . . δεύτεροί εἰσι οἱ ἐν τῷ τετρασῆμω μεγέθει . εἰσὶ δ' οὗτοι δακτυλικοὶ* (t. j. daktyl a anapaest) *τῷ γένει ἐν γὰρ τοῖς τέτρασι δύο λαμβάνονται λόγοι, ὃ τε τοῦ ἴσου καὶ ὃ τοῦ τριπλασίου, ἃν ὁ μὲν τοῦ τριπλασίου οὐκ ἔρρυθμός ἐστιν . . .* t. j. při stopách čtyřdobých dvojnásobný jest, poměr rovnosti a trojnásobnosti, z nichž tento poměr trojnásobnosti není rhythmický. Svědectví to jest tak jasné, že k němu výkladu třeba není.

c) Jedním z hlavních pravidel rhythmických jest to, že délka trojdobá z důvodů ovšem patrných ve dvě slabiky krátké rozvésti se nedá. Kdo proti tomu namítají, že Pindar (jen: Pyth. 6, 3; Nem. 6, 3; Isth. 7[8], 27) a Euripides (Bakch. 910; Iph. Aul. 180, 201, 1087; Iph. Taur. 1106; Phoen. 208) si někdy dovolili ve verši glykonejském konečnou délku trojdobou dvěma krátkými slabikami nahraditi: zapominají, že na konci verše lze rozvedení to snadno vyložití tvarem $\cup \cup \wedge$, tedy že scházející třetí doba pausou se vyplniti dá a že úkaz tento v době klassické hudby velmi řídký jest. Avšak co častěji se přihází, než rozvedení dlouhé arse trochaeu uvnitř verše ve dvě slabiky krátké a to i ve trochaech ryzích i kyklickými daktyly spojených? Rozvedení toto buď stejnou měrou místo má i ve strofě i v antistrofě, aneb přímo původní stopě ve strofě rozvedený tvar v antistrofě odpovídá k. p. Sofokl. El. 126 a 142, kde se kryjí:

*κακῶς τε χεῖ | ρὶ πρόδοτον, ὡς | ὁ τάδε πορῶν
ἐν οἷς ἀνάλυ | σίς ἐστιν οὐ | δεμία κακῶν.*

Rozvedení tak časté jest nejpatrnějším důkazem o tom, že rozvedená délka jest dvoudobá.

Měření druhé mnohem důmyslnější navrhl Westphal, jenž opíraje se o domnělé pravidlo Aristoxenovo, že prý dlouhá arsis má míti dvojnásobný rozměr následující these, trochaeus vyjadřuje poměrem $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$, čímž stopa tato, poněvadž $\frac{2}{3} : \frac{1}{3} = 2 : 1$, do *γένος διπλασίου* spadá. Westphal sám měří tímto způsobem trochaeus jen ve strofách daktylo-epitritických; všude jinde dává mu obyčejnou míru trojdobou. Proč v těchto právě

strofách Westphal u měření trochaeu výjimku činí, toho důvody uvádí tyto:

α) Ráz strof těch jsa velmi vážný vyžaduje prý měření čtyřdobého.

β) Aristeides p. 97. praví, že ze stop *ἐν ἴσῳ λόγῳ* užívá se původního tvaru daktylu nejčastěji *ἐν ταῖς μέσαις ὀρχήσεσι*. Z toho soudí Westphal, že tyto *μέσαι ὀρχήσεις* vztahují se k básním daktylo-epitritickým a že v nich tedy daktyl *ἐν ἴσῳ λόγῳ*, tedy čtyřdobý, obsažen jest.

γ) Další důvod Westphalův jest ten, že, pokládáme-li daktyl s-epitrity spojený za trojdobý, třeba za to míti, že staří tančili jen v taktech $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{6}{8}$ a $\frac{5}{8}$, nikdy v taktu $\frac{3}{4}$ ním, čemuž prý, hledíme-li k častému užívání tohoto taktu v tanci moderním, věřiti nelze.

δ) Konečně dovolává se Westphal svědectví Dionysia Halik. de comp. verb. 11, Long. Prol. ad Heph. 144. a Mar. Vict. 2484, kteří téměř doslovně (zdá se, že dle slov Aristoxenových) vypravují, že prý rhythmika „protrahit tempora, ita ut breve tempus plerumque (Long. a Dion. praví pouze *πολλάκις*) longum efficiat.“ Z toho soudí Westphal, že uznávají metrikové tito jakousi krátkou slabiku zdlouženou, a poněvadž praví *πολλάκις*, Mar. Vict. docela plerumque, že nemohou k ničemu jinému hleděti než k trochaeu tohoto druhu, jehož slabika krátká dle jeho náhledu obnáší $\frac{4}{3}$ doby.

Avšak veškerý důvody tyto považujeme za mylné. Co se týče prvního, lze snadno o jeho nespolehlivosti se přesvědčiti, jestli si přečteme některý z logaodických epiniků Pindarových aneb některé stasimon logaodické u Sophoklea (kp. parodos v Antigoně, aneb první stasimon v Oidipu na Kolonu), jež Westphal sám veskrz trojdobně měří. Seznáme zajisté, že ἦθος těchto zpěvů není méně vážné, než oněch a uvidíme, že není prazádné příčiny, abychom taktům lichým vážnost upřeli; neboť k vážnosti zpěvů přispívá hlavně katalexis a tempo. Zcela zřejmě praví to Aristeid. p. 100: *Τῶν ὀυθμῶν οἱ . . . ποιούμενοι τὰς ἀγωγὰς . . . βραδείας . . . ἡσυχαστικοί*. Jest tedy jen ἀγωγή (tempo) základem τρόπου ἡσυχαστικοῦ, k němuž hlavně daktylo-epitrity patří. Druhý svrchu uvedený důvod podobně nelze abychom schválili, i kdybychom připustili, že Aristeides skutečně k daktylo-epitritům hledí; neboť, praví-li, že daktyl písní těchto jest *ἐν ἴσῳ λόγῳ*, činí totéž, jako ostatní metrikové staří, kteří ač věděli, že daktyl tento nedosahuje míry čtyřdobé, přece slabiky mechanicky počítajíce a jich nevážíce, nikdy nedošli k náhledu tomu, že daktyl cyklický nepatří v γένος ἴσον. Dopustil se tedy Aristeides pouze omylu tehda všeobecně rozšířeného. Třetí důvod Westphalův zdá se ovšem na první pohled nemálo platným býti; ztrácí ale při důkladnějším pátrání na váze své. Neboť z častého se vyskytování taktu dvoučtvrtního v tancích moderních nelze

souditi na tance antické, ježto leccos staří neznali, co v hudbě moderní obyčejné jest, a naopak. Dále zdá se nám, že právě liché taktý trojdobé pravým tanečním rhythmem jsou, jelikož doba prvá jaksi ἄρσις, druhá μετρωτὸν σχῆσις, třetí θῆσις ποδός vyznačuje. V taktu dvoučtvrtečním ovšem těchto momentů není. Poslední důvod Westphalův též neobstojí. Neboť zvláště ze zprávy Maria Victorina na jevo jde, že metrikové tito, mluvíce o zdložení krátké slabiky ve zpěvu, na tempo pomýšlejí tvrdíce, že jím ve zpěvu volném často se krátká slabika jaksi dlouhou stává. Ostatně nelze zde na jakési zdložení slabiky krátké pomýšleti již z té příčiny, poněvadž o mimořádném zdložení a skrácení slabik Mar. Vict. již p. 2481. mluví, zde pak patrně k tempu poukazuje.

Ačkoliv pak se domníváme, že jsme důvody Westphalovy vyvrátili, přece přidáme ještě tři poznámky, jimiž lichost náhledu jeho lze dokázati, a jež Westphal ovšem mlčením pomíjí:

a) Trochaeus měřený $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$ zůstává ἐν γένει διπλασίω, a řada logaoedická byla by řadou stop obou druhů, ježž megethos by se určití nedalo.

b) Aristoxenos na místě svrchu uvedeném výslovně dí: ἐν τοῖς τέτρασι δύο λαμβάνονται λόγοι, ὃ τε τοῦ ἴσου καὶ ὃ τοῦ τριπλασίου. Tedy poměru τοῦ διπλασίου, kterého by si byl Aristoxenos zajisté povšiml a ježž Westphal čtyřdobému trochaeu udílí, vůbec ani neznal, podobně jako Psellos §. 12.

c) Stopu čtyřdobou v γένος διπλάσιον neznali staří právě tak, jako stopu trojdobou v γένος ἴσον (Aristox. p. 302). U nich bylo γένος ἴσον, διπλάσιον a ἡμιόλιον stejně s výrazy πούς τετράσημος, τρίσημος a πεντάσημος.

Z důvodů těchto, jimiž dokázáno jest, že staří rhythmikové měření trochaeu dle čtyř. dob neznali, jde na jevo, že k dosažení shody mezi stopami γένους ἴσου a διπλασίου, staří výhradně druhou shora od nás naznačenou cestou se brali a že vyrovnání rhythmů ve stopách dříve různorodých dosáhli ponecháním původního trojdobého rozměru trochaeu, ale převedením dosavadního daktylu čtyřdobého v trojdobý a změněním jeho bývalého taktu dvoučtvrtečního v pohyblivější tříosmičkový. Taktó změněný daktyl, ježž staří metrikové kyklickým (κύκλιος, Dion. Hal. de comp. verb. 17.) nazývají, rhythmem úplně, zněním aspoň velice trochaen se podobal a s ním nejúžeji spojití se dal.

Utvořením daktylu kyklického povstala stopa nová, která k básnictví lyrickému případnější byla, nežli dosavadní trochaeus, jsouc jednak trojdobou, tedy k tanci (k čemuž i jméno κύκλιος poukazuje) zvláště se hodící, jednak ještě pohyblivější než rychlý trochaeus, anaž čítá v témže čase slabiky tři, co tento dvě. Tak soudí o daktylu kyklickém i Dion. Hal. de comp. verb. 20: οὐδὲν δὴ τὸ ἀντιπράττον ἐστὶν εὐτροχον καὶ περιφερῆ καὶ

καταρρέουσιν εἶναι τὴν φράσιν ἐκ τοιούτων συγκεκριμένην ὀρθῶν. Protož i v básních vážného rázu zřídka vyskytá se pouhá stopa tato; obyčejně se přílišná nestálost daktylů kyklických mírní trochaey a spondey t. j. tvoří se tak zvané řady logaoedické.

Ustanoviti čas, kdy as tato rhythmická změna daktylu se stala, s mnohými obtížemi spojeno jest. Neboť jestliže, jak se ze zprávy Dionysia Hal. de comp. verb. 20 dovídáme, známý hexameter: *Ἀυθις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λαῶς ἀναιδής* od rhapsodů kyklicky měřen byl, stalo se to z pouhé libůstky, aby kotálení kamene s vrchu rhythmicky se naznačilo, nikoli z jakési nutnosti, a toto měření libovolné snad již v dávných časech povstalo, nikoliv ale ono, které nastoupiti muselo, když stopy obou druhů v jedno spojeny byly, tedy za časů Archilochových, jehož episyntheta nejstarší jsou památky nutného převedení daktylu čtyřdobého v trojdobý.

Jest nyní třeba, abychom pohlédli, jakého druhu změna tato daktylu epického v kyklický byla. K důkladnému seznání toho nutno, abychom zření měli k zprávám starých metrikův a oprávněnost jich na všeobecných pravidlech rhythmických zkoušeli. Zprávy sem patřící potvrzují, co jsme svrchu o sporu mezi metriky a hudebníky byli podotkli. Neboť metrikové k formě pouze hledíce, tvrdili, že každá slabika jest buď dlouhá buď krátká a mezi těmi že jiného rozdílu není; ale hudebníci právem soudili, že mimo tyto slabiky jsou též jiné, delší než dlouhé, kratší než krátké a kratší než dlouhé. Nelze ovšem pochybovati, že hudebníci v právu byli, a diviti se musíme krátkozrakosti metriků, kteří ani toho si nevšimli, že jazyk sám akcentem často na slabiky alogické ukazuje. Tak jest ku př. slovo *πόλεως* ryzí kyklický anapaest trojdobý již jaksi *φύσει* ($1 + \frac{1}{2} + 1\frac{1}{2}$). Ze ϵ v koncovce *εως* jednu dobu nevyplňuje, jde z akcentu.

Hudebníci byli též první, kteří změnu daktylu epického v kyklický poznali a zřejmě ji vytkli, jak svědčí Dion. Halik. de comp. verb. 17 slovy: *Ὁ δὲ ἀπὸ μακρᾶς ἀρχόμενος, λήγων δὲ εἰς τὰς βραχείας δάκτυλος καλεῖται . . . Οἱ μὲντοι ὀρθῶν τοῦτου τοῦ ποδὸς τὴν μακρὰν βραχυτέραν εἶναι φασὶ τῆς τελείας, οὐκ ἔχοντες δ' εἰπεῖν πόσῳ, καλοῦσιν αὐτὴν ἄλογον. Ἐτερον δὲ ἀντίστροφόν τινα τοῦτω ὀρθῶν, ὃς ἀπὸ τῶν βραχειῶν ἀρχόμενος ἐπὶ τὴν ἄλογον τελευτᾷ, τοῦτον χωρίζαντες ἀπὸ τῶν ἀναπαίστων, κύκλιον καλοῦσι . . .* Zpráva tato, ač na velikém omylu se zakládá, že každý daktyl, tedy i epický, kyklickým jest (neboť Dionysios mluví o daktylu všeobecně), jest velmi důležitá, zakládajíc se na svědectví starých rhythmiků a potvrzuje se jí:

1. že délka kyklického daktylu jest *βραχυτέρα τῆς τελείας* t. j. *διχορόνου*, tedy že obnáší méně než doby dvě;
2. že rhythmikové nemohouce o rozměru její říci, *οὐ*

kratší jest dvoudobé, ji nazývají *ἄλογος* t. j. jak Aristoxenos 293. vykládá: *λόγον οὐκ ἔχουσα* (nezměřitelnou, jestli za jedničku měření jednu dobu bĕfeme), a nikoli snad proto, jak smĕšně Bakcheios Eisag. 22. vece: *διὰ τὸ λόγῳ εἶναι δυσαπόδοτον*. Vždyt Aristox. p. 296. vĕslovnĕ ji jmenuje: *τὸ δωδεκατημόριον τοῦ τόνου* a 293. zřejmĕ jinou alogii *ὀρθοσημόριον* naznaĕuje. Proĕ ale Dionysios i pĕes vĕslovnĕ naznaĕení této alogie u Aristoxena tvrdí, že nelze říci, oĕ kratší jest tato délka dvoudobé a jaký smysl slova jeho v sobĕ chovají, později vyložíme.

3. Mimo tento daktyl znali staří rhythmikové i skrácený anapaest téhož rozmĕru časovĕho a nazývali jej (jakož zajisté i také daktyl, aĕ se Dionysios vĕslovnĕ o tom nezmiňuje) kyklickým.

Druhé pro seznání kyklickĕho daktylu velmi důležitĕ místo jest v témže spisu Dionysiovĕ c. 20., jež zní: „*Ἄνθις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδεται λᾶας ἀναιδής.*“ *Οὐκὶ συγκατακεκύλισται τῷ βάρει τῆς πέτρας ἢ τῶν ὀνομάτων σύνθεσις; . . . Ἐπειδ' ἑπτακαίδεκα συλλαβῶν οὐσῶν ἐν τῷ στίχῳ, δέκα μὲν εἰσι βραχεῖαι συλλαβαί, ἑπτὰ δὲ μόναι μακροαὶ καὶ οὐδ' αὐταὶ τέλειοι. Ἀνάγκη οὖν κατεσπᾶσθαι καὶ συστέλλεσθαι τὴν φράσιν, τῇ βραχυτέτῃ τῶν συλλαβῶν ἐφελκομένην. Ὅ δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων θαναμάζειν ἄξιον, ὄνθιμος οὐδεὶς τῶν μακρῶν, οἱ φύσιν ἔχουσιν, πίπτειν εἰς μέτρον ἡρώων, οὔτε σπονδεῖος οὔτε βακχεῖος ἐγκαταμέμικται τῷ στίχῳ πλὴν ἐπὶ τῆς τελευτῆς, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες εἰσὶ δάκτυλοι καὶ οὗτοί γε παραδεδιωγμένας ἔχοντες τὰς ἀλόγους, ὥστε μὴ πολὺ διαφέρειν ἐνλοῦς τῶν τροχαίων.*

Z místa tohoto dovidáme se, jako ze zprávy hořejší, že délky daktylu kyklickĕho nejsou dvoudobé, ale mimo to i, že:

1. kyklický daktyl maje délku kratší, než dvě doby, jest „stažený a sůžený krátkostí svých slabik.“ Proto prý valí se jako kámen Sisyphův, neplyna tak volně, jako daktyl epický, nýbrž poskakuje, jako stopy *γένους διπλασίου*.

2. Kyklický daktyl bývá ryzí aniž se spojuje se stopami jinými. Zda a pokud mínĕní toto pravĕ jest, povĕme později.

3. Kyklický daktyl má tu zvláštnost, že slabiky jeho alogickĕ u vyslovení rychle po sobĕ sledují, tak že prý *některé* z nich *nemnoho* se liší od trochaeu. Proĕ tomu tak jest, v průběhu pojednání se vysvětlí.

To jsou jedinĕ zprávy, jež věci tak důležitĕ, jako bylo pĕvedení daktylu dvouĕtvrtního do třĕiosmiĕkovĕho, přímo se týkají. Avšak i tyto celkem velmi nedostateĕné zprávy jsou nám vítanou pomůĕkou a bezpeĕným vodítkem, abychom hledíce odpovĕděti k otázce této záhadné se stanoviska rhythmiky s pravĕ cesty nesbloudili.

Pĕdevším připomínáme, že jsme již svrchu rozdĕlili daktyl

kyklický na smíšený a ryzí a proto třeba, abychom prozatím o každém zvlášť pojednali a vypátrali, zdaž touže hodnotu rhythmickou oběma přičísti lze.

Vizme tedy nejprv kyklický daktyl s trochaeem sdružený. Jestli jsme dobře svrchu soudili, tvrdíce, že Řekové nikdy jiného trochaeu neměli, než trojdobého, nutno jest, abychom kyklickému daktylu touže míru trojdobou přiřkli. Neboť ač přihlížejíce k zřejmým svědectvím starých (Aristeid. 99.) připouštíme změnu taktu v určitých případech ku př. u dochmia, přece myslíme, že státi se tak může jen tam, kde rozhárané city strachu, bolu a hněvu v těsný oděv stejnoměrného rhythmů vtěsnati se nedají. Takováto změna taktu jest vždy cosi násilného a nesrovnalého (Aristeid. p. 99.), jež přímo odporuje tonu klidnému a zvláště orchestice. Klidný ton logaoedů a jiných řad, v nichž daktyl kyklický jest obsažen, naprosto změnu taktu nepřipouští, jakož i určení jejich jako zpěvů k tanci způsobilých nejprísnějšiho zachovávání rhythmů požaduje. Kde se tančí, tam nesmí takt ani o nejnepatrnější částku doby změněn býti; jednotný tanec žádá jednotného taktu. Z toho plyne, že kyklický daktyl spojen jsa v písniích k tanci určených s trochaeem nikdy nemohl míti rozměru čtyřdobého, nýbrž jako trochaeus, s nímž sdružen bývá, jediné rozměr trojdobý. Chybné jest tedy mínění Christovo (Metr. str. 56) a Brambachovo (Soph. Ges. str. XX), kteří míru daktylu kyklického určují mezi dobami třemi a čtyřmi. Neboť kdyby staří úplně shody rhythmické nebyli dbali, proč by vůbec byli měnili posavadní daktyl čtyřdobý? Či snad změnou, již Christ uvádí (ku př. v glykoneu — ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ | — = 3 + 3½ + 3 + 3), dosáhlo se větší shody v rhythmů, než kdyby vůbec veškeré stopy původní svou platnost podržely (ku př. v glykoneu 3 + 4 + 3 + 3)? Náhledem Christovým málo by jednota taktu byla získala a takováto polovičná změna daktylu byla by naprosto bez účelu.

Co se dále pouhých daktylů kyklických týče, musíme i pro ně míru trojdobou stanoviti. Neboť Dionysios mluvě o kyklickém hexametrů, výslovně dí, že dlouhé jeho slabiky nedosahují míry dvoudobé, čímž řečeno jest, že celý daktyl kratší jest, než čtyřdobý. Než snad lze se domnívati, že míra jeho jest mezi dobami třemi a čtyřmi a že tedy jest daktyl kyklický stopou alogickou, jejíž rozměr by se dal naznačiti vzorcem: $3 + \frac{a}{b}$

Avšak dva důvody velmi důležité svědčí proti mínění tomu. Neboť staří rhythmikové i metrikové připomínají, že jen stop *γένους ἴσου, διπλασίου* a *ἡμιολίου* lze užiti v souvislosti (*συνεχῶς*), jiných nikoliv. Avšak poněvadž daktylu kyklického v ryzíích řadách souvisle se užívá, nemůže býti stopou alogickou, nýbrž musí míti časový rozměr jednoho z těchto tří druhů, tedy —

poněvadž čtyřdobého dle svědectví Dionysia nemá a na pětidobý ani pomýšletí nelze — pouze trojdobý. Druhý velmi důmyslný důvod trojdobé míry pouhých daktylů kyklických uvádí Westphal Metr. II. str. 148. Právě, že daktyl epický, jehož thesis dvě krátké slabiky obsahuje, tímto tvarem nikdy řadu ku př. hexameter ukončiti nemůže, jelikož thesis ve dvě krátké rozvedená klidného zakončení nepřipouští¹⁾. Poněvadž ale v tak zvané tetrapodii Archilochově (srv. Alkman zl. 36.) a v hexameteru Ibykově (Ibyc. zl. 4.) nejen kola, ale i celá periodos ryzím daktylem se končí, nelze již proto daktyly tyto za epické pokládati, nýbrž za kyklické, aniž lze obě slabiky krátké thesis nazvati, nýbrž jen poslední, poněvadž dvouslabičnou thesis žádný verš končiti se nemůže. Je-li ale jen poslední slabika kyklického daktylu thesis, jest periodos zcela správně ukončena akatalekticky pro způsobu akatalektického zakončení trochaeů, a tedy daktyl takový trojdobý, poněvadž jen stopy trojdobé thesis jednodobou mají.

Dokázavše, že daktyl kyklický trojdobý jest, můžeme zevrubněji jeho vlastnosti určití. Neboť, je-li trojdobý, musí jako veškeré stopy trojdobé měřiti se po syzygiích. Tomuto náhledu nasvědčuje jednak to, že uvedením daktylu do lyriky a jeho rhythmickou změnou čím dále tím více mizí tripodie a pentapodie (neboť zdánlivé tvary toho druhu, jako pindarovské kolon — — — — — třeba měřiti co tetrapodii — — — — —) a na jich místo nastupuje nejčastěji tetrapodie, hexapodie a hypermetra o sudém počtu stop. Mimo to rozpadá se tetrapodie nezřídka diairesí ve dvě dipodie (Phil. 1196. 1197. Phoen. 1496. 1500. 1177. a j.), hexapodie (chybně zde hexameter zvaná, anaz by spíše trimetrem slouti měla) pak jeví kyklickou povahu svou a měření dipodické stálou téměř bukolickou caesurou. Z velikého počtu příkladů uvádíme jen O. R. 151. 153. 156. 157. v antistr. 159. 161. 166.; 175 = 186. Phil. 839—842. Trach. 1012—14, 1018—19, 1021, 1034—35, 1040. Však zdá se, že již staří věděli, že hexameter kyklický po dipodiích měřiti třeba. Tak uvádí Mar. Vict. 2514. výrok Aristoxenův: „Dactylicum hexameterum . . recipit pedales figuras tres. Has Graeci dicunt *ποδικὰ σχήματα*. Nam aut in sex partes dividitur per monopodiam aut in tres per dipodiam aut in duas per *κῶλα* duo, quibus omnis versus constat, dirimitur.“ Těmito slovy rozeznává Marius hexameter epický (sex partes per

¹⁾ S tím lze porovnatí zakončení systémův anapaestických, jež obyčejně jest katalektické, tak zvaným paroimiakem, aneb — ač zřídka — akatalektické; avšak v tomto případě má poslední anapaest vždy tvar sponden. Podobně děje se i u paianů, jež na konci řady v kretikus stáhnouti se musí, „ne, si fluat eodem numero, rhythmus, non metrum fiat“ (Pseudo-Attilius p. 264. K. Srv. Aristoph. Ptáky 349. Acharn. 297. 338. a j.).

monopodiam) od hexametu kyklického (tres partes per dipodiam) a od častého hexapodického verše — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — — || — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — —, jež jest základním tvarem ve strofách daktylo-epitritických (srv. Trach. 112. nsl., Agam. 719. nsl. Perš. 591—597. Medea 628 = 636. a j.) a *ἐνόπιος* se nazýval. K tomu hledí Plato v Rep. III, 400 B. pravě: *οἶμαι δὲ με ἀκηκοέναι οὐ σαφῶς ἐνόπιον τέ τινα ὀνομάζοντος αὐτὸν ξύνθετον καὶ δάκτυλον καὶ ἡρῶν γε.* I zde rozeznávají se tři druhy hexametu, ale jmenují se v opačném pořádku, než u Maria. Kyklický hexameter nazývá se zde pouze *δάκτυλος*, což nejlépe vysvětliti lze zlomkem Bobienským de metris v Endlicherových Anal. gramm. str. 512: „Dactylicum metrum constat dactylo et spondio, sed quod dactylo solo constat, dactylicum nominatur, quod dactylo et spondio, *quamvis et ipsum dactylicum sit et constet frequenter dactylis solis* et in fine trochaeo sive spondio, tamen heroum dicitur.“ Liší tedy anonymus výslovně ryzí hexameter kyklický od ryzího epického. Konečně tvrdí scholiasta k Hephaist. 174. W. výslovně, že (kyklický) daktyl hypermetra tvořící „*βαίνεται κατὰ διποδίαν.*“

Než vizme dále. Je-li daktyl kyklický trojdobý, jest jeho megethos osmnáctidobé (Psellos §. 12.), může tedy tvořiti i hexapodie (trimetry) o jednom kolu, což při epickém hexametu možno není, jelikož plné jeho kolon šestnáct dob obsahuje.

Konečně je-li daktyl kyklický trojdobým, přeskočil do *γένος διπλάσιον*; neboť Aristoxenos p. 302. výslovně praví: *ἐν γὰρ τοῖς τρισὶν ὁ τοῦ διπλασίου μόνος ἔσται λόγος.* Avšak patře do *γένος διπλάσιον* a jsa trojdobý musí dle Aristoxena p. 290 míti: *δύο τὰ κάτω, ἐν τὸ ἄνω* t. j. jeho arsis (*τὸ κάτω*, Aristoxenova *θέσις*) musí obsahovati doby dvě, jako thesis (*τὸ ἄνω*, Aristoxenova *ἄρσις*) dobu jednu. Jestliže ale arsis jeho obsahuje doby dvě, musí, poněvadž Dion. Hal. c. 17. a 20. výslovně praví, že délka kyklického daktylu není dvoudobá, nýbrž kratší, k doplnění dvou dob, jež arsis míti má, první ze slabik krátkých do arse vstoupiti, tak že první dvě slabiky kyklického daktylu (— ◡) rhythmicky jediný celek dvoudobý činí, jež co arsis proti poslední slabice krátké, která thesi tvoří a na níž jedna doba zbývá, se staví, což lze naznačiti vzorcem:

$$\text{Ars. : Th.} = 2 : 1$$

Poněvadž tedy poslední slabika kyklického daktylu thesi tvořící není *ἄλογος*, nýbrž jednodobá, třeba jedině vysvětliti, jak máme rozdělití ony dvě doby, jež arsi tvoří, na první dvě slabiky kyklického daktylu, kteréž ovšem obě jsou *ἄλογοι*, jelikož slabika prvá méně než dvě ale více než jednu, druhá méně než jednu dobu obsahovati musí. Který jest tedy přesný rozměr

těchto dvou slabik? Dionysios na místě svrchu uvedeném praví, že rhythmické nemohou říci, jaká tato alogie jest (*οὐκ ἔχοντες δ' εἰπεῖν πόσῳ*) a proto že ji nazývají *ἄλογος*, což jsme tam vyložili slovy: *λόγον οὐκ ἔχουσα*. Neboť poněvadž Dionysios spisy Aristoxenovy důkladně znal, jak z častého se odvolávání k němu na jevo jde, nelze pochybovati, že věděl, jak Aristoxenos tuto alogii p. 296. vysvětluje, a jestli ji Aristoxenos jmenoval, proč by to nemohl učiniti i Dionysios a proč bez rozmyšlení se nepřistoupíme k svědectví hudebníka tak výtečného, jakým byl Aristoxenos? Odpověď je snadná; neboť jednak naznačuje Dionysios slovy *οἱ ἑυθμικοί*, že čerpal ze spisů rhythmiků mnohých a tito že nesouhlasí v té věci s Aristoxenem, jednak nepřidáme se ihned k tvrzení tak neurčitému, jaké jest to, jež věci této se týče. Jsou to slova tato: *τοιούτων τι δεῖ νοεῖν (τὴν ἄλογον), οἷον τὸ δωδεκατημόριον (1/3) τοῦ τόνου καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο ἐν τοῖς διαστημάτων παραλλαγαῖς παραλαμβάνεται*. Zajisté zřejmo jest, že Aristoxenos jen přibližně (*τι*) a na příklad (*οἷον*) tuto alogii na $\frac{1}{3}$ naší noty osmerkové uvádí a že sám i jinou a rozličnou míru připouští (*καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο*). Tato poslední slova jsou taková, že nelze snad je vykládati v ten smysl, jakoby ještě jedno určení alogie možné bylo (jak Westphal I, str. 642. se domnívá), nýbrž že nutno jest, abychom na více možných druhů měření pomýšleli. Svědectví Aristoxenovo souhlasí tedy úplně s Dionysiovým; oba tvrdí, že přesné určení hodnoty, jež by pro všechny případy platilo, možno není, nýbrž že alogické tyto slabiky rozmanitým způsobem měřiti lze dle libovůle hudebníka a dle rázu básně. Jediné omezení svobody v míře slabik těch jest to, aby obě dohromady činily dvě doby a první nebyla kratší druhé, poněvadž ona dlouhou, tato krátkou slabikou býti má. Jinak ale jest míra alogie (již písmenem α označíme) básníku a pěvci zcela na vůli ponechána, tak že dle svědectví starých rhythmiků toto schema pro kyklický daktyl platí:

$$\underbrace{(1 + \alpha) + (1 - \alpha)}_{\text{Arsis} = 2} + \underbrace{1}_{\text{Thesis} = 1}$$

Až potud dospěli staří v seznání daktylu kyklického. Vimize nyní, zda novější určitějších výsledků se dodělali.

Dokud náhled Hermannem hájený, že řecká hudba taktu neznala, za pravý považován byl, nestaráno se o uvedení shody rhythmicke v *μέτρα μικτά* a *ἐπισύνθετα*. Když však za nedlouho miněti toto lepším se vystřídalo, pátráno po tom, jak i v těchto strofách na oko různorodých jednotného taktu dosíci lze. Starých a dobrých zpráv věci té se týkajících nikdo si nevšiml, až Aug. Apel nejprv v předavku ku dramatu „Die Aetolier“ r. 1806, později důkladněji v „Allgemeine Musikalische Zeitung“: Ueber Rhythmus und Metrum, r. 1807. a 1808. a ve

své metrice, vydané r. 1816. (díl II., str. 485—692) k oněm zprávám se táhna rozdíl mezi daktylem epickým a kyklickým stanovil a na první pokus velmi důkladně a přesně si počínal. Veliká tato zásluha Apelova vzbudila, jak se zdá, řevnivost mezi ním a Hermannem, jenž po dlouhém sporu oprávněnost náhledu Apelova uznati musel, ač velice pochybil v tom, že hledal kyklický daktyl tam, kde ho nikdy nebylo, totiž v hexametu heroickém.

Po Apelovi pokusili se mnozí o určení přesné míry pro daktyl kyklický, ale bez výsledku. Z nich zasluhuje hlavně podotknutí Böckh, jenž označil míru jeho vzorcem $3 + 1\frac{1}{2} + 1\frac{1}{2}$, nedbaje svědectví Dionysiova, a J. Caesar, jenž navrhuje měření: $\frac{3}{2} + \frac{3}{4} + \frac{3}{4}$, k čemuž podotýká, že první slabika arsi, druhé dvě thesi tvoří. Daktyl toho druhu byl by trojdobý a přece by patřil do *γένος ἴσων*, což dle svědectví Aristoxenova býti nemůže; dále není daktyl takto měřený v ničem podoben trochaeu (jak Dionysios tvrdí o daktylu kyklickém), nýbrž jest obyčejným epickým daktylem s rychlejším tempem, jelikož

$$\frac{3}{2} : \frac{3}{4} : \frac{3}{4} = 2 : 1 : 1.$$

S lepším výsledkem potkaly se pokusy jiné. Z těch především zasluhuje podotknutí návrh Westphalův, jenž v díle svém: *Metrik* I. p. 640 dle svrchu uvedeného výroku Aristoxenova určuje alogii třetinou noty osmerkové a měří kyklický daktyl takto:

$$\underbrace{1\frac{1}{3} + \frac{2}{3}}_{\text{Arsis} = 2} + \underbrace{1}_{\text{Thesis} = 1}$$

Daktyl takto měřený patří ke *γένος διπλάσιον*, podobá se trochaeu velice, poněvadž slabika střední kratší jsouc ostatních jaksi mizí, a činí dosti všem požadavkům svrchu jmenovaným. Tak i rozvedení daktylu kyklického v prokeleusmatikos¹⁾ dobře se dá vyložití rozvedením $\frac{2}{3} + \frac{2}{3} + \frac{2}{3} + 1$. Však s velikou nesnází jest, má-li se vysvětliti, kterak daktyl kyklický ve spondeus změnití se mohl²⁾, neboť stažení 2 : 1 byl by trochaeus a označení $\frac{4}{3} : \frac{5}{3}$ zdá se mu býti závadným tím, že by arsis kratší byla these. Proto ustupuje v tomto případě od mínění svého a kloní se k jinému.

¹⁾ Rozvedení toto pozorujeme nejdříve u Anakreonta zl. 24: *ἄνακτομαι δὴ πρὸς Ὀλυμπον . . .*, častěji u pozdějších. Tak třikráte u Pindara *Isthm.* 3, 68: *ἔρρει Τελεσιάδα*. *Nem.* 7, 70: *Εὐξένηδα πάτραθε*. *Pyth.* 11, 9 (ib. 41): *ἄφρα Θέμιν ἱεράν*, — *Μοῖσα τὸ δεῖ τέον*; vícekrátě na sklonku hudby klassické u Euripida: *Andr.* 490. *Troad.* 1099 a v pozdějších dramatech Sophokleových: *O. C.* 186 *τέρροφεν ἀφίλον ἀποστύγειν* (v systému glykonejském). *Trach.* 947. 948 = 950. 951; 1008 = 1047.

²⁾ Změnu tuto neupírá ani Westphal sám (II. str. 726), ač proti jeho míře svědčí, a mimo to stvrzena jest i svědectvím scholiasty od Hephaest. p. 165. *Srv. Alkm.* 36. 4: *ἔμφω καὶ χαριέτια τίθει χρόον*.

Jiný tento náhled jest ten, který nejdříve Apel projevil, opíraje se o zprávy starých a theorii hudby moderní. Dle mínění jeho třeba měřiti daktyl kyklický:

$$\underbrace{1\frac{1}{2} + \frac{1}{2}}_{\text{Arsis} = 2} + \underbrace{1}_{\text{Thesis} = 1}.$$

Měření toto, jež Apel důsledně provedl, jest neméně oprávněné, než Westphalovo. Neboť takto měřený daktyl patří ke *γένος διπλάσιον*, arsis jeho jest dvoudobá, thesis jednodobá. Stažení jeho ve spondeus dobře se přešnutím druhé slabiky arse v thesi vyložití dá dle vzorce $1\frac{1}{2} + 1\frac{1}{2}$. Avšak jako při náhledu Westphalově nesnadno bylo, vyložití spondeus, tak zde s velikou obtíží jest, vysvětliti rozměr prokeleusmatika. Tento by musel měřiti se vzorcem: $\frac{3}{4} + \frac{3}{4} + \frac{1}{2} + 1 = \underbrace{\quad} \underbrace{\quad} \underbrace{\quad} \underbrace{\quad}$. Avšak kdo by věřil, aby v jedné stopě čtyři slabiky stejnorodé troji rozmanitou míru měly, tak že by třeba bylo, abychom rozeznávali slabiku krátkou, pak kratší nad tuto krátkou, a mimo to slabiku, která jest této druhé ještě kratší? Podobný příklad tak rozmanitého měření stejných slabik marně bychom jinde hledali a uskutečnění jeho bylo by při zpěvu nemožné.

Tím vyčerpali jsme veškeré náhledy novějších metrikův a seznali, že pouze dva, Westphalův a Apelův, jsou takové, že nelze ani jeden ani druhý naprosto schváliti, ani zavrci, poněvadž oba z rhythmických pravidel i moderních i, jak jsme svrchu ukázali, antických zcela správné jsou a každý z nich přece své vady má; neboť jedním nelze vhodně vyložití stažení, druhým rozvedení daktylu kyklického. Čeho se tedy novější dopátrali? Patrně ničeho jiného, nežli toho, že úplně potvrdili náhled Aristoxenův a Dionysiův, kteří, jak jsme svrchu dokázali, souhlasí v tom, že alogii kyklického daktylu všeobecně určití nelze, nýbrž že míra její dle okolností rozdílná jest. Zajisté i nám zdála se vhodnější býti jednou míra od Westphala navržená, podruhé zase ta, kterou Apel naznačil, ano jsou případy, kde ani jedné ani druhé držeti se nelze. Jestliže pak pro první dvě slabiky alogické, jež tvoří arsi v daktylu kyklickém, míru veskrze platnou ustanoviti nelze, musí se tato v jednotlivém případě zůstaviti vůli hudebníkově, jenž řídě se rázem básně alogii tuto buď zvětší neb zmenší.

Veliká volnost, již mají v míře své alogické slabiky kyklického daktylu, jest pro pochopení zvláštností stopy této nad míru důležitá; neboť:

1. Pro tuto neurčitost rhythmické hodnoty každé jednotlivé z obou slabik alogických při přesné určitosti jich součtu, jenž dvě doby obsahuje, mění se hodnota slabiky jedné jen na újmu slabiky druhé. Neboť čím delší jest jedna, tím kratší stane se druhá a oč první slabice přes jednu dobu přibude, o to druhé pod jednu dobu ubude. Tento přebytek, jež jsme svrchu písme-

nem α naznačili, může měniti hodnotu svou od nekonečně malé (t. j. = 0) až do doby jedné. Jest tedy alogie tato buď = 0 aneb = $\frac{a}{b}$ (t. j. pravý zlomek), aneb = 1. Jestli hodnoty tyto položíme do vzorce, jež jsme svrchu pro daktyl kyklický vytkli a svědectvím i starých i nových metriků potvrdili, obdržíme veškeré pravidelné obměny daktylu kyklického, pokudž změnou alogie slabik arsi tvořících způsobeny jsou a to:

I. Je-li $\alpha = \frac{a}{b}$, jest hodnota daktylu

$$\left(1 + \frac{a}{b}\right) + \left(1 - \frac{a}{b}\right) + 1 \text{ t. j. } \overbrace{\quad}^{\quad} \quad$$

II. Je-li $\alpha = 0$, jest hodnota jeho $2 + 0 + 1$,

$$\text{t. j. } \overbrace{\quad}^{\quad} \quad$$

III. Je-li $\alpha = 1$, jest hodnota jeho $1 + 1 + 1$

$$\text{t. j. } \overbrace{\quad}^{\quad} \quad$$

K těmto hlavním obměnám daktylu kyklického přistupuje ač zřídka co *διάλυσις ποθός κυρίων* tvar:

IV. prokeleusmatikos $\overbrace{\quad}^{\quad} \quad$, jehož míru ze svrchu uvedeného všeobecného vzorce třeba naznačiti:

$$\left(\frac{a+b}{2b}\right) + \left(\frac{a+b}{2b}\right) + \left(1 - \frac{a}{b}\right) + 1;$$

aneb byl měřen, jak Westphal navrhuje: $\frac{2}{3} + \frac{2}{3} + \frac{2}{3} + 1$.

2. Střední slabika kyklického daktylu jsou již rhythmickou platností svou velmi pohyblivá a vrátka, čímž stopu k rozličným druhům tanců vhodnou činí, přispívá k tomu i tím, že nezřídka, ovšem jen zdánlivě od arse se odloučíc k thesi přistupuje a s ní se spojí. Pravíme „jen zdánlivě“; neboť v pravdě zasahá důraz arse částečně do dlouhé slabiky thetické, jakož toho příklad máme na spondeích, jež zastupují trochaey na sudých a iamby na lichých místech. Avšak toto přešnutí se vrátké slabiky střední třeba vždy považovati za jakousi nepravidelnost a proto jsou stopy, které tím z kyklického daktylu a pravidelných obměn jeho povstanou, celkem řídké a z větší části užívané jen

¹⁾ Tím vysvětluje se, proč Dionysios, jak jsme svrchu podotkli, praví, že *mnohé* kyklické daktyly jsou trochaem podobny. Jsou to patrně ty, kde α co nejmenší hodnotu má. Neboť dosáhne-li tato alogie absolutně nejmenší hodnoty, stane se z daktylu kyklického úplný trochaeus, jenž jest tedy pouhou obměnou kyklického daktylu tak jako spondeus epického.

v určitých druzích básní a i tam jen na jistém místě. Nové tyto a nepravidelné obměny daktylu kyklického jsou :

V. Z tvaru $\overbrace{\text{—}} \text{—} \text{—}$ povstane tímto přešinitím se a stažením tvar: $\overbrace{\text{—}} \text{—}$.

VI. Z tvaru $\overbrace{\text{—}} \overbrace{\text{—}} \text{—}$ povstane: $\overbrace{\text{—}} \text{—}$

VII. Z tvaru $\overbrace{\text{—}} \overbrace{\text{—}} \overbrace{\text{—}}$ povstane: $\overbrace{\text{—}} \overbrace{\text{—}} \text{—}$.

Z těchto tří nepravidelných a čtyř pravidelných obměn kyklického daktylu lze bez obtíže mnohé úkazy, jichž původ nezřídka mylně se vykládal, bezpečně vyložití.

Zejména snadno se vysvětliti dá tak zvaná (Hermannova) basis. Jak svrchu již praveno, dosahují kyklické daktyty megethos osmnácti dob, tvoří tedy i monokolické hexapodie o jednom hlavním přízvuku. Tento spočívá na první slabice řady a jsa velmi silný byl s to, aby udržel klesající rhythmus kyklického daktylu i ve stopách druhu jiného (ku př. u stoupajícího iambu a anapaestu). Proto dovoleno bylo v té stopě, však jen v určitých případech (v aiolských daktylech a v logaoedických řadách deuterodaktylických) mimo pravidelné obměny kyklického daktylu, klásti též nepravidelné (V, VI, VII) ku př.

Pravidelné:

$\text{—} \text{—}$; Ant. 104: *ἀμέρας βλέφαρον Διοκαί* —
 $\text{—} \text{—} \text{—}$; Ant. 108: *φνγάδα πρόδρομον δευτέρω*
 $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$; Eur. Troad. 1099: *Πέλοπος ἔχουσιν ἔδραι*.

Nepravidelné:

$\text{—} \text{—}$; Ant. 102: *Θήβα τῶν προτέρων φάος,*
 $\text{—} \text{—}$; Ant. 103: *ἐφάνθησ ποτὲ χροσέας,*
 $\text{—} \text{—} \text{—}$; Pind. Nem. 6, 110: *ἴσον εἶποιμι Μελησίαν.*

Ještě volněji počínali si básníci aiolští, dávajíce první této stopě nezřídka tvar:

$\text{—} \text{—}$; Sapfo zl. 42: *ἄνεμος κατ' ὄρος δρύσιν ἐμπεσῶν.*
 srv. 40, 2; 45, 1; 46; 48; Alkaios zl. 46, 1.

Tvar tento v téže básni přímo s jinými obměnami trojdobými se stýká. Úkaz ten potvrzuje mínění naše o původu rozmanité base *silným* důrazem iktu, poněvadž tento aiolským básníkům takovou sílu do sebe míti se zdál, že s to byl, aby ze slabiky krátké rhythmicky dlouhou učinil a jí rozměr dvou dob udělil.

Druhá věc, která s našeho stanoviska snadno se vysvětliti dá, jsou některé zvláštnosti řad logaoedických. Dokázaliť jsme svrchu, že trochaeus jest jakousi obměnou daktylu kyklického,

jako spondeus daktylu epického pouze s tím rozdílem, že u tohoto dvouslabičná thesis, u onoho dvouslabičná arsis v jednu a to u obou dvoudobou slabiku stažena jest. Jestliže takto trochaeus pojmem, seznáme, že řada logaoedická jest vlastně řadou kyklických daktylů, z nichž jistá část potlačením alogie v trochaey se změnila. Že řady logaoedické s řadami pouhých kyklických daktylů na př. s daktyly aiolskými velikou podobnost mají, jeví se již zjevně tím, že mnohé řady logaoedické a to ty, jež na druhém místě daktyl mají, volnou stopu první (t. zv. basis) připouštějí. Avšak svazek ten jest ještě užší. Řady logaoedické liší se totiž od daktylů aiolských jen tím, že ráz logaoedů nestrpěl řady holodaktylické, nýbrž smíšené. Neboť kdežto lehký ton aiolských básní alogii slabik podporoval, vážnost logaoedů ji víc a více mírnila, tak že zpěvy vážného rázu sestávají nejčastěji z řad monodaktylických, obzvláště z glykonea a ferekratea. Čím méně daktylů, tím vážnější jest rhythmus řady. I ostatní úkazy v řadách těchto se vyskytující směřují k potlačení přílišné křepkosti rhythmů, zvláště pak to, že nestážené daktyly nesmějí porůznu v řadě se vyskytati, nýbrž bezprostředně za sebou následovati, jakož i, že alespoň dvě stopy řady v trochaey stáhnouti se musí. Máme tedy za to, že ku př. aiolská hexapodie ryzích daktylů kyklických se svobodnou basí se má k hexapodii logaoedické a tato k trochaické tak jako epický hexameter *ὀλοδακτυλικός* k hexametu, v němž daktyl se spondeem jest spojen a tento k hexamertu, jenž se zove *ὀλοσπόνδειος*. Myslíme-li si takto původ řad logaoedických, pak se snadno vysvětlí úkaz polyschematismu a není třeba pomýšleti na jakési „přešnutí“ stopy kyklické. Neboť může-li trochaeu v antistrofě odpovídati tribrachys a naopak (jako dvakrátě El. 126 = 142: *κακῆ τε χελ | ρὶ πρόδοτον, ὡς = ἐν οἷς ἀνάλυ | σίς ἐστιν οὐ...*), oč více jest s podivením, že kyklickému daktylu ve strofě odpovídá v antistrofě jeho pravidelná obměna, již trochaeus jest? Že však polyschematismus v antistrofickém seřazení nepřichází příliš často, toho příčina jest ta, že básníkové řečtí vůbec při tvoření řad logaoedických počínali si s velikou zdrželivostí a sebe menšímu porušení souměrnosti a shody mezi strofou a antistrofou se vyhýbali. Proto i nechtějící změnití ethos tance vystříhali se toho, aby monodaktylické řadě logaoedické neodpovídala v antistrofě polydaktylická, avšak pravidlo to spočívá jen na rázu básně, nikoliv na nutnosti rhythmické, a proto bychom velice chybili, kdybychom po náhledu Westphalové (Metr. II, str. 733) místa, kde jednomu daktylu ve strofě dva daktyly v antistrofě odpovídají (Iph. Taur. 1092 = 1109; Hiket. 993 = 1015; Iph. Taur. 1129 = 1144) za chybná měli. Větší volnost jeví se v seřazení stichickém, kde polyschematismus velmi často se objevuje, zvláště ve spojení rozličných druhů verše glykonejského.

Na konec ještě chceme poukázati k tomu, že jedině tím

způsobem, který jsme svrchu naznačili, dá se vyložití úkaz, o němž mluví Westphal Metr. II. str. 726 nsl., nechtě se pokusiti o jeho vysvětlení. Jest to totiž ta zvláštnost řád logaoedických, že v nich nezdánlivá vyskytuje se spondeus místo očekávaného trochaeu i na místech lichých, tedy tam, kde v řadách trochaických alogický spondeus býti nemůže. Tato zdánlivá neshoda objevuje se i v stichickém i v antistrofickém seřazení, kdež trochaeu v antistrofě spondeus odpovídá, jako Phil. 1128 = 1151, kde se kryjí: — ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ | — a — ◡ | — ◡ | — | —; srv. Eur. Hipp. 741 = 751; Hik. 994 = 1016 a j. Nepravdivost ta nedá se ovšem nikterak vysvětliti, máme-li trochaey v řadách logaoedických za obyčejné trochaey, ale mizí zúplna, vzpomeneme-li si, jak jsme svrchu původ těchto stop vyložili. Právili jsme, že trochaeus jest jednou z pravidelných obměn daktylu kyklického, z nepravdivých pak že nejčastější jest spondeus. Tato nepravdivá obměna kyklického daktylu vyskytuje se mimo tak zvanou basi i jinde a zvláště na lichých místech v řadách kyklických daktylů, jako u Alkmana zl. 36, 4: ὕμῳ καὶ χαρίεντα τίθει χορὸν. Tím se vyskytání spondeu i na lichých místech řád logaoedických bez obtíže vysvětluje, jelikož není žádné rhythmické příčiny, proč by kyklický daktyl v alogický spondeus jen na sudých místech změnití se směl.

Zbývá, abychom se ještě zmínili o užívání kyklického daktylu a jeho významu v lyrickém básnictví řeckém, jelikož v předcházejícím pojednání jen mimochodem tak státi se mohlo.

O hexamtru epickém již svrchu jsme pravili, že nelze jej v míru trojdobou vtěsnati (jak Dionysios Hal. a G. Hermann se domnívali) a poukázali k tomu, že i ethos verše toho s měřením kyklickým se neshoduje i že utvoření se slabik alogických, svědčící o velikém vývoji rhythmickém, do pradávných dob pošínouti nelze. Podobně jsme i distichon čtyřdobně měřili, jelikož za to máme, že básníci elegičtí hledíce arsi zjednatí převahu nad thesí volili pouhou katalexi, neodváživše se k důkladné změně rhythmické. K této sáhl, pokudž víme, první Archilochos a od doby té, tedy od uvedení ryze lyrického básnictví v literaturu a ne dříve třeba rozeznávati mezi daktylem čtyřdobým a trojdobým. Rozeznání to často s nemalými obtížemi jest spojeno a proto třeba jest, abychom se ohlédli po neklamných známkách, jimiž trojdobé měření daktylu potvrditi se dá. Známky tyto jsou: a) dipodické měření; b) spojení daktylu s trochaem; c) svobodná basis; d) akatalektické zakončení ryzím daktylem.

Dipodické měření jest dosti spolehlivou a zřejmou známkou trojdobé míry daktylu a rozhoduje často tam, kde jiných známek není. Jeví se dipodické rozdělení zhusta již v tetrapodii diaresí po druhé stopě; daleko častěji pak v hexapodii

tak zvanou caesurou bukolickou, srv. Phil. 1196—1202, kde oba případy se vyskytují. Hledíce k této zvláštnosti, soudíme, že již v nejstarších tvarech melického básnictví, totiž v episyntetech Archilochových a to i v těch, jež sestávala z daktylického hexametru a daktylické tetrapodie, trojdobé měření daktylu se jeví. Neboť jediný zlomek toho druhu, jenž se nám z dob těch zachoval (Archil. zl. 96: *φαινόμενον κακὸν οἴκαδ' ἄγρεσθαι*), jeví tak patrnou známku dipodického rozdělení, že trojdobou míru daktylů těch předpokládati můžeme.

Dále lze z dipodického rozdělení souditi na kyklické daktyly v oněch hexametrech, jež se ač zřídka v pozdějších tragodických co *ἀπολελυμένα* objevují a stálou bukolickou caesurou značí. Takové monodie nalézáme u Sophoklea Phil. 839—842 a Trach. 1018—1022; u Euripida Troad. 595—600 a zl. z Phaëth. 66—70.

Touže vlastností vyznačují se i hexapodie v lyrických dílech básní bukolických, z čehož se i výraz „caesura bukolická“ vysvětluje; srv. Thecer. 1, 79—83; 12, 14; Bion 1, 69 nsl.

Mimo tyto případy jeví se dipodické rozdělení kyklických daktylů zcela zřejmě v daktylických strofách a systémech jak básnictví lyrického, tak i dramatického. Toho druhu jsou daktylické řady u Hipponakta (zl. 85, 89), Alkmana (zl. 21, 22, 31, 32, 33), Sapfoje (zl. 31—36, 38, 92—95), Alkaia (zl. 92), Ibyka (zl. 6) a jiných. Z básnictví dramatického nad jiné jsou poučná: O. R. 151—158 (čtyři hexametry s bukolickou caesurou i ve strofě i v antistrofě). Phil. 1196—1203. Eur. Hik. 271—274. Phoen. 1493—1507 a j. Zvláště četné příklady poskytují pozdější monodie, jichž oblíbeným rytmem kyklický daktyl byl.

Spojení daktylu s trochaeem jest druhá hlavní známka trojdobé míry jeho. Proto třeba tak měřiti jej: 1) v episyntetech daktylotrochaických, jež se vyskytují buď co epody (Archil. zl. 88, 98, 102 a j.) buď co tak zvané daktyloepitrity. Tvary tyto rázu velmi vážného (*τρόπος ἡσυχαστικός*) nalézáme již u Alkmana (zl. 1, 8, 20, 28 b, 30 a j.); k největšímu však rozkvětu dospěly u Pindara, jehož největší část epiniků v tomto metrum složena jest. K vážnosti zpěvů těch přispívá jak pravidelná obměna druhého trochaeu každé dipodie v spondeus, tak zvláštní ráz daktylického kola. Míváť obyčejný tvar — — — — — aneb — — — — —, jež považovati třeba za tetrapodii či dimetron, jehož druhá dipodie vyjádřena jest v případě prvé dvěma slabíkama trojdobýma, v druhém jedinou slabikou šestidobou. Jest tedy takt zpěvů těch šestiosmičkový: *καλλιπέπλου | λῆμα Κορωνίδος. | ἐλθόν | τος γὰρ εὐνά | σθη ξένου* = Pyth. 3. 44. Slabiky: *ἐλ, θου* a *νου* jsou trojdobé. 2) V řadách logaoedických, jež poprvé u Alkmana nalézáme a které později tak veliké platnosti v básnictví lyrickém a dramatickém se domohly, že za času Sophoklea výhradně jich téměř

v lyrických zpěvích užíváno bylo. Tím počíná se úpadek v hudebním umění starých, zvláště v dramatu, kdež bývalá rozmanitost rhythmopoiie, již se Frynichos a Aischylos proslavili, stereotypním řadám logaodickým ustoupila.

Svobodná basis jest jistým důkazem trojdobé míry daktylů a vyskytá se: 1) v daktylech tak zvaných aiolských, poněvadž jich hlavně Alkaios a Sapfo užívali (po nich jen napodobením Theokritos 29). O basi jsme již svrchu mluvili, o rozsahu řad těchto podotýkáme pouze tolik, že užíváno tetrapodií a hexapodií, z nichž tyto *ἔπος αἰολικόν* sluly na př. Sapfo zl. 40 (tetrapodie): *Ἔρος δαῦτε μ' ὁ λυσιμελής δόνει*; Alk. zl. 45 (hexapodie): *κέλομαι τινα τὸν χαρίεντα Μένωνα καλέσσαι*. 2) V řadách logaodických, zvaných *δευτεροδακτυλικά*, a to jak v tetrapodiích (druhý glyconeus a pherecrateus), tak i v hexapodiích, čehož příkladem jest Anakreontův zlomek 39.: *ἀσήμεων ὑπὲρ ἐρμάτων φορεῦμαι* (. . — — — | — — — — — | — — — — —).

Akatalektické zakončení pouhým daktylem třeba hledati na konci celé periody, nikoliv kola. Proto z mnoha příkladů, jež se uvádějí, jen dva dotvrzeny jsou a to tak zvané hexametrum Ibycium (srv. Ibykos zl. 4: *ἀεὶ μ' ὦ φίλε θυμέ, ταύπτερος ὡς ὄκα πορφυρίσ*) a daktylická tetrapodie, o které Hephaestion 40 praví: *Ἀλκμὸν καὶ ὄλας στροφὰς τοῦτω τῷ μέτρῳ κατεμέτροσε* a uvádí za příklad tuto úplnou strofu Alkmanovu (zl. 36): *Μᾶσ' ἄγε, Καλλιόπα, θύγατερ Διός — ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων ἐπὶ δ' ἕμερον — ὕμνον καὶ χαρίεντα τίθει χορόν*.

Tím probrali jsme veškeré případy, kde dle mínění našeho daktyl trojdobně měřiti třeba. Avšak, jestli blíže pohlédneme, seznáme, že jimi vyčerpány jsou veškeré obory a druhy lyrického básnictví, v nichž daktylu se užívalo. Není-li tedy s podivením, že Dionysios Halikarnasský, jež jsme prvé z omylu vinili, poněvadž pravil, že daktyl vůbec se kyklicky měřiti má, potud plnou pravdu mluvil, pokud zřejmo jest, že na daktyl lyrický pomýšlel, jak z odvolávání se jeho k rhythmikům vysvítá? O daktylu epickém ovšem výrok jeho neplatí; neboť mnohé důvody stvrzují zřejmý míru čtyřdobou stopy této; avšak daktyl lyrický máme s Dionysiem veskrz za kyklický, jsouce toho mínění, že v básnictví lyrickém byl rhythmus trojdobý rhythmem tance, čtyřdobý jen pochodu.

O předložkách za a na.

Napsal Fr. Bartoš.

(Dokončení.)

Na druhý rok pásl krávy, na třetí rok byl pohánkem (K. Poh. 685). — Na čtvrtý rok poslal ho sedlák do lesa (K. Poh.

330.). — Na jaro do pole se strojí (Žer. I. 91.). — Bylo to právě na vesno (K. Poh. 588.). — Na léto Tataři vznidu (Dal. 82, 24.). — Na štědrý večer vybrali jsú Sezemice a vypálili (Let. 98.). — Na vánoce, na letnice, na svatú královnu, na posviecenie (Štít. Nauč. 329.) — Na hromnice stěna vlhka od vrabce (Mudr. 443.). — Pán Kristus na květnou neděli do Jerusalema přijel (Žal. 20.). — Na velikú noc (Výb. I. 488.). — Na každé veliké hody (Pass. 180.). — Na každý svátek bývá zde veliký sňatek (Výb. I. 199.). — Dobrý kněz na den božieho narozenie jdieše do kostela (Anth. I. 161.). — Na den všech svatých ztekli jsú Litovli (Let. 134.). — Ve středu na sv. Jakuba přijali jsú Pražané ciesaře Sigmunda za svého pána (Let. 96.). — V pondělí na den sv. Martina cesař vyjel z Prahy (Let. 105.). — Na sv. Řehoře plove led do moře (Mudr. 445.). — Na sv. Alexeje s hor se voda leje (Mudr. I. 445.). — V neděli na sv. Víta jel král na hrad (Let. 108.). — Bylo již po první hodině na noc a dal jsem mu list do rukou (Let. 362.). — Dvě hodiny na noc (Let. 391.). — Soused šel pozdě na večer navštívit známého (K. Poh. II. 241.).

II. S *lokalem* označuje předložka *na* téměř všechny ty poměry ve spojení se slovesy klidného tkvění, které označuje s akkusativem ve spojení se slovesy ruchu, pokud svým logickým významem z ruchu v klid přeložiti se dají.

Určujeme tedy předložkou *na* s lokalem

1. Místo děje slovesného, na jehož povrchu co jest aneb se děje:

a) činem hmotným:

Vadita sě kruto mežu sobú liutý Chrudoš na Otavě krivě, Stiaglav chraber na Radbuzě chladně (Anth. I. 2.). — Řváše na hradě Kruvoj řváním býka (Anth. I. 17.). — Na vozě by zlatá skříně (Anth. I. 40.). — Béchu na poli (Dal. 1., 9.). — Seč veliká byla na mostě (Dal. 15., 35.). — Dietěte samého na sieni nechali (Anth. I. 167.). — Na kobercích jsme léhali (Mitr. 10.). — Mošnu na hrdle jmějieše (Anth. I. 94.). — Na vzchodě jutro počínáše (Anth. I. 25.). — Na liciech ruměnci skviechu (Anth. I. 28.). — Hlouposť a pýcha na jednom stromě rostou (Mudr. 97.). — Plní túli na plecích jim řehciú (Anth. I. 27.). — Každý psík na svém dvoře směleji štěčí (Mudr. 119.). — Štastný na koni, a nešťastný pod koněm (Mudr. 153.).

Pozn. Slovesa: posaditi, postaviti, položiti, padnouti, převázati starší čeština za příkladem jiných jazyků slovanských jako vůbec tak i s předložkou *na* pojí na otázku kde? s lokalem:

Dítě na zemi posadil (Pass. 574.). — Cesař na svém stolci jej posadi (Dal. 29., 15.). — Posad se na polštáři tomto (Ctib. 4.). — Tento na pravé cestě jest postaven (Pass. 645.). — Na velikém kameni to tělo položichu (Pass. 564.). — Padlo

jemu na mysli (Pass. 570.). — Na jeho svatém tělu padši počé mluvití (Pass. 505.). — Král kázal Kristofora na té lavici přivázati (Pass. 578.).

b) Činem pomyslým:

α) s lokalem věcným:

Ciesář v Praze na súde sedě (Dal. 59., 4.). — Páni na súde sedí (Páh. I. 198.). — Páni na právu sedí (Páh. I. 211.). — Páni se sstoupili a seděli tři hodiny na té věci (Žer. Záp. II. 23.). — Seděli jsú na kázanie bratřie (Chron. 470.). — Pústevník na modlitbách klečel (Pass. 163.). — Oni stáli na svém (Mitr. 108.). — Druhá strana vždy na svém stála (Žer. Záp. II. 43.). — Na tom jsme zůstali (Mitr. 113.). — Pověděl, na čem jest ostal s Řeky (Troj. 428.). — Soudcové najítí se dali, na jiném nejsouce nežli soud zahájiti (Žer. Záp. II. 39.). — Na čem se všichni snesli, vypravoval (Prot. 71.). — Uhři na tom se postavili, aby sobě tu hrad pevný postavili (Háj. 81.). — Ciesář po všech vlastech listy poslal příkazuje, aby jich na všem slyšáno bylo (Pass. 187.). — Co's pravil, na tom jsi uslyšán (Pass. 206.). — Co's prošil, na tom's uslyšen (Pass. 342.). — Knieže na tom ji uslyšel (Pass. 538.). Na tom mne poslúchaj (Pass. 553.). — Víme, že na tom vůli naši naplníš (Žer. Záp. II. 116.). — Otázali jeho na tom (Pass. 564.). — Tak-li vy na všem smysle ženská moc je obudila (Kat. 2147.). — Na tom se nemeškali (Výb. II. 298.). — Elška slíbila mi nepřekážeti na tom zboží (Páh. I. 228.). — Král na té odpovědi nechce přestati (Blah. 40.). — Přestali jsme na vodě (Har. I. 166.). — Přírození na mále přestává (Mudr. 294.). — Bafo, měj na svém dosti (Dal. 28., 42.). — Na tom súde dosti jmieti nechtěli (Výb. I. 496.). — Na panském náleze chci dosti mítí (Páh. I. 164.). — Na tom každý dosti mítí, na tom každý přestati musí (Všeh. 1.). — Na slovích málo jest bez skutkův (Arch. I. 103.). — Chybil-li jsem na čem (Pass. 592.). — Kto by na čem chybil (Pass. 551.). — Poněvadž na jiných dóvodech schází, musí právo přísahú provoditi (Všeh. 34.). — Kdož by dosti učiniti nechtěl, jenžto by na svobodných nebo na zápisných dědinách měl, tomu má v dědiny jeho uvázáno hýti (Všeh. 3.). — Nechali Němcuov na pokoji (Let. 111.). — Vyznal svú vinu na zpovědi (Štít. Nauč. 334.). — Aníž má kto dále viniti se na zpovědi, než jest vinen (Štít. Nauč. 335.). — Máte k tomu pana Fridricha na ruce (Žer. L. 62.). — Na levé ruce leží zámek (Pref. 407.). — Co na srdci, to na jazyku (Mudr. 238.). — Ferdoš měl princku živě na očích (K. Poh. 319.). — To vždy slušie na paměti jmieti (Anth. I. 76.). — Měl zlobu na mysli (Dal. 30. 6.). — To na svej mysli uloži (Dal. 47. 10.). — Na péci jsme se měli a opatrovali (Pref. 431.). — Proč se nemáš na pozoru (Lab. 66.). — Rady komorní na omyle jsou (Žer. L. I. 44.).

— Odkólek na omylu jest (Žer. Záp. II. 124.). — Tu někdy na větším díle kníže bavorské obyčej mívál se zdržovati (Har. I. 2.).

β) S lokalem osobním ve spojení se slovesy: prositi, žádati, chtítí, plátí, tázati se, zvědětí, obdržeti, dobytí, vysloužiti a p.:

Na Boze uprosil (Pass. 332.). — Prosiž na svých bozích (Pass. 554.). — Což na nás prositi budeš, obdržíš (Pass. 428.).

— Prosich, aby mi svatá královna ráčila na svém synu mých těžkých hříechuov odpuštění uprositi (Pass. 325.). — Jozef vyprosil na Pilatovi tělo Krista Pána (Pref. 405.). — Vyprosil jsem si na

Pánu Bohu (K. Poh. 648.). — Toho na vás žádám (Pass. 512.).

— Bratr na bratru dílu žádal (Tov. 80.). — Co požádáš na Boze, dá tobě Bóh (Anth. I. 79.). — Dlouhého a stálého zdraví

Vsti na Pánu Bohu žádám (Žer. L. I. 139.). — Ty chceš na nás po tolárku? (Suš. Pís. 718.). — Na babě kúzla ptají

(Výb. I. 232.). — Mnoho klevetného se na nich doptávali, a nic se na nich doptati nemohli (Bart. 73.). — Na něm toho otá-

zachu (Kat. 2597.). — Na Přemysle potázachu (Dal. 6., 2.). — Vlasta na dievkách práva otázá (Dal. 14., 6.). — Páni na chlapě

zvěděchu (Dal. 5., 11.). — Nemohli na Řecích konečné vůle zvědětí (Troj. 429.). — Na bozích nic neobdržíte (Pass. 410.).

— To na nich obdržáno (Žer. L. I. 21.). — Přemysl na Sasích mnoho tvrzí doby (Dal. 78. 9.). — Tvrz Květnice dobytá

jest od Pražan na Prokopovi Trčkoví (Let. 65.). — Ktož pak co vyslouží na králi (Všeh. 5.). — Nikdy jsem na něm toho mítí

nemohl (Přh. I. 285.).

Pozn. Sloveso přísahati pojí starší jazyk i s lokalem věci, kterou kdo přísahou potvrzuje, i s lokalem osoby, které se kdo na potvrzenou dokládá:

Přisahám na tom Pánu Bohu (Tov. 39.). — Přisahají na tom mémú Bohu (Kat. 2962.). — Ciésař je se na tom přísahati

(Dal. 42., 35.). — Na tomf bych já mohl přísieci (Anth. I. 96.). — Já Günter na tom přisahám (Žer. Su. 82.). — Poče přisaha-

hati na Boze (Star. Skl. IV. 178.).

2. Účel děje slovesného ve spojení se slovesem býti:

Byli na mši svaté (K. Poh. 439.). — Paní jest na hodech (Kn. Rož. 41.). — Byli u studně na vodě (Us.). — Lidé jsú

u mne v krčmě na pívě byli (Dsky. I. 176.). — Byl jsem ve stodole na ovsí (K. Poh. 334.). — Byla som v hájíčku na ža-

ludě (Zpév. 290.). — Byli jsme na trávě, na jahodách, na hubách, na svadbě, na hostině. Kdosi nám byl v noci na hruš-

kách (Us.).

3. Příčinu, která jest závadou ději slovesnému:

Kdyby mně nebyly hory na závadě, viděl bych svou milou chodit po zahradě (Suš. Pís. 200.). — Mladost moja len tak

hynie, kdo je tomu na příčině (Zpév. I. 61.).

4. Nástroj a prostředek děje slovesného:

Divné jest vidětí, ano zvěř ne na čtyřech nohách stojí, ale

na dvě (Štít. Nauč. 152.). — Postavili se na nohách svých (Žal. 12.). — Dievka na koni jezdieše (Dal. 8., 30.). — Povedu **sa koňa** na řetázku (Suš. Pís. 576.). — Pán od zlosti na zubech skřípál (K. Poh. 614.). — Modlili se na růženci (Poh. II. 107.). — **Móz na dobrých** knihách čísti (Štít. Nauč. 81.). — To budú na kněhách čísti (Dal. 6. 14.) — Bohobojní křesťené na knihách čtú (Anth. I. 76.). — Je živ jen na léciích (Us.). — Ctnost a štěstí visí na tenké niti (Mudr. 150.).

5. Způsob děje slovesného:

To se na jevě značí (Anth. I. 42.). — Peníze na hotově leží (Žer. L. I. 44.). — Peníze na hotově odvedli (Žer. L. I. 45.). — Jich čísti by na mále (Anth. I. 46.). — Na mále nás bylo (Žer. L. I. 41.). — Posel posečka na mále (Anth. I. 36.). — I na mále i na mnoze (Kat. 1762.). — Není nás na mnoze (Suš. Pís. 575.). — To vám poviem ne na dlúze (Kat. 1877.). — Bylo na pilně (K. Poh. 425.). — Skončil svou řeč na dobře (K. Poh. 430.). — Protož z toho mocnu Bohu děkuji dlúze na krátce (Anth. I. 152.).

6. Vztah přívlastku a přísudku a j.

a) ve spojení s adjektivy:

Mrtvý na těle nejie pokrmu tělesného (Štít. Nauč. 226.). — Byl na letech starší (Tov. 38.). — Thales otázán jsa, kto by byl šťasten, řekl: ktož zdrav jest na těle, čist na duši (Anth. I. 112.). — Kak jest vzrostlý na životě (Kat. 287.). — Po těch třech úřednicích má sedati dvanácte pánov, mužov na cti zachovalých (Všeh. 13.). — Rovnému buď na vše roven, chudšiemu na mysli skroven (Anth. I. 153.). — Puolpáta tisíce zlatých na zlatě i na váze spravedlivých (Tov. 100.). — Byv prvé kulhav na těle, nyní skulhavěl také na duši (Pal. IV. 328.). — Víno má na barvě býti nážluté (Jung. Slov.).

b) Ve spojení se substantivy:

Vzal škodu na svém lidu (Let. 40.). — Škoda nemalá stala se na lesích v Čechách (Let. 208.). — Táborští Slezákóm veliké škody na městech a na lidech, na hradiech a na vsehch jús činili (Let. 80.). — Hora před tiem nikdy lepších užítkov nedávala na stříebre (Výb. I. 471.). — Pomoc na lidu, penězích a prachu (Žer. L. I. 17.). — Na všech věcech zbožie máme veliké (Pass. 332.). — V chrániě jestiž zboží převeliké na zlatě i na stříbre, na zlatohlavích i perlách (Troj. 130.). — Na hotových penězích musily by paní věna svá míti (Tov. 79.). — Znamenitou sumu na penězích mně pokradl (Arch. I. 103.). — Dluhy, kteréž na hotových penězích půjčili (Žer. Záp. II. 3.). — Což buď na zápisích neb na klenotech, na svrscích aneb na čem koli jiném zůstává, náleží vám (Žer. Záp. II. 6.). — Šestnácte set jest po hotově na dukátích (Žer. L. I. 56.).

c) Ve spojení se slovesy:

Zhyneš na životě (Anth. I. 97.). — Země válkami na lidech

i na statcích hyne (Let. 118.). — Jiní také na zdraví hynuli (Blah. 35.). — Smiřický poražen jest od Děckého na lidech, koních i pěších (Let. 114.). — Na zraku a sluchu velice schází (Žer. Záp. II. 29.). — Zle se mám na svém zdraví (Arch. I. 90.). — Na penězích (na hrdle) je trestal (Žer. Záp. II. 56.). — Dietěti se na zdraví nic škodného nestalo (Anth. I. 167.). — Ukaž se před lidmi ctně na ztravě i na čeledi (Štít. Nauč. 230.). — Král mě daruje bohatě na panství, stříbře i na zlatě (Star. Skl. IV. 355.). — To Janovi na právě nemá škoditi (Půh. I. 264.). — Kdož by koho nařekl na jeho cti (Dsky I. 222.). — Prikázali všem, aby Čechuom neutrhalí na cti (Let. 96.). — Brali od nich na chlebě a víně (Neh. 5. 15.). — Mistr Jindřich učinil slavné napomenutí, chvále papeže na životu i mravích jeho (Let. 145.).

Pozn. Poněkud jiného významu jsou vazby: Na tobě jest, na vás jest (Us.). — Pověděl písař, že co na něm jest, chce se k tomu přičiniti (Blah. 118.). — Na králi mám laskavého pána a na knížatech dobré přátely (Žer. L. 1. 90.).

7. Čas, kdy děj nastupuje:

Na úsvitě táhl Žižka k hradu (Let. 34.). — Juž by na tej době (Anth. I. 33.). — Na jaře, na počátku (Us.).

O předložce po.

Napsal Fr. Bartoš.

Předložka **po** pojí se s akkusativem, s dativem a lokalem.

I. *S akkusativem* určuje předložka **po**:

1. Mezi prostorovou, až které děj slovesný dostupuje, až po kterou co sahá: Sěmu v srdce po jilce meč vtasi (Výb. I. 50.). — Odsekni tu ruku po loket, která sobě dobra nepřeje (Mudr. 57.). — V komoře sedí stareček s bradou až po pás (k. Poh. II. 247.). — Stál ve vodě po kolena, po pás, po krk (Us.). — Pole všechno nám po humno berou (Žer. Záp. II. 85.).

2. Mezi časovou, až po kterou děj slovesný trvá: Toho jest neukázal po dnešní den (Půh. I. 226.). — Znátí ještě po dnes, kudy ten had lezel (Pref. 239.). — Po tu chvíli, po tu dobu (dial. po sou dobu, okolo Jičina v Č.), po ten čas (Us.).

3. *Směr pohybu* ku předmětu, který jest cílem a účelem děje slovesného ve spojení se slovesy: jíti, běžeti, jeti, plaviti se, poslati a p.: Nebyli jsme povinni po vás jíti (Tov. 9.). — Po dobrého ot svých nevyšel (Dal. 67. 7.). — Král umysli po syna do Uher jíti (Dal. 97. 4.). — Pozdě s čbankem po vodu, ano se hřiedlo utrhlo (Anth. I. 154.). — Dívka přišla po maso (Let. 262.). — Malchus po chléb do města chodieše (Pass. 581.). — Poč jste ke mně přišli (Pass. 560.). — Přišla so po maso

(Zpév. I. 350.). — Jáz doběhu na palúček po koníček biely (Výb. I. 53.). — Každý zástup jel jest domuov po spízi (Let. 82.). — Léta téhož páni a měšténé vyjeli jsú po ciesaře (Let. 92.). — Pražané vyjeli po krále Ludvíka (Let. 442.). — Patron jezdí po sladkou vodu, po zboží a jiné potřeby (Pref. 50.). — Procházeli jsme se, až po nás přijeli (Pref. 423.). — Po Bořivoje poslachu (Dal. 58. 5.). — Král rozeslal poslov mnoho po svá kniežata i pány (Anth. I. 149.). — Král posla po Tristana (Star. Skl. IV. 41.). — Sigmund kázal po kata poslati (Let. 56.). — Posly rozeslal po konšely (Let. 481.). — Má poslati po list do města (Všeh. 4.). — Káže kněžna vypraviti posly po Svatoslav (Výb. I. 3.). — Hradečtí vypravili jsou se do lesa po drva (Let. 98.).

Pozn. 1.: Podlé analogie sloves vytčených pojí se, ač zřídka, sloveso *jíti se*: Jal jsem se po to díelo počem psáti o počátku našeho spasenie (Anth. I. 76.).

Pozn. 2. Ve st. XV. a XVI. počala v těchto vazbách znenáhla vyskytovat se předložka *pro*, již se nyní výhradně užívá: Pražané poslali *pro* biskupa (Let. 238.). — Patron plavil se k břehu *po* sladkou vodu, a marnýři plavili se též k břehu *pro* kamení (Pref. 79.).

4. Čas, po který děj trvá nebo se opětuje: Po vše časy hřecká země v míře stáše (Anth. I. 33.). — Po ten všecken čas pracemi zanesen byl (Žer. Sn. 70.). — Po ta léta svědomí do bře od něho dostati mohl (Žer. Záp. II. 155.). — Po sedm let vojsko sbírali (Žal. 39.). — To má učiniti po čtyři neděle pořád zběhlé při obědě (Tov. 99.). — Ku póhonóm zasezeno po tři pátky v Olomúci a po tři pátky v Brně (Tov. 29.). — Tehdy má koně vyvésti po tři trhy (Tov. 97.).

5. Číslo, až po které se co opakuje. Číslo takové vynáší se z pravidla středním rodem číslovek řadových: Potom ještě po druhé přijeli komisaři do Litomyšle (Blah. 8.). — Volal po druhé po třetí (K. Poh. 312.). — Po čtvrté píši (Let. I. 90.). — Koníček zařehoce po čtvrté po páté (K. Poh. II. 143.). — Po každé utíkali (Žal. 39.). — Turci pokoušeli se po několikráte Španělům překážeti (Har. II. 142.).

II. S *dativem*.

Většina výkonů, jež nyní označuje lokal s předložkou *po*, přešla naň z dativu. Proto užívá se ve staré slovančině jakož i v některých živoucích jazycích slovanských mnohem hojněji dativu s předložkou *po* nežli v češtině, kdež nyní všecek uhnul lokalu, vyjma některé adverbialné vazby adjektiv neurčitých. Ve starých památkách ovšem častěji se vyskytá zvláště na označnou způsobu:

a) Seber glasy po národu svému (Anth. I. 3.). — Rozřešite moje výpovědi, budetě-li u vás po rozumu (Anth. I. 3.). — Po zákonu věkožizných bogóv budeta im oba v jedno vlásti

(Anth. I. 3.). — Volte muža mezu sobú rovna, ký by vládl vám po železu (Anth. I. 4.). — Suďte sami po zákonu pravdu (Anth. I. 4.).

b) Předměstí kairské po různu leží (Har. II. 172.). — Skryli se v lese po různu (Blah. 16.). — Královna by po tichu (Kat. 2521.). — Po tichoučku povídala (K. Poh. 192.). — Dobrého po malu (Mudr. 30.). — Město po starodávnu stavené (Mitr. 24.). — Nemohl s ním po dobru nic spravit (K. Poh. 552.). — Po suchu tam všedše, našli chrám mramorový (Výb. I. 287.). — Kdež jsi nejvíce po hostinu, ať se tvoji k tobě vinú (Výb. I. 887.). — Půst po bratrsku jsou uložili (Blah. 4.). — Po pohansku se jměchu (Dal. 8. 15.). — Siroba tať se již po domácku u mne shnždila (Anth. I. 107.). — Po našsku (Blah. Gram. 200.). — Po česku, po německu, po řecku (Us.).

III. S lokalem určuje předložka *po*:

1. Prostor místný, po kterém pohyb *různými směry* se rozprostraňuje: Zleč se jemu rozli po útrobě (Anth. I. 3.). — Běháše jelen po horách, po vlasti poskakova, po horách i po dolinách krásna parohy nosí (Anth. I. 15.). — Ajta dým se valie po dědinách (Anth. I. 16.). — Rozložichu kopie po ramenú (Anth. I. 17.). — Roznosi se radost po všiej Praze (Anth. I. 22.). — Běda vstane tužšá po krajinách (Anth. I. 25.). — Had po skalách lazí (Anth. I. 32.). — Lid náš po městech a po přiebytcích rozdělíchom (Anth. I. 102.). — Král kázal volati po všem královstvie (Anth. I. 162.). — Po sieni chodil (Anth. I. 163.). — Bratři po púšči přebývachu (Výb. I. 196.). — Vršovice po lese stihachu (Dal. 34. 71.). — Po světu Němce nesleď, v svej zemi mezi svými seď (Dal. 67. 5.). — V zástupch po městě chodiechu (Dal. 104. 3.). — Filibert kostely po Praze znova světil (Let. 115.).

Pozn. Sem počítati dlužno a) slovesa bítí, udeřiti a p., se kterými předložka *po* určuje povrch předmětu dějem slovesným dotčený: Kaza jí po líci bítí (Pass. 429.). — Udeřil ho po hlavě. Dám ti po hubě. Kdo se za hubu nestydí, dostane do ní nebo po ní (Us.).

b) Adverbialné vazby: po boku, po straně, po zadu, po předu: Posazen jest po levé ruce (Žer. Záp. II. 136.). — Posadili se po levé straně dveří (Pref. 168.). — Stolice ty po krajích stály (Lab. 85.). — Já po předku půjdu (K. Poh. 676.). — Těžcí mečí po bocích jim visia (Anth. I. 27.).

2. Prostor místný, po kterém pohyb směrem přímým se nese:

Po vodě k děvě kytice plyje (Anth. I. 30.). — Kdo tě po chladnej vodici pusti (Anth. I. 30.). — Poče po potoku jíti (Dal. 39. 39.). — Vstoupivše do člunku pustili jsme se po řece (Jung. I. 104.). — Šel jsem po Dunaji po té velké hrázi (Suš. Pís. 257.). — Pustili lodě své po Pádu (Výb. I. 521.). —

Třtina po větru se chvěje (Anth. II. 269.). — Pust' jen tu žalost' po vodě (Bož. Něm. I. 331.). — Spustil se po dřevě javoru (Suš. Pís. 186.). — Po pěšinkách blíže (Mudr. 361.). — Svatý Jiří po cestách jezdíval (Suš. Pís. 39.). — Meč se smeče po koženě štítě (Anth. I. 13.).

3. Distributivnost místnou děje slovesného:

Všecky zjímali a zbili po ulicích zde i onde (Let. 73.). — Král po lovech jest kratochvilil jezdě (Výb. I. 440.). — Po všech domech se vzhápachu (Star. Skl. II. 104.). — Jiní po přiezni po domiech skryti jsou od přátel svých (Chron. 472.). — Král kázal po kostelích zvoniti (Let. 112.). — Syn její se tlákl vždy po službách (Arch. I. 176.). — Vlasta své tovaryšky po krajích a po vseh rozeslala (Háj. 16.). — Klatba po kostelích ohlášena byla (Žal. 67.). — Pozdě po lidech slova chytati (Mudr. 79.). — Čert chodil po sedlácích (K. Poh. II. 122.).

4. Směr pohybu a činnosti za předmětem, jenž jest cílem a účelem pohybu, vzorem činnosti, činem hmotným i pomyslným a) ve spojení se slovesy ruchu podmětneho i předmětneho: jíti, běžeti, jeti, hnáti se, táhnouti, vésti, vléci, obrátiti a p.:

α) Jan z Stráže po nepřátelech udatně jdeše (Dal. 104. 25.). — Všecko opustil a šel po něm (Výb. I. 545.). — Kudyž se kolivěk obrátil, tam po něm lidé šli (Let. 19.). — Dřieve než na hrad příběhú, mužie po nich na most vzběhú (neb aor. příběhu, yzběhu) (Dal. 15. 34.). — Událo se mu lovec s vohaří po jednom jelenu běžeti (Pass. 189.). — Proč po mně běžíš (Pass. 323.). — Čbán se dolív s hory pokotí, liška se po něm běžiec upotí (Výb. I. 228.). — Kurvenal na svůj kóň vsěde a vesele po svém pánu jede (Star. Skl. IV. 214.). — To učiniv po jeho se tovaříši oddal, chtěje ho také zabiti (Pass. 354.). — Vezdě po vlastech hnáchu liuto po vraziech (Anth. I. 14.). — Biskup nikterakž po králi nepostúpil (Pass. 519.). — Jich buoh pravý po nich stojí (Pass. 341.). — Tehda sv. Juliana ven jdúci po sobě ďábla svázaného táhnieše (Pass. 221.). — Sigmund táhl s svým lidem před bratrem Žižkou a bratr Žižka po něm (Let. 49.). — Ten člověk všecky lidi po sobě vede i táhne (Anth. I. 80.). — Sieho kóň po sobě vleče (Anth. I. 46.). — Slezané vylúdivše Čechy po sobě i obrátili se na ně (Let. 54.). — Ihned se s velikým vojskem po nich po moři pustili (Troj. 146.). — Když vešli na Malou Stranu, tu hned zavřeli po nich bránu (Let. 312.). — Potom jsem k tobě běžeti uchvátil, abych po tobě vešken lidí obrátil (Výb. I. 70.). — Král nebeský přišel, aby po sobě obrátil světské všeliké královstvo (Výb. I. 764.). — Sv. Pavel lidí po Božě obrátil (Anth. I. 34.).

β) Musika po všech hlasiech umie jíti (Anth. I. 91.). — Kdo chodí po ptačím hlásku, nachází pírká z ocásku (Mudr. 135.). — Nástrojové cítění tvorím dáni, aby po blesku, hlaholu, vůni jdouce pohodlných přirození svému věcí hledali (Did. 5.). — Po

tom hlasu sám jedinký jel (Anth. I. 162.). — Janíček se béře po hlase (Suš. Pís. 154.). — Utkává, aby nás učil běžeti po sobě (Ctib. Hád. 16.). — Přijedú tři králi po hvězdě v veliké dáli (Star. Skl. I. 109.). — V té almaře byl kompas, po kterém se plaví (Pref. 42.). — Po té řeči kněžna nepostúpi (Pass. 537.). — Po naše vieře postupte (Pass. 611.). — Postupovali po právě svém (Žer. L. I. 147.). — Mají se po čem spravovat, duchovní správce tam mají, nech po jich slovu jednají (Erb. Pís. III. 8.). — Všickni slyšíce ho tak povykovati, totéž po něm činili (Hos. 129.). — Ti, kteříž čísti umějí, v kostele nápěd zpívati musejí hlasitě, aby jiní neuměli po nich zpívati mohli (Har. I. 275.). — Pěj radši dobře po stehlíku, nežli špatně po slavíku (Mudr. 215.). — Přísahu po písari zemském říkal (Tov. ^{Sp. etn.} 41.). — Jen něco po chůvě hleptati zná (Jung. I. 18.). — Syn nepodařil se po otcí (Let. 374.). — Jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují (Mudr. 410.).

γ) Budu choditi po koledě (Kam. I. 34.). — Chodila po ptaní (K. Poh. 656.). — Chodí po žebrotě (Us.). — Přibík chodě po zvěři nalezl prut stříbra (Háj. 56.). — Pacholek šel po své práci (K. Poh. II. 108.). — Po svých živnostech po zemi chodili (Let. 325.). — Plaviti se strojí po svém kupectví (Pref. 5.). — Nijakž jsem se jim vymluviti nemohl, aby mne pustili po mé potřebě (Blah. 19.). — Žampach žádá, aby po potřebách svých ven z země odjeti mohl (Žer. Záp. II. 8.). — Toho času byl u mne po svých pilných potřebách (Žer. Záp. II. 16.). — Tehdáž všickni lidé po bludech a temnostech modlářských odešli a po všech nepravostech se vylili (Žal. 23.). — Komorníci jedú po pöhonech, úmluvách, zájmech a jiných potřebách práva zemského (Všeh. 14.).

b) Ve spojení se slovesy žádosti a touhy: státi, toužiti, dychtiti, bažiti, teskniti, volati a p.: On po ctnostech velmi stojí (Star. Skl. IV. 92.). — Chcu všem těm, kteříž po cti stojí, věděti dáti (Anth. I. 33.). — Vždycky po poctivosti své stál a ji zastával (Žer. Záp. II. 137.). — Po tom netuž (Kat. 356.). — Chci po dobrých skutcích vždy túžiti (Výb. I. 928.). — Po kom, milá, toužíš? (Suš. Pís. 362.). — Onino po slávě a cti dychtí (Lab. 113.). — Zde člověk dychtí po světské slávě (Suš. Pís. 73.). — Co si kdo neváží, po tom srdce nebaží (Mudr. 237.). — Po něm srdcem vadla (Kat. 1085.). — Král David po Kristu stonal (Kat. 1909.). — Čeho oči nevidí, po tom se srdce nezdedí (Mudr. 123.). — Proč se po ní tak varíš a pečeš (Star. Skl. V. 90.). — Mlynář poče volati po sv. Remigi (Pass. 131.). — Po věcech, které vně jsou, zevlují (Lab. 5.). — Lidé smutek po vezíru nosili (Mitr. 160.). — Nepochybují, že vás po nich teskno jest (Žer. L. I. 92.). — Dobromír po svém bratru teskliv byl (Háj. 30.).

Pozn. Sem počítati můžeme rčení „co jest ti po tom“

a p.: Co by mi bylo po tom klobouku? (K. Poh. 172.). — Co je ti po tom? (K. Poh. 499.). — Co je po té rozmarýně, která nevoní, co je po té levanduli, která nekvete? (Suš. Pís. 154.). — Ach, což je mi po té červenosti (Suš. Pís. 206.). — Co je mně po tobě? (Suš. Pís. 214.). — Nemaoho po nich (Mudr. 419.).

c) Ve spojení se slovesy ptáti a tázati se:

Tu jsem se ptal po svých koních (Páh. I. 164.). — Ve-zír po zprávách a tajnostech se ptal (Mitr. 159.). — Agamemnon pilně se ptal po Antenorovi (Troj. 453.).

d) Ve spojení se slovesy žádati a chtíti na označenou osobu, ku které žádost čeho se nese:

Čeho po vás žádati ráčil, známo učiněno nebylo (Žer. L. I. 13.). — Po mně toho žádati neračte (Žer. L. I. 23.). — Toho žádati budou po jejich milostech (Žer. Záp. II. 30.). — Co po mně chcete? (Us.).

5. Prostor časový, kterým pohyb jako prostorem místným se rozprostraňuje: Co jsem se nachodil po tmavé noci (Suš. Pís. 400.). — Po tmě chodíte (K. Poh. II. 134.). — Jde pastucha po šedém jutře (Anth. I. 21.). — Zora po jutře se sěje (Anth. I. 22.). — Sedala jsem po tmě (Suš. Pís. 202.). — Po tmě každá kráva černá (Mudr. 304.).

6. Čas, po jehož uplynutí co nastupuje. Čas takový může býti označen:

a) přímo nějakým jménem určitou dobu časovou označujícím: Biskup po létě života zbyl (Dal. 32. 16.). — Po pól roce chudému súsědu vece (Anth. I. 161.). — Asi po hodině dostavil se (Žer. Záp. II. 169.). — Po té kázali ho věsti do mučírny (Let. 341.). — Po dobré chvíli dali mi naučení (Žer. Záp. II. 172.). — Po chvíli se vrátil (Us.). — Po stu letech po Husovi poslal bůh národu německému Luthera (Žal. 25.). — To se stalo po božiem narozenie po dvú stú po sedmicát a po sedmi letech (Pass. 127.). — To se dalo po božiem narozenie po pěti a po šesticát letech (Pass. 182.).

b) Nepřímo nějakou událostí v jistou dobu spadající: Po hostině hosté se rozešli (K. Poh. 205.). — Po obědě každý svých věcí hleděl (Žer. Sn. 21.). — Po večeri břemy se dolóv (Anth. I. 95.). — Když bylo po mši, otevřeli nám dvéře kostelní (Pref. 337.). — Po vojně hrdin mnoho bývá (Mudr. 102.). Po radě bývají páni moudřejší (Mudr. 193.). — To učinil dvě neděli po posudku (Páh. I. 202.). — Po účinku zlá rada (Mudr. 285.). — Po práci milo odpočinouti (Mudr. 133.). — Jak koho rádi máme, po ztrátě poznáváme (Mudr. 239.). — Ráno po východu slunce byl jasný den (Pref. 375.). — Po odjezdu pana Pače náš pan posel hostinu dával (Mitr. 62.).

c) Substantivy slovesnými: Po ruky podání témuž pašovi pan posel se posadil (Mitr. 13.). — Po vyřízení svých věcí náš pán do Budína jel (Mitr. 21.). — Po spravení té věci kázal

pan sudí (Žer. Záp. II. 115.). — Po přečtení oznámil jsem (Žer. Záp. II. 142.). — Po uvázení té věci povolán jest Podstacký (Žer. Záp. II. 168.). — Po přeběhnutí těch půhonů přišlo na půhony staré (Žer. Záp. 168.). — Po vyslyšení komisařů nebylo třeba dlouho meškati (Žer. L. I. 7.). — Hned po vyjití jich pan hejtman třetí artikul čísti dal (Žer. L. I. 12.). — Po dlouhém hádání tuto dávku uložili (Žer. L. I. 36.).

Pozn. Nelepé tyto vazby teprve za doby střední a nové z míry se rozmohly; pěkněji se nesou a jazyku našemu přiměřenější jsou tu vazby přechodníkové a věty časové. Vyřídív své věci náš pán do Budína jel. Nahádávše se tuto dávku uložili. Hned jak vyšli, pan hejtman předčítati dal atd.

d) Jmény osob od jiných v důstojnosti, majetku a p. vystrídaných nebo přebylych:

α) adverbialně: Vněslav po otci knězem byl (Dal. 16. 11.). — Po mém otci budeš králem (K. Poh. 279.). — Odešel od nás a ny siré po sobě ostavil (Pass. 466.). — Po sobě mu hlavu ostaviti třeba bieše (Anth. I. 32.). — Po otci nic nepozůstalo a protož nechce také dluhů po něm platiti (Žer. Záp. II. 136.). — Když jsme co po předcích měniti chtěli, nehrubě se nám to dařilo (Žer. L. I. 37.). — Sednický dědil po Kralickém (Žer. Záp. II. 102.). — Po smrti Jakobově syn Václav po něm držel to zbožie (Arch. I. 159.). — Přemysl Rakúsy po ženě jmieše (Dal. 91. 25.).

β) atributivně: Kateřina vdova po Jachymovi (Žer. Záp. II. 42.). — Voják si vzal vdovu po myslivcovi za manželku (K. Poh. 180.). — Dceru po první ženě měl král radši (K. Poh. 494.). — Jsem k tomu spravedliv jako syn nejstarší po svém otci (Půh. I. 164.). — Statek po panu Bohušovi (Žer. Záp. II. 107.). — Král udělal Jana králem po sobě (K. Poh. II. 67.).

Pozn. Ve spojení se slovesem býti a míti předložka *po* s lokalem označuje osobu nebo věc, která dějem slovesným své skončení běře: Povol čepu, hned bude po pivě (Mudr. 408.). — Dojedu až bude po vojně (Suš. Pis. 569.). — Zmocněnému pana Berky den jmenován, až po při bude (Žer. Záp. II. 104.). — Když bylo po obědě, Jura je popadl (K. Poh. 171.). — Bylo po veselosti (K. Poh. 203.). — Jak věrně bylo po zdavce, Michal zatočil prsténkem (K. Poh. 204.). — Bylo by po mně, kdybys nebyl přišel (K. Poh. 272.). — Když bylo po obřadě a po hostině, žena zametla jizbu (K. Poh. II. 261.). — Již jest po mé naději veta (Lab. 106.). — Už máme po práci, po obědě, po pivě atd. (Us.).

7. Řadu a střidu, ve které co za čím dle času nebo důstojnosti následuje: Jedni po druhých se rozjízďeli (Žer. Sn. 32.). — Nenie po něm většího (Anth. I. 35.). — Oba dobysta tu mečů ráz po rázu v črna štíty (Anth. I. 29.). — Po Bohu nej-

větší dobrodinci tvoji jsou rodiče. Po Labi největší řeka v Čechách Vltava jest. Tak se děje rok po roku (Us.).

8. Distributivnost věcnou, když se celek v rovné části dělí, jež buď zároveň buď po sobě účastny jsou děje slovesného: Jdou po jednom, oružie nesúce (Anth. I. 19.). — Sází marijének po jednom zblesčku (Suš. Pís. 251.). — Chodiechu po dvě řadem (Výb. I. 434.). — Za tím pacholátkem jelo jiných několik po dvou (Har. II. 171.). — Po pěti kusích (srnců) spolu chořilo (Us.). — Po každých čtyřech mílich vlaských jest náměstí čtverhrané (Har. II. 115.). — Přišli čtyři vlci, každý vzal po ovci (Erb. Pís. II. 19.). — I by v každé děvě po žalmě srdeče (Anth. I. 16.). — Poče naň po oku zhlédati (Star. Skl. IV. 370.). — Kůň po minutách oči obracel (Mitr. 49.). — Přísaha se po kusu písafem čte (Tov. 67.). — Slepíčka po zrnečku klove (Mudr. 126.). — Prška po kapkách začíná (Mudr. 153.). — Nemoc po librách přichází a po lotech odchází (Mudr. 299.). — Jmění se po nitkách sbírá, a provazem vyvleče (Mudr. 430.). — Mniši dali každému po pecínku chleba (Pref. 350.). — Ouředník koupil fíkův a nám po hrsti jich rozdával (Pref. 377.). — Dal jim pán Bůh po motyce a seménka po trošičce (Suš. Pís. 38.). — Sousedé staří byli po šedesáti a osmdesáti letech (Žer. Záp. II. 86.). — Dali každému po voskové hořící svíci (Har. I. 110.). — Potom jsme se každý po kraptě vína napili (Har. II. 12.). — Sedli jsme za stůl majice každý z nás po talíři dřeveném (Har. II. 70.). — Stráže jedou po tlupách (Har. II. 252.). — Přemysl po zástupcích své vojsko rozdělil bieše (Výb. I. 428.). — I rozkázal jim rozsaditi je po hromádách na zelenou trávu. I usadili se po řadách po stech a po padesáti (Suš. Ev. Mk. 29.).

Pozn. Zvláště ve spojení se slovesy kupovati, prodávati a p. užíváme takto předložky *po* s lokalem, když vytýkáme distributivnou cenu jednotlivých stejných částí téhož celku: Pytajú sa, po čem vlna. A ta bílá po tolaru a ta černá po krejcaru (Suš. Pís. 445.). — Za kože sotva po pěti zlatých dostali (K. Poh. II. 169.). — Pšenici po 22 groších dostanu (Žer. L. I. 159.). — Mince brány byly po 84 kr. (Žer. Záp. II. 10.). — Po čem víno naléváš (Suš. Pís. 141.). — Pan hejtman oznámiti ráčil, po čem by která mince brána býti měla (Žer. Sn. 35.). — Co za ty ovce chceš? Po čem jedna? (K. Poh. 512.). — Po čem je to sukno? (Us.). — Toho léta platil korec chmele po kopě groší (Let. 46.). — Odchylka: Každý kól *po třem stóm* (Kn. Rož. 104.).

9. Příčinou věcnou, která za následek má jakostný stav dějem slovesným označený: Někteří po její ráně oduli se jako puchýř (Lab. 33.). — Rána po tom balsámu se zhojila (Har. II. 59.). — Turci koně nějakou mastí maží, po níž jim potom pěkná drobná hřiva naroste (Mitr. 60.). — Húsenic velmi mnoho bylo,

a tak mnoho štěpuov po nich uschlo (Let. 176.). — Dobrý i po suché kůrce tyje (Mudr. 31.). — Neví člověk po čem ztloustne (Mudr. 296.). — Po domácím zelí břicho nebolí (Mudr. 435.). — Po těch lístkách bylo mu lépe (K. P. 407.). — Po čem by ti ta bolest přestala? (K. Poh. II. 111.). — Jez, Adámku, jez to jablko, jak je po něm velmi sladko (Suš. Pís. 38.). — Potom dali dvě konvice na stůl, k nimž jsme tím ochotnější sáhli, domnívajíce se, že v nich dobré víno najdeme, abychom po něm síly nabyli a sobě zase žaludky po té smradlavé vodě napravili (Har. II. 71.).

10. Důvod poznatku: Sv. Řehoř jeho otázka, po čem by to věděl (Pass. 240.). — Ptáka poznáš po peří, vlka po srsti a člověka po řeči, kroji a chodu (Mudr. 267.). — Znátí víno po octě (Mudr. 308.). — Po vůdci vojsko, po pastýři ovce poznávají se (Mudr. 334.). — Umění muže po trpělivosti poznáno bývá (Bart. 162.). — Po tom velikém odpolu zbořeném a ssutém stavení může se snadno rozuměti, že jest to před časy znamenité město bylo (Har. I. 220.).

11. Prostředek a prostředníka děje slovesného: Z té řeky po trubách mosazných byla vedena voda do všech ulic (Troj. 93.). — Po lidských žlabech kalná voda teče (Mudr. 89.). — Alexander učiniv oběti vítězné jide po stupních na horu diamantovou (Anth. I. 123.). — Od té věže nedaleko jde se do země po několika stupních (Pref. 481.). — Ta plachta může se spustiti po skřipcích dolův (Pref. 31.). — Mohu k vám mluvití po lístku (Žal. 149.). — Ten, který pohnati chce, má pohnon sepsati a ne po poslu ani po listu ani po žádném příteli poslati (Tov. 80.). — Všecky listy poslal po svém pacholku do Prahy (Blah. 50.). — Odeslali pñhon panu Frydrychovi po pñhončím (Žer. Záp. II. 16.). — Opět to oznámil ten bratr Janovi po bratru Jakobovi (Blah. 14.). — Oznámeno jest to po osobách dvou stavu našeho (Žer. Sn. 62.). — Císařova matka, co strany Uher slyšela, po židovce panu poslovi v známost uvedla (Mitr. 95.). — Po listech a po poslu královně vzkázal (Troj. 475.).

12. Způsob děje slovesného: Chodí po svobodě jak ryba po vodě (Suš. Pís. 469.). — Dělalí to po své hlavě (Žer. Záp. II. 170.). — Svalme jej po hlavě doluov (Pass. 361.). — Do studnic po hlavě skákali (Prot. 327.). — Má se tam po čertech (Suš. Pís. 669.). — Má se po pěti (Us.).

13. Vztah a přiměřenost

a) hledíc k ději slovesnému: Vše bude po tvej vůli (Kat. 3197.). — Velmi nám žel, že se po tvé vůli nesvedlo (Arch. I. 14.). — Po své vůli jednal (Výb. I. 490.).

b) hledíc ku stavu jakostnému: Vědě, že jsi po letech mladý (Výb. I. 144.). — Byl on mládec po rodu Ilja (Čel.).

Príspevky k výkladu Rukopisu Kralodvorského.

Podávajú Ignác B. Mašek a J. Gebauer.

(Pokračovaní.)

V.¹⁾ Původcové spisu *Echtheit der Königinhofer Handschrift a*) v §. 3. tvrdí, že jméno Král v Záboji jest nomen proprium, povstale z něm. Karl, *b*) dovozující v §. 72., že znamená Karla Velikého. Obrátíme tuto zřetel svůj jen ku prvému tvrzení a uvedeme doklady, že jméno *Král* ve smyslu Karel nebylo našim předkům neznámo.

Již Jos. Jireček (v Čas. Č. M. 1863, str. 221.) uvádí ku podpoře svého náhledu konec „Života sv. Konstantina a Methoda“ (sr. *Fontes* I. 70.), jenž dle vydání zní: „Саръ бѣше грѣбъскыи Vasilije a Blъгаромъ от бoga князь Borisъ, *Kralъ* нѣмечъскымъ ljudemъ“ (t. j. Carolus Crassus, † 888).

Že i našim předkům, starým Čechům, jméno Král = Karel ještě v 14. stol. bylo známo, ač ho méně užíváno nežli jména Karel, na to zajímavý doklad poskytuje Pulkava. Píšeť k roku 1319: „Kráľ Jan... Jindřicha, vévodu Rakúského... jest na Křivoklátě poctivě držal a choval, tu kdež syn jeho *Král* přebýváše.“ (Výb. I. 486., ř. 2.) Míni se zde patrně nejstarší Janův syn Václav, pozdější otec vlasti Karel IV. — Jinde však Pulkava, pokud kronika jeho ve Výb. položena jest, píše Karel. — Pochybují, že by to byl lapsus calami. — Vždyť pak i Jungmann v Slovníku s. v. *král* uvádí tento příklad: Ten býše králem před králem Pipinem, krále *Královým* (= Karla Velikého) otcem. Ms. pr. pr. 134.

Když tedy ještě ve 14. věku vedle obyčejného jména *Karel* nebyla neznáma forma *Král*, nemusí nám býti zajisté nikterak divno, setkáme-li se s ní i v listinách starších. Znám posud dva příklady. V Erb. Regest. pag. 180., č. 393., r. 1187 uvádějí se mezi svědky také „Petrus, *Kral* fratres;“ v listině pag. 544., čís. 1165., r. 1247 čteme dokonce: „Praesentibus Witcone... *Karulo* — Lascone, *Krale*.“ Místo toto mohlo by svědčiti proti náhledu, k němuž se přidávám, dotvrzující mínění, že Karulus a Král jsou dvě jména úplně rozdílná. Tato námitka však zmizí, povážíme-li, že naši předkové, nazývající se před zavědením praedikatův a jmen rodinných jmény osobnými, osoby téhož jména rozeznávali všelikými transformacemi jednoho a téhož jména (srv. *Echth.* §. 6.). Tak rozeznává se Sdeslaus a Sdislaus v jedné a též listině (*Reliq. tabul.* I., č. 45.), tak i v listině č. 1165. osoba pod jménem Karulus přivedená toto jméno drží i jinde na př. v čís. 988. Erb. Reg. pag. 458. r. 1240 píše se Carol,

¹⁾ V. Listy filol., 1875, 97 sl.

v čís. 1237. Erb. Reg. pag. 576. r. 1249 zase Karulus. Týž pán moravský naskytá se též v Emler. Reg. č. 47. pag. 21., r. 1255: Carolus camerarius. Od tohoto pána tedy rozeznává se jmenovec jeho tím, že nazýván byl řídší sice, ale přece neznámou formou Král. — I. M.

VI. Róže.

Známa jest krátká tato píseň RK.; ale pro všechno klademe ji zde přece:

Ach ty róže, krásná róže!

čemu si raně rozkvetla?

rozkvetavši pomrzla?

pomrzavši usvědla?

5. usvědčví opadla?

Večer seděch, dlúho seděch,

do kuropěnie seděch,

nic doždati nemožech,

vše dřiezhy, lúčky sežžech.

10. Usnuch. Snieše mi se ve sně,

jako by mně nebožčě

na pravej ruce s prsta

svlekl se zlatý prstének,

smekl se drahý kamének.

15. Kamének nenadjidech,

zmilitka se nedoždech.

Za krátký smysl její udává se touha milenky po milém¹⁾; ale spíše jím jest žalost ze ztráty milého, jak trvám z následujícího výkladu vysvitne.

Dívka oslovuje růži, která raně rozkvetla, mrazem uvadla a opadla; v osudě jejím spatřuje i svůj; jako růže krásu svou ztratila, tak také dívka své potěšení, svou radost a spokojenost; potvrzuje ji v tom zkušenost ze dne předešlého; očekávala milence z večera, čekala však marně do noci a až do kuropění, až usnula; a ve snách dokonce zlověstné znamení před tesklivou duší její vystupuje, ano se jí zdá, že se jí svlékl zlatý prstének a z něho že se smekl drahý kamének, jehož pak našla.

Že se sny v básních na licho nekladou, nýbrž něco znamenají, co se splňuje, netřeba dokazovati. V písni srbské²⁾ zdá se Dragutinovi, že blesk zapálil dvory a on že při tom zahynul; vyjede pak na lov a zahyne lvem udáven. V Nibelungách zdá se Kriemhildě, že si vychovala sokola a že jej dva orlové roztrhali; máti její Uota vykládá sen tento na budoucího muže Kriemhil-

¹⁾ Tak posledně v Kořínk. RKr. 1873, 59. a RZel. i Kral. 1875, 72, a tak i jinde.

²⁾ Vuk. II. (1845) str. 45.

dina a jeho smrť, a výklad její se vyplnil. Atď. Zkrátka, sen i v básnictví národním bývá obrazem něčeho skutečného, — a za obraz nějaké příhody skutečné dlužno tedy pokládati také dřívějš sen v Růži.

Ale co znamená tento obrazný sen? Z naší básně samotný není to dosti zřejmo; proto je potřeba ohlédnouti se po pomoci jiné, a ta naskytuje se nám tou okolností, že obrazy v národním básnictví slovanském bývají významu stálého. Ohlédněme se tedy po příkladech jiných a vizme, co jinde a snad vůbec znamená, ztratiti prsten a ztratiti kamének z prstene; a naleznouce význam odůvodněný i podobný, obraťme se s ním k výkladu Růže.

V písních ruských někdy smeknutí prstene znamená nepravdu, nemilou i tomu, od koho vyšla, i tomu, komu platila.

Na ulicé doždík nakraplivajet,
dobroj molodec u děvicy vysprašivajet:

„Ty skaži, skaži, krasna děvica,

„kto tebe iz rodu mil?“

— Mil mně, milešenek,

— batuško rodnoj. —

„Děvica krasnaja duša!

„Eta ne pravda tvoja, ne istinnaja,

„svoje serdce těšiš, a moje gněviš.“

Na ulicé doždík nakraplivajet,

u krasnoj děvicy persteň s ruky vypadyvajet,

dobryj molodec u děvicy vysprašivajet:

„Ty skaži, skaži pravdu vsju,

„kto tebe iz rodu mil, duša děvica?“

— Mil mně, milešenek, dobryj molodec. ¹⁾

Ale pro potřebu naši tento a podobné příklady tak málo vydají, jako píseň litevská ²⁾, kde dívka v zátoce si ruce myjíc prsten upustila; hoch jal se prsten hledati a utonul, načež dívka naříká: prsten dostane se jiný, ale nikoli mileneček!

V jiné písni ruské ³⁾ posílá dívka po větrech podzimních psaníčko milému

a v něm zprávu smutnou, neradostnou:

Jak večerem mně mladé dívce

na chvílku usnuvší mnoho se zdálo,

jak nehezký sen mně se ukázal:

jako by mně byl mladé dívce

na pravé ruce na malíčku

¹⁾ Rybnikov, III. 386; podobná u Sacharova III. 123.

²⁾ Nesselmann č. 95.

³⁾ Čelakovského Slov. nár. pís. I. 122. a Spisy (1876) II. 218. „Nehezký sen.“

rozesmeknul se můj zlatý prstýnek,
z něho vypadnul drahý kamínek;
rozplétával se můj zlatý rulík
z něho se vyplétala růžová pentle,
růžová pentlice Jaroslavská
podarovánka od mého milého,
mého zlatouška, dobrého mládence.

Tu máme týž sen a týž obraz; ovšem bez výkladu, ale při něm paralelní obraz druhý, z něhož pro přítomnou potřebu svou aspoň tolik rozumíme, že ztratiti prsten a z něho kámen je znamení rovněž tak zlé, jako ztratiti pentlici od milého darem vzatou nebo vůbec jako ztratiti něco, co chovati dlužno.

Určitější výklad k našemu obrazu podává píseň moravská ¹⁾, která výslovně praví, že ztratiti kamínek z prstene znamená pláč; synek na vojnu odvedený

na koňa sedal, za paláš se bral:
„Navrat mně má milá, co sem ti zaval.“
„Nezaval si mně, jenom prstýnek,
„ještě se vyloupl jeho kamínek.““
„Já ho nevylop, on jest sám vypad,
„to máš znamení, že budeš plakat.“

Ale docela nepochybného výkladu tohoto obrazu dobíráme se z ruské byliny o caru Salamanu, cařici Salamanii a caři Vasiliji Okuloviči ²⁾. Car Vasilij Okulovič v Cařihradě stěžuje si, že všecko povdáno a ožeháno, jen on že sám neženat chodí, a ptá se svých hostů, kdo by mu věděl o ženě. Jediný host zámořský kupec Tarakaško osměluje se raditi, že prý v Jerusalemě je cařice Salamanida, která by se caři hodila; ale car nechce tomu, neboť jak vzíti ženu od živého muže? I tomu ví Tarakaško radu, dle níž se stane: podivuhodná loď s podivuhodným nákladem se vypraví a Tarakaško jede s ní do Jerusalemu. Ten čas vyjíždí car Salaman do pole na lov a loučí se se Salamanidou. Tato zdržuje ho, aby neodcházel, pravíc:

Premudryj Salaman, car Davyděvič!
Nočes, gosudar, mně malo spalos,
malo spalos, mnogo vo snach vidělos:
kaby da u tebja na pravoj rukě
raspajalsja by zlatem persteň,
vykatalasja vstavka novgorodskaja,
po tvojej seredy by razsypalasja.

¹⁾ Sušil 597.

²⁾ Rybnikov III. 299. a j., Jagić, Archiv für slav. Philol. 103—106.

Že tomuto snu dlužno přikládati význam zlověstný, vysvítá z nevrle odpovědi Salamanovy:

Sama ty spala, sebě son viděla!

Cařice varuje dále, jiným snem, jiným obrazem:

Ješče sudar mně malo spalos,
malo spalos, mnogo vo sňach vidělos:
kaby iz tvojego sadu iz zelenago
vezli de tvoju lebeď běluju —

a Salaman odpovídá krátce:

Prekrasna carica Salamanida!
ne sdavajsja na prelesti na mužeski —

kterážto odpověď předpokládá a zahrnuje v sobě zajisté i tento výklad snu: smekne-li se muži prsten a z něho zasazený kámen, nebo vezmou-li mu bílou labuť, znamená to, že žena jeho nástrahami muže jiného se odloučí. Salaman přestává na daném napomenutí a nedbaje více odchází na lov. V tom však přichází zámořský kupec Tarakaško s drahými dary a oklame i cařici, že do lodi jeho vstoupí, a to když se stane, odrazí loď do siného moře a cařici unáší k caři Vasiliji Okuloviči. A tak vyjevuje se její sen a potvrzuje se jeho výklad příhodou skutečnou.

Svlékne-li se tedy prsten a vypadne-li z něho kamének, jest to pro milující znamením zármutku, znamením rozloučení; takový jest význam tohoto obrazu v příkladech uvedených, — a v tom smyslu dlužno vykládati též sen a obraz také v Růži v RK. Dívka ovšem nevěděla dosud jistě, že ji milý opustil na dobro; byla ještě v nejistotách a čekala ho, ale nedočkala se ho; ano přišel nad to zlověstný sen, jemuž ona dobře rozumí; a z bolesti, kterou z toho cítí, vylévá se její dojemná apostrofa k růži pomrzlé, uvadlé a opadlé.

Je-li to apostrofa k růži skutečné nebo jen myšlené, na tom nesejde; hlavní věcí jest, že dívka apostrofou kreslí obraz svůj vlastní a své duše. Hledíce k tomu, že nár. písně slovanské rády začínají metaforickým obrazem oděným do formy apostrofické¹⁾, neváháme i apostrofu v Růži bráti za obraz metaforický, ovšem skrácený, jelikož věc, která se jím znamená, nejmenuje se výslovně a jen z ostatku vyrozuměti se má²⁾. Takovým pak pojetím ukazuje se nám v Růži, jak svrchu praveno, ne touha po milém, nýbrž žalost milenky nad tím, že jest uvadlou růží, ježto milenec ji opustil. —

¹⁾ V. Listy fil., 1875, 25.

²⁾ Podobně jako při „priletieše družna vlastovica“ v LS.; srov. Listy fil. 1874, 248 sl.

Při té příležitosti ukážeme ještě k některým jiným formalním i věcným parallelám, které jsme si k této písni poznamenali.

Co se tkne formy a zejména postupného střídání přechodníku se slovesem určitým v obraze úvodním, nalézá se podoba v písni staročeské „Nesnáze lásky“¹⁾, kde strofa 4. zní:

Již ptáčkové vzhuoru vstali,
vzhuoru vstavše zazpívali,
zazpíevavše pryč letěli,
mne smutného zde nechali.

Formou i obsahem patří sem parallela ruská²⁾, kde pěje dívka:

Ach ty sad li ty moj sadočik,
sad, da zelenoje vinogradie!
K čemu ty rano sad razcvětaješ,
razcvětavši sad zasychaješ,
zemlju listiem sad ustilaješ?

Další verše této písně ruské jsou zase pěknou parallelou k druhé části Růže. Dívka vytýká, že není ještě na čase, aby sad usýchal a opadával, že jej pěstovala pro milence a toho že tu ještě není; pak přechází apostrofou k milému — proč nepřichází? zda otec či matka mu brání? či dívka se nelíbí? ať se prý rozhodne! — a končí:

Ja večer, večer moloděnka
dolgo večera prosiděla
i do samova do razsvětu,
vsju lučinušku pripalila —
vsěch podruženek utomila [družky unavila],
vsě tebja, moj drag, dožidalas [očekávala jsem]³⁾.

Obsahem patří sem a ještě více k Opuštěné píseň srbská⁴⁾:

Ach moja vodo studena!
I moja ružo rumena!
Štos tako rano procvala?
nemam te komu trgati:
ako b' te majci trgala
u mene majke ne ima;

¹⁾ Výbor II. 639.

²⁾ Čelak. nár. pís. slov. III. 130—132.

³⁾ Na parallely tyto upozornil již Čelakovský a spojiv je s parallelou nahore podanou (ku snu o ztraceném prsteně a kaménku) sestavil celou Růži z různých parallel ruských (v pozn. ve Slov. nár. pís. III., 229).

⁴⁾ U Vuka I. (1841), 225.

ako b' te seji trgala,
seja se moja udala;
ako b' te bratu trgala,
brat mi je oš' o na vojsku;
ako b' te dragom trgala,
dragi je od men daleko
preko tri gore zelene,
preko tri vode studene.

Ohledně oslovené růže, kterou jsme vzali nahoře za obraz dívky, netřeba připomínati, že ve slovanských národních písních dívka a milenka rozumějí se tímto obrazem velmi často. Toho trvám nejvíce dokladů naléztí je v písních uherskochorvatských ¹⁾, kde se dívka a milenka skoro pravidelně růží nazývá; na př.:

Ljudi tē štímati, da je brat s sestricom:
ni to brat s sestricom, neg mili s rožicom —

Uzke su stazice do male hižice,
po kih sam se šetal do moje rožice —

Leti ptica, leti, doli u dolinu,
doli u dolinu pred miloga vrata,
ter mu povij, ptica, da sam mu rožica — ²⁾

atd. A týž obraz dívky-růže je základem i následující apostrofy, kterou začíná se píseň, v níž nešťastná dívka od rodiny své se loučí:

Cvala jesi, roža, lipo jesi cvala,
v zimi kot i v leti va jednakom cveti;
seda ti je došlo ono tužno vríme,
ono tužno vríme, kô rožu odkine;
stoprv si počela na višinu rasti,
ur ée ti zeleni venac doli 'zpasti... ³⁾

Jan Gebauer.

K báji o třech dcerách.

V Dolní Bretagni povstala báječná kronika britanská, již Mommouth do latiny přeložil a Robert Wace ze Jerseye r. 1115 pod názvem *Le Roman de Brut* v 8slab. verších francouz-

¹⁾ Kurelac, *Jacke ili narodne pesme etc.* Zagreb. 1871.

²⁾ *tamt.*, 21, 23, 26 . . .

³⁾ *tamt.* 121.

sky spracoval. Vypravuje smyšlené děje počínajíc od Bruta, potomka prý hrdin trojských a zakladatele říše Britanské až téměř do konce VII. stol. po Kristu. Báseň Waceova vydána v Paříži 1836 a čte se v ní (v. 1713—2098) také tklivá historie o Leirovi a jeho třech dcerách. Vzhledem k rozpravě o moravské národní písni o třech dcerách ¹⁾ nebude snad tento úryvek v překladě českém bez zajímavosti.

Když byl Leir poněkud seslábl,
jako člověk, jenžto sestárl,
počal v duchu přemítati,
míně tři své dcery vdáti:
to si pravil, že je provdá
a svou říši že jim rozdá;
ale prve zkusiti chtěl,
která z nich jej má nejradši.
Nejlepší té dáti hodlá,
jež mu nejvíc lásky chová.
Zavolal si každou zvláště
a nejstarší nejdřív káže:
„Dcero, vece, žádám vědět,
jak jsem ti mil, mluv mi pravdu.“
Gonorilla přísahá mu
při veškerém nebes božstvu
(přeplnatě byla zloby),
že nad život miluje ho.
„Dcero, dí, to slušná láska,
slušná bude odměna tvá;
cenila jsi moje stáří
nad svůj život, nad své mládí.
Tu odměnu míti budeš,
že v mé říši kohokoli
z květu panstva vyvolíš si,
mohu-li, dostaneš za muž;
i svou zemi rozdělím ti,
třetí díl z ní tobě vydám.“
Potom Ragany se tázal:
„Pověz, dcero, jak ti drah jsem?“
A Ragana vyslechnuvši,
jak mluvila sestra starší,
jížto otec byl tak vděčen,
že ho miluje tak mocně,
rovné díky toužíc míti

pravila mu: „Dozajista
dražší's mi nade vše tvory,
nevím udat jiné míry.“
„Velkáté to, pravil, láska,
nevím jaké větší žádat;
za to ti dám dobra chotě
a třetí část hodnosti své.“
Pak zavolal Kordelii,
která byla z dcer nejmladší.
Protože ji raději měl
nad Raganu i nad první,
myslil, aby to poznala,
že nad druhé jest mu milá.
Kordelie vše slyšela
a v svém srdci znamenala,
co mluvily obě sestry,
čím se otci nalhávaly;
chtěla s otcem žertovati;
žertem jemu ukázati,
že mu dcery lichotily,
lichotou ho častovaly.
Když ji Leir vzal na výslechy
jako druhé, pravila mu:
„Není dcery, jež by řekla
svému otci domýšlivě,
že jí dražší, než má býti.
Nevím, větší-li je láska,
než je mezi dětmi i otcem,
než je mezi dětmi i matkou;
jsi můj, otec, miluji tě,
jako otce milovat mám.
Abych tě víc ujistila,
miluji tě právě tolik,
co tvá cena, zač ty stojíš.“
S tím umkla, víc neřekla.

¹⁾ V. Listy filol., 1875, str. 304 sl. V přítomném překladě třeba někdy elidovati k vůli verši a čísti na př. sesláb' m. seslábl a p.

Takým hněvem otec vzplanul,
 zlostí celý bez sebe byl,
 slovo její na přič pojal,
 mysle, že se mu posmívá
 nebo neráčí mít ráda,
 neb že zpupně znát mu dává,
 že ho asi tak miluje,
 jak ho sestry milovaly,
 jež na také lásce stály.
 ‚V pohrdání měla’s mne, dí,
 nechtěvši ni neráčivši
 odpovědít, jak tvé sestry:
 jim oběma manžely dám,
 celou říši obvěním je
 a jí celou podědím je.
 Každé z nich se půl dostane
 a tobě již ani pídě,
 aniž mnou jakého chotě,
 z celé říše ani za dlaň.
 Laskal jsem tě a miloval
 víc než druhé, domníval se,
 druhých víc že máš mě ráda;
 a to by též právem bylo,
 kdyby se ti uráčilo;
 ty však vůči vyznala’s mi,
 že jich méně máš mne ráda;
 čím jsi výš v mé přízni stála,
 tím jsi víc mne v lehkost brala.
 Mým se blahem nezraduješ,
 mne tvé nikdy nepotěší.
 Neví dcera odpovědít,
 myslí hněvem, hanbou zajít;
 nemohla se s otcem hádat
 ani on jí slyšet nechtěl.
 Co nejdřív moh’, v tom nelenil,
 obě starší vdal za muže.
 Každá byla dobře vdána:
 za kornailské kníže jedna,
 za skotského krále druhá.
 Tak byla věc umluvena,
 po něm země že dostanou,
 rovným dílem že je vezmou.
 Kordelie nejmladší jsouc
 nemohla nic kromě čekat,
 aniž já vím, co dělala.
 Ničeho jí král neslíbil,
 ni bláhový nedovolil,

by se vdala v jeho zemi.
 Děvinka se zarmoutila
 zahanbena, smutna byla
 více proto, že ji křivě
 vlastní otec nenávidí,
 nežli pro zisk, co tím ztrácí.
 Panenka se hořem hnětla,
 však nicméně krásou květla.
 Veliká šla o ní pověst.
 Aganipus, král francouzský,
 Kordelii chválit slyšel,
 i že prý je na zadání.
 Psaní psal a posly poslal
 králi Leiru se vzkázáním,
 že chce za choť dceru jeho,
 dá-li ji, že vezme si ji.
 Leir nikoli nezapomněl,
 jak ho dcera milovala,
 spíše často toho vzpomněl.
 Vzkázal králi francouzskému,
 že svou celou říš rozdělil
 a jí dal svým dvěma dcerám:
 polovici prvorodé,
 druhou půli druhorodé;
 nejmladší-li se mu líbí,
 dá mu ji, však beze véna.
 Onen mněl, co byl jí žádal,
 že pro lásku odepřena;
 tím víc nyní po ní bažil,
 že mu za div vychválena.
 Králi Leiru znova vzkáže,
 po jmění že netáže se,
 samotnou by dal mu dceru,
 Kordelii by mu poslal.
 A Leir mu jí rád udělil:
 za moře k němu vypravil
 dceru svou a šatstvo pouze,
 výbavy jí nedal jiné.
 Stala se pak paní Franků
 a královou velkomocnou. —
 Ti co její sestry měli,
 jimžto země příslíbny,
 nechtěli v tom postrpěti,
 až by země ujali se;
 dřív se král měl poděkovat,
 samoděk postoupit vládu.
 Tak naň silně dotírali,

Barvu brzo změnilo jsi:
 hned jsi dole, hned nahore.
 Na koho chceš mile shlédnout,
 hned ho vzneseš k velké moci;
 a jakmile zrak odvrátíš,
 hned ho z trochy v niveč sklátíš.
 Hned bídáka k výši zdvihneš
 a zas krále ve prach strhneš:
 zemany, vévody, krále,
 zmaneš-li se, zničíš v mále.
 Pokud boháčem jsem býval,
 potud přátele jsem míval,
 a co jsem žel! na mizině,
 není sluhů, přátel, přízně.
 Nemám ani příbuzného,
 jenž by mi chtěl lásku lháti.
 Pravdu řekla má nejmladší,
 již jsem hanil, Kordelie,
 řkouc mi, že jen pokud co mám,
 budu vážen a milován.
 Nedbav slov těch nenáviděl
 jsem ji spíš a za blázna měl.
 Podlé jmění, podlé ceny
 milován jsem, byl a ctěný,
 nalezl jsem pochlebníka,
 ochotného služebníka:
 k mému jmění lísali se,
 teď zří-li mne, odvrátí se.
 Pravdu řekla Kordelie;
 že nedovedl jsem ji poznat!
 Nepoznal a nedbal jsem jí,
 hanil ji ¹⁾ spíš, nenáviděl,
 i ze země ji vypudil
 nedav jí nic výbytného.
 Teď mne dcery mé sklamaly,
 které tehdáž tak mně přály,
 milovaly nade všecko,
 pokud měl jsem statku něco.
 Teď mi nutno tu vyhledat,
 již jsem vyhnal do ciziny.
 Ale jak se mám s ní shledat,
 já, jenž z říše své ji vyhnal?
 A nicméně půjdu zkusit,
 dobrého-li tam co najdu.

Již mně hůře neudělá,
 nežli starší učinily.
 Řekla, že mne tak miluje,
 jak má otce milovati.
 Což jsem od ní měl víc žádat?
 měla mě víc milovati?
 Kdo sliboval jinou lásku,
 z lícoměrnosti to činil.
 Zoufale si Leir naříkal
 a dlouho se rozpakoval:
 přišel k moři, na loď vstoupil,
 ve francouzský přístav připlul.
 Po královně tak se tázal
 až mu blízko o ní řekl.
 Mimo město se usadil,
 aby nikdo nepoznal ho.
 Štítonoše sama poslal,
 jenž královně zprávu přinesl,
 že k ní otec její přišel
 a z nouze ji vyhledává.
 Vše pořádně pověděl jí,
 jak ho dcery odstrčily.
 Kordelie jako dcera
 k Leirovi se zachovala:
 hodně jmění svého vzala
 a panoši všecko dala,
 pak ho radou požádala,
 aby to vše otci donesl,
 od dcery pak jej potěšil,
 by s penězi zcela tajně
 šel do hradu neb do města
 a dobře se dal vystrojít,
 vyčastovat, koupat, odít.
 Královské by roucho oblékl
 u velké cti odpočinul.
 By čtyřicet rytířů vzal
 za družinu a tak přišel.
 Potom aby krále zpravil,
 že jde dcery své navštívit.
 Když ten peníze obdržel,
 poručení její vyslechl,
 svému pánu zprávy přinesl,
 jež mu byly velmi milý.
 Do jiného města zašli,

¹⁾ Totiž Kordelii; toto střídání předmětů a podobně i podmětů jest ve starých památkách franc. velmi obvyklé.

že mu říši jeho vzali,
 vévoda Kornailský mocí,
 i Malglamis, vládce skotský.
 Vše jim panovník postoupil,
 oni však mu nalíčili,
 že jeden z nich si ho vezme,
 opatření že mu zjedná
 pro něho i pro panaše
 i rytířů padesáte,
 aby chodil čestně všude,
 kdekoli mu libo bude.
 Ti se říše tak zmocnili,
 v půl se o ni rozdělili;
 že Leir k dobidce jich svolil,
 o celou říš se připravil.
 Malglamis ho u sebe měl.
 Zprvu dal mu dobře sloužit;
 brzo však mu dvůr zhoršili
 a dávky mu umenšili;
 nejprv dary pominuly,
 potom dávky pohynuly.
 Gonorilla mamonařka
 velmi otce v posměch brala,
 že tak velký dům si chová,
 k ničemu ho neužívá.
 Moc jí výloha tížila,
 svému choti často děla:
 „Co s hromadou těchto lidí?
 Věru, pane, jsme my blázni,
 že jsme si jich tak nabrali.
 Otec neví sám co dělá.
 Zašel na cestu bláznivou,
 jeť muž starý a bojí se.
 Hanba, kdo mu v tom kdy věří
 i kdo taký lid proň krmí.
 Svády máme v služebnictvu,
 jeho s naším vyhýbá se.
 Kdož by snesl to nepohodlí?
 Blázen on, lid daremný má:
 nevděku se dosloužíme;
 čím víc na to naložíme,
 tím víc v sázce té ztratíme.
 Blázen, kdo lid taký živí:

přespříliš jich, ať si táhnou!
 Otec můj sám padesátý,
 na přístě buď čtyřicátý
 spolu s námi, neb ať si jde
 se vším lidem; co nám potom?“
 Velmi málo žen bez chyby
 a bez hříšné lakomosti.
 Tak se paní namluvila,
 chotě napřipomínala,
 družinu že přislíbenou
 o dvacet rytířů ztenčil;
 a to otce rozhněvalo:
 ponížením se mu zdálo
 velkým, že tak ztenčili ho.
 Šel k druhému zeti svému
 Henninovi Raganinu,
 jenž ostával v zemi skotské¹⁾.
 Ale ani rok nepobyl,
 když mu bídu připravili:
 prve-li zle, hůře nyní,
 z třiceti mu dvacet vzali,
 deset na pět zodčítali.
 „Běda, vece, zle jsem přišel;
 bídně-li tam, bídněji zde.“
 Ke Gonorille odešel,
 mysle, že se napravila
 a jak otce ctíť ho bude.
 Ta však nebem zařekla se,
 že již u ní nezůstane,
 leč jen s jediným rytířem.
 Musel otec přivoliti:
 odtud počal truchliv býti
 a v svém srdci přemítati
 o blahu, jež druhdy míval,
 míval, nemá — vše teď ztratil.
 „Žel mi, pravil, příliš jsem žil,
 toho zlého času doživ.
 Tolik měl jsem, mám tak málo.
 Kam se dělo, co jsem míval?
 Štěstí, příliš měnivě jsi,
 nelze tobě den přestáti;
 nikdo v tebe nedůvěřuj!
 tak tvé kolo v rychlém běhu.

¹⁾ Patrně nedopatření básníkovo, jenž nazýval dříve krále skotského, manžela Raganina, Malglamisem, nechávaje všude knížete Kornwalského, chotě Gonerillina beze jména.

dvůr si vzali, spravili se.
 Když si dobře Leir pohověl,
 vykoupal se, strojně oděl
 a družinu pěkně najal,
 dobře oblékl a vystrojil,
 vzkázal králi, že jde k němu
 a svou dceru vidět touží.
 Král sám z mysli urozené
 a královna z velké slasti
 daleko mu naproti šli
 a rádi ho uctívali.
 Král ho velmi vlídně přijal,
 ač ho nikdy nebyl viděl.
 Dal po říši provolati
 a manům svým rozkázati,
 by mu sloužili jak pánu,
 poručení jeho dbali,
 ať by řekl jim cokoli,
 by se stalo vše, co řekne,
 pokud říši svou mu dává,
 v hodnost svou jej povolává.
 Aganipus dvorně jednal:

Vše Francouze svolati dal;
 s jich schválením a pomocí
 vypraveno velké loďstvo.
 S otcem králem pak je poslal
 do Britanska, i vydal mu
 Kordelii, aby s ním šla,
 po něm říši jeho měla,
 jestliže ji vymohou si,
 z rukou zefům vytrhnou ji.
 Brzo oni přes moře jsou,
 vymohou si zemi celou;
 proradným ji zefům vzali,
 Leira ve vše usadili. —
 Leir byl potom živ tři leta,
 celou říši v míru držel
 a přátelům svým navrátil,
 oč byli dřív tak zle přišli;
 a po těch třech letech zemřel.
 V Lecestru, kde tělo leží,
 Kordelie pohřbila ho
 v hrobce chrámu Joanova.
 Přeložil Č. Běl.

O verši a rýmu v Nové Radě pana Smila Flašky z Pardubic.

Napsal dr. J. Gebauer.

Nová Rada pana Smila Flašky z P. zachovala se ve dvou rukopisech, obou nyní v Museum chovaných, totiž v kodexu sign. 4. D. 4. a v kodexu sign. 3. F. 18. Jmenujme pro krátkost první text *A* a druhý *B*. Dle textu *B* vydána jest NRada ve Výboru z literatury české 1845 (I. 849—910); ale daleko lepší a správnější je text *A*, který mimo jiné také tou předností se vyznamenává, že z pravidla i míra veršová — až na nemnohé výjimky — se v něm zachovala.¹⁾

Verše Nové Rady mají míru osmi slabik a rymují se dva a dva, jak za sebou jdou; výjimkou vetkal básník také několik veršů sedmislabičných. Ku kvantitě slabik se nehledí a ani stran přízvuku jejich nelze nám pozorovati bezpečného pravidla. Rýmy

¹⁾ Nově, dle textu *B*, vyjde NRada bohdá v krátkosti; na tomto vydání zakládá se i přítomná rozprava.

jsou dvojslabičné, někdy také jednoslabičné, a to zejména když se rymuje pár veršů sedmislabičných, o čemž doleji bude řeč. Konec věty připadá větším dílem na konec verše. Byla to míra oblíbená ve starém básnictví českém a ujala se tu zajisté za příkladem podobných veršů německých (kurze Reimpaare), ovšem s pomínutím přísných pravidel o přízvuku, kterých klassikové němečtí dbali; však i v německém básnictví jeví se v tomto ohledě během času úpadek toho směru, že se později slabiky do verše jen počítají a k přízvuku se nehledí, ano že naposled ani na počtu slabik nezáleží a jenom rýmem dva a dva řádky za sebou se spojují.

Při počítání slabik pak drželi se veršovníci staročeští některých svobod, které jednak z povahy jazyka českého vyplývají, jednak spíše napodobením způsobu cizího jsou. Nová Rada nevyjímá se v tom ohledě z pravidla obecného:

a) Slova jako *srdce*, *mysl*, která novočesky vyslovujeme dvojslabičně, berou se dle potřeby tak, že *l r* tu souhláskami zůstávají a slabik netvoří, tu naopak za samohlásky platí a své slabiky mají; tak čte se *krví* jednoslabičně ve verši

391 jenž jeho *krví* kúpen dražě — a

1910 a svú drahú *krví* vykúpil —

a naproti tomu *krvav* dvojslabičně

247 a krvav od vrchu do pat;

v *trvati* a tvarech jiných tohoto slovesa platí kmen *trva-* vždy za slabiku jednu:

149 budeť zbožie *trvati* i čest (7 slab.) —

801 ten pokoj nebude *trvati* —

912 nikakž mu nedej v tom *trvati* —

1023 ježto nemóz spolu *trvati* —

1612 dlúho v tom *trvati* nebude —

1662 ač chceš, aby *trvalo* tobě — a j.;

podobně

721 věř mně lépe, svému *hrdině* —

453 neb což mluví, to *srdcem* miení —

2007 když spatříš svú *srdečnú* schranu —

a naproti tomu *srdce* atp. dvojslabičně ve v.

222 kto by právě *srdcem* spatřil —

- 259 na srdci vždy přemietati —
 854 a o to stoj srdcem snažně —
 1215 řka: Měj srdce vždy pokorné —
 1232 protož daj srdce pokoře —
 1235 v srdci pokorně a tiše —
 1240 at vždy jsú v tvém srdci nova —
 1751 aby v svejm srdci byl strašen —
 1756 neb on všecka srdce vidí —
 1785 ondeť péče srdce krojí —
 1992 leč má kto srdce kamenné. —

A taktéž nakládá básník se slovy, ve kterých bychom dle novočeské výslovnosti *l* brali za samohlásku:

- 1064 neb tu spravedlnosti nenie —
 1961 tuť sú světí mučedlníci —
 1416 řkúc: Buď tvá mysl vždy hotova —
 1498 zda by je mohl postihnúti —
 1820 hledaj, by je mohl přemoci —,

a naproti tomu tvoří *l* slabiku v týchž slovích

- 1746 aby mohl rozuměti —
 1889 mējž i mysl k tomu čistú — a p.

Také *kázeň* m. *kázň* vzato za jednu slabiku ve verši sedmi-slabičném

- 1143 aby plodil kázeň i čest.

ǝ) Několikráté je patrno, že básník dvě bezprostředně sousedící samohlásky do jedné slabiky sráží, buď obě jednou slabikou vyslovuje, buď jednu z nich odsouvaje. Zejména dlužno v NRadě textu *A* samohlásku *i*, když jde za samohláskou jinou, několikráté čísti jako *j*; to platí zvláště o spojce *í*, na př.:

- 892 kdežto stojie panny i panie —
 983 ohleduje lúky i sady —
 1569 spatřě stříhy i všecky kroje —
 1573 skřivanec jasně i vesele —

a snad i jinde. Srovnati s tím jest v RKral.

v Jar. hrdlo, ňadra rozhalena jmieše

a Lud. ten ímieše dceř jedínú.

Že takové čtení není povaze jazyka na odpor, dokazují nářečí česká, kde totéž i v prose se spojkou *i* se děje (*a i = aj*), a dokazuje u větší ještě míře maloruština (na př. *minula j zima, voni j pišli* a p.; srov. též 12slab. verš chorv.: Da smo ga *i* vidili, nebi ga poznali, Kurelac, 61); ale povšimnutí zasluhuje, že text *B* na těchto místech často spojení asyndetické podává a tím míře veršové hová, na př. 983 *A* lúky *i* sady, *B* lúky sady; 892 *A* panny *i* panie, *B* panny panie, atd.

Při jiných samohláskách naskytá se potřeba buď odsutí buď sražení dvou do slabiky jedné (synzesis) ve v.

288 to ^upřie^o vede k spasení —

315 na paměť svého ^umučenie —

486 široký kraj a ^uúzké rady —

514 a když již bude po ^uobědě —

844 kdež jsi ty a tvoji ^upoddaní (neli: *kde s'*) —

1001 ihned nás poznají po ^uuší (neli: *jhned* m. *ihned*) —

1547 buoh jie chová a ^uneútrátí —

1181 nedbaj oděnie ani meče —

1911 ne v stříbrě ^uani v kterém zlatě.

Že jazyk český tomuto způsobu méně přeje, než na př. německý a italský, jest patřno; ale že by mu byl docela nepřizniv, nelze tvrditi. Všeobecně vyslovujeme ^u*doúfati* třemi slabikami, a ne čtyřmi *do-ufati*, jak by dle původu slova (= do + u + pvati, koř. *pv* s významem *pv*-nosti) slušelo; Komenský bere ve verších i *naučí* za dvě slabiky, v hexamtru na př.:

Tvá věcí divných dovedit' tě naučí pravice silná;

a v národních písních chorvatských a srbských, které šetřením míry veršové se vyznamenávají, čtou se také obdoby tohoto odsouvání a sražení, na př.:

a zvoni prenujno na ^uuho dozvanjaju (Kurelac 153);

jedna ^ue veća, druga ^ue manja (ib. 6);

na to ^ue golub sam doletil (ib 7);

pomisli si mili na 'no prvo vríme (ib. 27);

no s' imade jedna zmija ljuta (Vuk II. 1845, 53);

tade kralje 'vako besedio (tamt.);

slug' uzeše konja Lastovicu (tamt. 54);

et' od tade sedam godin' dana (tamt. 55);

svadbu 'graše za nedelju dana (tamt. 58) a j.

(místo *ono, si, ovako, sluga, eto, igraše*).

c) Mnohý verš konečně, který v textě *A* přes náležitý počet slabik napsaných má, napraví se, když se při čtení samohláska některá odsune, třeba by nesousedila se samohláskou jinou, ano třeba by byla mezi dvěma souhláskama; ale ovšem dovoluje se odsouvání takové jen pokud ho jazyk dopouští. Tak na př. dlužno skrze míru veršovou čísti *velkého* místo *velikého* ve v.

419 nadrž se velkého spanie —

a podobně skrátkiti jest o slabiku a samohlásku naznačenou verše

1034 najposléze tak těžce padli —

1716 rozuměj lépe řeči této —

82 raditi a řka: Mnoj prieteli —

263 slyšeti, jenž v něm jest spasenie —

719 budúlit žalovati chtieti —

240 aby dosti za naši vinu —

1104 že mámy milostivi býti —

1140 že tebe buoh povýšil proto —

2071 dolície toho žes provinil. —

Nejčastěji jest takovou nápravu provésti při slovích *jeho* a *jemu*:

205 a vždy hledá jeho libosti —

932 však jeho věčně nenavráti —

1777 čím jeho kto více dobude (neli více) —

1787 ten jeho dobývá tak snažně —

744 jakž jemu král raditi kázal (neli: *radit'*)

1270 tepruv jemu dědinu vrátie —

1581 když jemu nenie vše po vůli —

1784 z srdceť jemu těžkosť nemine —

1886 ktož jemu tak v čistotě slúží —

1924 jedno ktož jemu sám povolí —

2030 abychom jemu byli živi, atd.

V písni srbské dokonce :

naši s' krsti u zemlji Jevrejskoj (Vuk, l. c. 85).

Ale také zde připomenouti dlužno, že na těchto místech rkp. *B* několikráté *ho* a *mu* místo *jeho* a *jemu* podává a že by se tedy v *A* často verš tím napravil, kdyby se dle *B* jen *ho* a *mu* četlo.

Někdy pak možno ve čtení vyhověti žádané míře veršové způsobem několikerým; na př. 41 že vaší radů i pomoci: buď *ž'vaší*, buď *radů-j-pomoci*; 1018 tiem vždy u větší práci jest: buď *vždy-u-větší*, buď *vždy v větší*; a podobně i v několika případech jiných (zejména 618, 1736, 1932).

Ale i po těchto a podobných nápravách, které se dílem také za pomoci textu *B* provésti dají, zůstávají v textě *A* přece ještě některé verše mimo míru osmi slabik, majíce jich jednak více, jednak méně; odchylek těchto nemnoho jest a uvádíme je zde všechny.

Více a to po 9 slabikách mají verše

287 o drahém, božiem umučení —

603 poněvadž neráciš zbaviti

(rým: a mně vždy velíš praviti) —

803 zle dobytého ktož požívá —

911 a tobě se chce protiviti

(rým: nikakž mu nedaj v tom trvati) —

934 ani se za svú hanbu stydie. —

Naproti tomu má jen 6 slabik v.

321 že jim neubude —

a po slabikách 7 mají verše

199 buď starý neb buď robě —

582 v tomť já jich nic nevini — a

1938 ten mra hořké má časy. —

Netřeba připomínati, že by i tyto odchylné verše příhodnou změnou pozitivního textu snadně na míru obecnou přivésti se daly. —

Mimo to nalézá se v NRadě několik sedmslabičných veršových párů, které ne omylem písařovým, ale dle úmyslu skladatelova od obecného pravidla se odchylují. Za takové zajisté pokládati sluší ty, které nad to i j e d n o s l a b i č n ý m r ý m e m od ostatních se liší, totiž:

189 což pod nebem býti móż,
190 žádnému to nepomóż —

243 ale byl nade vše číst
244 náš milý pán Jezukrist —

349 slovo dobré, chválu i čest,
350 dobře tobě slušno jest —

457 dobřěť to dostožno jest,
458 čiň jim rád nad jiné čest. —

807 Každý rád o pokoj stoj,
808 toť je vždycky smysl mój —

1017 čím má v světě větší čest,
1018 tiem vždy u větší práci jest —

1143 aby plodil kázň i čest,
1144 to vše, což j'ho vuole jest. —

a bezpochyby také

129 a dafť lidi, zbožie i čest,
130 a to vše v j'ho moci jest —

a 149 budeť zbožie trvati i čest.
150 Počátek múdrosti jest. —

Kromě nich pak jsou také některé sedmislabičné páry
s r ý m e m d v o j s l a b i ě n ý m :

701 zjevímť věrně svú radu,
702 kdež muožeš netrp hladu —

777 tož jelen podje řeči
778 řka: Králi, nestroj sěči —

1055 Králi já pravím tobě,
1056 měj vždy paměť při sobě —

1563 neroď nic tbáti na to,
1564 ač všichni mají za to —

a snad také některé jiné (zejména 559 : 560, 789 : 790, 903 : 904,
1771 : 1772 a 1963 : 1964). —

R ý m jest dvojslabičný, až na dotčené právě výjimky ve
verších sedmislabičných, kdež bývá také o slabice toliko jedné.

Jaký měl býti a jest ohledně přízvuku, o tom nelze nám souditi z příčiny známé, — poněvadž totiž o přízvuku staročeském nic jistého nevíme. Pokud se čeština za časů Smilových přízvukem rovnala k češtině nové a pokud tedy rýmy jeho dle přízvuku novočeského posuzovati smíme, tedy ovšem valně takových rýmů se naskytuje, které bychom pro nestejný přízvuk za nesprávné pokládali; na př. stojí: pokoji 49, ceny: promění 811, pilně: nemylně 125 atd.

Také kvantita rýmových slabik velmi často nestejna bývá, ačkoli přece poznati se dá, že Smil v celku dosti dbal pravidla, aby se rymovaly slabiky stejné kvantity. Upozorňujeme na některé odchylky: ptáky: taký 19; žádá: rada 383, 831, 1119; skříní: neviní 471; sadú: řádu 507; předchozie: bozě 819; kruté: nemútie 827; čáky: taký 1157; myšie: přeslyše 1413; malý: pochváli 1439; těla: dělá 1447; nepřátelē: déle 1495; na ně: slitování 1729; leká: člověka 1749; síly: milý 1835; úsilē: píle 1883; súdu: zbudú 2075; páli: netbali 2085.

Co se pak týká kvality hlásek, odchyluje se Smil poměrně zřídka od obecných pravidel o rýmu.

Nestejně s a m o h l á s k y ve slabikách rymovaných nalézáme v pokrmem: rozumem 317, kralování: nenie 339, slyše: sluše 441, blůcal: mlčal 775, protiviti: trvati 911 a lahodné: odmladne 1691. Jinde je v tomto vzhledě odchylka jen v textě psaném a odstraní se snadno, položíme-li za formu, která se podává v textech, formu jinou, grammaticky ovšem odůvodněnou. Tak na př. sebú rymuje se na mdlobu 991 a obú 1601 i jest patrné, že tu Smil napsal původně sobú; ve chtěti: vstúpiti 719, chodie: přihodí 1037 a mieti: býti 1103 dlužno za ie čísti zoužené í, chtěti, chodí, míti; v pečují: učíjí 1341 zrušili zase opisovatelé formu pečíjí na sklonku XIV. stol. dosti oblíbenou, ale ve stol. XV. neznámou; a týmž asi způsobem místo rozpomana dostalo se do textu rozpomena: pána 709; za proklatá dostala se do textu méně správná forma prokletá: nestydatá 1133 a rým se tím porušil; dědie: plodie 1607 také sotva od Smila pochází; konečně í a y v rýmech staročeských vůbec za stejné se berou, a tak i v NR.: orloví: hotový 29, býti: raděti 99, plyne: jiné 1649, postavy: pravi 1723, mále: chýle 2035 atd.

Nestejně souhlásky jen pořádku v rýmech dvojslabičných, na rozhraní mezi oběma rýmovými samohláskama se vyskytují. Nejčastěji stojí proti sobě takovým způsobem n: ň, d: d̄, t: t̄, na př. nevděčni: věčný 139, věčný: vděčni 291, pány: poznání 491, příčini: dědiny 139, ceny: promění 811, činí: viny 1099 a 2003, páni: strany 1471, nečrní: poškrvny 1641, smrtí: črty 1533 a 1979; vady: shladí 2005 a súdy: blůdí 645. Souhlásky z: ž, s: š, sl: šl, c: č stojí proti sobě v rýmech nůzi: tůží 273, usazen: snažen 647, obtiežen: přiežen 973, v nůzi: slůží

1229 a 1885, sysel : přišel 1427, dusí : suší 323, myslí : přišli 575, sešli : klesli 1031, ruce : kotůče 897, noci : uočí 1365, znice : kraloviče 1381, opice : kraloviče 1551, věci : řeči 1003, 1407, 1557 a 2073. Jiné pak odchylky, které sem sluší, jsou svaté : také 195, do pat : rozpat 247, vede : sebe 401, nevnaď : neklad 487, škodné : podobné 745, nadme : padne 1223, strašna : nesčastna 2105 a také pótce : poskocě (c : cj) 1179, dlůžě : núze (zj : z) 449 a p.

Naopak přicházejí někdy rýmy slovné. Ve v. 1005 a 1006 rymuje se *radý* a *radý* (ve smyslu „sboru rádcův“ a „raděním“) a několikrát sloveso *býti* s některou složeninou svojí, na př. *bude* 1191 (a podobně 321, 353, 405, 793, 815, 1437, 1610, 1621, 1777, 1877, 2115).

Popis korektur a rasur v Rukopise Kralodvorském.

Podává I g n á c B. M a š e k.

Že v textu Rukopisu Kralodvorského místy se nalézají opravy a mezery, o tom již v prvních desetiletích po objevení Rukopisu bedlivá autopsie nikoho nemohla zůstaviti v pochybnosti; však také vzdálenějšímu čtenářstvu staví již první Hankovo vydání z r. 1819 (Editio princeps) na str. 52. ve větě: *naieie wr ... obietui* (Čst.) na oči fragment *wr ...*, ve větě: *kdie obietuoiie pouieie . . . . pech dimu* (Čst.) fragment *... pech*, na str. 88. pak mezeru mezi slovy: *bursi ... whi* (Záb.); konečně i snímek lithografovaný při vydání z r. 1843, stránku 14. originálu představující, podává patrnou mezeru v řádku 22. po slově *nan ...*

Již tyto úkazy mohly vzbuditi otázku, u památky tak draho-cenné zajiště oprávněnou: Jaké povahy jsou dotčená místa v originále a nenlí tu podobných mezer více? Než k této stránce Rukopisu Kr. nebyl v prvním třicetiletí po objevení jeho náležitý zřetel obrácen, protože nedoufáno odtud pro kritiku textu jakés kořisti; to patrně jest ze slov P. Jos. Šafařika, jenž v znamenitém úvodě svém k vydání Thunovu r. 1845, popsav formu a písmo originálu, dí: „Da der Text mit sichtbarem Fleisz und äusserst correct geschrieben ist — nur an einigen, übrigens nicht zweifelhaften Stellen ist die Hand des gleichzeitigen Correctors sichtbar —, so bietet das Lesen derselben für den nur einigermaßen der alten Schrift Kundigen keine Schwierigkeiten dar und der *Conjecturalkritik ist zum Glück kein Spielraum gelassen.*“

Kdyby byl Šafařík úmysl svůj, projevený na str. 16. výše

jmenovaného úvodu, provedl *kritickým vydáním* Rukopisu Kr., zajisté by existenci častějších i značnějších oprav byl uznal. —

Vždyť již V. Nebeský ve svých studiích o RKr. (souborné vyd. z r. 1853, str. 29—30) seznává, že „ačkoli písmo o pilnosti a šetrnosti písaře svědčí, přece mu několik chyb vyklouzlo, dílem ovšem, jak se zdá, hned opravených, dílem ale ještě tam stávajících.“ — Načež takových oprav některé příklady uvádí. Tím tedy *korrektury* jsou konstatovány. — O něco dále týž zasloužilý badatel uznává, že „místy jsou v rukopise malé mezery, kde písmo vymizelo, ale tak nepatrné, že málokde pochybnost povstati může, co tu psáno bylo.“ — Přes to však na str. 116. sám připouští, „že by i kritika textu Rukopisu Kr. všelikou kořist dala.“ —

Povahu těchto „vybledlých“ míst tím bedlivěji ohledal Ant. Jar. Vrtátko, čím zřetelněji většina z nich vynikla ve fotografii rukopisu, učiněné r. 1862; i podal nám v úvodu k fotografickému vydání zevrubný a důkladný popis originálu, v němž veřejně na jevo vynesl, že na mnohých místech i *škrabáno bylo*; ku kterémuž výroku i V. Nebeský v Slovníku Naučném (Ruk. Kralodvorský, díl IV. str. 941—942) přistoupil. —

Důležitější z oprav (korektur i rasur) takto uznaných v náležitou úvahu vzal J. Gebauer (Slovo o rasurách v RKr., ve Sborníku hist.-filolog.-filosofickém, čís. II., str. 113.—128.) a došel strany povahy, stáří a původu těchto oprav k resultátům zajímavým a důležitým.

Když pak minulého podzimku mně se událo, že jsem kodex Kralodvorský mohl důkladně ohledati, užívaje při tom laskavosti pana Ant. Jar. Vrtátka, prvního bibliothekáře musejního, zvláštní pozor obracel jsem ke konstatovaným již korekturám i rasurám, prohlédaje bedlivě lístek po lístku, řádek po řádku. Takto páběrkuje, snad jsem našel také ještě některý klásek plný a neváhám, hledě k převysoké důležitosti naší památky, výsledky svého ohledání tuto předložiti, ačkoli vím, že některé již svého menší váhy jsou, některé pak z oboru pouhých domněnek nevycházejí.

Úkolem mým bude předkem *popisování textovní části Rukopisu Kr.*, při čemž se také tu a onde příležitost podá i pro kritiku textu některé kořisti se domáhati. Aby pak pro budoucí potřeby veškerá látka byla pohromadě, uvedu v přítomném článku i takové případy korréktur a rasur, kteréž již svého ocenění došly, nevyklučuje ani těch, jichžto bytnost není úplně jista.

Pojednáme tedy :

- A) o korekturách vlastních, písmem učiněných,
- B) o rasurách.

A) Hledíce ke korekturám, uvážíme

I. korektury za čerstva, před dopsáním slova vykonané,

II. takové, které se později staly,
 III. místa, kde nejisto, zda korektura byla
 činěna nebo obmyšlena.

I. Výčet korektur za čerstva vykonaných:

1) 7/5 ¹⁾, B. H. 49: *obie*; písař napsav *obu*, z *u* vytvořil *ie*.

2) Na str. 7/30, Jsl. 13. čte se: *lude*. Vrtátka dí: „*l* předěláno tuším z *o*.“ — Je to věc pravdě podobná, neboť mezi písmenem *l* a první nožkou písmene *u* nikdy nebývá v rukopise našem spojovací vodorovná, která se zde spatřuje. Napsav tedy písař, jak se zdá, literu *o*, ihned chybu svou znamenal a do levého obloučku napsané lit. *o* postavil *l*, jež proto silnějším se býti jeví; z pravého pak obloučku vytvořil prvou nožku písmene *u*. Tato oprava stala se zajisté za čerstva, dříve nežli psána byla druhá nožka litery *u*.

3) 12/26, Jsl. 229. ve slově *vzdamí* vidíme zvláštní *z*, jež i nad čáru i pod ni značně sahá a místo ostrých úhlův tupé má. Vrt. praví: „Zvláštní *z*, učiněno z *d*.“ — Myslím, že tomu v skutku tak jest a vysvětluji si povstání toho zvláštního písmene tak: Písař náš psával písmeno *d* dvěma tahy: nejprve totiž učinil nižší, levý oblouček, pak vyšší, pravý shora začav, k onomu dole připojil. K tomuto domnění vede nás pozorování tloušťky v obou obloučkách písmene *d*; kdyby je písař byl psával jedním tahem, tedy by, tuším, jeden oblouček byl slabší, utvořen jsa čárkou vlasovou; však *d* rukopisu našeho v obou obloučkách mívá částečku stínovou. — Již se tedy domnívám, že písař na místě našem, na mysli své maje následující *d*, učinil levý oblouček, pak pravý shora táhl, ale — nedotáhl, nýbrž chybu svoji znamenav, přivedl jej toliko k hořejší části levého obloučku, načež dolejší šavličkou dodal podivné své liteře podoby *z*. Patrně vykonána byla i tato korektura za tepla, dříve nežli psáno následující *d*.

4) 12/27, Jsl. 230: *neprsatelí*. — Vrt.: „*s* na začatém *a* zděláno.“ Také to jest velmi podobno; písař po *r* již začal psáti levou kličku písmene *a*, maje zase již následující *a* v mysli; nedopsal však písmene *a*, nýbrž z kličky hned učinil točené *s*, za nímž pak jde: *vatelí*.

5) Podobně se zmýlil a v zápětí chybu opravil též 17/26, Čst. 180; ve slově *rsadí* napsav totiž po *r* písmě *a*, toto ihned přetvořil na točené *s*, načež dále psal *-adí*.

6) 17/23, Čst. 176. *czťirsie*. Vrt.: „*rs* z předělaných jiných písmen.“ — Myslím, že pouze *r* předěláno, a sice z písmene *s* omylem anticipando napsaného.

¹⁾ Stránky a řádky fotograf. vydání značím dle Vrtátka zlomkem, jehož čítatel ku stránce, jmenovatel k řádce Rukopisu se vztahuje; verše cituji dle 3. vydání Kořínkova.

7) 21/32, Záb. 77. *lesem*. Vrtátko i Gebauer právem znamenají, že písař místo *l* počal psáti *z* (viz zase násled. *zaflauoíem*), že však chybu svou v čas napravit.

8) 23/21, Záb. 168: *zatiškršv*. Vrt.: „*s* přepraveno z *í*, proto i nad *s* čárka zůstala a poslední *i* je bez čárky.“ — I tato oprava vykonána byla tak, že písař, napsav *zatiškrí* a chyby své dostihnuv, hned poslední *í* změnil v točené *š*, po čemž teprve napsal koncové *í*. Že tato korr. stala se za čerstva, tomu svědčí ta okolnost, že koncové *í* docela volně si stojí.

9) 24/29, Záb. 230: *neboiašie*. Docela zvláštní *a*, jehož povstání z *e* důmyslně objasněno jest ve Slově o ras. §. 2, a, 1. Korektura provedena jest skalením.

10) Téhož prostředku užito, tuším, také 25/28, Zbyh. 35. ve slově *šieniu*. Za prvním *í* spatřuje se totiž litera značné šířky, jež jest skalena a čte se nyní jako *e*; ježto však jest na *e* příliš široká, tedy myslím, že písař po *í* ihned psal *n*, že však odchýlku svou od originálu znamenav, toto *n* skalil, v pravo nahoře i dole růžkem opatřil a tak na *e* upravil. — Příčinu tohoto omylu viděti můžeme v pouhém přepsání, v jakési anticipaci písmena *n*; dosti však možná, že písaře zavedlo k zamýšlenému *šieniu* úzení hlásky *ie* v *í*, kteréž v RKr. již místy se naskýtá: *zapouidá* a obdobné změny u slov: *zizen*, *tursí hlaua*, *vecierní tma*, *zalním frdece* atd. (Sr. Gebauer, Sborn. II, §. 36.)

Že skalení i jinde bylo prostředkem opravy, o tom nížeji.

11) 28/23, Opušč. 12: *nei*. Pohled na formu písmene *e* k tomu vede, že písař omylem napsal *m*, že však třetí nožku písmene *m* v čas změnil na *e*.

Opravy tyto způsobeny byly jistě písařem rukopisu samého; z nich zvláštní pozornosti hodno jest číslo 9, 10 pro hláskosloví; pak 4, 5 a 8 proto, že písař původně místo *ř* psal *r*.

II. Jiné korektury učiněny byly později, totiž buďto po napsání slova anebo při pozdější revisi, a to rozličným způsobem:

a) Opominuté písmě vsazeno bylo nad řádek:

12) 6/24, BH. 19: *í* ve slově *howiedce*; sr. Nebeský str. 29, Vrt. popis, Geb. o ras. §. 2., b, *α*, čís. 3.

13) 10/18, Jsl. 129: *u* ve slově *wzmuzí*; sr. Vrt. popis, Geb. l. c. čís. 5. — Korektura naznačena zde, jakož i u čís. 14—17 dole vrškem.

14) 12/22, Jsl. 223: *e* ve slově *fuoiem*, sr. Neb. str. 29, Vrt. popis, Geb. l. c. čís. 6.

15) 16/20, Čst. 121: *w*, před slovem *pdie* opominuté, nad řádek napsáno; sr. Neb., Vrt.; že prvá nožka písmene *w* radována, viz doleji.

16) 17/5, Čst. 147: *o* ve slově *fuoi*; sr. Vrt. popis, Geb. l. c. čís. 7.

17) 25/13, Zbyh. 17: *r* ve slově *twrdí*; sr. Vrt. popis, Geb. l. c. čís. 8.

b) Vynechaná litera *i* naznačena jest nad řádkem jen čárkou:

18) 13/23, Jsl. 272: první *i* ve slově *zrsíc-tí* naznačeno čárkou položenou nad *s*, tak že *s* = *si*; sr. Vrt. popis.

19) Větší váhy však a důležitosti může býti v této příčině 25/13, Zbyh. 17. Tu má totiž Editio princeps a všechna vydání: *a* otnese. — Avšak v orig. vidím nad *a* čárku barvy textu, totiž zlatorezavé, kteráž čárka stojí nad *a* poněkud v levo. Čárka tato vidna jest i na fotografii i na lithograf. snímku; nebyla však posud nikde konstatována. Myslím, že dlužno ji míti za korekturu. Naskytá se nám nyní otázka: Zdali písař, napsav původně *a*, toto změnil v *i*, čili napsané *i* proměnil v *a*? — Pozorujíce tvar písmene *i* v rukopise našem, znamenáme, že nožka jeho obyčejně kolmo padá na vodorovnou linii, kdežto litery *a* přímka se klonívá hořejškem svým na levo, sr. na této str. v ř. 2. *urka*, v ř. 3. *iaz letauach*, v ř. 6 *ach* atd.; u našeho *a* jest pak tento sklon v levo patrný: proto se domnívám, že písař psal původně *a* otnefe. Chtěje však naznačiti, že má býti čteno *i* otnefe, jako v paralelním místě 25/5, Zbyh. 6., učinil nad *a* čárku, na jinou opravu však pozapomenul. — I myslím, že třeba čísti 25/13: *i* otnese.

c) Opominuté písmeno vepsáno bylo v řádek:

20) 13/23, Jsl. 272: *kdiz*. Vrt. praví: „*k* pomínuto a pak písařem vtěsnáno.“ Dosti možná; předchozí koncové *i* (slova *dražlíví*) jest opravdu dosti blízko. — Jest-li zde skutečně oprava místo napsaného *diz* (dyž), měli bychom doklad zajímavý, že pro pohodlí zanedbáváno již tenkrát, kdy náš RKr. byl psán, správné výslovnosti.

21) 23/27, Záb. 178: *takoiv prsiecz*. Vrtátko praví: „*w* předěláno na *i* a *v*.“ — Však podoba tohoto *w* byla by tak zvláštní, zejména pro střední čárku stínovou, že nemyslím, žeby bylo psáno *w*. Psalť asi písař: *tako v prsiecz* (před *p* předložka *v* dvojitým *w* psána jest jen 6/32 *wprsedu*, 20/26 *wponizení*, 22/11 *wpuo*; o 16/20 níže promluvíme) a znamená z originálu, že vynechal spojku *i*, vepsal ji před *v*, odkudž to těsné lnutí písmene *i* k násled. *v*. — Posavadní čtení se tím ovšem nemění.

d) Písmě chybně napsané proměněno v jiné:

22) 7/28, Jsl. 10: *obih*. Vrt.: „*h* předěláno z *o*.“ Možná; někdy však hořejší kolmá čára písmene *h* vybíhá dole v okrouhlinu, srv. 12/12 *hospodíne*, 18/12 *bohatí*, 24/33 *knih*.

23) 15/14, Čst. 65—66 čteme: *i meč jeho padáše v Prážany jako dno se skály; a po horách mnoho silných dubov...* Posud nebylo k tomu poukázáno, že v orig. nad spojkou *a* jemná čárka barvy originálu se spatřuje, taková totiž čárka, jaká bývá

nad *í*; také ve fotografii lze ji znamenati. — Otázka jest: Zda písař, napsav *í* změnil v *a*, či z napsaného *a* udělati chtěl *í* jako 25/13, či napsané *a* maně, bez úmyslu čárkou opatřil? — První případ zdá se mi pravdě podobným, a to z tohoto důvodu. Uveďme si i zde na paměť, že písmeno *í* bývá obyčejně kolmo na dolejší horizontálku postaveno, litery pak *a* přímkou že mívá nahoře v levo sklon (sr. čís. 19.) někdy značný, někdy méně značný; pozorujíce toto naše *a*, shledáváme, že jeho přímkou jest v skutku nakloněna v levo, *jsouc nahoře patrně tlustší nežli dole*. A právě z poslední okolnosti se domnívám, že písař napsal původně *í*; omyl pak ten znamenav, nejspíše sám tak jej opravoval, že toto *í* nahoře v levo sesiliv, dal mu sklon v levo, jaký mívá nožka písmene *a*, dále že před ně udělal klíčku; zapomněl však čárku nad tak vzniklým *a* odstraniti. — Význam pak tohoto místa v Čas. Č. M. 1871, str. 420. Vrtátkem zcela přirozeně podaný pro naše čtení: *a* po horách úplně svědčí.

24) 17/18, Čst. 167: *í/díese*. Vrt.: „První *f* předěláním pošlé.“

25) 20/7, Lud. 124: *prsíbočí*. Vrt.: „*s* předěláno.“ — Mimo to hořejší čárka prvního *í* spojuje se s jeho dolejší nožkou.

26) Podobně zdá se, že přeměna se stala 25/26, Zbyh. 33: *otuorsíe*; utvořeno-li toto *s* z *í*, tedy se to stalo *za* čerstva. Sr. též 22/9.

27) 20/17, Záb. 4: *šie*. Vrt.: „*f* předěláno tuším z *c*.“

28) 25/14, Zbyh. 19: *tobie*. Vrt.: „*t* nepodařené nebo z *f* předělané.“ — Že by původně bylo napsáno *f*, nezdá se; neboť to mívá nahoře háček dolů obrácený, čehož zde není; spíše myslím, že písař napsal omylem *b*, které pak opravil v *t*, opatřiv kolmicí nahoře v pravo šikmou čárkou.

e) Oprava stala se skalením písmene omylem napsaného.

O dvou případech korektury skalením za čerstva vykonané již řeč byla u čís. 9, 10.

Později pak stala se taková korektura

29) ve slově *holedbafšie*, 14/7, Čst. 5. — Dle Vrtátkova popisu střední *e* jest zakaleno a předěláno z přenáhleně napsaného *ie*. A tomu za pravdu dá, kdo na toto místo v orig. nebo fotogr. řádně popatří. Bylo tedy původně napsáno: *holedbafšie* = *holědbáše sje*.¹⁾ Proč však mělo *í* v příponě imperfekta býti odstraněno?

Toho bych jen tento důvod věděl: Písař rukopisu našeho psal tuto příponu imperfekta tak důsledně písmeny *se* (na rozdíl od zájmena zvratného *šie*), že jediný případ tomu zvyku odporující by byl na str. 24/6 a 24/17, Záb. 194, 210: *wšiefšie hmašie*,

¹⁾ Dle transskripce Šafaříkovy, již v tomto článku se držím.
Mk.

ač nemá-li se tu čísti s N. Někrasovým (Kral. Ruk. 1872, str. 100): vsje sje (= to) hna sje. — Patrně stalo se ono skalení od toho, jenž onoho zvyku tak důkladně šetřil, t. j. od písaře našeho originálu. Ed. princ. má: holedbasiesie.

30) 15/33, Čst. 91: *pod sekíru*. Vrtátko praví v popisu: „*sekíru* ve vydáních posud chybně jinačeno na *sekeru*; *í* čárkou vrchem položenou z orig. a ještě patrněji z fotogr. je pojištěno.“ — V pravdě má čtení *sěkerú* Ed. princ., Thun, Výb. a Jirečkovy Anthol. 1. vyd.; Někrasov v opisu *sekíru*, v přepisu však *sekerú*; Kořínkova vydání a Anthologie Jirečkovy vyd. druhé a třetí: *sěkyrú*. — Jest pak podoba písmene *í* taková, že snadno tomu dáme, písař že napsal skutečně *e*, kteréž však skalením změnil na *í*. Napsal tak písař snad dle dialektické výslovnosti své krajiny; forma *sekerá* slyší se posud ve východních Čechách, sr. J. Jireček: o podřečí východních Čech v Čas. Č. M. 1863, str. 331, J. Koube: podřečí severních Čech v témže Časop. 1864, str. 50 a 250. — V jižních Čechách žije forma původní: *sekyra*.

f) *Korrektura* způsobena byla tečkou pod *a* písmena položenou, která písař odstraniti chtěl.

O obou takých opravách, a sice

31) 17/16, Čst. 165: *wzdad* m. v zad,

32) 22/31, Záb. 128: *zlobíuo* zmínku učinil Vrtátko i Gebauer; této druhé dotýká se i Nebeský ve své monografii na str. 29, dokládaje, že „snad slovo to neplatí.“ — *Zajisté* neplatí: kolik písmen, tolik teček. — Ostatně tento způsob korektury nalézají se nejednou v leg. Kateř., sr. vyd. Erben. str. 38., 62., 67. atd.

g) Že konečně i chybný slovosled míst:

33) 19/10, Lud. 65: *í kaze kniez „fuim“, zemanō,*

34) 19/29, Lud. 103: *otnefu íei „zdrahí“, chlapí,*

35) 20/12, Lud. 135: „*zduboueho, úíenec líftíe*

husími nožkami tak opraven jest, že slovo nožkami obsažené za následující slovo položeno býti má, na to již od Nebeského, Vrtátka a Gebaura bylo poukázáno. Podobně písař Evangelia sv. Jana sevřel slovo *-dle* párem husích nožek, chtěje naznačiti, že náleží za následující slovo *Isusa*; sr. Aelt. Denkm. S. 152, snímek I/14. Jak si v této příčině písař leg. Kateř. počínal, viz str. 60. a 70. vyd. Erbenova.

Korrektury, o nichž posud byla řeč, činěny byly inkoustem takým, jakým psán byl text.

III. Jest nám zmíniti se o těch místech, kde ohledatelé rukopisu spatřovali korektury, jejichžto existence aby byla uznávána, není důvodův úplně dostatečných:

a) 6/24, BH. 19: ve slově *otehnachu*, není *n* vypsáno, nýbrž naznačeno nahoře malou horizontálkou; takové čárky uží-

vali však písaři za abbreviaturu místo *m* a také místo *n*; srv. též 27/17, Jel. 11. nā, kdež písař nevypsal *n* koncové, snad aby nemusil psátí příliš přes řádek. — (Dobrovský zde chybně četl *nām*; v. Gesch. der böhm. Spr. r. 1818, str. 403.) — Též v urbáři Žďárském nalezl jsem znak skrácení — místo *n*.

β) Na sedmi místech čteme v RKr. zvláštní *rs*; totiž *s* jest zavěšeno dole k nožce písmene *r*; tato místa jsou: 2/9 *otworsie*, 23/22 *darschu*, 23/25 *bratsie*, 25/27 *otworsie*, 25/30 *ne-otursi*, 27/4 *zaftrsiebrnu*, 28/27 *fksiuancie*. — Popisovatelé našeho rukopisu vidí v tomto zavěšeném *s* korekturu; ale možná také, že to jest jen abbreviatura.

γ) O písmeni *r* ve slově *cestmír* 16/16 tvrdí Vrf., že vypravováno od opisovače. Toto *r* je sice značně veliké a silné, avšak pohled na dolejší *n* v ř. 17. vzbuzuje domněnku, že obě písmena pro jinou příčinu (snad povahu pergamentu?) této tloušťky nabyly. Sr. též 6/10 *Jarmír*.

δ) Důležitá pro kritiku textu jest místo 18/2, Čst. 195: *po zelene trawie wširu zemtu tecie*. — Vydání Rukopisu Kr. vyšlá před vydáním fotografickým mají: po zelené trávě; Vrtátka v popisu praví: „Nemá-li býti: po zelené trávě, jakož pak v skutku nad druhou nožkou písmene *n* nahoře malá čárka se jeví, tak že by jen z nedopatření literám *n* a *i* o jednu nožku méně se bylo dostalo.“ — Po té přijato čtení *zeleně* od J. Jirečka a J. Kořínka; Někrasov má v opise *zelenie*, v přepise *zelené*.

Jakož jsme shledali u čísla 18. a 19. korektur, bylo vynechané písařem *i* naznačeno čárkou nad písmě položenou; nebyla by tedy podobná oprava ani na našem místě neobyčejnou. — Avšak nad druhou nožkou písmene *n* (ve slově *zelene*) nachází se v 1. řádce litera *p* (špafe): pozorující již formu písmene *p* v našem rukopise, shledáváme, že přímkou jeho bývá dole opatřena někdy háčkem více méně ostrým, na př. 5/9 *prsfes*, 9/32 *poplenichu*, 11/16 *iwzupichu*, 12/30 *po*, 12/31 *prseual*, 16/33 *plapolafe*, 18/5 *upfechu*, 19/1 *pawlaci*, 24/30 *špafā* atd.; tupější jest háček 10/24 *p̃uo*, 12/13 *pomoc*, 14/1 *prosta*, 14/21 *poslednie*, 15/14 *prazani*; jinde jest *p* zcela přímé, na př. na str. 10. řád. 2, 3, 7, 23, str. 17, řád. 11, 12, 14, 17, 21, 26 atd. — I písmena *r*, *h* mají někdy dole takový háček, na př. 5/2 *fbori*, 5/7 *vieru*, 6/2 *trubi*, 18/3 *širu*, 18/4 *druo*, 10/30 *wrrhu*, 11/22 *proboh*, 13/33 *šehodluhe*, 14/1 *hana*, jindy bez něho jsouce 10/29 *huftie*, 11/28 *rozhorsieua*, 19/10 *vtersi*, 19/11 *šrpoše* atd.

Nemůže tedy pouhá existence této čárky býti dostatečným důvodem pro čtení: *zeleně*; ba naopak, uvažují-li, že v 13/23 a 25/13, kde čárkou korektura se stala, tato značnější jest a že písmě *p*, kde k němu náhodou dole čárka přiléhá, docela jiný habitus má, jako 15/8 *pokrichie*, 18/4 *podruech*, 20/11 *pd*: spíše k tomu mínění se kloním, že by písař, obmysleje zde korekturu, *patrněji a rászněji* ji byl provedl. Také této okolnosti

slušno považiti: čárka nad *í* obyčejná bývá nahoře silnější, vedena jsouc shora dolů; háček pak u našeho *p* jest dole tlustší, veden byl tedy zdola nahoru a celý pohled na souvislost tohoto háčku s kolmicí nás poučuje, že dělán byl nejspíše hned při psání písmene *p*. Proto zůstáváme při čtení: *po zelené trávě*¹⁾)

ε) 25/20, Zbyh. 27: *tobie*. Vrtf.: „*í* předěláno z *e*, jež opisoval zmatkem nejprve byl napsal.“ — Možná sice, avšak někdy kloní se *í* k následujícímu *e*, o čemž bude řeč později při *boiflie* 23/29.

ζ) 26/25, Jah. 10: *uimitie-no*. — Není tu zřejmo, že by se tu byla dala přeprava; písař napsav *u*, nespojil ho jedním tahem s *í*, nýbrž ustal a spojení v hořejší části písmene způsobilo

η) 27/6, Jah. 34: *bolni*. — Vrtf. myslí, že místo *o* bylo prvé *í*, čárka nad *í* ještě prý patrna. — Pochybovati o tom lze; písmeno *o*, jež zde těsně s *b* sloučeno jest, nezdá se k *í* ukazovati; mimo to by ona čárka příliš vysoko byla.

θ) Důležitější však místo jest 27/30, Jel. 29: *zeusia lefa*. — Vrtátko praví: „Přeprava jakási stala se ve slově tomto.“ — Gebauer: „Jak se zdá, zůstala chyba také *zeusia*^o m. *ze všeho*, na kterémž místě dosud prý chybně se čtlo: *ze vsja lésa*, poněvadž nadepsáno jest *o* (ale málo patrné), z něhož by vysvítalo, že písař chtěl míti *zeusie*^o (ze všeho), ale omylem že napsal a nechal *a* místo *e*.“ (Slovo o ras. §. 6.) Poněvadž místo naše v příčině tvarosloví jest zvláště důležité, bedlivě prohlížel jsem je v originále i shledal jsem, že pergamen jest zde velmi tenký, průhledný a skvrnitý; písmě *f* v prostředku trochu vybledlo; k čárce nad *í* stojící druží se skvrnka, dodávající zdánlivě oné čárce podoby zakrnělého *r*; koncové *a* v orig. se sice doznívá, ve fotog. je však jasnější (podobné *a*: 6/11 rado-, 28/19 radábích); v prostoroře mezi *a-l* nahoře jest malý kroužek, který někteří za abreviaturu *-ho* pokládajíce, čtou: vsjeho. Však na abreviaturu = *ho* jest tento kroužek nepatrný, sr. 7/33, 8/3, 8/15, 12/16, 13/14, 15/14, 16/11, 17/16, 20/29, 22/32 *ze wšie^olefa*, 26/29, 28/25, 28/31. Považuji tento kroužek spíše za pouhou skvrnku, jakož na tomto listě i jinde se nacházejí, na př. po slově dubie 27/31 a na str. 28/1 nad *z* jsou podobné kroužky. Mimo to dávám na uvážení, zdali do našeho domnělého kroužku neproráží z protější strany končina písmene *f* (slova písala 28/31), skvrnu tu sesilující; jestiž, jak jsem již řekl, pergamen zde tenký.

¹⁾ Lokal jedn. ženských příd. jeví se v RKr. v těchto formách:

I. sklonění jmenného: v hustě tmě Jsl. 144.

II. sklonění složeného:

a) v přeljuťej sěči Záb. 150., v druhěj Záb. 177, u vysokej trávě Čst. 137, v chladnej zemi Jel. 22 atd. vesměs 14krát.

b) raněj páře Oldř. 32. (archaické sklon.).

c) v širé lúčě Lud. 47, na pavlačí krásné Lud. 48, po zelené trávě. Čst. 195. *Mk.*

— Myslím tedy, že není příčiny nečisti: *ze vsja lěsa*; srv. ještě 17/25 a snad také 2/2. *šiu ludu*.

Na konci této úvahy o korekturách stojte taková místa, která nějakou zvláštností podávají; aby bystřejšímu zraku a domyslu byla na snadě, tuto je uvádíme:

a) 10/16, Jsl. 127: *šuím*; v orig. spatřuje se na levé straně písmene *f* asi v prostředku spočívající znak barvy něco jasnější nežli jest text originálu, totiž asi takové barvy, jaká se vidí na str. 5. v červených větších písmenech. Na tento znak padá čárka k předchozímu *í* náležející v pravém úhlu. — Snad pochází ten znak odtud, že písař omylem začal psáti jiné písmeno?

b) 15/1, Čst. 48. Skalené *í* ve slově *huštie* vzniklo asi pohrouhou péra nebo pergamenu; srv. *e* v *iez* a *lese*.

Jiné bezúčelné skaleniny: 12/32 *woie*, 14/29 *štoia*, 20/24 *nočí*, 21/15 *p*, 26/5 *wlefi*, 26/31 *nescastna*, 28/3 *roskuelta* atd.

c) 15/26, Čst. 81: *rsad*; zdali po literě *r* počal písař psáti *a*, jež ihned v *s* proměnil, jako 12/27, 17/26, tvrditi nesmím.

d) 17/13, Čst. 160: *viehra* — zvláštní *v*.

e) 18/9, *Pocinasie o slavnem siedani*; načež těsně následuje proplítka, o níž Vrtátko v popisu praví, že jest nová. Budiž ona nová, černým inkoustem učiněna, budiž původu staršího: není nemožno, že proto tak těsně k poslednímu *í* slova *siedani* zavěšena byla, aby snad omylem napsané *e* se zakrylo. Bývajíť proplítky takové v našem rukopise od předchozího slova více vzdáleny; srv. 7/20, 14/3, 20/13, 14, 24/33.

f) 18/12, Lud. 4: *bohati*; zdali *ö* předěláno z načatého *h* či částka jeho vybledla?

j) 20/7, Lud. 125: *kruto*; v *o* zvláště velikém slabá čárka.

h) 20/25, Záb. 15: *czern*; není-li *n* z jiné litery uděláno?

ch) 21/8, Záb. 38: *wsumrki*; zdali nepsal písař místo *w* původně *u*, kteráž pak změnil na *w*?

i) 22/5, Záb. 88: *ninie*. Vrt.: „Nad prvním *n* tečka náhodná.“ Spíše řekl bych, že tu čárka byla omylem napsána.

k) Podobně omylem napsána byla čárka také 24/31, Záb. 234: *hľasat milich* nad prvou nožkou písmene *m*. Vrt. praví: „Na první nožce písmene *m* omylem čárka, jako by *í* býti mělo a přenáhlením potaženo k předešlému *hľasat* na formu infinitivu.“ — N. Někrasov na str. 102. píše, že ta čárka jest kolmější než ona, jež obyčejně nad *í* bývá; neznačí-li prý, že tu vypuštěno *í*, aby se četlo: *hľasat í milich slow* nebo *hľasati milich slow*? — Myslím, že předcházející supina i zde žádají supina; smyslu pak spojky *í* před *milých* nepochopuji.

l) 22/9, Záb. 94: *potrsieti*. Zdali *s* předěláno?

m) 23/29, Záb. 180: *boštie*. Písmě po *t* následující podobá se úplně literě *c*; poněvadž pak nad ním jest čárka, mohla by tu korektura písmene *c* v *í* býti spatřována, jako u čísla

18, 19. — Však slušno podotknouti, že písmeno *í* někdy hořejškem k následujícímu *e* se kloní; sr. 17/31 *fiecz*, 18/9 *fiedani*, 19/19 *fiedanie*, 19/20 *knížna*, 21/23 *biwfe*. — Čtení: *boiftie* trvá při obojím výkladu. — Edit. pr. zboisce, Někrasov str. 99. bojiště, ostatní vyd. bojišče.

n) 24/11, Záb. 200: *rozehnachufie*. Zdali nepsal písař anticipando m. *r* původně *s*, jako v ř. 9. *zozepie* m. *rozepie*?

o) 27/16, Jel. 9: *rozraze*. Nad *e* slabá čárka.

p) 27/20, Jel. 14: *zaloftni*. Není-li v *n* jakás přeprava? Dobrovský (Gesch. der böhm. Spr. S. 403) čte: *zalostni*; Edit. pr., neví proč, *zaloftni*. —

B) Aby místa chybně napsaná došla opravy, bylo v textu našeho Rukopisu též škrabáno; tedy i rasury byly prostředkem oprav.

Uvedeme

I. takové případy, kde rasurou nemístného písmene již úplná korektura se stala;

II. takové, kde nejen nemístné znaky byly vyradovány, ale i pozitivná oprava učiněna byla, a to buď barvidlem originálu anebo černým inkoustem;

III. kde sice nemístné znaky byly rasurou odstraněny, ale místo nich jiné nebyly napsány;

IV. na konec učiní se také zmínka o rasurách pochybných.

I. Rasurou nemístného písmene dosáhlo se úplné opravy:

36)¹⁾ 5/24, Oldř. 31. po slově *spaní* že jest rasura, dosvědčuje Vrtátko, Nebeský, (Slovník Nauč. IV., str. 942.), Gebauer o ras. §. 4., čís. 1.; však *co* radováno, není zřejmo v orig.; ve fot. spatřují se jakési stopy, jež připadají nejvíce na *e*; srovn. 13/2 *meci*. a 18/9 *fiedani*. — Že by bylo psáno *spaníu*, na to zdá se že stíny v rasuře neukazují.

37) 5/25, Oldř. 34: *za wrchí*. Vrt.: „Na konci škrabáno.“ Jest tu v pravdě lehounká rasura; ale *co* radováno bylo, nelze říci. Hanka v Star. Skl. I. předml. str. X. i v Edit. pr. píše *za wrchí*.

38) 13/2, Jsl. 240: *tezci*. — Nad znakem, jenž se již v Edit. pr. čte na *e*, nachází se v orig. velmi jemná rasura; vyzírají v ní nad nynějším *e*, kteréž neobyčejného jest tvaru, stopy barvy jasně žluté, totiž takové, jaká z rasur obyčejně prokmitá. — Vizme jen dále: Pod písmenem *í* (v řádku 1.) spatřuje se tečka, v pravo odtud k slabounké čárce vedlejšího *í* vidíme háček jakýsi: bez nesnáze spojíme tyto stopy dozíratelné ve fotografii s dolejší znakem neradovaným v písmeno *k*, tak že by se

¹⁾ Případy nepochybných korektur a rasur číslují se tuto nepřetržitě. Mk.

podala forma: *tezki*. — Takto místo v orig. pilně opatřiv, shledal jsem později, že i N. Někrasov na str. 52. čte *tezki*.

39) 13/2. I následujícího slova *mecí* konec že radován byl, doznává Vrtátka a Gebauer; mají za to, že tu škrabáno bylo *e*. Pozorujeme-li stopy tohoto radovaného písmene, jež nahoře v ostrý úhel vybíhalo, dole pak obloučkem se končilo, snadno tomu dáme, že tu skutečně *e* bylo psáno; srv. země 13/1 a okolní *e*; ještě ostřejší *e* nalézáme v Ev. sv. Jana. — Bylo tedy původně snad napsáno: *tezki mecie*, totiž přídavné buď sklonění nominálního anebo tježký m. tježké; tedy by se tu jevilo již pravidlo stran rozdílu mezi nom. plur. mužsk. životných a neživotných; rozdíl tento se ovšem teprve v XVI. stol. ustálil, ale v řeči obecné asi již záhy se tvořil a do spisův semo tamo proskakoval (Gebauer, Hist. samohl. str. 53.), jakož toho právě v básni naší, totiž v Jaroslavu, máme příklady:

Jsl. v. 235. *blsky* (blfki 12/30) ráz! ráz! bijú v stany Tatar; v 244. *vzevučaly* (wzezuucalí) *hlasy* (hlaí 13/4) rohův lesních. Šafařík v Poč. §. 33 ze Žalt. Klem. přivádí: *vzradujú sje ostrovy mnohé*. — Oprava, kterou zde spatřujeme, předpokládá u písáře originál, dle něhož ji rasurou provedl.

40) 14/22, Čst. 27. *nan* ... *nefu*. — Na konci slova *nan* nalézá se v orig. rasura, stopy písmen *ieí* ve fot. patrněji vynikly, zejména spatřují se obě čárky nad *i*. Sr. Nebeský monogr. str. 30; Vrtátka dí: „Na konci vyškrábáno *ieí*, prvé bylo *na-nieí*, jakož verš toho žádá.“ Čeho? Jaký verš? — Gebauer příčinu rasury spatřuje v tom, že forma *naň* jest starobylejší nežli *na něj*, obsahujíc v sobě starší akk. *ji* m. pozdějšího jej. — Hanka tyto formy znal; tak na př. v písni r. 1813 složené píše: *proň, naň* (Čas. Č. M. 1871, str. 305).

Důležitý v příčině tvarosloví jsou takové rasury, jimiž forma genitivu jedn. jmen muž. bytostí živých proměněna byla v akkusativ. Tak se stalo

41) 15/1, Čst. 47., kde čteme: *uiesí Voi-mír*. — Po *r* jest rasura; na místě radovaném spatřujeme ve fotografii stopy, vedoucí na písmeno *a*: klička končila se v levo u dolejšího háčku litery *r*, přímka byla v levo nakloněna, což ukazuje na *a*. Od přímky jde dolů v levo jakýsi stínek, o němž nevím co souditi. — O rasuře této srv. Nebeský, monogr. str. 30, Slovn. N. IV., str. 942, Vrtátkův popis, Gebauer §. 4., čís. 11. — Edit. princ.: *voimir*.

42—43) 15/2, Čst. 49.: *i pohanie neklan. kniez*. — Za oběma posledními jmény jest rasura, a sice za prvním z nich lze v orig. sklem dožítí sledův písmene *a*, za druhým stop písmene *e*. Sr. Vrtátka, Nebeský, v Slovn. N. IV., str. 942, Gebauer o rasurách §. 4., čís. 10. — Edit. princ.: *neklan kniez*.

44) 16/3, Čst. 94: *i zrsie krvaceti w`h suoi kruuoí*. Vrtátka: „Na konci vyškrábáno *e*.“ Tak i Nebeský v Slovn. N. IV.,

str. 942. — Rasura to dokonalá; neboť ve fot. není ani stopy v ní znamenati; že však učiněna byla, tomu nasvědčuje značná mezera mezi slovy *kruuoi* — *i posla*. Odstranění jedné slabiky žádal i verš 10slabičný i předchozí formy: *wrah swój*. — Edit. princ. str. 50.: *kruuoi*.

45) *Tohoto ohledu na verš určitý nešetřil však rasor* 16/8, Čst. 102: *bozi chtěiu stepati Vlašlau*. Forma *Vlašlaua* dá verš 10slab., jakož i sousední verše jsou desitislabičné.¹⁾ Že *a* radováno bylo, možno říci na dohad, z rasury nelze určitého písmene se dopatřiti. Sr. Vrtátko str. 20., Nebeský v Slovn. N. IV., str. 942, Gebauer o ras. §. 4., čís. 13. — Edit. princ. má *Vlašlau*.

46) V témže slově, a sice ve verši neurčitěm spatřujeme rasuru na 17/32, Čst. 190: *frazi Vlašlau . dolow*. Zde však stopy písmene *a*, zvláště v dolejší části naskýtají se zraku bez velikého namáhání. Sr. Vrtátko, Gebauer o ras. §. 4., čís. 17. — Edit. princ. *Vlašlau*.

47) 22/1 Záb. v. 80: *wšak zbran bístru na kral*. Vrtátko: „Na konci vyškrabáno nepochybně *ie*;“ Gebauer (§. 4., č. 18.) domnívá se, že radováno bylo *e*. Edit. princ. nakral. — Rasura tu jest patrné; co však bylo radováno, najisto tvrditi nesnadno; poněvadž pak v hořejší části rasury spatřuje se hlubší místo, jež ve fotografii jasnějším se jeví, ta domněnka budiž nám dovolena, že na onom místě byla čárka nad *i* obyčejná, že tedy psáno bylo *ie*; mimo to jest rasura na jediné *e* příliš široká. — Tedy psáno bylo tuším: *kralie*, ač velmi řídké jsou případy, aby v rukopise našem *ě* nebo *je* po *l* označeno bylo; to se stalo 8/28, 8/30 polé = polé. — Jisto však jest, že rasurou odstraněna byla forma mladší.

Konečně sem hledí též rasury pod čís. 60—61. Důvodně podotýká Vrtátko na str. 19., že písař řečí obecnou k napsání forem genitivních přiveden byl; formy tyto v době napsání našeho kodexu zajisté v mluvě obecné značně vládly; vždyť pak již v ZR. v. 104. čteme: *volte muža mezu sobú rovna*, v Ev. sv. Jana ř. 148.: *abychu poznali tje samého boga věrna*; v našem rukopise: Záb. 49: *pěvce dobra milujú bozi*; 94: *kdaž hada potřietí chceši*, v Jsl. *Kublajevica*, *Věstonja*, v Skř. *zmi-litka*, zvláště pak často v Lud.

48) 15/29, Čst. 86: *škad šie rsiutichub-ursiecie kladi*. — Vrtátko: „Je škraáno, snadže *e*.“ Gebauer o ras. §. 4. čís. 12: „Zdá se, že z *kladi* (klády) vyradováno jest *e*. Je-li tomu tak, tedy rasurou z nesprávné formy učiněna správná.“

Právem oba výroky jsou podány jen ve formě možnosti, neboť rasura jest na tomto místě úplná. — Edit. princ.: *kladi*.

¹⁾ Rasor ve své horlivosti restituční, kterouž zvláště v Čst. *osvěd-čil*, zde se asi unáhlil; novověký oprávec by toho byl neucínil, maje zření k verši 10slabičnému; dlužno tedy rasuru tuto míti za starou. *Mk.*

Bylo-li však napsáno původně *kladie*, nebyla by ta forma nesprávná, kdyby se dokázati mohla v našem rukopise synesis numeri; souborné stř. kladjé = tigna zná i Dalim. kap. 105. zvířata na kladí plovjéchu.

49) 16/20, Čst. 121: *za úiceftuie w pđie*. — Vrtátko: „*w* z řádku výš vysazeno, přední jeho částka výskrabána a tudíž *w* na *v* přeměněno.“ — Sr. č. 5. Ptáme-li se však, pro č radována byla první nožka písmene *w*, nevíme si dáti zatím jiné odpovědi nežli tu, že písař náš, jenž předložku *v* = *in* před *p* obvyčejně, t. j. na 22 místech prostým *v* znamená, i zde před *p* chtěl míti jednoduché *v*. Jest to zajisté známka zvláštní bedlivosti; rasura ta patrně od toho pochází, kdo tohoto zvyku šetřil, totiž od písaře samého; neboť že by někdo jiný tato místa byl srovnával, nesnadno připustíme. — Srovn. č. 29.

50) 17/5, Čst. 147.: *wkoci Foimír na swoi ruci. komon*. Vrtátko: „Na konci *ruci* škrabáno nepochybně *e*;“ sr. Gebauer o ras. §. 4., čís. 16.; Edit. princ.: *ruci*. — V rasuře vidíme u samého *i* těsně přiléhající zbytek nějaké čárky, na konci pak rasury tři tečky, z nichž nejvyšší z hořejší hrany, dvě dolejší z dolejšího obloučku písmene *e* pocházeti mohou. — Zdá-li se toto domnělé *e* býti velikým, vizme, že i okolní písmena snad povahou péra hruběji jsou napsána.

51) 17/14, Čst. 161: *cie^v cíelo ptiw skale wzpci*. Vrtátko: „Před slovem *cie^v* škrabáno.“ Zajisté, ale co? — Na písmě *c* dopadá od levé strany značná čárka; mimo to vidíme v rasuře ještě tečky. Ona šikmá čárka a celý habitus místa uvádí mně mimovolně na mysl písmě *k*; ono sice v rukopise tak značnou šikmou čárku zřídka mívá, sr. 10/23 *k spodu*, 10/28 *k zemí*, 12/29 *m[~]ciek*; avšak znak ten na místě, o němž jednáme, nejvíce jen do *k* připadá; že by to byla skvrna v pergameni, nezdá se. — Přes to vše záhodno jest, místo toto v originále náležitým sklem ohledati a vyšetřiti, jaké barvy je ta šikmá přímka. — Edit. princ.: *cie^v*.

Že původně *k cíemu* psáno bylo, smím tedy jen za domněnku zde položití, přidávaje k ní tuto poznámku. Nynější syntaktikové na tom se snášejí, že užívání pádův prostých na označení rozličných vztahův jest starší nežli užívání pádův předložkových; u nás upozornil na tento dativ M. Hattala (O ablativě ve slovančině a litvančině, zvl. výtisk r. 1858, str. 61.), uváděje doklady z pol. a mrušt.; sr. také Miklosich, Vergl. Syn., S. 613. — Zajímavo v té věci srovnati některá místa v biblí; překlady její, z rozličných věkův pochodíce a k jednomu originálu se nesouce, velmi dobře zobrazují nám proměny jazyka; tak na př. v Ev. sv. Jana čteme v kap. XII, 5: *čemu* ta masť neprodade sie — (Aelt. Denkm. S. 113 a 126), v evangel. Olomúckém (z r. 1421) též: *Čemu* ta masť nenie prodána; však ve Čtení zimního času (z konce XIV. věku): *Proč* tato masť neprodána jest; v Novém zákoně

od r. 1465: *Proč* ta masť nenie prodána. (Viz J, Jirečka spis o českém prvotním překladu sv. evangelií, 1859, str. 16—17.) Musejní Nový Zákon z r. 1422, jež cituje Šafařík (Aelteste Denkm. S. 119), má také *proč*, jakož i Kralická z r. 1593. — Než v bibli Benátské (tišt. 1506) nalézá se dle Šaf. Aelt. Denkm. (126, 2 sloup.) ještě *čemu*: Isai I., 5., Oz. 14, 9. — Dle Šemberovy Dialektologie (Předml. V, str. 58.) zná posud obecná mluva v Oravě, u Pizně, na Hané a v Opavsku dativ cíle *čemu*. — V rukopise Kralodvorském čte se toto *čemu* v celku osmkrát: 22/6 Záb. 89, 23/14 Záb. 154, 17/14 Čst. 161, 6/16 BH. 3, 26/24 Jah. 8, 27/1 Jah. 25, 28/2 R. 2, 28/18 Opušt. 3. — Však i předložku *k* bráno k sesilení tohoto příčinného *čemu*; tak čteme v nejst. úplném překladě biblí (Výb. I., sl. 333, ř. 35.): *K čemu* mi množstvie obětí vašich; — sr. také Mikl. Vergl. Synt. S. 624. Soudím-li o povaze této rasury dobře, tedy písaři vklouzlo na 17/14 do péra *k* neologismem, který rasurou odstraněn jest a sice podporou originálu, z něhož psáno.

52) 24/15, Záb. 206: *sedím úitře*. Vrtátko: „Čárka na pravé nožce písmene *u* omylem položená, je vyškrabána.“ — Škrabána zajisté jest, ale ve fotografii posud jest patrna. — Náhodou písař v t é m ž e slově 5|29 napsal: *úitřsje* m. *úitřsje*, jen že o nápravu se nepokusil.

53), 27/4 Jah. 31: *obiech diewcie*. Vrtátko: „Před slovem *obiech* vyškrabáno snadže *v*?“ Rasura tu je tak dokonalá, že nelze bezpečně jistiti, co radováno bylo; spatřují se v ní tři tečky, nad sebou stojící, z nichžto nejvyšší nezdá se poukazovati k liře *v*; snad bylo tu vyškrabáno veliké *I*, jež se do verše ovšem nehodilo. — Edit. princ.: *obiech*.

Ta jsou tedy místa, kde oprava již vyškrabáním zbytečně nebo chybně napsaného písmene úplně byla vykonána.

II. Jinde však, měla-li oprava dokonalá býti z působena, nestačilo radování, nýbrž i náležitě znaky byly napsány, a to

a) barvou originálu zlaté rezavou:

54) 12/9, Jsl. 206: *ot boha* — Edit. princ. *ot boha*.

Vrtátko: „V slab. *ot* z přenáhlení opisovače napsané *d* vyškrabáno a vepsáno *t*.“ — Gebauer o ras. §. 4., čís. 6. Drsnatá to rasura mezi *o—b*; v místě radovaném vidí se znak vysoký, vrchem svým až nad hořejší linii sahající (v levo od něho jest háček písmene *n* na konci slova *krsieřtan*); radované písmě bylo *d*, k němuž těsně lnulo *b*. — V rasuře vidí se oprava učiněná barvou originálu. O příčině rasury viz dotčené místo u Gebaura. Sr. též 6/13, 16/32. O tom, kdy *od* v literatuře se vyskytá, sr. Šafaříkovy Poč. §. 23., §. 86; Hattalovo Zvukosl. §. 81., Gebaurovo Slovo o ras. §. 4, čís. 6.

55) 12/17, Jsl. 217: *wrazbu nad sobu spachamí*. Vrtátko: „*o* předěláno nepochybně z *e*, fotografie ukazuje patrně rasuru.“

— Nebeský v Slovn. N. IV., str. 942, Gebauer v Slově o ras. §. 4., čís. 7. a v Příspěvků k hist. českých samohl., Sborn. II., §. 46.

b) černým inkoustem:

Nebeský v monografii své na str. 30. praví: „Na několika místech p. Hanka černým inkoustem vybledlé litery opravil;“ týž výrok opakuje i v Slovníku N. IV., str. 941. V *Echtheit der Königh. Handschr.* §. 82., 3. tato místa se uvádějí s dodatkem: „Das Errathen der richtigen Lesart lag am Tage, so dasz darüber, selbst wenn die Schrift vollkommen verblichen wäre, nicht der mindeste Zweifel entstehen könnte.“ Že však na těchto místech rukou Hankovou stala se oprava na místě radovaném, určitě tvrdí bedlivý popisovatel rukopisu, p. bibliotekář Vrtátko, jenom při místě 18|29 nemluví o rasuře.

Již toto nežádané občerstvování a rozdílný úsudek o povaze těchto míst nás vyzývá, abychom těmto případům zvláštní pozornost věnovali. Proberme je tedy. Dvě taková místa čtou se na str. 7. blízko sebe, totiž

56) 7/6, BH. v. 51: iak *blefk* hro-ma ponebí,

57) 7/7, BH. v. 52: tako *blefk* meclaw.

Vrtátko na 13. straně popisu dí: „Inkoustem rukou Hankovou v ř. 6. opravena slabika *ble* v slovcu *blesk* na místě vyškrabaném; taktéž v ř. 7. ve slovích *tako blesk* písmena *oblef* na místě vyškrabaném.“ — Gebauer v §. 6. Slova o ras. s velikou rezervou těchto míst se dotýká: „Snad tu mělo z *blesk* uděláno býti *blsk* nebo naopak;“ avšak rovněž seznává, že na obou místech radováno bylo. — Pohled v originál skutečně bez odporu na obou místech rasury nám jeví.

Co se týká 7/6, jest prostor rasury dosti značný, a písmena *b l* volně si na něm stojí; mezi nimi spatřuje se tečka, zbytek radovaného písmene. — Proto nemyslím, že by tato písmena byla jen *občerstvena*; nezdají se na svém původním místě státi. — Poněvadž pak ten prostor i pro nynější *blefk* nad míru volný jest, tím méně podobnosti má do sebe domněnka, že psáno bylo *blfk*; hádám tedy, že napsáno bylo o jedno písmě více, na př. iako *blefk*, což ovšem verši určitému o jednu slabiku nad potřebu přidávalo a proto odstraněno bylo. — Edit. princ. podává: iak *blesk* hroma ponebí.

Abý původní čtení s větší podobností mohlo býti ustaveno, třeba v originále náležitě vyšetřiti: a) Sahá-li rasura i pod pravé křídlo písmene *k*? (ve slově *iak*). b) Spatřuje-li se na základě nynějšího *b*, kteréž obyčejně v dolejší své části bývá hranaté, zde však jest kulaté, stopa barvy žluté, jest-li tedy *b* skutečně jen občerstveno? c) Možná-li mimo tečku mezi *b—l* dozříti stínu nějakého, který by tečku tu v přímku prodlužoval?

d) Zdali *l* jest jen občerstveno, jakož se mi to o písmeni *e* zdá? e) Jaké to tečky mezi *l—e*?

Na vyšetření těchto otázek závisí váha naší domněnky, že snad původně bylo psáno iako blefk.

Vzhledem pak k 7|7 *takoblefk* seznáváme pohledem v originál, že *o* jen částečně jest občerstveno, *f* jen občerstveno (dole v pravo proráží asi původní písmo?), *b* že od *l* značně vzdáleno a v mezeře té jakési stopy prokmitávají, jakož i ve vršku písmene *b*. — Na *blfk* bylo by to místo příliš široké. — Co však zde asi psáno bylo, o tom ani domněnky nedůvěřuji si postaviti. Edit. princ.: tako blesk meciw.

Podivno, že na obou místech sebe tak blízkých v témže slově radováno bylo, z čehož se domnívám, že se tu nestalo pouhé přepsání, nýbrž že tu tvaroslovná vada byla odstraněna. Samohláska *e* v slově blesk jest pohybliva, mizíc, přibývá-li slovu o slabiku více; tak na př. 12|30 blfki, 22|21 blfka, 9|6 blfket; v leg. Apošt. blsketu (Šaf. Sebr. Sp. str. 331, ř. 32), v leg. Kateř. verš 1000: bleskt. — Jungmann sice uvádí *blsk*, však bez doložení místa.

58) 12|12, Jsl. 210: *boh ny silil w rozharale pold-ne*. Tak čte se v Edit. princ. a ve všech vydáních. Vrtátko: „První *a* na vyškrahaném místě černým inkoustem psáno od nálezce.“ — Jest pak toto *a*, jak pohled sám jedním rázem nám ukazuje, podoby v rukopise neobyčejné; kdyby byl Hanka tahy původního písmene skutečně byl *jen občerstvil* a kdyby tímto písmenem bývalo *a*, tedy jiná by se nám asi skýtala forma. — Vrtátko tvrdí, že *rasura* se stala a originál to též na oči staví; proč bylo radovati, bylo-li původně psáno *a*? Tu dostačilo pouhé občerstvení. To vše na mysli maje, bedlivě prohlížel jsem lupou originál na tomto místě i dohleděl jsem se v dolejší části nynějšího *a* polokroužku bledě žlutého (barva textu v rasurách mění se v jasnější), nahoře otevřeného. I domýšlím se, že původně bylo napsáno: *rozhorale*. — Avšak slovesa rozhorati v češtině není. Což nenapsal-li písař rozhorale m. rozhorsale? Onť nezřídka m. ř napsal *r*: 5|11 *Oldrie*, 10|15 *tuori*, 10|16 *bratří*, 11|11 *wzietri*, 13|8 *chrest*, 13|11 *bístrini*, 13|15 *dreua*, 15|22 *priec*, 20|22 *riecie*, 20|30 *whori* atd.; možno tedy, že i zde *rozhorale* m. *rozhorsale*. Ve formě *rozhořalé* jest *a* hláskoslovně úplně korektní, nejsouc assimilováno; ostatně drželo se *a* v adjektivu participiálním tohoto slovesa dosti dlouho; Jungm. uvádí: rozhořalý, vyhořalý i vyhořelý, shořalý i shořelý, ohořalý i ohořelý, pohořalý (r. 1558) i pohořelý, zahořalý (r. 1597) i zahořelý. — Význam též dobře se hodí; vždyť v Jaroslavu samém máme téhož slovesa *rozhořeti* další formaci ve verši 186.: *deň sje rozhořieva na poldne*.

Sloveso *rozharati* se dokládá Jungmann ve Slovníku právě jen naším místem. Nemyslím však dokonce, že by bylo nesprávné

(sr. Mikl. Lex. $\rho\lambda\zeta\theta\omicron\rho\epsilon\tau\eta$ $\sigma\alpha$ i $\rho\lambda\zeta\theta\alpha\rho\lambda\eta$ $\sigma\alpha$); podobá se mně, pozorujícímú sloveso *háratí* i složeniny jeho, že s oblibou užívají jich spisovatelé slovenští. V nové češtině spisovné stalo se jaksi moderním i nedivím se, že ruka, která zde nově psala, zamítajíc napsané *rozhorale*, přednost dávala formě: *rozháralé*.

59) 18/29, Lud. 39: *wmírsie ualku mudro zdatí*. Vrtátko: „o slova *múdro* v rukopise černým inkoustem provedeno.“ — Edit. princ. *mudro*. — Okolní písmena jsou dosti silně znamenána, že by ani o náhodou bylo nevytizelo, nýbrž bylo tu radováno. Mimo to vidíme vně levého i pravého obloučku nynějšího *o* dole znaky barvy jasně žluté, barvy v rasurách obyčejné; tyto znaky nepřipadají nijak na písmeno *o*, jež v sobě jsou zavřeno, nevybíhá v končiny, které se zde spatřují. — Z toho soudím, že nebylo původně napsáno *o*, nýbrž jiné písmě. *Které* to však bylo písmě, nebylo mi možno dopátrati se na jisto; snad by silnějším sklem bylo možno nějakého výsledku dojíti; zbylé znaky zdály se mi dopadati do *u* nebo do *a*. Čtení: v míře válku *múdro* ždátí, t. j. moudrému jest čekati války, moudrý má v míru čekati války a k ní se chystati, — dává ovšem dobrý smysl; čtení: v míře válku *múdra* ždátí, t. j. moudrého jest v míru čekati války, — podává vazbu, o jejíž původnosti v češtině nejsem úplně přesvědčen; neboť příklady uvedené v Zikm. Skladbě na str. 655., a v Miklos. Vergl. Synt. str. 470. mohly býti psány za vlivu latiny; Miklosich sice l. c. uvádí též dva příklady ze stblh.: *tvojego to jestъ člověkoljubstviya* = *hoc tuae humanitatis est*; *se jestъ blagaago ježe bližnjuumu smotriti* = *id est boni hominis*; o jichžto povaze úsudku sobě nedovolují. Sr. též Jungm. Slovn. I., str. 635, 1. sloupec. — Posavadní čtení: *múdro* jest ovšem syntakticky správné; mámeť v RKr.: věhlasno to mluvití, trudno nám váljeti, nevzmožno nám tráti atd. — Tato správnost a obyčejnost mohla však právě opravovateli místa býti příčinou, aby nalezené čtení, jež se mu správným nezdálo, přeměnil. — Ustanovení původního čtení zůstaveno jest tedy vydatnějšimu ohledání místa v originále.

60—61) Na str. 25/17, Zbyh. 22.: *tíbífi bíl zabíl krahúiaβ zlobny*. Písmeny řeckými *αβγ* značili jsme záhadné litery, o jejichž původní tvar nám jde. Ohledávaje slovo *krahúiaβ* bedlivě v orig. seznal jsem, že v posledních dvou písmenech udála se jakási přeměna. V písmeni prvém *α* nevidím rasury; znamenám tu v orig. tahy barvy dvojí: základní, původní písmeno psáno bylo barvou textu; dílem v něm, dílem mimo ně vidí se tahy inkoustem černým učiněné: jím veden byl oblouček níže nežli byl u litery původní, jím vedena byla také čárka, jež na pravé straně nahoře tvoří očko nynějšího *e*. Od těchto nových tahův abstrahující, dostaneme *c* = *α*. — V liteře pak *β* zřejmá jest i rasura, a sice škrabáno bylo směrem čárky, kterou si v mysli táhneme mezi hořejším výběžkem nynějšího *c* k čárce, jež před-

cházející písmě s posledním pojí. Představíme-li si tuto radovanou čárku býti skutečnou, objeví se nám $e = \beta$. Toto e bylo tedy částečnou rasurou přetvořeno na c a zbylé tahy byly černým inkoustem od Hanky občerstveny. Bylo tedy původně napsáno: *krahvice*.

Že i na konci druhého slova *zlobny* rasura se stala, i z orig. jest patrné i popisovatelé rukopisu svorně vyznávají. Nyní se nám písmě γ představuje jako i , kteréž i v rasuře nahoře v pravo do vnitřku se zahýbá; v centru obloučku spatřuje se posud tečka, zbytek to čárky šikmé; dole pak vidí se volný oblouček, jehož konec též byl radován, aby takto zbylý znak podobal se písmenu i . Domyšlíce si tyto radované čárky, dostaneme $e = \gamma$. Dále vidíme v prostoru mezi γ a následujícím k v rasuře nahoře čtyři tečky, z nichž tři, totiž levé, doplňují se u volný oblouček, čtvrtá pak v pravo od nich se jeví; že jsou tyto tečky zbytkem původního $o = ho$, jest sice možno, však určitě toho netvrdím; bylo by to o velmi oválné; hledíce k jeho formám 2|5, 28|25 můžeme to za možné pokládati a popisovatelé Rukopisu tak soudí. Tak jsme tedy dobyli původního písmene $e^o = \acute{e}ho$, t. j. *zlobného*. Tímto výkladem odchylují se od dřívějších popisovatelův, kteří nynější i uvádějí buď na o , buď na a ; srv. Vrtátko, popis na str. 27., Nebeský, Slovn. N. IV, str. 942, Gebauer, Slovo o ras. §. 4., čís. 20. — Bylo tedy původně psáno *hrahujce zlobného* a tak dlužno i čísti, jakož to činí i Thun, Vých., Kořín. a Někrasov. Hanka v Edit. princ. podává doceia libovolné čtení: *Krahviec zlobniui*, chtěje tak vyhověti metru, kteréž rasurou a korekturou jedné slabiky pozbylo.

Patrně chtěl korektor formu genitivnou změnití na starší akkusativ, sr. čísla 41—47; jsou však v RK. i četné formy genitivné místo akkus., sr. některé příklady u čís. 47. rasur uvedené. — Opisovatel pak Starobylych Skládání a žák Dobrovského mohl r. 1817—1818 o formě staročeského akkusativu míti vědomost.

62) 26/30, Jah. 21. čte se nyní: ach *ciers-iekne* moie matí. Vrtátko poznamenal v popisu: „*cier* inkoustem černým na místě zlehynka škrabaném vepsáno; nezdá se, že by pouhé oživení písma bylo, nýbrž přejinačení jakési. Snadže *co*? Předěšlých liter ani pomocí skla dozřeti nelze.“ — Ohledávaje toto místo v orig. sklem, znamenal jsem právě tu, kde nyní *ie* psáno jest, slaboučkou rasuru, která se v podobě okrouhlé až k hořejší linii nese a v níž i čárka nad nynějším i se nalézá; na základě nynějšího i vidí se dole v levo tah původní litery, která mi připadá na f , tak že čárka nad nynějším i stojící do vršku domnělého f padá; mezi písmeny $i-e$ shledl jsem lupou namáhavě nahoře i dole po jednom obloučku, dutina jich obrácena jest k sobě, tak že uzavírají původní písmeno o . — Domnívám se tedy, že bylo původně napsáno: *cfors-iekne*.

Forma *čso* vznikla z *česo* a tvoří k poslednímu tvaru *co*

střední fasi; náležitě vlastně genitivu usadila se místo nomin. a akkus. *če*. O vysutí samohlásky *e* mezi *č-s* svědčí též tvary jména Čestmír v našem rukopise: *čtímír, ctmír, cfmír*; ve slově *nic* (nícdozdatí, 28|6, R. 8.) máme i poslední fasi. Sr. Šafařík Poč. 76; v leg. sv. Alexia též *cfo*, sr. Šembera, Dějiny lit. české, str. 476—477. Přehled podává §. 31.—32. Gebaurovy Historie českého pravopisu.

Změna napsané formy *cfor* v *cíer* stala se asi tak: na místě znaku *f*, jehož ohyb rasurou zmizel, napsáno Hankou *i*; na místě jemně radovaného *o* psáno *e*; konečné písmena *c + r* černým inkoustem byla obnovena. — Že Hanka znal starší formy: *če, něče, niče*, vysvítá z Uvedení k I. dílu Star. Skl., kdež píše: Také se psávalo: *če, něče, niče* m. co, *něco, nic*.

V těchto 7 slovích (čís. 56—62) sáhl tedy nálezce RKr., nemístnou pečlivostí o starobylost RKr. byv sveden, na text. — Škoda, že v listu, který hned po objevení RKr. poslal Dobrovskému, nevypsal část takovou, kde nyní nacházíme rasuru nebo korekturu!

III. Nemístné znaky byly vyradovány, ale náležitě nebyly na jejich místo napsány, tak že oprava jen napolo učiněna byla.

63) 6/3. Oldř. 47.: *šborí na mošt wrazi* . .

Po *wrazi* čistém, neradovaném následují dvě nožky, kteréž mají do sebe patrně ráz písmene *u*; první z nich jest rasurou poněkud setřena; k ní přiléhá nahoře čárka tenčí, poněkud v pravo nachýlená, kteráž první nožku zdá se prodlužovati v lomené *l*; po obou stranách této tenčí čárky spatřuje se po jedné slabé čárce: levá je výše, pravá něco níže; i tyto tři čárky nadřádkově leží v rasuře. — Uvažujíce povahu popsaných právě znakův, nedivíme se, že místo to rozdílně bylo čteno: ve Výb. I. sl. 30. ř. 22 píše se *wražíu*. Gebauer v Slově o ras. §. 4., čís. 2. čte *wraziu*; Šafařík v Poč. stč. ml., na str. 43, 101. *wrazjá* v Aelt. Denkm. S. 165.: *wrazia*; J. Jireček v Rozpravách na str. 44. *wrazià* a v Anthologii *wraziá*, kdežto v Echtheit na str. 148. a v Nákresu na str. 99. píše *wraziú*; v Čas. Č. M. 1873, str. 96. pak *wrážíú*. Že psáno bylo *wrazili*, soudí Vrtátko (str. 12. popisu), Nebeský v Slov. N. IV, 942, Kořínek a Někrasov. Hanka pak v Starob. Skl. II, v úvodu na str. XI. píše *wraziu*, ale v Edit. princ. *wrazia*. Z toho patrně, jak nepadno jest čísti toto místo.

Rozmnožujeme posavadní domněnky o jednu, ale činíme to v tom vědomí, že podáváme jenom domněnku. Myslím si totiž povstání těchto znakův a rasury takto: Písař patrně napsal *u*; vidímeť v první tlusté nožce nahoře v té výšce, které dosahuje druhá neradovaná nožka, místo, kde písař péro zasadil; napsal tedy *wraziú*; však chtěje tuto formu odstraniti, změnil ji (snad z paměti?) na *li*, tedy *wrazili*, přičiniv k prvé nožce písmene

u nahore čárku nachýlenou, tak že dostal *l* (nachýliti ji musil v pravo, neboť mu na kolmou vadila čárka ku předchozímu *i* náležející); konečně nade druhou nožkou písmene *u* učinil čárku, tak že dostal slabiku *li*. — Ačkoli pak forma *vrazili* (bez *si*) nebyla by v RKr. neobyčejná (sr. hovořili také v Oldř. 12. a jinde), nehodila se do IOslab. verše i odstraněna rasurou. — Rasura ta zasáhla jen první nožku dřívějšího *u* a ony tři čárky nadřádkové, druhé nožky nechávajíc beze změny. Z toho soudím: Na radovaném místě měl býti napsán znak, s nímž by neradovaná nožka tvořila písmě nové. Písař toho znaku nenapsal i nesnadno uhadnouti, kterak by byl asi provedl opravu. Z toho, že druhé nožky nechal, skoro bych tušil, že mu měla sloužiti základem k *a*; však na druhé straně třeba konstatovati, že slovesa IV. třídy v 3. os. množn. přít. času v RKr. vesměs mají koncovku: *jé*; Záb. 218. ti-prosjé, 222. vojsky búrjé; Zbyh. 33. otvořjé sje vrata, 34. otvořjé vteré. — Původní forma jest *-já*, kteráž se čte v ZR. strojá a v Ev. sv. Jana: obrátjá sje; v RKr. tedy jest tu již přehláska, kdežto slovesa III. třídy tyto tvary poskytují: Záb. 230. nebojá sje, Čst. 39, 40. stojá, Jsl. 240. visjá, Oldř. 53. trějá.

Vším tím nenabyli jsme pro naše místo jistého čtení; však ať vydavatel píše starší *vrazjá* nebo mladší *vrazjé* — jen poznamenej, že obojí je konjektura.

64) 6/13, Oldř. 61. konána rasura mezi *o*-radoftneí, a sice škrabáno *d*, jehož kroužek ve fot. se dozírá. V tom se snášejí popisovatelé. O účelu rasury viz Gebauer, Slovo o ras. §. 4, č. 3.

65) Podobného účelu jest rasura na 16/32, Čst. 136., kde v předložce *od* radováno asi také *d*; k tomu nás vede dolejší čarka rovná (sr. 16/4 díeua, 16/13 drua, 16/16 wfed-ní, 16/21 tvrdoftí), jakož i tečka v hořejší části rasury, kterážto tečka byla zakončením pravého znaku písmene *d*. Sr. Vrt., Geb. — Edit. princ. na obou místech *ot*.

66) 8/5, Jsl. 24.: *po íutr . . sie fieie*. Po *r* jest rasura, v níž však napsané písmeno *u* jak v orig., tak i ve fot. vysvítá. Sr. Nebeský, monogr. str. 30, Vrtátkův popis, Gebauer §. 4., čís. 4., kdež i o účelu této rasury pojednáno. Hanka v Edit. princ. podáváje úplnou korekturu: *poiutrsiesie sieie*, věděl, která jest původní forma tohoto lokálu.

67) 11/27, Jsl. 185: *k l . . n o že id* škrabáno, patrně i z orig. i z fot. a seznáno také popisovateli textu; sr. Nebeského monogr. str. 30, Vrtátkův popis, Gebauerovo Slovo o ras. §. 4, čís. 5. — Bylo tedy napsáno: klídno, t. j. forma přehlášená, sr. pod *ocelí* Jsl. 268. — Proč nejen *i*, nýbrž také *d* radováno bylo, o tom Gebauer l. c. — Dotýkám se k tomu ještě jedné věci: Písmě *n* není psáno těsně za *d*, nýbrž po jakési mezeře; není-li tato mezera středoslovná tak nahodilá, jako 16,29 nafe-ie . . . ob-fetuí, tedy to poukazuje k tomu, že písař,

napsav klíd a chybu svou znamenav, aby pro *ud* více místa naby, trochu podál psal. Z toho by se mohlo souditi, že rasura jest jistě od písáře; korektury však neprovedl. — Edit. princ. *kludno*.

68) 16/19, Čst. 119: *naicie wr . . . obietui*. Po *wr*- jest rasura; ač namáhavě, přece však bezpečně v ní se spatřují slabé stopy písmen *chu*; ve fotogr. jsou patrnější. Že třetím písmenem bylo *u*, jde na jevo z čárky zbylé na konci rasury. — Sr. Nebeského monograf. str. 30., Vrtátkův popis Gebaurovo Slovo o ras. §. 4., č. 14., kdež i o účelu rasury pojednáno. Edit. princ. podává jen fragment slova *wr*.

69) 16/25, Čst. 126: *obiettuoié pouicie . . . upech dimu*.

Po slovese jest rasura a to tak důkladná, že z radovaných písmen zbyly jen malé stopy: 1. na počátku rasury v levo spatřuje se zbytek nožky, která měla takový háček v levo, jaký vidíme 16/22 u slova *nebes*; 2. jest stín druhé nožky; po té 3. stín příčné čárky; tyto tři čárky vůbec považují se za *w*; 4. vidí se dole tečka a 5. v samé hořejší linii také tečka, konečně 6. od této směrem k *u* značek podoby podlouhlé, kterýž pochází z písmene *l*, jež v rasuře žlábek po sobě zůstavilo, tak že pode sklem prokmitává. Pocházejí-li znaky 1—3 z litery *w*, 4—5 z *f*, tedy bylo psáno: *w flupech*. — Ve slově slúp představuje se nám forma mladší, jež povstala ze starší stlúp, stblh. **СТАЛЪПЪ** vysutím zubnice *t*. Tak zlomek Alexandr. Jindřichohradecký má *stlúpem* (Výb. I., sl. 1075., ř. 10.); mladší, Kapitollní *slúpě* (Výb. I., sl. 1111., ř. 15.). Písarř tedy náš napsav formu mladší, kterouž ve své krajině znal¹⁾ (v Doudlebsčtině dle Kotsmícha, Sborn. I., str. 14. posud stloup), chtěl učiniti opravu, avšak nedokonal jí. — O této rasuře sr. Nebeský, monogr. str. 30; Vrtátko v popisu str. 20; Gebauer, Slovo §. 6. — Hanka v Edit. princ. nechal fragment.

70) 16/31, Čst. 135: *frst cz . . uena*.

Nebeský, monogr. str. 30: „*czruena*“; Vrtátko v popisu: „Bylo-li *czsr* nebo *czr*, nedá se rozhodnouti.“ Gebauer §. 6.: „Radováno tak důkladně, že nelze poznati, bylo-li tam *r* či *er*; jest ovšem podobno, že rasor místo *czruena* chtěl míti *czruena* anebo naopak, ale spoléhati na to nechceme.“ — Edit. princ. má *czruena*.

Pohled v orig. poučuje nás, že mezi *c-ena* bylo radováno, kterážto rasura znak před *-ena* stojící tak málo zasáhla, že se nám *u* dosti dobře na oči stává, sr. 16/25; také písmě po *c* bez násilí doplníme na *z*, sr. *cz* 9/25, 14/13, 18/2, 19/15, 20/15, 20/25; nejsilněji dotknul se rasor prostoru mezi *z-u*; ve středu rasury viděti tu znaky, o nichž jistě nevím, kterému

¹⁾ Možná-li z tohoto případu a čís. 30. tušiti rodnou krajinu písáře Rukopisu Kral.?

písmenu náležely: abych jich neměl za *e*, překáží jednak velký prostor ná jediné *e*, jednak ta okolnost, že mezi tímto hypotetickým *e* a *u* nebylo by místa pro *r*; pro *r* pouhé zase ten prostor příliš je široký; mám-li nějakou domněnku pronést, tedy nejspíše vedou ještě k literě *v* (psané tak, jako 16/30 vpdie, 23/25 vdatí, 23/28 vvracech), kterouž pisař opět omylem anticipando napsal a znamenav omyl svůj, vyradoval. Tím jsme ovšem pro stanovení formy hláskoslovné: červená či červená ničeho nedosáhli.

71) 16/31, Čst. 136: *ial. wku.* — Vrtátko: „Bylo-li *o*, jak Výbor klade, není patrné.“ Též Edit. princ. má *ialowku*.

V pravdě není patrné, co vůbec původně bylo psáno mezi *l-w* a radováno; ale proč by kdo byl radoval *o*, kteréž starší jsou než *uo*, *ú* ve slovostrědí bez výjimky až do první čtvrti 14. věku panovalo? Sr. Gebauer o samohl. §. 57. — Však slušno na druhé straně uvážit, že první dosud známé přechody samohlásky *ó* v *uo* nejsou od doby, kde náš RKr. opsán byl, příliš vzdáleny¹⁾.

72) 17/7 Čst. 149: *voi-fko.* Vrtátko: „Poslední písmě *o* škrabáno.“ Edit. princ. *voiska.* Škrabáno, a sice nahoře v pravo. Snad radováno proto na tom místě, aby mohla tu učiněna býti oprava v *a* přidáním nožky, která se u litery *a* hořejškem v levo klonívá?

73) 22/4, Záb. 85.: *kranemu slun...*

Že konec podstatného jména jest rasura, srv. Nebeský, monogr. str. 30; Vrtátko: „Na konci vyškrabáno *ci* a sledy čárky nad *i* ještě jsou patrné“; Gebauer §. 4., čís. 19. — Edit. princ. *slun(cu)*. V orig. nelze radovaných písmen na jisto se dopatřiti; ve fotogr. však spatřuje se stín, jenž na písmena *ci* ukazuje; ostatně má tu pergamen mnoho skvrnek. — O účelu této rasury sr. Gebauer, l. c.

74) 23/8, Záb. 145: *mecz sie smecie po kose-nie scitie.*

V orig. vidna jest mezi slovy *kose-nie-scitie* velmi jemná rasura, v níž se spatřuje posud čárka vodorovná, abbreviatura to za *m*, řídčeji za *n*. Tedy bychom měli formu: po koženém ščítě. Jest dosti důležitá, abychom u ní prodlili. Že by se tato forma odnášela k nomin. kožení (jako: dnešnjem slunci, nižnjem chvrastí, jutřnjem spání) nelze připustiti; neboť přídavná jména, utvořená od podstatných látkových příponou *-en* (ЕНЪ). tvrdě doznívají. Dosti však možno, že tu máme vzácný příklad skloňování archaického, o němž Šafařík v Poč. §. 53. učí, že příd. jm. určitá tvrdými souhláskami zavřená skloňují se někdy v jednotném dat. ženském a lokálu všech tří rodů archaicky,

¹⁾ I poslední fasi, totiž *ú*, třeba do dřívější doby položit, nežli vůbec se děje; nalezl jsem ji již na počátku XV. stol. v Urbáři klášteřa Žďárského v části psané r. 1407. MK.

přijímající východy *ěj*, *ěm* a tvrdé souhlásky před *ě* v měkké měnící. Určitěji objasňuje Šafařík tyto formy v Poznám. Pravidlem jest toto skloňování v stblh., str. Miklos. Formenlehre, §. 95., Altslovenische Formenlehre in Paradig. Seite 26. — Však na lokál muž. a stř. nepřivádí Šafařík žádného příkladu ze staré češtiny; J. Jireček v Nákrese §. 159. cituje z Jelena v. 21.: po žalním srdečcě, kdež *í* stažením vzniklo; mimo to uvádí z Podkoní (Starob. Skl. 1823, str. 194): až bude o světiem Václavie. Výbor I., sl. 954, ř. 13. klade: světiem, při čemž by ovšem assimilace v první slabice tak byla nemožná, jako není možný nominat. *sviet* položený v Jung. Slov. a Aelt. Denkm. S. 59; o čemž Hatt. v Obráně ZR., Čas. Č. M. 1858, str. 609—610. Jiný příklad běže Nákras z Beneše Hoř.: o světiem Jakubě. — V urbáři Žďárském již uvedeném nalezl jsem dva příklady této (?) deklinace: vo svjetím (fwiety) Jakubě, o svjetím (fwiety) Jiří.

Na otázku, proč tu radováno bylo, nesnadná jest odpověď. Snad kdo radoval, té formě nerozuměl? Edit. princ. a ostatní vydání mají: koženě.

75) 23/26, Záb. 175.: *nevpuscíei bursit vw^hi*. — Vrtátko v popisu: „*t*, *v* vyškabáno, jako by mělo býti bursi whi.“ Řekl bych, že jen slabě škabáno, tak že i v orig. písmena *t*, *v* čísti lze; snad pisař z přenáhlení počal zde radovati, jako 17/12 čárky ve slově *kíi*? Přestáváme tedy na čtení: būřit u vrahy. — Tato forma infinitivná psána jest ještě 26/14 Kyt. 6. louť; však 18/33, Lud. 45 vypsáno lířeti, 12/19 Jsl. 219. datí, 26/24, Jah. 6. wftupíti, 27/2, Jah. 25. chowatí, ač tu verš žádá koncovky kratší — *t*.

Zajímavo jest popatřiti, jak si vydavatelé Rukopisu Kr. v této příčině vedli: Edit. princ. podává čtení: *nevpuscíei bursi w^hi*; vyd. z r. 1829.: būřiu vz vrahy (!), Polygl. *bursit vw^hi*; Thun a Výb.: būřit u vrahy; Kořinek a Jireček: būřit u vrahy; Někrasov: būřit v vrahy, pokládaje na str. 324. tuto formu za supinum.

76) 28/2, Jel. 32: *iuose plakachu wšie dieui* . . .

Vrtátko: „Konec slova *dieui* patrně škabáno, snadže prvé *dieuicie* bylo? Tak myslí i Hanuš (Schriftwesen, S. 93). — Edit. princ. i Dobrovský (Geschichte d. böhm. Spr. S. 403): dieui.

V originále jsem spatřil po slově *dieui* silnou rasuru, tak že nelze se dohleděti písmen radovaných. Pod rasurou jsou tečky tři; takovými tečkami značí pisař někdy konec básně, viz 26/10, 26/21, 28/11, 28/27, 28/32; do rasury jich snad proto nenapsal, aby nepovstala v rozdrásněném pergameně skalenina.

IV. R a s u r y p o c h y b n é :

a) 5/25, Oldř. 33: *wrrři*; ve fotogr. vidí se po *ř* jakýsi stín; zda to vybledlá čárka náležející k *í* a pro nakloněné /

místa nemající či to rasura omylem vysazeného *e*? V orig. není patrno.

b) 6/2, Oldř. 47. není-li po slově *šborí* velmi jemná rasura?

c) 9/18, Jsl. 85, že v záhadném *roznoiču* radováno bylo, soudí Vrtátko (Čas. Č. M. 1871, str. 418); orig. i fotografie ještě zřetelněji ukazují prý rozhodně, že vyškrabané písmě, na jehož místě vepsána byla zadní část písmene *v* (p. bibliothekář čte totiž: rozvoiču), bylo s výběžkem nadřádkovým nepochybně *k*. — Však pochybuji o existenci tohoto *k*; obrátiv orig. na tomto místě proti světlu, shledal jsem, že onen výběžek pochází z písmene *u*, kteréž na protější straně 10/18 nad slovo *wamzi* (sr. č. 13.) vysazeno bylo; toto *u* sem proráží.

d) 10/9, Jsl. 117. za slovem *pohani* vidím sice v orig. jasnější místo a větší mezeru, nežli bývá jinak před velikým písmenem; však nedůvěřuji si zrovna tvrditi, že tu rasura jest a obracím sem pozornost jiných.

e) 10/26, Jsl. 139 ve slově *mraki* nad *i* místo čárky jen tečka; zdali část vybledla či počata rasura?

f) 12/21, mezi *bozi-ei* a *Ide*, Jsl. 221—222. mezera; Vrtátko klade otázku, nebylo-li v ní radováno?

j) 14/9, Čst. 7. slova *mec i ohen* jsou slabší; Gebauer, Slovo o ras. §. 6.: „Zajisté bez úmyslu, náhodou nebo nehodou.“

h) 14/30, Čst. 41.: *nawífokei*; zdali na konci škrabáno?

ch) 18/23, Lud. 27.: není-li ve slově *pkni* mezi *pk* dole malá rasura?

i) 21/9, Záb. 40: *hľasat*. Vrtátko: „Jako by na konci škrabáno bylo.“

k) 21/20, Záb. 58: *paze iéiu biefe doroftla*. Druhé *e* slova *biefe* jest slabší. Zda tu počata rasura? Edit. princ. má *biesta*.

l) 22/6, Záb. 89. Není-li po slově *tuđi* rasura?

m) 26/24, Jah. 6—7: *stupítí* — *āch*; nad *a* vidí se malá horizontálka, jež nezdá se býti celou. Není-li v levo škrabána?

n) 17/12, Čst. 157. ve slově *kii* podniknuta rasura obou čárek, poněvadž, jak Vrtátko myslí, slovo to pokládáno přenáhlením nepochybně za předložku *ku*.

Však i po četných rasurách a korekturách na úplných listech RKr. učiněných — *na proučcích neznamenali jsme žádných!* — *zůstaly chyby* v textu Rukopisu Kralodvorského.

Některé z těchto chyb vznikly nedopatřením pisařovým, a sice *vypuštěno jest písmě*: 4/10 *twda* snad m. *tvřda*; 9/25 Jsl. 94: *czni* = *črný*; 14/28 Čst. 37: *kutoft* = *krutost*; 6/23 BH. 17: *uizehach* = *vyzehachu*; 15/8 Čst. 58: *pokrichie* = *pokrychu sje*; 19/15 Lud. 75: *mei* m. *mečí*; celá *slabika vypuštěna*: 8/21, Jsl. 45: na rovní *walnei* položiču, 12/16, Jsl. 216: *wzdamilí meciem*; 16/14, Čst. 111: *neziarste bozi*; 25/27, Zbyh. 34: *otworsie wtere*. — *Přidáno jest omylem písmě nebo slabika*: 6/17—18, BH. 3: *kn-niez*; 11/18, Jsl. 173: *suualichu*;

18/5, Čst. 199: Vlaflaflana; 21/11, Záb. 43: zabořtu. *Nepravé písmě napsáno*: 19/16, Lud. 78: lípofe = Srpoše; 23/25, Záb. 174: zauof = Záboji; 24/9, Záb. 198: zozepie = rozepje; 28/18, Op. 2: seř m. léř; 28/27, Skř. 5: mo-chla m. mohla; za chybu též se pokládá 14/11, Čst. 10: Ctřmřřie, aě se v *t* pohřeřuje čárka vodorovná u *t* obyčejná; *celá slabika přepsána jest* 13/27, Jsl. 278: frařřřtařta. — *Přřmena napsána mimo pravidelný pořádek (?)*: 8/23, Jsl. 47: czarodeřřem; 12/12, Jsl. 209: nařluteřeř m. nařluteře. — Jiné chyby: 5/29, Oldř. 38: uřřřie m. řřřie; 21/8, Záb. 38: řeřřř; 24/20, Záb. 215: ař; 24/24, Záb. 223: p̃ u o a snad též 10/24; 20/11, Lud. 133: pđ m. pđ; naopak zase 18/30, LL. 41: p̃řsetrzo, kdež ře dvakrát naznačeno jest.

K jiným chybám svedla písaře snad obecná mluva jeho krajiny anebo pohodlné vyslovování; na příklad uvádíme jen některé: 5/1, Oldř. 2: kamřie = kamo sje; 6/27, BH. 25: uence, kuetow = věnce, květov; 7/8, BH. 54 a 9/14 Jsl. 80: zuers = zvěř, ale 24/28 zuřers; 18/15, Lud. 10: rumencř = ruměnci; 21/14, Záb. 50: peř = pěř; 22/23, Záb. 117: řpeř = spěř; 28/4, R. 5: uřředewřř = usvjeděvřř; 12/21, Jsl. 222: řwřeřeř = svjetěř; 10/15, Jsl. 125: nemz = njemž; 11/30, Jsl. 190: k neř = k njeř; 28/23 Op. 12: na neř = na njeř; 18/29 Lud. 38: nařplzneř = najplzněř; 11/29, Jsl. 187: řřznu = řřznjř; 26/27, Jah. 12: bore-ce = borečce, 27/25, Jel. 21: řřdece = řřdečce; 28/22, Op. 10: rouece = rovečce atd. Chyby tohoto druhu mohou býti pro historickou grammatiku a dialektologii dosti důležitý (v. Listy řilol. 1875, 176 poznam.).

O skladě a dělení slabik v čeřřině.

Slova a věty jsou pro mluvřřa řady hlásek, které bez přestávek a takořka jedním proudem se vyslovujř; na př. slovo *chudoba* a věta *chudoba cti netrati*.

Ale třeba to byl proud jeden a netrřřitý, přece není jedno-
stejný; naopak pozorujeme v něm, že se mění a takořka vlnř a že se ty změny a vlny jeho při každě samohláске (nebo dvoj-
hláске) střřřdajř, že tedy vřřdy od samohlásky do samohlásky jedna vlna jest, na př. chu | do | ba | cti | ne | tra | řř. Takověto jednotlivě čářři a takořka vlny proudu jmenujř se v mluvnicř slabikami a jejich střřřdání nazýváme rhythemem slabikovým.

Řada hlásek, jakou je slovo nebo věta, rozděluje se tedy rhythemem slabikovým na tolik dílců čili slabik, kolik má samo-

hlásek (a dvojhlásek). Každá pak jednotlivá slabika obsahuje aspoň jednu hlásku (samohlásku) anebo z hlásek několika se skládá a mimo jiné rozdíl i skladem svým od jiných se liší.

Na skladě slabik záleží pro příčinu praktickou. Bývá totiž v písmě zapotřebí, dělití slova podle slabik, a toto dělení má se díti dle pravidel na nějakém základě založených.

Pokud jde o jazyk mluvený, nebylo by zapotřebí, hledati pravidel, jak slabiky jsou složeny a jak se dělití mají, a bylo by dosti na tom, věděti, že v proslovené větě nebo ve vyřčeném slově je slabik tolik, kolik rhythmických vln uchem se při tom znamená a kolik jest ve větě nebo slově samohlásek a dvojhlásek, a že v každé samohlásce a dvojhlásce jedna vlna se vrcholí a tedy okolo každé samohlásky a dvojhlásky jedna vlna se kupí. Kde se jednotlivá vlna v řeči plynné začíná a kde se končí, o tom nelze jednat, neboť tu žádných koncův a začátků není, rovněž tak jako při vlnité čáře nebo při jakýchkoli vlnách skutečných; mluvíme-li přece o začátku a konci vlny, tedy není ten začátek a konec ve vlně, nýbrž my jej tam v mysli vkládáme. Ovšem pak vždycky se začátkem a koncem vlny jednotlivé spadá konec vlny předešlé a začátek následující.

Pro praktické dělení slabik v písmě jde tedy o to, aby se dle možnosti nějaká pravidla našla, kterou hlásku mezi dvěma samohláskama (nebo dvojhláskama, nebo samohl. a dvojh.) za začátek slabiky bráti by bylo. Při vlně viditelné můžeme za takový začátek vzítí kterýkoli bod její nárysne čáry, na př. nejnižší bod jejího údolí; při slabikách slovních dlužno vzítí za začátek některou hlásku. Jedná se tu ovšem jen o souhlásky; neboť kde jest samohláska (nebo dvojhláska), tam je i slabika a vlastně jádro slabiky, ku kterému sousední souhlásky přilínají.

Rozdělujíc pak slabiky v písmě držíme se především toho pravidla, aby každá souhláska zůstala při slabice svého slova; nerozdělíme tedy *če-sta-slá-va* nebo jinak podobně, nýbrž *čest-a-slá-va*.

Dále o souhláskách na kraji slova (na začátku nebo na konci) nemůže býti pochybnosti, ku které slabice by přináležely; mají jen jednu samohlásku ve svém sousedství, ku které se do slabiky přidružiti mohou: *st* ve slově *stav* patří ku slabice následujícího *a* a v *milost* ku slabice předcházejícího *o*.

Avšak souhlásky, které jsou v prostředku slova mezi dvěma samohláskama, mohou se i k předcházející i k následující slabice přitahovati a pro tyto případy je tedy pravidel obzvláště zapotřebí.

Nejsnáze by bylo řídití se pravidlem staroslovanským, podle kterého každá slabika buď samohláskou anebo souhláskou j by se končiti měla. Velmi často skutečně tak dělíme, na př. *chu-do-ba*, *ne-tra-tí*, *ne-stůj-te*, *stra-sti* atd. Ale často zpouzel by se proti takovému rozdělení grammatický cit náš, t. j. pově-

domost o původu slova, které patrně z jiných částí se skládá, než by ono rozdělení slabikové ukazovalo, na př. když bychom rozdělili *pa-nský, mo-řský, mo-stský, o-tče, o-dstup* atp.! Pro tyto případy ustálila se tedy zvykem pravidla jiná, která se s povědomostí naší o původu slova nějak srovnávají.

Především se rozeznává, má-li se

a) slovo složené na švu svého složení rozdělit, anebo

b) jde-li o dělení jiné.

a) Jde-li o slabičné rozdělování a přidělování souhlásek (at jedné, at několika) na švu slova složeného, tedy se rozdělí tak k oběma samohláskám sousedním, jak k nim patří mimo složení, na př.: *cl v noc-leh, dr v pod-robiti a po-drobiti; zdr v roz-drobiti a po-zdraviti; a podobně po-doba a pod-oboží, na-duřiti a nad-užiti, ná-hlý* atd. Kdy se od tohoto pravidla odchylujeme, je doleji připomenuto.

b) Není-li to ve slově složeném a je-li mezi dvěma samohláskama

1) souhláska jediná, tedy patří (ve shodě se zákonem staroslovanským) vždy ku slabice samohlásky následující, na př.: *dru-há ne-dě-le, ve-li-ký.*

2) Je-li však několik souhlásek mezi dvěma samohláskama skupeno a

a) je-li prvním členem té skupeniny *j*, tedy se přitahuje *j* k slabice předcházející a souhlásky ostatní k následující (zase ve shodě se zákonem staroslovanským), na př.: *zdej-ší, milej-ší, dej-te.*

Poznam. Kde jest *ej* místo *ý*, dělí se tak, jako by jen *ý* bylo, na př.: *hej-ří, tejn-ský* atp. jako *hý-ří, týn-ský.*

β) Je-li ve skupenině jiná souhláska prvním členem, než *j*, tedy to je zase buď skupenina původní, buď nepůvodní. Když je to skupenina původní, t. j. taková, která se nám nerozkládá takorůzka sama (třeba byla povstala kdysi složením), tedy patří celá ku slabice následující (opětne v souhlase se zákonem staroslovanským), na př. *my-slím, my-šlení, se-stra, bi-tva, vla-sti* (původ z vlad-ti není nám již patrný bez rozboru grammatického), *sla-sti* atp. — Když však skupenina není původní, nýbrž taková, na jaké patrně vidíme, že povstala vysutím samohlásky (na př. *velký* m. *velký*) nebo střetnutím souhlásek s rozdílných stran (na př. *panský*: *n* od kmene *pan-*, a *sk* od přípony *-ský*, *otcovský*: *v* od přípony *-ov-* a *-sk* od jiné přípony *-ský*, *kostmi*: *st* od kmene *kost* a *m* od ohýbací přípony *mi* atp.), tedy se skupenina roztrhuje: souhláska, která vysutím samohlásky osiřela, přitahuje se ku slabice předcházející a ostatek k následující (tedy *vel-ký, pon-dělí, chal-pa* atp.), — souhlásky pak, které při tvoření neb ohýbání slova s rozličných stran se v jednom skupení střetly, podlé složení svého se zase rozdělují (tedy *pan-ský, bož-ský, ot-cov-ský, ten-ký, kost-mi, veď-te, prv-ní,*

hod-ný, hlás-ka, jed-not-livý, jed-not-ný, pás-ti, pás-li, pas-týř, pas-tva, sed-nu, sed-lý, sed-lo, dět-ský atd.).

To jsou pravidla, kterých se při vši svobodě a nestejnosti poměrně přece dosti šetří. Dlužno k nim v krátkosti ještě něco poznamenati.

a) Větším dílem snadně se poznává, které slovo a jak je složeno; ale někdy se to zakrývá jistými změnami hláskovými, které na švu složeného slova se sběhly, anebo za jinou příčinou nám to z povědomosti vyšlo, na př. při slovích *oběd* (z *ob* a *jed*), *obyčej* (z *ob* a *yč-ej* od *učiti se*), *oblek* (z *ob* a *vlek*), *oběť* (z *ob* a *vět*), *počev* (z *pod* a *šev*) atp. V případech těch a takových zvykem jest dělití takto:

1. je-li (v písmě) mezi dvěma samohláskama souhláska jediná a to

α) nesmíšená, tedy přitahujeme k slabice následující, jako ve slovích nesložených: *o-běd, o-byčej, o-bět, o-bec*, anebo se dělení vyhýbáme: *oběsiti*;

β) je-li smíšená, přitahuje se též ku slabice následující, na př. *ro-sol, pře-ce* (z *před* a *se*), anebo se píše nesmíšené a slabiky oddělují se, jak toho složení žádá: vysl. *počev* psáno *podšev* a děleno *pod-šev, pod-siň* atd.;

2. je-li mezi dvěma samohláskama skupina souhlásek a povstala-li při skládání slova, tedy se roztrhuje a dělí, jak toho složení vyžaduje, na př. *ob-raz, ob-saditi, pod-stavec* atp. Podobně mělo by se také dělití *oblek* z *ob* a *vlek*, tedy *ob-lěk, ob-lékati*; ale proti takovému napsání, jako *ob-léknouti* atp., zpouží se náš grammatický smysl, poněvadž *-léknouti* není skutečným slovem, jakým by býti mělo (jako na př. *saditi* v *ob-saditi*), a proto jest radno, vyhýbat se takovým případům a nedělití. Druhé možné rozdělení, totiž *o-bléknouti* protivilo by se nám zajisté ještě více. Z týchž příčin vyhneme se dělbě v *obrat* a *obráti* atp.

b) Někdy se souhlásky dvou původně rozdílných slabik nejen střetnou, ale dokonce smísí, na př. *dětsko* (stb. *dě-tš-sko*) a *děcko, bohatství* a *bohactví*. Píšeme-li nesmíšené *dětsko, bohatství* atp., dělíme skupeninu dle pravidla výše udaného: *dětsko, bohatství*. Píšeme-li však smíšené *děcko, bohactví* a dělíme-li *děc-ko, bohac-tví*, tedy roztrhujeme původní skupeniny *šk* a *stv* (neboť *děc-ko* = *děts-ko* a *bohac-tví* = *bohats-tví*), což jest proti pravidlu o netrhání skupenin původních; a dělíme-li *dě-cko, boha-ctvo, vše-cko, záme-cký, kupe-cký, če-ský, vla-ský* atp., tedy souhlásku, která vysutím samohlásky osířela, ku slabice následující přitahujeme (neboť *dě-cko* = *dě-t'-sko, vše-cko* = *vše-č'-sko* dle stb. *všě-čš-sko, vla-ský* = *vla-š'-ský* atd.), což zase jest proti pravidlu o přitahování těchto souhlásek k slabice předcházející. To jest vůbec: když slabika některá uprostřed slabik jiných svou samohlásku ztratí a souhláska její se sou-

hláskou slabiky následující se smísí, tedy nelze při dělení slabik obou pravidel právě vyložených zároveň šetřiti, nýbrž potřebl jest rozhodnouti se pro to neb ono. Přednosti zaslouhuje pravidlo prvé a tedy dělení *dě-cko*, *če-ský* atd., jakož i *pře-ce* (= *před-se*) vždycky dělíme, poněvadž slovanština vůbec miluje slabiky zakončené samohláskou (*dě-*, *če-...*) a poněvadž souhlásky, které se s jinými následujícími smísily, tím samým ku slabikám následujícím se přidružily (*dě-t'-sko* = *dě-tsko* = *dě-cko*).

c) Že pravidla o praktickém dělení slabik nejsou vesměs a veskrze důsledná, ano že někdy vespolek do sporu přicházejí, jindy pak že není radno dělit ani tak ani onak, to z toho vyplývá, že do jazyka psaného mechanicky něco vkládáme, co v jazyce živém není, t. j. začátky a konce slabik; a dále že se v tom řídíme pravidly, v nichžto dvě zásady rozdílné se křížují, ze kterých každá má své právo a každá i ve zvyku písarském nějaké platnosti si dobyla: prvá totiž zbytek staroslovanského zákona o samohláskovém zakončení slabik, a druhá na původu slova založená.

J. Gebauer.

Úvahy a zprávy.

Stručná mluvnice jazyka latinského. Učebná a cvičebná kniha pro I. třídu realních gymnasií a gymnasií. Uspořádal F. Patočka, profesor c. k. real. gymnasia Nového města pražského. Druhé opravené vydání. V Praze. Nakladatel I. L. Kober. 1874.

Snáze jest znamenáné v knize vady vytknouti posuzovateli než uvarovati se jich skladateli. Proto i já snadnějšího se chápaje sobě ukládám na mnohé vady této knihy p. spisovatele upozorniti dobrý úmysl chovaje ten, abych zkušeností svou seč jsem přispěl k opravě díla ne snadného. Že pak i druhé vydání cvičebné knihy páně Patočkovy hojných oprav žádá, aby důstojné mezi knihami malým žákům určenými místo zastupovala, již neskrovný počet výtek a pokynů v posudku tomto učiněných dokáže.

Nepříhodné pro žáky třídy první, školy venkovské ještě nedorostlé, knihy mnoho a mnoho již odvrátily dostatečných hlav od studií, jelikož mnohý žák, byť dostatečné vlohy měl, když nebyl s to požadavkům knihy předeepsané dosti učiniti, buď omrzlostí buď špatným výsledkem námahy své s dráhy sražen byv

studie opustil; což ovšem nebylo by se přihodilo, kdyby kniha podlé prostředních žactva schopností se zpravujíc tolik učebné látky poskytovala a způsobem takovým, kterým i prostředního ducha žakové látku podávanou dobře strávití by mohli. Ubozí! Pot s nich řinul, mozek div se nerozplynul, a přece dvojky domů přinesli. Komu to na svědomí? Učiteli? Vždyť plní zákon drže se knihy předepsané a žádaje, co tato podává. Spadá tedy všecka vina na knihu — na spisovatele, i po všem právě. Neboť první vlastností knihy učebné býti má, aby nebyla moc obsáhlá, druhou, aby silám a duševnímu rozvoji dítek přiměřena byla.

I jedné i druhé vlastnosti cvičebná kniha páně Patočkova postrádá. Kdyby jenom v hojnosti příkladův nadbytek se jevil, snadno bylo by učiteli, počet příkladův potřebou omeziti; ale kniha tato i hojností učebné látky síly žáků přesahuje, čemuž nenasadno jest pomoci. P. spisovatel v předmluvě předpověděl, že ve vydání druhém mnohé obtíže odstranil, jež u vydání prvé se vyskytovaly. Je-li tomu skutečně tak, což posouditi nemajícím té knihy mně nemožno jest i na zbytek by bylo, kdybych měl, trvám, že kniha ona nebyla pro žáky třídy první psána, nýbrž třetí, protože opravená tato důstojně hradí známosti jazyka latinského ve druhé třídě žádané. Sepisuje knihu tuto p. spisovatel jistě nejen nedopatřil k úkolu třídy druhé, než i výnosu ministerského si nepovšimnul, jímž dovoleno žákům po roce devátém věku svého studia na školách středních nastoupiti. Žáci rodičů městských mohou do roku devátého potřebné přípravy pro další studia dobře nabyti; příčiny toho jsou paedagogům na snadě; ale žák venkovský, byť teprv rokem desátým školu obecnou opustil, do té doby ne každý mohl vědomostmi těmi se opatřiti, i toho příčiny známy jsou nám všem. Jest arcí učiteli nesvědomitému po ruce pohodlný výklad zákona: Žák prokážíž u zkoušce přijímací známost sklonby a časování. Kdybys tak zákon si vykládal, jak bys vyložil zákon, po němž tatáž látka ve třídě první teprv zpracována býti má? Kdyby žáci jenom na základě tom přijímání byli, mnoho by hlav dobrých odpuzeno bylo od studií, mnoho však také hlav špatných by učitele mučilo, které by od roků jenom ke zkoušce přijímací připravovány byly. Žáci, byť i skloňovati náležitě neuměli, duchem prospěvě tak daleko, aby látku ve třídě první předepsanou zažiti mohli, hodni jsou, aby přijati byli na ústav střední. Vždyť mnohý žák duchaplný nemůže za učitele, jenž sklonbu a časování s ním nenacvičil. P. spisovatel sám praví, že „za nového řádu školského žáci s menšími vědomostmi mluvnickými do středních škol vstupují než dříve.“ K tomu připomínám, že bývaly prve tak řečené školy hlavní, ve kterých žáci mluvnický připravování bývali do škol středních; těch nyní nemáme; i není bez nich zle, kdyby jen knihy naše nebyly tak psány jako pro jejich žáky.

Prve než na posuzování jednotlivých částí se dám, vidí se mi vysloviti povšechný úsudek o této knize. V rozdělení tvaroslovných cvičení po stránkách hlavních dobrá jest kniha a pro žáky třídy první potud hoditelná, pokud p. spisovatel ochotně se chopí oprav v materialu. Jest to zcela přirozený způsob, aby žáci časoslovným tvarem přítomným počnouce sklonbu substantiv, adjektiv a pronomin sobě nacvičili, pak zase k časoslovu se navrátíce všechny ostatní jeho tvary aktivně i passivně po sobě poznali. Nauka o číslovkách hodnější by měla místo za ukončeným časoslovem než před ním; nebylo by zajisté sahati po příkladech duchu řeči i rozumu nejprostšímu na prosto se přičítíc jako „Roma anno septingentesimo quing. quar. *conditur* (cvič. XXXIV.), *In pugnā ad Cannas caeduntur.*“ I celá řada matných závorek byla by zbytečnou se stala, jako: „natus est, mortuus est, ante — post Chr. natum, ab urbe condita, interceptus est, captus, victi sunt.“ Jak krásné a prospěšné byly by to příklady, kdyby jinde stály, na svém místě!

Ze zájmen stačí primanu poznati zájmena osobná, ukazovací, vztažné a tázací quis, quid; jména „unus, ullus, totus atd.“ jsou nepochopitelná; p. spisovatel vida, jak nesnadno žákům malým zájmeno quisquam osvojití, a chtěje vybaviti je z nesnázi, které jim byl připravil, sám v nesnáze největší se dal těmito příklady: *Závistivý ani někomu něco* dobrého přeje, *ani zlé odvracuje* (cvič. XXXII.); *Ani někoho* z pozdilců mám za šťastného, *ani někoho* z moudrých za nešťastného.“ Tu správnost jazyka obětována nepaedagogické choutce.

Neméně moření jsou žáci předložkami. Není jedné předložky, kterou by nemusili již ve primě znáti, a to ne o významu jednom nejobyčejnějším čili pravém původním, nýbrž ve všech obrazech odtazitých. Od cvičení pátého počínajíce propletávají předložky všecka cvičení po několika v každém se vyskytující. Po zdání mém bylo za sklonby substantivné několika nejobyčejnějších dotknouti, všecka ostatní pak do třídy druhé nechati. Předložka *in* neznamená *u* ani ve příkladě: *U* přátel útěchu hledáme; tolikéž neznamená *in* *při* ve větě: *Při* jistých věcech mlčeti . . . (cvič. XXXII.), alebrž v obou případech *v* dobré jest. „*Inter Romanos excellebat gloria eloquentiae Cicero, inter Graecos Demosthenes*“ jest tuším více české než latinské, neboť Latinsk by správně řekl buď *apud* nebo *in*. Předložka *na* že by latinské *in* s ablat. znamenala, nikde žákům pověděno není, a přece jim tak překládati jest ve větě (cvič. XLVIII.): *Na* jiných vídáme . . . „*Per socordiam vires . . . diffluent*“; tu *per* žákovi nesnadno dobře přeložiti. „*Ad Cannas*“ přeloží priman „ke Cannám.“ „*Od* Caesara máme tři knihy války občanské“ bez poznámky jenom nelatinsky bude „a Caesare“.

Než o části časoslovné promluví, vytknu, jak nesnadně

sobě vedl p. spisovatel v příkladech čili cvičeních sklonby substantivné a adjectivné.

Pokládá-li toho potřebu, aby tvary časoslovné ne všechny najednou, nýbrž tvar po tvaru ve známost žákův přicházely, ač i v tom žákům, jak dokáží, uleviti mohl, nemohl neviděti, že i sklonbu substantivnou a adjectivnou tak upravití žádoucnou by bylo, aby žáci část po části sobě osvojujíce jakýchsi stálých a pevných známostí sklonby nabývali. P. spisovatel šetřil sice přirozeného postupu v declinacích počínaje od nejsnadnější declinace první a postupně pokračuje až do nejněsnadnějších jak substantivných tak adjectivných, ale v postupu tomto přirozeném ještě prohlédati bylo k nedostatečným známostem skloneb českých. Tak potkáváme se ve cvičení prvému již se všemi vzory substantivné sklonby české jako: rostlina (planta), bouře (procella), zvíře (bestia), země (terra), život (vita), moudrost (sapientia), plavec (nauta), měsíc (luna), básník (poeta), vítězství (victoria). Táže se učitele i méně zkušeného, zdali by troufal sobě nacvičiti sklonbu latinskou na základě těchto příkladův, když s žáky desaterou sklonbu českou probíráti teprv bude? Což nebylo by dobré, aby v jednom cvičení obrána byla jména toliko dvojího druhu, což by žákům jen malé obtíže působilo? Ve tvarech časoslovných tak opatrně sobě vedl p. spisovatel, že ani tvarů od sebe nedílných, k. p. conjunctivných (impf. perf. plqpf.) a fut. exacti nesloučil, ježto ve sklonbě substantivné navaluje žákům v jedné lekci ke sklonbě latinské deset skloneb českých. A nejen k úlevě sklonby dlužno při žácích malých hleděti, než možno v nejprvnějších počátcích i rodu šetřiti stejného, aby sklonba usnadněna byla. Cvičebná kniha tato zjevně složena jest po způsobu cvičebných kněh německých. Žákům německým kniha taková jest bez závady; neboť není sklonba jejich tak mnohočlenná jako naše i jsou všickni žáci ve sklonbě nacvičeni, než do ústavu středního vkročí; oni mají sklonbu čtyřpádovou, my sedmipádovou, oni snadnější, my mnohotvarnější.

K těmto obtížem sklonby v počátcích druží p. spisovatel výjimečné sklonby *deus, meus, filius, dea, filia, pluralia tantum*; toť přes míru žádáno na ubohých hoších! Kdyby sklonba tato položena byla za sklonbou substantiv ukončenou, kdy žákům již není zápasiti s formami pravidelnými, bylo by to milou jim hříčkou, kdežto na místě onom jim hlavy drtí. Žákům dosti jest na sklonbě pravidelné, výjimky všechny ostaňtež na dobu, kdy tvarosloví pravidelné v myslech upevněno jest.

Na rychlé nacvičení forem comparativných uždálo se panu spisovateli voliti osmislabičný tvar comparativný *inconsiderationes* (cvič. XVII.); teprv desátý žák dovedl slovo to dobře vyčísti, jak by učitel slova toho upotřebil ke cvičbě! Nedopatřením ocitlo se adjectivum *omnis* (cvič. XI.) mezi sklonbou adjectiv v *us, a, um* zakončených; mezi příklady sklonby III. čteme ve

cvič. XIX. slovo *rebus*, a mezi touž sklonbou v cvič. XVIII. slovo *zrak* (ve slovníčku *visus, us*).

Prve než o jmenech „*mons, fons, pons, dens etc.*“ pověděno bylo, že v genit. plur. mají zakončení *-ium*, nebylo radno jmen těch v ostatních pádech na procvičenou dávat. Malá to vada, vada však přece, poněvadž učitele snadno do nesnází připravit může.

Pořad tvarů časoslovných soustavností se vyznamenává; nebylo by však na škodu bývalo, ano bylo by s prospěchem pro žáky velikým, kdyby nejprve indicativy všech conjugací byly na cvik podány bývaly, pak conjunctivy všech conjugací, infinitivy, supina, imperativy a participia, na to pak jich trpný rod v témž pořádku. Aby žáci tvary supinové před časováním trpným poznali, se dvojím jest prospěchem: nebudou se jim učit v conjugaci aktivné maně a budou míti základ k pasivním tvarům perfectným. Tvar supinový po tvaru infinitivním když položíme, odvyknou žáci tvary supinové místo infinitivních klásti v jazyku českém. Že význam supina žákům vpraviti není nesnadno, předsvědčil jsem se schvalným pokusem, když se žákům první tvar supinový nad hlavou cvičení objevil. Vidělo mi se nepaedagogickým býti, abych dal žákům učit se tvarům, o nichž zdaníčka nemají. Tak znali žáci moji supinum již za cvičení 46., ježto p. spisovatel o supinu teprv ve cvičení 79. příklady podává.

Nauku o conjunctivech, kterou p. spisovatel na *osm* sáhodlouhých cvičení rozšířil tím, že při každé conjugaci cvičení conjunctivu zvláštní položil, bylo dvěma cvičeními odbytí, aniž by bylo obavy, že by žáci jistoty nenabyli; jestiť zajisté s námahou stejnou a prospěchem větším, když žák najednou pozná tvorbu conjunctivů: *laudem, deleam, defendam, audiam, laudarem, delerem, defenderem, audirem, laudaverim, deleverim* atd. a sice jak v rodu činném tak trpném. Co to času bylo by ušetřeno, s jakou chutí žáci to chápají! Za způsobu toho, jakým p. spisovatel evičbu conjunctivnou i indicativnou uspořádal, ovšem metoda taková nemožna jest, protože jsou do knihy přijaty všočky tvary perfectné i reduplicované, ne však do slovníčku, nýbrž do hlav jednotlivých cvičení.

Jest mi věru s podivením nemalým, že jsem nad hlavou příkladů časování prvního neshledal také *domo, are, seco, are* a p., když ani *adjuvo, are* tam neschází. V časování druhém nebylo by bývalo zle, kdyby *maneo* a *respondeo* byla počkala až na rok. V časování třetím bylo dosti na nejobyčejnějších tvarech více méně pravidelně vytvářených, tolikéž a to tím více v časování čtvrtém. Kdyby žáci primani eelé tvarosloví jak jest sobě osvojití měli, co by dělali v *secundě*? Či opakovali? Čemu se nenaučili, to opakovatí nemohou; a že všemu, co spisovatel ve knize podává, náležitě naučití se do roka nemohou, každý učitel podlé knihy té vynučující mně přisvědčí. Pomysleme, kolika

tisícům tisícův pojmů neznámých jest žákovi třídy první se učiti! Bylo-li by svědomí naše z duše lidské, kdybychom mimo potřebu slabé jejich síly přepínati chtěli?

Participium futuri ani activné ani passivné nenáleží do třídy první právě tak jako deponentia, gerundium, vazba jmen místních a accusativi cum infinitivo. Proč p. spisovatel časoslova třetí conjugace v „io“ zakončená nepoložil na místě svém po conjugaci časoslov větší conjugace ostatních, nýbrž teprv až po časoslovech krytočinných, věru nijak mi na rozum nejde. Hledal jsem a skoumal, zdali bych tajemnému úmyslu na stopu přijíti mohl, ale marně. Nejvíce k mysli mi byl důvod, že žádá tato třída časoslov větší vazba odchylná závorkou vyznačena; než co z toho má žák? že si tvary nacvičí? vždyť lépe jest cvičiti časoslovy vazbou shodnými.

Do materialu časoslovného více než kde jinde vytknouti sluší. Co vazeb časoslovných se týká, nemůžeme po žákovi žádati, aby vazby jazyku českému protivně jako „irridere, parcere, invidere a p.“ sobě pamatoval; jesti to úkolem III. třídy. Jest arciť téměř každá vazba odchylná závorkou vyznačena; než co z toho má žák? že si tvary nacvičí? vždyť lépe jest cvičiti časoslovy vazbou shodnými.

Chceme-li v primě s prospěchem vyučovati, musíme látku cvičebnou na malou míru omeziti a všecko pravidlování rozsáhlé pustíce na kratičkých pokynech přestati žákům snadně pochopitelných. K žákům mluvmе veřejně, nikoliv uzavřeně (závorkami) a nenasyčujeme je věcmi nepřiležitými; a nepřiležitosti zajisté jsou časté závorky ve cvičidle. Jak snadno veliké většině závorek p. spisovatelem zhusta konaných vyhnouti lze bylo, ukáží krátkým pokynem tímto: Každý genitiv na časoslově českém závislý vyjadřuje Latiník accusativem. Žáci pravidlem tím poučení jsou o vazbě záporných časoslov přechodných i všech ostatních časoslov, která genitiv k sobě přibírají, jako: báti se, hleděti, dbáti, žádati, čekati, hledati, vážiti si, postrádati, dobývati, dosahovati a j. v.; jen „poslouchati a šetřiti“ z pravidla toho vystupují.

Nač žákům třídy první nepřekonatelné obtíže působiti rozličnými vazbami vedlejších vět? Není druhu vět vedlejších, který by v celé rozsáhlosti své zastoupen nebyl v knize této. Na třech družích vět vedlejších bylo by dost a dosti vhodného cvičiva. Tyto tři formy ustálily by se v myslech žactva; k tomu bychom přičinili stručná pravidla a cvičba nebyla by zdržována ani závorkami ani zápasem s formami českými. Volili bychom nejvhodnější druhy věty tázací, účelné a podmínovací, proto že znaky zevnějšími poznatelný jsou. Vazbu vět účelných usnadnili bychom žákům takto: Je-li účel výkonu přítomný nebo budoucí, vyjadří jej Latiník tvarem conj. praes., jeli minulý, tvarem conj. impf.

Podobně bych o větách tázacích propověděl: Je-li otázka závislá na tvaru přítomném nebo budoucím, vyjádří Latinská současnou mu otázku tvarem conj. praes., skonalou tvarem conj. perf., a je-li závislá na tvaru minulém, vyjádří současnou tvarem conj. impf., skonalou tvarem conj. plsqpf. Ve větách podmínkových nechal bych jenom podmínku nesplněnou v přítomnosti a v minulosti, jak p. spisovatel učinil. Ve větách hlavních přestal bych na conj. praes. imperativním čili žádacím; známkou zevnější v nich jest slove „at, nechat.“

Těmito několika slovy mohou žáci za půl hodiny druhý vět i vazbu poznati, aniž třeba jest v každé větě každý conjunctiv závorkou označovati. Způsob závorkování nejen v knize cvičebné nehezky se nese, ale má také následky ošklivé. Žák věda, že poznámky na pohodlí jeho nastrojeny jsou, oddá se mimoděk jakési nedbalé bezpečnosti a ani ve snách mu na mysl nepřipadne, aby potřebu tvaru naznačeného uznal, byť sebe důkladněji mu vysvětlována byla. Nemohu vytknouti případy všechny, ve kterých žáci v počátku, u prostřed i na konci věty v myšlení svým poznámkami zavřenými vyrušování jsou, bylo by jich zajisté do tisícův. A nejen žáci tak ve zmatek uváděni jsou, nýbrž i učitelům nesnáze připravovány, aby žákům vysvětlili tvar poznamenaný jako cvič. XLI.: Nikdo nepochválí (fut. II.) toho, který nešťastnému pomoci odepřel.

Že conjunctiv perf. a plsqpf. (v jazyku českém prostě „minulý“) žákům sluší důkladně rozeznávati od conj. praes. a impf. (v jazyku českém „přítomného“), kdož by neviděl? Dělit se v jazyku českém conj. minulý (perf. a plsqpf.) od přítomného (praes. a impf.) slovem „byl, a, o.“ V tom pak žák nikdy maten býti nesmí, jako se stalo p. spisovatelem ve větě (cvič. XLVII.): Nic není, co by jinochům více *uškodilo* (perf.) [místo: bylo uškodilo].

Mnohých poznámek časových byl by p. spisovatel ušetřil, kdyby v jedné jediné poznámce byl poukázal k rozdílu časoslov dokonavých a nedokonavých. Nikdy zajisté nebyl by ani žák na rozpacích dlel, jaký mu položiti tvar časoslovný v Latinské, ani by nebylo (žákům na velikou újmu) za každým tvarem zavíratí poznámku časovou p. spisovateli. Časoslovo dokonavé značí tvarem přítomným děj budoucí (ve větě hlavní fut., ve vedlejší fut. II.), tvarem minulým děj skonalý (ve větě hl. perf., ve vedlejší plsqpf.). Časoslovo nedokonavé vyznačuje tvarem přítomným děj přítomný (praes.), tvarem minulým děj v minulosti neskonalý (imperf.). O těchto obecně známých pravidlech není ve knize páně Patočkové nikde ani zniku, než spíše o vazbě *quum, ut consec., quin* a j.

Co do příkladů knihou podaných připomínám, že počet jich každým cvičením poměrem k potřebě nepoměrně vzrůstal, až dorostl rozsáhlosti takové, že žádné cvičení (lat. i české)

za čtyři hodiny dobře spracovati nelze; a není-li látka náležitě strávena, neradno přesycovati novou. Rozdělíme-li pak počtem tímto látku veškeru, nelze abychom vypustíce i poslední část o deponenciích, o gerundii, o partic. fut. act. s ostatní látkou dobře hotovi byli: Na polovici příkladů v části druhé časoslovné dosti bylo. Než poučí mne někdo: ze mnoha vypust, co přes míru jest. Dobře pravíš; ale když právě takové příklady, které pro obtíž svou na překlad zasluhovaly by, aby vypuštěny byly, příhodností toho kterého tvaru ku cvičbě lépe se hodí než příklady snadnější, co tu činiti? ony snadnější pustiti? Ve snadnějších větách snadnější i tvary obyčejně bývají, tyto však ne ve všech formách.

Jinou vadou mnohých překladův jest, že buď docela se nedají obrátiti na tvar jiný anebo velmi nesnadno. Jsou to po přednosti přeložená přísloví. Mravoučné sentence a přísloví, pokud dítkám snadno na rozum jdou, do knihy cvičebné velmi se hodí; ale překlady jejich o významech přenesených žákům nesmírné obtíže působí, ku př. cvič. XV.: *Fortuna tantum in levitate sua constans est*; cvič. XLVIII.: *Fortunam nemo ab inconstantia sejunget*; cvič. XIV.: *Pallida mors aequo pede pulsataernas mendicorum hominum et regum turres a v.* Po žákovi žádati sluší, aby nejen formy ale i vnitřního obsahu každé myšlenky a každé její části sobě úplně vědom byl; sentence však a přísloví přese stručnost svou chovají v sobě hluboké pravdy, takže žák přemítaje buď formu buď obsah zanedbá.

Mnohé pak příklady ani formou ani obsahem obtíž nepůsobíce přece žákům na překlad snadny nejsou, protože chovají v sobě zvláštnosti jazykové, ku př.: *Varietas propria est fortunae* (cvič. XI.); ut *propinquos vestros caros habeatis* (cvič. XLVII.); v témž cvič.: *vive ita, ut mortem non timeas*; a tertianovi dosti nesnadný příklad (cvič. XLIV.): *Tua quod nihil refert, ne cures.* I nejen filosofem a dobrým grammatikem aby již priman byl, nýbrž i básníkem; tak žádají příklady (cvič. XLVII.): *Omnes vos probabunt, si utilia cum jucundis miscueritis*; cvič. XLV.: *Dies diem docet*; cvič. XLVIII.: *horae cedunt* (ve slovníčku jenom: ucházeti, upouštěti); *sub finem etc. Per socordiam vires, tempus, ingenium diffluent; Nihil floret semper, aetas succedit aetati.*

„Ab omni parte“ dává p. spisovatel překládati „v každém ohledu,“ proč ne slovně a správně „po každé stránce?“

Česká nikoliv latinská jest věta cvič. XX. *Studiosi — plurima gaudia habent.* Ne mnohem latinštější zdá se mi býti „*Maximum remedium irae est dilatio*“ (cvič. XIX.).

Dlužno mi ještě promluvíti o stránce lexicalné.

Lexicon pro začátečníka chovejž v sobě významy jmen základní, původní; všechny významy přenesené náležejí věku dospělejšímu. Jestliť na snadě, z původního významu že pak žáci spíše se domyslí významů přenesených.

Té zásadě plně vyhověl spisovatel knihy této; přece však uvidělo se mu příklady všechny nevoliti podlé základních významů ve slovníčku uložených, nýbrž významy odchylné pilně do závorek klásti. Položím příklady za mnohé jiné jeden nebo dva: „Impono“ ve slovníčku znamená „přikládám;“ na jiném místě zavřen jest význam „dávám,“ opět na jiném „stanovím.“ Zda ze směsice takové zmoudří hoch? „Praebere“ ve slovníčku znamená „poskytovat, podávat,“ v příkladě „přinášeti (!)“. Aby žák sobě vyložiti věděl, kterak „auctoritas“ také znamenati může „radu,“ toho žádati po něm nelze, a co po žácích žádati nemůžeme, to jim na učení neukládejme. „Animus“ a „vášeň“ tolikéž daleky jsouce od sebe žákovi na um nesnadno jdou.

Kromě těchto nepatrnějších vad vloudily se do slovníčku chyby mnohem vážnější.

Neproskoumal jsem slovníček celý, proto nemohu chyby všechny vytknouti; zaznamenám tu jenom nejhrubší chyby, které jsem shledal za překladu žákův až po časování trpné. Neboť kdybych nebyl ve cvičbě s žáky chyb těch si povšimnul, nebyl bych se jich snad ani úmyslem dohledal.

„Probus“ ve slovníčku znamená = *pečlivý*, hodný (m. šlechtný, probitas šlechtnost), „honestas a probitas“ znamená ve slov. = poctivost (poctivost jest jenom honestas, honos, čest, pocta), fides = hudba (jakákoliv?), adolescentia = mládež (nikdy!), praedium = majetek, pole (jak to?), aetas = věk, stáří (stáří = senectus!), quam diu = jak dlouho (pokud).

Pokud mi známo, nelze dohledati se ve slovníčku významů slov příkladných: pallidus, colloco, violentus, pullus, decōrus, moratus, blanditia (jenom plur. tantum), dedisco, ardeo, záviděti.

Na konec, když se zdá, jako by kniha tato pro množství vytčených závad do škol na prosto se nehodila, nemohu opomenouti, abych upřímně nevyzval, že ve způsobě této ovšem pro žáky malé hoditelná není, ale kdyby p. spisovatel v úpravu vyznačenou ochotně se uvázal, že by předčila všechny posud vydané knihy cvičebné. Práce ta nesnadná by nebyla i vyhověno by bylo všem tužbám učitelův i pomůženo by bylo, což nejvíce na váhu padá, nesnáším týrané mládeže.

Karel Koblížek.

Poznámky k úvaze p. F. Bartoše, uveřejněné v Listech filologických 1875, 198—204.

Nos ea, quae sunt in usu vitaeque communi,
non ea, quae finguntur aut optantur, spectare debemus. Cic.

V „Listech filologických a paedagogických“ na r. 1875 str. 198—204 uveřejnil p. F. Bartoš úvahu o mé Latinské cvičebné knize pro 1. gymnasiální třídu a učinil v ní ku skladbě české a ku správnému překládání z latiny do češtiny a naopak několik poznamenání; k některým z nich vidí se mi zapotřebí něco připomenouti.

Pan referent píše na str. 201., že by se v přísudku, vyjma jednotné číslo rodu mužského, mělo užívati hojněji neurčitých tvarův adjektivných, než se posud děje, a že bychom se v té příčině měli více spravovati příkladem Štítného nežli Veleslavínovým. Avšak užívání určitých tvarův adjektivných v přísudku nerozmohlo se teprve v 16. století, nýbrž tvarův těchto užívalo se v přísudku již před věkem Veleslavínovým od nejlepších spisovatelův, na př. od Jana Husi a od samého Tomy ze Štítného dosti hojně, jak z následujících příkladův zřejmo: *Nesnadné* jest ve mlýně hůsti. Štít 75.¹⁾ — Pro takové mnohé neřády, kteříž se v krémách dějí, není (krémářství) *bezpečné* duši. Štít. 98. *Divnět* jest oslepenie srdce hrdého. Štít. 117. — Dlieti svým dobrým nenít *bezpečné*. Štít. 334. — Jho mé *sladké* jest a břiemě mé *lehké*. Hus I. 53. — A tak vezmúce modliti se, *jisté* jest, že nemají sě lidé obrazóm modliti. Hus I. 60. — Co lidem *vysoké* jest, *ohavné* jest před bohem. Hus I. 253. — Najposlednějšíe věci jejie (jsú) *horké* jako pelyněk, a *ostré* jako meč na obě strany ostrý. Hus I. 277. — Oko tvé *křivé* jest. Hus II. 69. — Není tedy třeba opraviti příklady p. referentem vytčené, poněvadž jsou nejen dle Veleslavína, ale i dle Štítného a Husi zcela správné.

V poznámce k tomuto odstavci příčiněné prohlašuje p. referent vazby: V životě smrtelníkův nic není *ustavičné*, nic *stálé* (= nic stálého, nic ustavičného) a: Nic není *sladší* (= sladšího) nad lásku rodičův za špatné odkazuje k tomu, že slova: *co*, *něco*, *nic* se pojí v češtině pravidelně s genitivem adjektiva. Ale sluší tu rozeznávati dva zcela rozdílné úkony syntaktické. Je-li adjektivum při slovech: *co*, *něco*, *nic* částí podmětu nebo předmětu, tu ovšem bývá *výhradně* v genitivu, na př.: Těš a raduj se, potká-li tě *co veselého* (= nějaká veselost) — budu vám *něco nového* vypravovati (= nějakou novinu); avšak jsou-li slova: *co*, *něco*, *nic* ve větě podmětem. jest nominativ adjektiva v přísudku i u nejvýtečnějších spisovatelův dosti častý. Na doklad uvádím příklady tyto: Napomínáť všecky sv. Pavel, aby každý dělal to rukama svýma, což je *dobré*. Št. 97. — Ktož obleví odkládaje tím, což *dobré* jest, ten čas ztratí, kterýž mine v tom odkládání. Št. 127. — Což *spravedlivé* není, šlechtné není. Št. 170. — Což by *zlé* bylo, ač i od dávna, toť nemá obyčej slúti. Št. 221. — Kaký je to div, že je při té svátosti *divnějšíe* něco? Št. 319. — Co je tak *zlé*, jako je hříech? Št. 110. — Co je tak *pevné* zde na světě, by nehynulo? co je tak *dobré*, by se k němu něco zlého nepřimiesilo? Št. 113. — Sluší nám rozumem to rozsúdiť, co je *hodné* k spasení, co ne-

¹⁾ Ze Štítného cituji všude: Knihy naučení křesťanského dle vydání Vrtátkova; spisy Husovy citovány jsou dle vydání Erbenova.

hodné, co je statečné, co nestatečné. Št. 117. — Páni mohou skrovné někdy v svých kratochvilkách oddechnúti, ale jeližby prvé tomu, co je *pilné*, dosti bylo učiněno. Št. 93. — Přísaha má býti v potřebných věcech, když léni jsou věřiti lidé to, což jim jest *užitečné*. Hus I. 98. — Pomni, aby sváteční den světil, že něco jest ovšem *mravné* . . . H. I. 111. — Bóh má nade všecky věci milován býti, tak že nic *jiné* nemá milováno býti, jedné pro něho a k němu. H. I. 155. — Nic není tak *protivné* tomu milování jakožto blížního zabitie bez viny. H. I. 156. — Co má býti *těžšie* než hřiech smrtedlný, a zvláště lichva? H. I. 216. — Musil by býti bláznem oslepeným od ďábla, aby neznal, co jest *lepšíe*. H. I. 243. — Běda, kteříž řkú k tomu, co jest *zlé*, dobré, a co je *dobré*, řkú *zlé*! H. II. 69. — Ostatně odkazují v té příčině k článku p. Ign. B. Maška: Něco k Brusu jazyka českého (v Časopise Matice Moravské 1873, seš. 2. a 3. str. 178) podotýkaje, že jsem v obou p. referentem vytčených a v podobných jiných příkladech *schválně* položil nominativ za shodou vazby české s latinskou.

Co se tkne passiva v češtině, dávám p. posuzovateli úplně za pravé, že by si z příčin didaktických bylo přáti, aby se ustálilo passivné paradigma, avšak nemohu mu přisvědčiti, ani že media-passiva jsou tvary nesprávné, ani že jsou novomodní. Čeština měla zvláštní nechť k passivu, za kterouž příčinou u Řehoře Hrubého z Jelení v překladech ze spisů Ciceronových věty passivné přeloženy větami aktivními. Na dotvrzení stojtež zde některé příklady z Ciceronova spisu o přátelství: *Tribuebatur* hoc modo M. Catoni. *Připisovali* to také nedávno Markovi Katonovi str. 8 (9)¹⁾. — Nam *qui septem appellantur*, eos, qui ista subtilius quaerunt, in numero sapientium non habent. Neb těch sedm, *jež Řekové moudrými nazývají*, ti, ješto takové věci vtipněji vyhledávají, v počtu moudrých nekladou str. 8 (9). — *Ut est a Fannio dictum*. Jakož *jest* to *Fannius oznámil* str. 10 (11). — *Quam autem (Scipio) civitati carus fuerit, moerore funeris indicatum est*. Jak pak (Scipio) velmi městu Římu mil byl, *zámutek* na jeho pohřbu *okázal* str. 12 (13). — *Ceterae res, quae expetuntur, opportunaesunt singulae rebus fere singulis*. Jiné věci, kterýchž *lidé žádají*, pohodlné jsou obzvláštěně jedna každá k jedné téměř věci str. 22 (23). — *A multis ipsa virtus contemnitur*. Mnozí šlechtnost *potupují* str. 74 (75). Opisování vět passivných větami aktivními nemůže arci v cvičebné knize míti místa; protož nezbývá než vyjadřovati passivné věty tak, jak se to děje i v mluvě obecné i u klassických spisovatelův, totiž buď útvary passivními

¹⁾ Doklady z Řeh. Hrubého z Jelení vyňaty jsou z vydání Rožumova v Staročeské bibliothece. Číslo v závorkách označuje stránku českého překladu.

nebo passivním mediem, jež, jak p. V. Kotsmích v rozpravě své: O poměrech časových passiva českého (Program slov. gymnasia brněnského z r. 1869) ukázal, od 14. věku v písemných památkách českých čím dále tím častěji se vyskytá. Že v Zelenohorském a Kralodvorském rukopise není passivního media, nemůže padati rozhodně na váhu jednak za výše dotčenou neoblíbeností passiva v češtině vůbec, jednak jsou za konkrétností a názorností mluvy básnické v obou těchto památkách našich i skutečné útvary passivné poměrně velmi řídké. Prohlašovati passivné medium za nepřesné nebo docela za nesprávné jest vymazati Jana Husa, Řehoře Hrubého z Jelení, D. A. z Veleslavína, Jana Kocna z Kocínětu a jiné spisovatele, jež jsme dosud za vzory přesnosti a správnosti jazyka českého pokládali, z řady klassikův, poněvadž nalezneš na každé téměř straně spisův jejich passivné medium. Na doklad uvedu z Jana Husi některé příklady s grammatickým podmětem, jak se mi ve spisech jeho maně naskytly: Ježíš Kristus jest pravý buoh a pravý člověk, jenž počat jest neb jenž se počal z ducha svatého I. 44. — A ač kdy jmenuje se jedna osoba v modlení neb v chvále, však se neodlučuje jiná osoba božská I. 50. — Sodoma vykládá se: odchýlení a neplodná I. 194. — Dokonal se výklad delší na desatero přikázanie I. 285. — Kázáním slova božieho rozum se osvěcuje, žádost se spravuje, zlá žádost se uhašuje, zatvrzení v zlosti se ruší, hříech se pudí a božie milost se v člověku plodí II. 16. — Také Ř. Hrubý z Jelení tlumočí v překladě spisův Ciceronových lat. passivum tvarům medialným: Voluptas, quae plurimorum patrociniis defenditur . . . Rozkoš, která se mnohých pomocmi brání . . . Par. str. 10 (11). — Non enim magnitudo animi ejus excruciabatur a Poenis. Neb jest mysli jeho velikost nemučila se od Kartaginenských Par. 10 (11). — Laudetur hic imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur! Necht se chváli ten pán, nebo necht se i jmenuje, a nebo necht se i za hodného toho jména pokládá Par. str. 14 (15). — Non aestimatione census, verum victu atque cultu terminatur pecuniae modus. Ne vedlé platu, než podlé stravy a oděvu klade se mfra statku. Par. str. (28) 29. — Hujus facta, illius dicta laudantur. Tohoto se chváli skutkové, onoho řeči. Lael. IŮ (11). — Ex omnibus saeculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum. Za všech věkův sotva tři neb čtyři oznamují se přátel párové. Lael. 16 (17) atd.

Na str. 203 pod č. 3. vytýká mi p. referent, že označuje lat. passivum skutečnými tvary passivními i v češtině chybil jsem tím, že jsem užil jedněch a týchž tvarův a) za perf. a praes., b) za perf. a plusqpf., a odkazuje mne k monografii Kotsmíchově, kde prý jsem o tom mohl náležitěho světla nabyti. Ale v dotčené právě monografii jest se také dočísti (na str. 13), že útvar ten, jež p. Kotsmích stanoví za praes. pass. (pomocné sloveso přítomné s přít.

trvacím), v jiných případech sluší vyrozumívati na řec. *perfectum*; a dále: že zhora vytčenému útvaru passiva připadá hlavně úkol praesentis pass., avšak že se téhož útvaru též *zhusta* užívá m. aor. a perf., z čehož jde, že čeština již od staré doby druhdy týchž tvarův užívá za *praes.* a *perf.* — Rovněž se to má s výtkou ad b), totiž že jedněch a týchž tvarův ode mne užito za perf. a plusqpf. I v té příčině možno se v téže rozpravě dočísti, že p. Kotsmichovi útvar, jež za plusqpf. pass. stanoví (pom. *minulé* s přičestím *končícím*) mezi 119 případy *zdá se* býti plusquamperfektem, 47krát aoristem a 3krát perfektem; tedy užito jednoho a téhož útvaru skoro v polovici p. Kotsmíchem napočtených případův za aor. a perf., v druhé polovici za plusquamperf. Uznávám, že volnost češtiny v užívání tvarův passivních činí při vyučování poněkud obtíž, avšak škola nemůže mohutný tok jazyka a zvláště slovesa českého súzovati a chtít jej vměstnati v úzké meze několika všeobecných paradigmat a kategorií odlučovati se od živého proudu jeho a stavěti se se svými schématy jako na ostrov mimo literatura a mluvu obecnou a volati na tyto: Nolite turbare circulos meos! Kdyby se žák řídil *důsledně* jen kategoriemi p. referentem k označování passiva z rozpravy Kotsmíchovy uvedenými nehledě k smyslu věty, nevím, co by si počal s následujícími větami, kde se i dobří spisovatelé od stanoveného pravidla odchylují: Tímto příkázáním ač každý hříech *jest zapovědien* (= se zapovídá), však zvláště . . . Hus I. 190. — Světí to znamenají, že ač člověku před zpovědí často od boha *jest hříech odpuštěn* (= se odpouští), však hříesný z pokory má jíti ke knězi múdrému. Hus II. 45 — Moře jest tohoto světa zčestie, jímž člověk někdy *jest povýšen* (= se povyšuje) a někdy *ponižen* (= se ponižuje). Hus II. 50. Zajisté by žák slovesa *tato* maje před sebou pomocné *přítomné* s přič. *končícím* a hledě k passivním kategoriím páně referentovým přelezil perfektem, ač to jsou patrně praesentia. A zase v příkladech: Blahoslavené duše jejich, jimž po tak slavném boji *dáno bylo* nedužívá a nestatečná těla opustiti Vel. (Anth. II. 185). — Křesťané již byli do toho místa dojeli, jemuž jméno Varna, kdež jim *oznámeno bylo*, že nesčíslná vojska Turkův proti nim táhnou. Vel. (Anth. II. 186). — Oldřich, hrabě Čilské, *jat byl* od Polákův. Vel. (Anth. II. 190) — svedly by tytéž kategorie žáka k nesprávnému překládání označených sloves plusquamperfektem (m. perfektem), poněvadž by neměl před sebou pomocné přít. s přič. končícím.

V následujícím odstavci 4. má p. referent za to, že participium futuri pass. žákům 1. třídy jedním toliko způsobem jest překládati: infinitivem s dativem, poněvadž opisné vazby *museti* a *míti* nejsou prý české a poněvadž je žákům všelijak jest převraceti, než je náležitě přeloží. Že by žáci 1. třídy měli participium fut. pass. jen právě uvedeným způsobem překládati, v tom

se nemohu s p. referentem srovnati maje za to, že jest žáků poznati *všecky správné* vazby české, kterými se ta neb ona vazba latinská vyjádřiti může a že tedy v odstavci, v němž se jedná o participiu fut. pass., třeba užiti opisných vazeb *museti* a *miti*. Pro usnadnění žákům mohou se tyto dvě opisné vazby při překládání z češtiny na jazyk latinský zcela prostě převrátiti na 1. způsob a jest po všech obtížích. I co se tkne nepřesnosti opisných vazeb *museti* a *miti*, nemohu p. referentu dáti za pravé. Vazba, o níž tu jde, ve staré češtině ovšem se vyjadřovala infinitivem s dativem (i by upěti vrahóm, i by ustápati vrahóm); avšak již v druhé polovici 14. věku a zvláště od 15. století až na naši dobu rozmohly se a zobyčejněly opisné vazby *miti* a *museti* v češtině tou měrou, že starší vazbu infinitivu s dativem úplně vytiskly. Již u Štítného jsou vedlé starší vazby opisné dosti časté. U Jana Husi nalézá se vazba infinitivu s dativem již *velmi zřídka*, a přece o něm Jan Blahoslav (gram. česk. str. 285) vysvědčuje, že byl za svého věku *dobrý Čech*. V Ciceronově spisku: De amicitia, vyskytá se part. fut. pass. 75krát; v 64 případech překládá je Řehoř Hrubý z Jelení opisnou vazbou *miti*, v 5 případech vazbou *museti*, ve 2 případech opisnou vazbou *sluší se*, na čtyřech místech ještě jinými způsoby, avšak vazbou infinitivu s dativem *ani jednou*. Bylo by tedy nevířiti si těchto vazeb, jež vešly již v tuk a krev lidu českého, jako zavřítí za jasného poledne úmyslně oči a tvrditi, že jest tma. Po mém domnění jest nejen slušno, ale i nutno šetřiti v té příčině také zvyku, quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi (Hor. ars poët. 72).

V poznámce k č. 5. přičiněné (str. 204) vykládá p. referent, že infinitivem jest též překládati genitiv gerundia závislý na substantivech, jakož i za časté supinum na *u* a akkusativ gerundia s předložkou *ad*. Na důkaz, že ve všech třech zhora připomenutých případech vedlé infinitivu také subst. v genitivu nebo substantiv s příslušnými předložkami u dobrých spisovatelů se užívá, podávám tyto příklady: Jest čas *mĺcenie* a čas *mľuvenie*. Hus I. 232. — A jistě tito tři kusové jsou nám kněžím *těžci k zpravení*. Hus I. 271. — Eva uzřela ovoce (*k vidění pěkné* a *k jedení chutné*). H. I. 276. — Měl velikú *chtivost k naplnění* vůle boží. H. I. 462. — *Tvrďá řeč* jest sprostným *k rozumu*. H. II. 34. — (Spasitel) ukazuje *hotovost k uslyšení*, když člověk hodně ho prosí. H. II. 43. — Ktož má uši k slyšení, ten slyš. H. II. 76. — *Pochybováním* jsú *k hřešení hotovějšíe*. H. II. 50 atd. — Také z překladu Řehoře Hrubého z Jelení stejtež zde některé doklady: Natura optima *bene vivendi* dux. Přirození, jenž jest výborný *dobrého života* vůdce de amic. 20 (21); sensus *amandi*, citění *milování* ib. 28 (29). — Nihil est, quod magis *alliciat ad diligendum*. Nic není, což by více lidí *k milování* vábilo, ib. 30 (31); propensiores ad bene me-

rendum quam ad repositendum — hotovější *k činění dobrodini* nežli *k žádosti odplacování*. ib. 32 (33); spes *amplificandae* fortunae; naděje *k rozmnožení* statku. ib. 54 (55); tollit experiendi potestatem, odjímá zkušenost. ib. 56 (57) — a tak i na jiných místech pravidelně.

b) Krev rozlévá se skrze žíly do těla (= žilami). Vedle Zikmundovy skladby (§. 128, 1) užívá se předložky *skrze* k vyčtení běhu činnosti středem čeho jinam, vnitřkem čeho jinam. Srov. příklady tam umístěné. V obou právě uvedených případech užil jsem těchto vazeb, poněvadž se shodují s vazbou latinskou.

c) Praví p. referent, že nyní přecházejí *to* jest zbytečnou vymožeností doby novější; ale *to* vyskytuje se již u spisovatelů střední doby, na př.: Divná jest *to* řeč vyšla z úst jeho Jel. Petr. Srv. též Jana Blahoslava gram. česk. 249.

d) V přístavech lodi bezpečny jsou *před* návalem vln (*lépe* prý: *od* návalu). Věc se má právě naopak. Jungmann v slov. má u slova *bezpečný* 12 příkladů, v nichž jest vazba: *bezpečný před něčím* (náhodou i tento příklad z letopisův trojanských: *Bezpečná jest před bouří mořskou* loď v svém přístavu stojící) a jen 2 příklady vazby: *bezpečný od něčeho*. Také u Štítného nalezl jsem onu vazbu: To je *před hříchem* nejbezpečnější. Str. 137.

e) V příkladě: Všech *movitých* věcí *movitější* jest moudrost — jest slovo *movitý* p. referentu na závalu. Slovo: *movitý* ve smyslu lat. *mobilis* přichází nejen v biblických (Benat. Jud. 15, 8 Bratr. Skut. 2, 45), nýbrž i u Veleslavína (Kal. hist. k 24. srp.) a u kritického Blahoslava (Nov. zák. 159). Nad to jest celý příklad doslovně vyňat z Bibl. glag. Sap. 7, 24, což jest zajisté více než dostatečnou zárukou správnosti jeho. Proč bychom tedy na místě slova: *movitý* měli užívati polského slova: *ruchomý*, nejde mi naprosto na rozum.

f) Hannibal *vzal* jed; p. referent navrhuje: Jedu *požil*, jako (prý) léku *užíváme*. Slovo *brátí* (v. Jungmannův slovník) znamená právě tak přijímaní lékův ústy jako slovo užívati. Ostatně neslyšel jsem nikde v Čechách — a tuším že také nikdo jiný — frase: *požiti jedu*, nýbrž jen: *vzítí jed*. Germanismus to není, poněvadž jest i v latině táž frase: *venenum sumere*.

Při té příležitosti dotknu také opravy, kterou učinil pan referent na str. 200 v pozn. 1. dokládaje k příkladu: Křehké lodi svěřují lidé životů svých, že-ta stojí genitiv místo *správného* akkusativu: životy své. Ač milerád uznávám, že by v tomto případě za shodou s jazykem latinským byl akkusativ místnější genitivu, přece vidí se mi připomenouti, že mají akkusativ a genitiv při časoslovné *svěřovati* stejnou oprávněnost. Na potvrzení toho uvádím z Jungmannova slovníku tyto příklady: Ma-

lému dřevu svěřují lidé *života svého*. Biblí Ben. Moudr. 14. 5. — *životův svých* Vel. — *Kterýmž svého života svěřuje*. Bur. Vald. — *Jimžto svěřil všech věcí, i vojska*.

Jos. Riss.

Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus und nach genetischer Methode. Des Grundrisses der Psychologie zweite, sehr vermehrte Auflage. Von Dr. Wilhelm Volkman n, Ritter von Volkmar. Zwei Bände. Köthen. Schulze 1875.

Mezi vědami filosofickými jest již po delší čas psychologie v popředí veřejné pozornosti. Ukaz ten jest snadný k pochopení. Rozvoj věd přírodních přinesl psychologii posilu takovou, že tato věda nyní s docela jinými prostředky pracuje, nežli před padesáti lety. Vyzuvši se z okovů metafysických přidružuje se nyní se zálibou k vědám přírodním a hledí způsobem u těchto věd obvyklým, postupem totiž induktivním dodělati se podobných výsledkův. Na místě, aby se opírala o metafysiku, má sama svými výskumy připravovati půdu budoucí metafysice. A v skutku zdá se nám tento poměr obou věd býti přirozeným a pravým. Nebo máme-li se skutečně bráti cestou induktivní, máme-li vycházeti od něčeho, co jest naprosto jisté a nám nejbližší — tož musíme nezbytně začíti psychologií. Odkud by měla metafysika vážiti svých pravd, ne-li z duševědy?

Psychologie školy Herbartovy, jejížto nejdůležitější a nejdůkladnější kodifikací vzhledem k historickému vývoji jednotlivých psychologických pouček dílo profesora Viléma Volkman na jest, má dvojí stránku, stránku induktivní a deduktivní. Herbart opírá sice své vývoje o vědy metafysické — on je však hledí zároveň odůvodniti zkušeností pravé sám o sobě: „Já nestojím na temeni jediného „já“ — můj základ jest spíše tak široký, jako veškera zkušenost!“¹⁾ A skutečně musíme doznati, že psychologie Herbartova nestojí a nepadá s jeho na mnoze dosti podivnými konstrukcemi metafysickými.

Spisovatel díla, které před námi jest, podává nám hned na začátku svého spisu s tou svědomitostí a vědeckou přesností, s jakou se povždy u něho setkáváme, zprávu o methodě, dle které on postupuje. Jestli to ono zvláštní spojení metody induktivní a deduktivní, které se methodou genetickou nazývá a při které vychodiště badání vědeckého vzato jest ze zkušenosti, směr badání však ze spekulace. Pan spisovatel totiž přísně rozeznává mezi počátky čili principii a mezi záhadami čili problémy; jsou-li ony vzaty rozhodně ze zkušenosti, jest spekulace ~~tak~~ vodítkem, které nás od nich k záhadám a jich řešení přivádí.

Za tou příčinou lze v psychologii p. Volkmannově dvojí

¹⁾ Herbart: Vorrede zur „Psychologie als Wissenschaft.“

živel rozeznati, totiž v ý v o j e s p e k u l a t i v n í, opírající se o metafysiku Herbartovu, a výsledky exaktního badání, opírající se o bohatý poklad výskumů přírodovědeckých. V klidné pospolitosti plyne tento dvojitý proud v tomto díle vedlé sebe; brzy převládá spekulace, brzy opět zkušenost — onano obzvláště v prvé, tato hlavně v druhém svazku, jak p. spis. v předmluvě sám na to upozorňuje. Tím však netratí dílo nijak své vnitřní sjednocenosti a soustavnosti, která při tak přísně vědeckém směru, jakým p. spis. se ubírá, sama sebou se vyrozumívá; dualismus svrchu naznačený jeví se pouze v dojmu, který celé dílo na rozličné druhy ůtenářů činiti musí, a v důležitosti, kterou jeho obsah pro další budoucnost v sobě chová.

Co se předejším spekulativní části týká, nelze se stanoviska přísného Herbartianismu proti ní praničeho namítati. Musíme doznati, že odůvodnění dosti nesnadných základních náhledů sem patřících, jako o jednoduchosti duše v §. 11., o povstání představy pospolitosti duše s jinými bytostmi v §. 23. a j., s velikou důkladností a vítěznou jasností podáno jest. I ta Achilleova pata celého Herbartianismu, jak totiž v jednoduchých bytostech a přfležitosti jich pospolubytí s jinými bytostmi skutečně něco dítí se může, a niž by se jich jakost (qualitas) měnila — jest v §. 23. lépe než u samého Herberta ospravedlněna. Kdo první část prvního svazku tohoto obsáhlého díla prostudoval, přisvědčí nám zajisté, díme-li, že mezi filosofy nyní žijícími prof. Volkman vedlé Lotze prvním zástupcem filosofického dualismu jest. Tato část ovšem nedojde sympathického ohlasu u oné četné a čilé třídy nově povstávajících badatelů, kteří postavení jsouce uprostřed mezi přírodovědou a filosofií, jako Fechner, Wundt, Baine, Häckel, Steinthal atd. ve službě monismu pracují a novou filosofickou literaturu vytvořují.

Ještě důležitější a záslužnější, než stránka tato, zdá se nám býti stránka druhá, kde totiž p. spis. na půdě zkušenosti zůstává. Mile působí na nás přebohatý sklad psychologických pravd, cestou empirickou dobytých.

Již v prvé svazku, v §. 25. vrací se p. spis. aspoň částečně do oboru zkušenosti. Tento §. obsahuje theoretický základ veškerých dějů psychologických, ku kterému lze přistoupiti, anižby potřebí bylo, zasnětiti se v Herbartovu soustavu metafysickou. Zdá se, jakoby p. spisovatel toho potřebu byl cítil, aby ty čtyři základní věty, které zde předvádí, z věci samé, t. j. z vnitřní zkušenosti vyvodil, což zajisté jest i snadnější i bezpečnější, než kdyby se tyto věci přímo z dotyčných vět metafysických měly odvozovati. Komu by se tyto věty na onom místě zdály snad problematickými, ten je může považovati za hypotese, která průběhem dalšího vývoje skvělého ospravedlnění

dójde tím, že veškeré úkazy bohatého života duševního z ní odvoditi lze.

O snaze spisovatelově, držeti se co možná zkušenosti, svědčí též ta okolnost, že vývoje početní, které u Herbartu podstatnou část vědeckého aparátu tvoří, do svého díla nepřijal zůstává obeznámení se s nimi studiu pramenů samých, totiž spisů Herbartových, Drobischových a Wittsteinových. Ostatně uznává p. spis. podstatnost tohoto mathematického základu psychologie s tím však omezením, že tak zvaná mathematická psychologie není celou psychologií, pak že platnost její složitosti a spletenosti výjevů duševních obmezena jest a že nikdy až ke skutečnému vypočtení jednotlivých průběhů duševních postoupiti nemůže, poněvadž se k tomu téměř všeho nedostává, totiž měřítka vůbec ¹⁾ a ustanovení jeho v jednotlivých případech zvláště. (Viz §. 85. str. 476.)

Hlava druhá, která jedná o pocitech a pohybech, poskytuje p. spisovateli příležitosti, aby čerpal z bohatého skladu nejnovějších výtěžků fyziologických a fysikalních. Tato část, a obzvláště její první oddíl, jest mistrně provedena. Potkáváme se zde s některými novými základními názory, které pro další vykládání a vysvětlování pochodů duševních jsou velmi důležitými. Tak nazvaný „tón pocitu“ podává totiž (§. 32. a 35.) panu spisovateli podnět, jednotlivý pocit, který se až posud za jednoduchou představu považoval, za soubor několika jednotlivých živlů duševních považovati, jichžto buď soulad nebo spor co tón pocitu našemu vědomí se jeví. Z toho pak vychází sblížení pocitů a citů, které dle obvyklého roztrfídění k rozličným oddělením stavů duševních náležely, ačkoli již Lotze ve své medicínské psychologii o nich pod společným jmenem pojednává. Velmi vhodné a pravý pojem věci usnadňující jest rozdělení pocitů na pocity nálady (Stimmungsempfindungen) a pocity podráždění (Reizempfindungen), ku kterému p. spis. v §. 33. veden jest úvahou, že nervi bez zevnějšího dráždidla svou zvláštní náladou určité pocity v duši budí, a že tato nálada nervu při každém pocitu důležitou komponentu v obsahu pocitu stanoví. Pocit zevnějším drážděním vzbuzený působí dle toho přeladěním (Umstimmung) nervu čivného. Náladu nervu se vyznačuje svou neústupností; jestiž založena ve vnitřních pochodech tělesných. Přeladění nervu jest tedy jakýmsi násilím, kterého se mu od zevnějšího dráždidla dostává a které právě nepřijemný tón pocitu za následek má. Děje-li se to vnitř oboru ústupnosti nálady nervové, vzniká nelibost, zabíhá-li

¹⁾ Zdá se sice, že Fechnerova psychofysika jest s to, aby nám podala ono žádoucné psychologické měřítko, kterým bychom výjevy duševní měřiti mohli; kolísání však „prahu vědomí“ zbavuje nás bohužel naděje, že psychofysické měřítko vůbec kdy k stavům duševním přiložiti budeme moci.

však zevnější nátlak do oboru neústupnosti oné nálady, nastupuje bolest. Příjemný tón pocitu vyvinuje se teprve z nepříjemného tím, že napjatost mezi jednotlivými částicemi pocitu za jakoukoli příčinou se uvolňuje. —

Následující hlava, jednájící o spolupůsobení představ dotýká se oboru transcendentálního. Vyození zákonův tohoto spolupůsobení z Herbartovy teorie skutečného dění náleží k nejněsnadnějším úlohám. Není skutečně každému dáno, pochopiti, kterak pospolnost (das Zusammen) dvou realných bytostí, zde tedy duše a realných bytostí mozku může býti příčinou stavů vniterných v těchto bytostech, anižby tyto vzájemně na se působily a anižby jako st jejich jakési proměny zakusila. Jsou-li tedy tyto stavy, které se na duši nebo v duši nalézají, na ní však ničeho nemění — jsou-li totiž představy již samy o sobě něco k pochopení velmi nesnadného: nestane se zajisté tato nesnáze menší, když se nám dále ukládá, bychom na představě samé opět dění od děje, představování od představy samé rozeznávali, ježto tato jest jakost, která se nemění, nezateměňuje a není, kdežto ono jest silou, která jinými protivnými silami se víže a nátlaku těchto sil jako snaha se protiví. Tyto nesnáze se zostrňují a spojují v pojmu „zabavování“ (Hemmung), který pojem sám opět jest pákou psychologie Herbartovy a v statice a dynamice představ rozsáhlou má platnost.

Pan spisovatel hledí nesnáze tyto v hlavě třetí a čtvrté pokud možná překonati, a nepřístupnost metafysických pojmů sem náležejících jasností a živostí svých vývojů odstraniti. Přece však se domníváme, že tyto kapitoly více pro zasvěcence školy Herbartovy, než pro širší vědecké obecnost psány jsou, ačkoli přiznáváme, že i zde jednotlivé části, jako §. 80. a §. 82. o poměru mezi pocity a představami vybavenými a §. 81. o živosti představ jistě každého zajímati musí.

S obzvláštní zevrubností a důkladností jedná se o představování časovém a prostorovém v kapitole páté, kterou druhý svazek počíná. Obšírnost této části — zaujímá tato látka plných deset archů — odpovídá důležitosti tohoto předmětu, v kterém se nejhlubší záhady nejen psychologie, nýbrž i filosofie vůbec sbíhají. Kdo by nám odhalil tajemství prostoru a času, uvedl by nás do svatyně filosofie: Čas a prostor jsou záhady, kteréž ne jedné filosofické soustavě záhubnými se staly. Jestli to zároveň rejdištěm těch nejsmělejších, nejnezáživnějších a nejpodivnějších metafysických domyslů. Zde především jest úkolem psychologie, by nám okázala, kterak k těmto dvěma nezbytným formám pojímání světa zevnějšího přicházíme. Tato úloha jest dle našeho zdání pro dualistický názor o člověku nejněsnadnější. Sestrojení světa zevnějšího v prostoru a času poskytuje také hojně nejspletěnějších vztahů, že se pro ně v jednoduché bytosti duše, byť se i její život přes linii

časovou rozšiřoval, téměř žádného místa nedostává. Pan spis. objasnil záhady sem náležející se všech stran a použil svědomitě všech výskumů, kterými přírodověda, zejména fyziologie smyslů, filosofii na tomto poli vstříc přichází.

Neméně důkladně jednáno o sebevědomí a ostatních sem náležejících úkazech, které následující šestou hlavu vyplňují. Základem těchto úkazů, jakož i ostatních výjevů vyššího duševního života, jest apperpcí čili osvojování představy, v kteréž nauce před jinými síla psychologie Herbartovy se jeví. Bez důkladného seznání průběhu apperpcí nelze porozuměti životu duševnímu. Pan spis. jedná o všech sem náležejících úkazech s velikou úplností a zajímavostí.

Sedmou hlavou, která jedná o myšlení, končí se řada výkladů hledících k čistému představování. Na to následují ještě tři hlavy, které o citech, o snahách a o chtění jednájí a dohromady méně než polovici druhého svazku zaujímají. Z toho jest patrno, že o těchto odvozených stavech duševních s menší obšírností pojednáno než o představách. To není však nikoli na újmu ceně celého díla, ježto se nám zde kvalitou ~~podaného~~ hojně nahrazuje to, čeho se snad na zevnějším objemu poměrně nedostává. Nauka o povaze, svobodě a přičetnosti náleží bez odporu k vynikajícím stránkám psychologie Herbartovy a díla Volkmanova.

Sledovavše takto pana spisovatele rychlým krokem v jednotlivých oddílech jeho spisu musíme podotknouti, že jsme při tom jen jednu stránku téhož spisu na zřeteli měli — stránku to soustavnou. Dílo to má však ještě jinou stránku, kterou bychom mohli nazvati historicko-encyklopedickou. Hleděla-li ona výhradně k soustavě Herbartově, obrací se tato ke všem filosofickým spolupracovníkům v oboru psychologie, tak že dílo Volkmanovo nejen rukověť psychologie, nýbrž i děje této vědy v sobě zahrnuje, při čemž i filosofické soustavy starověké náležitěho povšimnutí docházejí. Ježto pak výsledky badání, táhnoucí se k rozličným táborům filosofickým a ke škole přírodovědecké, v postupu na mnoze chronologickém jako poznamenání k jednotlivým paragrafům připojeny jsou, vztahuje se soustavnost díla samého i k těmto historickým poznamenáním, tak že vývin každé jednotlivé poučky postupem času a u rozličných filosofických škol snadno sledovati lze. Připojíme-li k tomu, že pan spis. podáváje tyto cizí náhledy zvláštní objektivností jakož i kritickou dovedností vyniká, tak, že se mu obyčejně podaří, několika málo slovy jádro protivných náhledův odhaliti a toho, co v něm pravdivého jest, se stanoviska svého se zmocniti: tož snadno nahlédneme, jak důležitá i poznámková část díla Volkmanova jest tomu, kdo se s historickým vývinem psychologie a s poměrem soustavy Herbartovy k ostatním soustavám seznámiti chce.

V této příčině podrží dílo Volkmannovo svou cenu, byť i soustava Herbartova průběhem času pokročilejšími psychologickými soustavami, jaké se nyní se strany přírodovědecké připravují, vnitřních proměn zakusiti měla.

Konečně sluší, abychom se též o slohu díla Volkmannova zmínili, nebo sloh prozrazuje filosofa. Málo myšlenek, mnoho slov — tím se označuje větší část filosofických a jiných spisů, nynější záplavu literaturní přivádějících — mnoho myšlenek, málo slov a k tomu ještě slov příjemně podaných jest známkou slohu Volkmannova, tak že se dílo to i co do formy vkusně a elegantně představuje.

Dr. G. A. Lindner.

Vergleichende stambbildungslehre der slavischen sprachen von Fr. Miklosich, Wien 1875, 8° str. XXIV a 504.

Osnove srpskoga ili chrvatskoga jezika. Napisao Dj. Daničić. U Biogradu 1876, 8°, str. 463.

Kmenoslovím Miklosichovým jest jeho srovnávací mluvnice jazyků slovanských ukončena; ostatní tři díly její vyšly už před tím, totiž I. Vergleichende lautlehre 1852, III. Vergl. formenlehre 1856 a IV. Vergl. syntax 1868—74. Jaké ceny to dílo a jaké nesmírné důležitosti pro jazykovědu slovanskou a pro srovnávací jazykozpyt vůbec, všeobecně je známo a věru netřeba, abychom se o tom ve slovích šířili. Soustavný výtah z Miklosichovy nauky o kmenotvorbě chystáme pro sešit příští a zde na krátké zprávé o díle tomto přestáváme. V úvodě vyloženo rozdělení kořenův a podáno vysvětlení o samohláskách *l, r*. Miklosich dokazuje, že i v sanskrtě je samohláska *r* (a jakým omylem se pokládala za *rz*), a učí, že pannonské staroslovanštině (č. starobulharštině) přísluší samohlásky *l, r*, že samohlásky *l, r* jsou ve slovanštině tak staré jako která jiná samohláska a že za kořeny slovanské bráti dlužno na př. *vr, vrt, ml, mlz* a p., bez průvodní samohlásky nějaké při *l, r*, zejména bez průvodních jerů. Tyto ovšem v písemných památkách z pravidla se vyskytují, ale Miklosich vykládá si to zvykem písarským, jehož vis inertiae toho žádala, aby každá slabika měla některou samohlásku vlastní, neli *a, e, i, o, u, y, ê*, tedy aspoň některé jer. Kmeny pak rozeznává Mikl. jmenné a slovesné, mezi jmennými zase nesložené a složené. Kmeny jmenné nesložené probrány jsou tím pořádkem, že se nejprve o těch jedná, jež povstaly příponou (kmenotvornou) samohláskovou, a potom o těch, v jejichžto příponách je některá ze souhlásek jazyčných, zubných, retných, hrdelných a sykavých. Mezi kmeny složenými rozeznává, které povstaly nějakým způsobem spřežení (*zusammenrückung*, na př. lamželezo, povsinoĥa a p.) a které jsou složeniny vlastní. V nauce pak o kmenech slovesných o tvoření kmenů infinitivních a kmenů praesentních jedná.

Dílo Daničičovo jinak jest založeno. Učí jen o kmenech jmenných, odkazujíc stran slovesných do Istorije oblika téhož známého jazykozpytce srbského; dále pak kořeny a přípony za příkladem jiných a zvláště Boppovým a Fickovým (Vergl. Woerterbuch der indogermanischen Sprachen) svádí na podobu jejich nejstarší, původní (ovšem rekonstruovanou dle vědecké pravdě podobnosti), kdežto Miklosich na tom přestává, podati kořeny a odvozovací přípony v té podobě, v jaké se ukazují abstrakcí ze samé slovanštiny. Učiniv pak ve přístupu obecný výklad o kořenech a kmenech jedná Daničič nejprve o několika kmenech (zájmenných) bez přípony odvozovací (str. 11—13) a ostatní, ovšem nepoměrně větší část (14—369) jeho díla zabývá se tvorbou kmenů za pomoci přípon. Těchto (jak řečeno, v podobě indoevropské) rozeznává Daničič 46, kdežto dle Miklosiche (v podobě slovanské, kde ovšem často několik přípon k společnému původu jednomu ukazuje) přes půl druhého sta jich jest. Celé dílo pak zavírá se dvěma rejstříky (kořenův a utvořených slov), které cenu jeho v praktickém ohledě velice zvyšují. Že by byly etymologické výklady Daničičovy ve všem jisty, nelze se ani domnívati; sám takové poznání — zajisté ze zkušenosti nabyté — vyslovuje v úvodě řka, že na ten čas dílo tohoto druhu beze mnohých chyb ani možno není. Nejvíce pak bude té nejistoty v odvozování z kořenů indoevropských. Ale i přes to dlužno uznati, že kmenosloví Daničičovo je dílo nejen veliké úsilovné píle, ale i velikého důmyslu a že je pravým obohacením vědecké literatury slovanské a literatury jazykozpytné vůbec. *J. Gebauer.*

Glossarium illustrans bohemico-moraviae historiae fontes. Verfasst von V. Brandl, mähr. Landesarchivar. Brünn, Verlag von K. Winiker 1876.

Kdo za příčinou dějepisného bádání obírá se čtením starých památek psaných i tištěných, co chvíle zavadí o slovo, které mu nesrozumitelné bude, buď že za dob dřevních jiný smysl a význam do sebe mělo nežli nyní, buď že vůbec z oběhu vyšlo. *Potřebovati* znamenalo našim předkům tolik co *žádati*; *lítovati* křivdy, mstíti na kom křivdy sobě učiněné; *samcem* byl jim mladík, *samicí* dívka, *dvorností* zpupnost; drůbeži, kterou poplatkem odváděli, říkali *živá daň*; plášť vojenský nazývali *capartem* atd. Že to neb ono nestojí ani za *babku*, ani za *šarapatku*, posud kde kdo mluví, ale málo kdo ví, že babka byl špatný haléř uherský ze zemí českých sněmem vypověděný, a šarapatka že platila tři haléře. — Mnohá zase slova významem svým jasna jsou sice i čtenáři nynějšímu, ale tu opět věcný jich obsah pozatěmněl, poněvadž věci, jež slova ta označovala, prodlením času se pozměnily nebo přestaly vůbec. Všecek náš život soukromý i veřejný zajisté jiný jest, nežli býval před stalety, poměry společenské, kulturní a politické zcela novou tvářností na se vzaly. Úřadové starobylí přestali, přestala též jich

jména a jména jich zřízencův a přenesena jsou na mnoze na zřízení zcela nová; pomínuly staré řády šlechtické, s nimi zároveň za své vzaly názvy těchto řádův a všeho toho, co s nimi souviselo atd. Nad to nade všecko naskýtají se ve starých listinách a jiných pramenech historických přehojná slova z cizích jazyků vypůjčená a to ve způsobě často tak přetvořená, že nesnadno jest tytž dopátrati se jich původu a vlastního významu. Tím vším nemálo znesnadněno čtení a užívání našich pramenů historických.

Proto již dávno badatelé historičtí dovolávali se nějakého glossáře, který by slova taková náležitě objasnil a tím naše prameny historické vůbec přístupnými učinil. Práci tuto jak důležitou tak namáhavou a nesnadnou vzal na se moravský archivář p. V. Brandl, muž zajisté nad jiné povoláný k dílu takovému.

Glossář p. Brandlův třicetiarchový plodem jest lopotné práce patnáctileté. Výše půldruhého sta rozsáhlých pramenův a pomůcek historických, rukopisných i tištěných vyčerpáno tu důkladně a použito důmyslně i svědomitě, i vykreslen takto velikolepý obraz kulturních dějin našich za věků minulých ve člancích tu delších tu kratších, jak toho důležitost věci vyhledávala. Nabývámeť odtud jasného světla a důkladných zpráv o českém právě a české ústavě (srv. čl. cúda, desky, hejtman, chlap, kmet, pán, půhon, původ atd.), o náboženských názorech našich pohanských předků (Morana, Vesna, nav), o starém kroji, o zbraních, penězích, o starém kalendáři a m. j.

Však nejen historiku a právníku ex professo, i filologu českému Glossář Brandlův dílem jest velmi zajímavým. Osvojiť si p. archivář v míře rozsáhlé výsledky a metodu moderního jazykozpytu a kdekoli se mu potřeba a příležitost naskytuje, nejen věcně slova vykládá, nýbrž i etymologicky jich původ objasňuje. Tak dle soudu našeho vzorně vyloženo etymologicky i historicky význam jmen místních: Brno, Jihlava, Třebová, Žďár a j., nade vši pochybnost postaven původní význam zajímavého slova *pastorek* a ještě zajímavějšího *smerd*. Slovo to (lat. smardo, smurdo, smurdus) v pramenech ruských, polských a lužických velmi zhusta se vyskytá a znamená tolik co subditus, glebae adscriptus. Etymologicky vykládá Grimm slovo to za „stinkende Leute“, táhna se k českému „smrdoch“, p. smierdziuch a r. smerdět. Také polský badatel Goliębowski slovo *smerd* odvozuje od *smradu*, kterýžto název člověka poddaného vedený od *smradu* zcela osamotnělý by byl vedlé řeckého *ψυχάριον*, l. homo, č. lidé. Pročež velmi důmyslně p. spisovatel slovo *smerd* odvozuje od skr. smar = cogitare, meminisse, od kteréhož kořene s vysutím náslovného s odvozeno jest ř. *μέρ-ορες* = cogitantes, homines, *μαρτυς* = qui meminuit, l. mas (s = r), masculus, memor; pers. merd, arm. mard = homo, kdežto ve slovančině a litevčině původní s náslovné se udrželo, starosl. smrdъ plebejus, rus. smerd,

p. smard, smierd, drev. smardi, lit. smirdas = homo nequam. Smerd tedy původně znamenalo též člověka, a jako l. *homines*, n. *Leute* a č. *lidé* nabylo významu *lidí poddaných* i slovo smerd.

Poněvadž prameny dějin českomoravských psány jsou jazykem českým, latinským a německým, i glossář dělí se na oddělení troje. Nejrozsáhlejší jest ovšem oddělení české obsahující čísel výše tří tisíc.

Oddělení latinské tím zajímavo jest, že z něho jasně vysvítá, kterak latina, ač stavši se na pohled jazykem universalním, přece k duchu národnímu jednoho každého jazyku způsobovati se musila; názvy technické a všecka fraseologie latinisována toliko zevně, tak že latinským pramenům našim rozuměti nelze bez důkladné znalosti terminologie a fraseologie české. Tak naše *kopa* zní latinsky *capes*, *etis*, *chlap* chlapo, *onis*, tak *kmeto*, *vladico*, *laneus* (lán). *Trahere se ad tabulas* jest *táhnouti se k deskám*; *statuere se citationi*, *k pŕihonu se postaviti*; *partii datur pro jure*, *straně dáno bude za právo*; *habeo ad eum plura loqui*, *mám k němu více mluvíti*; *debut me evadere*, *vyvaditi* (přeloženo dle znění); *dare super dominos*, *podati na pány*; *corrigere ad aliquem*, *popraviti k někomu* a m. j.

Glossář Brandlův jest kromě toho platným obohacením české lexikografie a fraseologie. I lexikograf i grammatik český hojně nového materialu odtud čerpají mohou; mnohé dobré slovo, mnohou pěknou vazbu a frasi, jmenovitě z oboru právníckého bylo by opět pustiti v oběh. Vytkneme jen některé a) slova: *bláně* (p. *blonie*, *trávník*), *blatný* (kdo uklízí bláto, *Gassenräumer*), dva pacholečky oba *běhlá* (běhati mohoucí; byl jest již *běhúnek*), řetěz *bitým* dílem uměním zlatnickým zhotovený (*die Goldschlagarbeit*), *čísa* (*medulla*, *das Innere*, *das Beste*, *Fett*, *Mark*), *dostivý* (*dostatečný*), *dvojice* (*Zwiespalt*), *háv* (*Rüstung*, *armatura*; „lid oděný, z nichž každý svůj háv jméjše“), *hnědka*, hnědoš (hnědý kůň, *Fuchs*), *holina* (*terra inculta*), *homon* (*Kopfputz*), *hřeb* (*Loos*), *chútati* (*murmurare*, *raunen*, *leise reden*), *jilovec* (*Goldwaescher*; *jilovati*, *Erz graben*), *kosten* (*Spieß*; aby s sebou kostny a jinou braň měli), *laz* (*locus praeceps*, *incultus*), *měkyna* (tluč, *Schrott in der Mühle*), *měček* (*Namensvetter*; od *mě*, *imě*), *morna* (*Burgverliess*, *Folterkammer*), *pokojník* (kdo má najatý pokoj; nájemníci a pokojníci, kteří svých vlastních domů nemají), *telma* (*Hirtentasche*, *Broadsack*), *totach* (*catapulta*), *prha* (*ἀλφίτα*; „z té mouky bývá chléb rozkošný, jemuž alfita dějí, tomu my prha říkáme“), *srub na vodě* (*Pfahlbaute*), *vina* (*crimen*, *Beschwerdegrund*, „nemá ke mně žádné viny“), *vrh* („sedm kop kaprů velikého a sedm kop prostředního vrhu“, *Schlag*; srv. *vrhnouti se po někom*, *zvrhnouti se*), *záloh* („i nám od sebe činiti po věčné časy podle zálohu toho listu“; *tenor*, *Inhalt*, „na čem ten list záleží“).

b) Vazby: Olomučané mně se *toho* zpřají. — On nám

toho nikdy žádné odpovědi nedal. — Aby odsouzen byl *cti a víry*. — *Do* života mu to dáno; zastavil zámky *do života, do dvou životů*, auf zwei Lebensalter; *životem* dolíčiti (durch Zweikampf beweisen). — Já N. *na* tom přísahám. — Napomínám vás *za* kecu a *za* hlavu (keca = kštica, caesaries, kosa, coma). — *Bez* Boha a *bez* práva (wider Gott u. Recht).

c) Frase a termíny: Na bėdu křičeti. — Družiti plot (aus Latten einen Zaun machen). — Hojiti se (Ersatz suchen; „mohu se na jeho štatku hojiti“). — Napřed dáti, napřed míti (= přednost). — Náslech (Gerücht, „náslechové jdou, že v těchto krajích ještě ta nebezpečnost jest“). — Na opice nás vyvedl (zum Narren haben). — *Obstávka* (Pfändung, Beschlagnahme). — *Obúzeti* (conviciari, calumniari, vor Gericht falsch angeben, „že jeho obouzí zlodějem“). — Že mě odkúpil dědictví, ježto mi otec můj nebožčík *odemřel*; a lesy, jakož mi strýc můj *odemřel* (= po smrti zůstavil). — Pohoršení práva (praedjudicium). — Polem pracovati (stipendia merere). — Porokovati někomu (vytýkati). — Nevěry postihnouti lidmi (durch Zeugen überführen). — Pakliby svého muže přebyla (superesse alicui). — Práva *přecházejí* ve třech letech a osmnácti nedělích (das Recht verjaehrt). — Převod věna (translatio dotis). — Příkladati se někomu (sich zur Verfügung stellen). — Proskok míti (Folge, Macht haben = průchod). — Pych jest mi učinil chtíc mi dědinu vybijeti (Frevel an fremdem Eigentum). — Držel mě na řečech (durch Worte hinhalten). — Svého zápisu mi nedrží, jakž jest otec nás rozpósobil (podělil). — Pokud soud stojí (trvá; srv. co svět světem stojí). — Stěhovní (Transitozoll). — Soukup (Unterhaendler). — Strahovati na někoho (insidiari). — Nemá jemu toček činiti (točka, Ungelegenheit, Hindernis). — Uhoditi v něco (das Richtige treffen). — Aby o řečený újezd zase strk a *úhon* nevznikl (Schwierigkeit, Streit). — Ustáti někoho (kontumazieren). — Vada zlé pověsti (nota infamiae). — Věrně a právě učiniti (Treu u. Recht üben). — Mají-li strany co více *vésti* a ukázati (probare). — Kdož jest nařčen a tak *se vyvede* (seine Unschuld beweisen). — Základ prostojí (das Pfand verfaellt).

Vytkli jsme jen některé stránky Glossáře p. Brandlova, abychom obrátili pozornost čtenářstva těchto listů k dílu tak důležitému, jež by v žádné knihovně školní chyběti nemělo. — Úprava je skvostna, cena 4 zl. nevelika. *F. Bartoš.*

Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovního sepsal J. Jireček, 8°; I. sv. *A až L*, 489 stran, 1875; II. sv. *M až Ž*, 302 str., 1876; v Praze u Tempského.

Historie literatury české, kterouž sepsal prof. K. Tiefert u k. Od nejstarších dob až do r. 1875. V Praze u Grégra a Dattla, 1876, 202 str. 8°.

Jirečkova Rukověť sama se jmenuje prvním dílem dějin

literatury české, kterouž vypisuje se stránky životopisné a knižní, tedy s té stránky, která i v historii Jungmannově je věcí hlavní; za druhý díl trváme že zajisté se chystá věcné i soustavné vylíčení běhu a osudův téže literatury. Dat literárních a zvláště životopisných podává se v Rukověti hojnost veliká, ano podivu hodná, a jsou opatřena odkazy k pramenům svým, velmi často novým, t. j. pro literární historii dosud neužitým. V těchto datech leží veliká cena Rukověti a veliká zásluha spisovatelova. Že jest mezi nimi mnoho i takových, která na první pohled pro literární historii důležitosti nemají, nebude vytýkati, kdo pováží, že při zevrubných studiích literaturních mnohdy i na datech jinak nepatrných velice záleží; a Rukověť právě takovýto speciálním studím má býti a bude knihou pomocnou. Ve mnohých životopisech moment literární do pozadí ustupuje za momenty historie politické, náboženské a jiné a proto jest slovník páně Jirečkův rukověti k dějinám nejen české literatury, ale velikou měrou i k dějinám politickým a kulturním; avšak i to je věcí na užitek, neboť známost zjevů a poměrů politických a kulturních přispívá k tomu, abychom zjevům a poměrům literárním důkladněji porozuměli. Literární historie Jungmannova zůstane však i na dále nezbytnou knihou příruční, jakou dosud byla, neboť Rukověť Jirečkova při vši bohatosti své přece neprobírá material knihoslovný všecek, nýbrž jak se nám zdá často jen potud, pokud bylo udání Jungmannovo doplniti nebo poopraviti. Tak na př. mají Hodiny sv. Márie v Rukověti své místo, ale nikoli Spor duše s tělem, který se v témž rukopise se řečenými Hodinami (v. univ. knih. praž. 17. A. 18.) zachoval; a tak jinde a častěji. Rejstřík podobný, jako jest u Jungmanna pod č. III., položený na konec dílu druhého, vyplní tyto mezery zajisté. Do zevrubnějšího posouzení Rukověti nemůžeme se dáti; jest dílo povahy takové, že teprve po několikaletém častém užívání vlastní a pravá cena jeho se objeví. Běheme je do ruky s důvěrou, jakou povinni jsme Šafaříkovi, který (jak v úvodě VII. čteme) výpisy svými ze spisů bratrských spolupůvodcem Rukověti jest, a jakou povinni jsme Jirečkovi, který právě v tomto ohledě, jako znatel literárních a životopisných detailů vyniká. —

Historie Tieftrunkova rozvrhuje si literaturu českou na čtyři doby: I. věk mladosti od RZel. do Husa, II. věk mužného rozkvětu do 1620, III. věk úpadku do vyloučení české řeči ze škol a úřadů 1774 a IV. věk obnovení. Proč bychom dali přednost rozvrhu Jirečkových anthologií (I. doba stará do Husa, II. střední do úpadku v XVIII. a III. nová), vyložili jsme v těchto Listech 1875 str. 313 sl. Jiná příčina, proč bychom si v Tieftrunkově historii jiného rozvrhu přáli, je v té okolnosti, že ji pokládáme za příhodnou, aby byla ve školách nápomocna při shrnování, doplňování a scelování látky literaturní, před tím po dílech rozebírané; tomuto účelu hodí se velmi dobře, ale hodila

by se zajisté ještě více, kdyby i v rozdělení dob souhlasila s anthologiemi Jirečk., kteréž jsou školní knihou pro literaturu českou. Ostatně p. sp. sám na několika místech na srozuměnou dává; že jeho doba třetí patří vlastně k době druhé. Praví na str. 87.: Co tu (po 1620) koli kloudného i v básnickém i v prosaickém oboru sepsáno, vše pochází od několika málo mužů, kteří vzděláním a duchem svým vlastně náleželi ještě do věku předěšlého; byliť odkojenci lepších dob minulých... Na str. 108: Oba, Šturm i Berlička, náležejí sice již do druhé doby... A podobně na str. 88 při Žerotínovi, jehožto jednotná činnost ve dvě roztržena tím, že doba od Husa do úpadku na dvě se rozdělila. Mimo to nechtěli bychom zastávat, že doba od Husa do 1620 byla věkem „mužného rozkvětu“; vzhledem ku kvalitě plodů liter., která především rozhoduje o mužné dospělosti, v celku nevyniká nad dobu předcházející ani nad následující a ve mnohém ohledě za oběma stojí. Čím na př. (ať pomlčíme o Záboji, Jaroslavu atd.) dostihuje nebo překonává Štítného, Smila, Komenského? V závěreční úvaze o době II. (str. 83. sl.) mluví p. sp. proti epithetu „zlatého věku,“ které se této době po starém zvyku dává, a dopouští jeho platnost a pravdivost jenom vzhledem k formální dokonalosti jazykové (která, mimochodem řečeno, dokonalosti štítnenské přece se nerovná); ale za týmiž příčinami, které tu přivedl, jakož i vzhledem ku pravdivým úsudkům, které o básnictví této doby (na str. 53.) a zvláště o světském (na str. 49.) a o duchovním dramatickém (na str. 52.) pronesl, nechtěli bychom tuto dobu nejen „věkem zlatým,“ nýbrž ani „věkem mužného rozkvětu“ (str. 4.) nebo „mužným věkem písemnictví českého“ (str. 40.) nazývat. — To však jsou zároveň nejvážnější výtky, které činíme a přese které Tieftrunkovu historii nicméně za práci podařenou v celku a dobrou pokládáme, ježto i při stručnosti své podává jasný a pravdivý náskok české literatury, jak se nám v zachovaných památkách a mimo spojením s literaturami jinými ukazuje. — Z poznámek, které jsme si k některým místům prvých tří dob učinili, klademe zde tyto některé. Str. 9. sl. V charakteristice národní poesie stč., když se jí již v historii místa popřálo, mělo býti před jinými věcmi to připomenuto, že v epických zpěvích tohoto původu bývá základem vznešená idea (na př. v Záboji: boj za svobodu, která jest attributem důstojnosti lidské, atp.), čehož v básních jiných (vzoru cizího) nebývá; za to mohly se (str. 13.) některé personifikace vynechat. — Str. 21. sl. Kronika Dalimilova je kronika, básní býti nechce a není; proto neradí ji vidíme s Alexandreidou, Tkadlečkem atd. pod záhlavím *ba* mezi „básněmi světskými.“ Psána jest ovšem veršem a rýmem, ale to bylo zvykem tou dobou a bylo by tedy lépe, položit ji mezi spisy historickými (B. 3) a připomenouti o ní, že je v rýmech

Jireček (anth. I² 69) praví o ní, že „co básnické skládání hrubě ceny nemá“ a udává toho příčiny; Tieftrunk zase jí brání, že „nesluší ji k špatným plodům básnickým počítati“ atd.; ale v obou případech se jí křivdí, když se klade pod měřidlo básně, ana přece jen kronikou býti chce a v tom ohledě ovšem se liší od někt. rýmovaných kronik západních, které jsou vlastně pásmem rozmanitých epických básní a pověstí z rozličných stran sebraných. Tak na př. německá Kaiserchronik (Koberstein, Nat.-lit.⁵ 156 sl.). Naproti tomu Dalimil jen o skutečnou českou historii dbá, a to více než Kosmas (Palacký, Würdigg. 115.). Zdá se, že v historii Tieftrunkově zaviněno toto změtení rozdělením plodů literárních na „básnictví“ a „prosu“ (v. str. 5. a 28., 44. a 53. a j.): prosa je opakem řeči vázané a ježto je Dalimilova kronika ve verších, tedy se vrátila mezi básně. Lépe by tedy bylo naproti „básnictví“ položit „literaturu naukovou“ nebo „poučnou“ a připomenouti se strany formální, že nejen památky básnické složeny jsou dílem veršem dílem prosou, nýbrž že i památky obsahu naučného někdy formu veršovou mají. — Str. 22. Tkadleček jmenován zde romantickou pověstí; ale pověst patří k druhu epickému a co by mělo býti v Tkadlečku epického nebo dokonce romanticky epického, nevíme. — Str. 25. Že Smil Flaška není skladatelem Rady Zvířat, čte se v opravě na str. 202.; mimo to však náleželo ještě Radu Zvířat přeložiti odtud do doby II., asi na str. 46. — Str. 25. a 38. Že Svár vody a Podkoní snad od Smila pocházejí, není nikterak podobno; taktéž nelze nám dopustiti podobnosti, že by známý český překlad Millionu pocházel od Vavř. z Březové (nar. dle Jir. Ruk. 1370, † dle Jungm. II. 74, 1455). — Str. 59. Pravopis bratrský zakládá se ovšem v celku na Husově, ale v některých důležitých věcech odchýlil se od něho; viz opravy analogické, zpomenuté na str. 114.

J. Gebauer.

Česká čítanka pro I. třídu škol středních. Sestavil Frant. Bartoš, professor na českém gymnasiu Brněnském.

Dobrá čítanka zvláště pro nižší třídy středních škol určená jest jedním z nejdůležitějších prostředků vzdělavacích i vyučovací. Proto u jiných národů na tomto poli panuje veliká činnost, jakož vůbec školní literatura jsouc předležitou pakou vzdělanosti jinde daleko výše jest ceněna a pilněji vzdělávána, než u nás. Nebylo tak ovšem vždycky, ani prohlídáme-li pouze k čítankám. Hned v první době nového života literárního neváhal sám patriarcha jeho Jungmann veřejně důležitost tohoto faktora vytýkati a hájiti, ba sám nalahavě potřebě svou Slovesností pomoci. Na to pokusili se Čupr a Bačkora v oboru tom, ač s nevalným úspěchem. Za to byly tím dokonalejší čítanky znalce potřeb školních F. L. Čelakovského, ač obsahující spisovatele pouze z doby před r. 1850 zdají se nám nyní již jednostrannými.

Následující na to pokus učinil J. Jireček a před několika lety Martinák. Jejich čítanky však jsou také jen zjevem pouze přechodním ku čítankám zdařilejším ukazující tytéž následovníkům, čeho se stříci. Čítanky Jirečkovy dokonce vydávají se již po dráhnou řadu let nezměněny opět, přes to, že literatura za tu dobu již pokročila ve všech oborech znatně, aby vyspěly výborné síly nové, které s úspěchem rozhodným a myslí i ve vzhledě paedagogickém vytříbenou jaly se vzdělávati kouty písemnictva, pyšnou nevšímavostí posud odbyvané. Stal-li se tedy pokrok, jest čítance býti zrcadlem toho pokroku v myšlénkách i formě, a rozhodně záhubné by bylo umlčovati jej jedině snad z té příčiny, aby vyhověno bylo náhledu, že lépe něco od celebrit vědeckých, i když se to pro mládež zejména I. třídy nehodí, než něco taktěz zdařilého, nad to však myslí dětinné příhodného a příjemného od spisovatele jména méně lesklého, novějšího.

Organisačný plán, který každému skladateli udává meze, ve kterých se pohybovati, a ředidla, kterými se spravovati má, nehledí tu na osoby, nýbrž pouze na kvalitu věci podané: žádá výběr, který by vynikal rozmanitostí, jehož forma ve své způsobě klassickou by byla. Obsah vztahovati se má též patrně k disciplinám ostatním, právě ve třídě probíraným, aby takto učivo se oživovalo. Vedlé toho výběr má býti řízen osvědčilým, zkušeností a rozumem vytříbeným vkusem i vzhledem mravním. Že však zase na druhé straně upřílišeno a se stanoviska literarného pochybeno by bylo nedbati výtečníků našich, když tito něco příhodného podávají, je věc patrná. Má zajisté čítanka i ten účel, aby seznamovala žáka poněkud aspoň s vynikajícími jmény literatury naší; učitel pak neopomine svých poznámek připojiti, aby takto žák i v té příčině s jakousi propravou vstupoval do vyšších tříd.

Co se tedy již čítanky p. Bartošovy týče, tedy jest v ohledě paedagogickém rozhodně zdařilá, ba jest to vedlé jazykové její nejzdařilejší stránka.

Jestíť účel každé školy dvojí: jednak vychovávati jednak vzdělávati mládež. Tu pak bohužel příliš často ještě převládá směr učebný nade směr vychovací; tomu nutno všemožné stavěti hráze a vyžaduje tu již organ. plán, aby v čítance hojně zastoupeny byly články, jež mysl a srdce šlechtí, vůli nabádají k dobru, ku mravnosti a ke krásnu. Tak se i stalo v p. Bartošově čítance. Obsahujeť hojnost mravoučných povídek rozmnoženou výběrem klassických pověstí Erbenových, ze kterých snadno vybere si žák jejich jádro: pochvalu spravedlnosti, užitek spořivosti, milotu skromnosti, kterak prospěšno a krásno milovati pořádanost, právo a vůbec všelikou ctnost a kterak nutno nenáviděti opak. Předností těchto povídek, k nimž druží se četné básně směru téhož, vytýkáme, že tendenci svou moralnou nevystřkují nejapně na odív, než že tato povídkou samou jest dána, sama

z ní vyplývá při nejskrovnější samočinnosti duševné se strany žákovy. Tak spojuje se náležitá zábava se vzdělávacím obsahem. Při tom hleděno, aby povídky ty vedlé obsahu i formou byly poutavými, mládeži přiměřenými; proto jenom schváliti lze, že na př. Erben sám pěti takovými povídkami jest zastoupen, které z ducha národního pocházejíce vynikají skladbou umělecky povedenou a proto každému, zejména mládeži šmahem se zalíbí. Zkušenost jest tu měřítkem rozhodným.

Vedlé toho postaráno o ušlechtilou a vzdělávací zábavu četnými národními slovanskými i aesopickými bajkami a pověstmi, povídkami historickými i humoristickými, anekdotami a hádankami a p., vše v počtu přísně poměrném. (Tento poslední moment, poměrnost totiž vůbec, pozorujeme v celé knize.) Se zvláštní však radostí uvítali jsme přírodní či lépe snad metaforické povídky zejména E. Krásnohorskou zastoupené. Jsou to pravé perly v literatuře naší. Dobré věci v tom ohledě podal i V. Kosmák. Nepochybujeme, že i tyto rozkošné povídky mládeži rozhodně se zalíbí.

Co se básní týče, jest jich počtem asi šedesát. Čacká, Čelakovský, Hálek, Heyduk, Jablonský, Janda, Kamarýt, Kosina, Kosmák, Krásnohorská, Krylov, Macháček, Puchmír, Puškin, Rubeš, Sušil, Šmilovský, Štastný a Vinařický rozdělují se o ně. Při výběru hleděno tu taky k tomu, aby básně hodily se ku přednášce. Odtud množství (20) epických a popisných básní. A chtěl-li si pan skladatel uchovati něco též pro ostatní díly čítanek, které jak víme skládá, dlužno uznati, že vzhledem k chudobě naší epické poesie jest to počet dostatečný. Ostatně hodí se ku přednášení také mnohé kusy prosaické a dále i lyrické básně čítanky Bartošovy jsou většinou tak voleny, aby mohly býti přednášeny. Jiné básně mají účel didaktický. Výběru však činí se výtku, že prý místo toho a onoho jména jiné zastoupeno býti mělo atd. Avšak tu všem přáním vyhověti nelze, nemá-li skladatel všechny naše básníky uvéstí. Stačí, když je jich většina zvučnějších. Co se týče vrady novějších básníků, nechápeme, když s nimi literatuře vždy počítati bude a když dovedli podati věci zdařilé (a zejména parvánům příhodné), proč by měli býti umlčováni, jako se posud děje i v nejvyšších třídách. Jestli to zajisté protimyslné, zrovna tak jako pohodlný přechod k dennímu pořádku přes literární ruch český na Moravě. Myslíme, že čeští spisovatelé této části koruny české patří také do literatury, — dokonce když si toho zasluhují.

Pokrok tedy, který se stal vřadou novějších básníků, byl nutný.

Kytice umělých básní propletena as deseti národními, opět dílem epickými, dílem lyrickými. O oprávněnosti těchto kvítků nezkažené básnické a někdy i řízně humoristické myslí nebude tuším už sporu, ač snad jedna dvě jinými nahrazeny býti mohly.

Co se uspořádání básní týče, rádi vytýkáme bavící rozmanitost, a že šetřeno i časové nálady, které zajisté se vyhovuje přirozeněji, když na př. zima a její radovánky opěvují se na místech, kterých právě v tu dobu učitel dospěje a když veleba vesny a květnatého máje umístěna v zadnějších arších opět tak, že žáci v četbě dotýčných básní jsou ve shodě s přírodou, čímž záliba k ní jen se budí a zmocňuje.

Nebeletristická část čítanky obsahující čtení poučné, rozpadá se na články přírodopisné, historické, etnografické, geografické a cestopisné, nechceme-li počísti sem i přísloví. Od této části žádá organ. plán, aby oživovala především ony disciplíny, jež právě ve třídě se probírají. V prvé jest to zejména přírodopis a geografie. Myslíme, že tuto podmínku p. skladatel na zřeteli měl, dav přírodovědecké části převládnoti, ač důležité místo vůbec jí náleží, ana ve zpytování moderním přední místo zabírá a pokroky nejobrovitější učinivší s naším životem mnohostranně se stýká. P. skladatel vybíral tu patrně zejména takové články, v nichž geografie i ethnografie s přírodopisnou částí se slučuje v rouše lehkém a zábavném.

I tu se setkáváme se jmény novějšími. Kdož nyní u nás nezná a neoblíbil si články J. Krejčího a K. Starého? Málo jest přírodopisců, kteří tak záživnou a populární formou dovedou vyprávěti. Slušno tedy, aby se dostalo i naší mládeži potěšiti a poučiti se z plodů jejich. Vedlé nich nejvíce je zastoupen J. Havelka a Sytko, z nichžto prvý dojde takto zasloužené známosti širší. Kdo hledí pouze na osoby a ne na věc, budou zde míti opět chloupky k výtce; ta však bude zrovna tak málo oprávněna, jako osobnostní stanovisko v literatuře vůbec je. Podotýkáme, že na př. v čítance p. Jirečkové jest daleko více a neznámějších jmen, aniž se to, pokud víme, vytklo (Beck, Frey, Karlík, Silorad, Rokos, Vetter atd.). Všelikým však výtčám mohla se vyhnouti přírodopisná část čítanky větší rozmanitostí, která by se byla mohla docílit i přiběrem ještě některých článků z Vesmíra, Školy a Života a p.

Vedlé uvedených už spisovatelů jsou v této části zastoupeni ještě Nikolau, Šembera, Kvido Mansvet atd.

Co se literární stránky celé čítanky dotýká, má z příčin každému patrných převahu doba nová a nejnovější. Poskytují možnost článků hojnějších od spisovatelů doby staré a střední teprve třídy vyšší.

Přistupujeme ke zřeteli mimo paedagogický nejdůležitějšímu. Org. plán na mnohých místech vytýká, kterak forma a jazyk jmenovitě má býti bez vady. Toho zajisté nebylo možno jinak docílit, než když se patrně nedostatky formální spisovatelům opraví. Že si tu s taktem počínáno, svědčí čítanka; ostatně i jméno p. skladatelovo dostatečnou by nám zárukou býti mohlo.

Plnost, jadrnost, bohatost a vůbec všeliká krása naší mluvy pojí se tu mile se správností co možná nejvyšší; všeliký oprávněný pokrok jazykový má zde své stopy.

I kallilogické stránce jazyka vyhověno tu, což zvláště důležito jest pro deklamaci a hlasitou četbu vůbec, aby mládež takto navykala si slyšeti správnou a zároveň krásnou češtinu a vžila se v odpor proti všelikým tvrdostem a sykotům v mluvě.

Ještě k jedné věci chceme obrátiti zřetel svůj. Organisační plán žádá též, aby články byly také tím směrem voleny, by se hodily ku pracem písemným. Četnými bajkami, pověstmi, epickými básněmi a popisy i tomuto požadavku vyhověno. Konečně praví se na str. 129.: „Poněvadž čítanka nesmí býti pouze sbírkou příkladů pravidlům anebo vazbám, mezi nimiž výběr libovůli zůstaven by byl, nýbrž poněvadž jako celek obsahem i formou podstatným prostředkem vzdělavacím má žákům býti, není jednostejno, co a kolik z ní se čte, nýbrž jest důležito, aby celek také v tom čase, na který je určen, probrán býti mohl.“ Naše čítanka obsahuje 150 čísel, připadá tedy na měsíc 15 čísel. To jest počet úplně dostatečný a zbudě ještě na domácí lekturu.

Připojeny jsou na konci některé poznámky ku článkům jednotlivým se vztahující; dávají učiteli příležitost, aby žáky seznámil s důležitějšími figurami slohovými, nad to i věcnou i grammatickou důležitost mají, upozorňující na př. na homonyma, synonyma, onomatopoesii atd. Oprávněnost podobných poznámek ovšem je předmětem sporu, ale nalezli jsme je u některých dobrých německých čítanek též.

Probravše cenu čítanky vůbec nebudeme ji i zvláště s jinými porovnávat; znatelům věci bylo by to dříví nositi do lesa. P. Bartošova čítanka jest zjevem rozhodně pokrokovým a nad to plně vyhovuje všem požadavkům výborného našeho Organisačního plánu; proto zasluhuje plnou měrou, aychom ji školám doporučili. Přejeme si, aby pan skladatel i ostatní třídy čítankami obmyslil, při čem že ke všem vzhledům, jimiž se tato čítanka řídila, přidruží se příhodně i směr patriotický, přesvědčení jsme. ¹⁾

Archiv für slavische Philologie. ²⁾ Sborníku tohoto vyšel druhý svazek (dílu I.) a podává na prvním místě Leskienovu zprávu o lužickém Novém Zákoně z r. 1548. Nejstarší tato památka srbštiny lužické chová se v rkp. v kr. knihovně v Berlíně a původcem jejím jmenuje se tam Jakubica. Jakubica pořídil svůj překlad z textu Luthrova, ale nahlížel při tom i do Vulgaty a měl před sebou i překlad nějaký český a jím

¹⁾ Souhlasíce s touto úvahou dali jsme jí místo v Listech tím ochotněji, ana se před námi jiným posudkem dle našeho zdání práci páně Bartošově křivda stala.
Red.

²⁾ V. Listy fil. 1875, 316 sl.

se spravoval; mimo jiné svědčí o tom i mnohé bohemismy. Co se jazyka týká, patří Jakubicův Nový Zákon, jak Leskien ukazuje, celkem srbštině dolnolůžické, ale liší se přece některými známkami od nynějších podřečí tohoto jazyka; proto soudí Leskien, že Jakubica, o němž jinak jistých zpráv není, užil nářečí dolnolůžického, nyní již neznámého, vyhynulého. Sebrav charakteristické známky jeho sestrojil o něm Leskien zajímavý grammatický obraz (ouhrnem na str. 191) a podává z rukopisu některé ukázky v opise a paralelním přepise a pak celé evangelium Markovo ve věrném opise.

Po tom následuje Nehringova zpráva o *filologických pracích polských z doby novější*; jest se stanoviska našeho takové zajímavosti, že neváháme podati ji v Listech u výtahu obšírnějším. Filologie, jako známo, nebývala zalíbeným polem ani silnou stránkou učenců polských; teprve v posledních dvou desetiletích stal se obrat. Předtím sbírali materialie a vydávali texty Lelwel (Księgi ustaw polskich i mazowieckich 1824, vydání nezcela správné), Wojcicki (Statuty Króla Kazimierza w Wiślicy, Varš. 1847.; Biblioteka pisarzy starożytnych, 6 sv. Varš. 1843—44; Teatr starożytny polski, a j.), Wiszniewski (Ortyle magdeburskie), Maciejowski (ve sborníku Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian 1839 a v Dodatcích jeho 1851—52, vydání nedosti spolehlivé), J. Motty (Książeczka, na ktorej się modliła S. Jadwiga, Pozn. 1823), Bandtke (Oycze nasz, modlitwa Pańska z różnych rękopismów i druków starożytnych, Vrat. 1826), hr. St. Borkowski (Psalterz Małgorzaty, Víd. 1834). Ale grammatikové polští nevíšmali si této nachystané látky jazykové a ještě po Boppovi, Dobrovském, Vostokovu, Kopitarovi, Šafaříkovi, Smithovi a Miklosichovi zůstávali ustrnule na tom stanovisku, na kterém jest mechanická grammatika Mucz kowského (1825 a j.). Prvý, kdo v Polsku cestou nové jazykovědy kráčetí počal, byl Cegielski, žák Boppův; ale jeho rozprava o slovese polském (1842 a 1852) zůstala téměř nevíšmnutá, ano ještě 1858 čte se v Bibl. Warsz. (III. 484) varování před „novotami“ srovnávacího jazykozpytu. Druhý stoupenec nové jazykovědy byl dle Nehringa Suchecki (v Praze, pak v Krakově), skladatel Przeglądu form staropolskiego języka (1857, v úvodě do Wypisů polských). Po něm vystupuje Trzaskowski, vyučenec Miklosichův a Schleicherův (Głoskownia jęz. pol. 1861 a Nauka o pierwiastkach i źródłosłowach jęz. pol. 1865), Małecki (Gram. pol. jęz., větší a menší, Lv. 1863), Łukomski (Kurs jęz. pol., Varš. 1862) a Malinowski (Krytyczna gram. jęz. pol. 1869 a Dodatek 1873). Propukl také tuhý spor o pravopis, ve kterém se jmenovaných učenců nejvíce Malinowski (Zasady i pravidła pisowni polskiej 1860), Cegielski (proti Rzepeckému 1868) a Małecki (proti Malinowskému 1868 a 1873) se účastnili a který dosud vyřízen

není. — Mezitím obrátil se zřetel také k textům starým; začato je zase vydávati a pro mluvnicki historickou z nich kořistiti. V tom ohledě jmenuje Nehring vydavatele Turowského (Biblioteka polskich pisarzy), hr. Tita Dzialyńskiego (Zabytek dawnej mowy polskiej 1857, obs. homilie z rkp. 1420), Małeckého (Biblia Krolowej Zofii, Lv. 1871; srov. J. Jirečkovu úvahu v ČČMus. 1872, 297—312; polský přepis bible staročeské, dle Sobieszcaňského, Bibl. Warsz. 1872, III. nejspíše pry z bible olomúcké [1417] učiněný), H u b r e (svědectví a přisežné formule z lat. soudních spisů Varš. 1875), dále akademii krakovskou (ježto ve svých period. spisích památky staré přináší), hr. Jana Dzialyńskiego (jehož nákladem vyjde facsimilovaný Wislický statut), pak hr. Przedzieckého (vyd. Pieśń Bogarodzica, Varš. 1866), Malinowského (Modlitwy ubogiego Waclawa 1875, z XV. stol.), Bielowského (Żywot św. Błażeja 1864, z XV. st.), Węcłewského (jenž začal vydávati staré básničky polské) a j. Nejdůležitější památku jazyka polského, Psalterz Małgorzaty (v. nahoře) novými studiiemi objasnil Nehring (Iter Florianense, o psalterzu laciňsko-polsko-niemieckim Florjańskim, 1871) a téhož směru jsou práce Małkowského (Przegląd najdawniejszych pomników języka polskiego, Varš. 1872). Pro historickou mluvnicki z těchto a podobných pramenů nově odkrytých čerpali Przyborski (Vetustissima adjectivorum linguae polonae declinatio, Pozn. 1861, kdež ukázáno, že ve starší polštině ve sklonění zájmen rodových a ve sklonění složeném, ve shodě se slovanštinou ostatní, v muž. a stř. rodě končil se jednotný lok. -em, -iem, a instr. -ym, -im, a že teprv od 2. pol. XV. stol. začíná se jazyk kolísati, až pravidlo zavládá, dle něhož zní lok. i instr. v mužsk. r. dobrym, takim, a ve středním r. dobrém, taniém), Celichowski (Słowniczek łacinsko-polski wyrazów prawa magdeburskiego z wieku XV., Pozn. 1875), Baudouin de Courtenay (sebral v ruské monogr. polská slova, nejv. vlastní jména, roztroušená ve starých památkách lat.), Semenowitsch (Ueber die vermeintliche Quantität der Vocale im Altpolnischen, Lpz. 1872), a j. — Dialektologie polská vzala v posledních letech vědecký počátek spiskem Malinowského (Ueber die Oppelnische Mundart in Oberschlesien) a Kolbergovými Materiyaly do etnografii słowiańskiej, kde se i dialektické zvláštosti různých krajů vytykají. — Co se konečně lexikografie týká, vydal ústav Ossolińských před desíti roky nový otisk slovníku Lindova a chystá krakovská akademie slovníky dva: staropolský (do XV. stol.) a nový (z jazyka od XVI. stol., t. od vlastního začátku literatury polské).

Redaktor archivu V. Jagić pod záhlavím *Aus dem süd-slavischen Märchenschatze* pohádky jihoslovanské (totiž mezi Slovinci, Chorvaty, Srby a Bulhary sebrané) ve výtazích podá-

vati začal a známý v tomto oboru znatel poesie národní Reinhold Köhler přičinil k jeho ukázkám poznámky, kterými ukazuje buď k celým pohádkám, buď k jednotlivým momentům a dílům jejich paralely z pohádek národů jiných. Podivu hodné básnictví pohádkové právě tímto porovnávacím způsobem a střídavým zadržováním konjektur mythologických jinde oblíbených ukazuje se tu ve své vlastní veliké ceně kulturní a literární a upřímně si přejeme, aby oba na slovo vzatí vydavatelé všechny sbírky pohádek slovanských týmž způsobem probrali. V přítomném svazku Archivu učiněn začátek s 15 pohádkami ze sbírky Vojnovicovy (v Bělehr. 1869) a podány zejména pohádky o královi a Arabovi, o ježku a lišce (krivá přísaha), o nevěrné matce, „žijeli dosud královic Marko,“ o svatbě dvanácti bratrův, o požehnání sv. Savy, o chytrém myslivci, „jen jednou mě matka porodila,“ o závistivých bratřích, „největší šibal,“ o čertu a jeho příteli, o palácích šatar-begových, o mistru a učenníku, „co kdo činí, sobě činí“ a o čarodéjném uvazování a odvazování dobytka; s poslední jmenovanou srovnání sluší v ohledu přičarování pohádku českou „Jirka s kozú“ (Erben, Sto pohádek, 34 sl.), kde tři dcery šenkýřovy a s nimi rychtář a býk ze stáda Jirkovu kozu bezděčně na zámek královský provázejí.

Dále podává Archiv rozpravu K. Müllenhoffovu o původu jména *Dunaje*. Dle jeho výkladu je Danuvius odvozenina od kelt. adj. *dānu* = fortis a tato keltolatinická forma jeho přešla do němčiny a odtud zase do slovanštiny. Přejedem do němčiny stala se i jinde nalezená změna *ā* v *ō* a za koncovku *-uvius* dalo se subst. *avia* = Wasserland, Wasserlauf, čímž zároveň jednoduché Danuvius v přeměně německé složeninou se stalo. Tato nejstarší hornoněmecká (svebská) forma *Dōnavia (v pís. pam. sthrononēm. Tuonauua) sdělila se pak i Gotům na Dunaji dolním, nom. *Dōnavi*, gen. *Dōnaujōs* atd. Gotské pak *Dōnavi* pokládá Müllenhoff za původce obou tvarů slovanských, *Dunavě* i *Dunaj*; got. *ō* klonilo se vůbec k *u*.

Týž pak *Dunaj*, ale v jiném ohledě, je předmětem následující rozpravy Jagićovy: *Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie*. Jméno *Dunaje* v národních písních slovanských velmi často přichází. S ním slučuje píseň slovanská mnohé případy a výjevy života vezdejšího; k *Dunaji* vychází dívka slovanská, jemu se svěruje, po něm dary posílá, v něm i hrob svůj nalézá atd. Obzvláště v písních maloruských, které Jagić vzhledem k živlu lyrickému právem nejvýše mezi slovanskými staví, spíná se téměř celý život kozákův a život dívčin s *Dunajem*. Naproti tomu připomíná se zřídka v písních velkoruských, ačkoli v „bylinách“ dokonce mezi bohatýry staroruské vřazen jest (*Dunaj Ivanovič*). Jinde pak — v písních polských, moravských, českých, lužických — čím dál od řečiště *Dunaje* tím řidčeji jméno jeho se naskytuje. Že se jménem *Dunaje* v písních Slovanů

jižních a uherských skutečný, zeměpisný Dunaj rozuměti má, o tom nelze pochybovati. Naproti tomu myslí se v písničích jiných jménem jeho nějaká řeka vůbec, zvláště veliká, vzdálená a nebezpečná, která již mnohou obětí si vyžádala; ale i tyto řekněme vybásněné Dunaje mají svůj původ v Dunaji skutečném, a písne, ve kterých se o „tichém Dunaji“ zmínka děje, mohou býti ovšem velmi staré, když i na Onežském i na Ochridském jezeře táž zmínka se slyší, avšak povstati mohly teprve po tom, když byli Slované se seznámili s Dunajem skutečným. K tomu pak přidává Jagić ještě poznámku o obou jménech této řeky. V supraslském kodexu jmenuje se Dunavъ a tak ji jmenují také Bulhaři a Srbové. Básníci dalmatští píší Dunav i Dunaj; jinak panuje u Chorvatů forma Dunaj. Slovincům znamená Dunaj Vídeň, a řeka jmenuje se Dunava, Donava, Donovo. Rusové konečně a Slované západní mají jen formu Dunaj.

Závěr celého svazku činí dvě drobnosti: Informatio ad cavendam pestim (česká, z rukopisu olomúckého z let 1451—56), sdělená A. Müllerem, a některé paralely od R. Köhlera k otázkám a hádankám o kosmogonii, zpomenujícím ve svazku předešlém v rozpravě Jagićově Die christl.-mythol. Schicht in der russ. Volksepik.

J. Gebauer.

Zprávy osobní.

I. Z gymnasií českých.

Na gymnasiu v Hradci Králové jmenován professorem klass. filol. p. Josef Černý, gymn. prof. v Rychnově; prof. Josef Votruba dostal dovolenou. — Professor gymnasia v Litomyšli p. Josef Štoviček jmenován inspektorem. — V Praze zemřel p. Edvard Novotný, prof. akad. gymnasia; na c. k. I. reálném a vyšším gymnasiu vzdal se místa učitelského pro kreslení prof. Adolf Heyduk a vrátí se na reálku v Písku. — V Táboře zemřel p. Vilém Kremer, prof. reálného gymnasia.

II. Z reálních škol českých.

V Chrudimi ustanoven za suppl. přírodopisu p. Kopecký. — Na reální škole v Karlíně potvrzen skutečným učitelem matematiky a deskriptivy p. Vojtěch Šmolík; v Litomyšli potvrzen skutečným učitelem týchž předmětů p. Kolářik a p. Josef Dědeček skutečným učitelem přírodopisu. — V Pardubicích potvrzen za asistenta p. Mrňávek; v Praze jmenován na českých školách reálních p. Frant. Schier professorem jazykův; v Rakovníku potvrzen skutečným učitelem p. Al. Hofmann.

pokud se jeví býti indefinitum postpositum.

Od Fr. Lepaře.

Že z přemnohých významů slova *καί* první a původní jest význam *neurčitosti* (*καί* indefinitum), to jde už z etymologie slova toho. Jest to původně *lokal* pronominálního kmene *κα*, sanskr. ča, jednak příbuzný řeckému *καί*, latinskému postpositivnímu *-que*, interrogativnímu a indefinitivnímu *quis*, jednak i řeckému postpos. *τέ*, (Curt. Etym. N. 27, N. 647.) a stejnému kmenu *τε* ve formách: *τέο*, *τέω*, *τέων*, příslušných k *τις*, *τις*. Prof. Kvíčala první vyslovil své mínění o původním významu slova *καί* v Zeitschrift für die österr. Gymnasien, Jahrg. 1864. VI. S. 415 f. 416. „Die ursprüngliche Bedeutung des *καί* ist nicht die hinzuzufügende, mehrende „und auch,“ sondern, da *καί* unzweifelhaft auch eine Ableitung von dem indefiniten Pronominalstamm *κα* ist, ebenso wie *τέ*, so war natürlich auch die ursprüngliche Bedeutung des *καί* von der des *τέ* nicht verschieden.“ Že pak *καί* bývá i *postpositum*, vytkl jsem ve svém slovníku řeckém, vydaném k potřebě žáků gymn. u Skrejšovského v Praze r. 1871—1873. v díle I. na str. 398. b) klada za první význam české: „asi“; „snad.“ Avšak jako *postpositum* naznačil jsem tam *καί* jen při *zájmenech tázacích* s významem indefinitním (1 a) a). Od té doby, čítaje řecké spisy klassické, přihlížel jsem schválně k této vlastnosti slova *καί* a o čem už dříve jsem tušení měl, o tom nabyl jsem už úplného přesvědčení, totiž že i při *tázacích* slovech: *ἦ*, *ἦ*, *εἰ*, *εἴτε* i v otázce bez tázací částice, při hypoth. *εἰ*, jakož i při disjunktivním *ἦ*, *εἴτε*, někdy i při relativu a ve finální větě lze *καί*, *pokud vskutku slovům a pojmům těm přísluší*, pokládati za *postpositum indefinitum*. Dle výskumů těch má se tedy poznámka, že *καί* bývá i *postpositum*, ve slovníku dotčeném vztahovati i na 1, a, β. (Avšak při slovech *číselných*, ačkoli bývá *καί* též indefinitum, nikoli se nemůže pokládati zároveň za *postpositum*. 1, b).

A poněvadž nejen ve *slovnících vědeckých* i nejnovějších (jako ve velkém díle: *Lexicon Homericum*, composuerunt C. Capelle, A. Eberhard, E. Eberhard, B. Gieseke, V. H. Koch, Fr. Schnorr de Carolsfeld, edidit: H. Ebeling, fascic. XI & XII

Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1876., kde vřbec na základě spisu: „Hauptii observationes criticae, Lipsiae 1841.“ upirá se slovu *καί* vlastnost postpositivní — pag. 621. b) — fin., dílem i pag. 628. b, — med.) ale i ve *vydáních* (výklady opatřených) spisů řeckých, obzvláště *Iliady* a *Odysseie*, dosavad není řádně vytčen ani význam indefinitní jako původní, ani zástavnost (postpositnost) slova *καί*, umínil jsem sobě podati zde: A) z *Iliady* a *Odysseie*, B) ze 7 dramát Sofokleových, C) z 9 knéh Herodotových, D) z některých dialogů Platonových, konečně E) z některých citátů ze spisů Thukydidových a Xenofontových místa, na nichž *καί* býti se jeví *indefinitum postpositum* i s překlady českými k posouzení a k dalšímu skoumání vědeckému ¹⁾, ku kterému bohužel, ve městě venkovském nedostává se příslušných děl a pomůcek.

A. V *Iliadě* a *Odysseii*

neobjevuje se indefinitní *καί* nikdy: I. za *zájmeny* tázacími, nýbrž jen II.: za *částicemi* a spojkami tázacími: *ή, ή, ει, ειτε* i III. za disjunktivním *ή*, IV. ve finální větě.

II. 1. v *přímé* otázce: a) *prosté*: Od. I. 158. a 389. *ή καί μοι νεμεσήσεται, οτι κεν ειπω*; zda *snad* mi zazlíš, cokoli bych řekl? *snad* mi nezazlíš, (ať si řeknu cokoli) cokoli bych řekl? (jiné výklady toho místa jsou jistě nesprávné).

b) v *dvojité* otázce, ve členu *druhém*: Od. IV. 632. *ή οά τι ιδμεν ενι φρεσίν, ήε καί ούκι* — ; zda už něco víme, zda už nějakou vědomost máme na mysli, či *snad* ne? (jiný výklad jest nemožný). Od. XVII. 577. *ή τινά που δεισας εξαισιον, ήε καί άλλως αιδεΐται κατά δάμα*; zda některého *snad* (pou) bezbožníka se uleknuv, či *snad* z jině příčiny ostýchá se po domě? (Voss překládá *ήε καί άλλως*: „oder vielleicht auch“ a to správné; ovšem lze tu *καί* pokládati i za *stupidňovací* k násl. *άλλως* [viz násl. pozn. 1.]; ale zdá se býti smyslu příhodněji vztahovati zde *καί* jako indef. k předch. *ήε*, čemuž poněkud i analogie prvního členu s indef. *που* nasvědčuje).

¹⁾ Z *mluvnic* řeckých, německy sepsaných, *Krügerova* (Griechische Sprachlehre für Schulen, Berlin — větší vyd. 3. z r. 1860. na str. 353. v §. 69, 32. An. 16.) poznává, že *καί* bývá i postpositum, totiž za pron. interr., ale významu indefinitního zcela jasně nevytýká: „Einem Frage-Pronomen oder Adverbium folgend, bezeichnet καί, dass man vorzugsweise diesen Begriff bestimmt wissen wolle: eben, nur. [Anders Person zu Eur. Phön. 1373. Dic praeterea, und Herm. zu Vig. 320: Qui: τί χρη και λέγειν; interrogat, is non solum quid, sed etiam an aliquid dicendum sit dubitat.] Právě výrokem tím blíží se Hermann k uznání indefinitnosti, avšak Krüger toho neschvaluje. — V II. díle v §. 69, 41. nečiní o věci té zmínky. — V *mluvnici* řecké *česky* sepsané od Niederle (r. 1873. v Praze u Gregra) vytčen jest význam *neurčitosti zástavného* (či postpositivního) *καί* v pozn. §. 853. d) str. 402.

2. V nepřímé otázce dvojité: a) v prvním členu: II. II. 367. γνώσεαι δ', ἢ καὶ θεσπεσίῃ πόλιν οὐκ ἀλαπάξεις, ἢ ἀνδρῶν κακότητι καὶ ἀφραδίῃ πολέμοιο. poznáš tu, zda snad soudem božím nevyhubíš města, či mužstva zbabělosti a nezběhlostí válečnou. (La Roche vykládá první καὶ „auch noch,“ což by dalo smysl, že kromě zbabělosti mužstva a nezběhlostí válečné i soud boží jest příčinou nezdaru v dobývání Troje; podobně i Lex. Hom. „etiam diis volentibus, non solum hominum segnitia“; ale ve smyslu tom mohlo vše býti v jedné otázce, tak že by dvojitosti nebylo třeba. Více chybuje Faesi, maje za to, že při slovech ἢ καὶ jest metathesis, kterou urovnává takto: γνώσεαι δὲ καὶ ἢ θεσπεσίῃ atd. = a i poznáš, zda soudem božím atd.)

b) v druhém členu: α) v negativním: II. II. 238. ὄφρα ἴδῃται, ἢ ᾧ τί οἱ χῆμεῖς προσαιμύνομεν, ἦε καὶ οὐκί aby uviděl, zda právě co i my prospíváme, či snad nic (obyčejný výklad i toho místa i podobných násl. jest: či i ne, oder auch nicht). II. II. 300. ὄφρα δαῶμεν, ἢ ἐτεὸν Κάλχας μαντεύεται, ἦε καὶ οὐκί až bychom poznali, zda pravdivé zjevení Kalchas hlásá, či snad ne (čili nic). — II. II. 349. πρὶν καὶ Διὸς αἰγιόχοιο γνώμεναι, εἴ τε ψεῦδος ὑπόσχεσις, εἴ τε (ἦε) καὶ οὐκί než bychom ještě (καί) u Dia bouřenosného seznali, zdali lež jeho přípověď, zdali snad ne. — X, 445. ὄφρα κεν ἔλθῃτον καὶ περιφθῆτον ἐμεῖο, ἦε καὶ αἴσαν ἔειπον ἐν ὑμῖν, ἦε καὶ οὐκί až byste přišli a zkušnosti o mně nabyli, zdali dle slušnosti jsem vypověděl u vás, zdali snad ne. — Od. I. 268. ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται, ἢ κεν νοστήσας ἀποτίσεται, ἦε καὶ οὐκί toto v lůně bohů leží, zda snad (κέν) vrátě se svou pomstu vykoná, zdali snad ne (viz i násl. pozn. 2. b.) XI. 493. ἐνίσπες, ἢ ἔπειτ' ἐς πόλεμον πρόμος ἐμμεναι, ἦε καὶ οὐκί pověz, zda se bral na vojnu, aby předním byl v boji, zdali snad ne.

β) v pozitivním: Od. I. 175. ὄφρ' ἐν εἰδῶ, ἦε νέον μεθέπεις, ἢ καὶ πατρώιος ἐσσι ξείνος abych dobře věděl, zdali nově (poprvé) přicházíš, či snad otcovský jsi host (jiné výklady: či i; či už —). Od. III. 91. εἰπέμεν', ὀππόθ' ὄλωλεν, εἰδ' ὄ γ' ἐπ' ἠπείρου δάμη ἀνδράσι δυσμενέεσσιν, εἴτε καὶ ἐν κελάρει — říci, kdy zahynul, zdaž on na souši podlehl mužům nepřátelským, zdali snad na širém moři. — IX, 280. εἴφ' ὅπη ἔσχες ἰὼν ἐνεργέα νῆα, ἢ που ἐπ' ἐσχατιῆς, ἢ καὶ σχεδόν řekni, kdes přistál pluje s řemeslnou lodí, zda někde na končinách, či snad na blízku. — Od. XVI. 239 (φράσσομαι) ἢ κεν νῶϊ δυνησόμεθ' ἀντιφέρεσθαι μόνω ἀνευθ' ἄλλαν, ἢ καὶ διζησόμεθ' ἄλλους. — zda bychom dva mohli se hnáti naproti jediní bez jiných, či snad hledati si máme jiných (dle jiného výkladu obyč. vztahuje se καὶ k násl. ἄλλους: i jiných hledali atd.; viz násl. pozn. 1., o κὲ viz pozn. 2. b.).

III. Při *disjunktivním* ἢ: Od. XV. 177. οἴκαδε νοστήσει καὶ τίσηται ἢε καὶ ἤδη οἴκοι. — domů se vrátí a pomstu svou vykoná, nebo *snad* už doma jest. — XI. 207. σκῆ εἵκελον ἢ καὶ ὀνειρώ stínu podobno nebo *snad* snu (zde lze *καὶ* i jako stupňovací vztahovati k násl. ὀνειρώ, srv. násl. pozn. 1).

IV. Ve *finální* větě: Il. X. 510; νόστου δὲ μνήσαι, — μὴ καὶ πεφοβημένος ἔλθης Návratu už pomni, abys *snad* útekem jsa zaplašen nepřišel!

P o z n. 1. Z *neurčitého* καὶ vyvinulo se způsobem zcela *snadným* καὶ *stupňovací* = *i*. Přejchod ten jest nenáhlý tak, že v některé větě o *καὶ* nesnadno určití, zdaž ještě *neurčitě* jest, či už *stupňovací* (viz posl. předch. příklad). Rozdíl jest ten, že *stupňovací* vztahuje se k slovu *následujícím* právě *stupňovanému*, ale tak, že dle volnosti, řeckému jazyku v největší míře vlastní, mohou také i jiná slova býti mezi předcházejícím *stupňovacím* καὶ a slovem násl. *stupňovaným*. Pro přirovnání stojtež zde některé citaty: V *přímé* otázce *prosté*: Il. II. 229. ἢ ἔτι καὶ χρυσοῦ ἐπιδύσει; či ještě *i* zlata potřebuješ? (tu jest velmi na *snadé* καὶ vztahovati i k předch. ἢ; pak by se překládalo: či ještě *snad* zlata potřebuješ?) — Ve *dvoujité* otázce ve členu *druhém*: Il. XXIII. 458. οἶος ἐγὼν ἵππους ἀντάξομαι, ἢε καὶ ὑμεῖς; jediný já koně zočaju (zrakem svým dostihuju), či *i* vy? — V *nepřímé* ot. *prosté*: Il. XIV. 78. εἰς ὃ κεν ἔλθῃ νῆξ ἀβρότη, ἢν καὶ τῇ ἀπόσχωται πολέμοιο Τρῶες — zdaž by *i* v té (noci, jako v minulě). — V *dvoujité* ot. v 1. členu: Il. XVI. 243. (ὄφρα καὶ Ἐκτωρ εἴσεται), ἢ φα καὶ οἶος ἐπίσθηται πολεμῆσειν ἡμέτερος θεράπων, ἢ οἱ τότε atd. . . . zda totiž *i* sám umí válčiti nás druh. — V 2. členu: Il. X. 207. εἰ τινά που δηίων ἔλοι ἔσχατόωτα ἢ τινά που καὶ φῆμιν ἐνὶ Τρῶεσσι πύθοιτο —, zdaž by některé někde z nepřátel zadního zajal, či některé *i* rozmluvy někde mezi Trojaný se dověděl. — XIII. 457: μεμηρήριξεν ἢ τινά που Τρῶων ἐκαρτίσαιτο — ἢ περηρήσαιτο καὶ οἶος (— *i* sám), srv. i VIII. 379. ἢ —, ἢ τις καὶ Τρῶων zda —, či někdo i z Trojanů. — V 1. i 2. členu: Il. XVI. 648, 651. — μεμηρήριξων, ἢ ἤδη καὶ κείνον — Ἐκτωρ χαλκῷ δρῆσῃ, ἢ ἔτι καὶ πλειόνεσσαν ὀφέλλειεν πόνον αἰπὺν přemítaje, má-li už *i* onoho — Hektor kovem rozsekati, či ještě *i* četnějším zmnožití namáhání prudké. — I v *hypoth.* předvěti: Il. XVI. 746. εἰ δὴ που καὶ πόντω ἐν ἰχθυόεντι γένοιτο, πολλοὺς ἂν κορέσειεν —, jestliže by teprv někde *i* do moře rybnatého se dostal. — Často pak při *disjunktivním* ἢ: Il. I. 395. ἢ ἔπει — ἢε καὶ ἔργω buď slovem neb i skutkem. XVI. 590. ἢ ἐν ἀέθλω ἢε καὶ ἐν πολέμῳ buď v závodu, buď i ve válce. — srv. VI. 489., XII. 305., XV. 140. ἢ πέφατ' ἢ καὶ ἔπειτα περήσεται buď zabit jest, buď *i* později zabiti bude. (Ve větě té obzvláště jest pozorovati přechod od *neurčitosti* k *stupňování*, tak že *καὶ* zde *i* jako *indefinitum* k předch. ἢ přeložiti lze: buď *snad* později zabit bude), srv. XXIII. 552, X. 357, Od. XVI. 9. 100. XXIV. 431.

P o z n. 2. Poněkud divno jeví se býti, že *καὶ* jako *indefinitní* jest proti *jiným* významům svým velmi řídké a vzácné. Podotknouti tu sluší, že i v případech svrchu výtčených (II. atd.) význam *indefinitnosti* vůbec mnohem častěji bývá naznačen: a) *neurčitými* *sájmeny* též *postpositivními* a zároveň *enklitickými*: ποτε, πτε (π', φ'), méně často: ποῦ, πῶς, akk. τι neb i sklonným τις. Il. I. 202. τίπτ' αὐτ', αἰγύχοιο Διὸς τέκος, εἰλήλουθας. Proč *asi* zase, bouřenoaného Dia dcero, jsi přišla? — pod. II. 823, VI. 254, VII. 24, VIII. 447 (τί φ θ' οὐτω; proč *asi* tak?), X. 37, 85, 141, XI. 606, 656, XII. 244, XIII. 250, XIV. 43, XV. 90, XVI. 7, 721, XVIII. 385, 424, XX. 16, XXI. 369, 394, XXII. 8, XXIII. 94, XXIV. 90. — Od. II. 362, IV. 812, 681, 707, 810, V. 87, IX. 493, XIII. 417, XX. 38. — ποῦ: Od. VI. 200, Od. VIII. 584, X. 380.

— V nepřímé ot.: Il. XVI. 39. ἀλλ' ἐμὲ περὶ πρός —, ἣν ποῦ τι φῶος Δαναοῖσι γένομαι tož mne aspoň vyšli, zda *snad* poněkud (τί) světlem bych se stal Danaům! Od. XI. 458—460: εἴ ποιν —, ἣ ποιν —, ἣ ποιν — zda *snad* —, či *snad*. —, či *snad*. — Srv. XV. 349. (ale lokálním zdá se *ποῦ* býti v Od. XXIV. 111, 263). — Též i při *hypoth. εἰ*, jako: Od. VI. 179 εἴ τι ποιν εἰλωμα σπειρών ἔγες *méla-li jsi snad*. — Ve *finální větě*: Il. X. 511. — πῶς bývá obzvláště v ot. *nepřímých*, v nichž původní *nějak* ještě pozorovati lze. Il. I. 66. αἰ κέν πῶς — βούλεται zdaž by *snad* (nějak) chtěl. X. 101. οὐδέ τι ἴδμεν, μὴ πῶς καὶ διὰ νόκτα μενοινησσοι μάχεσθαι a nic nevíme, zda *snad* (nějak) se nerozmyslí, i v noci se potýkati (stup. *καὶ* patří k násl. διὰ νόκτα, neurč. πῶς k předch. μὴ). — Od. X. 147. — εἴ πῶς ἔργα ἴδομι βροτῶν — zda bych *asi*, *snad* uzřel díla smrtedníků (překlad Mejsnarův zcela správný). — τί: Il. XIII. 251. ἦέ τι βέβληται; zda *snad* jsi poraněn? (Voss: Traf dich vielleicht ein Geschoss?). XV. 203. ἦ τί μεταστρέψεις; či *snad* (něčím, nějak) obrátíš, povolíš?

b) Příhodně sluší zde přirovnati i *κἔ* ve význ. indef. obzvláště v otázkách nepřímých při konj. aor. a praes. i při ind. fut., pak v *relat. větách* s ind. fut., dilem i v *hlavních větách bez otázky* s ind. fut., ba i praes. i ind. hist. aor. Il. VIII. 532—535, IX. 619, XIII. 742, XX. 311, 436. Srv. Od. I. 268, XVI. 238, výtčené při *καὶ* Il. 2, β *α* fin., β fin. (Právě ta místa jsou důležitá, poněvadž tam zvlášť objevuje se analogie ἦ κεν v 1. členu a ἦε καὶ v 2. čl.). — XXI. 226. Od. XXIV. 217 násl. — Il. XXII. 244. — V jednom členu při *konj.* a v jednom při *opt.* jest *κἔ* v Il. XVIII. 308. ἀντην στήσομαι, ἦ κἔ φέρῃσι μέγα κράτος, ἦ κἔ φερόμιην naproti se postavím, zda *snad* on bude odnáseti velké vítězství, či *snad* já bych si je odnášel (Srv. Od. XV. 300. ὁμοίων, ἦ κεν θάνατον φύγοι, ἦ κεν ἀλώη [či ἀλώη?]). (v disjunktivně concess. smyslu: Od. XIV. 188 nn. κείνον μὲν ἔασομεν, ἦ κεν ἀλώη [či ἀλώη?] ἦ κἔ φύγοι καὶ κέν οἱ ὑπέροχοι χεῖρα Κρονίων; v podobném smyslu jest *konj.* Il. IX. 701. násl. κείνον μὲν ἔασομεν ἦ κἔ ν ἦσαν, ἦ κἔ μένη onoho věru nechme, ať *třebas* jde, ať *třebas* trvá). — S ind. fut. Od. XVI. 260. φράσαι, ἦ κἔ ν ᾠῶν Ἀθήνη-ἀρκέσει, ἦε τιν' ἄλλον ἀμύντορα μεμνηθέω rozvaž si, zdaž *asi*, *snad* Athéna ubrání nás. — V *relat. větě* s ind. fut. Il. I. 175. ἄλλοι, οἳ κἔ με τιμήσουσι jiní, kteří *snad* mě ctíti budou (v pod. větách) jest *κἔ* řečeno s jakousi pevnou důvěrou, že se to *jistě* stane, jako se i v češtině užívá téhož slova *snad* = to se rozumí; = *snad* bych já nebo jiný nechtěl pochybovati?! Podobné obraty smyslu opačného jsou v češtině dosti časté; srov. význ. εὐάννημος = ἀριστερός a εὐμενίδες = εἰρύνες. — Při *κἔ* lze přechod významu *snad* k významu *jistě* vyložiti z otázky, jako *asi* na př. οὐκ οὐν a οὐκοῦν. Il. IX. 155. ἀνδρες, οἳ κἔ ἔ δαίτησι θεῶν ὡς τιμήσουσι mužové, kteří *snad* (jistě) ho podary jako boha ctíti budou; pod. v. 297. — X. 282. ἔργον, ὃ κἔ Τρώεσσι μελήσει dílo, jež *asi* (ironicky = jistě) Trojanům starost způsobí (na něž budou jistě dlouho pamatovati, jež jim jistě v žaludku poleží). ὡς τίς κἔ s ind. fut. nejlépe jest přeložiti: kterýkoli by; který *asi* by. — Il. X. 44. βουλῆς-κερδαλέης, ἦ τίς κἔ ν ἐρύσσεται ἠδὲ σώσει Ἀργείους — která by *asi* vybavila i zachránila. — I při ὡς s ind. hist. aor.: Od. III. 255 τάδε καὶ τὸς (καὶ αὐτὸς) ὀϊαί, ὡς κἔ ν ἐτύχθη toho i sám se domýšlíš, jak *asi* se přihodilo (čte-li se zde *καὶ*, jest indef. ve stejném sm. jako *κἔν*; ale dle obyc. výkladu: jak i se přihodilo; třetí čtení jest zde: ὡς περ ἐτύχθη jak právě se přihodilo). — V *hlavních větách bez ot.* s ind. fut.: Il. I. 139 ὃ κἔ κἔ ν κερολάσεται, ὃν κἔν ἴκωμαι a ten *asi* (jistě) bude rozkloben, ku kterémukoli přijdu! — IX. 61 οὐδέ κἔ τίς μοι μῦθον ἀτιμήσει a nikdo *snad* mi řeči nepohrdne (analogie s příkl. předch. dosvědčuje, že zde netřeba konjunktury optativu: ἀτιμήσει'). XIV. 102. ἐνθα κἔ σῆ βουλή δηλήσεται tu *snad* rada tvá způsobí zhoubu. IV. 176, καὶ κἔ τίς ἄδ' ἐρέει

a *snad* někdo (leckdo) tak řekne. Srv. i: I. 523, III. 138, VIII. 405, IX. 262, XIV. 239 násl. (κὲ-τεύξει), 267 násl. (κὲ-δώσω). — I s ind. *praes.* v II. XIV. 484. τῷ καὶ κέ τις ἐὺ χεταί ἀνηρ γνωτὸν ἐνὶ μεγάροισιν ἀρής δλιπτήρα λιπέσθαι. proto *snad* i leckterý muž si přejde, známého v domě za odvrátitele zhouby zanechati (Faesi dobře vykládá: „wünscht sich wol auch mancher“ — dle Vossova překladu; ale nedobry výklad podává La Roche, vztahuje κέ k infin. λιπέσθαι, který prý zastupuje potent. opt.: λίποιτο ἄν. — Hermann užívá raději konjektury: τὲ místo κέ, než by nechal κέ při ind. *praes.*!) — S ind. hist. aor. v Od. IV. 546 při disj. ἦ: ἦ γὰρ μιν ζῶν γε κηρήσει, ἦ κεν Ὀρέστης κτείνεν ὀποφθάμενος. Nebo buď jeho živého zastihneš, buď *snad* Orestes ho zabil předstihnou tě. (Mejsnar dobře: as).

B. V dramatech Sofokleových

vyskytuje se καὶ indefinitum postpositum:

I. Při sklonných a adverbialních zájmenech tázacích:

V Ajantovi v. 1290. ποῖ βλέπων ποτ' αὐτὰ καὶ θροεῖς; kam jen *asi* hledě to mluvíš? (καὶ patří k ποῖ; asi; též ποτὲ: jen) (srv. Trach. 314.)

Oid. kr. v. 989. ποίας δὲ καὶ ἴ) γυναικὸς ἐκφοβεῖσθ' ὕπερ; a (δέ) o jakou *asi* ženu strachujete se? (Šohaj též: *asi*). — v. 1129. ποῖον ἄνδρα καὶ λέγεις; o jakém muži *asi* mluvíš?

Antig. v. 772. μόρω δὲ ποῖω καὶ σφε βουλευεῖ κτανεῖν; smrti pak jakou *asi* ji zamýšlíš utratiti? (Též Šohaj: as. Ale nesprávný výklad Schneidewinův: „soll sie also sterben, so sag auch wie?“) — v. 1314. ποῖω δὲ κάπελύσαι' ἐν φοναῖς τροπῶ; a jakým *asi* způsobem vraždou se odebrala; — v. 1344. πᾶ καὶ θῶ; kam *asi* bych zaměřil (nepř. ot. — Schneid. a Dindorf čtou raději κλιθῶ místo καὶ θῶ).

Trach. 314. τί δ' ἄν με καὶ κρῖνεις; proč pak *asi* mě tážeš? 2)

II. 1. a) za tázací částicí ἦ v ot. *přímé*:

Aj. v. 38. ἦ καὶ, φίλη δέσποινα, πρὸς καιρὸν ποῦω; (zda *snad*), zda *asi*, milá paní, na zdar práce má? — 44. ἦ καὶ τὸ βούλευμ' ὡς ἐπ' Ἀργείοις τόδ' ἦν; zda *snad* úmysl ten byl jako proti Argejským? — 48. ἦ καὶ παρῆστη κάπλι τέρμ' ἀφίκετο; zda *snad* se přiblížil a k cíli se dostal? (obyč. pokládá se zde καὶ za stupňovací k násl. παρῆστη a překládá se: zda se i přiblížil a k cíli dostoupil? A zde vskutku i ten

1) Jak rozdílné od tohoto καὶ indef. postposit. jest καὶ praepositivní! Srv. *Aj.* v. 462. καὶ ποῖον ὄμμα παρὶ δηλώσω; a jakou tvář otci ukážu? — v. 50. a 976. καὶ πῶς —; a jak? též *Fil.* 1247. — *Oid. kr.* 684. a 735. καὶ τίς ἦν λόγος; 355. a 732. καὶ ποῦ —; srv. 1435.

2) Sem přísluší též místo v *Eurip.* *Foin.* v. 1354. (dle Naucka; 1359. dle Herm.) πῶς καὶ πέπρακται — φόνος; jak *asi* vykonána jest vražda? (přestavení καὶ πῶς atd. zde netřeba).

smysl jest přiměřený), — 97. ἡ καὶ πρὸς Ἀτροείδαισιν ἤχμασας χεῖρα; zda *snad* na Atrovce napřáhl jsi ruku? (I zde pokládá se *καί* za stupň. k násl. Ἀτροείδαισιν; avšak tu jest příhodnější indef. *καί*).

Oid. kr.: v. 368. ἡ καὶ γεγηθῶς ταῦτ' ἀεὶ λέξειν δοκεῖς zda *snad* myslíš, že ku své radosti toto stále mluvíti budeš? (Šohaj též: *snad*). — 1045. ἡ κάστ' — ἔτι ζῶν οὗτος —; zda *snad* ještě živ jest ten?

Ant. 403. ἡ καὶ ξυνίεις καὶ λέγεις ὀρθῶς ἃ φής; zdaž *asi* uvažuješ a pravdivě mluvíš, co povídáš? (I zde ve smyslu zcela správném lze *καί* vztahovati k násl. ξυνίεις a překládati: zdaž *asi* uvažuješ a pravdivě mluvíš?).

Oid. Kol. 299. ἡ καὶ δοκεῖτε τοῦ τυφλοῦ τιν' ἐντροπήν ἢ φροντίδ' ἔξειν αὐτόν; zdaž *asi* mníte, že k slepci nějakou pozornost nebo pečlivost obrátí? v. 406. ἡ καὶ κατασκευῶσι Θηβαία κόνει; zdaž *asi* pokryjou Thébským prachem? (zdaž *asi* mě pochovají v Thebské zemi?). v. 385. ἡ ταῦτα δὴ με καὶ βεβούλευνται ποιεῖν; zda *snad* usmyslili si, toto už mi činiti? — v. 663. ἡ καὶ δάμαρτα τήνδ' ἐπεικάσων κυρῶ κείνον; zdaž *asi* uhodnu, tuše v této manželku jeho?

Trach. v. 246. ἡ κάπὶ ταύτῃ τῇ πόλει τὸν ἀσκοπον χρόνον βεβῶς ἦν ἡμερῶν ἀνήριθμον; zdaž *asi* při tomto městě ležením byl nesmírnou dobu dněmi nesčíslnou?

b) bez tázací částice: *Ant.* v. 770. ἄμφω γὰρ αὐτὰ καὶ κατακτεῖναι νοεῖς; miníš-li pak (*γὰρ*) *asi* je obě utratiti? (obyčejný výklad stupňovacího: *i*, něm. *gar* k násl. κατακτεῖναι).

2. v nepřímé ot. při *μή*:

Ant. 1253. εἰσόμεσθα, μὴ τι καὶ κατάσχετον κρυφῆ καλύπτει — dovíme se, zda *snad* co zadržného tajně nezahaluje.

Pozn. Už mezi příklady svrchu dotčenými byly některé, v nichž *καί* lze pokládati též za stupňovací k násl. slovu. Jisté stupňovací *καί* jest ve větách tázacích: *Oid. kr.* v. 772. τῷ γὰρ ἂν καὶ μείζονι λέξαιμ' ἂν ἢ σοί; komu pak bych *i* hodnějším to řekl než tobě? — *El.* 591. ἡ καὶ ταῦτ' ἐρεῖς; zdaž *i* to řekneš? (*gar* dieses? dle *Schneid.*; ale mohlo by se též k předch. ἡ vztahovati: zda *snad* to řekneš?) — 861. ἡ καὶ χαλαροῖς ἐν ἀμίλλαις atd.; zdaž *i* v koňském závodě hbitokopytém? v. 1452. ἡ καὶ θανόντ' ἠγγειλαν ὡς ἐτημόμας; zda zvěstovali, že zemřel skutečně? — *Trach.* 398. ἡ καὶ τὸ πιστόν τῆς ἀληθείας νέμεις; zdaž *i* hodnověrnou pravdu podáváš? 1213. ἡ καὶ κυρῶς πλήρωμα τῆς εἰρημένης; zdaž *i* dovršení hranice řečené?

Pozn. 2. Proti místům z *Il.* a *Od.* citovaným jest v dramatických Sofokleových *καί* indef. postpos. častější; obzvláště naskytá se *tu* i po *zájmenech* tázacích, po nichž *tam* nikdy v téměř významu se neobjevuje. Avšak i v Sofokleovi jest význam indefinitnosti vůbec i v tázacích větách častěji vytkén neurčitými *zájmeny* postpositivními, nejčastěji slovem *ποτε*, zřídka *ποῦ* a sklonným *τίς*: *Aj.* 585. τί ποτε; co *asi*? pod. *Phil.* 740. *Oid. Kol.* 225. *Trach.* 412. — ve význ.: proč *asi*: (*Oid. kr.* 1073. (τί ποτε βέβημεν — ἢ γυνή); *El.* 1184. (τί δὴ ποτε-στένεις; proč pak *asi* — stenáš?) τίς ποτε; kdo *asi*? který *asi*? v rozličných

pádech: *Oid. kr. 2. (τινας ποδ' ἔδρας), 754, 888, 892, 954, 1236. Oid. Kol. 142, 886 (2kráté: τίς ποτ' ἢ βοή; — ἐκ τίνος φόβου ποτὲ), 1172. El. 975. (τίς γάρ ποτ' ἀσπίων σπ. atd.; kdo pak asi —?) 1476. Trach. 242. (τοῦ ποτ' εἰσί; či asi jsou?). 307, 310, 430, 1231, 1233. — ποῦ ποτε; kde asi? *Oid. kr. 1480, El. 823, 1409. Trach. 1023, 375 (ποῦ ποτ' εἰμι πράγμα-τος); srv. Ant. (ποῖ γωάμης ποτ' εἶ). — πόθι ποτὲ: Trach. 98. — πόθεν ποτὲ: Trach. 707. — πῶς ποτε: Aj. 463, Oid. kr. 1210. (2kráté), Fil. 687 (též 2 kr.). — Bez tázacího zájmena a částice v ot. primé: *El. 1202 οὐ δὴ ποδ' ἡμῶν ξυγγενῆς ἦκεις ποθέν; snad nepřicházíš právě jako příbuzný nám odněkud? — pod. Trach. 876. — V nepřímé ot.: Oid. kr. 279. εἰπὲν, ὅστις εἰργασταὶ ποτε ῥίσι, kdo asi spáchal to! Oid. Kol. 12 (ὅπον ποτ' ἔσμεν), 137. (γνώμαι, ποῦ μοί ποτε γαίει — kde mi asi glí), pod. *El. 1442. — Indef. ποὺ v Aj. 1008. ἦ ποὺ με Τε-λαμων — δέξαιτ' ἄν —; zdaš asi —? zda snad? (srv. právě tu častější ἦ καὶ — co do významu i co do přízvuku!). — Indef. τίς v *Oid. kr. 558 (πόσον τιν' ἤδη — χρόνον —; jak dlouhý asi — čas —?) Ant. 42. (ποιόν τι κινδύνευμα; jaký asi čin odvažlivý?). Oid. Kol. 1163. (ποιόν τιν' — [μῦθον]).*****

C. V 9 knihách Herodotových.

I. Při zájmenech tázacích v otázkách přímých nevyskytá se indef. *καὶ*; v ot. nepřímé zároveň s indef. zájm. *κοτὲ* jen v II. 114 f. *ἴνα εἰδέω, ὅ τι καὶ κοτὲ λέξει* abych věděl, co asi jen řekne.¹⁾ (srv. předch. relat. indef. s *κοτὲ*: *ὅστις κοτὲ ἐστί* kdokolivěk jest).

II. Též za tázací částici *ἦ* v ot. přímé nikdy se nenaskytá; ale v ot. nepřímých při *εἰ* a *εἴτε*: II. 53. in. *ἔνθεν δὲ ἔρνετο ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴτε καὶ αἰεὶ ἦσαν πάντες, ὁκοιοὶ τέ τινες τὰ εἶδα, οὐκ ἠπιστέατο — εἰπὲν* ale odkud povstal každý z bohů, zda snad věčně byli všichni a jací asi svými podobami, neuměli pověděti. — IV. 127. med. *γνώσεσθε, εἴτε ὑμῶν μαχεσόμεθα, εἴτε καὶ οὐ μαχεσόμεθα* poznáte, zda s vámi budeme se potýkati, čili snad nebudeme. . . V. 13 f. *εἰρώτα, εἰ καὶ πᾶσαι εἶησαν αὐτόθ' αἱ γυναῖκες οὕτω ἐργατίδες* tázal, zda snad všechny ženy tam by tak pracovity byly.²⁾ — pod. VII. 234 — *εἰπέ, κόσοι τινές εἰσι οἱ λοιποὶ Λακεδαίμονιοι, καὶ τούτων ὁκόσοι τοιοῦτοι τὰ πολέμια, εἴτε καὶ ἅπαντες* řekni kolik asi jest ostatních Lakedaimoňanů a z těch kolik takových u věcech válečných, čili snad všichni. — VII. 205 — f. *ἐθέλων εἰδέναι, εἴτε συμπέμψουσι, εἴτε καὶ ἀπερέουσι* — chtěje věděti, zdali spolu pošlou, čili snad odřeknou. — 239 — med. *πάρεστι δὲ εἰκάσειν, εἴτε εὐνοίη ταῦτα ἐποίησε, εἴτε καὶ καταχάριων* lze pak hádati, zdali

¹⁾ Citát Steinův I. 99. med. *πίσειν ἀντίον καὶ ἅπασι τούτου γε εἶναι αἰσχρόν* nemá s místem tím žádné analogie významu *καὶ*, jako vůbec citáty přirovnávané ve význ. slova *καὶ* bývají málo kdy příhodné.

²⁾ Podobně praví Lysias XII. 29. v přímé ot.: *παρὰ τοῦ ποτε καὶ ἰλήψεσθε δικην*; z koho asi jen pokutu vezmete? (Výklad Rauchensteinnův ze dvojí stažené konstrukce jest dosti spletný).

z příznivosti to učinil, čili *snad* ze zlomyslné radosti. IX. 54. f. *ἔπεμπον ἰππέα ὀφόμενον, εἰ πορεύεσθαι ἐπιχειροῦσιν οἱ Σπαρτιῆται, εἶτε καὶ τὸ παράπαν μὴ διανοεῦνται ἀπαλλάσσεσθαι* vysýlali jezdce podívat se, zda postupovati zamýšlejí Spartané, čili *snad* vůbec nemají v úmyslu se odebíratí.

III. 1. Při *hypothetickém* *εἰ* v *druhém* předvěti ἦν IV. 97. med. *ἦν τε κατὰ νόον προήξωμεν εὐρόντες Σκύθας, ἔσται ἄποδος ἡμῖν, ἦν τε καὶ μὴ σφραγς εὐρεῖν θυνώμεθα, ἢ γε ἄποδος ἡμῖν ἀσφαλής.* Jestliže bychom podle své vůle pořídili naleznouce Skythy, dojdeme návratu; pakli bychom *snad* jich naleztí nemohli, aspoň návrat nám jest bezpečný. — VIII. 100 med. — *εἰ μὲν νυν δοκέει, ἀντίκα πειρωόμεθα τῆς Πελοποννήσου· εἰ δὲ καὶ δοκέει ἐπισχεῖν, παρέχει ποιέειν ταῦτα.* Jestli tedy podle zdání, ihned pokoušejme se o Peloponnés, pakli *snad* jest podle zdání vyčkati, lze to činiti. — III. 65 — fin. *εἶτε δόλω ἔχουσι αὐτὴν κησάμενοι, δόλω ἀπαιροεῖσθαι ὑπ' ὑμέων, εἶτε καὶ σθένει τω κατεργασάμενοι, σθένει κατὰ τὸ καρτερόν ἀνασώσασθαι,* jestliže lstí mají je (vladařství) dobyto, aby lstí ho zbaveni byli od vás, pakli že *snad* mocí nějakou je mají nabyté, abyste mocí způsobem násilným si je opět zachránili.

2. Při *disjunktivním* *εἶτε*: I. 61 med. — *μετὰ δέ, εἶτε ἱστοροῦση εἶτε καὶ οὐ, φράζει τῇ ἑωυτῆς μητοὶ* potom pak oznámí to své matce, buď že ta se doptávala, buď *snad* ne (zde může *καὶ* býti i stupňovacím k násl. *οὐ* ve smyslu: buď *i* bez doptávání matčina) — c. 86 — *ἐν νόῳ ἔχων εἶτε δὴ ἀκροθίνια ταῦτα καταγιεῖν θεῶν ὀρωδῆ, εἶτε καὶ εὐχὴν ἐπιτελέσαι ἐθέλων, εἶτε καὶ πυθόμενος τὸν Κροίσον εἶναι θεοσεβέα τοῦδε εἵνεκεν ἀνεβίβασε ἐπὶ τὴν πυρῆν, βουλόμενος εἰδέναι, εἰ atd.* — maje na mysli buď právě za vítěznou oběť je zasvětití z bohů kterémusi, nebo *snad* chtějí slib naplniti, nebo *snad* dověděn se, že Kroisos jest bohobojný, proto jej postavil na hranici, chtěje věděti zda atd. II. 181 in. *ἐδικαίωσε δὲ καὶ γῆμαι αὐτόθεν, εἴτ' ἐπιθυμήσας Ἑλληνίδος γυναικός, εἶτε καὶ ἄλλως φιλότητος Κυρηναίων εἵνεκεν* a za slušné uznání i manželku odtud si vzíti, buď zatouživ po Helénské ženě, buď *snad* jinak, aby přátelství Kyrénských získal (*i* zde lze *καὶ* též za stupňovací k násl. *ἄλλος* pokládati ve smyslu: buď *i* z jiné příčiny, totiž aby atd.; podobný výklad jest i při dvou násl. citátech možný, totiž.) III. 33 *ταῦτα Καμβύσης ἐξεμάνη εἶτε δὴ διὰ τὸν Ἄπιν εἶτε καὶ ἄλλως* takových vzteklostí Kambýses se dopustil, buď právě pro Apia, buď *snad* z jiné příčiny. IV. 147 — f. *εἶτε δὴ οἱ ἢ χῶρη ἤρεσε, εἶτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο* buď že právě mu krajina se zalíbila, buď *snad* z jiné příčiny zachtělo se mu toto učiniti. — III. 121 med. — *εἴτ' ἐκ προνοίας αὐτὸν κατηλογέοντα τὰ Ὀρείτω προήγματα, εἶτε καὶ συντυχίη τις τοιαύτη*

ἐπεγένετο —. on prý, (buď z úmysla pohrdaje Oreitovou mocí, buď *snad* náhoda jakási taková se přihodila) — atd. — IX. 91. in. εἴφετο Λευτυχίδης, εἶτε κληδόνος εἵνεκεν ἐθέλων πυθέσθαι, εἶτε καὶ κατὰ συντυχήν θεοῦ ποιεῦντος — tázal se L., buď pro znamení chtěje se dověděti, buď *snad* náhodou dle řízení božího. — VIII. 54 — f. εἶτε δὴ ὄν ὄψιν τινὰ ἰδὼν ἐνυπνίου ἐνετέλλετο ταῦτα, εἶτε καὶ ἐνθύμιόν οἱ ἐγένετο ἐμπρήσαντι τὸ ἰφόν buď právě tedy vidění nějaké užřev ve snách nařizoval to, buď *snad* k srdci mu přišlo, že zapálil svatyni. — IX 5 med. ταύτην τὴν γνώμην ἀπεφαίνεται, εἶτε δὴ δεδερμένους χρήματα —, εἶτε καὶ ταῦτά οἱ ἦνδανε toto mínění své projevoval, buď právě dostav peníze — buď *snad* to mu libo bylo.

IV. 1. Při *relativu*: *koli* IX. 58 med. — τῶν δὲ ἄλλων ὅσοι καὶ φαίνονται ἐν Πλαταιῆσι ἔοντες τάφοι atd. ostatních pak (Hellénů) kolik*koli* jeví se u Plataj býti hrobů —. (ὅσοι καὶ — ὅποσοι, ὀκόσοι).

2. Ve *řídlní* větě při *mḗ*: IX. 45 — παραθήκην ὑμῶν τὰ ἔπα τάδε τίθεμαι, ἀπόρητα ποιούμενος πρὸς μηδένα λέγειν ὑμέας ἄλλον ἢ Πανσανίην, μῆ με καὶ διαφθειρήτε za tajemství vám slova tato svěřuju, zapovězenými je čině, abyste jich nikomu jinému nepravili než Pausanioví, abyste mne *snad* nezahubili.

Pozn. 1. Z druhů vět svrchu vytčených vyskýtá se *καὶ* v přechodu od neurčitého k stupňovacím v *hypoth.*, *disjunkt.* a *relat.*: VII. 10, 8 f. εἰ μὴ ἄρα καὶ πρότερον (neli totiž už dříve); — 16, 3 — εἰ πέρ γε καὶ ἄλλως ἐθέλει φανῆναι (v skutku-li i vůbec chce se zjevití, srov. předch. *καὶ* indef. III. 2. εἶτε καὶ ἄλλως. — ale zcela určitě stupňovací jest v I. 60 med. εἰ καὶ τότε γε οὗτοι — μηχανέονται τοιάδε). — *disj.* I. 19 — f. πέμπει ἐς Δελφούς θεοπρόπους, εἶτε δὴ συμβουλευσάντός τευ, εἶτε καὶ αὐτῷ ἔδοξε — (buď právě na radu něčí, buď i jemu samému se zdálo atd. — zde má dobrý smysl i *καὶ* indef. k předch. *εἶτε*: buď *snad* samému se zdálo —). — 191. in. εἶτε δὴ ἄν ἄλλος οἱ ἀπορέοντι ὑπεδήματο, εἶτε καὶ αὐτὸς ἔμαθε — (buď právě tedy jiný mu v nesnázi poradil, buď i sám poznal — i zde jest zcela dobře též: buď *snad* sám poznal). II. 125 — med. εἶτε καὶ τὴν αὐτὴν μηχανὴν εὐῶσαν μίαν — μετεφόρεον — (buď i týž stroj jediný — přenášeli. — Dobře též: buď *snad* atd.). VI. 52 — med. οὐ δυναμένους δὲ γνῶναι, ἢ καὶ πρὸ τούτου, ἐπειρωτῶν τὴν τημοῦσαν (když pak nemohli rozeznati, neb i před tím, dotazovali se rodičky. — Kvičala překládá: „nebo *snad* už před tím —,“ smyslu vhod¹⁾). — VII. 10, 2 — ἦτοι κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἐσωθήναι, ἢ καὶ κατ’ ἀμφοτέρω (buď si na zemi nebo na moři poraženu býti, neb i na obojím. — nebo *snad* na obojím). VII. 103. med. πῶς ἂν δυναίαιτο χίλιοι ἢ καὶ μύριοι ἢ καὶ πεντακισμύριοι — στρατῷ τοσῶδε ἀντιστήναι; (jak by mohlo tisíc mužů neb i [snad] 10.000 neb i [snad] 50.000 vojsku tak četnému se opřítí?)

¹⁾ Citát Steinův V. 66 in. není zde zcela vhod, poněvadž na místě citovaném jest *καὶ* při *πρὶν* zcela určitě stupňovací, ale zde lze *καὶ* i k předch. *ἢ* vztahovati. — Citátů s určitým stupňovacím *καὶ* jest množství skoro nescíslné.

srv. i: 102 f. ἦν τε ἐλάσσονες τούτων, ἦν τε καὶ πλεῦνες (nebo méně těchto, neb i více). — 229. f. εἰ — ἢ μόνον Ἀριστόδημον — ἀπονοστήσαι, ἢ καὶ ὀμοῦ σφραον ἀμφοτέρων τὴν κομιδὴν γενέσθαι — (kdyby buď jediný Arist. byl se navrátil, neb i obou jich spolu návrat byl se stal —) — 236 — ὃς φθονεῖ τοι εὖ πρήσσοντι ἢ καὶ προδιδοῖ πρήγματα τὰ σά — (jenž ti závidí štěstí neb i zrazuje panství tvé. — nebo snad zrazuje —). — VIII. 68, 2 — πρὸς γῆ μένων, ἢ καὶ προβαίνων ἐς τὴν Πελοπόννησον (při zemi meškaje neb i postupuje k Pelop.). — *relat.* I. 80. med. — f. τὸ Ἰπικόν, τῷ δὴ τι καὶ ἐπέειπε ἐλλάμψεσθαι ὁ Λυδὸς (jezdectvo jimž právě poněkud i zastkvíti se zamýšlel — καὶ patří k ἐλλάμψεσθαι).

Pozn. 2. Ze zájmen neurčitých užívá i Her. k vytěnění všeobecné neurčitosti též *κοτέ*, ale mnohem řídkěji, než Sofokles, častěji pak sklonného *τις*, velmi zřídka *κως*. — V *πρίμῃ* ot. I. 37. — f. *κοῖος μὲν τις τοῖσι πολιῆται δόξω εἶναι, κοῖος δὲ τις τῇ νεογάμφῳ γυναικί*; (jaký asi —?) — III. 34. — *κοῖόν μὲ τινα νομίζουσι Πέρσαι εἶναι ἄνδρα*; (za jakého mě *asi* muže Peršané mají?) neut. při *μῆ*: VII. 369 — *ἢ τι μὲνησθε* —; (zdaž *asi* pamatujete?). — V *νεπρίμῃ* ot. I. 158. in. *εἰρώτευν, ὅσοιόν τι ποιεόντες θεοῖσι μέλλοιεν χαριεῖσθαι*. — (jakým *asi* jednáním, počínáním —). II. 53 in. *ὅσοιόι τέ τινες* (viz v předch. II.). II. 82. — med. *ὅσοιός τις ἔσται* (jakým *asi* bude) a pod. III. 34. med. *εἶρετο, κοῖός τις δοκεῖοι ἄνηρ εἶναι* (jaký *asi*?) — 52. med. *μαθῶν —, ὅσοιόν τι ἐς τοὺς τοκέας — τεθνομῶσθαι* — (poznaje, jaká *asi* věc jest na rodiče být rozhněván). — IX. 11 med. —, 13 —, 15 med. — VII. 101 f. *ὅσοιόν τι*. — VII. 234 — *εἰπέ, κόσοι τινές εἰσι οἱ λοιποῖ —* (řekni, kolik *asi* jest ostatních —). — VIII. 65: *ἀποθωνμάξωιεν τέ σφρας τὸν κομοροτόν ὅτεών κοτε εἶη ἀνθρώπων* (a oni že se obdivovali kotoučci prachu, od kterých *asi* lidi by byl). — při *disjunkt.* *εἶτε*: III. 24. *εἶτε ἄλλως κως* (nebo *nějak* jinak. srv. *εἶτε καὶ ἄλλως* v předch. III. 2. citáty: II. 181 in., III. 33, IV. 147). — v *relat.* větě: IV. 36 f. *οἷητις ἔστω* (jaká *asi* jest). — 40 f. *οἷον δὴ τί ἔστω* (jaké právě *asi* jest). VII. 102 — f. *ὅσοι τινές ἔόντες* (jak četni *asi* jsouce). — II. 114 — f. *ὅστις κοτέ ἔστω* (kdookolivék jest. — srv. násl. indir. intur. *ὅτι κοτέ καὶ λέξει* v předch. I.).

D. V některých spisech Platonových.

(Euthyfron, Apologie Sokratova, Kriton, Faidon, Symposion, Protagoras, Gorgias, Laches, Kratylos.)

I. Při zájmenech tázacích: 1. v ot. *πρίμῃ*: Euth. 6. B. *τί γὰρ καὶ φησόμεν*; co pak *asi* řekneme? — Lach. 182. E. *τί καὶ* ¹⁾ *δέοι ἂν αὐτὸ μανθάνειν*; proč *asi* bylo by třeba tomu se učiti? 184 D. f. *τί γὰρ ἂν τις καὶ ποιοῖ*; co pak by kdo *asi* činil? srv. násl. *ἢ καὶ σύ* —; v pozn. 1.

2. v *νεπρίμῃ* ot. Euth. 3 A. f. *λέγε, τί καὶ ποιούντά σέ φησι διαφθείρειν τοὺς νέους*; vypravuj, co *asi* činíš, proč o tobě praví, že kazíš mládež? — Krat. 407. E. *σκέψασθαι, τί καὶ νοεῖ τὸ ὄνομα* ohledati, uvážiti, co *asi* znamená jméno.

¹⁾ Jak se liší význam a postavení v *καὶ τίς*; (a kdo?); *καὶ τί*; (a co?) Prot. 845 A. in., 356 A. in., Gorg. 505 E. f. (*καὶ τί πεῦδος* a co klam). Krat. 424 A. in. (*καὶ τί ἂν φαίης*); Fdn. 95 A. m. — (*πῶς ἱλασόμεθα καὶ τίνι λόγῳ*);.

— 428. D. ἐπανασκέψασθαι, τί καὶ λέγω ještě znova ohledati, co *asi* pravím.

II. 1. a) za tázací částicí ἤ v ot. *prímé*: ἤ καὶ ὁμολογοῦσιν ἀδικεῖν; zdaž *asi* přiznávají, že křivdí? Fdn. 76 B. med. ἤ καὶ δοκοῦσί σοι πάντες ἔχειν διδόναι λόγον περὶ τούτων; či *snad* myslíš o všech, že^s mohou vydávati počet z toho? — 94 A f. ἔμοιγε δοκεῖ. — ἤ καὶ καλῶς δοκεῖ οὕτω λέγεσθαι; mně aspoň se zdá. — zda *snad* se ti zdá, že prá- vem tak se mluví? — Gorg. 455 A. f. ἴδωμεν, τί ποτε καὶ λέγομεν περὶ τῆς ῥητορικῆς; vizme, co *asi jen* pravíme o řeč- nictví (srv. svrchu citát: Her. C, I.)

b) bez tázací částice: Gorg. 461 B. οὕτω καὶ σὺ περὶ τῆς ῥητορικῆς δοξάζεις ὥσπερ νῦν λέγεις; ἢ οἶε, ὅτι atd. ta- kové *snad* ty máš v řečnictví domnění, jak právně nyní pravíš? — 511 B. med. οὐκοῦν τοῦτο δὴ καὶ τὸ ἀρρακτικόν; není tedy v tom právně *snad* pohoršení? —

2. V *perímé* ot. při tázací spojce, obyč. v 2. členu: Fdn. 70 C. med. σκεψάμεθα δ' αὐτὸ τῆδε πη, εἴτε ἄρα ἐν Αἴδου εἰσὶν αἱ ψυχὰι τελευτησάντων τῶν ἀνθρώπων, εἴτε καὶ οὐ. ohledejme pak to se stránky *asi* této, zdaž právně v Hádu jsou duše lidí, když skonali, či *snad* ne. — pod. Prot. 313 B. in. οὔτε τῷ πατρὶ οὔτε τῷ ἀδελφῷ ἐπικοινωνῶ, εἴτ' ἐπιτρεπτόν εἴτε καὶ οὐ τῷ ἀφικομένῳ τούτῳ ξένῳ τὴν σὴν ψυχὴν. ani s otcem ani s bratrem nesdělit jsi se, jestli třeba čili *snad* ne svěřiti příchozímu tomu cizinci tvou duši (před tím v A jest εἴτ' ἐπιτρεπτόν, εἴτε οὐ bez *καί*). — pod. Krat. 424 B. in. ἐπισκεπτόν, εἰ — εἴτε καὶ οὐ — zdaž — čili *snad* ne. — Fdn. 88 C. med. εἰς ἀπιστίαν καταβαλεῖν —, μὴ οὐδενὸς ἄξιοι εἶμεν κριταὶ ἢ καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ ἀπι- στα ἢ. v pochybnost uvrci —, nebyli-li bychom ničemní soud- cové, či nebyly-li by *snad* věci samy pochybny. — 94 B. med. — τῶν ἐν ἀνθρώπῳ πάντων ἔσθ' ὅ τι ἄλλο λέγεις ἄρχειν ἢ ψυχὴν —; οὐκ ἔγωγε. — πότερον ξυγχωροῦσαν τοῖς κατὰ τὸ σῶμα παθήμασιν, ἢ καὶ ἐναντιουμένην; — jest co jiného; pravíš, co nade vším v člověku vládne, než duše —? nikoli. — zda že povolujíc tělesným citům, či *snad* odpirajíc (pravíš, že vládne)?

P o z n. 1. Praepositivní *καί* stupňovací, podobně poněkud post- positivnímu *καί* neurčitému, vyskytá se: v ot. *prímé*: Apol. 25 B. in. ἢ καὶ περὶ ἵππων οὕτω σοι δοκεῖ ἔχειν; (zdaž *i* v koních —?). — Krit. 50 C med. ἢ καὶ ταῦτα ὁμολόγητο ἡμῖν τε καὶ σοί —; (zdaž *i* toto —?). Fdn. 74 B. in. ἢ καὶ ἐπιστάμεθα αὐτὸ δ' ἔστιν; (zdaž *i* známe —?). svg. 202 in. ἢ καὶ ἂν μησοφόν, ἀμαθές; Lach. 184 D. f. ἢ καὶ σὺ οὕτως ἂν ποιοῖς; (zdaž *i* ty —? — srv. předch. τί γὰρ ἂν τις καὶ ποιοῖ; v I. — *i* tu by mělo postpos. *καί* indef. dobrý smysl: zda *snad* ty —?). svg. Prot. 351 C. in. τί δὴ; μὴ καὶ οὐ, ὥσπερ οἱ πολλοί, ἠδέα ἄττα καλεῖς κακά —; (co pak? — nezovešli *i* ty —?). Krat. 385 D. med. ἢ καὶ ὅποσα ἂν φῆ τις ἐκάστω ὀνόματα εἶναι, τσαῦτα ἔσται καὶ τότε,

ὁπόταν φῆ; (zdaž i kolikkoliv jmen —?). — 387. med. ἄρ' οὖν σὸ καὶ τὸ λέγειν μίαν τις τῶν πράξεων ἐστὶ; (zdaž tedy není i mluvení —?). — Fdn. 100 E. med. ἢ οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ; (či nezdá se i tobě?). — 103. C. in. ἄρα μὴ πον καὶ σέ τι τούτων ἐτάραξεν; — (zda snad i tebe něco z toho nezmatlo?). — Ve dvojité ot. ve členu 1. Krat. 429. A. in. πότερον οὖν καὶ ταύτην φῶμεν τὴν τέχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγλυγεσθαι, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας, ἢ μὴ; (zdaž tedy i o tomto umění —?) — Ve členu 2.: Fdn. 108 E. f. ἄρα μόνον τῶν ὄντων, ἢ καὶ ἄλλο τι —; (— či i jiného něco?) — Symp. 202 B. f. τῶν μὴ εἰδῶτων πάντων λέγεις ἢ καὶ τῶν εἰδῶτων; (či i od neznalých?). Prot. 316. B. — πότερον μόνω βουλόμενοι διαλεγθῆναι ἢ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων; (— či i s ostatními?)¹⁾. Krat. 386 E. f. πότερον —, ἢ οὐ καὶ αὐταὶ ἐν τι εἶδος τῶν ὄντων εἰσὶν αἱ πράξεις; (— či nejsou i jednání sama —?) — V ot. nepřímé: Fdn. 64 C. f. σκέψαι, ἐάν ἄρα καὶ σοὶ ξυνδοκῆ, ἄπερ καὶ ἔμοι — zda tedy i tobě též se zdá, co právě i mně). — V 2. členu: Krat. 433 E. med. — διαφέρειν δὲ οὐδέν, ἐάν τέ τις ξυνηθῆται, ἐάν τε καὶ τοῦναντίον — (— či i naopak —). — V hypoth. předvěti: Fdn. 66 D. — ἐάν τις ἡμῶν καὶ σχολῆ γένηται ἀπ' αὐτοῦ καὶ τραπάμεθα πρὸς τὸ σκοπεῖν τι — (jestliže by nějaká nám i prázdeň toho nastala atd. — To a podobná předvěti hypoth. s καὶ stávají se přechodem ku *koncessivním* předvětim, jichž jest u každého spisovatele hojnost). — V relat. větě: Fdn. 76 D. — ἢ ἐν τούτῳ ἀπόλλυμεν, ὥσπερ καὶ λαμβάνομεν; (či v té době jich pozbyváme, ve které právě jsme jich i nabyli?) — Sem sluší i přečasté věty: ὥσπερ καὶ — jako v 85 C. m. ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρμονίαι α. j.) — Při disjunktivním ἢ: Krit. 44 E. μὴ — ἀναγκασθῶμεν ἢ καὶ πάσαν τὴν σόσιαν ἀποβαλεῖν ἢ σὺνὰ χρήματα, ἢ καὶ ἄλλο τι πρὸς τούτους παθεῖν. (— buď i všechno jmění ztratiti —, buď i něco jiného kromě toho utrpěti). — Lach. 182. A. f. ἢ καὶ ἐν φωνῇ — (neb i na úteku —).

P o z n. 2. Z *neurčitých zájmen*, jichž v paralelním významu a postavení s indef. καὶ Platon užívá, jsou nejčastější *ποτέ* a *τίς*; v otázce *πρῖμέ* nejčastěji: *τί ποτε*; co asi? *τί δή ποτε*; co právě asi? Krit. 21 B. (Skráte a 1 nepřímé). Euth. 15 A. f. Lach. 191 E. med. Prot. 353 A. f., 357 D. in. Krat. 392 D. med. — 397 E. in. (*τί ἄν ποτε νοεῖ*²⁾ τὸ ὄνομα οἱ δαιμόνες;) 418 A. f. — 418 A. med. — Ve dvojité otázce: ve členu 1: *πότερον ποτε* — ἢ: Krat. 440 C. in. — V nepřímé otázce: *δ τι ποτε* i *τι ποτε*: Apol. 20 D. in. 21. B. f. — 40 A. in. (*ἐπιδείξει ἐθέλω τὸ νοεῖν μα συμβεβηκός τι ποτε νοεῖ*²⁾). Krit. 48 A. in. Fdn. 60 D. — med. — 61 E. med. — Euth. 6 D. in. 9. C. med. 11 A. f. — B. in. — 13 E. med. Lach. 185 B. f. — 190 A. (2kr.), B. med. —; D. f. — 192 A. in. — 196 C. in. (*τί ποτε νοεῖ*²⁾). — Prot. 312. C. in.; 313 C. in. 324. A. — D. med. 352 B. — Krat. 413. C. f. — 414 B. f. — D. med. — *τίς ποτε* substantivně i adv. rozličného rodu i v rozličných pádech: Euth. 6 E. in. (*τὴν ἰδέαν τίς ποτέ ἐστιν*). — 18 D. in. — Prot. 354 E. — med. Krat. 392 B. — med. — 400. D. — med., — f., 411

¹⁾ Srv. v násl. C. bez καὶ: σκέπει, πότερον περὶ αὐτῶν μόνος οἶε δεῖν διαλεγέσθαι πρὸς μόνους, ἢ μετ' ἄλλων (— či s ostatními). Rozdil jest ten, že při καὶ μετ' ἄλλων myslí si: se mnou, jako hlavní osobou a kromě mne i s ostatními, kteří právě jsou přítomni; ale bez καὶ myslí si: s ostatními mezi nimiž já sice mohu býti, ale nikoli jako přední osoba. Někdy jest 1. člen z druhého zcela vyloučen. Srv. místa bez καὶ: Apol. 18 A. med., 26 B. med. — 25 C. med. — Krit. 46 C. f., 47 B. in. &, 48 B. f. — D. in., 49 A. — 50 A. in. — Prot. 313. A. — B. med. — 339 B. med., 340 B. med., 349 E., 350 A. (Skráte), 351 D. f. — E. — f.; 353 D.; 354 B. 356 D., — E., 357 A.: 358 A., B. & &. 359 D. in., 361 C. f. & &.

²⁾ Srv. 407 E. *τί καὶ νοεῖ ὄνομα*, vylčené nahoře v I. 2. — pak i 416 A. in. nepřímé táz.: *τί ἄν νοεῖ τοῦνομα* bez καὶ a bez *ποτέ*.

A. — 430 B. med., 435 E. med. — *πῆ ποτε* Fdn. 98 A. med. Krat. 397 C. med. — *οἱ ποτε* Lach. 197 E. — *πῶς ποτε* — *καί τί ποτε* Prot. 360 E. f. *ποιός τις* *ἢ* *οἰκός τις* obyč. v sing. ve všech rodech a pádech: Euth. 5 C. — f. Fdn. 61 E. in — 78 B. med. Symp. 199 C. — f., 201 E. in. — Lach. 180 A. med. Prot. 330 B. — f. — *Πῆ relat.* Prot. 313 A. in. (*οἴσθα, εἰς οἷον τινα κίνδυνον ἔρχει ὑποθήσων τὴν ψυχῆν*);

E. V některých citatech ze spisů Thukydidových a Xenofontových.¹⁾

I. Při zájmenech tázacích: 1 ot. *πῆ*: Thuk. VI. 38, 4. *τί καὶ βούλεσθε*; co *asi* chcete? — Xen. An. VII. 7, 10. *τί καὶ πρὸς ἐμὲ λέγεις ταῦτα*; proč *asi* mně pravíš toto?

2. V *πῆ* ot. Xen. An. I. 8, 16. *ἤρξοτο, ὅ τι καὶ εἴη τὸ σύνθημα* optal se, co *asi* bylo by heslo. — V. 8, 2. *ἐκέλευσεν εἰπεῖν, ποῦ καὶ ἐπλήρη* přikázal mu říci, kde *asi* byl bit.

II. Při tázací částici *ἤ* v ot. *πῆ*: Xen. Kyr. I. 3, 6 f. *ἤ καὶ δίδως πάντα ταῦτά μοι τὰ κρέα* —; zda snad dáváš mi všechno to maso —? — II. 220 *ἤ καὶ οἶει* —; či snad se domníváš —? III. 3, 51. *ἤ καὶ δύναται ἂν εἰς λόγος ῥηθῆις αὐθήμερον αἰδοῦς ἐμπλήσαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουσάντων* —; zda snad mohla by jediná řeč atd.?²⁾

III. Při disjunktivním *ἤ, εἴτε*; Thuk. V. 65, 3. *ὁ δέ, εἴτε καὶ διὰ τὸ ἐπιβόημα εἴτε καὶ αὐτῷ ἄλλο τι ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ δόξαν ἐξαιφνης, πάλιν τὸ στρατεύμα* — *ἀπῆγεν* ten pak, buď snad na zavalanou, buď snad (i) proto, že jemu znábla něco jiného než na začátku se událo, zpět vojsko odváděl. — VI. 60, 2 med. *ἐνταῦθα ἀναπείθεται εἰς τῶν δεδεμένων* — *ὑπὸ τῶν ξυνδεδεσμένων τινος εἴτε ἄρα καὶ τὰ ὄντα μηνῦσαι εἴτε καὶ οὐ ἐπ' ἀμφοτέρω γὰρ εἰκάζεται* atd. tu dává se jeden z uvězněných od kteréhosi ze spoluvěznů přemluvíti, buď právě snad pravdu udati, buď snad nepravdu; nebo na obě strany se hádá. — Xen. Kyr. V. 4, 27. *Ἀσσύριος, εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων πεισθεῖς εἴτε καὶ αὐτὸς οὕτω βουληθεῖς, συνήγεσε ταῦτα.*³⁾ Assyřan, buď snad od rodáků byv

¹⁾ Nemohu k účelu svrchu výtčenému všech kněh Thukydidových a spisů Xenofontových ještě jednou zvláště přecísti, vyňal jsem příklady tyto z citátů nejvíce Krügerových. Jsa tak obmezen, nemohu nijak určit, zdali kromě těch jsou i jiné příklady podobné ve spisech obou spisovatelů.

²⁾ K tomu přidati lze z Lysie XXIV. 25. *διὰ τί γὰρ ἂν καὶ τόχομι τοιαύτων ὕμων*; nebo proč by *asi* dostalo se mi takových soudců ve vás? — Jak rozdílné jest praepos. *καί* v Xen. Kyr. II., 2, 19 *καὶ τί δέεῖ ἐμβαλεῖν λόγον περὶ τούτου*; a proč —?

³⁾ Tyto příklady vyňaty jsou z citátů ve slovníku sestaveném ku Kyr. Xenofontově od Crusia, po druhé vydaném od Liebiga (v Lipsku 1860).

přemluven, buď *snad* (i) sám tak se rozhodlav, schválil to. — VII. 2, 29. ἦγε τὸ λοιπόν, ὅποι καὶ αὐτὸς πορεύοιτο, εἴτ' ἄρα καὶ χρησιμὸν τι νομίζων αὐτὸν εἶναι εἴτε καὶ ἀσφαλέστερον οὕτως ἡγούμενος vodil ho potom stále, kamkoli i sám se ubíral, buď práně *snad* maje za to, že mu nějakým prospěchem bude, buď *snad* (i) za bezpečnější věc to si pokládaje. — VIII. 3, 14. παρωχεῖτο δὲ αὐτῷ ἡνίοχος μέγας — εἴτε καὶ τῷ ὄντι εἴτε καὶ ὅπωςοῦν· μείζων δὲ ἐφάνη πολὺ Κῦρος. ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἴτε καὶ ἄρξαι τινὲς κεκελευσμένοι εἴτε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ παρασκευῇ —. jel pak s ním spolu vozka velký — buď *snad* skutečně buď *snad* (i) jakýmkolivěk způsobem; ale mnohem větším objevil se Kyros. Užtěvše tu ho všichni poklekli, buď *snad* že někteří byli pobídnuti, aby počátek učinili, buď *snad* (i) že zaraženi byli úpravou —.

IV. Při relativu: Xen. An. III. 5, 18. ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο, ὅπως ὀπηρῖκα καὶ δοκίη τῆς ἄρας τὴν πορείαν ποιοῖντο na tyto podmínky oběť si vykonali, aby, kterokoli *asi* dobu by se vidělo, k odchodu se připravovali. — IV. 8, 20. οὐδὲν ἦν, ὅ τι καὶ ἐθαύμασαν ničeho nebylo, čemu *asi* by se podivili. Thuk. I. 15. 2. πάντες ἦσαν, ὅσοι καὶ ἐρένοντο, πρὸς ὁμόρους — všechny (války) byly, kolikkoli se jich strhlo, proti sousedům —.

Pozn. Některá místa v III. dotčená, mají *καὶ* neurčité poněkud pochybné, tak že by možno bylo, je i jako za *stupňovací* k násl. slovu pokládati, ku př. při *εἴτε καὶ* — *εἴτε καὶ* — v druhém členu. Thuk. V. 65, 3 atd. — Přejchod k *stupňování* jeví *καὶ* též v Xen. Kyr. III. 1, 11. při disj. ἦ: ἦ πολέμῳ κρατηθεῖς ἢ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον δουλωθεῖς — (neb i jiným některým způsobem). pod. V. 2, 12 *εἰ χρημαθ' ἔξει τούσθρα, ὅσα σὺ δίδως, ἢ καὶ ἄλλα πολλαπλάσια τούτων.* — 3, 12 — *εἰ ἀντιλάβοι ἡμῶν ἢ ἄλλους, ἢ καὶ ἀγγέλους πεμπομένους.* An. III. 2, 30 f. *νῦν ἦ καὶ πρόσθεν.* — Někdy naznačuje *καὶ* *stupňování* i k *menší* míře. Thuk. VI. 90, 2 ἦ πάντα ἢ καὶ τὰ πλείω buď všechno neb *aspoň* většinu. (Srv. A. pozn. 1. — fin.)

Z á v ě r e k 1. Ačkoli *καὶ* indefinitní proti soujmeným indef. zájmenům, obzvl. proti *ποτέ* a *τις*, jest velmi řídké, ba v *Il.* a *Od.* po zájmenech tázacích v tom významu se ani nevyskytá, přece vidí se býti nutné, uznati význam jeho *indefinitnosti* za *původní*, a to nejen proto, že etymologie toho žádá, jak už na začátku dotčeno, ale i proto, že z významu indefinitnosti dají se snáze všechny jiné jeho významy odvoditi, než z významu spojovacího: *a*, kdyby se měl pokládati za *původní*, jak se to dosavad ve slovnících činí. Kdo by o tom chtěl pochybovati, ať přirovná *καὶ* neurčité a *stupňovací* při *číselných* pojmech ku *καὶ* spojovacímu a ať vyloží podivný přechod zpátečný ku př. *Od.* III. 115: οὐδ' εἰ πεντάετες γε καὶ ἑξάετες παραμύμων ἑξερῶεις! Mělo-li by se tu *καὶ* z významu *a* jako *původního* vykládati a překládati, byl by smysl ten: ani kdyby

třeba pět a šest let zde trvaje vyzvídal t. j. kdybys 11 let vyzvídal. Ale pravý smysl jest: ani kdybys asi pět, asi šest let, — i pět *nebo* šest let — vyzvídal. Toto *nebo* dá se dobře vyložití z *kaí* neurčitého, ale nikoli z *kaí* spojovacího a množícího. Podobně se to má s výkladem překladu: *καὶ δύο καὶ τρία ἔτη*: asi dvě, asi tři leta; ať si jsou to 2 nebo 3 leta; buď 2 nebo 3 leta (nikoli i 2 a 3 leta, což by bylo 5 let). Rozdíl mezi neurčitostí tou a neurčitostí při zájmenech a pod. jest ten, že tu *kaí* přestává už býti postpositum, tam pak ještě jest jím. — Jak snadný jest přechod k *stupňovacímu* a ku *koncessivnímu* významu od neurčitosti, pozorovali jsem už ve příkladech shora vytčených. Od *stupňovacího* pak významu ku *spojovacímu* jest též přechod snazší, než naopak, obzvláště, pokládali se dvojí *kaí* korrespondenční za předchůdce jediného *kaí* spojovacího. Vůbec všechny významy lze dle analogie slova *τὲ*, ve významech důkladně od prof. Kvíčaly rozebraného (*Zeitschrift für die österr. Gymn.* 1864. S. 394 násl.) od původního významu neurčitosti dle *stupňového* pořádku vyložití. Kéž by jen lexikografové chtěli více o věci té přemýšleti a tím i vědě posloužit!

2. Přirovnáváje postpositivní *kaí* indefinitní k soujmeným zájmenům v místech shora vytčených, obzvláště k častému *ποτέ*, *τίς* a ep. *κὲ*, která všechna jsou zároveň i *enklitika*, domnívám se, že i *kaí* ve významu a postavení tom bylo původně *enklitické*, leda by koncovka lokální *ι* byla jemu samostatný přízvuk zachránila.

Něco o českém pořádku slov ve větách.

Napsal Theodor Vodička.

Co myslíme, pronášíme slovy. Jako ze spojení představ povstává myšlenka, tak ze spojení slov, vyjadřujících ony představy, povstává věta. Jest-li tedy ve větě slovný výraz v tak úzkém spojení s představou, jím vyraženou, dalo by se mysliti, že slova ve větě tak jdou za sebou, jako představy jimi vyslovené po sobě na mysli vznikají, aby v myšlenku se spojily. Dle toho hlavní části věty měly by takto jíti po sobě: subjekt, prae-dikát, objekt, na př.: otec kupuje dům, a vůbec vše omezuující za omezeným, na př. otec kupuje dům na předměstí na zařízení nemocnice, atp. I děje se tak přecho, a takový pořádek nazýváme *logickým*.

Ale jako řeč vůbec nedá vázati se přísnými pravidly logiky, tak i pořádek slov ustanovuje se *ještě jinými momenty*. Jeden z nich jest rhetorický, po kterém slova s důrazem vyne-

šená klademe ve větě na místa význačná, na první neb i poslední; na př.:

Jazyk tak cti, jako vědu. (Čel.)

Samotna neroste v poli kalina,
A samotna bydlí v lidech dívčina. (Čel.)

Hvězda hvězdy nezastíní,
pravda pravdy neponíží,
perla perly nepošpiní,
pravda cnosti neublíží. (Jabl.)

S tohoto hlediště sestavený pořádek jmenuje se *rheto-
rický*.

Druhý moment jest *eufonický*, aby slova v pořádku svém vyslovená lahodila našemu sluchu, nebo ho aspoň neurážela. Nikomu z nás zajisté nepřijde ani na mysl položit na př. nezvučné příklonky *mi, ti, si, se* na začátek věty: *mi* dej to, *se* stalo to tenkrát, nebo slabé je (*m.* jest) na konec; vždy zajisté řeknem: kolik je hodin? to je bída; bedlivý pak spisovatel, pozměně pořádek slov, vyhne se mnohé kakofonii, na př. klasy si silně větrík pohrává, naproti: klasy větrík silně si pohrává.

Třetí, důležitý moment jest — *usus tyrannus*. Každý národ navykne si na jisté pořádky slov, které pak stávají se pravidly, ovšem toliko na některou dobu: neboť i tu, jako všude, čas mění, o čemž každý může se přesvědčiti, kdo srovná na př. pořádek slov v nynější němčině s německým pořádkem přede dvěma sty lety. Jestliž to pouhá svévole obyčej, že se může v něm říci na př. jen: ein guter hirt hütet treu seine herde, a ne: ein hirt guter treu hütet herde seine, jako my v češtině: pastýř dobrý věrně hlídá stádo svoje. Zvykem pořádek slov v tom jazyce více, v onom méně stuhnul; tak ve francouzském jest tužší než v německém, v německém tužší nežli ve slovanském, a v nynějším německém tužší nežli v někdejším. Vůbec možno pozorovati, že delším i větším upotřebením jazyka a otíráním tvarů flexivních i pořádek slov víc a více tuhne. Ve kterém jazyce skoro každé jednotlivé slovo formou svou dostatečně označuje syntaktickou platnost, v tom i pořádek může býti volnější. My na př. ve větě: *otec miluje syna*, můžeme přemístit slova jakkoli, vždy víme, že otec je podmět a syna předmět, ale Francouz formou nerozeznává nominativu od akkusativu, snadno mohl by přijíti v pochybnost, co na př. ve větě *le père aime le fils* je podmětem a co předmětem, kdyby ustáleným pořádkem slov, v tomto případě logickým, nebylo o to postaráno; *le père aime le fils* značí mu vždy jen = otec miluje syna, jako *le fils aime le père* = syn miluje otce. Zde tedy jazyk, co mu určitosti s jedné strany ubývá, na druhé nahrazuje. Může se ovšem říci, že zde z nouze činí se ctnost a že přísným pravidlem

o pořádku slov jen zakrývá se grammatický nedostatek, a my Slované, tak bohatí formami slovními, pyšně proti Francouzovi vypneme prsa, nepotřebující takových záplat na přikrytí nahoty; ale jako každá věc, tak i tato má dvojí stránku: Francouz onou záplatou kryje nahotu všecku, kdy však nám bohatství dojde, nemajíce čím nahotu skryti, zůstáváme nazí.

Ve větě: sklo řeže diamant domyslíme se ještě podmětu, znajíce ze zkušenosti, že diamantem řeže se sklo a ne sklem diamant, ale jak si pomůžeme na př. ve větě: dům převyšuje žerď, nemáme-li to říci jinak? Netřeba nám tedy velebiti náš volný pořádek, který kromě toho, když spisovatel té volnosti nadužívá, čtenáře v jasném pojmání a rychlém sledování myšlének jen zdržuje a mate. Básníkovi tato volnost ovšem nejvíce přichází vhod; ale jako báseň není nejlepší, ve které trudně hledati jest teprve subjekt a praedikat, tak affektovaně rhetorické rozházení slov v prose, kdy by sloh přiměřeně k věci měl býti prostý i klidný, je zrovna směšné a jestli se prodlužuje, i nanejvýše odporné. A přec jest u nás nemálo takových, kteří v takovémto zavírání vět neb částí vět spředu i sezadu substantivem a přináležícím k němu atributivním adj. mají nesmírné zalíbení!

Není-li tedy volnost našeho pořádku neobmezena, čím se obmezuje? jaký jest vlastní český pořádek? Odpověď k této otázce není snadna. Svrchu ovšem pravili jsme, že každý jazyk, tedy i český, podléhá zvyku a tak vytváří sobě osobitý pořádek slov; potřeba tedy, zdálo by se, toliko pročísti vše knihy od dávných časův až po naše doby a u každé zvláště a pak u více dohromady počtem stanoviti, jaký pořádek je pravidlem a jaký výjimkou. Ale to, co bychom takým způsobem dostali, bylo by příspěvkem k historické grammatice českého jazyka, a ne to, oč nám jde, jaký totiž jest pravý český pořádek slov, vyšlý ze slovanského ducha Čechův, a ten by v onom počítání za dřívějších století proti latinismům, za pozdějších a zvláště za nynějšího proti germanismům snadno mohl zůstati v menšině. Jest-li pak dále pravda, co s počátku praveno, že každé delší době přísluší svůj pořádek, to pro nynější potřebu nepomůže nám mnoho ani, když z dobrých starých spisův pilností i důvtipem dopátráme se pravého českého pořádku — bývalého: nebo jako žádnému nesluší cizí šat, tak také ne obvetšely, a takovým oblekem byl by pro nynější češtinu pořádek tehdejší, jako cizím je nynější poněmčilý. Nezbyvá než z *novějších* spisovatelů vybrati sobě takového, do kterého můžeme se nadíti žádaného ducha českého, a pak přesvědčiti se, jeho-li pořádek shoduje se s pořádkem druhých nářečí slovanských v té míře, ve které shoda při společném původu a převeliké podobnosti jich a priori dá se očekávati. A tu, jako v mnohém jiném vzhledě, tak i v tomto vzorným prosaikem jeví se nám Palacký. U něho ku podivu

i ku potěšení shledáváme týž pořádek, jaký jest u *všech* ruských i polských prosaikův, a proto stanovení pravidel českého pořádku takovým srovnáním velice se ulehčuje. Palackým tedy, z ruských pak spisovatelů Sergějem Solovjevým a z polských Michalem Čajkovským hodlám dokládat *pravidla pořádku slov pro klidné vypravování, jak je usus stanoví*. Systematické pojednání o předmětu tom ponechávám rukám dovednějším, já při práci této šel jsem za účelem hlavně praktickým: upozorniti na rozdíly mezi českým pořádkem a německým, abychom na dále i po této stránce dobrovolně negermanisovali svého jazyka.

Přede vším dlužno vytknouti, že češtině u mnohem větších míře sluší *pořádek logický*, než ve které se ho zhusta užívá. Inverse (všeliké odklonění od log. pořádku), zvláště mezi praedikatem a subjektem (tedy subj. za praed.) naskytuje se mnohem řídkěji nežli v němčině, a to v jiných případech. Pravidelně klásti verbum finitum na samý konec vět je latinismus, na konec vět vedlejších zároveň germanismus. Pořádkem slov my vedlejších vět nerozeznáváme od hlavních.

Jmenovité máme logický pořádek *při podmětu a výroku*, jestli věta počíná se příslovcem neb jakýmkoli příslovecným omezením, aneb i předesýlá-li se celá věta příslovecná. Na př.

1. Здѣсь оба императора уговорились, что будутъ вести заодно войну противъ Турціи.

2. V Praze *první podnět* k opravám a novotám *vycházel* z učených kollejí universitních.

3. W Weprynie, pod pozorem tych polowań, *szlachta i dworscy ludzie* a nawet i *sielscy chłopi* *spособili się* do koni i do strzelby.

4. Ve starých Čechách *statkové* všech na smrt odsouzených *připadli* na krále.

5. Въ Закавказьѣ Москва не могла защищать едино-вѣрцевъ своихъ отъ могущественныхъ народовъ магометанскихъ.

6. Въ Сибири *Кучумъ* былъ еще живъ и не преставалъ враждовать противъ Русскихъ.

7. На монастырѣ и около монастыря *народъ*, стоя на колѣнахъ, *вопилъ* о томъ же.

8. Pod miasteczkiem Końskie *Moskale* w nosy z dwuch stron *napadli* na nasz obóz.

9. Se Skály *Soběslav* ještě dlouhý čas *pokračoval* v tak řečené válce malé.

10. Koło karczemki na polu niedaleko Wierzbicy *jakiś poczciwy mieszkaniec tego miasteczka doniośł* nam, iż Moskale uwiadomieni o naszym zbliżaniu się wyruszyli z Wierzbicy w celu cofania się do Skaryszewa.

11. V odpovědi na toto psaní *Otakar děkoval* papeži ne-

toliko za osvědčení zvláštní jeho lásky, ale i za přidané k němu otcovské napomínání a kárání.

12. Въ многочисленныхъ комедіяхъ своихъ *Сумароковъ* продолжалъ вооружаться противъ главныхъ пороковъ времени.

13. Въ исторіи языка *то нарѣчіе выступаетъ* передъ прочими, которое принадлежитъ средоточию государственной власти.

Buslajev.

14. Tehdáž *Sigmund* strojil se byl právě k válce turecké.

15. Тогда *патриархъ* пошелъ въ монастырь съ крестнымъ ходомъ и множествомъ народа.

16. V tom čase *otec* Rostislavův, kníže Michael, přijel také do Uher ke dvoru královskému.

17. Tymczasem *kumowie* zabrali się do połudenia.

18. Té doby také *věrný* jeho *Velislav* povýšen na jeden z nejčelnějších úřadův zemských.

19. Nyní jako tehdáž *nástupce* trůnu již *byl jmenován*, ode stavův přijat a nad to ještě i od krále německého stvrzen.

20. Mezi tím *Konstancie* již *počala byla* hemžiti se hosty všelikého stavu.

21. Mezi tím *arcikníže*, přijev do Čáslavě, 10. dne máje, *dostal* nového poselství od císaře po kardinalovi.

Pavel Skála ze Zhoře.

22. Между тѣмъ *Иоаннъ* упорно продолжалъ войну въ прибалтійскихъ областяхъ.

23. Brzy *veliký nedostatek* potravy a píce *donutil* oba krále k uzavření příměří.

24. Nezdolouho *mladší šlechtici čeští naučili se* honiti a kláti s touže umělostí, spanilostí a rytířskou myslí, jako Francouzi.

25. Později *Adléta* *zajela* také ku královskému bratru, aby přítomna byla u slavného pohřbu otce svého Almusa.

26. Potom teprv *král Václav* s mocí neméně velikou *blížil* se proti němu.

27. Первоначально *языкъ книжный* не могъ отличаться отъ пароднаго.

Buslajev.

28. Konečně o vánocích, dne 25. prosince pozdě po půlnoci, *král Sigmund* s chotí svou Barborou Celskou *měl* slavný svůj vjezd do Konstancie.

29. Наконецъ *Петръ рѣшился* снять осаду и возвратиться въ Москву.

30. Już *Moskale* byli w mieście z prawej strony, i harcownicy nieprzyjaciela, ucierający się na naszym lewym skrzydle, wpadli do miasta, kiedy Karol Różycki wydał rozkaz cofania się.

31. Takž již r. 1405 *jeden* z domnělých předchůdcův Husových, starý cisterciák M. Jan se Štěkna, *podal* byl arci-

biskupu Zbyňkovi žalobu na M. Stanislava ze Znojma co hajitele učení Wiklefova.

32. Ještě nedávno *slavná dynastie Staufovská zahynula byla* v boji za starožitnou idej císařství Římského a všekřesťanského.

33. Ještě v polovici měsíce srpna *česká moc zbrojná nebyla* dosti hojně pohromadě.

34. Ještě před Vladislavovou smrtí *císař Fridrich II. potahoval* k sobě zemi Rakouskou a Štyrskou.

35. Razu jednoho *Achmatowicz rozgniewal się* na Jana Omiecińskiego.

36. W tem dnia jednoho z rana *panna Ludwika z panem Stanislawem przechadzali się* po ogrodzie.

37. Sedmého pak dne máje *císař povolal* nejvyššího Tillyho a jiné s lidem jich ku Praze.

Pav. Skála.

38. Въ февралѣ 1697 года *все было готово къ отъѣзду великаго посольства.*

39. O velikonoci r. 1137 *oba panovníci sjeli se* spolu v Olomouci.

40. Осенью 1808 года *оба императора опять свидѣлись въ Эрфуртѣ.*

41. Od té doby *Žižka osoboval* prý sobě i právo i povolání, aby hájil husitství spůsoby všemožnými.

42. Съ XII. вѣка *грамотные люди стали вводить въ книжный языкъ новыя реченія: Россія и россійскій.*

Buslajev.

43. Do dñis dnia *Kozacy Ukraïncy przywiózuję* wielką wartyś do srebrnego pierścienia.

44. V noci *císař, mĕv o to radu, přeplavil se* přes Dunaj.

45. Pod wieczór na podwórku *kupa lidí się zbiera.*

46. Prodlením času *strany poznaly a ustrojily se* lépe.

47. Za prvního velikého hádání v Praze v domě Zmřlíkově dne 10. prosince 1420 *knĕží táborští ještě nezapírali* solidarity své.

48. Za tohoto stání *králové oba snažili se* rozmnožiti co nejvíce možná branné síly své.

49. Za panování Vladislava II. *svĕt politický* v Německu dělil se mezi Viblyngy a Velfy.

50. При теодорѣ *онъ самъ и родственники его приобрятали* огромное богатство.

51. Po biskupově útĕku *Čechové obrátili se* k jeho metropolitánu s žádostí, aby zproštěni byli klatby na ně vydané.

52. Po vykonání všeho toho *arciknĕže pozval* všech komissarův z vyšších stavův k večeři.

Pav. Skála.

53. После казни Цындера и сообщниковъ его великое посольство въ мартѣ мѣсяцѣ отправилось изъ Москвы.

54. Po utworzeniu gubernji szlachta w pierwszych latach obrala Wojskiego marszałkiem zytomierskiego powiatu.

55. Po wieczery Pan Sędzia usiadł przy kominku.

56. V počínajících takto potrkách arcibiskup Oldřich upadl nedaleko Admontu náhodou v rakouské zajetí.

57. V zápasu s úklady těmito se všech stran strojenými Soběslav dokazoval více odvahy nežli rozmyslu i spůsobilosti.

58. W drodze pan Szaszkiewicz wydobył jakąś flaszkę z lekarstwem i zażył kilka kropel.

59. We śnie dziwne widziadła mąca pokoj chwilowego spoczynku.

60. Takovým spůsobem Boreš z Risenburka první se svými dostal se na druhý břeh do ležení uherského.

61. Такимъ образомъ русские люди утвердились и на устьяхъ Волги.

62. Tak tedy válka, již dávno podtají zamýšlená i připravovaná, prohlášena jest nyní veřejně.

63. Proto první péče jak krále Ferdinanda I. samého tak i stavův všech směřovala k obnovení zase shořelých desk.

64. Tou příčinou císař měl také k tomu stavy království českého, aby i oni s veřejností svou na hotové byli pod propadením cti, hrdla i statkův.
Pav. Skála.

65. A z té příčiny také Jindřich Jasomirgott musel stávat se ochotnějším k úmluvě.

66. По обширности пустынныхъ земель въ Россіи князя наши издавна съ большою охотою уступали большіе земельные участки людямъ, бравшимся населить ихъ.

67. Za zbliženiem się naszym Dońce z pod mlyna pierzchnęli ku lasowi.

68. K žádosti králově tedy sbor naznačil jen napřed ve 24 člancích spůsob, kterého šetřiti se mělo při navrácení Čechův ku poslušenství.

69. Pomocí několika výprav křížáckých rytíři němečtí ve krátkém čase opranovali Pruské krajiny.

70. Následkem ohlášení tohoto utraquismus v Čechách a v Moravě teprv hluboce a široce se zakořenil.

71. Následkem toho Vladislav se svými obklíčen jest nezadlouho se všech stran od nepřátel.

72. Въ слѣдствіе всего этого Паткуль былъ вызванъ въ Стогольмъ и преданъ суду.

73. Proto nicméně Otakar neodřekl se moci vládní cele, ale jen podělil ji mezi sebe a syny své.

74. Mimo silnego ognia, który trwał więcej kwadrans, lewe skrzydło zachowało największy porządek.

75. Для усовершенствованія въ корабельной архитектурѣ *Петръ* въ январѣ 1698 года *побѣхалъ* въ Англию.

76. Для ясности *этотъ законъ требуетъ* подробнѣйшаго разсмотрѣнія. *Buslajev.*

77. Dle našeho zdání *protiva ta odpovídala* nestejně povaze samého národa i ducha Německého.

78. Dle všeho, co nám z dějin známo jest, *Čechy a Morava nepřestaly* nikdy a v žádné době býti státem zvláštním a svézákonným i svéprávným.

79. Ostatně *veškeren obsah* rukopisu *shoduje se* nejvíce s textem od Dobnera podaným.

80. Кромѣ борьбы противъ ереси жиждествующихъ *Јосифъ Волоцкій участвовалъ* еще въ рѣшеніи важнаго вопроса о томъ, слѣдуетъ ли монастырямъ владѣть населенными имѣніями.

81. Naproti tomu *Aneška*, sestra Václavova, *stranila* Římskému dvoru velmi horlivě.

82. S druhé strany zase *pokoj tento* v Čechách nad jiné země stáleji upevněný *byl* mocnou vnadou pro lid obecný v západních Němcích.

83. Pokud biskup Daniel živ byl, *přátelství* mezi císařem Fridrichem a králem Vladislavem *udrželo se*.

84. Pokud matka králova, Konstancie, byla na živě, také *spojení* s Uhry *působilo* mocí nemalou v politice dvoru českého.

85. Póki szlo o spijanie rycerskiego trunku, *Krasowski* doskonale *dopisywał*.

86. Když tyto věci v Praze se dály, *král Václav nebyl* dvorem v Čechách.

87. Ku konci roku 1196, když kníže biskup ležel nemocen, *Premysl Otakar*, učiniv s pomocí hrabat od Luku vpád do země, *pokoušel se* o ztracenou vládu opět.

88. W roku 1824, kiedy jenerał Giżycki był wołyńskim gubernatorem, *Achmatowicz* przybrany we frak jasno-niebieski srebrem haftowany *zajechał* do domu, gdzie był gubernator.

89. Въ то время какъ доносчики свирѣпствовали въ Москвѣ, *страшное физическое обѣдствие* постигло Россію.

90. Wtenczas kiedy w pierwszym szwadronie żołnierz trzeciego plutonu Sobolewski padł bez ducha ugodzony dwoma kartaczami w pierś, *wachmistrz* czwartego plutonu Brzeziński *miał* rękę i nogę zgruchotaną od kartaczów.

91. Konečně, když dne 21. srpna 1421 ve množství lidu vedeni byli na hranici a pobádáni, aby lid prosili, by se modlili za ně tu pánu bohu, *kněz Martinek* *vece* rychle: my vašich modliteb nepotřebujeme.

92. Když pověst o Jindřichově povýšení stihla do Čech, *páni čeští opětovali* sliby věrnosti knížeti svému, a mnozí dá-

vali mu až i dítky své do zástavy; ale když kníže biskup přišel s komonstvem hojným do země, a Přemysl s pány postavil se proti němu za Berounem u Zdic, *páni* nejprv jeden po druhém, potom i hromadně *jali se* přebíhati k němu, tak že ubohý kníže, neměv již než malý hlouček věrných okolo sebe, musel pamatovati na osobní své bezpečí. *)

93. Когда революціонныя смуты начали усиливаться во Франціи, императрица Екатерина настаивала на томъ, чтобъ европейскіе дворы оказывали болѣе нравственную, чѣмъ матеріальную помощь Людовику XVI. и роялистамъ.

94. Když o několik měsícův později věci české v horší se obrátily, *král* již churavý *opustil* navždy netoliko útočiště své na Strahově, ale i zemi českou.

95. Когда правитель выздоровѣлъ и началъ распоряжаться всѣмъ по прежнему, то вдругъ, 6 сентября 1727 года, императоръ объявилъ, что онъ не будетъ болѣе жить въ домѣ Меншикова.

96. Когда такимъ образомъ все успокоилось и на востоцѣ и на западѣ, *Мономахъ* воспользовался миромъ между князьями и уговорилъ ихъ соединенными силами ударить на Половецъ.

97. Когда султанъ ушелъ, *московскія войска* опять *начали* утверждаться на западной сторонѣ.

98. Kiedy egzorcyzm się skończył, *Achmatowicz* *wpadł* na egzorcystę i wyganiał z niego szatana.

99. Kiedy wychyliłi kilka byczków siwuchy i podjedli do syta, *Ostap rzekł*: Panie Ojczy . . .

100. Kiedy Bazylek wyszedł, *Marjanna wstała* z miejsca i zbliżyła się do męża.

101. Kiedy pułkownik uśmiechem, słowem i uściskiem przygarnął go do siebie, *oboje* jak prawdziwe dzieci *plakali* z radości.

102. Mezi tím u nás v Čechách, nežli nastal den k sněmu sv. Martinskému od císaře Rudolfa stavům pod obojí jmenovaný, *praktikanti papežensští* přece *nepřestávali* od svých postranných obmyslův. *Pav. Skála.*

103. Ledwie drzwi skrzypnęły, *Gorajski zawołał*: Kasztanka mi osiodlać.

104. I poněvadž hlavní účel výpravy byl dosažen, *král neváhal* chystati se k návratu do vlasti.

*) Srovnej s tím, jak by mnohý jiný napsal po latinsko-německu Když pověst o Jindřichově povýšení do Čech stihla, opětvali páni čeští knížeti svému sliby věrnosti, a mnozí mu až i dítky své do zástavy dávali; ale když kníže biskup s komonstvem hojným do země přišel, a Přemysl s pány se za Berounem u Zdic proti němu postavil, jali se páni nejprv jeden po druhém, potom i hromadně k němu přebíhati, tak že ubohý kníže, neměv již než m. hl. věrných ok. sebe, na osobní své bezpečí pamatovati musel.

105. A poněvadž počet těch, kteří se nevraceli více, v poměru k celku nebyl veliký, *vítání* jejich *bylo* neméně radostné, nežli slavné.

106. Такъ какъ прежній обычай держать дѣвушекъ въ заперти и не показывать ихъ женихамъ до самой свадьбы былъ причиною семейныхъ несогласій, то *Петръ установилъ*, чтобъ за шесть недѣль до свадьбы было обручение, послѣ котораго если женихъ и неvěsta не понравятся другъ другу, то могутъ разорвать дѣло предъ свадьбою.

107. Jelikož jednomu z nich podařilo se bylo ze samotřela raniti kněze Petra Ledeckého do hlavy smrtelně, *sedláci*, nemajíce vůdce, *rozešli se zase*.

108. Że rozmowa toczyła się o nowych wynalezkach i o polityce, *Sędzia* szczęśliwie sobie *usnął*.

109. Чтобъ морское дѣло утвердилось въ русскомъ народѣ, *Петръ отпустилъ* 50 стольниковъ и спальниковъ въ Венецію, Англию и Голландію.

110. Чтобъ имѣть на готовѣ вассальнаго короля для Ливоніи, какъ Иоаннъ имѣлъ Магнуса, *Борисъ* *вызвалъ* въ Москву шведскаго принца Густава.

111. Kdyby Žižka za našeho věku stál v čele vojska úpravného, *důmysl* jeho nevyrovnaný *vniknul by* mu také prostředky věku našemu a zásobám jeho přiměřené.

112. Kdyby vláda nyní dostala se byla do rukou méně schopných, a kdyby Vladislav II. byl nepodřel žezla celých 33 let: *jednota i důklad* říše české ještě tuším v běhu XII. stol. *byly by se rozpadly* na věky.

113. Если бы дурень былъ законъ греческій, то *бабка твоя* Ольга не *примала бы* его.

114. Měl-li tím navrácen býti pokoj, tož *skutek sám* *ne-meškal* dokázati převrácenost rady takové.

115. Spojil-li se zajisté císař se Soběslavici, *říše česká* *octnula se* v opravdovém nebezpečí.

116. Если послѣ убитаго не оставалось близкихъ родственниковъ, которые бы за него отомстили, то *убійца* *платилъ* князю пеню, виру.

117. Но если для значительныхъ землевладѣльцевъ было выгодно льготами перезывать къ себѣ крестьянъ отъ менѣ значительныхъ, то *эти выгоды* должны были столънуться съ выгодами государства.

118. A jakkoli často pokoušel se císař spůsoby brzy laskavými, brzy zase pohrůžčivými navesti jej ke složení důstojenství arcibiskupského vůbec, *on* v odporu svém *nedal se* přemoci.

119. Neb jakkoli veliké byly oběti, ku kterým král se nabízel, *Fridrich* nicméně *nedal se* udobřiti.

120. Ale jakkoli potřebná i důležitá byla politická tato

řízení, *pozor obecný* nicméně *obracel se* vždy více k tomu, co v církevních věcech jednáno bylo.

121. Но какъ ни страшенъ былъ Баторій, *сильнѣйшая*, повидимому, *опасность* начинала грозить Москвѣ послѣ его смерти.

122. Ačkoli nově jmenovaný panovník přistoupil ke branám hlavního města se všemi znaky moci a slávy panovníčí, *ony* přese *zůstaly* před ním zavřeny.

123. Хотя имя Михаила и стояло прежде имени отца его, однако *опытный и твердый Филаретъ* *итѣл* очень большую долю въ правлении при малоопытномъ, молодомъ и мягкосердечномъ Михаилѣ.

124. A choć to piękne wojsko Ukrainskie, liczne i walczne, zmniejszyło się do pięciuset mołojców: jednak *hordy* *nie śmieją* natrzeć wstępnyu bojem, z daleka tylko harcują i strzelami bodzą.

125. Choć umarła bez spowiedzi, *pop pokropił* święconą wodą ciało pomarle.

126. Jakož prvé žalováno bylo na Sigmunda od Čechův, že je chtěl jen mocí a násilím potlačití, aniž pak jim přátí svobodného slyšení o jich články: tak nyní naopak *Sigmund počal* nařikati celému světu na Pražany a Čechy vůbec.

127. Какъ по смерти великаго князя Василя началась немедленно смута по поводу удѣльнаго князя, так и теперь *смута* *началась* также по поводу удѣльнаго князя, брата Теодорова, Дмитрія.

128. Jak czeremcha bez wody więdnije, tak *dusza* dziewczyny bez milego z tęsknoty *usycha*.

129. Jakož nahoře dotčeno, *kněz Bedřich* jmenem celé strany Tábořské *počal byl* vyjednávatí s císařem.

130. Pokud nám vědomo, *král Václav* ani se *nepokusil* přichýliti k sobě jednotu Marbašskou.

Týž logický pořádek mezi podmětem i výrokem zůstává, když tento omezuje se přechodníkem, t. j. *skrácenou větou příslovecnou*, při čemž společný větě vedlejší i větě hlavní podmět klade se, stojí-li přechodník před výrokem, a ne za ním, buď na samý začátek bývalé věty hlavní nebo před přechodník. Na př.

131. Nepouštěje Milánčanův s mysli a hledaje pomoci proti nim po všem světě, *císař Fridrich* vypravil biskupa Daniele do Uher, aby také od krále Geizy II. dosáhl válečného přispění.

132. Nemožnoce nadlouho setrvati v odporu proti králi, papeži a většině lidu českého pospolu, *arcibiskup Zbyněk i se suffraganem* svým odřekli se konečně Řehoře XII.

133. Видя, что Наполеонъ усиливаетъ герцогство Варшавское, *императоръ Александръ* требовалъ отъ него обязательства, что Польша не будетъ восстановлена никогда.

134. Не видя ни откуда помощи и напуганные отчаянною храбростію козаковъ *Азовцы*, сдались 19. іюля.

135. Преодолювая на каждомъ шагу страшныя преграды природныя, встрѣчая вездѣ упорное сопротивленіе отъ непріятели, *Суворовъ* достигъ Альторфа.

136. Выѣзжая изъ Цюриха *французскій главнокомандующій* общалъ плѣннымъ русскимъ офицерамъ привести къ нимъ черезъ нѣсколько дней Суворова и великаго князя Константина Павловича.

137. Сопутствуя народу какъ въ исторической его жизни, такъ и въ размѣщеніи его по областямъ, *языкъ* претерпѣваетъ измѣненія.
Buslajev.

138. Psav tyto stížnosti, *Zbyněk* sotva tušil, že mu nebylo dáno nalezi pomoci ještě na tomto světě.

139. To záhy předvídal, *král Václav* přičiňoval se tím snažněji, aby sklonil věc tu ku prospěchu svému.

140. A tak mnoho hrozného promluviv, *dotčený Martinek* zabeđen jest do sudu a spálen.

141. Poznav takové pletichy, *císař*, ačkoli nedal na sobě nižádné nedůvěry znáti, ustanovil však mimo naději lidskou bez prodlení opustit Prahu.

142. Dobyv tak jasného vítězství nad nepřátely, *Soběslav* jal se tudíž vítěziti neméně slavně i nad sebou sám.

143. Объявивъ потомство царя Иоанна не имѣющимъ права на русскій престоль, *императрица* поспѣшила упрочить наследство за потомствомъ Петра Великаго.

144. Выведши войско изъ Швейцаріи, *Суворовъ* расположилъ его въ Баваріи между рѣками Иллеромъ и Лехомъ.

145. Przybywszy do Berdyczewa, *každy* pojechał w swoją stronę.

146. Лишенный всѣхъ средствъ противить ся долѣе, *Кучумъ* ушелъ къ Ногаямъ.

147. Podporován byv Vladislavem a manželkou jeho rázně i horlivě, *kardinal Quido* provedl také důležité proměny a opravy v duchovenstvu obou zemí.

148. *Otakar*, vida, že mu nastala doba rozhodná, jal se jednati s důrazem i odvahou.

149. *Král Kunrat*, staraje se o sestru svou Kedrutu a získán jsa také slibem znamenité odplaty, vypravil se s vojskem na rychlost sebraným do Čech.

150. *Густавъ-Адольфъ*, враждуя съ Польшею и будучи занятъ трудною борьбою въ Германіи, заискивалъ расположеніе царя Михаила.

151. W ten czas *szczęgodny karłan*, obracając się do chorej, łagodnym głosem zapytał.

152. *Moskale*, vidząc, že sířa i liczbą nie przepra meřtwa naszym, poczęli dawać ognia z armat dla zapalenia miasta.

153. *Král* tedy, zbrojiv se po celé léto, v čele znamenitého vojska i hojných šlechticův ze všech svých zemí, dal se v pochod na začátku zimy, kdy v Prusích vody a bahna zamrzlé nemohly činiti překážky volnému pohybování se plukův jeho.

154. Naproti tomu *Hus*, poozdravév zase, velebil veřejně na kázání lásku královi k národu.

155. *Král Václav*, vrátiv se konečně z Vídenského zajetí do Čech, nalezl znamenitou proměnu ve stavu věcí a ve smýšlení národa.

156. Protož *oni*, pozdvihše se k odporu, mněli a hlásali před světem, že veškero jejich úsilí směřovalo předně k osvození slova božího.

157. *Kapitula Salcburská*, utrpěvši posavad za svou přichylnost k Aleksandrovi III. mnohé příkoří od císaře, volila sobě českého králevice Vojtěcha.

158. *Косцюшко*, бросивъ свою саблю, сказалъ: Finis Poloniae.

159. *Пруссия*, сдѣлавши одну ошибку, не присоединившись къ союзу въ благопріятное время, спѣшила сдѣлать другую.

160. *Karól Rózycki*, spostrzegłszy nieprzyjacielską czatę, wybiegł naprzód i już będąc na kilkadziesiąt kroków, krzyknął po moskiewsku na dragona.

161. *Moskale*, znalazłszy lasek nieosadzony a widząc szybkie cofanie się naszej jazdy, kłusem następywali.

162. *Jenerál Rózycki*, zdawszy dowództwo nad piechotą pułkownikowi Kwiatkowskiemu, sam na czele drugiego i třeciego szwadronu naszego pułku poszedł mimo Zakrzew do wioseczki ležající powyżej Przytyka.

163. *Čechové*, podporováni jsouce od Uhrův, vpadli znova do Rakous.

Srovnej ještě příklady 10: Moskale uwiadomieni wyruszyli; 21: arcikníže příjev dostal; 44: císař měv přeplavil; 87: Přemysl Otakar učiniv pokoušel se; 92: kníže neměv musel; 107: sedláci nemajíce rozešli se.

Rozumí se, že všade nelze beze všeho zaměnití pořádek jeden za druhý; vždy třeba dbáti na veškery sklad periody. Tak v příkladě 87. druhý pořádek mohl by změnití podmět přechodníku ‚učiniv‘.

I když věta příslovečná, položená před hlavní, neskrátí se v přechodník, společný oběma větám podmět klade se rád před obě. Na př.

164. Nicméně *arcibiskup treverský Arnolt*, když později pne 1. dubna vyhlásil Alfonsa Kastilského za zvoleného krále

Římského, počítal Otakarův hlas volící tím více na svou stranu, an král Alfons byl blízkým příbuzným krále českého.

165. *Král Václav*, jak mile srozuměl, že nové volení přezkaziti se nedalo, umluviv se s markrabím, sliboval dáti jemu také vlastní svůj hlas.

166. *Přední pánové čeští*, jak mile nabyli jistoty, že nemocný panovník nepozdraví se více, počali scházeti se ku poradě o nastávající proměně.

167. Ale *Vladislav*, prvé nežli přijel, poslal biskupa Daniele a kancléře svého Gervasia s plnou mocí, aby učinili práteckou s ním smlouvu.

168. *Panna Ludwika*, jak się dowiedziała o prawdzie, wcale się nie gniewała.

169. *Toto rozdvojení se* Táborův a Sirotkův, jakkoli bylo skutečné a opravdové v ohledu věroučném, neobjevilo se přece s tou příkroostí před světem, aby obrátilo k sobě pozor všeobecný.

170. Но *Joаннъ*, хотя по молодости не могъ усердно заниматься дѣлами, однако не хотѣлъ терпѣть, чтобы кто-нибудь осмѣлился обнаружить желаніе располагать его волею.

171. *Handzia*, choć się czasem uśmiechnie, znów zachmurzy czoło.

172. *Этотъ Сигизмундъ*, ослибъ избранъ былъ въ короли польскіе, то по смерти отца соединялъ бы подъ своею властію и Польшу и Швецію.

Srv. ještě př. 141. císař, ačkoli nedal, ustanovil.

Inverse mezi podmětem a přísudkem nastupuje tenkrát, kdy podmět buď důrazem neb objemem dostane převahu přes přísudek, čímž se tlačí na místo význačnější — na konec. Většího objemu a tím i váhy podmět nabývá všelikým omezením: přívlastky, větou vztaznou, nebo vysvětlovací s že, aby atd.; naproti tomu výrok pozbývá váhy, je-li bez doplňku nebo bez dostatečného příslovečného omezení, nebo má-li sloveso samo mdlý význam, jako: býti, nacházeti se, státi, ležeti, nastati, praviti atd. Také tenkrát podmět klade se na konec věty, kdy následující věta jím se počíná.

Srv. př. 148. nastala doba rozhodná.

173. Na počátku nového roku 1255 přivítali Otakara u Elbinku druhý jeho svak, Jindřich, markrabě Mišenský, a nejvyšší mistr Poppo z Osterny.

174. Úmrtím knížete biskupa Jindřicha Břetislava nastal nový obrat v dějinách českých, a to jeden z nejdůležitějších. ¹⁾

¹⁾ Jak by sluch i cit náš se urážel, kdybychom v této neb následující větě dali výrok na konec!

175. Na místo nenávisti zastaralé vstoupila přízeň, od té doby neporušená.

Srv. př. 102. nastal den jmenovaný.

176. Такимъ образомъ въ теченіе времени составляется языкъ книжный, основанный на литературномъ преданіи и значительно отличающийся отъ живой, разговорной рѣчи. *Buslajev.*

177. Петръ отдыхалъ отъ трудовъ на веселыхъ пирахъ съ своею компанією, съ приближенными къ себѣ людьми, среди которыхъ первое мѣсто занималъ *Леформъ*; потомъ изъ иностранцевъ болѣе другихъ выдавался *генералъ Гордонъ*, родомъ Шотландецъ, вступившій въ русскую службу еще при царѣ Алексѣѣ Михайловичѣ.

178. U nóg starca leżał chart jako mleko biały.

179. Sród tych dumań wszedł wierny sługa Harasym.

180. W Zorokowie mieszkał Michał Głębocki, szlachcic herbu Doliwa, pan i dziedzic mnogich włości, zagorzały Polak, zacięty szlachcic.

181. Między temi ochotnikami był jeden nazwiskiem Teodor, dragon z Noworossyjskiego pułku, ordynans majora Nemera.

182. Słodko płynęły chwile życia, zwyczajnie miłością tkane.

183. Nad Hojwą rzeką stał domek ubogi, ale białą gliną opleiony, ale gładką kalenicą pokryty.

184. Zaledwie zaczęliśmy pić herbatę, aż tu przyjechał gość po raz pierwszy widziany w Halczyńcu: był to Pan Sędzia Duszyński, już sześćdziesięcio-letni mąż, z synem mającym dwadzieścia kilka lat.

185. Teprv u Rudavy strhla se krutá i krvavá bitva, kterážto ukončila se porážkou i útekem Prusův.

Srv. př. 119. veliké byly oběti, ku kterým —

186. При немъ въ Новгородѣ было сдѣлано то же, что въ Кіевѣ при Владимірѣ.

187. На соборѣ большинство составляли духовенство и дворянство второстепенное, которые были давно за Годунова или шли за мнѣніемъ патріарха.

188. Но скоро обнаружилися явленія, которые могли заставить пожалѣть и о Меншиковѣ.

189. Вслѣдствіе всего этого теперь послѣ голода образовались въ украинѣ многочисленныя разбойничьи шайки, отъ которыхъ не было прохода не только по пустымъ мѣстамъ но и подъ самою Мосевою.

190. Сѣверскіе города начали ему сдаваться; не сдался одинъ Нѣвгородъ, гдѣ засѣлъ воевода Петръ Теодровичъ Басмановъ, любимецъ Бориса.

191. Když došla správa, že dali se v potýkání s nepřá-

tely, on stolovav právě s knížaty, vzhopil se bez prodlení se svými jim ku pomoci.

192. Скоро пришла вѣсть, что подмосковное ополчение отказалось отъ третьяго Самозванца.

193. Ledwieśmy przeszli most, rozbiegła się wieść, że generał Różycki zginął.

194. Když se to nečinilo, vyšel od krále rozkaz, aby zastavili se důchodové jak arcibiskupovi tak i jiným kněžím.

195. Na synodě provincialní v Praze roku 1388 o sv. Lukáši držané vynesěn dne 19. října ten náleze, aby laikovi žádnému nebylo povoleno požívatí svátosti oltářní častěji, nežli nejvšj jednou za měsíc.

196. Brzy však strhla se ve sboru hádka, měl-li ještě déle u vězení držán aneb propuštěn býti.

197. Въ послѣднихъ годахъ XVI. вѣка появился въ Москвѣ бойкій, смышленный, грамотный молодой человекъ, сирота, сынъ галицкаго служилаго человека Богдана Отрепьева, Юрій. Онъ проживалъ . . . .

198. W tem ni ztąd ni z owąd zjawił się ksiądz Jacek, bernadyn, kwestarz z Cudnowa. Książd Jacek był nieoszaczowany człowiek, mnich doskonały.

Dále logický pořádek je pravidlem mezi slovesem a jeho rozmanitými doplňky; doplněk rád tak tuze přilehá ku slovesu, že příslovečná omezení, buď všecka neb některá, vytiskuje před sloveso. Tím způsobem též infinitiv dostává se hned za finitivnou formu slovesa, které doplňuje, což zvláště proti němčině dlužno vytknouti. Totéž platí o analytických formách slovesných. Všim tím se stává, že ve slovanštině verbalný přísudek mnohem řidčeji nachází se na konci věty než v latině nebo v němčině.

Doklady toho nalezájí se téměř ve všech uvedených příkladech; vytýkáme toliko:

22. упорно продолжалъ войну. 30. wydał rozkaz. 54. w pierwszych latach obrala Wojskiego marszałkiem. 66. издавна съ охотою уступали участки людямъ. 69. ve krátkém čase opranovali krajiny. 92. ораковали слiby. 101. усміеchem przygarnął go do siebie. 118. navesti jej ke složení. 139. sklonil věc ku prospěchu. 164. vyhlásil Alfonsa za krále. 167. učinili smlouvu. 171. znów zachmurzy czoło. 172. по смерти соединялъ бы подъ своею властію и Польшу и Швецію. 193. przeszli most. — Sem přináleží i akk. se u zvratných sloves, kterého nemožno-li veskrz klásti hned za samo sloveso jako v ruštině, nesluší příliš oddalovat od něho: 14. strojil se byl¹⁾. 17. zabrali się. 24. naučili se. 26. blížil se. 35. rozgniewał się. 36. przechadzali się. 39. sjeli se. 44. přeplavil se. 45. się zbiera. 46. ustrojily se. 48. snažili se. 49. dělil se, a tak ještě víc než

¹⁾ ne: Tehdáž se byl Sigmund . . .

padesátkrát v uvedených českých i polských příkladech bezprostředně za slovesem neb i před ním; jen dvakrát vloženo jedno slovo mezi ně: 171. choć się czasem uśmiechnie, 194. když se to nečinilo.

112. byl nepodržel žezla. 152. siłą nie przepią męztwa. 166. nabyli jistoty. 131. dosáhl přispění. 51. zproštění byli klatby.

77. odpovídala povaze. 13. принадлежить средоточію. 72. преданъ суду. 121. грозить Москвѣ. 10. donioś nam.

20. hemžiti se hosty. 95. распорядяться всѣмъ. 170. заниматься дѣлами.

102. nepřestávali od obmyslův. 10. wyruszyli z Wierzbicy. 30. wpadli do miasta. 112. dostala se byla do rukou. 6. враждовать противъ Русскихъ. 122. přistoupil ke branám. 156. směřovalo k osvobození. 169. obrátilo k sobě pozor. 72. былъ вызванъ въ Стогольшь. 172. избранъ былъ въ короли. 191. dali se v potýkání. 4. připadli na krále. 8. w nosy z dwuch stron napadli na nasz obóz. 91. vedeni byli na hranici. 96. соединенными силами ударить на Половцевъ. 91. modlili se za ně. 9. dlouhý čas pokračoval ve válce. 111. za našeho věku stál v čele. 115. octnula se v nebezpečí. 132. nadlouho setrvati v odporu. 108. toczyła się o wynalezkach ¹⁾. 168. się dowiedzała o prawdzie.

5. не могла защищать единовѣрцевъ. 6. не преста-валъ враждовать противъ Русскихъ. 12. продолжалъ вооружаться противъ пороковъ. 27. не могъ отличать отъ роднаго. 29. рѣшили снятъ осаду. 65. musel stávat se ochotnějším. 92. musel pamatovati na nebezpečí. 97. опять начали утверждать на западной сторонѣ. 114. neváhal chystati se k návratu. 106. могутъ разорвать дѣло. 144. nemeškal dokázati převrácenosť. 121. начинала грозить Москвѣ. 124. nie smieja natrzeć. 126. počal naříkati všemu světu na Pražany. 129. počal byl vyjednávat s císařem. 130. se nepokusil přichýliti k sobě jednotu. 143. поспѣшила упрочить наслѣдство. 152. poczeli dawać ognia. 153. nemohly činiti překážku volnému pohybování. ²⁾ 165. sliboval dáti jemu hlas. 184. zaczęliśmy pić herbatę. 188. могли заставить пожалѣть о Менчиковѣ.

1. будутъ вести войну. 72. былъ вызванъ въ Стогольшь. 91. vedeni byli na hranici. 112. nyní dostala se byla do rukou; byl nepodržel žezla; byly by se rozpadly. 126. ža-

¹⁾ po německu bylo by: že się rozmowa o now. wynalezkach i o polityce toczyła.

²⁾ po německu: kdy . . . volnému pohybování překážky činiti nemohly.

lováno bylo na Sigmunda. 129. počal byl ¹⁾. 138. nebylo dáno. 150. будучи занятъ борбою. 172. избранъ былъ въ короли; соединялъ бы. 184. zaszeliśmy. 186. было сдѣлано.

Co svrchu praveno o postavení předmětu vůbec, platí i o postavení *předmětných vět*.

Na př. 1. уговорились, что. 10. doniósł nam, iż. 91. pobádání, aby lid prosili, by. 93. настаивала на томъ, чтообъ. 95. объявилъ, что. 106. установилъ, чтообъ. 138. tužil, že. 148. vida, že. 152. widząc, że. 170. терпѣть, чтообъ. ²⁾

Pak věty přívlastkové mají rády jmeno, ku kterému se odnášejí, hned před sebou. Že tím, jest-li jmeno v nominativě, až i inverse subjektu s praedikatem se způsobuje, už svrchu řečeno.

41. povolání, aby. 51. s žádostí, aby. 68. způsob, kterého. 74. ognia, który. 78. všeho, со. 80. вопроса о томъ, слѣдуетъли. 88. W roku, kiedy; do domu, gdzie. 106. обручение, послѣ котораго. 116. родственниковъ, которые. 133. обязательства, что. 153. на začátku zimy, kdy. 166. jistoty, že. 177. людьми, среди, которыхъ. 185. a následující.

Jestli přidavné jmeno neb určitý přechodník nebo přičestí jakožto přívlastek podstatného jmena u sebe má předmět neb příslovečné omezení, to ten předmět neb to příslovečné omezení klade se, jmenovitě tenkrát, visí-li podstatné jmeno na předložce, buď za přívlastek nebo mezi podstatné jmeno a přívlastek, ne však před oba, leda by i jinak příslovce nemohlo státi za přidavným jmenem, jak v př. 9.: v tak řečené válce malé. 122. nově jmenovaný panovník; pro trestu hodné počínání: tu ,tak řečený', ,nově jmenovaný', ,trestu hodný', splývají takřka v jedno slovo; nebo: s velmi dobrým úspěchem, na mnohem větším prostranstvė atd., protože i jinak se neříká: dobrý velmi, větší mnohem. V příkladě však 11. možno říci buď: za přidané k němu napomínání, nebo: za napomínání k němu přidané, nebo: za napomínání přidané k němu, ale nikoli: za k němu přidané napomínání. Rovněž v př. 51. klatby na ně vydané. 56. v počínajících takto potřkách. 57. s úklady těmito se všech stran strojenými. 62. válka již dávno podtají zamýšlená i připravovaná. 79. s textem od Dobnera podaným. 102. den k sněmu sv. Martinskému od císaře Rudolfa stavům pod obojí jmenovaný. 177. съ приближенными к себѣ людьми. 182. chwile życia zwyczajnie miłością tkane. 184. gość po raz pierwszy widziany w Halczyńcu. 195. na synodě provincialní v Praze r. 1388 o sv. Lukáši držané. Но посланные Воевскимъ стрѣльцы настигли его.

¹⁾ po německu bylo by: byl kněz B. jmenem strany počal s císařem vyjednávatí.

²⁾ Sem přináleží i 99. Ostap rzekl: Pane Ojczu. 103. zawołał: Kasztanka.

padesátkrát v uvedených českých i polských příkladech bezprostředně za slovesem neb i před ním; jen dvakrát vloženo jedno slovo mezi ně: 171. choć się czasem uśmiechnie, 194. když se to nečinilo.

112. byl nepodržel žezla. 152. siłą nie przepią męztwa. 166. nabyli jistoty. 131. dosáhl přispění. 51. zproštění byli klatby.

77. odповідала повазе. 13. принадлежит средоточію. 72. преданъ суду. 121. грозить Москвѣ. 10. donioŝ nam.

20. hemżiti se hosty. 95. распоряжаться всѣмъ. 170. заниматься дѣлами.

102. nepřestávali od obmyslův. 10. wyruszyli z Wierzbicy. 30. wpadli do miasta. 112. dostala se byla do rukou. 6. враждовать противъ Русскихъ. 122. přistoupil ke branám. 156. směřovalo k osvobození. 169. obrátilo k sobě pozor. 72. былъ вызванъ въ Стокгольмъ. 172. избранъ былъ въ короли. 191. dali se v potýkání. 4. připadli na krále. 8. w nosy z dwuch stron napadli na nasz obóz. 91. vedeni byli na hranici. 96. соединенными силами ударить на Половцевъ. 91. modlili se za ně. 9. dlouhý čas pokračoval ve válce. 111. za našeho věku stál v čele. 115. octnula se v nebezpečí. 132. nadlouho setrvati v odporu. 108. toczyła się o wynalezkach¹⁾. 168. się dowiedzała o prawdzie.

5. не могла защищать единовѣрцевъ. 6. не преста-
валъ враждовать противъ Русскихъ. 12. продолжалъ воору-
жаться противъ пороковъ. 27. не могъ отличатся отъ на-
роднаго. 29. рѣшился снять осаду. 65. musel stávat se
ochotnějším. 92. musel pamatovati na nebezpečí. 97. опять на-
чали утверждать на западной сторонѣ. 114. neváhal chy-
stati se k návratu. 106. могутъ разорвать дѣло. 144. neme-
škal dokázati převrácenost. 121. начинала грозить Москвѣ.
124. nie śmieją natrzeć. 126. počal naříkati všemu světu na
Pražany. 129. počal byl vyjednávat s císařem. 130. se nepo-
kusil přichýlit k sobě jednotu. 143. поспѣшила упрочить на-
слѣдство. 152. počeli dawać ognia. 153. nemohly činiti pře-
kážku volnému pohybování.²⁾ 165. sliboval dáti jemu hlas.
184. zasęliśmy pić herbatę. 188. могли заставить показать
о Менчиковѣ.

1. будутъ вести войну. 72. былъ вызванъ въ Сток-
гольмъ. 91. vedeni byli na hranici. 112. nyní dostala se byla
do rukou; byl nepodržel žezla; byly by se rozpadly. 126. za-

¹⁾ po německu bylo by: že się rozmowa o now. wynalezkach i o polityce toczyła.

²⁾ po německu: kdy . . . volnému pohybování překážky činiti nemohly.

lováno bylo na Sigmunda. 129. počal byl ¹⁾. 138. nebylo dáno. 150. будучи заняты борьбою. 172. избранъ былъ въ королѣ; соединялъ бы. 184. zaczęliśmy. 186. было сдѣлано.

Co svrchu praveno o postavení předmětu vůbec, platí i o postavení *předmětných vět*.

Na př. 1. уговорились, что. 10. doniósl nam, iż. 91. ro-bádání, aby lid prosili, by. 93. настаивала на томъ, чтообъ. 95. объявилъ, что. 106. установилъ, чтообъ. 138. tušil, že. 148. vida, že. 152. widząc, że. 170. терпѣть, чтообъ. ²⁾

Pak věty přívlastkové mají rády jmeno, ku kterému se odnášejí, hned před sebou. Že tím, jest-li jmeno v nominativě, až i inverse subjektu s praedikatem se způsobuje, už svrchu řečeno.

41. povolání, aby. 51. s žádostí, aby. 68. způsob, kterého. 74. ognia, któru. 78. všeho, co. 80. вопроса о томъ, слѣ-дуетъли. 88. W roku, kiedy; do domu, gdzie. 106. обруче-ніе, послѣ котораго. 116. родственниковъ, которые. 133. обя-зательства, что. 153. na začátku zimy, kdy. 166. jistoty, že. 177. людьми, среди, которыхъ. 185. a následující.

Jestli přidavné jmeno neb určitý přechodník nebo přičestí jakožto přívlastek podstatného jmena u sebe má předmět neb příslovečné omezení, to ten předmět neb to příslovečné omezení klade se, jmenovitě tenkrát, visí-li podstatné jmeno na před-ložce, buď za přívlastek nebo mezi podstatné jmeno a přívlastek, ne však před oba, leda by i jináč příslovce nemohlo státi za přidavným jmenem, jak v př. 9.: v tak řečené válce malé. 122. nově jmenovaný panovník; pro trestu hodné počínání: tu ,tak řečený', ,nově jmenovaný', ,trestu hodný', splývají takřka v jedno slovo; nebo: s velmi dobrým úspěchem, na mnohem větším prostranství atd., protože i jináč se neříká: dobrý velmi, větší mnohem. V příkladě však 11. možno říci buď: za přidané k němu napomínání, nebo: za napomínání k němu přidané, nebo: za napomínání přidané k němu, ale nikoli: za k němu přidané napomínání. Rovněž v př. 51. klatby na ně vydané. 56. v počínajících takto potrzkách. 57. s úklady těmito se všech stran strojenými. 62. válka již dávno podtají zamýšlená i připravovaná. 79. s textem od Dobnera podaným. 102. den k sněmu sv. Martinskému od císaře Rudolfa stavům pod obojí jmenovaný. 177. съ приближенными к себѣ людьми. 182. chwile życia zwyczajnie miłością tkane. 184. gość po raz pierwszy widziany w Halcyńcu. 195. na synodě provincialní v Praze r. 1388 o sv. Lukáši držané. Но посланные Воевскимъ стрѣльцы настигли его.

¹⁾ po německu bylo by: byl kněz B. jmenem strany počal s císařem vyjednávatí.

²⁾ Sem přináleží i 99. Ostap rzekl: Pane Ojczu. 103. zawołał: Kasztanka.

pravého háčku písmene *r*; také by písmena *ra* byla tu velmi sražena, kdežto na př. 28/2 krásna, 27/14 horach, ač menší jsou, přece volněji si stojí. — I zdá se mně, že střední ten znak vypadá spíše jako kolmá, rovná nožka; ta pak s nepochybnou první a třetí nožkou dává literu *m*. Tedy čtu *mnie* místo *ranie*.

Ještě jedna věc hodna jest povšimnutí. Nade třetí nožkou písmene *m* vidí se patrně šikmá čárka, kteráž ode třetí nožky nahoru v levo se zahýbá. Dlouho nevěděl jsem si rady strany této čárky v levo zahnuté; obrátiv pak pergamen proti světlu, shledal jsem, že původ její na straně protější posledního listu hledati se musí. Tu totiž na str. 27., právě zase ve 3. řádku shora na pravém kraji čte se slabika *Vie-* (slova: *víezech na fuk, Jah. v. 29.*); první čárka tohoto *V* jest nahoře v pravo zahnutá a prorážejíc slabým pergamenem do str. 28/3 má tu ovšem směr v levo.

Oné pak čárky nade třetí nožkou litery *m* všimnul si asi také J. Ign. Hanuš, když tu četl *ní* místo *m*, a tedy *nínie* = *nynie*. Praví o tom (Schriftwesen und Schrifttum der böhmisch-slovenischen Völkerstämme, Prag 1867, str. 105): „Es ist fraglich, ob im Texte *ranie* oder *nynie* gelesen werden solle, da der Sinn und die verwischte Schreibweise beides möglich macht. *Nynie* würde auf ein Herbstlied deuten, das besser zum zweiten Bilde passte“. — Objasnivše si původ toho, necháme čtení *nynie* stranou.

Probíraje se později v Dobrovského Geschichte der böhmischen Sprache und älteren Literatur (1818), seznal jsem s podivením, že již Dobrovský na str. 389. četl začátek Růže:

Ach ty roze krasna roze
ciemu si *mnie* rozkvetla.

O tomto čtení Dobrovského učiněna jest veřejně zmínka, pokud vím, jedině v Echtheit der KH., S. 198, a sice v ten smysl, že jest chybné. Ohledav však, pokud mi bylo možno, bedlivě to místo v originále a porovnav také fotografii, soudím, že Dobrovský na tomto místě dobře četl.¹⁾

Toto čtení:

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si *mně* rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla? atd.

dává ovšem velmi dobrý a jemný smysl; dativem ethickým *mně* projevuje dívka dojmavě svůj žal, že ta růže, která pro ni byla rozkvetla a v níž obraz své lásky vidí, že ta její krásná růže zahynula.

¹⁾ Verš 3. podává Dobrovský nesprávně: „rozkwetuci pomrzla.“

Mimo to dostaneme čtením *mně* verš sedmislabičný, konformný veršům 3—5., s nimiž verš 2. co do myšlénky těsně souvisí.

Neupírám, že i posavadní čtení *raně* dobrý smysl dává, stavíc časný rozkvět růže za příčinu její záhuby; neupírám, že i při tomto čtení verše sedmislabičného snadno nabudeme, odsonouce i slovesa *si*, tedy čtouce: čemus' raně rozkvetla (srv. Jsl. 219, Jah. 25): avšak myslím, že čtení Dobrovského, *mně*, k němuž p o v a h a m í s t a v r u k o p i s e v e d e, jež mimo to i smyslu i verši výborně hová, ku právu svému má býti přivedeno.

Námítku, že známá ruská ¹⁾ a srbská ²⁾ píseň skýtá slovo *rano* a že tato okolnost svědčí pro posavadní čtení *raně*, nepokládám za pravděpodobnou; ostatně by nemohla padati na váhu. Neboť ač úvody písně staročeské a ruské v hlavní myšlénce a v provedení celkem podobny jsou, přece v podrobnostech také různosti se naskýtají: róže — sad, vinogradje; rozkvetla, usvědla, opadla — razcvětaješ, zasychaješ, ustilaješ; srbská pak jenom dvěma verši naší, ač ne úplně, se podobá, ostatně se lišíc. Nebudeme tedy v naší příčině na úplnou shodu v každém slově naléhati, věduce, že úplná shoda není nutná u písní, jež sice na slovanské půdě, ale ve vlastech sebe velice vzdálených vyrostly.

Obě tato místa: 16/24 i voje, 28/3 *mně*, o nichž jsme tuto pojednali, snažíce se, aby správné čtení platnosti došlo, jsou spolu s 6/29 tajno, 15/29 jarno dokladem, že šťastnému nálezci Rukopisu Kralodvorského se nepodařilo všechna místa tohoto Rukopisu řádně přečísti.

I. Mašek.

VIII. Jaroslav, v. 244 a 245:

wzezuocialí hlasí rohow lesních,
uderlíl zuukí bubnow brsieskních.

¹⁾ Ruská čte se u Sacharova: Skazanija russkago naroda, v oddíle: Semejnija pěsni, č. 42:

Ach, ty sad-li moj, sadočik,
sad, da zelenoje vinogradje!
Ty k čemu, sad, *rano* razcvětaješ,
razcvěši, sad zasychaješ,
zemlju listjem sad ustilaješ?

²⁾ Srbská u Vuka, I, 225:

Ach, moja vodo studena,
i moja ružo rumena!
Štos tako *rano* procvala?
nemam te komu trgati atd.

Tyto verše transskribují vydavatelé způsobem dvojím. Kořínek píše ve svých vydáních:

vzezvučalé hlasí rohóv lesních,
udeřilí zvuky bubnóv břeskných.

a naproti tomu jiní a s nimi také Výbor:

vzezvučaly hlasy rohóv lesních,
udeřily zvuky bubnóv břeskných.

Rozdíl zakládá se jedině na rozdílném pojetí grammatickém: dle čtení prvního jsou podmínem ve v. 244: *hlasi* a ve v. 245 „ti, kdož k tomu ustanovení byli, t. bubeníci“¹⁾ — a dle čtení druhého jsou podmíněty *hlasy* a *zvuky*.

Rukopis tu nerozhoduje nic. Také se stránky syntaktické nelze dojíti k rozhodnutí apodiktickému; možno ovšem tvrditi, že výklad druhý je příhodnější a první trochu násilný, ale nelze vytýkati prvnímu nesprávnost nějakou, pro niž by se sám zavrhoval. Naproti tomu se stránky tvaroslovné a hláskoslovné trvám bezpečně lze dokázati, že čtení první je chybné.

Rukopisné *hlasi* jest nom. množ. a možno je čísti buď způsobem starším = *hlasi* (jako *těžcí mečí*, *plní túli*, *jasní helmí*, Jarosl. v. 240—242), buď způsobem pozdějším = *hlasy*.

Čteli se *hlasi*, tedy také vzezvučalí čísti se musí. A tento právě tvar je grammaticky chybný. Správně zněl by se zpátečnou přehláskou vzezvučeli, dle pravidla, jehož české památky starší velmi přísně se drží. Ukázali jsme to statisticky o Naučení křesťanském Tůmy ze Štítného²⁾, tedy o památce poměrně mladé (složené r. 1400, ale zachované v opise z r. 1450), a památky starší, mezi nimi i takové objemné a jazykem přesné kodexy, jako jest Žaltář Klementinský, potvrzují totéž pravidlo rozhodně. Čtením „vzezvučalí hlasí“ klade se tedy do RK. tvar nepravdělný na stol. XIV. a tím činí se čtení toto samo neoprávněným.

Čteli se však „hlasy“ a tedy také „vzezvučaly“ a „udeřily“³⁾ zvuky,“ nic tu pak nevadí pravidlu grammatickému. Jenom k tomu by se mohlo poukazovati, že předcházejí nominativy množné *těžcí mečí*, *plní túli*, *jasní helmí*, tedy nominativy tvaru staršího, a hned že následují nominativy tvaru pozdějšího (č. tvaru neživotných) *hlasy* a *zvuky*. Ale tomu netřeba se diviti; RKr. pochází z té doby, ve které pozdější forma nominativu množného již se ujímala, ovšem jen výjimkou vedlé formy starší. Již Mater Verborum má *virchi* = *virchy*, *cacumina*, *vertices*, nom. pl.⁴⁾;

1) Kořínek, RZel. a Kral. 1875, 69.

2) Listy filol. 1874, 253—255.

3) Stran uderily m. udeřily v. Listy filol. 1875, 176—177.

4) Aelt. Denkm. 230.

v Žalt. Klement.: vzradují se ostrovy mnohé (m. ostrovi mnozí); v samém pak RKral. mimo verše, o které nám tu právě jde, ještě také v Jarosl. v. 139: „*mraky* střel tu s hory na Tatary,“ a v Oldř. v. 45: „uderichu rány *bubny hromné*“ mají zajisté takové též nominativy tvaru pozdějšího. Obdoby stb. braky byšę, bađatę trasy v. u Mikl. 3² 14. *J. Gebauer.*

O vychování v domě otcovském.

O tomto předmětu rozepisuje se kniha „Der Hofmeister oder die vernünftige Erziehung der Kinder im Hause der Eltern.“ Von Hans Laras, Teschen. Verlag von C. Malik. 1876. 8°. 224.

Spis tento zajímáti bude každého i zkušeného již paedagoga, třebaš v něm nalézal pravdy známé, poněvaď v dosavadním způsobu vychovávání mládeže utvrzen bývá, dovídá-li se, že tytéž zásady též od jiného na jiném místě poznány a prakticky zkušeny byly. Zvláště však mladší učitelé by jej měli čísti a především domácí učitelé a vychovatelé, nebo ti, kteří k tomuto povolání se připravují. Zakládajíc se na vlastní zkušenosti a vlastním bedlivém pozorování mládeže kniha tato svědčí o tom, že spisovatel s velikou láskou povolání vychovatelskému se oddal a jemným opatřen jsa taktem náležitě poznal i v okolnostech zdánlivě nepatrných pravý úkol svůj, jež v úvodě, porovnávaje vychovatele se zahradníkem, sám takto pěkně určuje: „Stromek vyrůstá ze sebe a vše přilepené jej hyzdí, kdezto, co z venčí do něho vřezáno, dřívě nebo později zaroste. Úlohou zahradníkovou tudy jest, postarati se o půdu, která stromu slabé ještě kořinky majícímu potravy snadno dodává, dále nepřátele jeho jako housenky a brouky od něho zdržovati a konečně divoké výhonky, příliš bujně vyrážející větvičky uřezávati neb aspoň v čas přiřezávati. Kůl proti bouři a vichru chránčící budiž dobře přihlazený a velikosti stromku přiměřený, avšak spojení obou nesmí býti příliš tuhé, nesmí škoditi stromku nebo překážeti volnému vzrůstu, má-li pilný zahradník dočkati se radosti na svém chovanci; proto volič také z počátku jen měkké, podajné lípové lýko.“ Spisovatel má na zřeteli chlapce a sice jen potud, pokud se mu radným vidí, aby soukromě, v domě rodičů svých vyučován byl, tedy až po tu dobu, kdy vstoupiti může na vyšší gymnasium. Dle toho rozdělil si látku na dva díly. V prvném jedná o vyučování chlapce až do té doby, kdy schopen jest rozuměti předmětům gymnasialním, v druhém o vyučování předmětům nižšího gymnasia. Každý díl pak se dělí zase ve dvě části, z nichžto prvá jedná o vyučování, druhá pak, jak žák má

se vésti a zaměstnávat v prázdných chvílích mimo vyučování. K těmto dvěma částem přistupuje v díle druhém zvláštní část třetí, mající za předmět odměny a tresty.

I. A.

V prvním díle předesyílá některá všeobecná připomenutí. Podává tu nastávajícímu vychovateli radu, jak si má počínati vstupuje ponejprv do rodiny svého chovance, aby nesnázemi svými nebo nejapnými odpověďmi již z předu nepřipravil se o vážnost u svého chovance. Aby pak tohoto, jak náleží, mohl vychovávat, jest mu se přičiniti, by v rodině zaujal místo, jakéž přísluší vychovateli, zástupci rodičův. Žák nesmí v něm spatřovati placeného sluhu svých rodičů, nýbrž musí k němu takovou míti úctu, jako k těmto. S rodiči dohodniž se vychovatel o hlavních zásadách vychování, aby na př. nevhodnou povolností k synu svému snahy jeho nemařili. Nepodaří-li se mu to z počátku, naskytne se mu zajisté příležitost později, by rodičům dokázal, že chlapci je nejlépe, když ho přenechají úplně vedení vychovatelovu a v něm ho podporovati budou. Když na př. dítě se roztáhne a v nevrlosti své týrá každého, kdo se mu přiblíží, vychovatel může netrpělivost jeho zmírniti laskavě domlouvaje, vhodné příklady uváděje a hlavně o to pečuje, aby nemocný neměl dlouhé chvíle. Vidí-li pak rodičové, že dokáže více než oni svou přílišnou povolností, zajisté chlapce péči jeho ponechají. Má-li však vychování zdárné ovoce nésti, třeba, by učitele s žákem vzájemná pojila láska. Bez vzájemné lásky není vychování možno. Hleď tedy, bojí-li se tě z počátku chlapec, by bázeň a ostýchavost jeho zmizela, na jejím pak místě důvěra s láskou zavládla. Dokud *to* se ti nepodaří, nežehť ho k pravidelnému vyučování.

Potom hledí spisovatel dokázati, že soukromému vyučování náleží přednost před veřejným, tvrdě, že výhody veřejného vyučování jsou skrovné a že jich též může poskytnouti vyučování soukromé, za to však že toto nemá vad onoho, jichžto vytýká hlavně pět:

1. Veřejné ústavy nejsou vychovávacími nýbrž jen vzdělávacími či vlastně vyučujícími ústavy. Vyjma k poslušnosti a pozornosti prý mládež se tu nevede, zvláště za nynější doby, když náboženství se stalo jen předmětem vedlejším. Jestliť pravému vychování mládeže zde překážkou nestejné a často protivné účinkování na žáky jednak se strany učitelův, jednak se strany rodičův, ježto ani učitelé, je-li jich více, neúčinkují všichni vždy jednotně. Str. 17. 18.¹⁾

2. Na veřejných ústavech není žádná nebo jen velmi skrovná možnost, aby žák nadaný naučil se více a postupoval rychleji, nežli žák obdařený vlohami prostředními nebo špatnými.²⁾

3. Množství učitelů jest pro žáky spíše ke škodě než ku prospěchu.³⁾

4. Častější střídání učitelů téhož předmětu kalí jasnost pojmův a odnímá často mladíkům důvěru k učiteli, zvláště když následující učitel posuzuje neb i odsuzuje výklady svého předchůdce v témž předmětě.⁴⁾

5. Množství žáků pokládá se obyčejně za lepší stránku veřejných ústavů naproti vychovávání soukromému, poněvadž prý žáci sebe na vzájem vzdělávají; ale aspoň ne vždycky tomu tak, neboť často při množství žákův spíše ještě se vyvinou zárodky vlastností zlých, jako hněvivosti, svárlivosti a p.⁵⁾ St. 19—23.

Po těchto předběžných výkladech přichází spisovatel k elementárnímu vyučování a zábavám, které je provázejí.

Nejprve mluví o tom, jak dlouho vyučování má trvati. Vychovatel má se v tom řídit zkušeností, že půl hodiny soukromého vyučování rovná se celé hodině vyučování ve veřejné škole i co do unavení učitele a žáka i co do výsledkův, a má zvláště z počátku hleděti k tomu, by hodiny vyučování snad již svou délkou nebyly žáku postrachem.

Na to pojednává jen všeobecně o trestech, poněvadž obšírněji tento předmět ve druhém hlavním díle probírá, a zahrnuv tu hlavně a to vším právem nemístné trestání bitím a ukládání úloh za trest, upozorňuje na to, že učitel zděláváje první plán učebný má se spravovati pouze povahou a přirozeností dítěte, a radí, by k zamezení jednotvárnosti asi každé čtvrtletí rozvrh měnil. Str. 24—30.

Potom přistupuje k vlastnímu vyučování. Zevrubně poučuje, čeho se má při čtení i co do držení těla i co do vzdálenosti knihy dbáti, a doporučuje za čítací knihu na místě obyčejných školních čítanek nějaký zábavný a lehkým slohem psaný spis pro mládež. Čtení má z příčin zdravotních trvati denně jen půl hodiny.

Druhý předmět je psaní. Odporučiv péra brková, udává, jak má dítě seděti, jak sešit před sebou míti a jak psáti. Z počátku píše se každá písmenka po učiteli, potom slova a celé věty dle předpisu, konečně píše dítě dle diktatu učitele, který je při tom znenáhla učí pravopisu. Dítě takto téměř hravě se učíc oblíbí si učitele a tím větší chuf bude míti k učení. Jak mile však učiteli se podařilo chuf k učení probuditi, hledí ji udržeti a uzříš netušené ovoce své práce.

Třetí předmět, počítání, probírá s touž důkladností. Nalezneš zde, jak máš dítě seznámiti se soustavou dekadickou, moha hned zde vyložiti mu zlomky decimalní, nikoliv, jak obyčejně se děje, až po zlomcích obyčejných, a dočteš se tu zevrubného poučení o každé z hlavních funkcí početních. Str. 31 až 54.

Když tím způsobem, jaký spisovatel vyložil, za rok nebo

na nejvýše za dvě léta jednotlivá elementa vyučování dobře se probrala, umí-li žák plynně a srozumitelně čísti, má-li ruku tak vycvičenou, že dosti rychle na jednoduchých linkách psátí může, vyzná-li se konečně dobře ve čtyřech hlavních způsobech počítání, tu následuje pro soukromého učitele prostřední stupeň mezi národní a střední školou, jaký si prý může snadno sám utvořiti.

Při vyučování elementárním vyučoval prý spisovatel denně, tedy i v neděli a ve svátek, jen půl druhé hodiny a sice dopedne od $\frac{1}{2}$ 10—11 hod., čímž prý vystačil úplně.

B.

Vedlé vyučování pravidelného jest však třeba, by chovanec náležitě se zaměstnával, jakž by to nejen vývoji těla, nýbrž i vzdělání ducha i zušlechtění srdce prospěšno bylo. A k tomu právě Laras obrací velikou pozornost. Proto jedná v druhé části I. dílu velmi obsírně o hrách chlapeckých, které dle doby roční dělí a) na zimní a b) na letní. Mezi oněmi popisuje zvláště: 1. hru na vojnu, při níž učitel maně takořka může žáčka svého naučiti pravidelné, slušné chůzi, může jej naučiti, jak má starší a důstojné osoby pozdravovati, může vypravovati leckterou poučnou povídku třeba z dějin, na niž některá vojenská hračka upomíná a p. 2. S lukem, ježž si může chlapec návodem učitelovým sám zhotoviti, dají se prováděti všeliké zajímavé hry, cvičící nejen oko ale i ruku a to pravou i levou. — 3. Hry s míčem. — 4. Lapání kamének. — 5. Házení kartami. — 6. Tělocvik ve světnici, k němuž podává též podrobný návod, vplétaje při příležitosti poznámky, jak by učitel i zde povídkami příhodnými podobná cvičení osvěžiti, spolu pak vědomosti chlapcovy rozmnožiti mohl. — 7. Jezdění na sáňkách a bruslích.

Zábavy letní jsou dle místa trojí, buď 1. v zahradě, nebo 2. v poli, nebo 3. v tělocvičně.

V zahradě má chovanec obdržeti jistou část pro sebe, kterouž sám si dle návodu vychovatelova změní a rozdělí, kterouž také sám vzdělává, by takto seznal nejlépe postup zahradnických prací. Když bylinky počnou vyrážeti, má jej vychovatel k tomu, by každého dne je pozoroval a změny znamenáné do zvláštního denníku si zanášel. Ku pěstování doporučí spisovatel zvláště kukuřici a to proto, že na ní velmi dobře možno pozorovati oplozování. Takto se tělo tuží, oko se cvičí v pozorování a duch vědomostmi se obohacuje. V poli prohánějí se rády děti s drakem, kterého si samy s učitelem zhotovily. V tělocvičně házejí kopím, které si zase samy docela dle popisu Homerova zrobily, chytají hůlkami kotouče, cvičí se na bradlech a provozují jiná cvičení gymnastická. Vše popisuje spisovatel zevrubně, ba vykládá též, jak se ta neb ona hračka připravití může. K lepšímu objasnění připojil také obrázce.

II. A.

Na to následuje II. hlavní díl, v němž se jedná o vyučování předmětům nižšího gymnasia a užití prázdného času.

Po krátkých prázdninách použije se žákovy dychtivosti po novém předmětu, totiž latině, k tomu, že se počet denních hodin vyučovacích rozmnoží na dvě, před nimiž předchází půl hodiny neb celá hodina přípravy, v níž jest žák z paměti se učiti zejména latinské mluvnici a významům.

Spisovatel tu podává metodiku všech jednotlivých předmětů v tom pořádku, jak na vysvědčení se nalézají, od náboženství až k přírodopisu; z nich míním zde všimnouti si pouze jazykův a sice nejprve latiny.

α) S mluvnici se spojuje překládání dle knihy Rožkovy, jížto mezi českými knihami nejpodobnější jest, kterou složil Fr. Novotný. Všecky články mají se projíti dříve ústně a potom teprv žák se na druhý den uloží k písemnému vypracování. Slovíčka k tomu potřebná a sice vždy jen s jediným významem zanese učitel sám do slovníčku. Při opravování překládá zase žák ústně z knihy, kdežto učitel opravuje v sešitě napsaný překlad. Pod každou takovou úlohou napíše úsudek, z počátku mírnější, později přísnější. Velikou váhu, a to vším právem, klade spisovatel na učení se významům. Ty častěji zkouší a sice hledě vždy ku spojení, v jakém ve větě se vyskytly. Významy, které žák neutkvěly dosti v paměti, podtrhne barevnou tužkou⁶⁾ a k ulehčení paměti hledí též ku komposici a etymologii slov. Některým souvislým článkům dává z paměti se učiti, sám při hodině vyučovací nejprve s žákem se uče, aby též náležitěmu přízvuku uvykl. Jednotlivé části mluvnice častěji opakuje; neukládá však z mluvnice sám žák, nýbrž ponechává jeho pilnosti, kolik se každodenně naučí.⁷⁾ Po skončeném tvarosloví nastoupí vedle obyčejných každodenních písemných prací, při nichž zatím společná příprava přestala, překládání, ale jen ústní snadných a krátkých souvislých článků dějepisných jakožto příprava k překládání klasikův.

β) Z klasikův odporoučí ku čtení pro začátek Caesara, nikoliv Corn. Nepota, tím méně pak Hoffmannovy „Historiae antiquae“.⁸⁾ Spisovatel polemizuje proti obyčejnému prý na gymnasiích způsobu čtení klasiků, při němž pro přílišné výklady grammatické nikam prý se nedojde a žákům souvislost myšlenek obyčejně ujde, a poněvadž málo jen žákův za hodinu může vyvoláno býti, žáci nedbaleji se připravují a na tom přestávají, mají-li v sešitu svém něco napsáno a třeba jen opsáno. Laras chce, aby se co nejvíce četlo. Proto hledí nejvíce na znalost významův a překlad. Žáci mají ovšem se připravovati třeba na tři kapitoly, byt se jich potom ve škole pět přeložilo. Učitel má za hodinu vyvolati aspoň 15—20 žáků, pokračuje následujícími

způsobem: Dá první větu přeložiti a potom ode tří nebo čtyř překlad plynně opakovati. Tak učiní též s následujícími větami až dojde konce kapitoly, načež dá opakovati překlad celé kapitoly, obmezuje výklady jen na věci nejnnutnější; neboť, čte-li se mnoho, bez toho prý táž věc stokrát se opakuje. Žáci by se měli hlavně učiti významům a tak by za 2—3 léta polovice žáků byla s to, aby latinského prosaického klassika beze vsí přípravy překládali a denně aspoň jednu hodinu získati mohli, kterou nyní zmaří hledáním ve slovníku. Podobně, myslí, má též na vyšším gymnasium se pokračovati, jen že by tu měly všechny písemné přípravy odpadnouti.⁹⁾

V soukromém vyučování lze prý toho cíle, totiž aby žák za 2—3 léta klassiky bez přípravy četl, mnohem snáze dosíci. Učitel čte totiž se žákem bez přípravy, neznámá slova se v autoru podtrhnou, učitel prozatím řekne sám jich význam. Takto se učí žák návodem učitelovým věci dobře chápati.¹⁰⁾ Po první ovšem pracné půlhodince vezme učitel sešit, rozdělí každou stránku na dvě polovice, na jednu zanáší dříve podtržené významy, které mu žák diktuje, na druhou se napíše důležité poznámky nebo překlad nesnadnějších míst. K nejbližší hodině jest žáku svědomitě se naučiti, co do sešitu zanešeno. Když konečně má žák takovou zásobu slov, že může za půl hodiny bez přípravy dvě kapitoly Caesara přeložiti, (což prý může za 4 neděle dokázati), hledí se více k výkladu. — Tímto způsobem prý spisovatel dokázal, že jeho žák za tři čtvrtě roku 7 knéh Caesarových svědomitě přeložil a zopakoval. Když nastane čtení klassikův, přestane pravidelné písemné překládání ze cvičebné knihy. — Nyní se překládá každodenně sice, ale jen ústně. Písemně pracuje žák jen jednou za týden a sice v neděli tak zvané tentamen. Píše totiž zrovna latinsky větu za větou, jak učitel mu diktuje překlad Caesara.

V *řečtině* žádá, by se hned z počátku mnoho četlo, aby si žák uvyl na to, co v jazyku tom nejvíce obtíží činí, na přízvuk. K náležitému procvičení tvarosloví pohřešuje knihy, jako je pro latinu Rožkova. Schenklova, jež ovšem pro gymnasium více než dostačuje, nedostačí prý pro soukromé vyučování. Jinak postupuje jako v latině, jen že se vyhne obtíži, která vadí na gymnasiích. Mníf spisovatel, že není dobře učiti se řečtině již v tercii, když v latině žákům teprv začíná se rozbřeskovati. Soukromý žák tomu tím ujde, že učitel s ním počne řečtinu teprve, když v latině jest náležitě utvrzen, moha potom více času a plet věnovati řečtině než latině.

Hlavní váha padá zase na učení se významům, důkladné procvičení mluvnice a potom pilné čtení. Z chrestomathie má se přeložiti aspoň polovice, z Homera nejméně 12 zpěvů.

Jazyk mateřský odbývá spisovatel poněkud otčímsky. Nevyložil ani v elementárním vyučování jasně, jak si představuje vyučování mluvnici, ani v gymnasiálním vyučování nepodává ná-

vodu dosti důkladného. — S hořkostí vzpomínají učitelův, kteří hodiny určené pro němčinu zabíjeli čtením neb neprospěšným a žáky k ospalosti vybízejícím opravováním úloh, myslí, že žák z nižší školy přináší již známost mluvnice a že v jazyku mateřském cvičí se každou hodinu, proto že postačí pro veřejné ústavy, učí-li se v prvních dvou třídách jednu hodinu týdně mluvnici, jednu slohu a jednu-li se čte. Ve třetí třídě prý jedna z těch věcí (bezpochyby míní mluvnici) může již odpadnouti.¹⁾ — V soukromém vyučování chce známosti v mluvnici doplňovati při čtení, upozorňuje žáka hlavně na zákony hláskoslovné, jež na základě jednotlivých pozorování má sám žák nalézt a vysloviti. Pozoruhodno jest zde pouze to, co praví o písemných pracích. Žádá totiž, aby žák pracoval bez konceptu, by nevykal pohodlnosti, nýbrž hleděl každou myšlenku ihned přesně slovy vyjádřiti. Má tedy žák thema důkladně uvážiti a poznamenaje si pouze chod myšlenek zrovna na čisto psáti. Str. 97—154.

B.

Ve druhé části jedná se o trestech a odměnách. Spisovatel tu rozeznává dobu vyučování přísně ode doby mimo vyučování, poněvadž jest veden zásadou, že nesmí ani povinné studium nikdy se pokládati za trest pro přestupek v prázdné chvíli zaviněný, ani prázdná chvíle za odměnu povinného studia. Ve které době se provinění stalo, v té budiž potrestáno.

Většina přestupků je taková, že přísný pohled milovaného učitele neb důtklivé slovo postačí, aby žák více podobně se neprovinil. V takových případech ani nemá nikdo jiný o přestupku zvědět, leda by snad žák u rodičův na přísnost vychovatelovu si stěžoval. Pak ovšem je tomuto promluvit si o věci s rodiči a sice v nepřítomnosti chovancové a přiměti je k tomu, by veřejně prohlásili, že vychovatel má v každém případě právo chovance svého pro přestupky kárati, ba uzná-li toho potřebu, i citelně trestati. Spolu musí vychovatel od rodičů žádati, aby příště každé jednostranné sdělení synovo odmítli. Sezná-li však chovanec, že vychovatel jeho je v trestání spravedliv a že ve srozumění s rodiči jedná, nepřipadne mu více na mysl u těchto si stěžovati. — Jinak sdělujž vychovatel přestupky svého chovance rodičům jen tehdyž, když není s to, aby sám náležitě a dosti přísně trestal, anebo když se obává, že by byl příliš přísný. Vůbec je třeba, by trestaje jednal s rozvahou a nepřeháhleně, by si byl vědom, že tak skutečně nejspíše polepšení žákovy dosáhne a že ho nemírným trestem nepopudí. Bití má býti obyčejně jen výhrůžkou a v nejhorším případě teprv jakožto nejpotupnější trest se udíleti. Za trest se učiti je nesmyslné, zavíratí do samoty jest pro mravnost nebezpečné. — Dopustí-li se však žák viny, která má původ svůj ve zlomyslnosti, třeba zvláštní rozvahy a opatrnosti, by vy-

chovatel vynalezl trest nejen citelný, ale takový, jímž by chyba na vždy s kořenem odstraniti se mohla, hledě vždy k přirozené povaze žákově. Žáka citlivého by veliká přísnost popudila, u takového nejlépe účinkuje, nesmí-li po nějaký čas viděti tvář svých rodičův. Pro takového bývá výdatným prostředkem k polepšení, když trest si přestáv rodiče musí odprostiti. Tito jakož i vychovatel mají tu příležitost, hříšníka opravdu kajícího k pevnému předsevzetí přiměti a utužiti. Není-li žák citlivý, účinkuje často, odepře-li se mu na čas nějaké oblíbené vyražení. Žádá-li si ho po nějakém čase, vyloží se mu ošklivost a velikost jeho přestupku a ještě po nějaký čas zůstane mu zábava odepřena. Příliš však často týž trest opakovati nebo zostřovati není radno, poněvadž by pozbyl své účinnosti. Na hříšníka ze zvyku by dokonce zostřování a opakování trestu neúčinkovalo. Nejčastěji to bývají lháři a zlostníci. Tu jest nejlépe, když se hledí všemožně k tomu, aby neměli příležitosti dopustiti se své obyčejné chyby, a dopustí-li se jí, poučme je o velikosti a ošklivosti její a zase s láskou je opatrujíce odstraňujeme veškeru příležitost ku hřešení. Láskou a dobrotou, pečlivým opatrováním a spásitelnou domluvou více se tu dokáže než rozhodnou přísností.

K odměnám pro chování v době mimo vyučování jest málo příležitosti, neboť nezaslужuje každý dobrý skutek zrovna odměny. Mát učitel žáku svému záhy jasným učiniti rozdíl mezi povinností a zásluhou. Tím více jest mu tudy vystupovati proti udělení odměn pouze za nedopouštění se jisté chyby, aneb dokonce proti nemístnému odměňování, kde by spíše trest byl na místě. Myslí spisovatel na takové případy, jako když chlapec ku př. týraje nějaké zvíře k úrazu přijde a rodiče nebo tetičky k uchlácholení dárky jej zasypávají, kdežto by se mu aspoň pořádné domluvy dostati mělo.

Co se týče trestů pro přestupky vyučování se týkající, praví spisovatel asi toto: I zde postačí obyčejně, dovedl-li učitel si získati lásku žákovu, pohled výmluvný neb domluva. Nejobyčejnější přestupek bývá, že žák nenaučil se náležitě své úloze. Stalo-li se to poprvé, dostačí domluva. Když by však i nedbalost se opakovala, nepřeháňli se a netrestej přísně, dokud neseznáš příčiny nedbalosti. Můžeť býti vina jinde než ve vůli žákově, třeba v tobě neb i v tělesné churavosti jeho. Zvláště choroba žaludku působívá po kolik dní nepříznivě na žákovu chuť k učení. V takovém případě, když pravou příčinu vypátráš, hled jí snadnými a rozumnými prostředky odstraniti. Dohlížej k tomu, by chorobný zachovával diétu a zvláště po jídle se pohyboval, možno-li v blízkém lese. Když však jest nedbalost vlastní vinou žákovou, vždy hled k tomu, by k nejbližší hodině vedlé nové úlohy též zanedbané se doučil. Vida, že pohodlností práce své neuemění, nýbrž ještě rozmnoží, zajisté bude míti se na pozor, aby podruhé nebyl nedbalým a dobrotivého, v těch však věcech

neshovívavého učitele nehněval. ¹²⁾ — Důtklivě varuje spisovatel, aby se neukládalo za trest opisovati ¹³⁾, aniž aby žáci z trestu klečeli, poněvadž prý není důstojno za trest ukládati, čímž Bohu svou nejhlubší úctu projevujeme.

Za povinné učení se dávati v odměnu pamlsky nebo peníze není radno. Z počátku hleď ovšem učitel aspoň domácí učení žákovy tak zaříditi, aby mu z toho třeba ne zrovna odměny, ale aspoň příjemnosti vyplývaly, jako pochvala rodičů, veřejné uznání pilnosti se strany učitelovy, poskytnutí příležitosti, by žák svůj prospěch ukázati mohl. Takto tedy nejprve probouzí se cit pro čest, odkudž k citu pro povinnost není daleký krok. Svědomitý žák je dosti odměněn, čte-li spokojenost na tváři učitelově, a zase dosti potrestán, vidí-li, že učitel jest nevrlý. V takovém případě místo domluvy musí někdy učitel žáka spíše potěšiti, že od něho jistě očekává, že co nejdříve chybu svou napraví. Potom zajisté bude žák s větší radostí pracovati než, je-li mu pobídkou k práci strach před trestem. — Jakási odměna může při soukromém vyučování záležeti v tom, že učitel šíře rozprává a déle se pozdrží u věci, která pilného žáka zvláště zajímá; aneb že mu slíbí na procházce nějakou povídku, z níž ovšem zase může něčemu se přiučiti. Někdy vymůže vychovatel u rodičů chovanci svému za odměnu nějakou zábavu nebo projíždku. To však nesmí se díti často; neboť i odměny sevšední. Str. 156 až 179.

C.

Při soukromém vyučování zbývají žákovi aspoň 4 hodiny denně prázdného času, jichžto může k zábavám užití, kdežto žákovi veřejnému skoro žádný nebo pramálo času k zotavení a vyrazení zbývá. Zábavy gymnasiasty dělí spisovatel také na zimní a letní. K oněm počítá na místě prvním kreslení, k němuž od krasopisu přejíti se může nápodoběním ozdobnějších liter. Spisovatel tu poučuje, jak by se vyučování toto zaříditi mělo, aby žákovi skutečně nezdálo se býti prací, nýbrž zábavou. — Druhá zábava je cvičení ve zpěvu, nejprve zpívání písní věku žákovi přiměřených po učiteli, při čemž vždy je k tomu hleděti, by žák textu dobře z paměti se naučil. Při soukromém vyučování jest dobře, když si žák pozve k cvičením těm několik soudruhů. Docílil-li učitel lásky ku zpěvu, může pomocí houslí nebo piana vpraviti chovancům svým také nejnnutnější známost theorie hudební. — Vedlé zpěvu možno pěstovati hudbu. Dobrou zábavou spolu však velmi poučnou jsou pozorování meteorologická, která žák dle návodu vychovatelova koná a jichž výsledky každodenně večer do zvláštních zápisků jasně a určitě si poznamenává, ku konci měsíce pak a na konec roku mezi sebou porovnává. Pozorování ta týkají se a) teploty, při čemž je třeba žáka se-

známí s teploměrem, *b*) stavu barometru, *c*) směru větru, při čemž naskytuje se příležitost poučiti žáka o příčině a původu větrův, *d*) množství spadlého deště a *e*) jiných různých úkazů přírodních, jako bouří a jich následků, požárův a povodní, zatmění slunce nebo měsíce, objevení se meteoru, příchodu neb odchodu tažného ptactva a p. Chovanci, kteří takto zvykli všeho bedlivě si všimati a pozorování svá svědomitě zapisovati, budou jednou také ku správě jmění svého náležitě přihlížeti a ve všem pořádek zachovávat. — Velmi prospěšnou zábavou jsou také ruční práce, zvláště truhlářské, soustružnické a řezbářské. Laras zařídil si s chovancem svým malou dílnu, v níž dle nákresů zhotovených rozličné nástroje a nářadí robili nebo porouchané opravovali, zejména z jara sestrojovali budky pro špačky, kteréž potom na stromích upevňovali, čímž za několik let dosáhli toho, že krajina těmito nepřáteli hmyzu v hojném počtu byla navštěvována. — Konečně jako za doby dětství jezdí se na bruslích a na sáňkách, kteréžto poslední si však nyní může chovanec sám zhotoviti.

Letní zábavy jsou jako v době dětství dle místa trojí: 1. v zahradě, 2. na poli, 3. v tělocvičně.

1. Blíží-li se jaro, zkouší se semena, nezkazila-li se, nakreslí se půdorys zahrady, načež dle doby každému druhu semena přiměřené se zasadí neb zaseje a pak další potřebné práce se konají, při čemž opět žák vývoj rostlin jakož i hmyzu jim škodlivého bedlivě pozoruje. Záhodno také, aby seznal druhy obilní a jich pěstování, což se v malém dá též v zahradě provésti. Při sklizni pak může mu vychovatel vypravovati o rozličných slavnostech při té příležitosti konaných i jich významu. Se zahradou má spojena býti též malá školka, v níž může žák seznati, jak se zušlechťuje ovoce, sám dle učitelova návodu očkuje a vroubě. Laras dává zde podrobný návod, jak se na trojí způsob může vroubiti.

2. Jsa s chovancem svým v poli má vychovatel každé příležitosti užiti, by jej vždy na něco nového upozornil. Tak na př. při dělání píšťalek mohou studovati vnitřní složení rostliny a postupování výživné šťávy, na pupencích zvláště maďalových mohou si všimnouti pryskyřného obalu chránícího před zmrznutím útlé lístky chloupky opatřené, kterýž z jara paprsky slunečnými se rozhríváje vzrůst lístkův uvolňuje. Rozumí se, že s pozorností budou též sledovati všeliké práce polní a sem tam i na vysvětlení se ptáti. Draka mohou také ještě pouštěti, jen že nyní může vychovatel podrobněji poučiti o příčině stoupání jeho. Laras doporučí také jízdu na velocipedu a na koni.

3. Aby cvičení gymnastická byla zajímavá, předpokládá spisovatel vždy nejméně tři účastníky. Určiv, jak a na jakém místě by tělocvična nejlépe se zařídila, popisuje zevrubně rozličná cvičení. Vedlé známých, obyčejných cvičení připomíná ještě

hry, jako tlučení kohouta, běh o závod, Jakube, kde jsi a p., střelení do terče o ceny z kuše a pušky, koulení v kuželky a házení do kuželek. Str. 179—217.

Ke konci připojil ještě malou sbírku příležitostných přání pro děti. Str. 218—224.

Z přehledu tohoto, trvám, dosti jasně vysvítá, že Larasův spis, pokud spisovatel obmezuje se na působení domácího vychovatele, v kterémžto oboru má zkušenosti, mnohá dobrá a prospěšná pokynutí nejen pro vychovatele ale i pro každého vzdělaného otce podává. Kde mluví o vyučování veřejném, bývá někdy ovšem na omylu, poněvadž tu snad mimo gymnasium, na němž studoval, jiných zkušeností nema. K takovým místům připojil jsem poznámky, v nichž jsem své stanovisko v otázkách týkajících se veřejných škol vyložil.

Poznámání.

¹⁾ Jisto jest, že na veřejném ústavě jest výchování žáků mnohem nesnadnější, poněvadž učitel nemůže tak snadno a důkladně seznati povahu svých žákův a všeliký vliv, jemuž vývoj povahy jich podléhá. Přece však může řádné povahy ze svých svěřenců vychovati, nejen poslušné a pozorné žáky. Naskytujet se i v ostatních předmětech mimo náboženství dosti momentů, jimiž učitelé lze působiti na mravnost žákovu. O tom netřeba mi šíře se rozpisovati, uvádím mimo výborné paedagogiky zvláště Wilhelmovu a Schradrovu jen článek „Welche Gelegenheit bietet sich dem Lehrer der klassischen Sprachen dar auf den Schüler erziehend zu wirken?“ od J. Lopota v programu reálného gymnasia Vidnavského 1873. Zvláště však důkladné a podrobné pojednání Fid. Mähra „Schülerfehler — Lebensfehler und ihre Heilung“ v progr. gymn. Terstského 1875 poučilo by Larasa, že může učitel veřejného ústavu působiti dosti na vývoj povahy žákův. Že by však vskutku všude tak se dalo, to nechci tvrditi. Vždyť si aspoň učitel středních škol nepřináší z univerzity náležitě přípravy pro toto své povolání. Nemámeť dosud paedagogických seminářů, jichž potřeba již častěji vyslovena, též v těchto Listech I. str. 127 n., a nedávno též v Německu. Viz N. J. f. Ph. u. P. 1876 II. str. 417—431. Ne každý jest si vědom, že má nejen vyučovati, ale i vychovávat, a málo který, by toto se mu dařilo, hledí všestranně poznati povahu žákovu. Nedostatek Larasem vytčený zajisté dá se odstraniti, hledí-li učitel, aspoň v menších městech, kdež to snadno jest, seznati též domácnost žákovu a udržuje-li styk s rodiči neb domácími učitelí. Proto jest též žádoucí, aby učitel v jedné třídě co možná nejvíce byl zaměstnán a se svými žáky od první třídy počínaje postupoval, jakž také v nejnovější době od c. k. zemské školní

rady nařízeno jest. Již proto však, aby žáci nižších tříd neměli špatných příkladů na žácích vyšších, jimž snad náležitého vedení se nedostává, je třeba, by všichni učitelé stejnou ideí byli prodchnuti a stejně pokračovali k cíli vytčenému. To však jest možno pouze tehdyž, stojí-li v čele ústavu skutečný paedagog, který hlavní úkol svůj shledává v tom, aby na ústavě sobě svěřeném ideal organisačního návrhu provedl. Proto *při obsazování míst ředitelských i na ústavech komunálních* hlavně mělo by se hleděti k tomu, je-li povolán dobrým a upřímným paedagogem a má-li dosti energie, by dovedl zásady své jednotným spolupůsobením všech sobě podřízených sil vtěliti, *a pak snad teprv, je-li též spisovatelem*. Tak se ostatně již vyslovil znalec rakouského školství v brožurce vydané r. 1876 v Praze u Dominika „Zur Gymnasialfrage in Oesterreich“ hlava 3.

Kdyby na ústavy přicházeli muži pro vychovatelství připravení, kdyby jsoouce naplněni láskou k mládeži a snahou o pravé dobro její, ze všech sil svých, žádné příležitosti neopomíjejíce a vhodných vždy prostředkův užívajíce, o jejím zdokonalení mravním pracovali, a kdyby v práci své příkladem a radou ředitelovou povzbuzováni a svými kollegy podporováni byli, přispěli by zajisté velice k založení mravné povahy svých svěřencův a tím i vezdejšího jejich blaha, třeba nebyli učitelé náboženství, a spíše než vychovatelé domácí, kteří z příčin známých ještě méně požadavkům pravého paedagoga vyhovívají, než učitelé veřejných ústavů. Laras je tuším asi řídká výjimka.

Učitelé náboženství mají ovšem hlavně ten úkol, aby nejen ducha mládeže sobě svěřené vědomostmi o pravdách náboženských obohacovali, ale též o to se postarali, by opouštějíc ústav do života vstupovala s citem zjemněným a vůlí mravními zásadami se řídící. Avšak nezřídka se stává, že mladíci také z té příčiny nemohou se dočkati ukončení svých studií gymnasiálních, aby směle odložíce škrabošku a prohlásíce svou nevěru nemuseli více se účastniti žádných úkonů náboženských. Na náboženství pak nevzpomínávají jinak než na předmět, kterýmž nejvíce týráni bývali, poněvadž učení se jemu jich tuze nezajímalo a přece poměrně skoro nejvíce času vyžadovalo. Toť důkazem, že v takových případech *katecheta úkolu svému* ovšem nesnadnému *nedostál*. Příčina toho jest buď v něm nebo mimo něj, snad v některém z ostatních učitelů. V katechetovi jest, není-li dobrým vychovatelem a učitelem, učil-li na př. náboženství tak, že se stane na nejvýše majetkem paměti nikoli srdce, a nezkouší-li probranou látku hned v nejbližší hodině nýbrž, až vzroste časem tak, že ji žáci jen s velkým namáháním zmoci mohou, aby ji co nejdříve zase zapomněli, aneb odbývá-li exhorty tak, že v nich žáci zrovna k nepozornosti se odchovávají a čas při nich strávený za ztracený pokládati musí. Katecheta je též vinen oním smutným úkazem, není-li dokonale ve svém oboru obeznámen ale i

nesleduje-li pozorně výzkumův a výsledků zvláště těch věd, které s náboženstvím se dotýkají, od nichž by námitky proti některým pravdám náboženským očekávati se mohly. Neboť jest zapotřebí, aby ve svých přednáškách, pokud potřebu toho vidí a pokud vzdělanosti žákův přiměřeno jest, sám na zdánlivě třeba nebezpečné věty jiných věd upozornili a vyložili, že buď s náboženskými pravdami v odporu nejsou, jak by se zdáti mohlo, neb že důsledky protináboženské, jaké z nich někteří vyvozují, nejsou odůvodněny. To platí ku př. o protináboženských důsledcích z učení Darwinova vyvozovaných, kterých výzkumce sám ani nevyslovil ani neuznává. Srv. Durdíkův článek v „Osvětě“ roku 1876. seš. 9. Aby katechetům studia v tom oboru se usnadnila, měly by církevní časopisy též články toho směru podávati. Nenít zajisté pravému náboženství báti se vědy. Projeví-li se pak již ve škole některý žák nevěrcem, tu zvláště jest katechetovi osvědčiti dobrý vychovatelský takt. Přílišnou přísností zlo se neodstraní, jako nečinila inkvisice upřímné katolíky z těch, jež pronásledovala. Ale dopátrav se pravého původu zla poučováním laskavým a domlouváním otcovským spíše dosáhne nápravy.

²⁾ Pravda jest, že učitel a s ním nadanější žáci nezřídka bývají zdržováni v rychlejším postupu, když třeba jest opakovati nebo znova vykládati touž věc, kteréž slabý nebo nedbalý žák zapomněl nebo nepochopil. Jisté věci opakovati je vždy i pro lepší žáky potřebno, neboť i tito zapomínají. Je toho třeba i v soukromém vyučování. Aby však se nevyskytly případy křiklavé nevědomosti u některého žáka, s nímž by ovšem učiteli bylo často se meškati na újmu žáků lepších, tomu činí nebo mají aspoň učiniti přítrž nařízení vyšších úřadů, by žáci skutečně slabí nepouštěli se do tříd vyšších. Ovšem že i pak naskytnou se případy, kde učiteli bude se zdržeti se žákem volněji chápajícím aneb slabší pamětí obdařeným déle při nějaké věci, jižto schopnější a pilnější žáci dobře znají; avšak tu má právě učitel ukázati své umění, že dovede i v takových případech prospěšně zaměstnati celou třídu tedy i lepší žáky. S nedbalými ovšem nebude čas mařiti, aniž nejsou toho hodni, na ty bude jinak účinkovati. Že by však hledě k takovýmto případům, které rychlejší postup nadanějšího zdržují, měla se takovému žáku zákonem poskytnouti možnost, aby směl některou třídu přeskočiti, jako prý to jest v Prusku, nemíním. Jsou požadavky pro každou třídu takové, že i nadanější žák má dosti práce, aby jim vyhověl úplně. Naučiti se za rok, co jest dosti velikou úlohou na dvě léta, mohlo by býti jen na újmu buď důkladnosti nebo zdraví neb obojího. Však jak si myslí spisovatel toto stahování dvou tříd? Má žák V. třídy navštěvovati pravidelné vyučování v V. třídě a doma se učiti ještě soukromě předmětům VI. třídy? Tu neujde hodinám, v nichž slabšími spolužáky ve svém pokroku je zdržován. Musel by studovati vůbec jen soukromě a soukromým

žákům jest i v Rakousku v jistých případech dovoleno kontrahovati. Ostatně má veřejný žák nadaný dosti příležitosti, aby se více naučil než slabší, pracuje-li soukromě důkladněji v předmětech té třídy, v níž se nalézá, čte-li ku př. klassiky neb odborné, speciálnější a jeho stupni vzdělání přiměřené spisy přírodopisné, zeměpisné, dějepisné atd. Učitel zajisté mu při tom radou i skutkem bude nápomocen. Mimo to vyučuje se na ústavě veřejných předmětům mimořádným, kreslení, moderním jazykům, zpěvu, hudbě atd., čímž nadanějším poskytnuta též příležitost, naučiti se více než spolužáci méně schopní se naučí.

³⁾ V tom také má spisovatel pravdu; než i to bylo by lépe, kdyby se o řediteli a učitelích každého ústavu mohlo říci, co jsme v pozn. 1. připomenuli. Však vyšší školské úřady i v tom hledí poněkud pomoci nařízením, aby na nižším gymnasium bylo v každé třídě zaměstnáno co možná nejméně učitelů, zejména jazyky aby byly v rukou pouze jedněch. Tím se stane, že mimo katechetu dostačí pro I. a II. třídu dva, na nejvýše tři, pro III. a IV. třídu tři učitelé.

⁴⁾ Ani v tom odporovati mu nemůžeme, avšak již tomu aspoň ve veliké míře tak nebude po nařízení, jehož jsme se výše dotkli, aby totiž učitel, pokud možno, se žáky svými stále postupoval.

⁵⁾ Tomu bývá ovšem tak; mámť sám toho příkladů několik z jistého ústavu, kde leckterý chovanec příkladem svých soudruhů se zkazil, nepřinesl-li si dobrý mravný základ z domu otcovského. To však aspoň vesměs nemůže se státi, přihlédaj-li učitelé pilně k chování žákův a nepřestávaj-li na tom, aby jako professoři universitní jen své přednášky si odbyli, nic více o mládež se nestarajíce. Máť učitel žáky své i mimo vyučování bedlivě pozorovati, ku př. na vycházkách, kteréž s nimi podniká a p. Může je tu, zvláště má-li své žáky od první třídy, v tom věku, který z pravidla nezná ještě přetvářky a pokrytství, snadno poznati se všemi náklonnostmi dobrými i zlými. Náklonnosti k jistým vadám lze mu tlumiti a zárodky dobrých vlastností probouzeti, zlých společníků varovati, dobré doporučeti atd.

Laras patrně velmi se zamiloval do vyučování soukromého. Kdyby však s touž pílí působil na veřejném ústavě, shledal by, že vychovávání na veřejném ústavě jest sice mnohem nesnadnější, ale že může též zdárné nésti ovoce. Myslím také, že skutečné ideal, jaký o působení učitele středních škol ku př. výborný návrh organizační kreslí, spíše a častěji uskutečnění dochází, než ideal, jaký má Laras o vychovateli soukromém; neboť mezi povolanými jest onde vyvolených více nežli zde.

⁶⁾ Totéž může se poněkud i ve škole díti. Učitel může aspoň totéž poraditi žákům nebo jich domácím učitelům. I žáci veřejní mohou míti zvláštní sešitky pro významy. Aby tyto měli

náležitě napsané, k tomu přihlíží učitel, dávaje si při zkoušení významá každodenně od několika žákův sešitky předložiti.

¹⁾ Také ve škole může učitel někdy takto pilnost žákův zkoušeti. Při cvičení v konversaci německé ku př. zůstavuje pilným žákům, chtějí-li vedlé úkolu ve škole již probraného naučiti se také tomu, co dle rozmluv Procházkových teprve v nejbližší hodině probíráti se má.

²⁾ To jest věc uznaná, že zejména „historiae antiquae“ žákům III. třídy pro dosti značnou nesnadnost mnohých míst působí veliké obtíže. Proto dal se prof. Kořinek do spracování Lhomondových „Viri illustres“ pro česká gymnasia, čímž zajisté zdárnějšímu pěstování latiny v III. třídě poslouží. O knize té stala se již zmínka v těchto listech I. str. 149.

³⁾ Aby žáci nemuseli na vyšším gymnasium mnoho hledati ve slovníku, jest ovšem žádoucí a zajisté hledí také mnozí učitelé gymnasiální k tomu, by žáci měli značnou copia verborum. Proto zkoušejí skoro každodenně významy a dávají opakovati. Tím však jim uplyne aspoň deset minut. Když pak ještě opakují překlad a třeba jen nejnntnější výklad toho, co předešlou hodinu probrali, zbude jim k pokračování ve čtení na nejvýše něco přes půl hodiny. Nyní však si pomysleme, že každé věty žáci hned na ponejprve správně nepřeloží, že tu třeba výkladu, opravování žáky samými, potom že překlad téže věty má se od několika žákův opakovati, a zase celá kapitola že má ještě jednou v souvislosti s náležitým výrazem býti čtena i přeložena, že též k souvislosti myšlenek třeba hleděti, někdy také, jak sám spisovatel na jiném místě radí a jak se to někde vskutku děje, že na základě přeložené kapitoly má se předsevzítí cvičení v překládání z jazyka mateřského v latinu, při čemž i pravidla právě v mluvnici probíraná mohou se opakovati, a konečně, jak toho též je někdy potřeba, že mají žáci se upozorniti na nesnadnější vazby v té části, na niž se mají příště připraviti: i posudme, je-li možno aspoň tři nebo dokonce pět kapitol za hodinu přečísti. Jest nutno, aby žáci překládajíce každé vazbě dobře rozuměli, sice by překládali jen mechanicky po professorovi nebo sváděni by byli k užívání tištěných překladů. Jeť i v Caesarovi hned v první polovici prvé knihy, zvláště pro terciana neznajícího ještě nauky o pádech ani pravidel o řeči nepřímé, dosti míst, při jejichž výkladu musí učitel se zdržeti. Uplyne zajisté několik neděl, než může s nimi za hodinu pravidelně jednu kapitolu přečísti. Larasovi může to jíti ovšem snáze, poněvadž vedlé čtení Caesara každodenně hodinu se žákem svým se cvičí ve skladbě a překládání z mateřského jazyka v latinský. Učiteli gymn. však jest v III. a IV. třídě při čtení hlavně hleděti ještě ku stránce grammatické, by žáci ve známosti mluvnice a skladby se upevnili. Ovšem považovati čtení autora jen za prostředek k opakování a cvičení mluvnice jest chybou, která je tím větší, čím ve vyšší třídě se tak děje.

— Aby však ve vyšším gymnasium veškera písemná příprava odpadla, neschvaluji. Nebude se ovšem žádati psaný překlad, na nejvýše některých nesnadnějších míst, může však za to se uložit, by žáci napsali k. př. chod myšlenek té nebo oné kapitoly, nebo stručný obsah její, nebo disposici jisté části řeči nebo básně a p., což je cvičením dobrým, ani pro nejvyšší třídu zbytečným a zcela snadným. Ponechá-li se to však jen ústní přípravě, neprovedou obyčejně žáci úlohy tak praecisně a učitel nemůže také vždy u všech kontrolovati, že skutečně o podobných úlohách přemýšleli. Nesouhlasím ovšem také s druhým extremem, jež zastupovati se zdá spisovatel článku „noctes scholasticae“ v N. J. f. Ph. u. P. 1876 II. str. 327 u., aby se žáci udržovali v domnění, že bez jistého namahání není lze čísti autory; ač v tom, co praví o čtení autorů bez přípravy, jakéhož Laras by si přál, jemu za pravdu dávám. Pravit, že čtení bez přípravy 1. nesmí se ponechati náhodě, nýbrž že dle jistého plánu má se díti, 2. že takto pročtená část má se přisně opakovati, a 3. že takovéto čtení má se zaříditi tak, aby bylo methodickým návodem k interpretaci.

¹⁰⁾ Podobně má z počátku též učitel veřejného ústavu si počínati, má žáky učiti se připravovati. Proto nebude hned žádati za přípravu překlad první kapitoly, nýbrž první kapitolu a snad i následující bude sám se žáky ve škole dříve překládati, poučuje je, jak mají slova k sobě shledávati, by se jim překlad zdařil, a k budoucí hodině teprv jim uloží, aby napsali překlad probraného již místa.

¹¹⁾ Že by však aspoň od III. třídy počínaje 3 hodiny pro mateřský jazyk byly zbytečny, soudí spisovatel mylně. Soudí snad tak podlé té doby, kdy sám studia nastoupil, když skutečně v národních školách byl hlavním předmětem jazyk mateřský a žáci do gymnasia vstupující přinášeli s sebou dostatečnou známost mluvnice. Nyní však nejsou národní školy více pouhými průpravami pro gymnasium jako druhy. Nevedly by se jinak stesky na slabou neb aspoň velmi nestejnou přípravu žáků do středních škol vstupujících a nevyslovovalo by se přání, by zřízeny byly při středních školách přípravky, jako v brožuře o reformě středních škol vyšlé r. 1876 v Linci. Ostatně nedávno uveřejněná nová osnova vyučování češtině na gymnasiích dokazuje s dostatek, že třeba učiteli velmi svědomitě týdněních tří hodin užiti, aby povinností svým dostál. Totéž platí zajisté v nemění míře o jazyku německém.

¹²⁾ Totéž má též při veřejném vyučování se díti. Učitel nemá přestati na tom, zahnal-li žáka na místo neb napsal-li mu nedostatečnou známku, alebrž má se postarati, by nedbalý žák dohonil zanedbané do nejbližší hodiny. Já činívám to dle rady Schradrovy tak, že v nedbalosti postiženého následující hodinu nebo po škole následujícího dne z úlohy, kteréž neuměl, vyslyš-

chám. Opakuje-li se takový případ dvakrát, nechám žáka po škole, až se doučí tomu, co zameškal. Zkouší-li se tak, že žák není nikdy jist, že nebude vyvolán, jest prostředek tento výdatný.

¹³⁾ Schwartz v N. J. f. Ph. u. P. 1876 II. str. 22. n. myslí, že se může za trest uložit něco k opsání v těchto případech: Nepřipravil-li se žák náležitě neb nenaučil-li se mluvnici, ať se zanedbané úloze doučí a spolu ji opíše! — Je-li ku př. při matematice nebo dějepisu atd. nepozoren nebo přišel-li pozdě, ať písemně vypracuje větu nebo částku, kterou byl zameškal. — Takový též trest má za vhodný pro ty, kteří často ze školní světnice vycházejí.*)

Dr. Josef Novák.

*) Red. uveřejňuje ochotně výklad Larasova spisu, jakož i vážná poznamenání od p. dr. Nováka připojená. Avšak jakkoli svědomitost a bedlivost i Larasova i referentova na jevě jest a blušného ocenění zajiště dojde, přece s druhé strany pokládá redakce za přiměřené připomenouti zde výslovně věc ovšem vůbec známou, že z otisknutí některého článku nesmí se souditi, že by redakce také *ve všech jednotlivých věcech* se spisovatelem se srovnávala a *ve všem* odpovědnost na se brala. Zbývají za jisté ještě v Larasově spise leckterés věci, k nimž p. referent nepřičinil žádného poznamenání, a přece aspoň dovoleno, o jich prospěšnosti pochybovati. Tak na př. Laras míní, že není dobře řečtině již v tercii se učiti. P. dr. Novák referuje o tom, ale nevyslovuje *svého* úsudku. Red. neví, pokládá-li p. referent takovou změnu za vhodnou; z mlčení jeho mohlo by se to snad souditi; ale red. pokládá za svou povinnost aspoň vysloviti, že by nikterak nechtěla za prospěšnost této změny se zaručiti. — Také v poznamenáních referentových jsou některé stránky (někdy třeba jen jednotlivé výrazy), o nichž lze míti jiné mínění.

Pozn. red.

Úvahy a zprávy.

Překlad čtvrtého zpěvu Vergiliovy Aeneidy. Podává
T o m á š P l á n s k ý. Program c. k. realného a vyššího gymnasia v Chrudimi r. 1876.

Pokus tento překladatelský, druhý to pokus nového, aspoň částečného překladu Vergilia (překlad *druhého* zpěvu uveřejnil záhy zemřelý prof. Saska v programu gymnasia klatovského z r. 1864) v příčině metrické nedostihuje ani originalu ani překladu Vinařického a žádným pokrokem u překládání Vergilia býti se nejeví. Nelze upříti, že pan překladatel vládne hojnou měrou jazykem a že umí voliti výrazy vhodné a uhlazené (ovšem na mnohých místech patrně užito překladu Vinařického snad i příliš, jak o tom srovnání kterékoliv části obou překladů dostatečně svědčí); avšak přednosti tyto nelibě zohyžďeny jsou hrubými chybami metrickými i věcnými. P. překladatel domnívá se na př., že může býti slabika obojetnou (držít se směru staršího v prosodii české, ne Sušilova), následuje-li za ní hláska plynná s němou, ať už plynná předchází či následuje, i měří iambicky ku př. *velké* (v. 136, 448), *delší* (362), *oltář* (v. 62, 140, 145, 204, 453, 517), *zalkal* (v. 369), *černý* (v. 384), ač přece v latině, v řečtině i češtině pravidlem nezvratným jest, že jen tenkrát slabika taká obojetnou býti může, *jestli plynná hláska následuje*. Hláska *h* nečiní mu délky polohové (ku př. v. 419 *möhla* měreno jako pyrrhichius, ve v. 70. *ranil hájích* jest ionicus a minori). Patrně následoval v tom latiny a řečtiny. Avšak v řečtině i v latině až na několik výjimek (ku př. trahō, traxi, veho a pod.) není hláska *h* platnou a plnou hrdelnicí, jako vždycky v češtině, nýbrž pouhým příděchem, jenž často i zanedbáván byl; aspoň už za dob Ciceronových lid náslovného *h* ani nevyslovoval, takže v románských jazycích až na skrovné zbytky (v jazyku francouzském a španělském) hláska *ta* platnosti své úplně pozbyla.¹⁾ Někdy i krátká za dlouhou a naopak kladena jest. Srv. v. 41 na koních *bezúzdých* — — | — — | — —, v. 156 Však *hoch* Askanius — — | — — — | — . . . , v. 220: *jej slyšel bůh*. — — — | —. Snad tuto a při podobných verších zmýlil se opět p. překladatel zákonem oním o němě hlásce s plynou zapomenuv zcela, že hlásky obě náležitosti musí k *témuž* slovu. Srv. mimo to: v. 344 *stavěl* Pergama — — | — — —,

¹⁾ Srovnej o tom Corsenovo „Ueber Aussprache und Vocalismus der lat. Sprache“ I. str. 113.

v. 279 Avšak Aeneas — ◡ | — — | —. Tak i 471, 457, 605, 625.

Zvláště nemile působí, že p. překladatel ani nespozoroval, že některým jeho hexametřům jedné stopy se nedostává. Srv. v. 134

V komnatě | kněžnu zla | tem zdobe | ný oř a | červcem

v. 200 postavil oltářů sto, oheň na ně určil.

v. 325. Proč meškám, zbourá až mé bratr hradby

v. 420 Též snesu sestro bolest, toto však nebožátku

v. 590. Vlas s hlavy rvouc si plavý, pro Jupitra ujde,

kde mimo to ve čtvrté stopě trochaeus za daktyl položen jest.

Jakoby za náhradu setkáváme se však i s „hexametry“ sedmistopovými:

v. 127 Ať Hyme | nea sla | ví tam. | Neproti | víc zá | dosti se | této.

v. 261 Obnovovat. Rukojeť meče ze žlutavého mu jaspisu zdobně

v. 655 Město veleslavné vystavěla jsem, zdi uhlédala vlastní.

Bez řádné caesury jest verš 174.

Pověst, | nad niž | rychlejšího zla || nikdy nenajdeš

v. 58. Cerefe zákonodárkyni, Foibu, Lyaeovi otcí, a v. 373.

Rovněž tak nerhythmické a nepěkné verše jsou i ty, v nichž jest diaerese *po třetí* stopě. Staří takým veršům se vyhýbali, poněvadž se v nich šestiměr na dvě skorem *stejně* polovice rozpadá. Sr. v. 206. Otče bohů všemohoucí || ježto nyní po lehátkách a mimo to ku př. 58, 364, 426 a j. O verších takých, ač se jich i dobří překladatelé někdy nevystříhali (tak i Mejsnar v překladě Odysseje dopouští se jich leckdy; srv. ku př. II. 43, 295, 251, 236 a j.) právem říci lze s Horatiem, že jsou immodulata poemata. Nad to dovolil si pan překladatel velmi často mocí dvihu za dlouhé pokládati samohlásky přirozeně krátké. Užívá-li se této vlastnosti ve skrovné míře, hlavně pak ve stopách, na nichž silný důraz (iktus) spočívá (tedy ve stopě první nebo před caesurou), lze ji ovšem omluviti, zvláště nutí-li k tomu metrická potřeba. Proto bychom ku př. v přítomném překladě nepokládali za chybný verš 161, kde ve slovech „s krupobitím“ v *první* stopě první slabika za dlouhou se považuje, neb verše 332, 365, 389, 485, 513, ač leckdes i tu bylo lze se tomu vyhnouti; rovněž i při vlastních jménech, jež by jinak do verše vpraviti se nedala, budiž té volnosti překladateli dopřáno. Ale *časté* užívání její i ve stopách, kde důraz jest poměrně slabý, ku př. v páté a šesté, jest zajisté plynosti hexametřů velice na závadu. A v překladě p. Plánského vyskytují se takové verše *velmi zhusta* (srv. ku př. v. 1 raněna dávno, v. 18. nebyly, vv. 92, 95, 101, 187 atd., v celém zpěvu více než *čtyřicetkrát*). Jak nelibé takové verše bývají, poznati snadno z verše 565 *Pak vyhledá hříbátka novorozeného ze čilka*, jež při prvním čtení málo kdo správně přečte.

Ovšem mohlo by se říci na obranu této volnosti, že i básníci latinští i řečtí, hlavně pak Homer, se jí neštítili. Avšak básníci latinští celkem velmi zřídka jí užívali a též u Homera, když odpočteme případy, kde slabika jen na pohled jest krátkou, poněvadž slovo následující původně *spřežkou* souhlásek začínající ji dlužilo (jako ku př. Il. μ , 198, $\tau\epsilon\iota\chi\acute{o}s\ \tau\epsilon\ | (F)\acute{o}\eta\chi\epsilon\upsilon$ ... Od. I, 34, Il. ζ 459 a j. v.) jest poměrně málo takých příkladů; často tu působil iktus, buď následující caesura aneb metrická nutnost (jako při slovech $\acute{\alpha}\delta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron>s$, $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\mu\alpha\tau\omicron>s$). Užívati tedy volnosti té měrou *přílišnou* jest netoliko na úkor plynnosti a jistoty verše, nýbrž i spíše znakem pohodlnosti a ledabylosti, než výsledkem nezbytnosti. Vůbec třeba bedlivě dbáti jemných pravidel starých básníků, jimiž verše jejich právě nabývají své leposti. Tak ku př. nebylo oblíbeno u starých klásti na koneci hexametru slovo dlouhé, které by poslední 2 stopy neb i více samo zaujívalo, poněvadž slova taková netoliko příliš pádně verš zakončují, nýbrž i sestávající větším dílem z koncovek a předložek malou jen část myšlenky ve verši obsažené v sobě tají (Srv. Lucian Müller: de re metrica str. 211). Totéž však platí i o češtině. Nenesou se tedy pěkné verše jako 104. (Jak k ruce tvé učiním Tyrské za to *obvěněnými*), 277 (vypravování), 290 (obnovování), 293 (nejpříležitější), 439, 532, 227 (nejspanilejší), zvláště opakují-li se brzy po sobě jako v. 290 a 293.

Konečně pokládá pan překladatel vlastní jména Iarbas, Iulus, v řečtině i latině trojslabičná, bez příčiny a chybně za dvojslabičná; ve verši pak 383 měří akk. Didonu dokonce daktylicky.

Pravili jsme svrchu, že překlad sám o sobě nehledíc k metrickým těmto pokleskům celkem dosti správný a věrný jest. Nicméně nelze nám zatajiti některá nemilá nedopatření i smysl originálu rušící, jež tu vytčena budtež.

Slova *instauratque diem donis* (v 63.) přeložena jsou: obětující *opětne* celý den; ale instaurare položeno tu v oslabeném významu „zařizovati“ jako častěji (ku př. Verg. VII. 146 certatim instaurant epulas) o věci, jež po zvyku v určitých dobách se opakuje. Že by byla Dido *několikráte* toho dne obětovala, ani zřejmě se nedočítáme, ani samo o sobě pravdě podobno není.

V. 82. Slova: *stratisque relictis incubat* (Dido) neznamenají „na své posteli pustě bdí,“ nýbrž „bdí na lehadlech, jež byli Troové od kvasu odcházejíce opustili,“ jak už slova ve v. 80 — „post, ubi digressi (Troes)“ naznačují.

Ve v. 246 přeložena slova — *et lumina morte resignat* „a smrti zase zrak pozavírá“ dle výkladu Ladewigova (*resignare* = *rursus signare*). Lepší však, tuším, jest bráti *resignare* v obyčejném významu *odpečetiti, otevírati*; zde ovšem v praegnantním významu „otvíráním zbavovati (smrti).“

V. 258: *materno veniens ab avo Cyllenia proles* přeloženo nesprávně „putující od děda matky,“ ač přece Atlas, od něhož Mercurius do Karthaginy letí, nebyl dědem, nýbrž otcem matky jeho Maje. *Maternus avus* znamená děda se strany matčiny.

Ve v. 332 *sub corde* neznamená *pod srdcem*, nýbrž *v srdci* (vlastně pod povrchem srdce).

Ve v. 406 *pars grandia trudunt obnixae* (*formicae*) *frumenta humeris* přeloženo zbytečně a ne zcela správně: „část zrna velká na hřbítkách vláčí.“

V. 495: *erige et arma viri, thalamo quae fixa reliquit* „Zbroj muže, již zanechal vbodenou v mé ložnici bezděk“ místo *pověšenou*.

V. 509: *stant arae circum et crinis effusa sacerdos ter centum tonat ore deos* „Blíž oltáře stojíc“.

V. 578 n.: *sidera coelo dextra feras* „hvězdy nebeské nám v pravo říd“ „místo „popřej příznivých nám hvězd.“

V. 622: *stirpem et genus omne futurum* (sc. Romanorum) *exercete odiis*: „vše potomstvo i vrstvy budoucí cvičte v nenávidění“ za: „stihejte nenávisť“.

V. 649: *paulum lacrimis menteque morata* neznamená: „v slzách a myšlénkách ustala málo,“ nýbrž dle významu slova *morari*: „zdrževši se poněkud slzami a myšlénkami, oddavši se na chvíli slzám a myšlénkám.“

Konečně několik míst neb výrazů přeloženo tak, že by mohly snadno vésti k nedorozumění, ku př.: v. 75: (*ostendit Aeneae urbem paratam*): „město u konce;“ v. 81 *suadentque cadentia sidera somnos* „padavé hvězdy“. V. 94 *magnum et memorabile numen* „veliká moc a pamétihodná“ místo *čin* (z moci vyšlý); v. 482 *coelum stellis ardentibus aptum*: hvězdami... *lepou* osu. V. 229 *bello frementem Italiam* (o válku hlučící). Nejasný jest i překlad v. 301. Metru k vůli zajisté ve v. 226 *podvázany* užito za *podvázány* a v. 427 a 351 a j. skláněno *Anchises*, *Anchisea* místo správného *Anchisa*.

Tak jest i vysvětliti rozličné nesprávné vazby syntaktické (srv. 439, 612, 616 „vyrván byv.. ať žádá“ za „vyrván jsa..“ 622 tehdy za tedy).

Z metrických příčin pošly i časté tvrdosti jako ku př. v. 233 *v vlny*, 358 *vecházet*, 451 *k klenuté*, 488 *vepustiti*, 512 *z zřidel*, v. 694 dokonce *ve Olympu*. — Omylem vypuštěn v překladě v. 23. V. 528 *lenibant curas et corda oblita laborum* pokládá p. překladatel za *podvržený*; pak jej však měl přeložiti také *plným* hexametrem a ne převésti některá slova předešlého verše v tento.

Ze všeho, co jsem tuto vytkl, patrně, že úsudek svrchu o překladě tom projevený není příkrý. I neváhal jsem důklad-

něji o něm promluvití věda dobře, že shovívavost aneb nevšíma-
vost, jestli kde, není zajisté tuto na místě.

0 satyrském dramatě. Od prof. Fr. Grešla. Výroční zpráva
c. k. gymnasia litomyšlského za školní rok 1876.

Pan spisovatel uvolil se zajisté v úlohu nesnadnou; mámeť
o dramatě satyrském zpráv starověkých tak málo, že jak o pů-
vodu, tak i o podstatě jeho nesnadno něco určitého řeci. Co
z těchto pramenů vytěžiti se dalo, to už sneseno jest v několika
těch spisech, jež o předmětu tom jednají. P. spisovatel přidržel
se hlavně (a zajisté právem) důkladných výskumů Welkrových
(Nachtrag zur Aeschyleischen Trilogie nebst einer Abhandlung
über das Satyrspiel. Frankf. 1826): i nepodal tedy, jak povaha
látky samé, o níž jednati si umínil, s sebou nese, výsledků samo-
statného badání; nicméně zavděčil se zajisté těm, jimž spisy
o satyrském dramatě nejsou po ruce, nemálo vyloživ ve svém
pojednání jasně a přese vši stručnost úplně vše, co dosud
o zvláštním tomto odvětví dramatické Musy řecké známo jest.

Naznačiv krátce, jak souditi třeba o původu dramatu těchto,
uvádí básníky, již skládáním jich se obírali, i podává obsah jednot-
livých básní sem patřících, pokud o nich dle zachovaných zpráv
a zlomků souditi lze; ku konci pak probírá obecné znaky dra-
mat satyrských, jedná o charakteristice osob v nich a hlavně
v Kyklopu Euripidovu vystupujících a rozvrhuje posléze na ně-
kolik oddílů ty obory mythologie, ze kterých básníci obyčejně
látky své brali.

Práce jest celkem spolehlivá a svědomitá a též methoda, již
pan spisovatel při výkladu volil, jedině může vésti k jasněmu,
pokud možno, názoru o tomto oboru literatury řecké. Jen na
málo místech nesouhlasíme s úsudkem spisovatelovým.

P. spisovatel soudí (str. 4.), že Pratinas sbor satyrský,
jenž k dithyrambu o slavnostech Dionysových se družil, proto
v drama proměnil, aby obecenstvo attické horšíc se na to, že
s tragedie původní ráz bakchický volbou látek v obor bájí o Dio-
nysovi nespadajících pomalu stírán byl,¹⁾ touto proměnou satyrského
sboru v satyrské drama poněkud uchlácholil. Možno, že tato věc
byla také příčinou, pro kterou Pratinas zavítav z Fliunta do
Athen k této novotě se odhodlal; že by byla výhradnou pří-
činou vzniku dramatu satyrského, není však pravdě podobno.
Povstalyť zajisté hry tyto tímž přirozeným postupem z oněch
sborů satyrských, jako tragedie z vážných dithyrambů; náhlý
rozkvět a zdar tragedie sotva povstalé byl zajisté Pratinovi hlavní
podbdkou, že se odvážil satyrský sbor dosud dramaticky nespra-
covaný v dramatické výjevy proměnití.

Názvy satyrských dramatu tří největších básníkův attických

¹⁾ Odtud prý povstalo pořekadlo: οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.

uvedeny skorem všechny; přece však mohl p. spisovatel zmíniti se pro úplnost stručně i o ostatních dramatech jejich, jež ať právem ať neprávem za satyrské se považují. Tak ku př. mohla aspoň uvedena býti Aischylova dramata: Kabeirové, druhý Sisyfos (*πετροκλιστής*, ač snad drama toto bylo tragedií), Kallisto, Leon, Ixion, Europe, Sofokleova dramata Eris, Kotos, Zosteres, Herakliskos a j. V té příčině byla by sbírka zlomkův Aischylových, Sofokleových a Euripidových poskytla dostatečné pomůcky. I o pověstném Sisyfu Kritonové v pojednání nic neřečeno.

Rozhoduje otázku, zda to či ono drama, jež leckdy za satyrské pokládáno bývá, vskutku satyrské bylo, vedl si p. spisovatel obezřele. Jen o Amymoně Aischylově nemusil, tuším, býti na vážách; o Orestovi pak Euripidově dokonce nelze pochybovati, že jest tragedií, třebaš i nezdařilou.

K Alkestidě, vedlé níž p. spisovatel ho klade, soudě, jak se zdá, že i on zastupoval drama satyrské, celou náladou svou, velikým napnutím děje a rázem pathetickým zhola se nepodobá. I oba uvedené doklady (výrok jednoho scholiasty a poznámka z rukopisu Vatikánského) dosvědčují pouze, že rozvoj dramatu toho není tragedie zcela důstojný, nikde však zřejmě nevytýkají, že by bylo mělo touž úlohu jako Alkestis.

Charakteristika osob v Kyklopu vystupujících jest zdařilá; avšak o Kyklopu samém promluveno jen jako mimochodem; i tu bylo by bývalo na místě určitěji povahu jeho vyložiti.

Uváděje obecné znaky dramatu satyrského přestal p. spisovatel téměř jen na vytknutí oborů, ze kterých látka brávána bývala, a na vylíčení povah hlavních osob jeho, Seilena a Satyrů. Jasnějšího názoru bylo lze ve věci té nabyti, kdyby byl p. spisovatel drama satyrské s tragedií s jedné a komedií starou i novou s druhé strany srovnal. Bylo by zajisté vyšlo na jevo, že jest drama satyrské nové komedii nejbližší, jsouc jakous veselohrou neb veseloherním obrazem nakresleným z látky mytické, vzaté z pravidla z oboru bájí o Dionysovi; stereotypností svého sboru a osoby Seilenovy podobá se poněkud i římským hrám atellským. Tak i o technice dramat těch bylo lze pronésti několik slov. Porovnáme-li ku př. obsah a rozvoj Kyklopa Euripidova s obsahem satyrských dramat dřívějších, lze shledati na něm značný pokrok. Mnohá dramata satyrská, ba snad většina jich, ku př. Prometheus Aischylův, byla, jak z domnělého obsahu souditi jest, jen jakousi řadou výjevů, v níž Satyrové po hlavní osobě prvé slovo měli; o nějakém zauzlení a povlovném rozuzlení děje nemůže býti u některých dramat těch ani řeči. V tom ohledu ovšem Kyklops Euripidův stojí daleko výše.

O povaze a počtu zpěvů sborových nelze nic určitého říci. Divno jest, že v Kyklopu až na parodos a kommos jsou veškeré části sborové tak zvaná *ἀπολελυμένα* t. j. zpěvy bez antistrofického rozdělení. Jest zajisté p. spisovatel s Hermannem a Har-

tungem na omylu, soudě (str. 13.), že zpěv sboru v. 356 a násl. byl antistrofický. Zpěv ten rozvrhovati ve sloky jest počínání velmi násilné a mine se vždy beze značné změny rukopisného čtení s účinkem. Ovšem pak bychom uznati musili, že aspoň v Kyklopu mimo parodos sbor netančil, poněvadž pravidelný tanec (a takým snad přece satyrská *σίκις* byla) k antistrofickému rozvržení zpěvu nerozlučně vázán byl.

Slov *λήψεται τὸν τραγῆλον ἐντόνως ὁ κάρικνος τοῦ ξέων δαιτυμόνος· πρὶ γὰρ τάχα φασφόρους ὀλεῖ κόρας* (v. 608 násl.) nevykládá p. spisovatel (na str. 14.) dobře, myslí, že sbor chce šíji Kyklopu kleštěmi podržeti, až Odysseus kůl v oko mu vrážíti bude. Slova ta musí se zajisté vyložiti metaforicky, jak následující věta vysvětlující (*πρὶ γὰρ τάχα* atd.) zřejmě ukazuje.

Sloh jest uhlazený a plynňý; při tisku však vloudilo se snad neznalostí sazečovou několik chyb hlavně v textu řeckém kn př. *ἐλ τις, ap., Πολίφemos* a j.

Jak soudí Nepos o ostrakismu? Výroční zpráva obecného realného gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1875—6. Napsal Josef Vlček.

P. spisovatel článku tohoto obral si za úkol vyložiti mínění Nepotovo o ostrakismu. Tento úkol dal by se vykonati velmi stručně. Nepos, jak známo, obíraje se nejvíce věcmi vedlejšími, a hlavních často pomíjeje nepouští se ve přísné bádání historické, tak že každý, jenž Nepotovu činnost historickou jen poněkud zná, přečta název hned souditi musí, že se nedočteme ničeho zvláštního, co by, — jak pan spisovatel na počátku práce své praví — přispívalo ku poznání tohoto soudu lidu. V skutku také práce páně Vlčkova nezabývá se výkladem Nepotova o této věci smýšlení, nýbrž váží pouze důvody a příčiny, pro které jednak ostrakismus zaveden, jednak ho při Aristeidovi, Themistokleovi a Kimonovi užito jest. V životopisech těchto mužův Nepos zmiňuje se o ostrakismu jen třikrát a to skoro pouze jménem, přidávaje v životopise Aristeidové, že jest vyobcován byv podvrácen od Themistoklea, a v životopise ostatních dvou, že trest ten je stihl nenávisť občanův. Když tedy tak jednoduše a jednostranně věc pojal, bylo by lze na otázku, již si p. Vlček předložil, odpověděti velmi stručně: Nepos uvádí za příčinu vyobcování ostrakismem jednak pikle a stranicství (u Aristeida), jednak nenávisť občanů, nedbaje ostatních příčin hlubších, pro které se tak stalo; i osvědčuje se býti i tu, jako jinde, pramenem nedostačným. P. Vlček však vyloživ obšírně pohnutky, které Atheňany k vyobcování jednohokaždého z těch mužů vedly, podníkl netoliko práci zbytečně dlouhou a marnou, protože nic nového na jevo nevynesl a vynésti nemohl, nýbrž uchýlil se i od thematu, které si byl obral; nejspíše proto, že látka vlastní byla by vy-

čerpána několika slovy. Rozprava jeho jedná vlastně o pohnutkách, které přiměly Atheňany k vyobcování mužů těch, a souvisí s Nepotem jen zevně. Nového nepodává nic, ani o ostrakismu ani o ceně historického díla Nepotova. Škoda píle této látce věnované; jinde mohla dojíti skvělejších výsledkův. Sloh jest poněkud těžký, hlavně hromadným užíváním přičestí a jinde zas — zvláště v řeči nepřímé — poněkud volný a nelibý; někde jest i nesprávný, ku př. na str. 2. nečeská jest věta: Důvod odsouzení tohoto však nebyl dle Nepota nic jiný, než který, jak uvidíme, dle intence zákonodárcovy měl v zápětí užití ostrakismu atd. Nejasné jest: Víme, že města ionská neměla nikdy více loďstva, než za Kroisa, a přece podlehla, (místo: „neměla nikdy tolik loďstva jako za Kroisa“.) Nesprávný jest inst. pikli, jest to společnou vadou . . . ; že závist . . . ; byl s to uhodnouti, co měl pod rukama (nepěkný překlad řeckého *ὁ μὲν ἐν χερσὶ ἔχει* Thuk. I. 138. 3), a j. v. I slovosled je někdy německý, hlavně postavením přídavných jmen blíže určených před podstatné jméno.

Podniky gracchovské a jich zmar. Napsal prof. J. Lorenz. Zpráva o obecném realn. gymnasiu v Příbrami 1876.

Pan spisovatel užívá pomůcek v poznámce vytčených podává stručný a jasný obraz o podnicích obou Gracchů předesyílaje krátký výklad o poměrech říše římské, jež byly jich příčinou. Ku konci podává charakteristiku snah obou Gracchův a obhájení jich proti těm, kdož stranně a nepřívznivě o nich soudí. — Tento obor dějepisu římského v novější době tak probádán jest, že těžko tu podati něco nového. Co dosud na jisto postaveno není, jako ku př. časový pořad návrhů C. Graccha a rozdělení jich v dvouletou jeho činnost tribunskou, význam zákona, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur, o němž p. spis. nepouštíje se v hádky velmi stručně se zmínil, ¹⁾ vše to při nesouhlasných a většinou pozdních zprávách starých spisovatelů s těžší více světla nabude. Zde rozhoduje nejvíce subjektivní mínění. — Aby výčet rogačí mladšího Graccha byl úplný, jak při takové monografii žádoucnou bylo, měla se zmínka státi i o návrhu jeho, aby úředník, jenž byl kdy úřadu zbaven, žádného zase dosíci nesměl, od kteréhož návrhu, čelícího po souhlase všech spisovatelů hlavně proti M. Oktavióvi, odpůrci bratrové, Gracchus později sám upustil. Mimo tento pomínil p. spis. i návrhu, ut provinciae Asiae vectigalia a censoribus Romae locarentur. Při výkladu o poměrech říše za časů Gracchových bylo poukázati i ku vzpourám otrockým na Sicílii, jež právě z nepřírozených poměrů tehdejších plynouce zajisté nemálo ponoukaly Tiberia k záměrům jeho. Rovněž

¹⁾ Nejlip soudí dosud o významu zákona toho Lange, Röm. Alterth. III. str. 42.

tak mělo vyloženo býti, kterak se stalo, že C. Gracchus podruhé za tribuna zvolen jest, ač na str. 6 zhora zřejmě a správně vyloženo jest, že neprošel návrh Carbonův, aby tribunové lidu opětne voleni býti mohli. Věc ovšem není jasna, leč zmínka o ní nutna byla, aby věci neznalí neshledávali v obou místech těch nějaký odpor.¹⁾

Ku konci pojednání hájí p. spis. právem Gracchy před křivým posuzováním. Obrana ta byla by bývala vydatnější a zajímavější, kdyby p. spisovatel byl vzal do úvahy hlavné mínění Mommsenovo, že mladší Gracchus *vědomky* moci monarchické se domáhal; dle všeho byl by p. spis. dospěl ku střízlivému mínění Petrovu (Röm. Gesch. II. 36.), že C. Gracchus chtěje podvrátiti moc optimatů *mimovolně* okázal na cestu, jak by se muži vládychtiví domohli vlády pomocí tehdejšího lidu, přičiníce moc vojenskou. Avšak tento nedostatek při posudku o snahách Gracchů nevádí tak dalece ceně pojednání, jež dle nejlepších pramenů jsouc sestaveno, vyhovuje účelu svému, podati stručný nárys podniků těch, byť i neobsahovalo nic nového.

Co se slohu týče, p. spisovatel vplétá někdy bez příčiny francouzské frase, jež by snadno případnými českými se nahraditi daly; podobně užívá i slov pacht, pachtovati, konkurrovati a frásí: řeč *držeti, proti* náhradě (za náhradu) a j. v.

Josef Král.

Poznámky k úvaze p. Karla Koblížka o „Stručné mluvnici jazyka latinského od Frant. Patočky“
uveřejněné v Listech filologických 1876. str. 205—213.²⁾

Ačkoli vděčen jsem p. referentovi za píli a nestrannost při posuzování mé knihy a s díkem uznávám platnost mnohých jeho důvodův, přece leckteré jsou věci, při kterých s ním se nesháním. Platí-li vůbec při sporných věcech přísloví: „audiatur et altera pars“, platí to zvláště ve věcech paedagogických, kde často různá ba i sobě protivná mínění ke zdárnému cíli vésti mohou, užije-li se jich v pravý čas a s rozumnou rozvahou. Právě proto není snadno napsati knihu školní; každý posuzovatel její dle rozličných svých žákův a zkušeností rozmanitých k ní přihlíží, ten za přednosti její pokládaje, což druhému vadou jest — a každý z nich může pro mínění svá vážné míti důvody. A tak také stalo se i knize mé.

P. referent vytýká hlavné knize mé, „že učivo a cvičivo jest příliš rozsáhlé, síly žákův přesahující.“ str. 206.

Ostatní výtky jeho buď z této hlavní vyplývají anebo se týkají pouze jiného uspořádání a upravení učebné a cvičebné

¹⁾ Viz o tom Lange Alterth. III. str. 20.

²⁾ Pro nedostatek místa nebylo lze, tyto „Poznámky“ podati neokrácené.
Rozn. red.

látky, jiného vyjádření mluvnických pravidel a jiných méně důležitých věcí.

Co do přílišné rozsáhlosti učiva a cvičiva v knize mé, v tom jiné úvahy, kteréž mně k volnému užítí zaslány jsou, s p. referentem se nesnášejí. Právěť zajisté jedna z nich: „Z příkladův uvedených jde na jevo, že snesení látky jen té nejpotřebnější p. spisovateli se podařilo a ne na škodu knihy;“ v též úvaze dále: „Látka tato v, nejkrajnější míře skutečné potřeby snesena atd.“

Z toho jde, že učivo, které p. referentovi příliš rozsáhlé, síly žákův přesahující býti se zdá, jiní znalci za mnohem menší uznali, nežli jaké v jiných učebných knihách shledáváme. Jak rozdílné, ba sobě odporující úsudky tyto znalcův u věci při každé školní knize nejvážnější vysvětliti lze? Přirozenou měrou tak, že učiteli, kterému se dostalo pilných a nadaných žáků v první třídě a který učivo v knihu mou pojaté se žáky bez nesnáze probrati mohl, nezdá se učebná látka knihy mé příliš rozsáhlou, kdežto druhému nebo témuž učiteli při slabých schopnostech žákův i při téměř učivu s nesnáze zápasi jest. K čemu tedy má spisovatel školní knihy hleděti? Dle mého mínění k většině žákův z pravidla prostředního nadání, a zároveň má věc tak upravit, aby i slabí žáčkové prospívati a nadání na čem um svůj bystřiti mohli; na učiteli ovšem jest, aby učivo ke vlohám žákův svých případně vybral a všecky s chudou i s bohatou hřívnou zároveň zaměstnával. Vybrati vhodné a k rozmanitým žákům případné věci, to se musí zanechati učiteli samému.

Při vzdělání školní knihy nemá se na učivo té neb one třídě pohlížeti jako na celek do sebe úplně uzavřený, od ostatních škol úplně nezávislý, nýbrž jest také uvážiti předchozí vědomosti žákův a to, co ve školách následujících za známé u nich se předpokládá; kde se ke předchozím vědomostem žákův nepřihlíží, uvalují se na ně nepřekonatelné nesnáze; kde požadavkův škol následujících si nevšímáme, přenášíme tyto nesnáze do tříd následujících. Z toho jde, že spisovatel školní knihy ne vždy svým přesvědčením a svou zkušeností vésti se může, nýbrž že jemu pilně uvážiti jest, co žáci posud znají a čehož ve škole následující od nich se žádá.

V prvé případě uznal jeden referent snahu mou připomínaje: „Způsob, jakým p. spisovatel ve své knize vyučuje tvarům i jmenným i slovesným, osvědčuje metodu učitele praktického.“ A dále: „Spisovatel sám v úvodu do své knihy praví, že hleděl metodu svou učiniti ne příliš odchýlnou od způsobu, jakým na národních školách se vyučuje, na kterých má se zakládati vyučování v první třídě škol středních. Ten způsob všude zachovává.“ Druhá úvaha mně to za vadu vytýká: „Der H. Verfasser hat in dieser Beziehung dem in der Volksschule üblichen Brauche zu grosse Concessionen gemacht.“

V druhém případě vznáším na p. kollegy, aby sami přesvědčili se, zda-li učivo v knihu mou pojaté každá česká i německá školní kniha pro druhou třídu předepsaná za známé a se žáky probrané nepředpokládá. Aby se to patrně objevilo, uvedu, co p. refer. z učiva první třídy vypustiti chce, a s čím hned v prvních §§. cvičebných našich kněh od Rissa a Novotného se setkáváme.

P. refer. str. 209. praví: „V časování třetím bylo dosti na nejobyčejnějších tvarech více méně pravidelně vytvářených, tolikéž a to tím více v časování čtvrtém.“ V Rissově cvičebné knize pro druhou třídu nalézáme: §. 1. eripiunt, mortuus est, quaesiusse, facere, vicisse; §. 2. concessa sunt; §. 4. refecti sunt, capti sunt; §. 5. cecinit, hausit; §. 6. crevit, sunt injecti, interfecerunt, discidisse etc. V Novotného knize pro tutéž třídu: §. 1. oritur, admiratione affectus; §. 2. mortuus est, expulsi sunt, discesserunt, raptae sunt, objecti sunt, accepi; §. 6. arripuit; §. 7. diffusae sunt etc.

P. refer. praví str. 210. „Participium futuri ani aktivné ani passivné nenáleží do třídy první právě tak jako deponentia, gerundium, vazba jmen místních, accus. c. infin.“

V Rissově knize nalézáme: §. 1. Euripidis poetae matrem Theopompus agrestia olera vendentem victum quaesiusse dicit. §. 2. Decertandum manu est. Pauca loqui. Pecunia — — — quando affutura sit. §. 6. Defunctus est. Navium — — — cotem discidisse narrant. §. 7. Lycurgus abjici jussit. §. 8. Ingrediuntur, Irasci patriae. V knize Novotného: §. 2. loquimur; missi. §. 3. Oraculum erat datum, victrices futuras esse Athenas. §. 4. Tusculum a Telegono conditum esse legimus. Jak zvěst do Říma přišla, že Veji ztečeny jsou — byla v Římě atd. §. 5. Nejsrdnatější z Řekův chtějíce dobytí —

Z těchto ukázek jde, že, kdyby učivo v primě tak se sůžilo, jak to p. refer. navrhuje, žáci pro knihy v druhé třídě předepsané — aspoň pro takové, jaké nyní jsou — nikterak s dostatek připraveni by nebyli a takto hned na počátku školního vyučování ve druhé třídě s velikými nesázami se setkávali. Na přílišnou rozsáhlost učiva v knize Rissové a Novotného pro první třídu, pokud vím, nebylo od znalcův stěžováno, z čehož následuje, že asi dosti učitelův jest, kteří s objemem učiva obou těchto kněh v primě souhlasí anebo ničeho nenamítají. A přec jestiť učivo knihy mé proti jiným na míru mnohem skrovnější uvedeno, o čemž všecky úvahy o knize té se zmiňují.

Má-li se tedy učiva z knihy pro první třídu určené ubrati, musí se podlé toho i učivo ve cvičebné knize druhé třídy (alespoň na jejím počátku) upravit, aby mezi oběma žádná mezera nepovstala. Než, co na mně jest, v tom s p. refer. se snášim, že by jiné rozdělení učebné látky mezi primu a sekundu, nežli jaké nyní jest, jen s prospěchem žákův a k úlevě učitelův bylo.

Kéžby slova jeho, která v úvaze o knize mé o přílišné rozsáhlosti učiva pro primu pronesl, i jiné p. kollegy přesvědčila; mně alespoň dostalo by se takto odměny za snahu mou, která vždy k tomu se nesla, aby učivo žákům se usnadnilo a tím zpříjemnilo, zač tu „za podporovatele lenivosti žákův“ tam opět „za dělitele realních gymnasií od jiných středních škol“ vyhlášen jsem byl. Zjedná-li si náhled p. referenta o ubrání učiva v prvních třídách škol středních všeobecné uznání učitelův, tať já ihned ochotně k jeho provedení se propůjčím; — avšak náhled tento nemá posud mnoho přívržencův; jsou zajisté učitelé, kteří by raději učiva v nejnižších třídách přidali nežli je ubrali, a takových, pokud vím, jest veliká část.

A konečně musí spisovatel nové školní knihy, nechce-li sebe a práci svou častokrát dosti trudnou v šanc vsaditi nejisté náhodě, až dosud obvyklým způsobem vyučování se řídit, a odchýlky od něho čili novoty jen znenáhla uváděti. Nikde o záhubném experimentování tolik se nemluvalo a nemluví jako při školství, nikde každá novota, byť i sebe rozumnější byla, s tolika pochybnostmi a odporem se nepotkává, jako zde. Co času uplynulo, nežli Komenského paedagogické učení platnost si zjednálo! jakých útokův doznal v nejnovějším čase nový řád gymnasiijní! a nyní realní gymnasia kolik obrancův a nadšených velebitelův tolik i odpůrcův mají.

Příčinou nechuti proti všemu experimentování čili novotám ve školních knihách bývá ovšem tu a tam lpění na starém a známém, než jinde i šlechtnější pohnůtky k této nedůvěře svádí, totiž zření k žákům a jich namáhání, které nadarmo by bylo při zařízeních, jichž výpadek nad vši pochybnost za zdárny postaven není. Než nepřipustí-li se ve školství aspoň do jisté míry experimentování čili zavádění novot, zkostnatí naše školství a bude za 50 let totéž, jakým bylo před nimi. Při nechuti všech novot ve školní knize musí spisovatel nové školní knihy, zavádí-li novoty, o jichž prospěšnosti sebe více přesvědčen jest, opatrně si věsti a to již také i proto, aby rozdíl v učení mezi žáky, kteří z nové, a těmi, kteří z dřívější knihy se učí, nebyl příliš kráklavý. Takto i já, skládaje svou mluvnici a příklady k ní snášeje, jsem uvažoval. Ponecháváje, co v jiných knihách dobrého a vhodného jsem našel, nerozpakoval jsem se jíti svou cestou, zdála-li se mi býti k cíli kratší a pro žáky snazší a příjemnější. P. refer. sám uznává, že „v rozdělení tvaroslovných cvičení po stránkách hlavních dobrá jest kniha a pro žáky třídy první potud hoditelná, pokud p. spisovatel ochotně se chopí oprav v materialu“ (str. 207) a „pořad tvarů časoslovných soustavností se vyznamenává“ (str. 209). Tak daleko od obyčejného učiva se odchýliti, že by se celé části tvarosloví v první třídě vypustiti měly na př. particip. futuri activ. et pass., deponentia, gerundium, vazba jmen místních, akkus. c. infin., jak to p. refer. str. 210 na-

vrhuje, o tom pochybují, že se souhlasem jiných p. kolegův se potká. Vždyť veškeré učebné knihy pro primu české i německé na učivo své mnohem jsou rozsáhlejší, ¹⁾ nežli moje kniha a zajiště více jest učitelův, jimž cvičivo mé knihy „v nejkrajnější míru skutečné potřeby sneseno“ býti se zdá, nežli kteří by připustili, aby od něho takto súženého ještě více se ubralo. Taková novota nedá se najednou ve školní knihu uvésti, nýbrž o ní dříve v paedagogických listech promluvíti, prospěšnost její nad vši pochybnost dokázati, učitele na ni připraviti a získati třeba; jinak jest to zrno hozené na skálu nevšímavosti nebo hlozdí předsudkův, kde buď ani nevzklíčí, anebo vzklíčíc dříve či později udušeno jest.

Rozepsav se poněkud obšírněji o tom, k čemu jsem při vzdělání knihy této přihlížel, naději se, že prost budu výtky, jako bych bez uvažování všeho toho, což při školní knize uvažovati jest, do díla byl se dal, a že p. kolegové i důvody mé stejnou měrou jako důvody p. referenta svému soudu a nálezu podrobí.

Tolik o učivu. Co do cvičiva i tu p. refer. dvojí věc vytýká: 1. jeho přílišnou rozsáhlost, 2. ne vždy dosti k účelům školským případné upravení a rozdělení jeho.

V *prvním* případě uznávám, že sbírka mých příkladův hojnější jest nežli sbírka jiných podobných cvičebných knéh; avšak nestalo se to maně na zdařbůh, nýbrž z rozličných důvodův. Již v předmluvě k této knize str. VIII. výslovně připomínám: „že při rozumném *výběru* tom (totiž příkladův) nebudou ani žáci realních gymnasií množstvím cvičiva přetíženi ani žáci pouhých gymnasií nebudou cvičiva míti nedostatek.“ Ze slov těchto patrně jde, že jsem ani na to nepomýšlel, aby veškeré příklady knihy mé se žáky se probraly, nýbrž aby každý učitel z nich *výběr* si učinil; jaký výběr by byl nejvhodnější, to ovšem každému učiteli na vůli ponecháno jest.

V *druhém* případě co p. referent o jiném upravení a rozdělení cvičiva, než v mé knize jest, pronáší, vděčen jsem jemu za mnohou dobrou radu; jest to zkušenost získaná při vyučování ve škole, která každému spisovateli knihy školní vítanou a bedlivého uvážení hodnou býti zasluhuje; návrhův jeho u věci té s díkem a, jak za to mám, i s prospěchem knihy samé užiji. Vhodnějším upravením zde a tam učiva i cvičebná látka zkrátiti se dá.

¹⁾ Schinpaglova učebná kniha pro primu, která na německých gymnasiích v Čechách nejvíce rozšířena jest, vedle toho, co p. refer. za učivo pro primu vhodné neuznává, i také některá nepravidelná slovesa na př. fero, volo, nolo, malo, fio atd., při vazbě akkus. c. inf. několikrát tolik učiva v sobě chová, co má kniha, celý odstavec o tázacích větách atd. — Pokud vím, nebylo odnikud na přetížování žákův touto knihou naříkáno.

Vyloživ povšechně, co jsem při vzdělání knihy své uvažoval a v čem p. referentovi přisvědčuji a v čem na svém trvám, na některé jeho jednotlivé výtky a poznámky odpovím.

P. referent praví str. 208., že „mi prohlédati bylo k nedostatečným u žáků známostem sklonob českých“ a že „uvaluji v jedné lekci ke sklonbě latinské deset českých“ a myslí, aby „v jednom cvičení obrána byla jména toliko dvojího druhu.“ Neopomináje, že by s nemalou nesnází bylo najíti v latině s dostatek obyčejných slov první deklinace ze dvou sklonob českých, myslím, že toho není ani třeba. Nemají-li do primy hlásící se žáckové tolik vědomostí materštiny, aby veškerá česká substantiva skláněti uměli — tu patrně nejsou pro střední školy připravěni a mají odkázání býti na obecnou školu, až by se tomu naučili. Míra požadavků při přijímací zkoušce pro primu zákonem na tak skrovnou míru postavena jest, že chlapec s obyčejným nadáním ze třetí třídy, měl-li dovedného a příčinlivého učitele, zkoušku tu již několikráte dobře podstoupil. Snad by se po mínění p. referenta od žákův ani toho žádati nemělo, co tak mírný zákon o přijetí do primy nařizuje? Je-li posavadní míra požadavků při přijímací zkoušce veliká, tu nevím, která by mohla býti menší! Kdyby učiteli latiny bylo zároveň i české sklonbě učiti anebo při každé příležitosti na chatrné vědomosti žákův v materštině se narážeti, kam by s časem i s učivem latinským došel? I ta skrovná míra učiva, již p. refer. primě přisuzuje, byla by zde nedostizitelná. Sklonbu českou musí učitel v primě u svých žákův celkem za známou předpokládati a jednotlivé nedostatky v ní ať odstraňují se v hodinách češtině vykázaných, poněvadž učitel latiny v nejnižších třídách po zákoně zároveň i češtině učiti má. Při svém učitelském povolání byl jsem již pětkrát v primě zaměstnán a nezpozoroval jsem, že by rozličná sklonba česká žákům také nesnáze působila, aby k nim zvláště bylo třeba přihlížeti; to také i jiní kollegové, jichž jsem se na to dotazoval, potvrdili. Nesnáze ovšem bývají v primě na počátku a to dosti rozmanité; na př. nesnadné bývá žákům, kdy klásti genitiv a kdy akkusativ, poněvadž často na genit. i akkus. touž otázkou se táží (čí, čeho, *koho* — *koho*, co?) a oba pády nezřídka týmiž koncovkami v češtině vyzvukují (na př. gen. a akk. hada, otce, pole, znamení a pod.); avšak aby se s genitivem pro tuto jeho nesnáz při českých žácích na dlouhou dobu odkládalo, s tím nikdo, ani snad p. refer. sám, souhlasiti nebude. Ať se žáckové záhy učí duševních sil svých užívati a na věcech, při kterých mysliti jest, rozumek svůj bystřiti. Je-li, jak p. refer. dále praví, sklonba německých jmen, poněvadž není tak mnohočlenná, německým žákům snazší nežli česká českým, ponechávám na panu refer.; já si však myslím, že naše mnohočlenná sklonba, zvláště množství jejích pádův, při učení latině našim českým žákům s nemalou výhodou jest; veškeré latinské pády můžeme

českými vyjádřiti, kde Němec často předložkami durch, mit atd. si pomáhá; mimo to platí mnohá pravidla latinské sklonby také v češtině, na př. shoda výrokového adjektiva s podmětem při sum (což německým žákům dlouho nepochopitelné jest, majícím ve svém jazyku všude pouhé adverbium), tytéž koncovky v nom., akkus. a vokat. při neutrech atd., které výhody při jazyku německém se nenaskytují.

Také mi p. refer. vytýká, že moje cvičebná kniha „zjevně složená jest po způsobu cvičebných kněh německých.“ Kdyby byl skutečně německé knihy, kterých se v Rakousku užívá, s mou srovnal, byl by seznal, že i při upravení učiva i v uspořádání cvičiva a ve výběru příkladův svou vlastní cestou, čehož jinde i také podotýká, jsem se bral. Proč nechtěl jsem obvyklé u nás metody zcela se spustiti, pověděl jsem nahoře, a nepodařilo-li se mi všude nejvýhodnější dráhu nastoupiti — to stane se, tuším, každému, kdo jiným, nežli posud obyčejným směrem se pustí. Chyby, jichž předchůdce se dopustil, bývají nástupci jeho výstrahou a všeobecný prospěch i z předností i z nedostatku jeho práce získá.

Poznámky p. referenta o slovníčku rád a s díkem přijímám a užiji jich plnou měrou.

Konec úvahy p. referenta nemálo mě překvapil; píseť str. 213.: „Nemohu opominouti, abych upřímně nevyznal, že — — — —, kdyby p. spis. v úpravu povyznačenou ochotně se uvázal, že by (jeho kniha) předčila všecky posud vydané knihy cvičebné.“ Celá úvaha p. referenta směřuje k tomu, aby se učivo a cvičivo buď ubralo buď jinak upravilo; že by touto měrou kniha, jež „v této své způsobě pro žáky malé hoditelná není“, tak velice získala, že by všecky posud vydané cvičebné knihy, o nichž také znalci příznivý soud vynesli, předčila, o tom já a se mnou snad i jiní kollegové pochybovati budeme. Spokojen budu, dopřeje-li se mezi jinými i knize mé místočka na našich školách a více jí ani sobě nežádám.

Ač tu a tam k návrhům p. referenta přistoupení nemohu, přece s díkem uznávám jeho upřímnou snahu, aby vytčením nedostatkův kniha má při novém vydání se zlepšila a k potřebám školy a žákův případněji se stala. Kniha školní, má-li jí býti, chovati v sobě má zkušenosti učitelův rozličných při rozličných žácích a pokud lze i v rozličných časech. Což jednomu ušlo, zpozoruje druhý a chybami jednoho učíme se ostatní.

Kéžby ctěný p. kollega o upravení učiva latinského buď v celém nižším gymnasiu anebo aspoň v prvních dvou školách náhledy a zkušenosti své projevil, abychom ve „Filologických listech“ o věci té pohovořivše, na tom, což dobré jest, se usjednotili! Zaváděti novoty čili opravy v jedné škole beze zření ke druhé s ní těsně souvisící, jest vždy s povážením; i při jedné

škole nesmíme zapomínati, že článkem jest celku, a oprava jen potud že jest možná, pokud tím celek se nemění nebo netrpí.

F. Patočka.

Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou a čítací pro vyšší třídy škol středních sestavili Jan Kosina, ředitel c. k. slov. gymnasia olomúckého, a František Bartoš, professor c. k. slov. gymnasia brněnského. V Brně 1876. Tiskem a nákladem Karla Winikera. (8°, 325.)

Organisační osnova pro gymnasia a reálné školy v Rakousku ustanovuje v §. 31. za cíl při vyučování mateřskému jazyku na vyšším gymnasiu: historickou a aestheticou známou nejdůležitějších zjevův národní literatury a z toho se vyvíjející charakteristiku hlavních způsobův úpravy poetické a prosaické.

V českých i německých knihách čítacích od Čelakovského, Jirečka, Mozarta, jichž se až do nejnovější doby na vyšších gymnasiích užívalo a až dosud užívá, hledělo se výhradně k historickému rozvoji literatury; spracování látky aesthetické ponecháno z větší části libovůli učitele, jehož se týkalo; a ježto pro ten obor nebylo žádného pevného vodítka, žádné příslušnými úřady schválené rukověti, stávalo se nezřídka, že se s analytickou aestheticou na středních školách nakládalo po otčímsku. Teprve v novější době hleděl Dr. Alois Egger novým upravením německých knih učebných a čítacích pro vyšší gymnasia maje zřetel i k historickému rozvoji literatury i ke stránce aesthetické tomu, čeho organisační osnova při vyučování mateřskému jazyku na vyšším gymnasiu žádá, plnou měrou zadost učiniti. Zvláště pak ta okolnost, že Dr. Egger v učebné a čítací knize pro V. třídu hlavně hleděl ke stránce aesthetické, uznána od značivův jednomyslně za rozhodný pokrok.

Pp. sestavitelům „Malé slovesnosti“ byl I. díl Eggerovy německé učebné a čítací knihy pro vyšší ústavy vzorem. Jako Eggerova učebná a čítací kniha rozdělena jest i Kosinova a Bartošova „Malá slovesnost“

- a) v učivo č. v část theoretickou,
- b) v četivo č. v část praktickou.

Učivo, z části podlé Eggerova spisu spracované, podáno jest stručně sice, ale přece důkladně, jasně a přiměřeně chápavosti žákův. Také těm částem, jež zcela samostatně jsou spracovány, jako na př. theorie o básnictví dramatickém, není stručnost nijak na ujmu jasnosti a důkladnosti. Toliko theorie o syntaktických figurách (str. 233 a násl.) jest nepoměrně obšírná a rozvláčná zabíhajíce až v malicherné, pro školu zcela zbytečné podrobnosti. Jediné pojednání o nadplňku (str. 234), o výpustce (str. 235) a záměně (str. 237) drží více místa (280 řádkův) než celá theorie o epickém a lyricko-epickém básnictví (247 řádkův)! Zkrácení této části bylo by při druhém vydání „Malé slovesnosti“ souměrnosti celku na prospěch. Dále jest si přáti, aby

se k českým názvům figur mimo názvy řecké přičinily i názvy latinské — užívalo-li se jich vůbec, — jak v některých případech, na př. při anafoře (str. 238), při antimetabole (str. 239), a jinde ještě skutečně se stalo. Bude to podporou a výhodou pro vyučování latině. Že se pp. vydavatelé bez potřeby uchylují od terminologie „slovníku vědeckého názvosloví“ ve školních knihách obyčejné, toho schvalovati nemůžeme. Tak, ať jen některých věcí se dotkneme, vyskytají se v „Malé slovesnosti“ názvy: *dvíh* (str. 2), *vzestupný* a *sestupný* (str. 4), *líceň* (str. 242), kdežto v slovníku vědeckého názvosloví navrženy jsou názvy: *zdvíh* (v Svobodově Slovoskladu i v Kořínkově mluvnici užito tohoto názvu), *stoupající* a *padající*, *vyličení*. Pro vyučování jest to vždy na závalu, když ve třech školních knihách pro jednu a touž věc, pro jeden a týž pojem se užívá třé rozličných názvů. Četivo vybráno jest s velikou pečlivostí. Setkáváme se arci v praktické části zde a onde s články, které jsou již v Jungmannově slovesnosti nebo v čitacích knihách Fr. L. Čelakovského a Jos. Jirečka; než většina článkův nebyla dosud v žádné sbírce uveřejněna a jest účelu zcela přiměřena nesměřujíc jen k poučení a zaměstnávání rozumu, nýbrž i k povzbuzení citu a obraznosti. V pověstech „O původu hradu boskovského“ (str. 13) a „Tatarské uši“ (str. 15) postrádáme ráz a tón prostonárodní. V báchorce: „O bačovi a šarkanu“ jest místo (str. 29): „Bodej ti sto hromovitých bohův do duše udeřilo, ty pochabo, ty pluhu!“ pro školu poněkud závadné. Vynecháním jeho by nebyla pěkná báchorka ničeho ze svého půvabu a z ceny své potratila.

Že pp. vydavatelé přijali také vyňatek (jedn. V. scena 3) z Hálkovy tragoedie: „Záviš z Falkenštejna“ a ze Shakespeara dramatického díla: „Život a smrt Richarda III.“ (jedn. V., výj. 3), jest zcela zbytečné. Za naší doby sjednávají se v tom hlasové všech znalcův, že zlomky dramát nemají pro vyučování analytické aesthetice žádného účelu a že se žáku, má-li míti o osnově dramatu jasné ponětí, má-li si o jednotě děje, času a místa, o zauzení a rozuzlení děje, o důsledném líčení charakteru jednajících osob, zkrátka o tom, o čem se v theorii dramatu jedná, učiniti platný úsudek, musí podati úplný celek. Páni vydavatelé „Malé slovesnosti“ pronášejí se sice také v ten smysl (Předml. str. V.), že by ke znázornění poesie dramatické bylo veležádoucné přečísti se žáky třídy sedmé nějaké drama celé, buď původní nebo ze Shakespeara přeložené; avšak má-li se tak státi — a nová vyučovací osnova pro jazyk český výslovně předpisuje čtení *celého* dramatu ve třídě sedmé — : pak jest umístění dvou zlomků tragoedií v čitací knize zcela bezúčelné a zbytečné. Že pro parodii a travestii nejsou žádné příklady uvedeny, nelze se stanoviska paedagogického než schvalovati.

Mluva jest správná; jen tu a tam vyskytají se některé poklesky a nesprávnosti. Tak stojí na str. 99, 191, 193 *předě*

vším, na místě této vazby psávali klassičtí spisovatelé jen *předkem*, *nejprve* nebo *předkem a nejprve*. Na str. 105 stojí: *úcta se skládá m. úcta se činí* (vzdává); na str. 115 *otázku klade m. otázku (otázání) činí*; na str. 133 *v obět lehlo m. oběti se stalo*; na str. 191 *títěž* charakterové m. *titiž* charakterové; na str. 193 *náhled m. mínění*; na str. 231 *básní stávajících m. básní jsoucích* aneb opisné věty attributivné; na str. 231 užito nesprávně slova *sice*, místo něhož stojí na str. 234 správně: *a to*. Pro podezřelé nám úsloví: „*dávám ti své slovo*“ (str. 215) nenalezli jsme jiné auktority než Dobrovského; my aspoň bychom rozhodně dali přednost frasi: *zaručuji se ti svým slovem*.

V člancích básnických měly grammatické nesprávnosti v takových případech, kde se to bez porušení metra státi mohlo, opraveny býti; tak by bylo na str. 69 ve verši:

Tak zněl hlas, ve svých oni hrůzou báli se myslích metrum
připustilo opravu *myslech* m. *myslích*.

Způsob psaní, zvláště slov cizích, není naskrze důsledný. Tak psáno na str. 90: satyra, naproti tomu na str. 208 správně: satira; na str. 46. psáno *Iliada* (m. *Ilias*) a na str. 47. *Aeneida* (m. *Aeneis*); avšak na str. 79. správně *Alexandreis*; na str. 209 stojí: *cnost*, naproti tomu na str. 227: *ctnost*.

Chyby tisku, jež v seznamu uvedeny nejsou, nalezli jsme tyto: *vyzvukuje-li m. výzvukuje-li* (str. 2.), *jakyka m. jazyka* (str. 6), *sly m. šly* (str. 227), *rozhraněným m. rozhraněným a* (str. 263).

Jak svrchu řečeno, má Kosinova a Bartošova „Malá slovesnost“ výhradně zření ke stránce aesthetické. Však má-li se při vyučování jazyku českému na vyšším gymnasiu intencím osnovy organizační v plné míře, tedy i stránce literárně-historické, učiniti zadosť, není naprosto lze obejít se při vyučování češtině bez anthologií Jirečkových, jež mají historický vývoj literatury na zřeteli a podávají obraz duševního zápasu a snažení národního. Vedlé Jirečkových anthologií bude „Malá slovesnost“ jakožto prakticky uspořádaná rukověť analytické aesthetiky při vyučování češtině platné služby konati a obě díla budou se ve prospěch školy na vzájem doplňovati.

O rozdělení učiva na jednotlivé třídy vyššího gymnasia, jak je pp. vydavatelé v předmluvě navrhuji, netřeba se zde rozepisovati, poněvadž v tom — vedlé našeho soudu v nejednom případě přiměřeněji a praktičtěji než se tuto stalo — rozhodnuto novým učebným plánem pro jazyk český. *Jos. Röss.*

Archiv für slavische Philologie.¹⁾ Unter Mitwirkung von A. Leskien u. W. Nehring herausgegeben von V. Jagić. (Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1876.) První svazek tohoto díla ukončen jest sešitem třetím a vydává původci svému, prof.

¹⁾ V. Listy filol. 1875, 316 sl., a 1876, 236 sl.

V. Jagičovi, svědectví nejskvělejší. I bohatostí a všestranností, i důkladností obsahu tak vynikl, že jím slavistika v periodické literatuře německé zastoupena jest co nejdůstojněji. Největší díl té zásluhy přináležejí V. Jagičovi; není jen zakladatelem a redaktorem Archivu, ale obsah Archivu je z největší části prací jeho. Láska ku věci, úsilná píle, vědomosti ku podivu bohaté a střízlivý soud vyznamenávají Jagiče a činí jej nad jiné způsobilým, aby v ohnisku německé literatury vědecké a v mohutném proudu německé literatury periodické důstojně zastupoval vědu slavistickou. Archiv jeho zakládá se na potřebě skutečné, na potřebě, aby byl nějaký organ, který by s pokroky věd slavistických seznamoval nejen učence německé a západní, ale i slovanské. Proto zajisté bude se šířiti Archiv na západ i na východ a pro důležitost jeho přáti jest, aby poměry Jagičovy byly vždycky toho způsobu, by mu jako dosud sloužiti mohl.

Pohledněme k obsahu sešitu nově vyšlého, jenž jest u porovnání se sešity předešlými objemu dvojnásobného.

Na prvním místě čteme obšírnou a velmi důležitou rozpravu Jagičovu „Über einige Erscheinungen des slavischen Vocalismus“ (str. 337—412). Příčinu k ní zavdal Johannes Schmidt svým spisem „Zur geschichte des indogermanischen vocalismus“ a zvláště druhým dílem jeho: „Einwirkung von *l* und *r* auf benachbarte vocale“ (Weimar 1875), jehož veliká část zabývá se slovanskými zjevy tohoto způsobu (Svarabhakti und deren wirkungen auf den vocalismus im slawischen, str. 8—201), totiž o proměnách, jež se ukazují ve střídných tvarech za *l*, *r* spojené s jerem (mezi souhláskama) a za tvary ruské tak zvaného plnohlasí. Schmidt zahrnuje tyto změny v pojmu svarabhakti¹⁾ a rozeznává změny, ježto vznikají, když *l*, *r* se setkají mezi dvěma souhláskama I. s *σ*, *ν*, II. s *ε* a III. s *α*.

Práce Schmidtova jest bez odporu velmi záslužná a v povědomosti své zásluhy Sch. také mluví trochu z vysoka; i bude mu asi s podivením dozvědět se z rozpravy Jagičovy, že vynálezy, kterých se dodělal, nepodávají v celku nového nic; že touže věcí mnozí jazykozpytci slovanští před ním se zabývali a že nálezy jejich jsou dílem i správnější.

V oddíle prvním jde Schmidtovi o to, aby ukázal, kdy, t. ve kterých slovích bylo v původní slovanštině čili praslovanštině průvodné jer před souhláskou *l*, *r* a kdy za ní, pak kdy

¹⁾ Hlasy *l*, *r* vyslovují se za mocného proudu hlasového; hlasový tento proud proniká někdy mezi *l*, *r* a souhláskou sousední a tím vznikají samohlásky, které se pak vyskytují v průvodu souhlásek *l*, *r*. — Indiční grammatikové nazvali tento fyziologický a hláskoslovný zjev *svarabhakti* (= fraction de voyelle, Burn.) a udali, že samohláska *r* zní

$$\text{jako} = \frac{a}{4} + \frac{r}{2} + \frac{a}{4}.$$

bylo v průvodu *ɔ* a kdy *ɔ*. Toho dobrá se srovnáním ruštiny a slovanských jazyků západních; neboť jihoslovanština nic k takovému poznání nepřispívá, ježto samohlásky od *l*, *r* odsula. Ve slovích pak, o které tu jde a která Schmidt ve dvou seznamech podává, má ruština průvodnou samohlásku dílem před *l*, *r*, dílem za *l*, *r* a s tím velikou měrou se shodují i slovanština západní i dále příbuzné jazyky cizí; v jakém tedy pořádku *l*, *r* a průvodná samohláska v ruštině jsou vedlé sebe, v takovém byly i ve slovanštině původní, a jer bylo tu tvrdé tu měkké také dle toho, jaké střídnice za ně se ukazují v ruštině, ve slovanštině západní a jazycích cizích. Na př. vedlé ruského verba pol. wierzba lit. virbas atd. sestruje Sch. tvar *вѣрба a jej za praslovanský vydává, a podobně *вѣлкѣ dle rus. volk pol. wilk č. vlk lit. vilkas, *рѣлкѣ dle rus. polk pol. pólk č. pluk sthněm. folc, *крѣвъ dle rus. krovъ pol. krew' č. krev lit. krūvinas (krvavý), *грѣмѣти dle rus. greměti pol. grzmieć č. hřměti, atd.

Svarabhakti dle výkladu Schmidtova má místo v těch případech, kde bylo *ɔ*, *ɔ* původně před *l*, *r*, tedy na př. **ssl̥n̥ɔce*, **v̥r̥ch̥ɔ*; průvodné samohlásky *ɔ*, *ɔ* pronikly také za *l*, *r* a za původní **ssl̥n̥ɔce* bylo pozdější svarabhaktické *ssl̥n̥ɔce*, za **v̥r̥ch̥ɔ* podobně *v̥r̥ch̥ɔ*. Takovéto tvary svarabhaktické vyskytují se v Ostromírovu evangeliu a byly dle Sch. běžny před rozštěpením jazyků slovanských; z nich vyvinuly se historické tvary slovanšské nestejným odsouváním, na př. *ssl̥n̥ɔce* — *ssl̥'n̥ɔce* (= rus. solnce) a *s'l̥n̥ɔce* (= pol. słońce hornoluž. slóncó č. slunce), *v̥r̥ch̥ɔ* — *v̥r̥'ch̥ɔ* (= rus. verchъ, pol. wierzch m. wierz[*ɔ*]ch) a *v'r̥'ch̥ɔ* (= č. vrch). Ve slovích jako rus. želtyj pol. żołyty č. žlutý a p. ukazují se ovšem rozdíly i ve kvalitě průvodných samohlásek i v pořádku, kde vedlé *l*, *r* jsou; ale ty rozdíly Sch. vysvětluje změnami pozdějšími. Dle litevského geltas sestruje praslovanské **ž̥lt̥ɔ*, s nímžto souhlasí ruské želtyj i co do pořádku hlásek i co do kvality (*ɔl = rus. el); polské a hornoluž. žołyty vzniklo ze staršího želty (jako žona ze žena); při českém pak žlutý předpokládá Schmidt změnu **ž̥lt̥ɔ* v *ž̥sl̥t̥* (působením *l* [Klangfarbe] mění se *ɔl* v *sl*), pak *ž̥sl̥t̥* (svarabhakti) a z toho žlutý.

K tomu a naproti tomu připomíná Jagić, co se tkne pořádku hlásek, že již Maksimowicz (1839), Geitler (1873) a zvláště Potebnja (1874) ukázali, že v té příčině ruština je kriteriem nejbezpečnějším, a ukazuje, jak Potebnja pevně stojí na půdě pozitivní a v hypotesích strizlivě si počíná, kdežto Schmidt ihned tvary praslovanské i pochybně sestruje. Tak na př. pol. wierzch dle Sch. vzniklo z *v̥r̥ch̥ɔ* tím, že *v̥* změklo v *r̥*z̥ a potom *ɔ* se odsulo, tedy asi wierzch — wierz̥ch — wierz'ch; naproti tomu ukázal Potebnja, že se *r* (z býv. *ɔr*) v polštině a ruštině vůbec měkkívá před souhláskami *ch*, *g*, *m*, *ɔ*, *v*, a není tedy

třeba před nynější *wierzch* pokládati prapolské *vьrьch. — Co se tkne kvality samohlásek průvodných, dlužno rozeznávati, zdali ruština a polština souhlasí nebo nesouhlasí. V rus. *terpětъ* a pol. *cierpieć* je průvodnou samohláskou měkké (*i*)e; bylo tedy také v *trpěti* měkké *ь*. Ale proti rus. *vołk* je polské *wilk*. Tu rozhoduje se Schmidt pro *vьlkъ k vůli litevskému *vilkas* a vysvětluje si ruské *ol* působením souhlásky *l*; Potebnja ukazuje k polabskému *au* = *el* a dolnolužickému *welk* (s tvrdým *el*) a žádá tvrdé slabiky i pro polštinu, kdež pak náchylností, jakou se polské *w* vůbec měkkívá ve *w'*, vyvinulo se historické *il*: *wьlk — *wilk*. Jagić souhlasil by se Schmidtovým tvarem *vьlkъ (nebo spíše *vьlkъ), ale ne proto, že litevština má *vilkas* (neboť i toto je snad tvar pozdější, jehož předchůdce starší znám není, a pak staré památky slovanské mají po právu přednost před litevštinou), nýbrž proto, že přesné evangelium zografské pravidelně píše *vьlkъ*; ale rozhodnutí je těžké, ježto jiné památky mají *vьkъ*, a není vyšetřeno, kdy zde má býti *ь* a kdy *ь*. Taktéž těžké je rozhodnutí ve případech, kde ruština a polština se nesrovnávají. Do rozpaků takových Sch. nepřichází, poněvadž se drží jen Ostromírova evangelia, jeho nedůsledný pravopis za pravý bere a z něho zvláště to uznává, co se mu právě hodí. Jagić naproti tomu ukazuje, že psáti *jer* za *l*, *r* je způsob staroslovenský čili starobulharský, před *l*, *r* staroruský, a dvojiti *jery* a psáti jedno před a jedno za *l*, *r* že jest způsob některých jen písarův, kteří vyhověti chtěli i pravopisu starobulharskému i výslovnosti ruské a psali tedy *jery* dvakráte; a přichází k tomu konci, bráti tvary psané svarabhakticky (čili psané dle posledního ze způsobů řečených) za tvary přechodné a skutečné že jest s chybou (na př. původní *vьrchъ* — přechodné svarabh. *vьrchъ* — historické rus. *verchъ* — pol. *wierzch* č. *vrch* atd.) K otázce, která se tu nabízí, jak tedy stb. *vьna*, *vьkъ* (dle zografu) ap. se vyvinulo z *vьna*, *vьkъ*, odpovídá Jagić, že se tu *l* (a podobně *r* v případech jiných) vokalisovalo, tedy *vьna* — *vьna*, *vьkъ* — *vьkъ*, a zakladatelé pravopisu stbulharského že spřežkami *ь*, *ь* a *ь*, *ь* naznačovali vokalisované *l*, *r* tvrdé a *l*, *ь* měkké.

V oddíle druhém a třetím jedná Sch. o plnohlási, rus. *bereza* stb. *brěza* a *gorodъ* stb. *gradъ* a p.; i zde domnívá se, že se dodělal nálezu nových, kdežto již r. 1859 Lavrovskij na jevo je vynesl. Co se tkne rozdílů *gorodъ* — *gradъ*, tu shledal Lavrovskij téměř úplně všecka slova ruská, která mají plnohlási (*oro*, *olo*), srovnal s nimi střídné tvary z jazyků slovanských jiných a poznal, že jazyky slovanské jinak se k sobě mají, kde ruština plnohlási má, a jinak, kde ho nemá; zejména že stb., jihoslovanské a české *la*, *ra*, které = rus. *olo*, *oro*, je v polštině a srbštině lužické = *lo*, a naopak že stb., jihosl. a české *la*, *ra*, jemuž i v ruštině *la*, *ra* odpovídá, je také v polštině a srbštině luž. *la*, *ra*, na př. stb. *chladъ* č. *chlad* — rus. *cholodъ*

— pol. luž. *chlód*, ale stb. *plačъ* č. *pláč* — rus. *плачь* — pol. *placz* luž. *pláč*. Lavrovskij dále srovnal také střední tvary jiných jazykův indoevropských, a tu shledal, kde má veškerá slovanština *la, ra*, tu že i cizí jazyky mají skupení $c + l + v$ (= consonans + liquida + vocalis), a kde jazyky slovanské se různí vespolek, tam že mívají jazyky cizí skupení $c + v + l$; na př. stb. *slava* rus. *слава* pol. *śława* lit. *slovė*, *grabiti* *grabitъ* *grabić* got. *greipan*; stb. *glava* rus. *голова* pol. *głowa* lit. *galva*, *gradъ* got. *grōd* lit. *gardas*. Vymřelá slovanština polabská měla v případech poslednějším tu $v + l$, tu $l + v$, na př. *gord* stb. *gradъ*, *brūda* stb. *brada*. Schmidt také zde spatřuje svarabhakti, lit. *gardas* — rus. *городъ*, a pokládá tvary svarabhaktické, jako rus. *городъ* atp. za původní, ostatní pak historické tvary slovanské, jako stb. *gradъ* č. *hrad* pol. *gród* luž. *hród*, vyvinuje z nich. Podobnou hypotézi vyslovil před Schmidtem Geitler (Fonol. §. 70), Jagić pak vykládá změnu v lit. *gardas* — stb. *gradъ* a p. prostým a ve slovanštině vůbec známým přesmykem a vysvětluje ruské *городъ* asi takto: dle litevského *gardas* bylo slovanské *gord* —, přesmyk. *grođъ*, a přisutím *grodъ*, *gorodъ*.

Vzhledem pak k rozdílu *beregъ* — *brégъ* atp. ukázal taktéž Lavrovskij, že ruština má tvary plnohlasné tam, kde jiné jazyky indoevropské mají $c + v + l$ (na př. stb. *brégъ* rus. *beregъ* něm. *berg*, *mlěko* — *moloko* — *mělch*), a výklad *brégъ* z *beregъ* podal Geitler. K týmže koncům přichází také Schmidt: původní tvar **berg-*, z toho svarabhakticky praslovanské *bereg-* (zachované v ruském *beregъ*) a z toho *brégъ* a jiné slovanské tvary historické. Co se tkne výkladu *brég-* z *bereg-*, nesouhlasí Jagić a zůstává i zde při přesmykování ve slovanštině v těchto případech velmi oblíbeném, při němž i *e* v *ě* se sesílilo, tedy asi *berg-* *brég-* a z tohoto *bereg-*, jako nahoře *gord-* *grod-* *gorod-*. Výdatnou podporou jest Jagićovi v tomto výkladě přízvuk ruský.

Po té následují úvahy o některých pracích Miklosichových, zejména o jeho kmenosloví (Stambildungslehre 1875) a syntaxi (1868—73), pak o jeho staroslovanském tvarosloví v paradigmatech (1874), příspěvcích k mluvnici stsl. (1875) a rozpravách o původu některých pádů sklonění zájmeného (1874) a imperfektě v jazycích slovanských (1874). Jagić připojuje k těmto úvahám své pochybnosti o pannonském původu jazyka staroslovanského či starobulharského, a v jiném předavku vyslovuje se proti samohláskám *l, r* v kořenech slovanských a na př. na místo koř. *mr* klade kořeny *mr̄, mr̄*.

Dále následuje pochvalná zpráva o J. Jirečkově Rukověti k dějinám literatury české (1874—76) od Jagiće, a pak zprávy od W. Nehringa o dvou spisích stpolsk., jež objevil a vydal Z. Celichowski (Dwa nieznanne zabytki języka polskiego, v Rozprawách Akademii Krakovské, totiž knížka o panenství z r. asi 1528 a Nauki duchowne dla Zofii Odrowążowny z r. 1555) a o roz-

pravě prof. Rymarkowicze, jež se týká Książeczky Jadwigi (Ate-neum, Varš. 1876).

Polovici celého tohoto svazku Archivu (str. 465—607) vyplňuje Jagićův bibliografický přehled prací na poli slovanské filologie a slovanských starožitností od r. 1870. Jagić jedná zde nejprve o pomůckách všeobecných (o spisích bibliografických, kritických, encyklopaedických atd.), pak vypisuje, co se vyskytlo na poli slovanského jazykozpytu, slovanské historie literární, slovanského národosloví (národní písně, pověsti a pohádky, přísloví, zvyky národní) a slovanských starožitností (vzhledem ku starému slovanskému zeměpisu a dějepisu, ku starým poměrům právním, k mythologii a historii kulturní) a dle těchto hledisk i dále dle jazykův a národů pořádá a uvádí literární plody slovanské, a i cizí, pokud se téhož předmětu dotýkají. Při každém záhlaví ohlíží se, co z literatury minulé podrželo cenu a pracím dalším základem jest, a mluvě s kritickým soudem o přírůstcích z let posledních v míře podivu hodné dává na jevo velice obsáhlou znalost zjevů jednotlivých. Tyto uvedeny jsou pod čarou s tituly zevrubnými. Obraz filologického a národoslovného ruchu slovanského, jež nám Jagić v této rozpravě rozvinuje, je zajisté velice zajímavý a také celkem potěšitelný; naskytují se mu tu i tam příčina, stěžovati si na chudobu nebo na nevydařenost plodův anebo na úbytek snahy, vidí na stranách jiných hojně přibývání pracovníkův a děl vydařených. Přirozeným způsobem jeví se v takovémto příznivém světle obzvláště Rusové.

Ostatek Archivu vyplňují drobné zprávy. Alex. Veselovskij poukazuje na bulharskou pověst o Alexandru Vel., kterak si přinesl vodu nesmrtelnosti; pramen pověsti té nalézají se v listech Alexandrových k Olympiadě a Aristotelovi, u Pseudokallisthena. — Dále pod titulem *Condemnatio Uvae* srovnává V. Jagić srbsko-slovenský text pověsti „Muka blaženoga Grozdija“ (vyd. Daničić, Starine 1870) s původní pověstí řeckou. — Alois Müller podává ve věrném opise z bibl. olomoucké české kázání z let 1471—1484, zajímavé i se stránky jazyka. — Božidar Raić vykládá jihoslovanské názvy révy loza (z koř. leg), čokot (ze kmene čok = peň) a trs (z koř. tr.). — M. Grünwald podává ukázky z díla Fel. Michałowského (*Vestiges dans les langues européennes des invasions orientales*; St. Etienne 1876). Dle tohoto učence jsou jména Bojův a bojarův atp. původu uralského (t. tatarsko-mongolského); zkažený název *Lodomerie* (m. Vladimíře, rus. Volodimirъ) zněl vlastně *Ludomiria* a znamenal Polsko, kteréž tedy bylo lidu-mír čili spolek lidu (*fédération du peuple*) a stalo se kořistí plukův t. j. Tatarův, neboť slovo pluk je prý starý výraz turanský a znamená sbor válečnický; v době některé prastaré větší část Evropy byla prý údělem dvou velikých národův, z nichž jeden byl rolnický a jmenoval se Lud, druhý pastýřský Tud (z toho lidé a tjudji n. cizí); s Miklosichovým

výkladem slova *moliti* = modliti z koř. *mr* = *terere* Michalowski nesouhlasí, poněvadž prý předkové naši neměli mlyňů na modlení jako Šamani, a odvozuje i toto slovo z uralskoaltajštiny. Bohužel, není Michalowski jediný polský učenec takto zbloudilý. — Tři dopisy Dobrovského k Jak. Grimmovi mají některá zajímavá data k literární historii, zvláště k české. — Konečně jsou tři rejstříky k celému prvému svazku Archivu, totiž rejstřík věcný, seznam jmen a seznam slov; v příčině praktické jest toto opatření zajisté velmi chvalitebné.

Svazek druhý (ve 3 nebo 4 sešitech) ohlášen jest do roka a první jeho sešit do konce r. 1876. *J. Gebauer.*

Zprávy osobní.

I. Z gymnasií českých.

V Benešově stal se p. Aug. Hausdorf suppl. učitelem klasické filologie na místě Fr. Budinského. — Do Mladé Boleslavi přeložen z Budějovic p. Fr. Bareš za suppl. učitele dějepisu; p. Fr. Hoffmann stal se tu suppl. učít. přírodopisu, pp. Fr. Rebec, Ferd. Stocký a Fr. Wiedemann suppl. učíteli klass. filologie. — Německý Brod: P. Boh. Wolf, prof. náboženství, zemřel a na jeho místo ustanoven za suppl. učitele nábož. p. P. Julius Křepinský. — V Budějovicích stal se p. Jan Křišťáfek skut. učít. historie, p. Al. Fischer suppl. učít. klass. filologie. — V Hradci Králové zemřel Th. Dr. Jan Marek, kanovník, výpomocný učitel náboženství. — Do Jičína přeložen p. Jos. Vlček z Pelhřimova za skutečného učít. klass. filologie, místo nemocného katechety p. P. Ant. Holmanna ustanoven za suppl. učitele náboženství p. P. Jos. Příbyl. — V Klatovech stal se p. Jos. Kacerovský skut. učít. klass. filologie, p. Ant. Jeřábek skutečným učít. matem. a fysiky, p. Aug. Zůfal suppl. učít. klass. filol., p. Fr. Machovec suppl. učít. matem. a kresl., p. P. Kar. Šatra exhortátorem a výpomocným učít. nábož. — V Litomyšli stal se p. Fr. Dvořák professorem kl. filologie; p. Jos. Novák skut. učít. přírodopisu a mat., p. Al. Jirásek suppl. učít. historie. — V Praze (na akademickém gymn.) stal se skutečným učít. klass. fil. p. Fr. Zuna, p. Jos. Podhajský suppl. učít. klass. fil., p. Ant. Hansgirk suppl. učít. přírod. a matem.; místo nemocného katechety p. P. Jana Dorovina stal se suppl. učít. nábož. p. th. dr. Fr. Krásl. — Výpomocným učitelem kl. fil. stal se p. Pavel Krippner, pobočným učít. krasopisu p. Jan Jirsík, pobočným učitelem kreslení p. Matěj Štrejček. — V Rychnově pp. Kar. Jakubec a Jos. Grim stali se suppl. učít. klass. filologie, p. Jan Netaš suppl. učít. historie.

II. Z realních gymnasií českých.

V Bydžově p. Al. Groman potvrzen za skut. učitele filol., p. Jan Vavřina stal se skut. učít. kreslení, p. Vil. Šála skut. učít. historie, p. Jos. Košťál suppl. učít. klass. fil. — V Domažlicích

suppl. učitel p. Jos. Janda propuštěn a na jeho místo povolán za suppl. učít. přírodopisu p. Fr. Bayer. — V Kolíně následkem změny reálky v reální gymn. stal se p. Jan Šafránek skut. učitelem klass. filologie, p. Fr. Bartovský suppl. učít. filologie. — V Praze na I. státním a vyšším reáln. gymn. stali se skutečnými učiteli pp. Josef Král a Eduard Syříněk, p. Jan Herzer skut. učitelem moderní filologie, p. Jos. Bureš suppl. učít. klass. filol., p. Jarosl. Sobička suppl. učít. matematiky a fysiky, p. Jak. Husník učít. kreslení a stenografie místo prof. Ad. Hejduka, jenž se vrátil do Písku; výpomocným učít. náboženství stal se p. P. Fr. Brusák. — Na II. státn. reáln. gymn. stal se p. Ant. Mikenda skut. učít. klass. filol., p. Jind. Engelbert skut. učitelem kreslení; p. Václ. Marek suppl. učít. klass. filol., p. Jul. Paulus suppl. učít. moderní filol. — Na obecním reáln. gymn. malostranském stal se p. Vil. Zábka skut. učít. klass. fil., p. dr. Karel Schwarz učitelem tělocviku; pp. Fr. Hanzl a Fr. Hrbek suppl. učít. klass. filol., p. Vilém Čapek assistentem kreslení. — V Příbrami stal se p. Ant. Brejcha suppl. učít. klass. filol. — Do Tábora přeložen p. Václ. Roudný z Brna za skutečného učít. klass. filol., p. Václ. Knotek stal se skut. učít. moderní filol., p. Fr. Šafránek skut. učít. přírodopisu; pp. Jan John, Fr. Matoušek a Jos. Škudlík stali se suppl. učít. klass. fil., p. J. Ctibor suppl. učít. kreslení. — V Třeboní stal se p. Jan Ryčan skutečným učít. klass. filol., p. Jos. Kašparides suppl. učít. měřictví a kreslení.

III. Z realních škol českých.

V Hoře Kutné stal se p. Gust. Erhart skutečným učít. děj. a zem., p. Fr. Hodys suppl. učít. měřictví a kreslení, p. Al. Jelen učít. nábož. helvetského. — V Hradci Králové stal se skut. učitelem matematiky a descript. geometrie p. Al. Strnad. — V Karlině stal se p. Al. Hofman skut. učít. moderní filol., p. Fr. Rakouš skut. učít. chemie, p. Jos. Simla suppl. učít. fil. — V Litomyšli stal se p. Ph. Dr. Victor z Cintlů skut. učít. dějepisu a češtiny, p. Jan Hojsák suppl. učít. mod. filol., p. Josef Wegel suppl. učít. hist. — V Pardubicích stal se p. Gust. Heš skut. učít. historie, p. Eman. Miřiovský skut. učít. moderní filol., p. Fr. Bělohávek suppl. učitelem přírodopisu a matem. — Do Písku vrátil se z Prahy prof. kreslení p. Ad. Hejduk. — V Praze stal se p. Dom. Čipera suppl. učít. historie, p. Hyn. Soldat suppl. učít. matem. a fysiky, p. Jan Dunovský výpomocným učít. matem. a měřictví. — V Rakovníku stal se p. Jan Kušta skut. učít. přírodop. a fysiky, p. Fr. Mouchka suppl. učít. kreslení a krasopisu, p. Jan Skalický suppl. učít. moderní filol. N—k.

O p r a v y.

Str. 97. zhora ř. 6. čti: *ὡς περ οἱ γεωμέτραι πολλάκις σκοποῦν-
ται ἐπειδὴν τις* atd. za *σκοποῦνται, ἐπειδὴν τις* atd.

Str. 97. zhora ř. 7. čti: *χωρίον* za *χωρίον*.

Str. 97. " " 8. čti: *χωρίον* za *χωρίον*.

Str. 100. uprostřed a str. 101. zhora za *εἰ οἶόν ἐστι* atd. čti *εἰ
οἶόν τε ἐστίν*.

Strany 166 a 167 jsou v některých výtiscích přesmyknuty.

Nákladem B. TEMPSKÉHO v Praze.

Dějiny národu Českého w Čechách a w Morawě

dle půwodních pramenůw wyprawuje

František Palacký.

Nové vydání pro lid.

S podobiznou spisovatele ve fotografickém světlotisku a s jeho životopisem od

DRA. KALOUSKA.

90 sešitů po 30 kr. Týdně vychází jeden sešit. Třináct sešitů již vyšlo.

Celé dílo vydáno bude do jara 1878.

R A D H O S T.

Sbirka spisůw drobných

z oboru řeči a literatury české, krásowědy, historie a politiky

wyprawuje

František Palacký.

- Díl I. Spisy z oboru řeči a literatury české a krásowědy. 1871. Cena 3 zl.
" II. Spisy z oboru historie. 1872. Cena 3 zl. 50 kr.
" III. Spisy z oboru politiky. 1873. Cena 2 zl.

Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku.

Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného
sepsal *Josef Jireček.*

Díl I. Slovník životopisný a knihoslovný.

Svazek I. (A—L). Cena 4 zl. — Svazek II. (M—Z). Cena 3 zl. 20 kr.

Dějiny národu Bulharského.

Dle půwodních pramenůw sepsal **Konst. Jos. Jireček.**
8°. 1876. Cena 3 zl. 50 kr.

Knihy vydané v knihkupectví **FR. ŘIVNÁČE**
v Praze, v Kolovratské třídě, v domě Musea král. Českého.

Dalimilova chronika česká v nejdávnější čtení navracena
s různoslovím i přídavky deseti rukopisův opatřena od
Václ. Hanky. Se snímkem nejstaršího rukopisu. Otisk
druhý. Cena 1 zl.

Dalimilova chronika česká v nejdávnější čtení navracena.
Od V. Hanky. Nové nezměněné vydání. Cena 40 kr.

Dněprovskij Kon., Ruská čítanka (Русская христоматія).
S českým slovníčkem. Poctěná cenou československé aka-
demie v Praze. Cena zl. 1.60.

(Upravená též ve vydání německém zl. 1.60 a fran-
couzském zl. 3.)

Erazima Roterodamského Encomium moriae čili chvála
bláznovství. Překladem Řehoře Hrubého z Jelení podle
jediného rukopisu císař. král. veřejné knihovny v Praze
uspořádal dr. Ig. J. Hanuš, bibliotekář. V ceně snížené 40 kr.

Hanky Václ. Pravopis český. Deváté vydání. Cena 15 kr.
— **Počátky posvátného jazyka slovanského.** Nové
nezměněné vydání. Cena 30 kr.

Hanuš Ignác Jan, Nástin slohovědy čili stylistiky.
Snížená cena 80 kr.

Manuscript of the queen's court. A collection of old
Bohemian lyrico-epic songs, with other ancient Bohemian
poems. Translated by A. H. Wratislaw. (Královédvorský
rukopis v anglickém překladě.) Cena 36 kr.

Ostatky slovanského bohoslužení v Čechách (Остатки
славянскаго богослуженія у Чеховъ.) Vydal V. Hanka.

Cena 2 zl.

O ostatcích slovanského bohoslužení v Čechách. (Объ
остаткахъ славянскаго богослуженія у Чеховъ.) Vydání
V. Hanky. Cena 20 kr.

Polyglotta královédvorského rukopisu. Text v původním
i obnoveném pravopisu; překlad: ruský, srbský, illyrský,
polský, hornolužický, vlášský, anglický, německý. Ukázky:
dólnolužického, maloruského, krajnského, francouzského
i bolgarského. Vydání Václava Hanky.

Cena zl. 2.50, ve skvostné vazbě zl. 3.60.

Rukopis královédvorský v překladu polském od Lucyana
Siemienského. Cena 25 kr.

Rukopis královédvorský v překladu lužicko-srbském od
J. E. Smolerja. Cena 25 kr.

Šebek Fr., Česká fraseologie. Nové laciné vydání. zl. 1.50.

Šumavský Josef Franta, Německo-český slovník ve
trech dílech. Cena snížená 6 zl.

Wocel Jan Erasim, Dr., O staročeském dědickém právu.
Cena 1 zl.

— **Welislaw's Bilderbibel** (bible z 13. stol. s 30 obr.).
Cena 3 zl.

„KOMENSKÝ“

Týdenník vychovatelský

věnovaný učitelstvu našemu, jakož i přátelům školství a milé mládeži naší.

Redaktor: Karel Koblížek v Olomúci. (Mariánská ulice číslo 7).

Nakladatel: Fr. A. Urbánek, kněhkupec pro paedagogickou literaturu a učebné pomůcky v Praze (na Vodičkově ulici č. 20. n)

Páni předplatitelé „Komenského“ dostávají literární měsíčník „Věstník bibliografický“ bezplatně.

„KOMENSKÝ“ vychází novým rokem 1877 počínaje vždy už ve středu o polednách, a každé jeho číslo sestává ze dvou částí: z listu hlavního o jednom archu 16 stran a z přílohy *učitelské čtvrté* až půlarchové (4—8 stran). — Články uveřejněné jsou slušně honorovány.

Hlavní list, který lze též odebíratí bez přílohy, přináší:

1. Populární články vědecké ze všech odborův, jmenovitě: a) články *paedagogické a didaktické*, jakož i pojednání *z dějin vychovatelství*, pak i kritické posudky všelikých záležitostí a poměrů školských; b) články *grammatické a syntaktické*, jakož i *pojednání z dějin literárních*; c) články *země- a dějepisné, cestopisy, pojednání topografická a archaeologická*; d) články *mathematické* všeho druhu; články ze všech oborů *věd přírodních*, jmenovitě *z fyziky, přírodopisu, lučby a technologie*; e) články *z duševědy, logiky a krasovědy*; f) pojednání o *hudbě, zpěvu, kreslení, rýsování, malování*, jakož i články *z tělocviku a ze zdravotědy*.

2. *Příklady a vzory vychovatelské* podané *způsobem povídek historických i novověkých*, jmenovitě pak formou *podrobných životopisův, obrázků z mladých let, obrázků a zkušeností ze života občanského* *vzhledem k účelům vychovatelským*; dále básně *prísne mravného směru*, aby hodily se po *případě i za látku deklamací školských i do čítanek pro mládež; drobnosti obsahu poučného i zábavného*, pokud s užitkem býti mohou k účelům *paedagogickým; pořekadla, obyčeje, hry, popěvky a pověsti národní*.

3. *Rozhledy liter., t. j. kritiky a recenze.*

4. *Nověsti o nových knihách, mapách, hudebninách a dílech obrazkových.* 5. *Listárna.* 6. *Inseráty.*

Předplácí se v kněhkupectví Fr. A. Urbánka v Praze

na hlavní list s učitelskou přílohou:

bez pošty $\frac{1}{4}$ ročně . . . . . 1 zl. 30 kr., poštou . . . . . 1 zl. 50 kr.

na hlavní list bez učitelské přílohy:

bez pošty $\frac{1}{4}$ ročně . . . . . 1 zl. — kr., poštou . . . . . 1 zl. 20 kr.

na učitelskou přílohu bez hlavního listu:

bez pošty $\frac{1}{4}$ ročně . . . . . — zl. 40 kr., poštou . . . . . — zl. 60 kr.

Pp. studující středních a vysokých škol, pak pp. kandidáti a sl. kandidátky učít. platí o $\frac{1}{4}$ méně předplatného.

Příletně dvakráte, celoročně čtyřikráte tolik se předplácí.

Za prémii pro ročník 1877 celého listu (tedy hlavního listu i přílohy) ustanovena jest za doplatek 4 zl., poštou 4 zl. 30 kr., na rámci 5 zl. a poštou v bedničce za 6 zl.

veleskvostná barvotisková podobizna JANA AM. KOMENSKÉHO od velenádného našeho malíře Václava Brožíka, jehož posavadní práce: *Svatbní průvod Závěše z královnu Kunhutou, Komenský a Zerotin, Justice na Bílé Hoře, Sv. Irla, Přemysl Otakar loučící se s rodinou svou před odjezdem do posledního boje, Messalina* nemalou sensací vzbuzují a s pochvalou velikou jsou přijaty. Podobizna tato bude zajisté osdobou každé síně učebné, každého pokoje a každého salonu, jsouc *velvukusně* provedena.

Kdož předplatí na celý ročník 1877 hlavního listu i přílohy a zaplatí ustanovený doplatek, dostanou po novém roce 1877 podobiznu Komenského; kdož předplácí po *čtvrtletích*, dostanou ji při zapravení IV. čtvrtletí a doplatku, zapravivše dříve tři čtvrtletí. Kdož pak předplatí jedno, dvě nebo tři čtvrtletí a ne celý ročník, jakož i kdož pouze hlavní list a ne i přílohu, nebo kdož pouze přílohu bez hlavního listu odebírají, *nemohou činití nárokův na prémii.*

Prémii bude lze dostati též ve skvostných dobře *pozlacených rámcích*. Krámská cena Brožíkovy podobizny Jana Am. Komenského ustanovena jest na 10 zl., ve skvostných rámcích 14 až 20 zl.

Mimo tuto prémii snížena jest pro pp. předplatitele (ať celého listu, ať jen hlavního nebo přílohy) celá řada dobrých kněh v cenách, jakož se stalo při ročníku 1876.

Ročník 1876 „Komenského“ prodává se za 6 zl. svázáa ve skvostných deskách lipkových, na jichž přední stránce jest vyryt titul časopisu našeho, 7 zl. 50 kr.

Skvostné desky, na jichž přední stránce vyryt ve zlaté titul časopisu našeho, prodávají se za 80 kr., poštou 90 kr.

J. G. Calveho

c. k. dvorní a universitní kněhkupectví (Ottomar Beyer)

v Praze, staré město, malé náměstí č. 458 staré, 12 nové

odporučuje svůj bohatý sklad spisův z oboru filologie v řeči německé i české, jakož i v cizích jazycích; — nové, pokud možno i starší plody literární se zasílají ochotně — též na venek — za účelem předběžného prohlédnutí na ukázkou, a věnuje se podobným zakázkám vždy nejpečlivější pozornost. Speciální seznamy podáme na požádání.

Jmenovitě uvádíme:

- Abel, Dr. Karl**, Koptische Untersuchungen 1 Hälfte. 1876. M. 12.—
Archiv für slavische Philologie. Unter Mitwirkung v. A. Leskien u. W. Nehring hrsg. v. W. Jagić. Bd. I. Heft 1—3. 1876. M. 16.—
- Bezenberger, Adb.**, litauische u. lettische Drucke des 16. Jahrh. (I. Der litauische Katechismus v. J. 1547. II. Der lettische Katechismus v. J. 1586. III. D. litauische Taufformular v. J. 1559. IV. Anhang: das [angeblich altpreussische] lettische Vaterunser d. Simon Grunau) 1874—5. M. 6.—
—, Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen. Bd. I. Heft 1. 1876. M. 2.50 Pf.
- Brandl, V.**, Landesarchivar, Glossarum illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Enth.: Die Erklärung 1. der in den böhm.-mähr. Geschichtsquellen gebräuchl. böhm. diplomat. Ausdrücke, 2. jener latein., und 3. jener deutschen Worte, welche in diesen Quellen speciell vorkommen. 1876. fl. 4.—
- Brücke, Ernst**, Grundzüge der Physiologie u. Systematik der Sprachlaute für Linguisten u. Taubstummenlehrer. 2. Aufl. 1876. fl. 2.—
- Cihac, A. de**, dictionnaire d'etymologie Daco-Romaine éléments latins comparés avec les autres langues romaines. Francof 1870. M. 6.—
- Diez, Grammatik d. roman. Sprachen** 3 Thle. 4. Auflage. 1871—76. Skvostně váz. v polokůži. Na místě zl. 15 jen zl. 10.—
- Fantani, P.**, Vocabulario della lingua italiana A—Z. Firenze 1855. Ve 2 dílech v poloplátné váz. 1753 str. zl. 3.—
- Fick, Dr. Aug.** Vergleichendes Wörterbuch der indogerman. Sprachen sprachgeschichtlich angeordnet. I.—III. Bd. 3. umgearb. Aufl. 1874—6. M. 85.—
—, die griech. Personennamen nach ihrer Bildung erklärt mit dem Namenssystem verwandter Sprachen verglichen u. systemat. geordnet. 1874. M. 8.—
- Flügel's complete dictionary of the German and English Languages.** With great additions and improvements by C. A. Feilung, A. Heimann and J. Oxenford. 2 parts. London 1867. Skvostně váz. v polokůži. zl. 15.—
- Förstemann, E.**, Geschichte d. dtischen Sprachstammes. I.—II. Bd. 1874—5. M. 18.—
- Freund's triennium philologicum**, od. Grundzüge d. philolog. Wissenschaften, für Jünger d. Philologie zur Wiederholung u. Selbstprüfung. I.—VI. Sem. 1874—6. à M. 4.—
- Gebauer, J.**, Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské. 1871. zl. 2.—
—, Uvedení do mluvnice české. 1876. zl. —.60

- Gettler, Dr. L., Starobulharská Fonologie se stálým zretelem k jazyku litevskému. 1873. fl. 4.—
- „ Litauische Studien; Auswahl a. d. ältesten Denkmälern, dialectische Beispiele, lexicalische u. sprachwissenschaftl. Beiträge. 1875. fl. 3.—
- „ O slovanských kmenech na U. 1877. fl. 1.20
- Glogau, Dr. G., Steinhals' psycholog. Formeln zusammenhängend entwickelt. Mit 1 Tab. 1876. M. 4.—
- Hahn, Dr. J. G. v., sagwissenschaftliche Studien. 1.—7. Lfg. 1871—4. à M. 1.50
- Haselbauer, Fr. Lexicon hebraicochaldaicum, una cum capitibus dictionum seu abbreviaturis 1743. V kůži váz. fol. fl. 3.—
- Jürgens, K., neues etymologisches Fremdwörterbuch m. Bezeichnung der Betonung u. Aussprache. 1873—4. M. 10.—
- БОГЛЯРЕВСКАГО, А. книга о древностях и исторіи поморскихъ славянъ въ XII вѣкѣ. Сказанія о вѣ Оттонѣ Бамбергскомъ въ отношеніи славянской исторіи и древности. 1874. zl. 3.60
- „ Древности юридическаго вѣта Балтійскихъ славянъ. Часть I. 1874. zl. 3.60
- Krek, Prof. Dr. G., Einleitung in die slavische Literatur u. Darstellung ihrer älteren Perioden. I. Thl. Eintlg in d. slavische Literaturgesch. 1874. fl. 4.—
- La Harpe, J. F. de, Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne. Tome I.—XII. (tenant 14 vol.) Paris au VI.—IX. (1799—1802). Váz. v polokůži. zl. 12.—
- První vydání tohoto veskrz klassického díla.
- Livius, Historiarum libri cum notis variorum cur. A. Drakenborch. 15 voll. Stuttg. 1820—28. V 18 dílech v poloplátně váz. Na místě zl. 82 jen zl. 10.—
- Lipsius, J., de militia romana libri V. Commentarius ad Polybium. Antv. 1598. S ryt. v médi. V pergaménu váz. 4°. zl. 3.—
- Manitius, Dr. H. A., d. Sprachenwelt in ihrem geschichtl. literar. Entwicklungsgange zur Humanität. I. Bd. Asien, Afrika u. Australien. 1876. M. 2.50 Pf.
- Miklosich, Fr. Vergleichende Grammatik der slav. Sprachen. Herausg. m. Unterstützung d. k. Akad. der Wissensch. I.—IV. Bd. 1852—75. fl. 36.50
- „ Ueber die Mundarten u. die Wanderungen der Zigeuner Europas. I.—V. Bd. 1872—6. fl. 7.70
- „ Beiträge z. altslovenischen Grammatik. 1875. fl. —.40
- „ die christliche Terminologie der slav. Sprachen. Eine sprachgeschichtl. Untersuchung. 1875. fl. 1.50
- „ Beiträge z. Kenntniss der Zigeunermundarten. I.—III. 1874—76. fl. —.50
- „ altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen. 1874. fl. 2.50
- „ das Imperfect in den slav. Sprachen. 1874. fl. —.20
- „ die slavischen Ortsnamen aus Appellativen. I.—II. 1872—4. fl. 3.80
- Müller, Prof. Dr. Frdr., Grundriss der Sprachwissenschaft. I. Bd. 1. Abthlg. Eintlg. in die Sprachwissenschaft. 1876. fl. 1.80
- Mussatra, A. Beitrag z. Kunde der nordital. Mundarten im XV. Jhdte. 1873. fl. 8.20
- Neumann, C. F., Asiatische Studien I. (einziger) Thl. M. 1 lith. Beilage. 1837. Váz. zl. 1.50
- Ovidii, Opera omnia in 3 tomes div. Cum integris N. Heinsii et B. Cnippingii notis. Lugd. Bat. 1670. 3 díly v pergaménu váz. zl. 3.—

- Poetarum tragicorum graecorum fragmenta ed. F. G. Wagner. 3 voll. 1844—52. Na mistě zl. 14 jen zl. 4.—
- Rapp, K. M., Versuch einer Physiologie der Sprache nebst histor. Entw. der abendländ. Idiome nach physiolog. Grundsätzen. 4 Bde. 1836—41. Na mistě zl. 12.— jen zl. 3.50
- Rigveda, der, od. die heiligen Hymnen der Brahmana. Zum ersten Male vollst. in's Deutsche übers. mit Commentar u. Einleitung v. Alfr. Ludwig. 2 Bde. 1876. zl. 14.—
- Ritter u. Preller, hist. philosophiae graecae et rom. Ed. II. rec. L. Preller. 1857. Váz. zl. 2.50
- Rosinus, J., Antiquitatum romanorum corpus absolutissimum. Cum notis Th. Dempster. Amsterd. 1743. S rytinami v médi. Váz. 4°. zl. 3.50
- Russlades, G., Prakt. Grammatik der neuhellen. Sprache. 2 Bde. 1834. Váz. Na mistě zl. 5 jen zl. 2.50
- Šafařík, P. J., Geschichte der südslavischen Literatur hrsg. v. J. Jireček. 3 Thle. 1864—5. zl. 6.75
- , Ueb. d. Ursprung u. d. Heimath des Glagolitismus. M. 1 Schrifttafel. 1858. fl. 1.—
- Šafařík u. Höfler, Glagolitische Fragmente. 1857. fl. 2.50
- Schleicher, Aug., Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Kurzer Abriss einer Laut- und Formenlehre der indogerman. Ursprache, d. Altindischen, d. Alteranischen, Altgriechischen, Altitalienischen, Altkeltischen, Altslavischen, Litauischen und Altdeutschen. I. Bd. 4. verm. Aufl. M. 17.50 Pf.
- , Handb. d. litanischen Sprache. 2 Bde. (I. Grammatik. II. Lesebuch u. Glossar.) 1856. fl. 4.50
- Schmidt, Johs., Zur Geschichte des indogermanischen Vocalismus. 2 Abthlgen. 1875. M. 17.—
- Sievers, Ed., Grundzüge der Lautphysiologie zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogerm. Sprachen. 1876. M. 3.—
- Ulrici, H. Geschichte der Hellenischen Dichtkunst. 2 Thle. Epos und Lyrik. 1835. fl. 3.—
- Walker, J., A critical pronouncing dictionary and expositor of the english language. London 1836. Váz. zl. 2.50
- Weber, A., Akademische Vorlesungen üb. indische Literaturgeschichte. 2. verm. Aufl. 1876. M. 12.—

Známa vydání klasikův řeckých a římských Teubnerova i Weidmannova, texty jakožto poznámkami opatřené chováme vždy úplně na skladě.

Knihy redakci zaslané :

- Mluvnice jazyka německého pro české školy střední i odborné, sepsal Dr. M. Kovář. V Praze, nákl. Jindř. Mercy-ho, 1877.
- A dictionary of the English and Bohemian Languages. By Prof. V. E. Mourek. First Part. (English-Bohemian.) Slovník jazyka anglického a českého, sl. V. E. Mourek, prof. při c. k. českém gymn. v Budějovicích. Díl anglicko-český. Sešit 1. a 2. V Praze, nákl. kněhk. I. L. Kober, 1877.

5
Na „Listy filologické a paedagogické,“ vycházející do roka ve 4 sešitech čtyřarchových, předplácejí se ročně: údové zakládající a přispívající „Jednoty českých filologů v Praze,“ třemi zl. r. č., neúdové 3 zl. 50 kr. r. č., akademikové a studující 2 zl. r. č. Sešit 1. ročníku IV. vyjde během měsíce února 1877.

Jakmile vyjde některé číslo „Listů filologických a paedagogických,“ oznámí se to ihned v novinách. Kdo z pp. předplatitelů číslo právě vyšlé v krátké době neobdrží, račiž reklamovati listem nepečetěným a nefrankovaným.

Prosíme, aby nám pp. odběratelé nedoplatky za III. ročník, jakož i četné ještě nedoplatky za II. a I. ročník co nejdříve zaslali si neobtěžovali, žádáme snažně, aby nám, pokud možno, všechny peníze posílány byly přímo poštou, poněvadž za peníze dodané cestou soukromou ručiti nemůžeme.

Inseráty, ohlašující spisy vědecké, přijímáme do „Listů filologických a paedagogických,“ počítajíce stránku našeho tisku po 4 zl. r. č.

Ročníky I. a II. dosud jsou na skladě v administraci „Listů filologických a paedagogických“ v Praze č. 60—II.